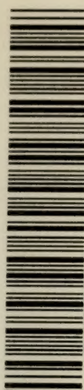
3 1761 08824231 8

UNIV.
OF TORONTO
LIBRARY

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. IX.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXVI.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLAE.

EX

CODICIBUS MEDICEIS DENUO A SE EXCUSSIS

RECENSUIT

J. G. BAITER.

VOL. I.

INSUNT

M. CICERONIS EPISTOLARUM QUAE AD FAMILIARES DICUNTUR LIBRI XVI.
M. CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM LIBRI III.
Q. CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS LIBER.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXVI.

PRAEFATIO.

In recensendis Ciceronis epistolis, quae familiares ab aliis, ab aliis ad familiares, ab aliis ad diversos, a Petro Victorio simpliciter Epistolae dicuntur, praeter unam codicis palimpsesti Taurinensis paginam[1], unicam esse auctoritatem codicis Medicei (M) Plut. XLIX. num. IX., saeculo undecimo scripti et a Petrarca Vercellis reperti, ceterosque omnes harum epistolarum codices ex uno illo fluxisse, aut ex ipso descriptos aut ex aliis eiusdem apographis ductos, tam luculentur demonstravit Orellius in Historia critica epistolarum Tullii ad familiares, iam priori suae editioni praemissa, ut de ea re ne minima quidem esse debeat dubitatio[2]. Hunc igitur unum codicem et olim in curanda altera editione Orelliana secuti sumus, et nunc magis etiam eius vestigia pressi, postquam ipse eum tractavi et de multis, quae antea dubia fuerant, iam certior factus sum. Praeter hunc codicem autem maximam ad has ceterasque Ciceronis epistolas corrigendas utilitatem praebuerunt Alberti Sadolini Wesenberg Emendationes Havniae a. 1840. editae, quibus in altera editione Orelliana nondum uti potueramus[3].

Etiam epistolarum ad Quintum fratrem unicus fons est alius codex Mediceus (M) Plut. XLIX. num. XVIII. praeter illas etiam ad Brutum, ad Octavianum, ad Atticum epistolas continens. Is apographon est antiqui codicis, qui a Petrarca Veronae a. 1345. repertus fato aliquo iniquissimo iam Petri Victorii tempore interierat, magna ex parte ipsius Petrarcae manu exaratum, de quo apographo tam egregie disputavit Fridericus Hofmann[4], adiutus accurata collatione Theodori Mommsen, ut

1 Vide ad VI, 9 et 10.

2 Movit tamen dubitationem, post Wunderum et Bardilium iam ab Orellio refutatos, Theodorus Oehler, qui litteris ad Orellium a. 1839. scriptis duo codices Harleianos in Museo Britannico adservatos saeculo decimo exaratos esse adfirmavit, alterum (n. 2773.) libros I—VIII., alterum (n. 2682.) libros IX—XVI. continentem. Sed quae ex iis attulit eius adseverationi non multam fidem addiderunt. Alter enim eorum habere dicitur etiam interpolationem illam (XV, 2,5.) leviter corruptam: *cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem et tam adolescentem essem cohortatus* cet. Nihilo minus optandum est ut vir doctus aliquis accuratius illos codices examinet haud neglecta Orellii admonitione: 'Diligentissima cautio adhibenda est, ne in uno alterove codice admodum recenti decipi nos patiamur artificiosa scripturae saeculorum X. XI. XII. similitudine, quam Itali saeculi XV. cupide affectabant.'

3 Vide Orellium p. 628. coll. p. LXIII.

4 In libro sic inscripto 'Der kritische Apparat zu Ciceros Briefen ad Atticum geprüft von Fr. Hofmann.' Berlin 1863. p. 8—25. Ab eodem viro editus est delectus Ciceronis epistolarum in collectione Weidmanniana a. 1860. Alteram editionem (a. 1865.) nuper demum ad me perlatam in hoc volumine nondum usurpare potui. In utraque cum voluisset integram lectionis varietatem codicum Mediceorum exhibere, nescio quo casu factum est, ut eam ad duas epistolas (ad famil. IX, 9. et XIV, 7.) omitteret.

nobis nihil fere addendum reliquerit. Ordinem autem epistolarum libri secundi in codice valde turbatum ingeniose restituit idem Mommsenius[5], quem secutus sum adnotationi criticae subiecta tabula ab ipso ad ordinandam seriem libri II. epistolarum confecta.

In Q. Ciceronis de petitione consulatus libro cum propria subsidia mihi deessent, codicem potissimum Erfurtensem (E) secutus sum, qui et praestantioribus adnumerandus videtur et ab Ed. Wundero accurate collatus est.

In adnotatione denique critica, sicut in prioribus voluminibus, id ante omnia egi, ut diligenter indicarem, quibus locis et qua auctoritate ductus aut codices aut editionem Klotzianam (k), quae proxime huic nostrae antecessit, reliquerim[6].

Permultum autem in epistolis quoque recognoscendis adiutum me esse L. Kayseri mei et ingenio et doctrina gratissimo animo praedico.

Scr. Turici Idibus Quinctilibus a. MDCCCLXVI.

---

5 In 'Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft' anni 1842. p. 591 sqq.

6 In iis tamen, quae ad orthographiam spectant, modus aliquis adhibendus erat, ne moles adnotationis nimium cresceret. Itaque multa, quae saepius recurrunt, semel indicavi, alia etiam praetermisi, quae hic universe adnotavi. Scilicet antiquior cod. Mediceus saepe *e* pro *ae* ponit et vice versa, *nuntius* scribit et *otium*, non *nuncius* et *ocium*, *convicium*, *suspicio* (subst.), *solacium*, non *convitium*, *suspitio*, *solatium*, semper *vulgus*, *vult*, *vultus*, non *volgus*, *volt*, *voltus*, plerumque *umquam*, *numquam*, non *unquam*, *nunquam*, *querela*, non *querella*. In aliis haud sibi constat; nam et *absens*, *obsecro*, *scribsi*, *obtineo* exhibet et *apsens*, *opsecro*, *scripsi*, *optineo*, et *penitere* et *paenitere*, numquam *poenitere*, et *libet*, *libenter* et *lubet*, *lubenter*, et *epistola* et *epistula*, et *exspectare*, *exstare* et *expectare*, *extare*, et *reciperare* et *recuperare*. Accusativum vero numeri pluralis non solum eorum nominum, quae genetivum in *ium* mittunt, sed etiam comparativorum plerumque in *is* terminat. Aliquanto minor est in his rebus alterius codicis Medicei auctoritas, cum eius scriptores suam interdum scribendi rationem archetypi orthographiae substituisse videantur. Is semper exhibet *e* pro *ae*, *michi*, *nichil* pro *mihi*, *nihil*. Ipse Petrarca constanter scripsit *litera*, sed ea manus, quae a folio 173. a verbis *epistolam misi* (XII, 37, 1.) incipit, plerumque *littera* exhibet.

ADNOTATIO CRITICA.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER PRIMUS.

Ep. 1. §. 1. *quia tu* P. Victorius: *qui tu* M, *quoniam tu* cum Cratandro k. Cf. ep. 7. §. 8. — *quia* altero loco del. Ernestius. — *agebatur regis causa . si* M. — *largitionis* corr. ex *largitiones* M. || 3. *reducas* Victorius: *deducas* M. — *commodo rei p. facere* Cratander: *commodo rem facere* M, *commode facere* alii. — *tris* - - *tris* M: *tres* -- *tres* k. — *cesset* M¹. — *ex his* - - *ex his* M. — *uolgacium* corr. in *uolcacium* M. — *adsentitur* M¹: *adsentatur* M². — *pompei* - - *pompei* M. — *voluntatis*, (haec est:) *animadvertebatur* nos: *voluntatis. Nam aduertebatur* M, *voluntatis: nam animadvertebatur* cum Lambino k. — *assentiri* Cratander: *adsentire* (M)k. — *nolunt* (non *uolunt*) etiam M. || 4. *causa* corr. ex *causam* M. (*in hac causa* Orellius, *in tua causa* Kayser.) — *absens* M¹. — *in his* M. — *laboremus* M¹.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. Novae epistolae initium hic et infra librarius significavit rubro colore ad prima epistolae verba scribenda adhibito. || §. 1. *tribuni pl.*] *tirannii publio lentulo* M. — *permovere* Lambinus: *remouere* M, *commovere* alii. — *secunda* M²: *secundum* M¹. — *sententia* M²: *sentia* M¹. — *cui quidem rei* Lambinus: *cuique rei* M, *cui rei* k. — *frequenter sierunt* M. || 2. *tribunus pl.*] *tirannus publio lentulo* M. — *intendere* M: *contendere* alii. — *consumi* corr. ex *consummi* M. — *id est quod factum* M. — *sententientiam* M. — *aperte ui uolcacio* (media voce, quae est in versus fine, expuncta) M. — *consulibus non invitis* Wesenberg p. 13. (*inuitis* corr. ex *inuitus* M.) — *cupiebant* Ernestius, *cupierant* Wesenberg Add. p. 134. || 3. *hac* Cratander: *haec* M. Cf. ep. 8, 1. 9, 8. V, 12, 6. — *dimissus est . ego* nos: *dimissus et ego* M. Cf. Wesenberg p. 16 sqq. — *eo die* corr. ex *odie* M. — *nactusque* corr. ex *actusque* M. — *postuum discessum his* M¹. — *liberomni* M¹. — *consiliarisque* M. || 4. *a. d.*] *ad* M, et sic plerumque. — *febroarias* M. — *posset* M: *possit* k. Cf. Wesenberg p. 18 sq. — *cui cum* corr. ex *cuiquam* M. — *omni* Victorius: *omnia* M.

Ep. 3. Inscriptionem et novae epistolae significationem om. M. || §. 1. *is* corr. ex *his* M. — *gratiosissimus* Lambinus: *gratissimus* M. — *prouicia* M. — *me amorem* corr. ex *memorem* M. — *confiditis meis* M. || 2. *ne* corr. ex *nec* M. — *liberos* M. Cf. XII, 29, 2. — *quae tampius* M.

Ep. 4. Inscriptionem om. M. || §. 1. *commitiam* (postrema littera deleta) M. — *haberi* corr. ex *aberi* M. || 2. *romani* corr. ex *romano* M. — *inuidis* corr. ex *inuidiis* M. — *impediret* M: *impedirent* k. — *alexandriam* M. Cf. ep. 7, 4. — *qui existimet* M. — *qui nesciat* corr. ex *quin sciat* M. — *satis mihi provisum* Martyni-Laguna: *sa-*

tis Inprouisum M, *satis provisum* alii. — *possent* M: *possint* k. Cf. ep. 2, 4. || 3. *hac* om. M[1]. — *possum ut excepta* M. — *romani* corr. ex *romano* M.

Ep. 5. a. Inscriptionem om. M. || §. 2. *exorta*] Erasa est littera inter *x* et *o* in M. — *impediret* corr. ex *impedirent* M. — *modi* om. M. — *resistimus* M: *resistemus* cum Cratandro k. || 3. *causa regia* del. Manutius: uncos om. k. — *regia* corr. ex *regi* M. — Fort. *nec Q. Selicio.* — *iacere rem - - delata* Martyni-Laguna: *iacere regem - - delatum* Mk. || 4. *positam* corr. ex *possitame* M. — *ex his* M. — *quantibi* M. — *Q.*] *que* M[1]. — *maiorē* M.

Ep. 5. b. Inscriptionem et novae epistolae significationem om. M; primus addidit Lallemand. || §. 1. *aguntur quaeque acta sunt* H. A. Kleyn (Observatt. critt. in Ciceronis epistolas ad famil. Lugd. Bat. 1860.) p. 26. — *a. d. VIII.*] *at octavo* M. — *cum*] *quom* M, sed *o* ex correctione. — *iactus est* M. || 2. *speramur* M. — *mollimur* (altera *l* erasa) M. — *a . . pompeio* M. — *restitutus* corr. ex *restitutum* M. — *paulum* corr. in *paullum* M. — *hominis* corr. ex *homines* M, item infra. — *ad* om. M[1]. — *praetermittemus* Ernestius et Kleyn p. 54. — *praeposite* M. — *hortesium* M[1].

Ep. 6. Inscriptionem om. M. || §. 1. *infrigatur* M[1]. || 2. *uiolatur* corr. ex *uiolantur* M. — *mea*] *mea salus* Aldus, supplemento petito ex ep 5. a. §. 1. — *afflicta est, tamen* Victorius: *adflicta sitamen* corr. in *adflicta sit, tamen* M. — *es* corr. ex *est* M.

Ep. 7. Inscriptionem om. M. || §. 1. *is*] *his* M. || 2. *dictu* corr. ex *dictum* M. — *qui . . te* M. — *potuerunt iuvare* Kayser. — *memores* M: *immemores* k. — *uirtutis* corr. ex *uirtutes* M. — *officii*] Ultimam litteram ex correctione habet M. — *maiorem* corr. ex *maiorum* M. || 3. *officii* corr. ex *auficii* M. — *a* om. M. — *periucunde* corr. ex *periucumde* M. — *fuerint* M[1]. — *liberalitate de* (in versus fine) *deuinctum* M. — *cupiditatis tuae ab* M. — *se abalienatum* corr. in *se te abalienatum* M. || 4. *sic*] *si* M. — *senatum consultu* M. — *Alexandrini* del. Kleyn (p. 26 sq.): uncos om. k. — *adempta sint* M. — *ptolomaidae aut alico* M. — *alexandriam* M. — *cum pace* (non *quom pace*) M. — *ptolomeus* M. — *sybille* M. || 5. *sentia* M[1]. — *ex euento* M, sed idem infra in eadem §. extr. *ex euentu* . — *ut uolumus ut optamus* M. — *si aliquid* M: *sin aliquid* k. — *dicturos* corr. ex *dicituros* M. — *iudicari* M. — *cuntandum* M. || 6. *qui* corr. ex *quis* M. — *prouintiam* corr. ex *prouintia* M. — *imperium tuum* Victorius: *imperii tui* M. — *pecunias* Cratander: *prouincias* M. — *praestetisset* M. — *ferat* corr. ex *fuerat* M. — *scire optere* M, *scire optare* Fr. Hofmann. || 7. *scito de* (in versus fine) *deuertere illa* M. — *sentia* M[1]. — *obliti* corr. ex *oblitis* M. — *consularibus*] Postrema syllaba ex correctione est in M. || 8. *quia* Scholiasta Bobiensis (p. 288. ed. Orell.): *qui* M. — *quae* M[2]: *qui* M[1]. — *sed iam* (non *sed etiam*) habet etiam M. — *favisti* Schol. Bob.: *praefuisti* (*praefuis* a recentiore manu) M. *praefui* est in versus fine in rasura pauciorum litterarum; primam manum exhibuisse *fuisti* probabiliter coniecit Wesenberg p. 4. n. Lectionem *favisti* commemoravit iam Victorius in Castigationibus. — *simulque* (syllaba *que* erasa) M. — *tamene nimis* M[1]. — *paeniteret* M[1]. — *quam* M[2]: *quem* M[1]. || 9. *te vero moneo* Cratander, *te vero ego moneo* H. A. Koch. — *beneficentiis* M. — *cum aliquam tum ex prouintia* M. — *sentiasque* corr. ex *sententiasque* M. — *mouit* corr. ex *mouet* M — *reliqua* corr.

ex *requa* M. || 10. *perfecisse* M. — *tantum*] *tamen* M¹. — *sed adse qui-arbitrabantur* M. — *quod ego* (littera *g* expuncta) M. Cf. §. 8. init. — *me* . . *status* M. — *cognovi, tu ut tuis* Orellius: *cognovit . Utuis* M, *cognovi, tu tuis* k. || 11. *nostrum* M: om. k. — *uirtutis* corr. ex *uirtutes* M. — *erit* M²: *erat* M¹.

Ep. 8. Inscriptionem om. M. || §. 1. *M. Plaetorio* Manutius: *em* (in versus fine) *plaetorio* (corr. ex *platorio*) M. — *qu . . . ae quales* M. — *hac*] *haec* M. Cf. ep. 2, 3. — *esse* . . *uideatur* M. || 2. *pietas*] *dietas* corr. in *dignitas* M. — *adiungem du* (corr. in *dum*) M. — *me confirmo* M. — *uoluntate* M¹. — *a* om. M. — *mercule* M, et sic saepissime. — *utque illi* M. — *uidentur* M¹. — *destiterent* corr. ex *destiterant* M. || 3. *is*] *his* M. — *ad nostram stadia* (corr. in *studia*) M. — *capassenda* M. — *tota sunt, nec* Madvig (ad Cic. de finib. p. 818.) et Wesenberg (p. 98. n.): *tota si nec* M, *tota, sed nec* edd. ante k. — *cum*] *tu* corr. in *tum* M. || 4. *ii*] *hi* M. || 5. *et*] *ut* M. — *sibi ille* in rasura habet M. — *nesi mei* M. — *se ipsum, cum* Graevius: *te ipsum quam* M. || 6. *minimam*] *vel minimam* Lambinus, *maximam minimam* Ernestius, *etiam minimam* Kleyn (p. 27.) coll. XII, 16, 1. — *quam*] *cum* M. — *id quecumque sentiam sedulitate mihi meipsum satis facere non possim* M. Cf. Wesenberg p. 16. || 7. *gessisse* corr. ex *gississe* M. — *pertinebant* M¹.

Ep. 9. *P.* in inscriptione om. M. || §. 1. *tibi* corr. ex *ibi* M. — *gratia* (litt. *i* erasa) *sint* M. — *pretermitti sinefario* M. — *omni quod iuncti* M. — *una*] Ultimam litteram ex correctione habet M. || 2. *beniuolo* M, et sic ubique. — *esses* M²: *esse* M¹. — *fructus*] Priorem *u* ex correctione habet M. — *uberioris et praesentioris* M, qui accusativos comparativorum plerumque syllaba *is* terminat. Cf. Wagner Orthogr. Vergil. p. 403 sq. — *praesentiores*] *praestantiores* Cratander. — *eis* corr. ex *eius* M. — *factam illam* M¹. — *ea est enim conatus* M¹: *ea est enim ea conatus* M². || 4. *apio* M. — *reprendere* M, et sic saepissime. Nos ubique plenam formam exhibuimus. — *Vatinium*] Litteram *n* ex correctione habet M. — *alicui* Orellius: *aliquo* M. — *mente* corr. ex *mentem* M. — *consule* corr. ex *consulem* M. — *conlocationibusque* M¹. — *ipse* om. M¹. || 5. *in* om. M¹. — *ab his* M. — *in his* M. — *necessariae etamen* M¹, *necessariae et tamen* M². — *expectarem* M¹. — *quam*] *cum* M¹. || 6. *sententis* M. — *pristini spernebam* M¹. || 7. *p. sestium* M¹: *pompeium sextius* in margine M². — *dixi meam* M¹. — *bibuli* M: *M. Bibuli* Orellio auctore k. — *cogissent* M¹. — *in qua* Victorius: *in quo* M. || 8. *hac* corr. ex *haec* M. Cf. ep. 2, 3. — *inuasere* M (*inuadere* margo). — *hac* corr. ex *haec* M. — *putarem* M¹. || 9. *consultus* M¹. — *quaesitus* (litt. *i* erasa) M. — *inquid* M. — *oportunius* M. — *quaestus* M. — *sibi his* M. — *redigit* M. — *egisset ipsum* M¹. || 10. *animumque fidemque* M. — *habuissem* M¹. — *aiebant* M²: *agebant* M¹. — *osculabantur* M²: *occultabantur* M¹. — *sthomacum* M¹. — *circuminspectis* (litteris *in* deletis) M. || 11. *sicut*] *sic* M¹. — *et* . . *meis* M. — *accipisse* M¹. — *fauctor* M. — *consolatu* M. — *exstitisse* M¹. — *cumque*] *quaecumque* (priore *e* deleta) M. — *inputassem* M¹. — *adgregasse* M¹. || 12. *et que fratri* M. — *in hac mente* M¹. — *pompei* M¹. — *iacta iam ex* nos: *iactatam ex* M¹, *iacta ex* M²k. — *consulem* M¹. || 13. *citeriorum* M¹. — *cassus* M. — *mirifica - - consensio* ed. Neapolitana (a. 1474.): *mirifica - - consensus* (*us* fort. ex correctione) M, *mirificus - - consensus* cum Graevio k. — *italia etotius* M. — *dufuisse* M. — *in his - - in his* M.

— *si his* corr. in *si hi* M. — *pugnare licuisset* Victorius: *pugna reliquisset* M¹, *pugna reliquissent* M². ‖ 14. *quam* M²: *cum* M¹. — *in retinendo* Ernestius. — *recreati enim boni uiri* M¹. — *consolatu* M. — *exercitati* M¹. — *adiunctio* (litt. *i* erasa) M. ‖ 15. *sit* M. — *furia* Victorius: *furta* M. — *deeam* M. — *impunitatem stillorum* (i. e. *impunitatemst illorum*) M. — *tribunus pl.*] *tirannus publio lentulus* M. — *seditiones* M¹. — *incohatam* M, sed litterae *co* sunt in rasura et *h* ab alia manu addita. — *relicuum* M. ‖ 16. *mag|tudine* M. — *que metello l. f.* M (*Q. Metello L. filio* margo). — *est vero probandum* del. Orellius: uncos om. k. — *curaret* M. — *factum fuisse* M. — *daret quem* (litt. *e* ex correctione) *declares et set* (vocabulo *et* expuncto) M. — *octo tribunis* Schütz: *omnibus* M, *octo tribunis pl.* k. — *centuriatiis* M. — *incumbentibus omnibus*, *omnibus* Kayser. ‖ 17. *adsummo* M. — *sentiis* M¹. — *desciscere me* Schütz: *desciscerem* M. — *a* om. M. — *offendes* M¹: *offendens* M². — *nonnumquam* Victorius: *numquam* M. — *ab his* M. — *declaranti* M. — *ei* M¹: *hi* M². — *sententia* Manutius: *sensu* Mk. ‖ 18. *idem* corr. ex *eidem* M. — *plato quod ego.* M. — *auctoremque ortatum contendere* M¹. — *neque neque parenti* M. — *aittingende* (priore *i* deleta) M. — *cumque eum - - vidisset* del. Schütz: uncos om. k. Cf. Landsberg Philol. Schneidew. IX. p. 377. — *geret* M¹. — *si enim* M¹. — *neminem essecutus officiis* M. ‖ 19. *petitione* M¹. — *defendi* M. — *cum*] *quam* M¹, *quum* M². — *parisitus* M. — *nominauit* M. — *comisatum* M¹, *comesatum* M². — *pamphilam* M: *tu: Pamphilam* k. — *catatum* M¹. — *petiuit* (ultima littera deleta) M. — *deis* (corr. ex *dehis*) M: *dis* k. ‖ 20. *uoluntaria* (sed litt. finalis est ex correctione) *quedam* M. — *conteram* M¹. — *gabinti* M. — *superioribus* del. Cobet (Mnemos. VIII. p. 455.): uncos om. k. — *hodium* (litt. *h* erasa) M. — *in* | *In me* M. — *me fugisset* M. — *eidem* M: *iidem* k. — *quosaepe* M¹. — *nutu significationeque* M²: *significationeque* M¹, *significatione* cum Orellio k. Cf. Wesenberg p. 12 sq. — *eadem causam* M. — *perferentur* M¹. — *molestiae ex* M. — *temporum* (sed *um* ex corr.) M. — *a mieis* M. — *me* om. M¹. ‖ 21. *nec* om. M¹. — *conuersirebus* M¹. — *uoluntatibus* corr. ex *uoluptatibus* M. — *enim in praestantibus* Wesenberg (p. 22.): *enim praestantibus* Mk. — *quem coeperis* M. — *sicum* M¹. — *id*] *it* M¹. — *cum mihi*, *tum*] *cum mm tum* M¹, *cum mihi multum* M², *quum meis tum* k. — *et que frater* M. — *deuintum* M¹. — *iis*] *his* M. ‖ 22. *esse|mus sus ehisdem* M. — *tunc etiam* M. ‖ 23. *Menecrati* Manutius. — *pertimascas* M. — *scripsi etiam*] His verbis superscriptum est ab alia manu: *quaedam carmina.* — *nam me iam - - diiungo fere* Orellius: *nam etiam - - diiungo fere* M¹, *nam etiam - - diiungo me fere* M². — *in disputatione ac dialogo* del. Martyni-Laguna: uncos om. k. — *enim communibus* M¹. — *et omnem* (corr. ex *ab omnem*) M: *atque omnem* cum Victorio k. — *hisocrateam* M. — *mississem* M. — *quia* del. I. F. Gronovius: uncos om. k. — *delictationibus* M. — *ad* om. M¹. ‖ 24. *ea etante* M¹, *ea ut et ante* M². — *sunt* corr. ex *sint* M. — *vix*] *uim* M. — *de que fratris* M. — *te* M²: *et* M¹. — *ciciliam* M. — *ut te sentias* M¹. ‖ 25. *esse concollega* M¹. — *provincias* Wesenberg (p. 23.): *prouinciam* Mk. — *curiate* M¹. — *successerum* M. — *legemque curiatam* M. — *senatuconsulto* M. — *quoad*] *quod* M. — *putant* M: *putent* alii. — *si* M²: *se* M¹. — *possis* M²: *possit* M¹. ‖ 26. *epistula* M, et sic saepissime. — *in* Ernestius: om. Mk. Cf. Wesenberg p. 23. n. — *fa-*

cilitate ed. Neapolitana: *felicitate* M. — *quidem*] *aquid* M. — *offendere se quidem* M. — *decreta* corr. ex *decretam* M. — *q. sceuulae* M.

Ep. 10. *L.*] *lentulo* M. — *reuissa esset* M¹, *reuises et* M². — *istinc* Graevius: *istinunc* M¹, *istinc nunc* M². Cf. VII, 16, 3. — *gaudere* (sed *re* ex correctione) M. — *tamquam* M²: *tam* M¹. || *MARCI TULII CICERONIS EPISTOLARUM AD PUBLIO LENTULUM EXPLICIT. INCIPIT EIUSDEM AD CONSULEM CURIONEM FELIC.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER SECUNDUS.

Libro secundo in M hic praemissus est index:

1. M. CICERO SALUTEM DICIT CURIONI | QUAMQUAM ME NOMINE || 2. MARCUS CICERO S. D. CURIONI | GRAVI TESTE PRIVATUS || 3. MARCUS CICERO S. D. CURIONI | RUPAE STUDIUM NON DEFUIT || 4. CICERO SALUTEM DICIT CURIONI | EPISTOLARUM GENERA || 5. CICERO SALUTEM DICIT CURIONI .C. | HAEC NEGOTIA QUO MODO || 6. M. CICERO S. D. C. CURIONI | NONDUM ERAT AUDITUM || 7. om. || 8. MARCUS CICERO PROCOS. S. D. M. CELLIO | QUID TU ME HOC TIBI MANDASSE || 9. M. CICERO S. D. PROCOS. MARCELLIO | AEDILI CURULI DESIGNATO || 10. M. CICERO IMP. SALUTEM D. MARCELLIO | AEDILI CURULI DESIGNATO || 11. M. CICERO IMP. S. D. MARCELLIO | AEDILI CURULI PUTARES || 12. M. CICERO IMP. S. D. MARCELLIO | AEDILI CURULI SOLLICITUS || 13. M. CICERO IMP. S. D. MARCELLIO | AEDILI CURULI RARAS TUAS || 14. CICERO IMP. SALUTEM D. MARCELLIO | AEDILI CURULI M. FABIO || 15. M. CICERO IMP. S. D. MARCELLIO || AEDILI CURULI. NON POTUIT || 16. M. CICERO IMP. S. D. MARCELLIO | MAGNO DOLORE ME || 17. M. CICERO IMP. S. D. SALUSTIUM | PROQUAES. LITTERAS || 18. M. CICERO IMP. S. DICIT | Q. THERMO PRO . || 19. M. TULLIUS M. F. CICERO IMP. M. CELLIO | L. F. GN. CAL. DOQ.

Ep. 1. *C.* om. M. || §. 1. *susceptum* M. — *cum*] *quam* corr. in *quum* superscr. *quod* M. — *tam scribendo* (om. *in*) M. — *terne* M¹. — *summum* M¹: *ad summum* M². — *est* (erasa litt. *t*) M. — *commendabo* M. — *crimines In* M. — *genere*] *negere* M. || 2. *afuisse* M¹: *abfuisse* M². — *me . . us* M. — *conformatus* M¹: *confirmatus* M². — *reuertere* M¹. — *memoria ulla* M¹. — *consequi ni* nos: *consequi* M, *consequi nisi* k.

Ep. 2. *a uita* corr. ex *amauita* M. — *tibi patrimonium di fortunent* Nonius p. 109, 16.

Ep. 3. *c* (erasis post hanc sex fere litteris) *curioni* M. Collata subscriptione libri primi scriptum fuisse *consuli curioni* suspicor. || §. 1. *Rupae* Index: *Nempe* (in rasura) M. — *tibi conuenisses* M. — *equidem quid sentiam* M²: *equidem sentiam* M¹, *meam quidem sententiam* ed. Neapolitana, *equidem meam sententiam* k, *equidem sententiam meam* Kayser. — *ad ea* Victorius: *ad eam* M. — *te in meam* M²: *te aut meam* M¹, *te ad meam* cum Orellio k. — *recordare* M¹. — *ut his* M. — *sacietate* M. || 2. *facio facio qui* M. — *in expectatione te esse* M²: *in expectatione esse* M¹k. *plurime maximisque* M¹.

Ep. 4. *M.* om. M. — *c . . . . . . curioni* M. || §. 1. *illud tritissimum* Bake Mnemos. II. p. 421. — *si quod esset* M. — *tu huius* Orellius: *In huius* M, *iam huius* k, *at huius* Hofmann, *huius* vulgo. — *litteras*] Superscr. recenti m. *sententias* in M. — *expectas domesticarum enim tuarum* (mediis vocabulis expunctis) M. — *domesticos* Ursinus: *domesticarum* Mk, *domesticarum domesticos* Lallemand. Cf. II, 7, 3. — *magnopere* M, et sic saepissime. — *ut romae minus* M. — *non intellegat* M¹ — *atqui* Kayser: *atque*

Mk. — *neque ea, quae sentio, neque ea, quae non sentio* nos: *neque ea quae non* (non *nunc*) *sentio* M, *neque ea, quae sentio, audeam, neque ea, quae non sentio* cum Madvigio (Opp. acad. I. p. 396 sq.) k. ‖ 2. *laudum* corr. e *laude* M. — *in hiis* M. — *esse* M: om. k. — *laboram dum* M[1].

Ep. 5. *M.* om. M. — *dicit c. . . . . . curioni* M. ‖ §. 1. *epistole* M[1]. — *est* (erasa litt. *t*) M. — *abes* corr. ex *habes* M. — *sita est* Ernestius: *sita sit* M. — *abscuro* M[1]. — *et una et una omnium* M. ‖ 2. *ac iam prope exstincta* Klotz: *iam prope extincta* M[1], *iam prope et extincta* M[2], *et iam prope extincta* Victorius, *ac prope exstincta* (om. *iam*) Hofmann. — *rectene* corr. ex *recte non* M.

Ep. 6. §. 1. *milonis* corr. ex *milones* M. — *nimis scito* (altera *s* deleta) M. — *perferre* M. — *tanta*] *ac tanta* Rostius. Malim *et tanta*. — *si quae magnae* M[1], *si qua magna* M[2]. ‖ 2. *ingenui* corr. ex *ingenii* M. — *innumerabilia*] In marg. ab alia m. add. *beneficia* in M. — *tantam quam* corr. ex *tamquam*, postea *tantam* del. M. — *cumulando atque* M[1], *cumulandoque* alii. ‖ 3. *pietatis* M[1]. — *tanta curae* M[1]. — *quanti* M. — *mihi est* margo ed. Cratandrinae: *mihi sit* Mk. — *genere* M[2]: *gene* M[1]. — *gratiosum* M. ‖ 4. *moderatur* M[1]. — *hoc ad te* M[1]. — *et huic*] *ut huic* M. — *beniuolentiaequae erga* M, *benevolentiae erga* cum Aldo k. ‖ 5. *cum ad te*] *quam In* (superscr. *ad* ead. m.) *te* M. — *haec* M: om. k. — *quantus officii* M[1]. — *sic*] *si* M[1]. — *hanc* corr. ex *ham* M. — *maepenae* (deleta priore *a*) M. — *miloni* corr. ex *moloni* M. — *tui* (corr. ex *tuo*) M: *tuo* k.

Ep. 7. PROCOS.] *IMP.* Wesenberg p. 72 sq. n. — *c. . . . . . curioni tr. . . . . . p. . . . .* M. ‖ §. 1. *repraehendit* M. — *gubernes ut moderere* M. — *ipso* corr. ex *ipsum* M. — *timide*] *temere* Kleyn p. 3. coll. IX, 16, 5. — *ipsa* M. ‖ 2. *quod* (i. e. 'quam grave') *in rei publicae* Wesenberg (p. 25 sq.): *quod reipublice* M[1], *quod in id reip.* M[2]k. — *cogita*] *cogitationi* M[1], *cogitatio* M[2], *cogita iam* k. — *loquere et te* M. — *alteri* (erasa litt. *i*) M. — *ego apsum* M. — *iametsi* M. — *et* om. M[1]. ‖ 3. *filiciter* M. — *unis* corr. ex *unius* M. — *quamque* ed. Neapolitana: *quamquam* Mk. Cf. Wesenberg p. 99. n. — *ex his* M. — *thrasoni* corr. ex *tharasoni* M. ‖ 4. *meaque . . . item* M. — *tribunum pl.*] *tyrannus publio lentulus* M. — *senatuore* M. — *tamen adulescente et gratiosissimo* M: *tum adolescente etiam gratiosissimo* k, *adolescente etiam gratiosissimo* (del. *tum*) Orellius et Wesenb. p. 69. n. (Totum hoc comma del. Kayser.) — *tribuno pl.*] *tiranno publio lentulo* M. — *senati* M[1]: *senatus* M[2].

Ep. 8. *m. . . . . celio* M. ‖ §. 1. *et eaque nobis* M. — *πολειτικωτερον* (deleto priore *ε*) M. (*politicoteron* superscr. *ciuiliorem* margo). ‖ 3. *fuisse* M[1]. — *litterum* M[1]. — *copio* M[1].

Ep. 9. Alterum huius epistolae exemplum, quod significavimus littera N, exhibet M infra inter quintam et sextam libri octavi epistolam. — *m. caelio* N: *marcellio* M. ‖ §. 1. *in his* MN. — *me quod semper* N. — *ipse* om. N. — *actitat* Lambinus: *iactitat* MN. ‖ 2. *rem egeris* N: *egeris rem* Mk. — *incredibilem* N. — *facto* N. — *laetitiis laetus* Martyni-Laguna: *laetitiis* Mk, *laetus* N. Cf. Cic. de finib. II, 13. — *nimium gaudeo* N. — *desiderem* N. — *uoluntatem* N. — *animi* Victorius (coll. Cic. Tusc. disp. IV, 35. et de finib. II, 13.): *homini* MN. ‖ 3. *multa quae alia* N. — *cum primum* N: *quam primum* M. — *ero nactus aliquid doti te* N. — *deligo* M[1]. — *paeniteret* N: *pertineret* M[1], *poeniteret* M[2]k.

Ep. 10. *m. celio* corr. ex *marcellio* M. ‖ §. 1. *tu uide quam* M[1]: *tu uide quam timide quam* M[2]. — *aedilis ef-*

factus M[1], *aedilis effectus es* M[2]. — *nullus* M[1]. — *gratulationes* M. — *de Hillo* Manutius: *de nihilo* M. Cf. VIII, 4, 3. — *atque sic* M. || 2. *natura*] *nara* M. — *actoritate* M. — *hiccine* M. — *diuertiis* M: *divortiis* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 510. || 3. *infectissimam* M. — *uicessinum* M. — *turbibus* (erasa priore litt. *b*) M. — *pindeninsum* M. — *opibus* M[1]: *operibus* M[2]. || 4. *sperares* Orellius: *speras* M[1], *speres* M[2]. — *uigilia* M.

Ep. 11. Alterum huius epistolae exemplum (N) habet M infra inter octavam et nonam libri octavi epistolam. — *m. celio* corr. ex *marcellio* M, *marco marcello* N. || §. 1. *Putarasne umquam* Wesenberg (p. 27): *Putaresne umquam* Mk, *Putares numquam* N. — *occidere* N. — *dessent* M[1]. — *levia* M: *deuia* N. — *tenet urbis* M: *tenetur uis* N. — *incredibile meorum* M[2]: *incredibile eorum* M[1], *incredibilem eorum* N. — *primi* M[1]. — *tuis atletas* N. — *famam* M: *iam* N. — *tam* N: *iam* M. — *sit* om. N. — *et possimus et soleamus* Lambinus: *et possemus et solemus* N, *et possim et soleam* Mk. — *belli* M: *uelli* N. — *effungere* N. — *decedamus* N. || 2. *mandatu meo* Lambinus: *mandatum eo* MN, *mandato meo* alii. — *diligiter* M[1]. — *eas* M[2]: *ea* M[1]. — *quaeri* N. — *in prouincia mea nisi* N. — *decedere*] *dicere* N. — *fit et* M: *fiet* N. — *a* M: *ad* N. — *patisco* (non *patischo*) etiam MN. Cf. VIII, 9, 3. — *ipse dies* M[2]: *ipse es* M[1], *ipsa dies* N. — *quam* corr. ex *quem* M. — *diligentissime scribas* N. — *ea* om. N. — *cognosco* N.

Ep. 12. Alterum huius epistolae exemplum (N) exhibet M infra inter nonam et decimam libri octavi epistolam. — *m. caelio* N: *m. celio* corr. ex *marcellio* M. || §. 1. *contentiones* N. — *nam certiora nondum audieramus* N. — *in his* M: *in iis* N. — *molestis* MN. — *si qua* N. — *his de* M: *de his* N. — *haberẽ* N. — *omni reipublicae* N. — *quam tu* N: *quantu* M. || 2. *diogenus* M. — *Pessinuntem* nos: *pessinuncte* M, *pessinunte* Nk. (*Pessinunta* Martyni-Laguna; sed cf. de harusp. resp. §. 28. Tusc. disp. V, 8.) — *ab Adiatorige* Martyni-Laguna: *ab Iorigge* N, *adiatoregem* M, *ad Adiatorigem* cum Taurello k. — *quem nec benignum nec copiosum* Martyni-Laguna: *qua nec benignam nec copiosam* N, *quamquam omnia nec benigna nec copiosa* Mk. — *cognorant urbem mirifice cole* N. — *ab adulescentia* N: *abulescentia* M. — *sordidast* N: *sordida* Mk. — *iis* M: *Ii* N. — *in sententiam* N. — *una mercule* N, *unam hercule* M. — *ambulatiumcula* M. || 3. *erat* M: *eram* N. — *spem* M[1]N: *spes* M[2]. — *inquis satis* N: *inquisatis* M[1], *inquinisatis* M[2]. — *triumpharam* N: *triumpharem* Mk. Cf. Wesenberg p. 28. — *mittere epistulas te dignis* N.

Ep. 13. *m. . celio* M. || §. 1. *siconstitueram* M[1]. — *agenda, aut* M[1]. || 2. *simultatem . . . de . . . posuimus* M. — *horificus* M[1]. — *cosi fuit* M. — *defuisset uestestis* M[1]. — *cui iam* Martyni-Laguna: *quoniam* M. — *comicos* M. — *accedit* Lambinus: *accidit* M. — *phania* M[1]: *phannia* M[2]. — *pompei* M. — *colegii* M[1]. — *nonnihil* Victorius: *nihil* M, *mihi* margo. — *te* Ernestius: om. Mk. — *uoluntatem* M[1]. — *discensione* M[1]. — *increpare* M[1]. || 3. *ueteranus* M. — *laetabor* M. — *nunc*] *non* M. — *quis*] *qui* M. — *putarat* Wesenberg (p. 28.): *putaret* Mk. — *uiua* M. — *conferam* M. — *lucupletar in publicanis* M. — *superioribus lustri* M. — *conseruatam* M. — *summis*, *mediis*, *infimis* Kleyn p. 4. — *mais* M. — *rem militaremque* Klotz: *militaremque* M, *militemque* Orellius, *militaremque rem* alii. — *conlocarem* M. — *senatuconsulto* M.

Ep. 14. Alterum huius epistolae exemplum (N) exstat inter quadra-

gesimam nonam et quinquagesimam libri octavi epistolam. — *M.* om. MN. — *IMP. S. D.* om. N. — *m. celio* corr. ex *marcellio* M, *caelio* (omisso praenomine) N. || *M.* N: om. M. — *Fadio -- Fadius* Orellius: *fabio - - fabius* MN. — *relinques* N: *reliques* M. — *uementer* N. — *nihil ad nos noui adferebatur* N.

Ep. 15. *m. celio* corr. ex *marcellio* M. || §. 1. *setentia* M. — *is*] *his* M. — *est*] *sed* M[1]. — *quares scito* M[1]. — *secuntur* M[1], *seruntur* M[2]. || 3. *ipsa res publica* M[1]. || 4. *coelium* M. — *at - - at - - at* M[2]: *ad - - ad - - ad* M[1]. — *exemplo* M[1]: *exemplum* M[2]. — *usus* M[1]: *ullus* M[2]. — *pomptinus* M: *Pomptinius* cum Martyni-Laguna k. — *imperari* M. — *relinquissem* M. — *sponte quem* M[1]. — *hominem* M: *nobilem* Ernestius. — *necessaest* M. — *non* om. M[1].

Ep. 16. *m. celio* corr. ex *marcellio* M. || §. 1. *habent* Klotz: *haberet* M. — *descisserem* M. || 2. *maleuorum* M. — *facillime sum* M[1]: *sum facillime* M[2]. — *contra euum* M. — *iam* Martyni-Laguna: *tam* M. || 3. *sermonem tampii* M. — *aborrerem* M. — *relinquenda cum audissem. Nonne* (quam verborum distinctionem proposui in commentario critico editionis Turicensis) M: *relinquenda. Quum audissem, nonne* k. — *ciuilem* M, *civile me* k. Cf. Wesenberg p. 71. n. — *id existimare* M. || 4. *fidissime* M: *fidelissime* alii. — *hac* corr. ex *hoc* M. — *modesticis* M. || 5. *satis*] *satris* M. — *memoriam* Cratander: *in memoria* Mk. Cf. Wesenberg p. 29 sq. — *qui scias* Orellius: *quin scias* M, *cum scias* alii. — *ab his* M. — *mihi fuit ipsi* M, *mihimet ipsi* cum Orellio k. || 6. *et haec*] *ut haec* M. — *adulescentia* (corr. in *adulescentē*) *eos* M. — *tamen! . . . Togam* Rutilius: *tamen togam* M. || 7. *asparsi* M. — *sthomaco* M. — *de* om. M. — *dolabella* M[1]: *dolabellae* M[2]. — *nostra* corr. ex *nostram* M.

Ep. 17. *CN.* Orellius (in Onomastico p. 128.): *canini* M, *C.* cum Victorio k. || §. 1. *Litteras* M: *Binas litteras* Martyni-Laguna. — *neque quemquam* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 516.): *ne quemquam* M, *nec quemquam* k. — *particho* M. — *puerorum* del. Nipperdey Philol. III. p. 147 et Kleyn. p. 29. Tu cf. Cic. ad Att. VI, 1, 12. || 2. *incomodum* M. — *nullam* M: *nullas* cum Martyni-Laguna k. — *quam quamquam Bibulus* Kleyn p. 29. || 3. *opportuisse* M. || 4. *tum*] *tamen* M. — *terruncium* M. — *sine*] *de* Ernestius. — *drachumum* (s. *drachumarum*) Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 515.): *dracchum* M, *drachmis* k. Cf. Wesenberg p. 30 sq. || 5. *quid* corr. ex *quod* M. || 6. *non dest* M. — *quam* (corr. in *quum*) *magnus* M. — *antiochiae* M: *Antiocheae* k. — *eum* nos: om. Mk. — *adductium* M. — *at quem* M[1]. — *ei qui humanissime* M[1]. || 7. *si in omnis* nos: *si omnis* M, *si omnibus* alii. — *in his* M. — *me* Lambinus: om. Mk. — *se populo* Wesenberg (p. 31.): *populo se* Mk. — *remississe* M. — *et in ipsa* Schuetz. — *sed ibi* M[1].

Ep. 18. *PROPR.*] *propter* (litteris praeter primam erasis omnibus) M. || §. 1. *rodonem* M. — *praestitistibi* (altera *s* erasa) M. — *curae* corr. ex *cura* M. || 2. *tuis* M[2]: *studiis* M[1]. — *gauis* M[1]. — *sine* M[2]: *si* M[1]. — *hoc ipse* M[1]. — *natos - - indisertos* corr. ex *natus - - indisertus* M. — *pl.*] *plebis* M. || 3. *quaestoris legatis* M. — *si se dignum* nos: *si dignum* M, *si dignum se* k. — *quom in C. proficiscebare* Orellius.

Ep. 19. *Marcus tullius marcellus* (litteris praeter *m* expunctis omnibus) *filio* (litteris praeter *f* erasis omnibus) *cicero imperator salutem dicit consule coelio lentuli filio gneus caldo que* M. || §. 1. *accipissem* M. — *sors*] *fors* M. — *accidere* M. — *postea cum* Manut.: *posteaquam* M. — *aut quo*

ed. Neapolitana: *atq* M¹, *at quo* M². — *temporatae expectarem* M. — *is*] *his* M. — *aut* M²: *at* M¹. || 2. *si me* (om. *ad*) M. — *ad me curis consubrinus* M. — *item consul uirgilius* M. — *in te* Manutius: *ad te* M. Cf. III, 1, 1. V, 5, 2. — *proficisci poterunt* Madvig (Opusc. acad. p. 397.): om. M. — *proficiscentur*] *elaborabo* add. in marg. M. — *maioremque* M¹. || *MARCUS TULLIUS CICERO EPISTOLARUM AD CURIONEM CONSULEM ET CAETEROS EXPLICIT . INCIPIT AD APP. CLAU. FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER TERTIUS.

Libro tertio in M hic praemissus est index:

1. CICERO APPIO IMP. SALUTEM DICIT SI IPSA RES PUBLICA || 2. MARCUS CICERO PROCOS. SALUTEM DICIT APPIO PULCHRO IMPRE || 3. CICERO SALUTEM DICIT APPIO PULCHRO AD XI° KL IUN BRUNDISIUM || 4. om. || 5. CICERO SALUTEM DICIT APPIO PULCHRO TRALLIS UENI AD VI^to KL SEXTILES || 6. MARCUS CICERO SALUTEM DICIT APPIO PULCHRO. CUM MEUM FACTUM || 7. CICERO SALUTEM DICIT APPIO PULCHRO PLURIBUS UERBIS AD TE SCRIBAM || 8. CICERO SALUTEM DICIT APPIO PULCHRO ETSI QUANTUM || 9. CICERO APPIO PULCHRO SALUTEM UIX TANDEM LEGI || 10. CICERO APPIO PULCHRO SALUTEM CUM EST AD NOS ADLATUM || 11. CICERO APPIO PULCHRO UT SPERO CENSORI SALUT DICO CUM ESSE IN CASTRIS || 12. CICERO APPIO PULCHRO SALUTEM GRATULABOR TIBI || 13. CICERO APPIO PULCHRO SALUTEM QUASI DIUINAREM.

Ep. 1. §. 1. *phania* M¹: *phannia* M² (item infra). — *quo diuet* M, *quoad iuvet* Orellius. — *de me autem* M¹. — *appiada* M. || 3. *L.*] *lentulum* M. — *si non sit iureconsultus* Kayser. — *te* om. M. — *rogo* M¹: *rogo . uale* M².

Ep. 2. §. 1. *a te* corr. in *ad te* M. — *humanite* M¹. || 2. *senatuconsulto* M¹. — *quod eius* M: *quoad eius* k. Cf. V, 8, 5. ad Att. I, 5, 7. X, 2, 2. XI, 12, 4. — *me* C. F. W. Müller: *te* Mk. — *capturum* M¹: *capturum . uale* M².

Ep. 3. *M.* om. Mk. || §. 1. *Fabius Vergilianus* Bengel: *fabianus* M, *Fabius* k. — *quae* corr. ex *quem* M. — *firmiori opus* corr. ex *firmioribus* M. — *itaque quae fecimus* M¹. — *iis*] *his* M. — *beuolentiori* M. || 2. *ex his* M. — *fabius eidem .... demonstrauit* M. — *istas* corr. ex *ista* M. — *senatoconsulto* corr. in *senatusconsulto* M. — *ego consul pomitinum* M, *ego C. Pomptinium* k. Cf. II, 15, 4. — *Brundisium* (*brundium* M¹) del. Kleyn (p. 29.): uncos om. k. — *arbitrabor* corr. in *arbitror* M.

Ep. 4. Inscriptionem et novae epistolae significationem om. M. In margine a recenti manu additum est: *Caput alterius epistolae.* || §. 1. *brundisti* M. — *L.*] *lentulo* M. — *in his* M. — *C.*] *consul* M. — *Cn. f.*] *gneus felix* M. || 2. *acceserunt* M. — *M.*] *meum* M. — *ut me conueneris* M.

Ep. 5. *M.* om. Mk. || §. 1. *de* om. M. — *praestitueresque* Orellius: *restitueresque* M. — *praeparares* in rasura habet M. || 2. *dicam* M: *ducam* k. Cf. Wesenberg p. 50. — *est perscriptum hi mihi* M. || 3. *meorumq. ratio* (littera *q* erasa) M. — *sic habet* Victorius: *sic sic* (posteriore *c* erasa) *habet* M, *sic se habet* k. — *brudrisii* M. — *arbitraretur* Martyni-Laguna (coll. ep. 6, 1.): *arbitrarer* Mk. — *accomodatum* M. — *si ad Sidam* [*maritimam partem provinciae*] *navibus* Schütz, coll. ep. 6, 1. — *nisi mi lucilius clodius* M. — *dixisiset* (tertia *i* deleta) M. — *laudiceae* M: *Laodiceae* k (item infra). Cf. Usener in Iahnii Annal. vol. 91. p. 228. — *bre-*

vius M²: *breus* M¹. ‖ 4. *pr.*] *propter* M, *Pridie* k. — *circiter id sex pute* (erasa in fine littera) M. — *celerrimis* M. — *commodo*] *quomodo* M. — *magni in te quam* (mediis omissis) M. — *decedas* (non *decedam*) etiam M. ‖ 5. *praesset* M. — *commuratus* M. — *ac sane* Orellius et Wesenberg (p. 50.): *an sane* M. — *potuisset* (non *potuissem*) etiam M.

Ep. 6. §. 1. *is* mallem abesset. — *dixi esse* ed. Neapolitana: *dixisse* M. ‖ 2. *L.*] *lentulum* M. — *laodoceam* M. — *decedes* M. — *cum his* M. — *manus* (litt. *s* expuncta) M. ‖ 3. *sed*] *sid* M. — *ad cedendum* M. — *iis* Orellius: om. M. — *hominis* corr. ex *homines* M. — *lenissime* Martyni-Laguna: *leuissime* Mk. — *uidebatur* M. ‖ 4. *et est enim in multis* M. — *ignariae* (litteris *ae* expunctis) M. — *ab his* M. — *sibi*] *tibi* M. ‖ 5. *mihi*] *mi* M. — *uideretur* Cratander: *uidetur* Mk. Cf. Wesenberg p. 21. — *mensum* nos: *mensuum* M, *mensium* k. Cf. VII, 17, 1. Philipp. XII, 22. de divinat. II, 65. de legg. II, 16. Tim. c. 14 extr. var. lect. ad Verr. lib. II, 184. 188. Q. Cic. de petit. cons. §. 1. — *tris cortis* M. — *quae me*] *quae de me* M, *quae de te me* Kayser. — *uisurum* M. — *Antonium*] *dedit antonium* M, *A. Nonium* Orellius. Fort. *D. Antonium.* — *sit tibi uidetur* M¹. ‖ 6. *in prinuinciam* M. — *in ciciliam* M. — *crasta* M.

Ep. 7. *M.* om. Mk. ‖ §. 1. *laudiceae* M: *Laodiceae* k. Cf. ep. 5, 3. ‖ 2. *permisisem* M. — *possem* om. M. — *me exciliare coepissem* M. ‖ 3. *ab his* M. — *dabas his* M. ‖ 4. *lentulli* M. — *accenso* Victorius: *accesso* M. — *uaronem* M. — *alteraq. leptam* M. — *Ap.*] *apud* M, *Appio* k. — *denique, quod* Ernestius. — *qui* Wesenberg (p. 122. n.): om. M, *cum* k. ‖ 5. *quid* Lambinus: *quidni* Mk. — *Ampio* C. Fr. Hermann (Philol. II. p. 114.): *appio* Mk. — *meas sententias* M. — *plurima* M. — *ut*] *et* M. — *eram*] *erat* M. — *adquirendum* Victorius: *adquirendam* M. — *Cn.*] *gneum* M. *P.*] *publio* M. ‖ 6. *redeas* M¹. — *apsim debere uideris* M. — ΠΑΡΕΜΟΥΤΕ M.

Ep. 8. *M.* om. Mk. ‖ §. 1. *Etsi* Index: *Ut si* (*U* ex correctione) M. — *moratione* (litt. *m* erasa) M. ‖ 2. *vultu et taciturnitate* Lambinus: *uultu taciturnitate* M, *vultu, taciturnitate* k. (*taciturnitate* del. Bake ad Cic. de legg. p. 355. coll. XIII, 6, 3.) — *posum* M. — *quid*] *quî* Orellius. — *magna significatione* Cratander: *magna sollicitudine significatione* (verbo *sollicitudine* aliquantum eraso) M, *magna sollicitudine significationis* ed. Neapolitana, *magna sollicitaque significatione* k. — *quod allegatos* M. — *ciciuitatibus* M. ‖ 3. *te hominem -- urbanum* Quintilianus VIII, 3, 35. — *nunc*] *num* M. — *Ap.*] *apud* M, *Appium* k. — *clodium* M. — *Midaeensium* Rubenius: *mideaesium* (non *mideaesum*) M. — *in ea*] *de ea* Lambinus. — *ita* Martyni-Laguna: *ista* M. — *causa* del. Bake Schol. Hypomn. IV. p. 94. — *meminissem* M, *meminisse me* cum Orellio k. — *concessorum* M¹. — *potest? nisi* C.F.W. Müller (Progr. Landsberg. a. 1865. p. 6.): *potest, nisi* k. — *medictum* (prima litt. expuncta) M. — *accomodatum* M. — *non tam* Victorius: *non tantum* M, *non tantam* cum Orellio k. — *ii*] *hi* M. — *putent* M. ‖ 4. *causae* (litt. *e* expuncta) M. — *putarem*] Ultimam syllabam in rasura habet M. — *id est in senatu* del. Ernestius: uncos om. k. — *possient* M. — *diocensium* M. ‖ 5. *cumpameae cum synadeis* M. — *Philomelii* Orellius: *philomeli* M (item infra). Cf. XV, 4, 2. — *nihil*] *nil* M. — *a me*] *mane* M. — *parditas* M. — *suptu* M. — *tu, si* Orellius: *tu* M, *tu cum* alii. — *cogitasse* M¹. — *non ad generum tuum* (Brutum) *Romae neque ad libertum Brundisii* Victorius,

non ad generum tuum (Pompeium) *Tarenti neque ad libertum tuum Brundisii* Bengelius et Borghesius, *neque ad libertum tuum Brundisii* (om. *non generum tuum*) Martyni-Laguna. Mihi quoque generi mentio ab hoc loco aliena videtur; cf. ep. 5, 3. 6, 1 sq. — *retullissem* M. || 6. *quod* corr. ex *quo* M. — *me*] *meam* M, *me iam* k. — *hisdem* M. — *apemeae* M. — *synnade* M[1]: *synnadae* M[2], *Synnadis* k. Cf. Cic. ad Att. V, 16, 2. — *locuntur* M. — *committere* Lambinus: *committerem* M, *committere me* k. — *possis* Martyni-Laguna: *posses* Mk. Cf. Wesenb. p. 51. || 7. *nolle* M: *non nolle* cum Lamb. k. Cf. Wesenb. p. 14. — *quipiam* M. — *repraesi* M. — *posse* corr. ex *posses* M. — *is*] *his* M. — *comarguit* M. — *laedi se* M: *laedi te* alii, refutati a Manutio. || 8. *homines* M. — *potuit* M. — *angustior est etsi* Lambinus: *angustior etsi* M (sed inter utramque vocem est lacuna duarum litterarum) k. — *limauitabit* M. — *med esse* Martyni-Laguna. — *ut sim pulcis* M, *dulcis ut sim* Kayser. — Post v. *mihi* est lacuna quattuor circiter litterarum in M. || 10. *profectissimus* M. — *scripsi . . postridie* M. — *moshestie sisiquid egero* M. — *ad me* M: *ad meos* Cratander, del. Kleyn p. 30. coll. II, 10, 1. — *de partis* M. — *admixto*] *adscito* Orellius. — *negantulum* M[1]. — *quod*] *ut quod* (litt. *d* puncto notata) M.

Ep. 9. *M.* om. Mk. || §. 1. *Ap.*] *apud* M, *Appio* k. — *clodio* M. — *ad me litteras* in rasura habet M. — *appiorum* M. — *meae*] *mea* M. — *iis*] *his* M. — *iis*] *his* M. — *fieri posset* M. || 2. *Ἐπικούρειον*] *epicurion* (superscr. *auxilians*) rec. m. margo M. || 3. *relicum* M. — *tum*] *tunc* M. — *industriae* M. — *scribendo* M: *in scribendo* cum Lambino k. (*scribendo* nos seclusimus.) — *neclegentis* M. || 4. *cures et enitare* Kayser (coll. ep. 10, 3.): *cures enitare* Mk. — *tum ipsum* (om. *in*) M.

Ep. 10. *M.* om. Mk. || §. 1. *cetera mi facillima* M. — *uictor . . et ex* M. — *doloro* M. — *tibi si contestans* M, *tibi contestans* Martyni-Laguna. — *malo enim ita* Wesenberg (p. 51. coll. Cic. ad Att. XIII, 42, 1.): *malo enim* M, *ita malo enim* cum Orellio k. — *et spectes* M. || 2. *quid ad* (litt. *d* expuncta) *me* M. || 3. *pomitinus* M, *Pomptinius* cum Graevio k. — *tui* corr. ex *tua* M. — *effeceris* Lambinus: *efficis* Mk, *efficies* Kayser. || 4. *non solum etiam ampla sed etiam* M. — *tum*] *tunc* M. || 5. *patroni*] *pro* M. — *ipsi* Orellius: om. M. — *lenissime* Martyni-Laguna: *leuissime* Mk. — *dessent* M. — *ad meamargo caelio* M. || 5. *suspitio*] *suscipio* M. — *si clam*] *sic iam* M. — *esse*] *essem* M. — *ea*] *ex* M. — *ii*] *hi* M. — *nimirum ex Epicteto* del. multi, satis refutati iam a Victorio. — *sumptos* M[1]. || 7. *repertitos* (altera *r* deleta) M. — *iis*] *his* M. — *fallax inimicitia* M. || 8. *lubet* Victorius: *iubet* M. || 9. *nobilissimi* corr. ex *nobilissime* M. — *nec optari* M. || 10. *tuae*] *turae* M. — *restiturum* M. — *ornatum* Cratander: *ornatissimum* Mk. — *quod studio prouidit neque me* M. — *frygi - - licaoni* M. — *intellegebam* M. — *hostis* corr. ex *hostes* M. — *mea de eius* M. || 11. *quae me profecta* M. — *sunt*] *sint* Mk. — Lacunae significatione caret M. — *sumique* M.

Ep. 11. *M.* om. Mk. || §. 1. *Q.*] *que* M. — *ante*] *ate* M. — *aliter*] *alter* M. — *obscura nuntiari* (non *nuntiare*) M. || 2. *enim cuncto* (om. *a*) M. — *mente* M. — *verum tamen ea est maiestas, ut Sulla voluit, ut in quemvis* Lambinus: *uerumtamen est maiestas etsi sulla uoluit ne in quemuis* M, *verum tamen est maiestas*, † *etsi Sulla voluit, ne in quemvis* k. Cf. Wesenberg p. 20. — *qui enim*] *quod enim* M. || 3. *ipsa rei publice* M. — *eos magis quod tu ante penuria* M. — *hono-*

ris] *oneris* M. — *laudat* M. — *cum* M[2]: *quam* M[1]. — *seclorum* M, *saeclorum* k. — *mercennariis* M: *mercenariis* k. || 4. *temporum*] *tempus eorum* M. — *pompei* M. — *rei* | *reipublice* M. — *per te*] *perite* M. — *communem* M — *conlectas* Orellius. || 5. *D. Tullius* Orellius: *dicit tullius* M, *Tullius* k. — *sthomacosiores* M. — *leuiter* Mk. — *eae* (non *hae*) habet etiam M. — *desertae* - - *desertum* M. — *es*] *est* M.

Ep. 12. *M.* om. Mk. || §. 1. *nulla ne* M. — *latebrae* (littera finali expuncta) M[1], *latebram* M[2]. || 2. *meis, et ita* Wesenberg (p. 51.): *meis, sed ita* Mk. — *oportunitas* M. — *ipse omnibus* M. — *quae* om. M. — *ab aliis* M: *ab illis* alii. || 3. *sudare*] *suadere* M. — *ut te* C. F. W. Müller: *et te* Mk. (*sudare me iamdudum* [*laborantem*], *quomodo et ea tuear, quae m. t. sunt, et te* Cobet (Mnemos. VIII. p. 455.) — *leuam igitur* M. — *namquam* M[1]. || 4. *decedendi* M. — *commutus* M. — *expectarent* M. — *nilo* M. — *simulabat* M. — *nouam* M, *nova novam* Bengelius, *nova nunc* Kayser.

Ep. 13. *M.* om. Mk. || §. 1. *onus* M: *munus* k. — *postest* (priore *s* expuncta) M. || 2. *in his* M. — *quam* Bengelius: *cum* M. — *his* M: *iisdem* k. — *uelim* M. — *ut quanti* margo: *unquanti* M. — *tanti* margo: *uti* M. — *tum eos* M. — *non spero* M[1]. — *re nova* Kayser. — *quo* M: *cui* alii. || *MARCUS TULLIUS CICERONIS EPISTULARUM AD APPIUM CLAUDIUM EXPLICIT. INCIPIT EIUSDEM AD SERUILIUM SULPICIUM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER QUARTUS.

Libro quarto in M hic praemissus est index:

1. M. CICERO S. D. SER. SULPICIO | CONTREBATIUS FAMILIARIS MEUS || 2. M. CICERO S. D. SER. SULPICIO | AD III KL. MAI. CUM ESSEM || 3. M. CICERO S. D. SER. SULPICIO | VEHEMENTER TE ESSE SOLLICITUM || 4. M. CICERO S. D. SER. SULPICIO | ACCIPIO EXCUSATIONEM TUAM | 5. SEUILIUS CICERONI SALUTEM | POSTEA QUAM MIHI || 6. M. CICERO S. D. SER. SULPICIO | EGO UERO SERUI || 7. M. CICERO S. D. M. MARCELLO | ETSI EO TE ADHUC || 8. M. CICERO S. D. M. MARCELLO | NEQ. MONERE TE AUDEO || 9. M. CICERO S. D. M. MARCELLO | ET PER PAUCIS || 10. CICERO MARCELLO SALUTEM | ETSI NIHIL ERAT NOUI || 11. MARCELLUS CICERONI SALUTEM | PLURIMAM VOLUISSE || 12. om. || 13. M. CICERO S. D. P. FIGULO | QUERENTE MIHI || 14. M. CICERO S. D. GN. PLANCIO | BINAS A TE ACCEPI LITTERAS || 15. ACCEPI PERBREUIS TUAS LITTERAS | QUIBUS ID QUOD.

Ep. 1. (*M*)*arcus cicero salutem dicit seruilio suspicio* M. || §. 1. *contrebatius* M. — *ex se quaesese* M. — *si proprius* M. — *nos*] *nostro* M. — *rudis essi* M. — *videmur* Cratander: *uidebimur* M. — *praecepte fugiunt* M. — *egomet, cum me rogaret* nos: *ego mecum me rogaret* M, *ego, me quum rogaret* k. — *adessem* corr. ead. m. ex *adesset* M. || 2. *quod* - - *quod* Lambinus: *quid* - - *quid* Mk. Cf. Wesenberg p. 52. — *communi sententia* (corr. ex *communis in sententias*) M: *de communi sententia* k. — *omnis bonos* Orellius coll. V, 2, 8.

Ep. 2. *seruilio suspicio* M. || §. 1. *sed* Orellius: om. Mk. || 2. *meum*] *mecum* M. — *caperes* M. — *humini* M. || 3. *quam cum* corr. ex *quamqum* M. — *gratia* M. — *sit. ergo*] *siterogo* M. — *eaque fiunt* M. — *quarum* Cratander: *quorum* Mk. || 4. *tum*] *tunc* M. — *iam statum* M.

Ep. 3. *seruilio sulpicio* (corr. ex *suspicio*) M. || §. 1. *delectare* M. — *laborarem equidem* M[1]. — *consul*|*tus tui* M. — *putant, et aliquid* Lambinus. || 2. *me ista*] *mesta* M. — *parie-*

tinis Victorius: *partetinis* M. — *sic*] *si* M. — *ad te* M²: *a te* M¹. — *melior esse* M. || 3. *fieres iis*] *flere si his* M. — *solacia aut quidem* M. — *sed* nos: om. Mk. — *omnia quaeque a* M. — *viris* Martyni-Laguna: om. Mk. Cf. Wesenberg p. 65. || 4. *uiderem* M. — *excelenti* M. — *in hisdem* M. — *ingeniis* M. — *ut expellat* M. — *quam me* Bake (Add. ad Cic. de orat. I, 40.): *cum me* Mk.

Ep. 4. *seruilio sulpicio* M. || §. 1. *qua usus es* del. Cobet Mnemos. VIII. p. 455. — *es* corr. ex *est* M. — *hisdem* M. — *ερωνευσϑαι* M. || 2. *actoritate* M. — *et prudentia et dignissime* M, *et prudentia et ...... dignissimae* k. — *perclusa et postrata* M. — *is*] *his* M. — *et sibi* Luenemann: *ut sibi* M. — *quod nihil* M. — *quae c. b. s. est insolens* del. Kleyn p. 48. Cf. ep. 9, 3. pro Marcello §. 9. || 3. *vincimus* Ernestius. — *etiamercle* M. — *potestquam* M. — *coeptum sit* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 145. — *ne ominis* corr. ex *neominus* M. — *et C. Marcellus* nos: *et cum marcellus* M, *et cum C. Marcellus* k. || 4. *uolcacium his enim* M. — *loco esse* M. — *sed tamen - - studiis serviam* Gellius N. A. XII, 13, 22. — *intra*] *infra* Nipperdey Annal. Berol. a. 1846. II. p. 253. Sed vide Gellium l. l. || 5. *tum*] *tunc* M. — *tua* corr. ex *tuam* M. — *nihi* M. — *praeter tuos te delectare* nos: *praeter tuos delectare* Mk, *te praeter tuos delectare* Lambinus, *praeter tuos delectare te* alii. — *possit* corr. ex *possis* M. — *audirea malis* M¹. — *uale* M: *om.* k.

Ep. 5. §. 1. *miserum* margo Cratandri: *mirum* M. — *propinquos ac familiaris* del. Kleyn (p. 31.): uncos om. k. — *ii ipsi* Orellius: *itipsi* M, *ipsi* alii. || 2. *honoris omnis* M. || 3. *cum his* M. — *illa hoc* M. — *uidendum* (priore *d* expuncta) M. — *aetatem ageret* Cratander, *aetatem degeret* Kayser. — *diligere* (non *deligere*) M. — *pararet* M. — *rem apparente* M. — *usuri* Gulielmius et Wesenberg (p. 57.): *uti* Mk. (Verba *in re publica - - sua uti* ante illa *honores ord. pet. essent* transponit Kayser.) — *at*] *ad* M. — *peius est* Wesenberg (ibid.): *peius sit* Mk. || 4. *attulerit* Wesenberg (p. 99. n.): *attulit* Mk. — *redeens* M. — *ante me Megara* Orellius: *ante menegare* M, *ante Megara* alii. — *piraeus* M: *Piraeeus* k. — *homuniculi* M. — *uiri carissimi* M. — *populi R.* Orellius: *propter* M, *praeterea* alii. || 5. *etiam tu*] *iam tu* Kayser. — *ac*] *a* M. — *queri*] *quaeri* M. — *imitari* Cratander: *imitare* Mk. Cf. C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 326. — *subiace* M, *subiice* k. || 6. *commitere* M. — *uideatur desse* M. — *tranquilliore* Martyni-Laguna: *tranquilliorem* Mk. — *de his* M.

Ep. 6. *seruilio sulpicio* M. || §. 1. *ipsi animi* M. — *fuerunt* Cratander: *fuerint* M. — *solacia addeficiunt* M. — *galus* M: *Gallus* k. Vide ad Cic. Lael. §. 9. — *iis*] *his* M. — *luctum* Victorius: *lum* M. || 2. *amisis* M. — *iis*] *his* M. — *illum solacium* M. — *me et cogerem* nos: *me cogerem* M. — *me cogeremque* k. — *confugirem* M. — *marens* M. - - *e* Lambinus: *a* (corr. ex *ad*) M. || 3. *maior mihi levatio adferri* Victorius: *maior mihi uatio mihi adferre* M, *maior enim levatio mihi adferri* k. - *accomodandum* M. — *a* om. M. — *agendaliquid* M¹. — *uale* M: om. k.

Ep. 7. §. 1. *iudico* Kleyn (p. 6.): *iudicem* Mk. — *tamen et amicitiae tamen nostrae* (alterum *tamen* significatur delendum) M. — *quae et*] *queut* M. || 2. *horum maiorum* M. — *pompei* M. — *enim his* M. || 3. *hiqui se* M. — *victori sese* Victorius: *uictores esse* M. — *nihil tibi* nos: *tibi nihil tibi* (priore *tibi* circumscripto) M, *tibi nihil* k. — *deesse*] *dese* M. — *quid sententiam* (syllaba *ten* circumscripta) M. || 4. *tametsi* Ernestius: *tamen si* Mk. — *iam* non om. M. — *ut esse* M. —

te flore (litt. *l* expuncta) M. — *potestate quasi facile* M. — *esset te* corr. ex *essente* M. — *cuicuimodi* Gronovius: *cuiusmodi* M. — *mitylenis* M. — *vivere*] *uidere* M. Cf. ep. 11, 2. ‖ 5. *is*] *his* M. ‖ 6. *quantum*] *quam tum* M. — *consilio et studio* Kayser.

Ep. 8. §. 1. *relicuum* M. — *re eum* M²: *reum* M¹. — *et ad* Lambinus: *ut ad* M. — *quae possim* Martyni-Laguna: om. M; lacunae signum exhibet k. — *sed etiam quae* Wesenberg (p. 58. n. 1.): *sed causa quoque etiam quae* M, *sed ea quoque, etiam quae* k, *sed ea quoque, quae* Kayser. ‖ 2. *vel tu* margo Cratandri: *uultu* M. — *aliqua..res* M. — *is*] *his* (littera *h* erasa) M. — *ergo*] *ego* M.

Ep. 9. §. 1. *dedederamq.* (prima syllaba expuncta) *mutio* M. — *hisdem* M. — *te*] *de* M. — *rebus*] *rationibus* Orellius. — *nolis*] *nobis* M. ‖ 2. *is*] *his* (litt. *h* expuncta) M. — *nom multo* M. — *si is rem* in rasura habet M. — *secuti simus* M. — *esset* Cratander: *esse* M. — *et certorum* (superscr. m. 2. *cerneret*) M. — *secutus sit* Kayser. ‖ 3. *melioris - - ferocioris inpotentiorisque* M. Vide ad I, 9, 2. — *natura tales* (*ra tales* in rasura) M. — *an tu*] *ante* M. — *patria neque nolles* M. — *minimis* corr. ex *minimas* M. — *initia belli* Kleyn p. 31. coll. ep. 7, 2. ‖ 4. *esse supplicem* M: *isse supplicem* k. — *superbi sit* (*bi sit* in rasura) M. — *et sapientis* (om. *si*) M. — *stultum* I. M. Heusinger: *stultum est* Mk. — *capud* M. — *certe*] *cer* (in fine versus) M. — *proximis* M. Fort. *in proximis*.

Ep. 10. §. 1. *erat* Index: om. M, *habebam* k. ‖ 2. *sensum* corr. ead. m. ex *sensus* M. — *idque* Victorius: *atque* M. — *quod mihi* M.

Ep. 11. §. 1. *Plurimam* M¹ et Index. — *tum* M²: *tunc* M¹. — *C.*] *consul* M. — *effectum effectum litteris* M. ‖ 2. *uiuere* M²: *uidere* M¹. — *uale* M: om. k.

Ep. 12. *CICERONI SAL. PLUR.* nos: *ciceroni salutem pluribus uerbis* M, *CICERONI S. Pluribus verbis* k. Cf. VI, 12. — *nobis*] *bonis* M. — *faciendum* ego circumscripsi. Martyni-Laguna proxima mutavit scribens *ut vos certiores facerem.* — *Piraeum* nos: *pireum* M, *Piraeeum* k. — *M.* Orellius: om. k. Cf. §. 2. — *die cum*] *diem* M. — *ut aiebat* Martyni-Laguna: *utiebat* M, *uti aiebat* alii. — *Maleas* Manutius: *maias* M, *Maleam* cum Lambino k. ‖ 2. *post diem tertium* Victorius: *postridiem tertium* M. — *eius dei* M. — *a P.*] *apud* M. — *magio* corr. ead. m. ex *maigio* M. — *aurem* corr. ex *aurum* M. — *sperari* nos: *sperare* Mk. — *interfecisse postea; se* Klotz: *interfecisse; postea se* ceteri. — *cogerem* (antiquum supplementum) om. Mk. — *piraeo* M: *Piraeeo* k. — *deterromodacerbis suma* M. ‖ 3. *aiebant*] *agebant* M. — *ipse dilatus* M. — *quae*] *quo* M. — *orbi* M: *orbis* alii. — *gimnasio* M. — *curaumus* M. — *itaque nostra* M.

Ep. 13. §. 1. *modo certa certa* (medio vocabulo expuncto) M. — *quod pollicerer* Victorius: *quid pollicerer* Mk. Cf. Wesenberg p. 55. — *adiectus* M. ‖ 2. *tamen non nihil eis* nos: *tamen nihil eis* M, *tamen nihilo minus eis* k. — *ut id ipsum* nos: *ut ipsum* Mk. — *familiarissimis* corr. ex *familiarissimus* M. — *sed etiam video* Cratander: *sed etiam de ipsum uideo* M, *sed etiam id ipse video* cum Orellio k. Cf. Wesenberg p. 58. — *quibus nonsolim* M. — *onibus* M. — *summa* M. — *quamuis est mutatio* M. ‖ 3. *iis*] *his* M. — *polliceri possim* M. ‖ 4. *relicum* M. — *ut te consoler* Lamb.: *ut consoler* Mk. — *qui ab* corr. in *que ab* M. — *in his autem* M. ‖ 5. *uideo mihi* M. — *et hi quidem* M. — *locuntur* M. — *necesset respublica* M. — *ab his* M. — *a* Lambinus: om. Mk. ‖ 6. *polliceat* M. — *perveniri* Lambinus: *peruenire* Mk. — *cetera quae* (corr. ex

ceteraq.quae) M: *caeteraque, quae* k. — *hac*] *ac* M. ‖ 7. *orem* Victorius: *ortem* M, *horter* alii. — *sis*] *si* M. — *colleges* M.

Ep. 14. §. 1. *corcyre* M: *Corcyra* cum Martyni-Laguna k. — *gratulabere* M. — *possis* M¹: *posse* M². — *relicum* M. — *ostentat* corr. ead. m. ex *ostentet* M. ‖ 2. *si ii*] *si hi* M. — *esset futura uictoria . sin autem uicti essent quantus interitus esset futurus a uictoria . sin autem* (verbis *sin autem - - a uictoria* deletis) M. — *salutis suae* M¹. ‖ 3. *gratularis* corr. ex *gratulari* M. — *cepissem* M¹: *coepissem* M². — *nouarum* corr. ead. m. ex *nauarum* M. ‖ 4. *sis* in rasura habet M. — *qui sim* M¹: *quis sim* M²k. — *certiorem* M¹: *certiorem.uale* M².

Ep. 15. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *nam quem* M. — *illud siiscissem* M. ‖ 2. *oportere* corr. ex *oporteret* M. — *breviter te* nos: *breuiter* Mk, *te breviter* Lambinus. — *quo in periculo* Lambinus: *quo periculo* Mk. — *et praecipuam*] *aut praecipuam* M. Cf. VI, 1, 1.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER QUINTUS.

Libro quinto in M hic praemissus est index mancus:

1. Q. METELLUS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. TULLIO CICERONI ‖ 2. M. TULLIUS M. F. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI PROCOS. S. D. ‖ 3. Q. METELLUS NEPOS S. D. M. CICERONI HOMINIS ‖ 4. M. CICERO S. D. Q. METELLO CONS. LITTERAEQ. FRATRIS ‖ 5. M. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMPERATORI.

Ep. 1. §. 1. *benest* M. — *absentem me* Orellius: *absente* M. ‖ *nostrorum*] *nrm* M. — *paenitebit etammobili* M. — *ab* M: *a* k.

Ep. 2. §. 1. *benest* M. — *in senatum* M¹. — *ea*] *eas* M. — *tecum* corr. ex *etcum* M. — *ab intestino* M²: *abtestino* M¹. — *labefactatam*] *lare facta tam* M. — *timuisset* M. — *ne quae* Victorius: *neque* M, *ne qua* alii. ‖ 2. *cum a me exponeretur cum a me quae mea* M. — *est risus*] *et risus* M. — *meum*] *metum* M. ‖ 3. *praetermississe* M. — *lenior* M. ‖ 4. *ea praescriptione* M. — *tum ipse* Lambinus: *tu ipse* M. — *ad. .uentus* M. ‖ 5. *gratia nostra* nos: *nostra* M, *nostra gratia* k. — *imminutast* M. ‖ 6. *restituerim* M. — *gn. pompei* M. ‖ 7. *atqui* Fleckeisen (Miscell. crit. p. 26.): *atque* Mk. — *certo* (in fine columnae) *pr.* (om. *scio*) M, *credo, pridie* k.- -*in minimo* Lambinus: *in animo* M. — *item*] *idem* M. — *iuravit*] *asseveravit* Kleyn. Sed cf. Cic. de rep. 1, 7. ‖ 8. *quin alios* M. — *causa adiciendi* M. — *ciuem aegrium* M. — *illi quisquam* M. — *me quicumque* M. — *uirtutem* (litt. *m* deleta) M. ‖ 9. *si intellegit* M. — *appellandast in aceruissima* M. — *animo* M. — *nullast* M. — *iis*] *his* M. — *pro me parte* M. ‖ 10. *tui*] *tu* M. — *utendum*] *ut est dum* M.

Ep. 3. §. 1. *homines a me* M. — *persona ate* M. ‖ 2. *multitudinem* M. — *mollestior* M.

Ep. 4. §. 1. *Litteraeq. fratris* M. — *mei*] *met* M. — *obsterpere* M. ‖ 2. *mihique frater* M. — *in senatum* M. *condonares* Martyni-Laguna: *donares* Mk. Cf. Wesenberg p. 115. n. — *contram remp.* M. — *sin*] *si* M. — *magistratus* Martyni-Laguna: *magistratum* Mk. Cf. Wesenberg p. 24 sq. — *servandorum* Lallemand: *reseruandorum* Mk, *conservandorum* Manutius.

Ep. 5. §. 1. *ad te*] *ate* M. — *aput te* M. — *ne his* M. ‖ 2. *enim .. me* M. — *quod abs te aiunt salse* Martyni-Laguna, *quo abs te aiunt falsa* Kayser. — *quam gratis* M. ‖ 3. *meum*] *mecum* M. — *desierant* M. — *sententiam* (syllaba *ten* circumscripta) M. — *pomponi negotio* M.

Ep. 6. §. 1. *librarius* M: *libertus tuus* Martyni-Laguna. — *prudenti*] *praedicanti* Orellius, *perhibenti* Pluygers Mnemos. XI. p. 267 sqq. — *cumque cornelio* M. — *utq. fufium* M. — *obtinebitur* Pluygers. ‖ 2. *bene uenire* M. — *domum HS. XXXV.* Martyni-Laguna: *domum* (deinde lacuna trium fere litterarum in versus fine) *XXXV* M. — *postuam* M. — *et aperte*] *ea aperte* M. — *desse* M. — *omnino* Victorius: *omni* M. — *uementer* M, et sic saepissime.

Ep. 7. *gn. pompeio gn. f.* M. ‖ §. 1. *quantam*] *quam* M. — *ueteris* M. — *litteris*] *tuis litteris* Martyni-Laguna, *illis* Orellius, [*litteris*] Kayser. ‖ 2. *conciliatur* M. ‖ 3. *quod uerere* M. — *scito eaque nos* M. — *maiore* M. — *me* Cratander: *ame* M, *tamen* k. — *minore* M, *minorem me* k.

Ep. 8. §. 1. *meum*] *ad meum* M, *a. d. .... meum* k. ‖ 2. *p. hominum l. al. dolentium hominum et* M, *p. l. al. dolentium hominum et* k. — *posset*] *potest* M. — *eximia*] *existimia* M. — *nituntur* M: *utuntur* cum Martyni-Laguna k. — *populusquer. intellegit* M. ‖ 3. *interciderunt* M: *inciderunt* k. ‖ 4. *eximium*] *exium* M. — *in Marcum benevolentia pari* Orellius: *in marco beneuolentiam pari* M, *in Marco benevolentia impari* alii. ‖ 5. *frustra* ante verba *neque quemquam* transponit Kayser. — *quod eius* M: *quoad eius* k. Cf. III, 2, 2. — *desiderium eo* M.

Ep. 9. §. 1. *prosternast* M. — *meme totum* Mk. Cf. Wesenberg p. 59. — *subtinendum* M. — *quod exemplo* M. ‖ 2. *delmatiam* M: *Dalmatiam* k. — *a. d.*] *ld.* M. — *Idus*] *l. d.* M.

Ep. 10. a. §. 1. *de dyonionisio* M. — *mihi*] *mi* Mk. — *unum homnium* M¹. — *abripuit* M: *adripuit* k. — *tot* Lambinus: om. Mk. — *cepit* M. ‖ 2. *mihi*] *mi* Mk. — *a Catilio* Orellius: *actiones* M, *actione* k. Cf. Wesenberg p. 34. — *mercules appios haberem* M. — *suffectus*] *effectus* M. ‖ 3. *mihi*] *mi* Mk. — *gestis*] *gesticis* M. — *expectandumst* M.

Ep. 10. b. Hanc cum superiore epistola coniungit M. — *cepi unum* (nulla lacunae significatione) M. — *uale. d. n. decemnarona* M.

Ep. 11. §. 1. *imp. sal. ut grata* M. — *in* Martyni-Laguna: om. Mk. ‖ 2. *ei*] *et* M. — *ea* del. Ernestius: uncos om. k. ‖ 3. *dyonisio* M. — *captivum* del. Ernestius: uncos om. k. — *delmatis* M: *Dalmatis* k.

Ep. 12. §. 1. *ostendisti te* Ernestius: *ostendis te* Mk. — *uementer exispectatum* M. — *ac spes quaedam immortalitatis* Hofmann. — Fort. *sed incendit etiam illa c.* Cf. §. 9. — *suauitate* M, sed *auitate* a sec. m. in rasura. ‖ 2. *desse* M. — *ut cogitare* M. — *Phocicum* Westermann: *troicum* Mk. — *polibius* M. — *seiungere se quidem* M, *seiungere . Equidem* k. — *ad nostram*] *ut nostram* M. — *inprudenter* M. ‖ 3. *bene naviter* Orellius. — *prohoemio* M. — *te flecti* Victorius: *te effecti* M. — *demonstrans* M. — *xenopontium* M. ‖ 4. *quodam corpus* M. — *in legendo* Ernestius: *in legem dote scripto* M, *in legendo te scriptore* cum Graevio k, *in legendo tuo scripto* Orellius. ‖ 5. *non cum* corr. ex *nonqum* M. — *qui tum*] *quintum* M. — *evelli* Kayser: *auelli* Mk. Cf. Cic. de finib. II, 97. — *percunctanti* M. — *aeque animo* M. — *redituque*] *interituque* Hieron. Ferrarius, *exituque* Kayser. — *ordo iste* Kayser. — *analium* M¹. — *uotabili* M. — *excluduntur* corr. ead. m. in *concluduntur* M. ‖ 6. *hac*] *haec* M. Cf. I, 8, 1. — *mutationesque* Madvig: *multasque actiones* Mk. Cf. Wesenberg p. 33 sq. — *quaddam* M. — *cum quam* M. — *qui, quid sis* Cratander: *quid sis* M, *qui, qui sis* cum Ernestio k. ‖ 7. *atqui* Martyni-Laguna: *atque* Mk. — *spatiates hagesilaus* M. — *ille perhibendus*] *ille probandus* margo Repetitt. Lamb., *ille per orbem no-*

tus Car. Wex (in Iahnii Annal. vol. 83. p. 859.). Malim *ille illustris perhibendus.* — *fictam tam imaginem* (ex mera dittographia) M, *fictam ullam imaginem* k. — *fueri tuum* M. — *a teimaeo* M. — *imprimis* M. — *in sigetum* M. — *haector* M. || 8. *quicquam*] *quicum* M. — *si quod est* M. || 9. *mirere*] *merere* M.

Ep. 13. §. 1. *ex his* M. || 2. *tempestatu* M. || 3. *atque hoc* Ursinus: *itaque hoc* Mk. — *uetabunt* M. — *alterum sane mirum, spe* Kayser. — *repperies* M. || 4. *omnium*] *omnibus* M. — *imprimis* M. — *postulandum* Ernestius: *postulatum* Mk. || 5. *levari* Martyni-Laguna: *leuare* Mk. — *aegritudine* del. Ernestius. — *adducam* M. — *adiuantur* M. — *esse unanimus* M.

Ep. 14. §. 1. *s. u. b. e. u.* M: *si uales bene est, ego valeo* k. Cf. XIII, 6. XIV, 11. 17. 22. 23. 24. Scil. *b.* significare videtur *benest.* — *Romae quod postea* Kayser. — *decesserat* (Tullia) Orellius: *discesserat* M[1], *a me discesserat* corr. recenti m. M, *a me discesseras* alii. — *quod idem* Wesenberg (p. 76.): *quod item* Mk. — *eorum, quae consuesti* Kayser. — *defetigato* M: *defatigato* k. — *qui non requirem* M, *qui nunc requietem* k. — *delectet, te ipsum* Cratander: *delectet, ipsum* Mk. Cf. Wesenberg p. 104. n. 2. || 2. *discesseras* ed. Neapolitana: *dicas seras* M. — *tradisti* M. — *qua se leuare* M. || 3. *contendemus* Kayser. — Inter verba *redeas* et *ad* lacunam habet quinque fere litterarum (fort. *atque*) in versus fine M: *redeas et ad* edd. — *nunc* Martyni-Laguna: *cum* M. — *uale* M: om. k.

Ep. 15. §. 1. *in his* M. || 2. *quorum . . . . alii* M. — *obduerunt* M. — *vetustas amoris* Kayser coll. VI, 5, 4. Tu cf. X, 10, 2. XI, 16, 2. XIII, 32, 2. Lael. §. 68. — *vinclum, quaeso, deest n. coniunctioni* Rostius: *uinclum quas* (*a* ex correctione) *id est n. coniunctionis* M, *vinclum quasi deest n. coniunctionis* alii. — *nam quod dicam* M. || 3. *exprobare* M. || 4. *tu me ab ea abesse* Wesenberg (p. 61 sq.): *tuae abesse* M, *tu ea abesse me* k, *tu ea me abesse* ceteri. — *delectari* M. — *ab his* M. || 5. *si omne tempus una* nos: *omne tempus una* Mk, *ut omne tempus una* Rostius.

Ep. 16. *T.* nos: om. Mk. || §. 1. *accommodantus* M. — *sed hibere* M. — *quae elevare* Bake Schol. Hypomn. IV. p. 93. || 2. *proposi uita* M. — *condicione uituamus* M. — *eo casu* M. || 3. *haec perbatio* M, *haec probatio* alii, *haec prolatio* Graevius. || 4. *si duarum* M. — *rerum* non om. M. — *qui occiderunt miserias occiderunt lugeas* M, sed altero loco *occiderunt* deletum est. — *ex qua si* Bengelius: *et quasi* M, *in qua si* k. — *probitati* M, sed *itati* in rasura. — *recti si studiis* M. || 5. *deminututum* M. — *quaec non* M. — *referretur* M. — *praecipere* (non *praeripere*) etiam M. || 6. *umquam si liberis* M. — *anteferre* M. — *functum viri* Wesenb. (p. 63 sq.) et Orellius: *functurum* M. — *uellim* M.

Ep. 17. *Sittio* nos: *sistio* M, *Sestio* k. Cf. §. 2. pro Sulla §. 58. Appian. B. C. IV, 54. || §. 1. *etardarunt* M. || 2. *sitti* M: *Sesti* k. — *adsens* M. — *cum tui* (om. *in*) Kayser. — *annonae, inimici* Victorius: *annonae inimici* k. Cf. Wesenb. p. 65 sq. || 3. *duxi*] *dixi* M. — *multis formissimis* M. — *ne vere*] *neue* M. — *ulla defectet* M. || 4. *non dedisse* Lambinus: *non cepisse* M. (*videare testimonium non cepisse* Kayser.) — *ne refricem*] *nefrefrigem* M. || 5. *et maximae* Martyni-Laguna; sed vid. Wesenberg p. 66. — *animi tui conscientia* Victorius: *amici tui conscientiae* M. — *deero*] *dero* M.

Ep. 18. §. 1. *grauius tuli iamdiu tuli quam* M. — *nos nati* Rostius: *notati* M, *nati* alii. Cf. Wesenberg p. 66. — *temporum* corr. ead. m. ex *tuorum* M. || 2. *cumque*] *quamque* M. — *sis*] *si* M. — *cum tuum unum sit*

Wesenberg (p. 66 sq.): *cum unum sit* Mk. — *potentiae* Victorius: *potentia* M. — *is* nos: om. Mk.

Ep. 19. §. 1. *esset posset* M. — *et ex his* Martyni-Laguna: *et his* Mk. Cf. ep. 13, 1. ‖ 2. *habebo*] *habere* M. — *quod rectum* M. — *nos ii*] *nosti* M. — *sumus* Cratander: *simus* Mk. — *qua re*] *quae* M. — *poteris* Cratander. Cf. IV, 2, 2.

Ep. 20. §. 1. *Quoquo* ed. Lamb. a. 1584: *quo* M. — *si admeminisses* (non *admeminissem*) M. — *dein scito, si* Wesenberg p. 68. ‖ 2. *quid igitur* M. — *totum*] *Tullium* mg. Repetitt. Lamb. — *servo* del. Wesenberg (p. 68.): uncos om. k. — *quam cui dederam* Wesenberg (p. 71 sq.): *quam darem* M, *quam* ...... *darem* k, *quam cui mandaram* Orellius, *quam tuum fratrem* Nipperdey. — *certe*] *certum* M. — *apamensem* M: *Apameensem* k. — *maximae* Cratander: *maxime* Mk, *maxime idoneae* Kayser. Cf. Wesenberg p. 73. — *quoniam*, non *quom* (eodem compendio, quo supra §. 2 init. et infra §. 5. et 6.), etiam M. — *confectas conlatas* Orellius: *confectas consolatas* M, *confectas et consolidatas* alii. — *referre* I. F. Gronovius: *deferre* Mk. Cf. Wesenberg p. 73 sq. — *relatis* Lambinus: *latis* M. — *haberem, quam ob rem* .... *De Volusio* Orellius: *haberem. Quamobrem de uolusio* M. In commentario *detuli* supplevit Orellius. ‖ 3. *HS.*] *SS* utroque loco M. — *legatum meum* .... *praefectumque* (ut nomen legati exciderit) Wesenberg (p. 75 sq.): *legatum meum praefectumque* Mk. — *quod rem* Lambinus: *cum rem* M. — *excogitatam ne cogitatam quidem* Victorius: *excogitatam quidem* M, *excogitatam a me ne cogitatam quidem* k. ‖ 5. *de lucceio* M: *de logeo* cum Lambino k. — *ut actore gn. pompeio* M. — *qua pecunia, quam tu deposueras, Pompeii iussu est usus Sestius* Kayser. — *ut tua quam* M, *ut illa, quam* k. — *haec*] *hoc* Cratander, probante Wesenbergio p. 76. — *animaduertissem* M. — *iussum eo* M. — *ut in his errare* M. — *adscripsissem* nos: *adscribsisse* M, *ascripsisse* k. ‖ 6. *item* Lambinus: *idem* Mk. — *ego qui* M: *ego quidem* k. Cf. Wesenberg p. 76. — *nongentis*] *nunc gentis* M. — *de logaeo* M. — *provisum* Egnatius: *grauisum* M, *cautum* k. Cf. Wesenberg p. 78. — *quoniam*, non *cum* (eodem compendio, quo supra §. 2. et §. 5.), etiam M. — *ligeat* M. — *in pecuniae exactae ita efferre* M: *in pecuniam exactam ista referre* Wesenberg p. 74. Obelum om. k. (*ista referre* habet margo Cratandri.) ‖ 7. *tamen et* | *et de* M. ‖ 8. *de sestertiis centum milibus* M. — *myrrina* M. — *quod iam*] *cum iam* Kayser. — *decessissemus* Cratander: *decessimus* M. — *quam tum*] *quantum* M. — *humanitatem* M. — *ii*] *hi* M. ‖ 9. *peccuniam* (priore loco) M. — *iocatum*] *locatum* M. — *nulla est* M: *nulla est. Vale* k.

Ep. 21. §. 1. *te*] *et* M. — *mihi communia omnia* M: *mihi omnino omnia* Orellius, *mihi commoda omnia* k. (*communia* del. Victorius.) — *etenim* Lambinus: *utenim* M. ‖ 2. *timuram* M. — *tuta*] *tota* M. ‖ 3. *iuvitque*] *luitque* M. — *fere, qui*] *fereque* M. — *vitam ingenuam* Orellius. ‖ 4. *si..hanc* M. — *saltim* M. — *contenere* M. — *debebamus* Manutius: *debeamus* M. ‖ 5. *fruere*] *fuere* M. — *ac peccatum* del. Kleyn (coll. VI, 1, 4. 4, 2. IX, 16, 5.): uncos om. k. — *nihil*] *nihi* M. — *sit honorabile* M. — *istinc tu ne* M. ‖ *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD Q. METELL. ET CETER. EXPL. INCIPIT AD A. TORQUATUM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER SEXTUS.

Libro sexto in M hic praemissus est index:

1. M. CICERO S. D. A. TORQUATO | ETSI EA PERTURBATIO EST || 2. M. CICERO S. D. A. TORQUATO | PETO A TE NE ME PUTES || 3. M. CICERO S. D. A. TORQUATO | SUPERIORIBUS LITTERIS || 4. M. CICERO S. D. A. TORQUATO | NOUI QUID AD TE SCRIBEREM || 5. M. CICERO S. D. A. CAECINAE | QUOTIENSCUMQ. FILIUM TUUM || 6. M. CICERO S. D. A. CAECINAE | UEREOR NE DESIDERES || 7. CAECINA CICERONI PLUR. SAL. | QUOD TIBI NON TAM CELERITER || 8. CICERO CAECINAE | CUM ESSET MECUM LARGUS || 9. M. CICERO FURFANO PROCOS. SAL. | CUM A CAECINA TANTA MIHI || 10. M. CICERO TREBIANO SAL. | EGO QUANTI TE FACIAM SEMPERQ. || 11. M. CICERO S. D. TREBIANO | DOLABELLA MANTEA || 12. CICERO AMPIO SAL. PLUR. | GRATULOR TIBI MI BALBE || 13. CICERO LIGARIO | ETSI TALI TUO TEMPORE || 14. CICERO LIGARIO | ME SCITO OMNEM MEUM LABOREM || 15. CICERO BASILIO SAL. | TIBI GRATULOR MIHI GAUDEO || 16. BITHINICUS CICERONI SAL. | SI MIHI TECUM || 17. CICERO BITHYNICO | CUM CETERARUM RERUM || 18. CICERO LEPTAE | SIMULATQUE ACCEPI || 19. CICERO LEPTAE | MACULAM OFFICIO || 20. CICERO TORIANO SAL. | DEDERAM TRIDUO || 21. CICERO TARANIO | ETSI CUM HAEC AD TE SCRIBEBAM || 22. CICERO DOMITIO | NON EA RES ME DETERRUIT.

Ep. 1. §. 1. *nemoque*] *nemo qui* M. — *quisque* Repetitt. Lamb.: *quisquis* M. || 2. *cogitationem* M¹. — *quidem* | *iunctum* M. || 3. *loco*] *lono* M. — *at bene* M¹. — *uidebatur . sed qui nec* M. — *tam*] *tamen* M. || 4. *placate et moderate feramus* Charisius p. 189. P. — *spes aliqua erebus* M, *spes aliqua de rebus* Wesenberg p. 78. || 5. *ueniebant* M. — *nos his* M. — *quem multo* M. — *his enim* M. || 6. *quid mihi* M. — *sis is futurus* Klotz (in Prooemio): *si sis futurus* M, *sis futurus* k. Cf. V, 19, 2. || 7. *quin* Victorius: *qui* M.

Ep. 2. §. 1. *proficiscantur* Cratander: *proficiscatur* M. Cf. Wesenberg p. 78. || 2. *feras* M²: *feres* M¹. — *regreari* M¹. — *recipieris* Kayser: *receperis* M, *reciperis* k. — *adiuvisti* Victorius: *adiuisti* M, *adivisti* k. Cf. Wesenberg p. 79. — *defetigatione* M: *defatigatione* k. — *is* in rasura habet M. — *viro*] *uiri* M. || 3. *haec actenus* M.

Ep. 3. §. 1. *ut*] *aut* M. || 2. *sciam* Lambinus: *scio* M. || 3. *idque cum optime perspexi*, *tum tale video* Wesenberg p. 79. — *id ante* Kayser: *id uel ante* Mk. — *duxit* Cratander: *dixit* Mk. || 4. *aut eorum*, *qui remanserint* om. M. — *uti*] *ut* M.

Ep. 4. §. 1. *noui quid ad* M. — *difficilest* M. — *diuturnum futurum bellum* nos: *diuturnum bellum* Mk, *diuturnum bellum fore* Lambinus. — *videtur* Victorius: *uidemur* M. — *non quo . . . . . . sed quod difficilis* Victorius: *non quo sed quod difficilis* (in marg. lacunae signo posito) M, *non quo ego certo scirem*, *sed quod haud difficilis* Ernestius, *non quomodo*, *sed quid*, *difficilis* Wesenberg p. 80. — *quam sit* Victorius: *cum sit* M. || 2. *augere . . dolorem* M. — *elevare* Bake Schol. Hypomnem. IV. p. 93. — *malorum*] *maiorum* M. — *putaramus* Lambinus: *putaremus* M. — *exispectare* M. || 3. *ab his* M. — *velit*] *uelim* M. — *equidem nos qui romae* M, *equidem hoc*, *quod Romae* Nipperdey. — *miserrimo* M¹. — *quam si*] *quam et si* M. || 4. *in* Lambinus: om. Mk. — *plus*] *prius* M. — *tamen hac* Cratander: *tamen in hac* Mk. — *adiuat* M¹. — *etiam*] *iam* M. — *quae cum*] *quaetum* M. — *cursu suo* corr. ex *cursuo* M. — *delectat* Wesenberg (p. 81.): *delectatur* Mk. — *ii*] *hi* M. — *metuere* Wesenberg (p. 85.): om. Mk. || 5. *quae que*] *quae qui* M.

Ep. 5. §. 1. *video*] *uidi* M¹. || 2. *iis*] *his* M. || 3. *qua re - - sed propter eximium* Madvig (Opusc. acad. p. 397.): *quare ad eam spem*, *quam ex-*

tra ordinem - - communia, accedunt tua praecipua propter eximium M et (obelo praefixo) k. — *summamque virtutem* M: *summamque doctrinam* Lambinus, *summamque eruditionem* I. Fr. Gronovius, *summamque eloquentiam* Schütz. — *ab his* M. — *vivunt*] *uiuum* M.

Ep. 6. *A.* om. M. || §. 1. *Vereor ne* M: *Non vereor ne* cum Martyni-Laguna k. — *parium* Victorius: *partum* M, *et partium* alii. — *et se demisissem* M. — *id*] *in* M. || 2. *iis*] *his* M. — *putarant* Lamb.: *putarunt* M. — *celeri*] *ceteri* M. || 3. *quaedam mira Tuscae* nos: *quaedam iratuscae* M, *quaedam Etruscae* k. — *quam cum*] *nam cum* M. — *monitis* Kayser: *monumentis* Mk. || 4. *ne se diiungeret* Kleyn (p. 33.): *ne se iungeret* M, *ne seiungeret* k. || 5. *quod*] *quid* M. || 6. *ab his* M. — *pompei saluti* M. || 7. *solistimis* M: *sollistimis* k. || 8. *uiam* (litt. *m* erasa) M. — *alterum duco* M. — *altera me* M¹, *alterum me* M². || 9. *cui ... iustius* M. — *eodem e fonte* nos: *eodem fonte* Mk, *ex eodem fonte* Lambinus. — *intellegest laudes* M, *intelliget laudes* k. — *aetatis hominum vel* Kayser. — *prohibere* M. || 10. *at nos*] *adnos* M. — *suscensebat* M: *succensebat* k. || 11. *muta ratio* M. || 12. *debere*] *decere* Kayser. — *modo deposse* M, *modo*[*te*]*posse* k. Cf. Wesenberg p. 70 sq. n.

Ep. 7. §. 1. *nam commendum scripturae littera .. tollatur* M. || 2. *obtaret* M. — *venerati sunt* Benedict: *uenerati sint* Mk. — *eius ... salutem* M. || 3. *atque elatum* corr. ead. m. ex *atquelatum* M. — *beneficium* del. Lambinus: uncos om. k. || 4. *loquitur* M¹: *loquetur* M². — *facit* M: *facis* k. (*ubi tu hoc omnium patronus facis* Lambinus.) — *sentire* del. Ernestius. — *calumniarum* (syll. *rum* erasa) M. — *minus* M²: *minis* M¹. — Fort. *et aut auferret.* || 5. *me* Lambinus: om. Mk. — *omnia cogitare* Kayser. — *apud eius*] *ad eius* Mk. — *omnis*] *familiaris omnis* Kayser. || 6. *in amicitia*] *inimicitia* M.

Ep. 8. §. 1. *cum his* M. — *quoad*] *quod* M. — *rogationi vel flagitationi potius* Schütz: *rogationi potius* M, *rogationi . . . . potius* k. — *ut esse singuli aquo aduelles* M. || 2. *ut subsidas* Wesenberg (p. 86.): *subsidas* (om. *ut*) Mk. — *censeo commemorandum* M. — *adiuat* M. — *quod*] *aut quod* M. || 3. *Furfanio* Victorius: *furfano* M (item infra). — *iis*] *his* M.

Ep. 9. *T.* nos: om. Mk. — *Furfanio* Victorius: *furfano* M. || §. 1. *sum usus* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 513.): *sumus* M, *sumus usi* k. — Verba *hunc a puero - - a te fieri intellego* exhibet cod. palimpsestus Taurinensis (T) ap. Peyronum p. 67. et p. 117. — *probatatis* M. — *amicitiae officiis* T: *officiis amicitiae* Mk. — *sic* om. T. — *nullo ut* T: *ut nonnullo* M, *ut non ullo* k. || 2. *nihil attinet - - tueri* om. T. — *necesse sit* Lambinus: *necesse est* M. — *uides* T: *utdes* M. — *relicum esse ut* T. — *pluribus rebus* om. T. — *sentias* T: *sentires* M. — *es* T: *esses* M. Cf. Wesenb. p. 20. — *uale* M: om. k.

Ep. 10. *CICERO TREBONIO SAL. DIC.* T (qui exhibet §§. 1—3. huius epistolae multis tamen omissis), *M. Cicero Trebiano sal.* Mk. || §. 1. *quantique me* T: *quanti me* M. — *commorandi* M¹T: *commorando* M². — *aecum* T, *aequm* M. — *et postumuleno - - paratam putent* om. T. — *partefeci* M. — *tuis tuis satis* (media voce deleta) M. — *tua ad* (priore *a* erasa) M. || 2. *is*] *eis* M, om. T. — *dignissimus*] *dignus* T. — *tibi et illa - - hoc eo pertinet, ut* om. T. — *reliquis* M. — *casu* del. Heumannus: uncos om. k. — *de tua columitate* M. || 3. *nihil existiment* cet.] *nihil erit saltem quod non pro te mihi susceptum maximum semper ac* T, qui in his verbis desinit. || 4. A

verbis *Antea misissem*, quae cum superioribus in M cohaerent, novae epistolae initium fecerunt multi. || 5. *et* seclusit Orellius: uncos om. k. — *diuturnam* Cratander: *diuturne* M. Cf. Wesenberg ad or. p. Sestio p. 15. n. — *fit leuius* M. — *obseruauimus* M. — *iuandi* M.

Ep. 11. *M.* ego seclusi. || §. 1. *acciderat ut mihi opus esset* Otto ad Taciti Annal. p. 277. || 2. *reciperaris* M[1]: *recuperaras* M[2]. — *nobiscum* corr. ex *nobissum* M. — *quammisisti* M[1]. — *tum*] *tamen* Lambinus. — *sironem* M: *Syronem* k. Cf. M. Haupt 'Hermes' I. p. 40. — *ea*] *eta* M.

Ep. 12. §. 1. *falsii* M. || 2. *quod si*] *quid si* M. — *minus .. auctoritate* M. — *Tillius*] *illius* M. — *quas* Cratander: *quam* M. — *quem illi* Cratander: *quam illi* Mk. — *declarabunt* M. — *quoniam a te* Orellius: *cum a te* k. In M haec tria verba propter maculam legi non possunt. — *qua re*] *quam* M. — *e re* Gulielmius: om. M. || 4. *casus* corr. ex *causus* M. — *magistratis* M[1]. — *uictus ut sapiens* M.

Ep. 13. §. 1. *non fecerim* M. || 2. *amore in te singulari* Orellius: *amor in te singularis* Mk. — *proficitur* Wesenberg (p. 82 sq.): *proficit* Mk. || 3. *causae et iratior* (media voce erasa) M. — *putant* M. — *istiis* M. || 4. *velim*] *uellem* M. — *oratione: si tantum* Kayser. — *in istis commodis* M. — *gratia* del. Kayser: uncos om. k. || 5. *de* om. M. — *nunc* Lambinus: *cum* M.

Ep. 14. §. 1. *uitiumst* M. || 2. *atque ad omnem* M. — *cum fratre sed propinqui* M. — *hanc opinionem* M. || 3. *uale* M: om. k.

Ep. 15. *basilio* M.

Ep. 16. *iis*] *his* M. — *ipsi*] *ipsis* M. — *nostram* M. — *uale* M: om. k.

Ep. 17. *bithynico* M: *BITHYNICO S.* k. || §. 1. *etiam, id quo* Schütz et Wesenberg (p. 86 sq.): *id etiam, quo* Mk. || 2. *ut ualeant* M: *aut valent* ed. Mediolanensis, del. Ernestius; obelum om. k. — *coniunctior iste cum* M. — *gratam mihi* M.

Ep. 18. §. 1. *atque* Index: om. Mk. — *in senatum* Lambinus: *in senatu* M. || 2. *ad suos* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 520.): *ad uos* M, *ad nos* k. Cf. var. lect. ad Cic. ad Att. V, 11, 6. — *messallaq. salasso* M, *Messala Q. Salasso* k. || 4. *tamen personare* Victorius: *iam inpersonare* M, [*iam*]*tamen personare* k. Cf. Cic. de offic. III, 5. || 5. *et cetera* M: om. k. Cf. Cic. ad Att. II, 19, 3.

Ep. 19. §. 1. *deuorsorio - - deuorsorii* M: *deversorio - - deversorii* k. — *villa*] *uilia* M. || 2. *balbus* M. — *intumorum* M. — *ex his* M. — *id* Ernestius: om. Mk. — *adturae* M. — *uale* M: om. k.

Ep. 20. *toranio* M: *THORANIO* k. Cf. Orell. Inscr. Lat. n. 592. || §. 1. *opperi* | *quoad* M. — *quantivis* Victorius: *quamuis* M. — *istim* M: *istinc* k. — *quaequae cum* M. || 2. *conferas*] *confeceras* M. — *aliquae res* M. || 3. *tu ut cura ut* M — *istim* M[1]: *istinc* M[2]k.

Ep. 21. *taranio* M, *THORANIO* k. || §. 1. *commemorabam*] *commemineram* Kayser. — *in quo*] *in eo* M. — *hac missa* M. — *noluisse* margo Cratandri: *uoluisse* (erasa in fine littera) M. || 2. *recordere* Lambinus. — *nostras et quas* (media voce erasa) M. || 3. *esse*] *est* M. — *uale* M: om. k.

Ep. 22. §. 1. *deesset*] *desse* M. — *melora* M. — *sunt nunc atque etiam* Lambinus: *sunt nunc etiam atque etiam* M, *sunt nunc, etiam atque etiam* k, *sunt nunc etiam, atque etiam* Maur. Seyffert (Mus. Rhen. XV. p. 630.) et C. F. W. Müller (Progr. Landsberg. a. 1865. p. 6.). Cf. Wesenberg p. 88 sq. || 2. *quaeque*] *quique* M. — *qui ex te pendent*] *quiependent* M. — *iis*] *his* M. — *amisisti* M[2]: *misisti* M[1].

|| 3. *uale. M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD A. TORQUATUM EXPL. INCIPIT AD M. MARIUM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER SEPTIMUS.

Libro septimo in M hic praemissus est index:

1. M. CICERO S. D. M. MARIO | SI TE DOLOR ALIQUI CORPORIS || 2. M. CICERO S. D. M. MARIO | MANDATUM TUUM CURABO || 3. M. CICERO S. D. M. MARIO | PERSAEPE MIHI COGITANTI || 4. M. CICERO S. D. M. MARIO | A. D. VIIII. K. IN CUMANUM || 5. CICERO CAESARI IMP. S. D. | UIDE QUM MIHI PERSUASERIM || 6. CICERO S. D. TREBATIO | IN OMNIBUS MEIS EPISTULIS || 7. CICERO TREBATIO | EGO TE COMMENDARE || 8. CICERO TREBATIO | SCRIPSIT AD ME CAESAR || 9. CICERO TREBATIO | IAM DIU IGNORO QUID AGAS || 10. M. CICERO S. D. TREBATIO | LEGI TUAS LITTERAS || 11. CICERO TREBATIO | NISI ANTE ROMA || 12. CICERO TREBATIO | MIRABAR QUID ESSET || 13. M. CICERO S. D. TREBATIO | ADEONE ME INIUSTUM ESSE || 14. CICERO TREBATIO | CHRYSIPPUS UETTIUS || 15. CICERO TREBATIO | QUAM SINT MOROSI || 16. M. CICERO S. D. TREBATIO | IN EQUO TROIANO SCIS ESSE || 17. CICERO TREBATIO SAL. | EX TUIS LITTERIS ET QUINTO || 18. CICERO TREBATIO SAL. | ACCEPI A TE ALIQUOT EPISTULAS || 18, 4. EPISTULAM TUAM QUAM ACCEPI | AB L. ARRUNTIO || 19. CICERO TREBATIO SAL. | UIDE QUANTI APUD ME SIS || 20. CICERO TREBATIO SAL. | AMABILIOR MIHI UELIA FUIT || 21. CICERO TREBATIO SAL. | SILII CAUSAM TE DOCUI || 22. CICERO TREBATIO SAL. | INLUSERAS HERI || 23. CICERO S. D. M. FABIO GALLO | TANTUM QUOD EX ARPINATI || 24. M. CICERO S. D. M. FABIO GALLO | AMORIS QUIDEM TUI || 25. CICERO S. D. M. FABIO GALLO | QUOD EPISTULAM CONSCISSAM || 26. CICERO SAL. DIC. GALLO | CUM DECUMUMIAM DIEM || 27. M. CICERO S. D. GALLO | MIROR CUR ME ACCUSES || 28. M. CICERO S. D. CURIO | MEMINI CUM MIHI || 29. CURIUS M. CICERONI SUO SAL. | S. U. B. SUM ENIM || 30. CICERO CURIO S. D. | EGO UERO IAM TE || 31. CICERO CURIO S. D. | FACILE PERSPEXI || 32. M. CICERO S. D. UOLUMNIO | QUOD SINE PRAENOMINE || 33. M. CICERO S. D. UOLUMNIO | QUOD DECLAMATIONIBUS.

Ep. 1. §. 1. *contemnenda et duxisti* (media voce deleta) M. — *dolore* corr. ead. m. ex *doloris* M. — *cum esse in* M[1]. — *in illo* Lallemand: *ex illo* Mk. Cf. Wesenberg p. 89. — *Misenum* Lambinus: *senum* M. — *illi*] Litteras *ll* ex correctione habet M. — *iis*] *his* M. — *tibi ipsi* M. — *quae Sp. Maecius* nos: *quae s. p. maecius* M, *quae scilicet P. Maecius* Victorius, *quae [scilicet] Sp. Maecius* k. || 2. *in cenam redierant hi* M. — *ludos*, *qui ne id quidem* Gulielmius: *ludos quid ne id quidem* M, *ludos. Quid? ne id quidem* k. — *leporis habuerunt quod* bis habet M, sed semel deleta. — *clytaemestra* M. — *in aequo troiano* (corr. ex *traiano*) M. || 3. *haud* corr. ex *hau* M. — *cum oscos cludos desiderasse uel* (sed litt. *c* in *cludos* et verbo *desiderasse* deletis) M. — *magnifice* M. — *homini* corr. ex *nomini* M. — *consecutast* M. || 4. *ludis scaenicis* del. Victorius (L. Spengelio teste in 'Gelehrte Anzeigen d. bay. Akad.' 1846. p. 924.): uncos om. k. — *dirrupi* M. — *artem* suspectum fuit Lagomarsinio et Wesenbergio p. 71. — *abitio* M. — *nullast* M. — *exispecto* M[1], *ex his exspecto* alii; sed cf. V, 12, 1. VI, 4. 2. IX, 2, 1. XV, 15, 1. ad Att. XII, 39, 1. Similiter *iscissem* IV, 15, 1. *iscio* X, 29. *iscirem* XII, 15, 6. *istare* XVI, 12, 4. *istudiis* V, 16, 4. || 5. *postulo et ipsum quid multos* M. — *commentares* M. — *vivere*] *uiuire* M. ||

6. *habundantia* M. — *quod me* (litt. *d* erasa) M. — *praetermisse* M.

Ep. 2. §. 1. *dotissimum qui* M. — *sed in eo* Wesenberg (p. 89.): *sed eo* Mk. || 3. *habitura* M: *aditura* cum Lambino k. — *simiolus*] Cf. Charisius p. 84. P. et Gramm. de genere nom. n. 322. — *me*] *mei* M. — *inuidiis* M. — *iis*] *his* M.

Ep. 3. §. 1. *officio dessem* M. || 2. *quae . . ibi* M. — *reliquos - - rapacis - - crudelis* Wesenberg (p. 89 sq.): *reliqui - - rapaces - - crudeles* Mk. || 3. *conscidenda* M. — *voluntaria* del. Kleyn (p. 6.) pessum dato verborum numero. — *iis*] *his* M. — *tollerabilius* M. — *adiunctast* M. || 4. *aliqua* corr. ex *aliquae* M. — *si nullam* M. — *uisast* M. — '*ubi iam non es qui fuisti*, *non est vivere cur velis*' (ut sit versiculus poëtae tragici) F. W. Schneidewin Philol. III. p. 132. || 5. *qam si rhodum aut* (om. *me*) M. || 6. *quia* corr. ex *qua* M. — *uoluit* (litteris *it* erasis) M. — *quod diceres* Lambinus. — *honeste*] *noneste* M.

Ep. 4. *simus* Victorius: *sumus* Mk. Cf. Wesenberg p. 99. n.

Ep. 5. §. 1. *iis - - iis*] *his -- his* M. — *c. t. rebatium* M. — *studiis et beneficiis* Lambinus, *studiis beneficiisque* alii. — *pompei* M. — *speras sed a me* M¹. || 2. *itfiuium* M: *Furium* Cratander, *Rufum* Cratandri margo, *Fulvium* Lahmeier (Zeitschr. f. östr. Gymn. IX. p. 495.), *Orfium* cum Victorio k. — *vel Leptae legatum* Cratander, *vel Leptide legatum* Rutgersius, *vel hunc Leptae delegabo* Wieland. — *delega si uis tu ad* M, *delega. Si vis tu*, *ad* Lamb. — *nescio quid* Cratander: *nescio quod* Mk. Cf. Wesenberg p. 52. || 3. *scripsisse* M. — *locuntur* M. — *familiam ducit in iure civili singulari* (sua) *memoria* Wesenberg (p. 83 sq. n.): *familiam ducit*, *in iure civili singularis memoria* Mk. — *ita trado*, *de manu* Wesenberg (p. 110.): *ita trado de manu* k.

Ep. 6. §. 1. *legituma* M. — *Corinthi arcem* Lambinus. — *cypsatissimis* M. || 2. *alias* M²: *alis* M¹. — *brittania* M — *nequiquam* M: *nequidquam* k.

Ep. 7. §. 1. *Quinto*] *q'* M. — *afferuntur* Cratander: *adferantur* Mk. — *si itast* M. — *nos quaprimum recurrans* M. || 2. *brittannia* M. — *habes* hoc loco nos: post v. *liberalissimum* habet Victorius, post v. *singularem* Cratander, om. Mk. Cf. Wesenberg p. 111. n.

Ep. 8. §. 1. *quam mihi gratum esse f.* Orellius, *perquam mihi gratum esse f.* Kayser. || 2. *quaerar* M. — *didisse* M¹.

Ep. 9. §. 1. *cumque fratre* M. — *luctum* Victorius (coll. ep. ad Q. fr. III, 1, 25.): *occupationes* Cratander, *occupationem* k, om. M. — *scripsit ut ibi desse* M. || 2. *quid huc* M. — *battara* M: *Vacerra* Cratander. — *non dest* M. — *quidam* Ernestius: *quidem* M. — Verba *familiaris - - filius* poëtae comico tribuit Schneidewin l. l. — *ad caenam* M.

Ep. 10. *M.* ego seclusi. || §. 1. *sapere*] *aspere* M. — *peritior*] *iuris peritior* Kleyn p. 33. coll. ep. 16, 3. — *ultro etiam* (om. *te*) M. — *accersitum* M. || 2. *de te extimueram* Kayser. — *andabata* Andr. Schottus (Nod. Cic. IV, 19.): *andabatam* Mk. || 3. *iis*] *his* M. — *statu tuo*] *statuo* M. || 4. *possem* M. — *re iuvero*] *rei uere* M.

Ep. 11. §. 1. *didici sise* M. || 2. *ecquid*] *haec quid* M. — *recipite ad nos* M. — *si cito te* M²: *scitote* M¹. — *diutiis* M. — *afueris* M: *abfueris* k. || 3. *praecipio*] *precio* M.

Ep. 12. §. 1. *idem tuebare* Lambinus: *idem intuebare* M, *idem tu tuebare* k. — *zeius* M: *Seius* Victorius, *Selius* k. || 2. *quonam*] *quodam* M. — *enim* [*est*], *qui* Orellius: *enim est qui* Mk. — *quod iusta tues* M¹. — *diuidendo quam commune* M. — *πολειτευεσαι* M. — *est*] *et* M.

Ep. 13. *M.* ego seclusi. || §. 1. *primis*] *proximis* mg. Repetitt. Lamb. || 2. *te istic*] *testic* M. — *magis* M: *mage* cum Lambino k. — *treuires* M. — *auro*, *argento*, *aeri* Wesenberg (p. 31 sq.): *auro*, *aere*, *argento* Mk.

Ep. 14. §. 1. *causae cadent* M. — *effluam* Lambinus: *effluo* Mk. || 2. *cognoscerem* M: *cognoscere* k. Cf. Wesenberg ad or. p. Sestio p. 2. n. 2.

Ep. 15. §. 1. *morisi* M. || 2. *quod vero*] *quam uero* M.

Ep. 16. *M.* ego seclusi. || §. 1. *primum* Cratander: *primas* Mk. — Verba *rabiosulas sat fatuas* poëtae tribuit C. F. W. Müller, Ciceroni k. — *nimis* Politianus: *minus* M. — *philoteorum* M. — *intectus* Andr. Schottus (l. l.): *iniectus* M, *nive tectus* C. Fr. Hermann Philol. X. p. 238. || 3. *ecquid*] *haec quid* M. — *uideo* M, *videbo* k. — *negant* Schütz. — *percunctantibus* M.

Ep. 17. *sal.* M: *S. D.* k. || §. 1. *mensum* M: *mensium* k. Cf. III, 6, 5. — *dixeram* M. — *alienissimus et subimpudens* M. — *adhuc ullum* M. || 2. *te et adulescentia tuam in* M. — *detulerim* Lambinus: *attulerim* M. Cf. Wesenberg p. 74. — *ratiost* M. — *uirum nactissime aut* M. — *et quae* (om. *si*) M. — *expectatio* M. || 3. *hiberaturus* M.

Ep. 18. §. 1. *discessus tam fructuosissimus* M. — *uestrae causationes* M. — *cyrographi* M. || 2. *ad epustulas* M. — *haec non scribere* Rutilius: *haec scribere* M. || 3. *afuturus* M: *abfuturus* k. — *villam M. Aemilii* Manutius (coll. Asconio p. 38. ed. Bait.): *uilla metrilii* M, *villam Metrilii* alii. — *innocentem* M¹: *innocenter* M². — *contione* M¹: *coiuntione* M².

Ep. 19. *subnegaram*, *non tribueram* Corradus: *subnegarem non tribuerem* M. — *absentem* M. — *tibi amisi* (erasa in fine littera) M, *tibi iam misi* k. — *regio* M: *Rhegio* k, item infra. — *planissime* Victorius: *plenissime* M. — *usumque* Egnatius: *unumque* M, *nonnumquam* Lambinus. — *certe et intellegas* M, sed *et* erasum est.

Ep. 20. §. 3. *νειχωνος* M. — *Velia*] *uilia* M.

Ep. 21. *sal.* M: *S. D.* k. — *uideris* M. — *possessionemq᷒ caepio* M. — *Offilium* Cratander: *officium* M, *Ofilium* k.

Ep. 22. *schyphos* M. — *M'.* Ernestius: *m.* M. — *scaeuulae et teste* M.

Ep. 23. *M.* om. Mk. — *Fadio* Pighius: *fabio* M, item ep. 24. et 25. || §. 1. *postularent* M. — *intellego* bis deinceps M. || 2. *sumpsisse* M. (*ignarus instituti mei videris*, *quanti* -- *sumpsisse* Kayser.) — *erant aptum bybliothicae* M, *erant ἄγαλμα aptum bibliothecae* Orellius, *erat aptum bibliothecae ornamentum* Kayser. — *gaudo* M. — *felicius* M: *facilius* Victorius. || 3. *trape zephorum* M: *τραπεζοφόρον* k. — *ego habeo scilicet ista* M. Fort. *ego habebo*, *licet ista* cet. (*habebo. Sed ista* S. H. Rinkes Mnemos. VIII. p. 447.) — *exhadria* M. || 4. *mandaram* Ernestius: *mandabam* Mk. — *licinium* M. — *sororem* M. — *dexius* M: *Decius* margo Cratandri, *Decimus* Lambinus. — *magrare* M. — *aestimatum* M. — *faciamus scias* M. — *facies* M²: *facias* M¹. — *videbitur* Cratander: *uidetur* Mk.

Ep. 24. *M.* (ante *Cicero*) om. Mk. || §. 1. *Cipius* Festus (p. 182. ed. Lindem. cf. p. 533.): *citius* M. || 2. *suscenseat* M: *succenseat* k. — *Sestio* Victorius: *sentio* M. Cf. Cic. ad Att. XIII, 49, 1. — *quem vellet* Cic. ad Att. l. l.: *quem uellem* M. — *ut mi* Mk.

Ep. 25. *M.* (ante *Cicero*) om. Mk. || §. 1. *domo* M¹: *domi* M². — *ne*, *si istum infestum habuerimus nos*: *nisi istum habuerimus* M, *ne*, *nisi istum*

caverimus Victorius, *ne*, *nisi istum placatum habuerimus* Wesenberg p. 90 sq. coll. Cic. ad Att. XIII, 51. — *γελωια* M. — *de tabulam* M. — *Catonium* edd. antiquissimae: *catomum* M. Cf. Gell. N. A. XVI, 7. || 2. *hoc audii* M. — *appellae* M.

Ep. 26. §. 1. *iis*] *is* M. — *fuisse ut* M. — *languorem* M. — *cum*] *quam* M. — *tum in quo* Ernestius: *tum quod* M, *tum quo* alii. Cf. Wesenberg p. 23. — *στραγγουρικὰ* Orellius: *γγουρικα* M, *δυσουρικὰ* vulgo. — *morbum* del. Kayser. — *senescentes* M[1] || 2. *ac tamen* M: *attamen* alii. — *λειτοτητα* M. — *διαγραγα* M. — *murenis* M. — *uiris* corr. m. rec. in *uires* M. — *amis sed* M[1].

Ep. 27. *M.* ego seclusi. || §. 1. *tribunum plebei* M. — *mecum quaestus* M. — *testis mihi* (om. *quid*) M.

Ep. 28. *M.* ego seclusi. || §. 1. *nedum patre* M. || 2. *auem aluam* M. — *discere* Madvig: *dicere* Mk, del. Graevius. Cf. Wesenberg p. 92 sq. — *ex miis* M. || 3. *suis erga me* om. M. — *etiam a meis* M. — *vita* Kleyn (p. 6 sq. coll. X, 12 extr., XI, 5 extr., ad Att. XVI, 15. Philipp. V, 18. XIII, 7.): om. Mk. — *debet ualeret* M. — *dies qua est uitis quoque* M. — *etiam in nostra* M. — *de* om. M. — *quaerendum* M.

Ep. 29. *M.* ego seclusi. || §. 1. *comptionalis* M. — *priscripserit* M. — *quantist* M. — *quod habeamus* del. Lambinus. Fort. *quod aveamus* i. e. *valeamus*. — *possimus* priore loco del. Lambinus: uncos om. k. — *refigere* Lambinus: *defigere* M. || 2. *sine*] *si* M. — *d. a. d. IIII. k. nou.* M: *Dat. a. d. . . . . Kal. Novembr.* k.

Ep. 30. §. 1. *hinc*] *hic* M. — *incredibilest* M. — *comitiis quaestoris* M. — *sublatast* M. || 2. *quae si uideres* M: *qui si videres* k. — *qui si cetera* M. — *meum*] *meo* M. — *istorum id* M. — *beneficiost* M, *beneficio affectus est* Cratander, *beneficio usus est* Kleyn p. 34. Ipse olim conieceram *in maximo meo beneficio est*. Similis locus est Philipp. VIII, 18. — *epistola* del. multi: uncos om. k.

Ep. 31. §. 1. *relicuum* M. — *animo* corr. ex *animus* M. || 2. *ne tamen semen* M: *ne tantum semen* alii, *ne etiam semen* Kleyn p. 34.

Ep. 32. *M.* ego seclusi. || §. 1. *addubitaui* corr. in *abdubitaui* M. — *ευτραπελεια* M. — *non me defendis* Benedict: *nonne defendis* M, *non defendis* Lambinus. Cf. Wesenberg p. 68 sq. n. — *relinquisse* M. — *meorum ita ut* M, *meorum,* [*ita*] *ut* k. Cf. Wesenberg l. l. || 2. *per Antonii personam* del. Schütz: *uncos* om. k. (*per C. Iulii personam* Manutius.) — *uerbanitatis* M. || 3. *nostrus illum* M. — *idque cum* Manutius: *id cum* Mk. — *valde ei cupio* Orellius: *ualde cupio* Mk.

Ep. 33. *M.* ego seclusi. || §. 1. *mihi suauisume* M. — *ingemescamus* M: *ingemiscamus* k. — *abiecta agloria* M. || 2. *venies* Iunta: *uenis* M. — *quas si*] *quasi* M. — *meis* del. Ernestius, *eis* substituit Lambinus. 'Incertum est utrum ex interpolatione *meis* sit an confusione quadam non rara ex *tuis* ortum.' Wesenberg p. 69. n. — *ne pluribus* M: *ne perinvitus* Victorius, *ne per librarios* Orellius, *ne difficilius* C. Fr. Hermann, *ne durius* vel *importunius* K. Scheibe, *ne plane invitus* Kleyn, *ne putidius* Maur. Seyffert, *ne parum libenter* k, *ne invitius* Kayser coll. Cic. de oratore II, 364. || *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD M. MARIUM ET CETEROS EXPL. INC. EIUSDEM AD M. CAELIUM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER OCTAVUS.

Huic libro index in M non est praemissus.

Ep. 1. §. 1. *discedens* I. Fr. Gronovius: *decedens* M, *decedenti* alii. Cf. Wesenberg p. 93. — *tametsi te scio* van den Es. — *et ad*] *ut ad* M. — *excusabit* Ernestius. — *cuius*] *quo ius* M. — *animatuertere* M. — *ibi s. c. dictae fabulae* M. — *exhibeam*] *ex ea hibea* M. ‖ 2. *persequi possit* M. — *spes est* M. — *tibi ipsi perscribemus* Pluygers. — *ne tenuissem quidem* M. — *accipi* M. — *provinciarum* del. Ernestius. — *Galliarum* del. Pluygers. — *pressit* Orellius: *repressit* Lambinus, *expressit* Mk. — *fuerant* corr. ex *fuerunt* M. — *nos* corr. ead. m. ex *non* M. — *essemus una . tu* Kayser. ‖ 3. *sit*] *sis* M. — *ostenderet* M. — *aliut* M. — *appareat ut quid* M. ‖ 4. *de eorum mores* M. — *equitem*] *equidem* M. — *fictum* Henr. Stephanus: *factum* M. Cf. Wesenberg p. 93. — *beluacos* M. — *athuc* M[1]. — *at*] *aut* M. — *illorum*] 'fortasse leg. *ipsorum*.' Wesenberg p. 60. — *sit*] *sint* M. — *perisse: urbe* Wesenberg (ibid.): *perisse ur deurbe* M, *perisse: unde in urbe* Orellius, *perisse ita ut in urbe* alii. — *te a Q.*] *atque* M. — *embaeneticam* M: *emeticam* Schütz, *pineticam* Benedict, *quum peneticam* k, *iam peneticam* (*πεινητικήν*) Klotz de emendatt. per coniecturam p. 18. — *facere et usque* M: *faceret*, *usque* k. — *esurire* M: *esuriei* vulgo. — *inpenderet uide fungeremur* M. — *plangus* M. — *rauenna est* M. — *omnibus uigens* M: *omnibus vigent*... k, *omnibus virtutibus vigent* Orellius.

Ep. 2. §. 1. *me praesente* Rutilius: *me repraesentare* M, *me in re praesenti* Gronovius. — *ab* Wesenberg (p. 63 sq. n.): om. Mk. — *et singulis*] *set singulis* M. — *ride modo* Wesenberg (p. 93.): *uide modo* Mk. — *praeparasse* M. — *obstipulet mihi* M. — *quid*] *quod* M. — *legi Liciniae* Ernestius: *lege licinia* M. Cf. Wesenberg p. 31. n. — *in* nos: om. Mk. — *maior esse* M. — *ortensius* M. — *introiit*] *introitu* M, *introivit* k. — *rudem tum sibilis* M. — *animatuersum* M. — *ab* M: *a* k. — *tum tam bene* Benedict: *tota bene* M, *tum ita bene* alii, *tunc tam bene* cum C. F. Hermanno k. — *cuivis*] *quouis* M. ‖ 2. *quod* Lambinus: *quid* M. Cf. Wesenberg p. 54. — *non intertia* M. — *uidebantur* M. — *Cn. f.*] *gn. filius* M. — *ad* om. M. — *synagrapham* (prima *a* expuncta) M. — *castrinio peto* M. — *litteras . . . tibi* M.

Ep. 3. §. 1. *me* Lambinus: om. Mk. — *tibi* del. Cratander cum aliis: uncos om. k. Cf. Wesenberg p. 93 sq. — *est, si*] *et si* M. — *hoc eo* edd. antiquissimae: *hoc ego* M. Cf. Wesenberg p. 94. — *facito* M. — *otiosum* M. — *uaganti* M. — *ut*] *et* M. — *ego* Wesenberg (ibid.): om. M. — *qui, quae*] *quique* M. — *neglegentiast* M. — *at te* M[1]. — *at quem cursiten* M[1]. — *aug.* del. Pluygers. — *dolore* M[1]. — *si fio si forsitan* M. — *cum locupletiore feram* Ernestius, *cum locupletiore fiam* Pluygers. — *ut, si* Victorius: *sed si* M. — *nobis desse* M. — *est tanti? est* Wesenberg (p. 95.): *sed tanti sed* M. — *Octavium - - sublevant* Wesenberg (p. 99): *octavius - - subleuat* M. — *qui permulti sunt* Lambinus. ‖ 2. *eius . . fidem* M. ‖ 3. *illut* M. — *aliquit ad nos* M. — *syntagma* M. — *quid tibi* M. — *opto* Klotz (in Prooemio): *volo* cum Wesenbergio (p. 53. n.) k, om. M. — *aliquod* Lambinus: *aliquid* M. *posteris* M[2]: *poteris* M[1]. — *conveniat* Lambinus: *conuenit* M. — *ad* om. M. — *didascalian* M.

Ep. 4. *sal.* M: *S. D.* k. ‖ §. 1. *inuideo etibi* M. — *mirer* M. — *Calidium* Corradus: *claudium* M. — *apraepulsa* (priore *p* corr. in *b*) M. — *Galliis duobus* Corradus: *gallis duobus* M, *Galliis duabus* alii. — *dolabelam* M. — *dollabella* (prima *l* deleta) M. — *nostrisque* (altera *s*

expuncta) *acutius* M. ‖ 2. *illut* M[1]. — *Servaeum* Wesenberg (p. 100.): *serua eum* M, *Servium* vulgo. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 533. — *in* Orellius: om. M. — *petit* Wesenberg (p. 17. n.): *petiit* M. — *multis* M[2]: *miltis* M[1]. — *scaturrit* (priore *r* deleta) M. — *causa* corr. ex *causam* M. — *illut* M. — *cecinisse* M. — *usque eo* ego seclusi, *in eo* substituit Wesenberg p. 101. — *animatuersum* M. — *in evitandis iis consiliis qui* M: *in evitandis eorum consiliis*, *qui* Manutius, *in eorum evitandis consiliis*, *qui* Wesenberg (p. 101 sq.), *in evitandis iis consiliis*, *quae inita erant ab illis*, *qui* Klotz in Prooemio. ‖ 3. *et spectare* M. — *facere* M. — *ad k. sextus que* M. — *more* M. — *sint*] *sit* M. — *coelium* M: *Caelium* k. — *Vinicianum* Ursinus: *uicinianum* M. Cf. Bell. Alex. 77. Henzen n. 5358. — *deseramus* M. — *iam non* Victorius: *an non* M. — *es*] *est* M. ‖ 4. *pompei* M. — *quoad petereretur* Le Clerc: *quo appeteretur* M. — *cum pompeius esse in gallia coactus est* M: *cum ex gallia coactus esset* edd. pleraeque. Nos obelum addidimus. — *obtrectaturum* M. — *interrogatus est de* Lambinus: *interrogatus de* M. — *hoc est de provinciis* del. Ernestius: uncos om. k. — *arimenum* M. — *statim ibit* Orellius. — *actum* Lambinus: *factum* M. — *transigeretur aliquit* M. — *intercederetur* M. — *coiecit* M: *coniecit* k. Cf. ep. 8, 8. IX, 20, 1. X, 30, 3. — *Pompeius*] *pompeio* M. — *paulum* M: *Paullum* k. ‖ 5. *de pamtheriis ut ciburatas accersas* M. — *ut mihi*] *ut mi* Mk. — *est* Wesenberg (p. 17. n.): om. M. — *quid*] *quidem* M.

Ep. 5. §. 1. *regionum* corr. ex *religionum* M. — *hoc modo rem* Bengelius: *hoc more* M. — *ut*] *et* M. — *quantum gloriae ad triumphum opus esset* Pluygers. — *contemtionem* M. ‖ 2. *uisus est* M. — *de Galliis* Manutius: *de gallis* M. — *moremur* Ernestius: *moreretur* M, *moretur* alii. ‖ 3. *habere* M. — *actum esse* M. — *in quodam incili iam* Manutius: *in quodam incilicia* M. — *marcellis* M. — *urget et neque* M. — *senatum* edd. antiquae: *senatis* M, *senatum is* cum Orellio k. — *sic* Cratander: *si* M. — *erit* Wesenberg (p. 17. n.): om. M. — *introibit: quam* Lambinus: *introī utquam* M, *introiuit: quam* alii. — *tunc* Lambinus: *nunc* M. — *Caesar iique qui* Kahnt (Symbol. crit. in M. T. C. epistolas p. 9.): *caesari qui* Mk. — *sperent* Orellius: *superet* M. ‖ Inter epistolam quintam et sextam repetitur libri secundi epistola nona.

Ep. 6. §. 1. *quin*] *quid* M. — *appium addolabellam* M. — *qua* Lambinus: *quam* M. — *facto retudit* Victorius: *factor ettulit* M. — *sermonis* M. — *quam uelim* M. — *si* Graevius: om. M. — *simulatast ibi* M. — *re*] *res* M. — *esset*] *esset iudicium* Pluygers. — *candidi* M. — *deposuisse* Cobet (Mnemos. II. p. 421.): *posuisse* Mk. Cf. II, 13, 2. — *uxoreado bella* M. ‖ 2. *porro si significatio* Orellius: *porro significatio* M. — *intercessit* M. — *is*] *ius* M. ‖ 3. *foeda*] *fodera* M. ‖ 4. *sed*] *se* M. — *iaciant* M. — *calficiunt* M: *calfaciunt* k. — *nos non nihil* nos: *nos nihil* M, *nos hic* k. — *rigescimus* Gulielmius: *frigescimus* M. Cf. Wesenberg p. 102. — *quoquo modo potuit*, *sine Parthis Bibulus* Madvig (ap. Wesenb. p. 102.): *quoquo modo hic omnia iaceant potuit sine parthis . bibulus* M. — *hoc si* M, *huc sic* Orellius. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 515. ‖ 5. *calent* M. — *intercalendo* M. — *alumentariam* M. — *qua* Le Clerc: *quas* M. — *me ei in* Orellius: *me in* M. — *opinione* M.

Ep. 7. §. 1. *cito* del. Pluygers. — *istic* corr. ex *istinc* M. ‖ 2. *adulescentior est illae filium* M. — *paula* M: *Paulla* k. — *triari* M. — *rettuleram*

C. Fr. Hermann: *rettuleras* M. — *seuius* M. — *bis*] *uis* M. — *quaeres ubi hercules* M, *quaeres, ubi? ibi, ubi hercule* k. — *relino tibi* M. — *per-contrari* M.

Ep. 8. *caelius ciceroni sal.* M: *M. CAELIUS M.CICERONI S.D.*k. || §. 1. *Rufum* altero loco del. Wesenberg (p. 103.): uncos om. k. — *quaeris an causa* M, *qua quaeris in causa* C. Fr. Hermann. — *hoc differre* M. — *tuncium* M. — *si quod iniuriis suis esset* M: *si quid iuris sui esset* Victorius, *si quid iniuria ipsius* (Rufi) *esset* Wesenberg (p. 103 sq.), *si quid iniuriis suum esset* Hofmann. Obelum om. k. || 2. *nec quod*] *nequod* M. — *quicquam* Lambinus: *quoiquam* M, *cuiquam* alii. — *maximaque - - invidia* Manutius: *maxime quae - - inuidiae* M, *maximaeque - - invidiae* alii. — *praetor expostulante* ed. Romana: *praetorae postulante* M, *praetor postulante* k. — *Q.* Madvig (ad Cic. de finib. p. 820.): *q'* M, *quod* vulgo. Cf. Wesenberg p. 38. n. p. 104. — *ilico* M: *illico* k. — *indicaret* Wesenberg (p. 104 sq.): *inpicet* M, *indicet* alii. — *pecuniam* Victorius: *depecuniam* M, *de pecunia* Orellius. — *peruenis ad* M. — *causam* M. — *stultissimasque* Graevius: *stultissimas qui* M. — *de patre* Graevius: *de patris* M. || 3. *coeptus est legisque* Lambinus: *coetus legesque* M. — *eorum iudicium* M. — *idus iuratumque* M. — *postulanter usus* (i. e. *postulante rusus*, cf. IX, 9, 3. var. lect. ad Cic. de divinat. II, 101.) M. — *transegisset relaturum* M. (*cum cum L. Lollio transegisset, relaturum* Hofmann.) — *repetendis* M. — *calumniam eiurasset* Kayser. — *emissario S. Tettio* amicus quidam Manutii: *emissa rustetio* M. || 4. *rem publica* M. — *et ignaviter acta* Pluygers. — *pompei* M. — *kal. martis* M. — *senatus consultus* M. || 5. *S. C. Auctoritates* Manutius: *senatus consultus auctoritas* M, *S. C. auctoritatesque* Wesenberg p. 105 sq. — *Fab. - - Fab.* (i. e. Fabia tribu) Orellius: *fabius - - fabius* M, om. alii. — *Villius*] *uil.* vel *iul.* (non *iulius*) M. — *Lucilius* Nipperdey: *lucius* M, *Lucceius* alii. — *Pup. Hirrus*] *puphirrus* M. — *Eppius* M (§. 6.): *oppius* M (h. l.) k. — *Ter.*] *ter. sal.* M, *Ter. Sal.* (*Salinator*) k, *Terentina* alii. — *uti c. paulus* M, *uti L. Paullus* k. — *coss.*] *cos.* M. — *ex kal. Mart.* Wesenberg (p. 106 sqq.): *a. d. ex X. kal. martias* M, *o. d.* (*omnibus diebus*) *ex kal. Mart.* Hofmann. — *futura essent de consulatibus* M. — *ex kal. martis* M. — *quid*] *quis* M. — *de ea re referrentur a consiliis* M; haec sex vocabula del. Hofmann. — *dies comitales* M. — *senatum haberes sane tumque cons. faceret* M. — *referrentur a consiliis* M. — *CCC.*] immo *CCCLX.* — *eos* Manutius: *ses.* (non *sex*) M, *ut* C. F. Hermann, *in senatum* Nipperdey (Mus. Rhen. XVII. p. 431.). Cf. Wesenberg p. 35. — *adducere* M: *abducere* alii. — *si quid der. . ad populum pl.ue latopus* M. — *uti* (non *ut*) *ser. sulp.* (sic) *marcus* | *marcus marcellus cos.* M. — *ferrent* (non *referrent*) utroque loco M. — *quod si ii* Orellius: *quod ii* Mk. — *i. n.* (*intercessit nemo*) Sigonius: *i. u.* M, *cen.* (*censuerunt*) Th. Mommsen. || 6. *scripta adfuerunt* M. — *Cn. f. Fab. Ahenobarbus* Orellius: *cn. fab. athenobarbus* M. — *Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus* nos (coll. §. 5.): *q. metellus q. f.* M. — *Pius*] *plus* M. — *Villius*] *iulius* vel *uilius* M. — *C. Lucceius C. f. Pup. Hirrus* Wesenberg (p. 108. coll. §. 5.): om. Mk. — *Pop.*] *pom.* M. — *Atteius*] *atilius* M. — *eppius* M: *Oppius* k. — *Teretina* nos (coll. Cic. pro Plancio §§. 21. 38. 43. 54.): *terentina* M, *Ter.* [*Sal.*] k. Cf. §. 5. — *v. f.*] *ut* M. — *de r. p. p. R. Q.* (i. e. *de re publica populi Romani Quiritium* Orellius (coll.

Varrone de ling. lat. VI, 9. p. 263. Speng.): *de republica q. p.* M. — *referre* M. — *possit*] *posse* M. — *eum*] *tum* M. — *existimari* M. — *huic senatusconsultus* M. — *intercesserit* M: *intercessisset* k. — *referre* M. — *C. Caelius*] Praenomen h. l. non om. M. — *l. uicinius publius corn.* (sic) M. — *tribuni pl.* Orellius: om. M. || 7. *stipendiae merita* M. — *referre* M. — *huic senatusconsultus* M. — *et de ea republica adhuc ordinem* M. — *huic senato . c. intercessit coelius* M. — *tribunus pl.* M. || 8. *in prouiniam* M. — *ex senatuconsultu* M. — *oportere* M. — *quos s. c.* (om. *ex*) M. — *praetorum*] *p. r.* M. — *sorte in prouincias* Cratander: *sorte in prouinciam* Mk. Cf. Wesenberg p. 24. — *collegi* M. — *huic senatusconsultus* (utroque loco) M. — *caelius* corr. ead. m. in *coelius* M. — *tribunus plebis* M. || 9. *pompei* M. — *Caesaris*] *caes.* M. — *inquis* M. — *at*] *ad* M. — *efficit* M. *sui ratio* Aldus. || 10. *Curio, sed mihi* Pluygers. — *dedisset easque ad* M. — *aduecti* M. — *potuit supersedere* M, *potui supersedere* Pluygers. — Fort. *dari necesse* vel *dare me necesse.* — *istoc* M: *istuc* vulgo. Cf. Wesenb. p. 125. — *iis*] *is* M. || Inter epistolas octavam et nonam in M repetitur libri secundi epistola prima.

Ep. 9. §. 1. *minime* M. — *Caesarem*] *caes.* M. — *dicit* corr. ead. m. ex *dicat* M. — *obiurgatus ac repulsa* M: *obiurgat : scilicet hac repulsa* cum Manutio k. — *causas liberales* Victorius: *causam liberalis* M. || 2. *interpellavit* Wesenberg (p. 109. et ad Tusc. disp. P. II. p. 31. n.): *interpellat* Mk. — *in Kal. res reiecta est; ne* Orellius: *in kal. reiecta est ne* M, *in Kal. reiecta res est; ne* Wesenb. (p. 109.), *in Kal. Sept. res reiecta est; ne* Pluygers, *In Kal. reiecta re ne* k. — *potuerunt* Victorius: *potuerant* Mk. — *causam haec* M. — *relinquendus* Cratander: *relinquendum* M. — *in quam* Bentivolius: *quam* Mk. — *pararis* M. || 3. *patiscum* (non *patischum*) *curione* M. — *tenueris* Cratander: *teneres* M. — *cybiratas* M. — *ad*] *at* M. — *ostenderis ostenderis* (priore vocabulo deleto) M. || 4. *equitem R.*] *e. q. r.* M. — *istoc* M: *istuc* vulgo. — *habeas*] *habeat* M. — *habent*] *habet* M. — *quod tibi -- factu sit* Kleyn (p. 49.): *quod tibi - - factum est* M, *quod tibi - - factu est* k, *quoad tibi - - factu est* Orellius. || 5. *fauōlum* M. — *cum exercitus* M. — *consulem esse non volt. ipse* nos: *consul ipse* M, *consulem . . . . Ipse* k. (*aperte non vult Caesarem - - et consulem esse. Ipse* Lambinus.) — *senatus consultus* M. — *kal. martis* M. — *gallis* M. — *baldum* M[1]. — *quaestum* M. — *desertissimus* M[1]. || Inter epistolas nonam et decimam repetitur libri secundi epistola duodecima in M.

Ep. 10. §. 1. *Cassii*] *caesaris* M. — *Commagenen* Wesenberg: *commaginem* M, *Commagenem* vulgo. — *quam imparatus* Lambinus: *quam paratus* Mk. Cf. Cic. ad Att. VII, 15, 3. — *dignitatis tuae* M. — *esset timuisset* M. — *tetigisset italiam* M. || 2. *exercitarunt* M. — *ex senatu consultu* M. — *illud senatus consultus* M. — *ut plaudati* M. — *inertiast* M. — *deiotar* M. — *veniebat*] *ueniat* M, *venerat* alii. — *ab*] *ad* M. — *partos* M. — *renuntiasset* M. — *belificatus aliqui* M. — *referretur sciret reticuisset* M. || 3. *hos*] *hoc* M. — *qui, quae*] *quique* M. — *agunt*] *aiunt* M. — *novis*] *nobis* M. — *occupauit* M. — *sin aut non erit* nos: *sin aut sit aut non erit* M, *sin autem aut non erit* k. — *aut tantum*] *autem tum* M. — *iastaturum* M. — *quodvis* Cratander: *quiduis* M. — *munuculum* M. — *paullus* Mk. — *suspicari non possum haec noui aliquae possum* (verbis *possum h. n. ali-*

quae deletis) M. — *occidere* M. ‖ 4. *mutare scio* C. Fr. Hermann: *multa rescio* M. — *uerterentur* M. — *nolle*] *nole* M. ‖ 5. *illuc certe* M. — *est*, *si*] *et si* M. — *mei*] *me* M. — *discedens* Orellius: *decendens* M, *decedens* alii. Cf. ep. 3, 1. 6, 2.

Ep. 11. §. 1. *difficile nodum* M. — *cui*] *qui* M. — *dies* Wesenberg (p. 110.): om. M. — *eripiantur negabant* M. — *ne quid* M. — *pauli* M: *Paulli* k, item infra. — *ademptus* M. — *amississe* (prima *s* erasa) M. — *cons. esse his* M. — *ei, se spem* Lamb.: *ei spem* M. ‖ 2. *de hostis* M. — *possit* M. — *de te* Graevius: *et* M. — *corneli* M. — *cum curionem* M. — *tum*] *cum* M. — *suspicionen . . . adduxit* M. — *decrerant* Manutius: *deserant* M. — *quidem* M: om. k. — *quinique* M. — *descernerent* M. ‖ 3. *in qua adhuc est . incubuisse* nos: *in quam adhuc est incubuisse* M, *in quam adhuc incubuisse* k. De constructione verbi *incumbere* cf. X, 19, 2: *incumbe, ut -- perficias*. — *idus nou.* M. — *adiecit* M. — *audeant* M: *audebunt* k, *audent* ceteri. — *aecuum* M. — *consulem designari*] *cos desig* M. — *consul exagitatur* M. – *defendet intercessorem; si* Wesenberg (p. 81 sq.): *defendetur intercessorem si* M. — *uidentur* (non *uiderunt*) etiam M. — *reformidarunt* M. — *quodaduolet* M. ‖ 4. *commentariost* M. — *explosiones, et funerum et ineptiarum caeterarum plura* k. — *utilia*] *utilla* M, *futilia* Weiske, *inutilia* k. — *opus sit* Wesenberg (p. 112.): *opus est* M. — *fide esse quos tibi misi* nos: *fide eos tibi uisos* M, *fide eos esse, quos tibi misi* Wesenberg (p. 111.), *fide eos, quos tibi misi, usos* k. — *agas*] *agros* M.

Ep. 12. §. 1. *appi* M. — *hominis* corr. ex *homines* M. — *homo*] *hō* M. — *et* (*vt* in marg.) *ea* M. — *ipsum ut reprehenderem* Lambinus: *ipsum reprenderem* M, *ipsum ut prenderem* cum I. F. Gronovio k. Cf. Wesenb. p. 112. — *iniuriamque uitam* M. ‖ 2. *ergost* M. — *cum eius aliquot* Wesenberg (p. 112 sq.): *quasi aliquod* M. — *ne quoi satis facere quidem* M. — *amiciam* M[1]. — *rescit scanduit et me causa* M. — *accersere palam* M. — *domiti* M. ‖ 3. *poneret* M. — *conpellari ea* (non *compellari in ea*) etiam M. — *insolentissime* M. — *polae locutus* M. — *eandem lege* M. ‖ 4. *me mora*] *nemora* M. — *dies* Cratander: om. M. — *scribam nescio* bis deinceps M. — *comitiorum* Weiske: om. M. — *timori esse . te* Victorius: *tumorae est* M. — *solere*] *sorore* M.

Ep. 13. §. 1. *adfinitatem* Lambinus: *adfinitate* M. — *decussa* Colucius Salutatus: *de causa* M. — *hebes*] *habes* M. ‖ 2. *intercessiones* M. — *exitium* M. — *cum intercessione* (om. *de*) M. — *senatu consultu* M. — *cum tribunus plebis* M. — *stomacho est*] *stomachus* M. — *scilicet Pompeius* del. Manutius: uncos om. k. — *placeant reperiant* M. — *illuc*, *rationem eius habendam* nos: *illuc ut ratione eius habenda* M, *illuc*, *ut ratio esset eius habenda* k. — *qui exercitum* (om. *neque*) M. — *tradere* M. — *sit*] *iste* M. — *cum cognoscam* (scil. *tum scribam*) M: *cum* † *cognoscam* k, *cum cognoro, scribam* Wesenb. p. 45 sq. n. — *futurus sit* M. — *si aut armis resistat aut* Wesenberg (p. 46. n.): *si aut* M, *si . . . . . . aut* k. — *Q.* M[2]: *que* M[1].

Ep. 14. §. 1. *capere et seleuceam* M: *capere, Seleuceam* k. — *ut ne*] *aut ne* M. — *eo* corr. ex *ego* M. — *auguratum* Gronovius: om. Mk. — *cuius*] *quoius* M. — *furit*] *fuerit* M. — *unumque modo me* nos: *unumque moue* M, *unumque me* alii, *unumquemque* cum Bettmanno k. — *studiosiorem* (non *studiosorem*) *antonianam cn.* M. — *superior ea uita* M. — *nunc in exspectatione est* Victorius: *non exspectationem inest* M. — *pedu-*

cei M. || 2. *annuam* nos: *annum* Mk, *ad annum* Wesenberg (p. 116.), *animo* C. F. W. Müller. — *et quod propius* M. — *pati gaius caesar . cos.* M. — *possem ab* (om. *si*) M. — *siciliam mores et uidiosa* M. — *recidit* Victorius: *recedit* M. — *quod consili* M. — *sic perturbatur* M. — *necessitudo est: causam* Wesenberg (p. 120.): *necessitudinem cum causam* M, *necessitudo est, quum causam* k. — *non*] *unde* M. || 3. *sine armis* del. Ernestius. — *cernetur* M. — *Cn.*] *acneium* M. — *esse . omnino satis spatii est* Orellius (in commentario prioris editionis): *esse omnino satis pati sit* M, *esse . omnino satis spatii sit* vulgo. Cf. Wesenb. p. 121. — *considerandas utrisque copias et eligendas utrisque copias et eligendam* M. || 4. *sum quo maxime* M. — *agri* Manutius: *agris* M. — *dum* Lambinus: om. M. — *eluere*] *ei uere* M. — *leges scantine iudicium aput drusus* M. — *pompei* M. — *quid*] *quod* M. — *alter uteorum* M. — *diiudicabit* Wesenberg (p. 121.): *iudicauit* M, *iudicabit* k. — *tuo*] *suo* M, *summo* k. Cf. Wesenberg l. l.

Ep. 15. §. 1. *qui*] *quid* M. — *cum tam* Ernestius: *qui tam* M. — *nugas* M. — *num tibi* Lambinus: *nunc tibi* M, *non tibi* alii. — *sim* Lambinus: *sum* M. — *Pompeium*] *pompeius* M. — *brundisi circumsedere* M. || 2. *properando* M. — *sed tum quam ob* M, *sed tamen quantum ob* Benedict. — *ideo* Lamb.: *adeo* Mk. — *intimidi* M. — *qui*] *que* M. — *illic*] *illi* M. — *stragulauit* M. — *eo nunc cum * cohortibus* Wesenberg (p. 126.): *eo num cohortibus* M, *eo nunc . . . . . . cohortibus* k. — *male*] *mali* M. — *quidem*] Post hanc vocem erasa est una vel duae litterae in M. — *Venere prognatus* Victorius: *uenerem propugnatus* M. — *habuisse* M. — *Psecade natus* Pantagathus: *ipsa cadenatus* M.

Ep. 16. Alterum huius epistolae exemplum, quod littera A notavimus, legitur in epistolis ad Atticum X, 9. || §. 1. *Exanimatus* A: *Exanimatus sum* M. — *perscripsisti - - cogitares* A: *perscripsi non tamen qualis esset quod cognita res* M. — *ilico* M: *illico* k. — *liberos te oro et obsecro* A: *liberos oro obsecro* Mk. — *nostram* A: *nostra* M. — *praedixisse* A: *praedixi* M. — *Caesarem* A: *caesare* M. — *futura esset parta victoria* A: *fuerat esset partha uicta uictoria* M. — *Cesaris* A: *caesar* M, *Caesari* vulgo. Cf. Wesenb. p. 126. — *exilit* M, *exit* A. — *mehercules* A: *mehercule* k, om. M. — *deprecationi* A: *depraecatio* M. || 2. *valemus* A: *ualet* M. Cf. Wesenberg p. 127. — *quorum*] *eorum* A. — *cuius* A: *quoius* M. — *Cesarem* A: om. M. (In nostra editione *Caesarem* post *victorem* me invito excidit.) Cf. Wesenberg p. 129. — *quem* A: *quam* M. — *quos*] *quod* A¹M. — *optimatem* A: *ad optatim* M. — *eligas* A: *elegas* M. || 3. *salte* M. — *hispanis* AM. — *Caesaris* A: *caes.* M. — *hispanii* M, *hispani* A. || 4. *ac* A: *hac* M. — *negaui* A: *negauit* M. — *esses* A: *esse* M. — *percurrissem* M: *peruicurrissem* A[1], *percucurrissem* A[2]k. — *omni uitae retinuissem* M, *omni utteret . Inuissem* A[1]. || 5. *demittasum de exitum* M. — *iactatione* M. — *non potest elegas* M. — *quae iam erunt confecta . id si feceris* A: *quae tam erunt confeceris* M.

Ep. 17. §. 1. *fuisset umquam formis quam tu* M. — *in hac parte fuisset aut* Klotz: om. M. — *quoius* M. — *perditam*] *portam* M. — *iracundiae tam ore* M. — *tu porro* Manutius: *tu tu porro* Mk. Cf. Wesenb. p. 129. — *Arimino noctu* Benedict: *arimini noctu* M. — *uenissent* M. — *neque mihi* Cratander: *neque me* M, *neque mi* k. Cf. Wesenb. p. 129 sq. || 2. *vestrae*] *urae* M. — *eiecti* corr. ex *eiecta* M. — *hic*] *hinc* M. — *nisi*

est pompeianus M. — *effici* M. — *plebs*] *pies* M. — *reliqua* Lambinus: *reliquas* M, *reliquias* alii. — *exspectate* Orellius: *exspectant* M, *exspecta* alii. — *geram* Orellius: om. Mk. — *alterum* I. Fr. Gronovius: *arruntanum* M, *An miramini* cum C. Fr. Hermanno k. — *neque adh.* nos: *nec haec adh.* Mk, *nec adh.* alii. — *quam nos pateamus et quam simus* Cratander: *qua nos pateamus et qua simus* M, *qua nos valeamus et qua simus* k. — *habet* Orellius: *haec* M, *est* alii. — *consuerunt* M: *consuerunt. Vale* k. || *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD M. CAELIUM EXPL. INCIP. AD M. VARRONEM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER NONUS.

Libro nono hic praemissus est index in M:

LIBER .I.

1. CICERO M. VARRONI SAL. | EX IIS LITTERIS QUAS ATTICUS || 2. CICERO VARRONI | CANINIUS IDEM ET IDEM NOSTER || 3. CICERO VARRONI | ETSI QUID SCRIBEREM NON HABEBAM || 4. CICERO VARRONI | ΠΕΡΙ ΔΥΝΑΤΩΝ ME SCITO || 5. CICERO VARRONI | MIHI UERO AD NONAS || 6. CICERO VARRONI | CANINIUS NOSTER ME TUIS VERBIS || 7. CICERO VARRONI | CENABAM APUT SEIUM || 8. CICERO VARRONI | ETSI MUNUS FLAGITARE || 9. om. || 10. CICERO P. DOLABELLAE | NON SUM AUSUS SALUIO NOSTRO || 11. CICERO DOLABELLAE | VEL MEO IPSIUS INTERITU MALLEM || 12. CICERO DOLABELLAE | GRATULOR BAIS NOSTRIS || 13. CICERO DOLABELLAE | C. SUBERNIUS CALENUS || 15. CICERO PAETO SAL. | DUABUS TUIS EPISTULIS || 16. CICERO PAETO | DELECTARUNT ME TUAE LITTERAE || 17. CICERO PAETO | NON TU HOMO RIDICULUS ES || 18. CICERO PAETO | CUM ESSEM IN TUSCULANO || 19. CICERO PAETO | TAMEN A MALITIA NON DISCEDIS || 20. CICERO PAETO | DUPLICITER DELECTATUS SUM || 21. om. || 22. CICERO PAETO | AMO UERECUNDIAM || 23. CICERO PAETO | HERI UENI IN CUMANUM || 24. CICERO PAETO | RUFUM ISTUM AMICUM TUUM || 25. M. CICERO IMP. PAETO SAL. | SUMMUM ME DUCEM || 25. §. 2. CICERO PAETO | CUM M. FABIO || 26. M. CICERO PAETO SAL. | ACCUBUERAM || 14. M. CICERO DOLABELLAE SAL. D. || ETSI CONTENTUS ERAM.

Ep. 1. *M.* ego seclusi. || §. 1. *iis* (non *his*) etiam M. — *ad te* M. — *nullam ut levationem* Orellius: *nullam adleuationem* M, *ut nullam adlevationem* alii. || 2. *suscenserem* M: *succenserem* k. — *uidebam - - infidelissimas - - demissum* M. (*videbam enim invitum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demissum praeceptis illorum non satis paruisse* Usener.) — *quod in ea* Lambinus: *quod in eo* Mk. — *et aequae praemant et aequae inpendeant* M. — *facile transiturum* M²: *faciletur um* M¹. Fort. *facile laturum.* — *iudicetur* Benedict: *diuidetur* M, *videatur* cum Cratandro k.

Ep. 2. §. 1. *Caninius tuus idem* Ernestius: *Caninius idem* M, *Caninius idem tuus* alii. — *et idem* corr. ex *etdem* M. — *ad te iterum isse* M. — *aliquid mane . ut* M. — *consscripsi* M. — *attamen* M: *Ac tamen* k. — *a tibi* M. — *exispectarem* M. Vide ad VII, 1, 4. — *ut cum* Graevius: *et cum* M. — *tui* om. M. || 2. *autem*] *ante me* M. — *idem* non om. M. — *linguis* M. — *ecferunt* M¹: *efferunt* M²k. — *cur, cum*] *circum* M. — *sint*] *sunt* M. || 3. *calumniabar* corr. ex *culumniabar* M. — *possent* Cratander: *possunt* M. Cf. Wesenb. p. 21. — *diurna calumniam obduxit* M. || 4. *defervescat* Lambinus: *efferuescit* Mk, *defervescit* alii. — *interit* M. || 5. *hinc*] *hic* M. — *quam* om. M. — *at-*

hibere M. — *et patius* M. — *politias* M. — *gubernare* Victorius: *grauare* M, *navare* k.

Ep. 3, §. 1. *Caninio*] *animo* M, *amico* alii. Cf. ep. 6, 6. — *cita* M[1]. — *nos*] *non* M. — *tanto in incendio* Kayser. — *quocumque* corr. ex *quicumque* M. || 2. *persequar te* Benedict: *persequare* M, *te persequar* alii. — *artes nostras* M. — *in re alia*] *increalia* M. — *medicina* Lambinus: *medicinae* M. — *γλαυκε εισ* M. — *ut res*| *scriberes* M.

Ep. 4. *κρειvειν* M. — *necesse esset euenire* M. — *non est αδυνατων* M. — *te venire* del. Kleyn p. 36. — *Chrysippi an haec* Manutius: *chrysippias haec* M, *Χρυσιππείane an haec* vulgo. — *loquemus* M. — *αδυνατον* M. — *Coctio*] *Cocceio* Corradus. — *ad nos*, *nos accurremus* Victorius: *ad nos accurremus* M. — *bybliotheca* M.

Ep. 5. §. 1. *ipse sequatur* M. || 2. *ne, si*] *nisi* M. — *secuti*] *locuti* M. — *fuimus*] *fumus* M. — *quam si ueritatem otio solum* M. — *res haberet* M. — *illos*] *illo* M. — *occider utquam* M.

Ep. 6. §. 1. *Caesaris scilicet* del. Victorius et Lambinus. — *id facere* M[1]. — *Ostiae*] *optiae* M. || 2. *ut utrobique* Schütz: *utar ubique* M. (Formam *utrubique* ego restitui. Cf. X, 31, 2. de rep. III, 48.) — *equidem iam nescio* Lambinus: *quidem iam scio* M. || 3. *uiderimus* M. — *cum illud* Lambinus: *quam illud* M. — *interitum* Klotz: *interitu* M. — *otiosissimi minabantur* nos: *otiosis si minabantur* M, *otiosis minabantur* k. Cf. ep. 5, 2: *severitatem otiosorum.* — *quam uellemori uel cum spes si* M. || 4. *duxerim quod* M: *duxi, tum, quod* k. — *anteponenda*, *equidem* nos: *anteponendae quidem* M, *anteponenda. Equidem* k. || 5. *quandam* Gebhard: *eandem* M. Cf. Lachmann ad Lucret. p. 220. || 6. *Caninius*] *animus* M. Cf. ep. 3, 1. — *iure* M: *is* k. — *ego scire* M. — *illud quid* M. — *quae tua audiero* M: *quaeque tua interesse videro* Schütz, *quae vera audiero* k, *quae scire interesse tua videro* Kayser.

Ep. 7. §. 1. *te* del. Manutius: uncos om. k. — *esse te*, *si* Manutius: *esset si* M, *esse*, *si* alii, *esse*, *ut si* C. Fr. Hermann Philol. X. p. 239. — *σ υ ν τ ε δ υ ε ρ χ ω λ λ ε ν ω* M. — *quid*] *qui* M. — *aput* M. — *seruiedum* M. || 2. *scimus*] *sosmus* M. — *de bais* M. — *Siciliam Veliam: iam sciemus* nos: *siciliam ueliam sciemus* M, *Siciliam: vel iam sciemus* k. (*Siciliam Veliam; sed iam sciemus* Wesenb. p. 96 sq. n.) — Versiculo graeco superscripta sunt in M verba Latina: *multi discipuli meliores magistris.* — *κρεισσονες* M: *κρείττονες* k. — *quid*] *quod* M.

Ep. 8. §. 1. *ostenderet* M. — *tui*] *sui* M. — *misi* M[2]: *nisi* M[1]. — *eius* del. Ernestius. — *academicae* M. — *esset*] *essem* M. — *philionis* M. || 2. *posthac* Hand (Tursell. IV. p. 507.): *posthaec* Mk. — *at saltem*] *adaltem* M[1], *adsaltem* M[2]. — *tum quidem tum uel* M.

Ep. 9. §. 1. *scilicet te tibi* M. — *possim* M: *possum* k. — *ab* del. Kayser. || 2. *gloriã* M. — *italiã ammissis* M. — *tibi utilis sim erit* M. — *autem a te* Cratander: *autem te* Mk. || 3. *relicum* M. — *ut* Lambinus: om. M. Cf. XV, 21, 5. — *sequimur* Lambinus. — *quoq.* corr. ex *quo* M. — *rusus* M. Cf. VIII, 8, 3. X, 5, 2. X, 15, 4. XI, 10, 4. — *cogatur* corr. ex *cogetur* M.

Ep. 10. §. 1. Verba *nihil Romae* -- *παρεμβεβλημένοι* exhibet Suetonius Grammat. c. 14. — *alter ut Aristarchus* Kayser. || 2. *te* Aldus: om. M. — *oblitosne* M. — *ingentium squillalarum cum sepia Septimiae* I. Fr. Gronovius, *ingentium squillarum cum sophia septimae* (obelo omisso) k. — *quidem* om. M. — *ne habeat*] *ut habeat* Wesenberg p. 20. || 3. *syllae* M. — *ceteroqui* M[1]: *cetera qui* M[2].

Ep. 11. §. 1. *eo*] *ego* M. — *nam me et* Kayser: *nam et* Mk. —*possum* M[1]. || 2. *nondum sum satis confirmatus* Wesenberg (p. 17. n.): *nondum satis confirmatus* M, *nondum satis confirmatus sum* vulgo.

Ep. 12. §. 1. *ades*] *abes* M. || 2. *mittere volui levidense*] *mittere leui densae* (*ae* ex correctione) M, *volui mittere levidense* cum Wesenbergio (p. 53. n.) k.

Ep. 13. §. 1. *fore putare* M. || 2. *ambos* (corr. ead. m. ex *ambi*) M: *ambo* k. || 3. *tum municipio*] *cum municipio* M, *quum municipio* k.

Ep. 14. Alterum huius epistolae exemplum, quod littera A notavimus, legitur in epistolis ad Atticum XIV, 17. || §. 1. *quin*] *qui* AM. || 2. *respondere teque facias* M, *respondere quae facias* A. — *avidior*] *audior* M[1]. — *alienum est* A: *alienum* (om. *est*) M. || 3. *salutauit* AM[1]: *salutauerit* M[2]. — *iam*] *tam* AM. — *et gratulor* A: *ei gratulor* M. — *deinde* M: *dein* Ak. — *est . a te* A: *aestate* M. || 4. *iocatus* A[2]: *locatus* A[1], *locutus* M. — *in amorem* M. — *pulcrius* M. || 5. *cumulatum esse uidebatur* Aldus. — *erat qui - - dilexisse* Nonius p. 421 sq. || 6. *proponam* A: *proponas* M. || 7. *pedetemptim*] Inter litteras *p* et *e* erasa est una littera et *de* corr. ex *di* in M. — *et gradatim* om. A. — *tum accessus* AM: *cum accessus* k. || 8. *quo* A: om. M. — *initium* M.

Ep. 15. §. 1. *quadriduo* M[1]: *quatriduo* M[2]. — *pileros* M. — *tibi perspectum* M: *tibi esse curam meam valetudinis tuae animumque erga te meum, quem tibi perspectum* k. — *reabse ex litteris* M[1], *re absens litteris* M[2]. — *id etiam pridem* M. || 2. *quidlubet* M. — *facethis* M[1]. — *bracatis* M: *braccatis* k. — *Laelios*] *Aelios* Orellius. — *uernaculae et festiuitatis* M, sed *et* deletum est. — *ad*] *at* M. || 3. *commorationis* Lambinus: *morationis* M, *demorationis* Gulielmius. Cf. Wesenb. p. 115. n. — *ne ego quidem* Wesenb. (p. 115 sq. n.): *neque ego* Mk. — *ne mi quidem* Mk. || 4. *ponor ad scribendum* M[1]: *conor ad scribendum* M[2], *ponor adfuisse scribendo* Manutius. || 5. *parebo*] *probo* M. — *cum vero*] *quam uero* M.

Ep. 16. *Cicero Paeto* Index: *cicero papirio paeto* M. || §. 1. *animadverti* Kleyn (p. 37.): *amaui* Mk. — *quoquo*] *quo* M. || 2. *fieri potuerit* Cratander: *fieri poterit* M. — *conciliandum et conligendum* M. Cf. Madvig Opusc. acad. p. 385. — *a* om. M. — *iis*] *his* M. || 3. *effungere* M. — *famam* Victorius: om. M. — *sit* Bake (Mnemos. II. p. 421.) et C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 625.): *est* Mk. — *quod si possem* Lambinus: *quod si id possem* Mk. Cf. Wesenb. p. 71 sq. n. || 4. *αποφθεγματωρομ* M. — *multaque fortasse* M. — *praetereadem audiat* M. — *denomao* M. || 5. *iis*] *his* M. — *et quod cum* Cratander: *et qui cum* M, *et quia cum* alii. — *dicam ut faciam* M. || 6. *modo* del. Ernestius. || 7. *Atellanam* Ant. Augustinus: *atellanum* M. — *pompilum, quem thynnarium* Rutilius. — *tirotarichi patina facilitate* M. — *apud me declamitare, me apud illos* om. M. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 520. — *apud eos cenitare* k. — *quaesticulus* Orellius: *quaesticulis* M. — *non eo sis censeo animo, ut* C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. || 8. *reuocare* M[2]: *reuore* M[1]. — *miniati* Lambinus: *miniani* M, *Miniani* k. — *delibitari* M. || 10. *sannonum* M. — *parum* M: *parum. Vale* k.

Ep. 17. *Cicero Paeto* Index: *Cicero L. Papirio Paeto* Mk. || §. 1. *Ne tu* I. F. Gronovius. — *scire ego quoque nos*: *scire quoque* Mk. — *igitur* M[2]: *igi* M[1]. || 2. *idem quod philosophus* M.

Ep. 18. *Paeto* Index: *L. Papirio Paeto* Mk. || §. 1. *propterea*] *praeterea* M. — *quibus*] *qui* M. — *subl. iudiciis*

del. Bake (Mnemos. II. p. 421.) et Kleyn (p. 37.): uncos om. k. || 2. *consilio me* M, *consilia me* alii. — *foedae* M. || 3. *hateriano* (non *atheriano*) etiam M. — *delectas* Orellius: *delectat* M, *delectato* ceteri. — *ego me*] *ego mihi* M. Cf. Wesenberg p. 129 sq. — *disce a me* Bengelius: *disceam* M, *disce iam* ceteri. || 4. *sed quo modo* (eas futurum sit ut discas), *videro. Si aestimationes* Bengelius: *sed quomodo uideo si aestimationes* M, *sed quoniam, ut video, aestimationes* cum Orellio k. — *remigandum* M. — *actum*] *factum* M.

Ep. 19. *Paeto* Index: *L. Papirio Paeto* Mk. || §. 1. *a* Index: om. M. — *tenuculo* M. — *sigificas* M. — *venit* Schütz: *uenisse* M. — *ad suum* (i. e. Caesarem) Benedict: *ad suam* Mk. — *petus* M. — *atiurans* M. — *umquam*] *eum quam* M. || 2. *dissertos* M.

Ep. 20. §. 1. *uitilinum* M. — *quae*] *quam* M, *quem* k. — *habierunt non omnem* M, *abierunt. Nos omnem* k. — *castra*] *cassatra* M. — *coiecimus* M: *coniecimus* k. Cf. VIII, 4, 4. || 2. *artolagyni* M. — *iam ex artis* M: *iam artis* Ernestius, *iam ex areis* Cratander, *iam etiam artis* k. — *quam munditia* M. — *nihil non potuit* Orellius: *nihil potuit* M. || 3. Nonius s. v. *Comedim* (p. 83, 30.): 'Cicero ad Varronem epistola Peti: *set cura - - parcere.*'

Ep. 21. §. 1. *potiu.ναποτευγμα* M. — *uideor in epistulis* M: *in epistolis videor* k. — *semper eodem decet modo* Kayser. — *tenuis* M[1]: *tenuius* M[2]. — *capitis* M[2]: *captis* M[1]. || 2. *censor - - consul* Manutius: *consul - - censor* M. — *ante* M: *antea* k. — *Papisius*] *papiius* M. — *K. Duilio* fasti consulares: *c. duillo* M, *C. Duilio* k. — *Maso - - Masones* Schütz: *masso - - massones* M. — *patriciorum* del. Kayser. || 3. *deinde acarbones* M. — *insequenter* M. — *plebei* M. — *C. Cn. M.*] *gaius . cn . marcus* M. — *condemnatus est, fur* Wesenberg (p. 17. n.): *condemnatus fur* M, *est condemnatus, fur* k. — *gaius* M: *Caius* k. — *plebeii*] *plebei* M.

Ep. 22. §. 1. *Amo verecundiam* (*amore cundiam* M[1]), *tu potius libertatem loquendi. Atque* Lambinus. — *usurpat* margo Cratandri: *usurpato* M, *usurpata* alii. — *Phere* Ribbeck (Trag. Lat. Reliq. p. 216 sq.): *ferei* M, *Pheraei* alii. || 2. *cur suo potius* M: *cur non suo potius?* k. (*suo potius* ego seclusi.) — *penem* M, sed litteram penultimam habet ex correctione. — *queritur* corr. ex *quaeritura* M. — *an illam dicam*] Cf. Buecheler Mus. Rhen. XVIII. p. 413 sq. || 3. *suae operae* Kayser. — *socraten* M: *Socratem* k. — *belle* Orellius: *bella* M. || 4. *diuisior* M. — *intercapedonum . haec* M. — *etiam non obscena* Lambinus: *non etiam obscena* M. Cf. Wesenb. p. 32. — *battuit* M: *Batuit* k. — *depsit* Victorius: *dempsit* M. — *at*] *ad* M. — *colii lanuini* M. — *suppedet* nos: *suppendet* M, *suppedit* cum Victorio k. || 5. *scolam* M. — *ευϑυρημονεσει* M.

Ep. 23. *caeparius* (non *ceparius*) etiam M. — *sumpt..uosis* M.

Ep. 24. §. 1. *iis*] *his* M. — *me unum* nos: *meum* M, *me quam* k. — *actenus* M. || 2. *posses* corr. ead. m. ex *posse* M. || 3. *iocum*] *locum* M. — *nihil* corr. ex *nihi* M. — *beatae* M. — *maximae* M. — *symposia aut syndipna* M. — *id est - - concenationes* del. Victorius (teste L. Spengelio), Lambinus, Ruhnkenius, alii. Cf. Cat. mai. §. 45.

Ep. 25. §. 1. *equitem p hartum* M. — *contrieram* M. || 2. *Fadio* Orellius: *fabio* M, item (quinquies) §. 3. — *iis* (non *his*) etiam M. — *Epicuriis* nos: *epicuris* M, *Epicureis* k.

Ep. 26. §. 1. *litterarum* Klotz: om. M. Cf. tamen XI, 14, 3. — *excruciemne me* corr. ex *excruciemme* M. — *viverem*] *uiuere* M. — *zetema* M. ||

2. *aspectabam* M. — *grai lora* M. — *ne* Cratander: om. M. — *a Laide* del. Lambinus: uncos om. k. — *interpretabere* corr. ex *interpretauere* M. — *et gemitum et in* M. ‖ 3. *etiam philosophum* Cratander: *etiam in philosophum* Mk. — *inriseris et*, *cum* Ernestius. — *quid*] *quidquid* M. — *quid id ad te* nos: *quid ad te* M. — *at*] *ad* M. — *numquid*] *non quid* M. — *ibi*] *tibi* M. ‖ 4. *aliquid aut legitur* Bake Mnemos. II. p. 421. coll. IX, 20, 3. — *accipies*, *sed multi* Lambinus: *accipies multi* Mk. ‖ *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD VARRONEM ET CETEROS EXPL. INC. AD L. PLANCUM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER DECIMUS.

Libro decimo hic praemissus est index in M:

1. CICERO PLANCO | ET AFUI PROFICISCENS ‖ 2. CICERO PLANCO SAL. | MEUM STUDIUM ‖ 3. CICERO PLANCO SAL. | CUM IPSUM FURNIUM ‖ 4. PLANCUS CICERONI | GRATISSIMI (sic) MIHI ‖ 5. CICERO PLANCO SAL. | BINAS A TE ACCEPI LITTERAS ‖ 6. CICERO PLANCO | QUAE LOCUTUS EST ‖ 7. PLANCUS CICERONI | PLURA TIBI DE MEIS ‖ 8. PLANCUS IMP. COS. DESIG. S. D. | COS. P. R. TR. PL. ‖ 9. PLANCUS CICERONI SAL. | NIHIL ME TIBI TEMERE ‖ 10. CICERO PLANCO | ETSI SATIS EX FURNIO ‖ 11. PLANCUS CICERONI | INMORTALIS AGO TIBI GRATIAS ‖ 12. CICERO PLANCO | ETSI REIP. CAUSA ‖ 13. CICERO PLANCO | UT PRIMUM MIHI POTESTAS ‖ 14. CICERO PLANCO SAL. | O GRATAM FAMAM ‖ 15. PLANCUS CICERONI | HIS LITTERIS SCRIPTIS ‖ 16. CICERO PLANCO | NIHIL POST HOMINUM ‖ 17. PLANCUS CICERONI | ANTONIUS IDUS MAI. ‖ 18. PLANCUS CICERONI | QUID IN ANIMO HABERIM (sic) ‖ 19. CICERO PLANCO | QUAMQUAM GRATIARUM ‖ 20. CICERO PLANCO | ITA ERANT OMNIA ‖ 21. PLANCUS CICERONI | PUDERET ME ‖ 22. CICERO PLANCO | IN TE ET IN COLLEGA ‖ 23. PLANCUS CICERONI | NUMQUAM MEHERCULES ‖ 24. PLANCUS IMP. COS. DESIG. | S. D. CICERONI FACERE ‖ 25. CICERO S. D. FURNIO | SI INTEREST ‖ 26. M. CICERONI (sic) S. D. C. FUR | NIO LECTIS TUIS LITTERIS ‖ 27. CICERO LEPIDO SAL. | QUOD MIHI PRO SUMMA ‖ 28. CICERO TREBONIO SAL. | QUAMQUAM UELLEM AD ILLAS ‖ 29. CICERO APPIO SAL. | DE MEO STUDIO ‖ 30. GALBA CICERONI SAL. | AD XVII. KAL. MAI. ‖ 31. CASINIUS POLIO CICERONI | S. D. MINIME MIRUM ‖ 32. CASINIUS POLIO CICERONI | BALBUS QUAESTOR ‖ 33. POLLIO CICERONI SAL. | PLURIMAM . S. V. B. E. E. Q. V. ‖ 34. LEPIDUS IMP. ITER . PONTIFEX | MAX. S. D. M. TULLIO CICERONI ‖ 35. M. LEPIDUS IMP. | ITER PONTIFEX MAX.

Ep. 1. §. 1. *de medio* Manutius (coll. Cic. de offic. III, 21. ep. ad Brut. I, 15, 5.): *de meo* Mk. — *maximae* (non *maxime*) etiam M. — *de* del. Lambinus. — *factis*] *facetis* corr. in *facetiis* M. — *mi*] *me* M. Cf. Wesenb. p. 129 sq. — *possimus* corr. ex *possumus* M.

Ep. 2. §. 2. *nullum aeque officium* M. — *necessit unquam derone cum* M. — *poterunt* Orellius: *potest* M, *possumus* vulgo.

Ep. 3. §. 1. *praeterea* priore loco del. Ernestius. — *ignatam* M. — *consuetudinem* (littera *m* erasa) M. — *summa* M. ‖ 2. *constitutam* altero loco del. Bengelius. — *debere* Victorius: *habere* M. ‖ 3. *ratiost* M. — *iudicium est* corr. ex *iudiciumst* M. — *orbitata* M.

Ep. 4. §. 1. *audieroam* M. — *scii* nos: *sciis* M, *scivi* ceteri. ‖ 3. *monere* corr. ex *mouere* M. — *rei p. praesto semper* Kayser. — *nunc omittere* M. ‖ 4. *ut sciam* del. Ernestius: uncos om. k. — *mutuo*] *multo* M.

Ep. 5. §. 1. *rem publicam*] *rep.*

M. — *quam erga me a pueritia habuisses* aut *quam in me a pueritia contulisses* recte desideravit Ernestius. — *attulit* nos: *attulerunt* Mk, *attulerat* Lambinus. || 2. *rusus* M[1]. Cf. IX, 9, 3. — *iis*] *his* M. — *in rep.* M. — *maioris* M. || 3. *res* corr. ex *rex* M. — *potuisses* corr. ex *potuisset* M. — *proprie* Lambinus: *proprium* Mk. Cf. IX, 15, 1. X, 24, 8. — *incredibilest* M.

Ep. 6. §. 1. *populoque Romano*] *p. r.* M. — *positis*] *possit eis* M. — *pariendast* M. || 2. *nisi tecum libertatem* M. — *iis*] *his* M. || 3. *in perbatione* M[1]. — *consulares* Kleyn (p. 9. coll. Cic. Philipp. VII, 5.): *consules* Mk. — *est* nos: om. Mk. — *consulari* Cratander: *consularis* M. — *deinde te* Manutius: *deinde et* M. — *ut* ego seclusi. — *tum in* Manutius: *tu in* M. — *in experiendo ea* Manutius: *in experiendo in ea* M.

Ep. 8. §. 2. *magna mihi ipse* Rutilius: *magna in spe* M. (*magna mi ipse* k.) — *salutis*] *satis* M. || 3. *laboris* M. — *eliciendae* M: *adliciendae* k. — *patiremur* M. || 4. *invitis*] *inuictis* M. — *summe* multi: *summae* Mk. || 6. *paratus ut vel* Graevius: *paratus uel* Mk. — *prouinciamque uel* M: *provinciamque*, *ut vel* k. || 7. *accedam ad consilia* M, *accedam*, [*at*] *consilia* k. — *ab* corr. ex *ad* M. — *magnus est . paratos eos* M.

Ep. 9. §. 1. *de* om. M. || 2. *me adtuante* M. — *ut etiam sine his* Kleyn p. 41. Malim *ut uel sine his.* || 3. *via*] *uta* M. — *autem in itineri* M, *autem is itineri* k. — *opposierit* M.

Ep. 10. §. 1. *percrebruit* (non *percrebuit*) etiam M. — *benefici* M. — *et datur* del. Kleyn (p. 10.): uncos om. k. || 2. *perpetuum* Bake. — *adlua* M. — *eaque* corr. ex *ea quae* M.

Ep. 11. §. 1. *mihi*] *mi* Mk. — *dissertissimeque* M. — *dignitatem* M. — *tui memorem* Kleyn (coll. XIII, 67, 1.): *tua memorem* Mk. — *quem me esse* Kleyn p. 10. Quidni etiam *eum me exitu* ? — *exitu rebusque* M[1]: *exitum rebus quem* M[2]. || 2. *rodanum* M. — *cum tria millia* M. — *constituti ut* M. — *huc*] *hoc* M. — *mihi*] *mi* Mk. || 3. *caedam* M. — *Furnio*] *furtio* M.

Ep. 12. §. 1. *adferat* (corr. ead. m. ex *adfert*) M: *adfert* k. — *gratiores* Manutius: *grauiores* M. — *erant spectata* M. — *quoad*] *quod* M, *quo* alii. || 2. *venit T. Munatius* Schütz. — *sibi a te*] *tibi a se* M. || 3. *erat* bis deinceps habet M, sed altero loco deletum est. || 4. *quem*] Litteras *em* ex correctione in rasura habet M[2]. — *quantamque* (littera *m* erasa) M. — *quam tum*] *quantum* M. || 5. *collectam ex inanissimis* Lambinus. Fort. *confectam inanissimis.* — *fugatia* (*ia* in rasura) *caduca existimauerim . decus* M. — *complexus tenes* Orellius (coll. pro Fonteio §. 36.): *complexus es tene* (sed litt. *s* in verbo *es* ex correctione in rasura et post verbum *tene* littera erasa) M, *complexus es et tenes* alii. — *uitast* M. — *munati* M.

Ep. 13. §. 1. *ut primum mihi potestas* Index, ex quo pronomen Ciceroni restituendum est. — *datast* M. — *esset* Cratander: *est* M. — *sententiast* M. || 2. *quas*] Litteram *s* in rasura habet M. — *existimari* M. — *M.* del. Kleyn Mnemos. VII. p. 240. coll. XI, 12, 2. — *non alancem* M. — *πτολιπόρθιον* nos: *ptoliportion* M, *πτολίπορθον. Vale* k. (*itaque* - - *πτολίπορθον* del. Kleyn p. 42.)

Ep. 14. §. 1. *Mutinensi* del. Kleyn p. 43. || 2. *equidem spectabam* M. — *rei publicae*] *rep.* M. — *tecum e re publica* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 529.): *tecum et reip.* M, *tecum et cum re publica* cum Orellio k. — *ne quae* M[1]: *neque* M[2].

Ep. 15. §. 2. *profeci . itaque* -- *internuntium fidem* Bake (Mnemos. II. p. 422.): *profeci itaque* - - *internuntium: fidem* k. — *optime* M. — *ad-*

luandum M. || 3. *quid*] *qui* M. — *Antonium* Orellius (sed ante v. *persequi*): om. Mk. — *posset* nos: *possem* Mk. Cf. ep. 18, 3. — *forum*] *eorum* M. || 4. *fortuna reip.* M: *fortuna p. r.* (*populi Romani*) Kleyn p. 11. — *adiuerit* M. — *rursus* corr. ead. m. ex *rusus* M. Cf. IX, 9, 3.

Ep. 16. §. 1. *recitatae sint* M. — *in rep.* M. || 2. *huc*] *huic* M. — *tam subditis* M. — *putes, ipse tibi sis senatus, quocumque - - ducet, sequare, cures* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *putes. Ipse tibi sis senatus, quocumque - - ducet, sequare. Cures* k.

Ep. 17. §. 1. *idus maias* M, ante quae verba fortasse numerus excidit vel *prid.* — *Voconii*] *Vocontium* Strothius, *Vocontii* Kayser. Sed cf. Plin. N. H. III, 36. — *XX. millia passus* M. || 2. *iuvare* margo Cratandri: *tuare* M, *tueri* alii. — *sciam* M. || 3. *apellam* corr. ex *adellam* M. — *quod obside* M. — *L. Gellius D. f. Fab. Segovia* vel *Segovianus* Orellius, *L. Gellius de tribus fratribus S. A. G.* (i. e. *Sexto, Aulo, Gaio*) *Avianis* Kleyn p. 11. coll. IX, 21, 3. — *adhuc* (corr. ex *athuc*) *singula* M.

Ep. 18. §. 1. *eis* (non *ei*) etiam M. || 2. *multo*] *multos* M. — *eius*] *es* M. — *etsi* Lambinus: *et* Mk. — *issaram* M. || 3. *posset* M: *possem* k. — *quam*] *qua* M. — *namque res* M. — *habeat - - absit* Ernestius: *habebat - - absit* Mk, *habebat - - abesset* Schütz. — *experientiam me excitavit* Orellius: *experientiam excitavit* Mk. || 4. *a. d. X. u. k.* M. Fort. *a. d. XV. K.* Cf. var. lect. ep. 34, 1. — *transitu* M.

Ep. 19. §. 1. *numquam* corr. ex *unum quam* M. — *maxime* M. — *grauitatem* M. || 2. *belli* del. Kleyn p. 44. coll. ep. 13. et 14. — *dii immortalis* M. — *dederunt* Orellius.

Ep. 20. §. 1. *istim* M: *istinc* (cum margine M) k. — Aut *de* ante *te* delendum aut *te* ante *decipi* addendum videtur. || 2. *te ad se scripsisse* Lambinus: *te adscripsisse* M. — *non recepi* M. — *errare, mi Plance* Manutius: *errarem id plance* M. — *potuisti* Lambinus: *uoluisti* M. — *etiam erroris* Manutius: *etiam iam erroris* Mk. — *sublatast* M[1]. || 3. *gratam* (litt. *m* erasa) M.

Ep. 21. §. 1. *alina leuite* M[1]. — *scripsi quae tibi* M. — *non licuit diutius non bene* Kleyn p. 44 sq. — *caui* M[2]: *ceui* M[1]. || 2. *ad isaram spectarem* M. — *decreram* M[1]: *decreveram* M[2]. — *deliberare* M. || 3. *at* corr. ex *ad* M. — *sanctissimus* corr. ex *santissimus* M. — *in eisque -- aperte denuntiat* Manutius: *meisque* (corr. ex *miisque* in M) -- *in quibus aperte denuntiat* Mk. — *quaerensque* M. — *Titio*] *Tito* (fratri) Orellius. — *et ea, quibus credidi* Lambinus: *ex quibus credidi* M, *et quibus credidi* k. || 4. *Lepidus* del. Kleyn p. 45. — *conclamarunt* M. — *singularibus* M: *singularibus viris* cum Lambino k. (*singularibus* del. Schütz.) Cf. IX, 14, 1. — *amissis - - occisis* Ernestius: *occisis - - amissis* Mk. Cf. Wesenb. p. 32. || 5. *huc*] *hoc* M, item infra §. 6. bis. Cf. Hand Tursell. III. p. 95 sq. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 515. — *defuturum* M: *defuturam* alii. Cf. ep. 24, 1. || 6. *ut* ed. Neapolitana: om. Mk. — *habeam* M[1]: *habebo* M[2]. || 7. *excuse* M[1], *excuses* M[2]. — *istoc* M: *istuc* k. — *dubitauit* M.

Ep. 22. §. 2. *secutus esset* (senatus) Kleyn (p. 12.): *secutus essem* Mk. (*dixisset, qui eam secutus esset, certe* Graevius.) — *uisumst* M. — *uti s. c.* Orellius: *uti eo* M, *uti eo S. C.* cum Schützio k. || 3. *tantam* corr. ex *tantum* M.

Ep. 23. §. 1. *maximest* M. — *cogit* M. — *nisi* Manutius: *si* M. || 2. *millium* M. — *salutariter* Victorius: *salutari* M. — *millia* M. || 3. *celeriter ame* M. — *fugae* corr. ex *frugae* M. — *copia..s* M. — *ut spatium et colligendum se* M, *ut et spatium colli-*

gendi se cum Wesenbergio (p. 35 sq.) k. Sed vid. C. F. W. Müller Philol. XVII. p. 104. ‖ 4. *in rep.* M. — *ego magno* Lambinus: *cmagno* (littera *c* puncto notata) M, *magno* k. — *lepidi dimissos* M. — *uetuerat* M. — *ad eum* Manutius: *ad me* M. ‖ 6. *huc* Orellius: *hoc* M. Cf. ep. 21, 5. 6. ‖ 7. *pietatem eorum* M. — *Cularone* Sirmondus: *cuiarone* M.

Ep. 24. §. 1. *meritaque*] *meraque* M. — *mehercule* (ante litteram erasam) M: *mehercules* k. — *actionem* bis deinceps habet M, sed altero loco deletum est. — *adsiduitatem memorem* M. — *in tua*] *mea in te* Lambinus. — *adsuiduitate* M. ‖ 2. *causam* (litt. *m* deleta) M. — *cogitare scis* Nodellius et Weiske. — *talis*] *fatalis* H. A. Koch (Mus. Rhen. XII. p. 268. coll. XV, 15, 2. X, 8, 3.); obelum ab Orellio additum om. k. — *tironum* (priore loco) corr. ex *tirinum* M. ‖ 4. *qui est veteranus* del. Kleyn p. 12. — *quod Caesarem* Strothius: *quod ad caesarem attinet* M, *quod* † *ad Caesarem attinet* k. Cf. Wesenb. p. 69. n. ‖ 6. *sed* (*quicquid* - - *facio*) *quod* Bengelius: *sed, quidquid* - - *facio. Quod* k. — *mehercules* (litt. *s* deleta) M. — *quod iepidus* M. — *adversissimam* Cratander. — *illi* M. — *extrusum* Manutius: *etrusum* M, *detrusum* alii. — *a* om. M. — *salutaria uocarit* - - *transtulerit* M: *salutari avocarint* - - *transtulerint* k. ‖ 7. *quantum debeo* M. — *iuero* M.

Ep. 25. §. 1. *natiuitatem* M. — *anteponenda* nos: *anteponendam* Mk. Cf. Cic. de offic. I, 14. ‖ 2. *persequundum* M. — *aliquid* del. Manutius. — *sic* nos: om. Mk. — *praetermitteret* (ultima littera erasa) M. — *etiam sine orationes* (ante litteram erasam) M. ‖ 3. *dignitatem aliam* (penultima littera deleta) M. — *quincto* M.

Ep. 26. §. 1. *hoc* Rostius et C. F. W. Müller: *quod* Mk. ‖ 2. *canditum* M. — *cognitas* (litt. *n* deleta) M. — *tuae sicne* (erasa litt. *c*) *cum maxime* M. — Fort. *vere efferunt.* — *iudicare* M. ‖ 3. *vince te igitur* nos: *uince igitur* Mk, *vince igitur te* Orellius. — *vale.*] *ual.* M.

Ep. 27. §. 1. *summa mea erga* Orellius: *summa erga* Mk. Cf. VI, 22, 2. — *selungis* M. — *restiturast* M. ‖ 2. *interponeres* M.

Ep. 28. §. 1. *diuinum rep.* M. ‖ 2. *senatumque iam* cet.] Ad haec verba in M ab antiqua manu adscriptum est: *Sile obsecro.* — *populor. attulit* M. ‖ 3. *damnum* corr. ex *dagnum* M. — *puer* [*Caesar*] Kleyn p. 12. coll. XII, 25, 4. ad Att. XIV, 12, 2. XVI, 11, 6. 15, 3. Tu cf. XI, 7, 2. — *is* corr. in *his* M.

Ep. 29. *Appio* M: *Ampio* alii. — *sal.* M: om. k. — *te*] *et* M. — *scio* corr. ex *iscio* M. — *benevolentia*] *ben* (in fine versus) M. — *ieci*] *leci* M. — *bono animo magno animoque sis* M. — *tibi in nulla* nos: *tibi nulla* M. Cf. XI, 8, 2 extr.

Ep. 30. §. 1. *A. d.* Victorius: *Ad* Index, om. M. — *ei*] *et* M. — *millia passus* M. — *quinctam* M. — *tricensimam* M: *tricesimam* k. — *et evocatorum* Manutius: *euocatorum* (om. *et*) M. — *possuissemus* M. ‖ 2. *transimus* M. ‖ 3. *pugnatumst* M[1]. — *cum marti relegionis* M. — *Antonii* del. Kleyn p. 45. — *passus*] Excidit numerus. — *quo loco steterat* del. Kleyn (p. 12.): uncos om. k. — *cornum* M. — *opponerem aurorum* M. — *sc..uto* M. — *antoniani anime insequi* M. ‖ 4. *amisit*] *amici sit* M. — *fugauit eodemque loco* M. — *ad forum Gallorum* et *ad Mutinam* del. Kleyn p. 45. ‖ 5. *redit* M. — *oppugnatae* M: *oppugnata* k. — *antonius* corr. ex *antonis* M. — *praetorianarum* M. — *res*] *re* M. — *a. d. XVI.* Manutius: *ad XII.* M, *a. d. XII.* k.

Ep. 31. Aut *C. Asinius* delendum videtur aut *M. Tullio* addendum;

item ep. 32. || §. 1. *saltis* M. — *scrutatur* M. || 2. *moueare* M. — *uelit* corr. ex *uelint* M. — *adeost* M¹. — *utrubique* M: *utrobique* k. Cf. IX, 6, 2. || 4. *ut*] *aut* M. — *senatu* M¹. || 5. *nemo* Cratander: *ne* M. — *tradituram* M. — *tricensima* M: *tricesima* k. — *contentiones*] *contiones* M. — *fuerim futurus* (sed additis transponendi signis) M. || 6. *meum in tuorum* Lambinus: *meum tuorum* M. Cf. VIII, 9, 4. — *quaeres* (non *quae res*) etiam M. — *id* Orellius: om. Mk. — *prouincia manducendo* M. — *possint* Wesenberg (p. 122. n.): *possunt* M. — *pansae mihi* M.

Ep. 32. §. 1. *maiore* M²: *maior* M¹. — *militibus* M²: *milibus* M¹. — *gadibus* corr. ex *gradibus* M. — *calpem* M. — *bogutis* M. — *ad* corr. ex *an* M. || 2. *donatum . . . . . in* M. — *reduxit* corr. ex *eduxit* M. || 3. 'Malim *praetextatam* hic et §. 5.' Or. — *auctorari* ed. Romana: *auctore* M. — *conlecti* M. — *abriperetur* M: *adriperetur* k. — *c. r. natus sum* del. Kleyn (p. 13.): uncos om. k. — *circumlatorem* M. — *unam . . . . XXVIII.* M. — *accessisset* M. — *se* Lambinus (sed post *denarios*): om. Mk. — *finem* corr. ex *fidem* M. — *putabit* Gulielmius: *putauit* M. — *aegremen hercules* M. — *utpute* M¹, *ut puta* M². — — *tricensimam*] ·*XXX*· M. || 5. *me* Orellius: om. Mk. — *sicut quod non iussistis feci* I. F. Gronovius. — *equites discedentes* Orellius coll. ep. 34, 1. 2. — *prouincia* corr. ex *prouinciam* M. — *Iunias*] *iunius* M.

Ep. 33. §. 1. *factis* corr. ex *factus* M. — *neque*] *nequeo* M. — *resp.* corr. ex *reip.* M. — *in prentia* M¹. — *et duces*] *ut duces* M. — *postmodo* M¹: *postmodum* M². — *necessest* M. || 2. *adiutores* (litt. *s* deleta) M. — *contionibus* Ernestius: *et contionibus* Mk. — *palparer* Victorius: *palmarer* M. || 3. *binis tabellariis* M¹: *binos tabellarios* M². — *imposui* (una littera in fine abrasa) M. — *eum* nos: *eam* Mk. — *rei publicae*] *resp.* M. || 4. *secundam* Manutius: *quartam* Mk. — *coepisset* M. — *V. M.* (*quinque milia*) Manutius: om. M. — *P.*] *pupilli* M. — Fort. *se ei cum.* Cf. XI, 13, 3. — *dereptam* M. || 5. *nam neque deesse rei p. volo neque superesse* Gellius N. A. I, 22, 19. — *desse* M. — *quadragensimo* M: *quadragesimo* k.

Ep. 34. *M.* ante *Lepidus* ego addidi. || §. 1. *ab confluente ab rhodano* M: *ab confluente Rhodano* k. (*ab Rhodano* ego seclusi.) — *Voconii* Manutius (coll. ep. 17, 1.): *uocontium* M. — *contra antonios* M. — *legionem quintam* Victorius: *legionem . u.* M, *legionem secundam* alii. Cf. var. lect. ep. 18, 4. — *ut ex* M. — *equitum milia quinque . ad* Madvig: *equitum . itaque ad* M. || 2. *reip. derimus* M¹. || 3. *Etsi omni* cet.] Novae epistolae initium hinc fecit Victorius. || 4. *studium*, *diligentiam* Lambinus: *studium diligentissime* M. — *quae Lepido digna sunt* del. Kleyn (p. 14.): uncos om. k. — *auctoritate metuendum* M.

Ep. 35. *M.* M: om. k. || §. 1. *patres conscripti*] *p. c.* (hic et infra) M. — *consuetudine sua* M. — *opseruandis* M, *servandis* alii. || 2. *dis . . sensione* M. — *Iun.* Victorius: om. M. || *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD PLANCUM EXPLI. INCI. EIUSDEM AD M. BRUTUM ET CETEROS FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER UNDECIMUS.

Libro undecimo in M hic praemissus est index:

AD M. BRUTUM.

1. D. BRUTUS BRUTO SUO CASSIO | SAL. QUO IN STATU SIMUS || 2. BRUTUS ET CASIUS PRAETO | RES M. ANTONIO

COS. || 3. BRUTUS ET CASSIUS PR. S. | D. ANTONIO COS. S. V. B. || 4. D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. | S. D. CICERONI . SI DE TUA || 5. M. CICERO S. D. D. BRUTO | IMP. COS. DESIG. || 6. M. CICERO S. D. D. BRUTO | IMP. COS. DESIG. || 7. M. CICERO S. D. D. BRUTO | IMP. COS. DESIG. || 8. M. CICERO S. D. D. BRUTO | IMP. COS. DESIG. || 9. D. BRUTUS S. D. M. CICE | RONI. PANSA || 10. D. BRUTUS S. D. M. CICE | RONI. NON MIHI REMP. || 11. D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. | S. D. M. CICERONI. EODEM EXEMPLO || 12. M. CICERO S. D. D. | BRUTO IMP. COS. DESIG. || 13. a. D. BRUTUS IMP. COS. DE | SIG. S. D. M. CICERONI || 13. b. D. BRUTUS COS. DESIG. M. CI | CERONI S. D. PARMENSES MISERRIMOS || 14. M. CICERO D. BRUTO COS. | DESIG. S. D. MIRABILITER MI BRUTE || 15. M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. | S. D. DETSI MIHI TUAE LITTERAE || 16. om. || 17. M. CICERO D. BRUTO S. D. L. | IAMIA UNO OMNIUM || 18. M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. | COS. DES. ETSI EX MANDATIS || 19. D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. | S. D. M. CICERONI. AD SENATUM || 20. D. BRUTUS S. D. M. CICERONI | QUOD PRO ME NON FACIO || 21. M. CICERO S. D. D. BRUTO | IMP. COS. DES. DEI ISTI SEGULO MALEFACIANT || 22. M. CICERO S. D. D. BRUTO | CUM APPIO CLAUDIO || 23. D. BRUTUS S. D. M. CICERONI | NOS HIC VALEMUS || 24. M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. | COS. DES. NARRO TIBI ANTEA || 25. M. CICERO S. D. D. BRUTO | EXSPECTANTI MIHI || 26. D. BRUTUS S. D. M. CICERONI | MAXIMO MEO DOLORE || 27. M. CICERO MATIO SAL. | NONDUM SATIS CONSTITUI || 28. MATIUS CICERONI S. D. | MAGNAM VOLUPTATEM || 29. CICERO OPPIO SAL. | DUMITANTI MIHI.

Ep. 1. §. 1. *his* M: *iis* k, *sibi* Lambinus, *suis* Kahnt p. 9 sq. || 2. *hanc* nos: *haec* Mk, *hoc* alii. || 3. *caedendum* M. — *arbitror* del. Kleyn p. 16. — *discendemus* M. || 4. *Caecilium*] *caelium* M. || 5. *de his* M: *his de* k. || 6. *romae esse* M: *esse Romae* k. — *invidiam*] *umquam* M, qui *inuidiam* habet ab alia manu in margine. — *iis*] *his* M.

Ep. 2. §. 1. *nobis conscripsissemus* (om. *non*) M, *nobis non scripsissemus* k. Cf. Wesenb. p. 43. n. Madvig Emendatt. Liv. p. 90. — *dissimiles*] *dissimus* M. || 2. *uellet et* (non *uelle te*) M. — *aliud* corr. ex *aliut* M. — *decipiendi nostri; tibi* C.F.W. Müller Philol. XVII. p. 105. || 3. *ab aliis quolibet* M¹: *ab alio quolibet* M². — *laturus esse* M¹.

Ep. 3. §. 1. *b.* (i. e. *benest*) M: *B. E.* k. — *lacessimus* M. — *dodeamus* M. || 2. *te quaestum* M. || 3. *de suo iure decidere* Graevius. — *iis*] *his* M. || 4. *quaesimus* M.

Ep. 4. *M.* ego addidi. §. 2. *bellicosis* M. — *adiua* M.

Ep. 5. *S. D. D. BRUTO* Index: *s. d. bruto* M. || §. 1. *in his* M. — *optabam*] *ortabam* M¹, *ortabar* M². || *prouincia* M. || 3. *me cum* corr. ex *meum* M. — *tibi ipse* M. — *uelim me tuis* M.

Ep. 6. §. 1. *tua* M: *tuaque* k. — *dignitatem* altero loco del. Ernestius: uncos om. k.

Ep. 7. §. 1. *Seium*] *saeium* M. || 2. *est res*] *et res* M. || 3. *martis* M. — *paratus, ita animatus* margo Repetitt. Lamb.: *paratus sit animatus* M¹, *paratus seu animatus* M².

Ep. 8. §. 1. *qui quid* corr. ex *quid quid* M. || 2. *neque desse* M¹.

Ep. 9. §. 1. *elabatur*] *elaboratur* M. || 2. *quod te non* Mk, recte. — *persuasissimum et lepidum* M. — *ex castris regii* M: *ex castris, Regio* cum Orellio k.

Ep. 10. §. 1. *si tamen haec temporis videantur* (vel *si tamen hoc temporis videatur*) Victorius: *sit an hoc tempore is uideantur* M et (obelo praefixo) k. — *malle me tuum* (*metuum*) M: *mallem tuum* k. — *a certo* edd. ante Orellium omnes: *acertu* M, *aperto* cum Orellio k. Cf. Hand

Tursell. I. p. 29 sq. — *libore* M. ‖ 2. *commentari* M. ‖ 3. *abripiendo* M. Cf. ep. 13, 2. — *huc*] *hoc* M. — *appenninum* M: *Apenninum* k; item §. 4. ‖ 4. *rusus* M. Cf. IX, 9, 3. — *inopiam* M. — *nec a Caesare exercitui* Kleyn p. 16. Fort. *nec Caesar imperare exercitui.* ‖ 5. *CCCC.* M: *quadringentiens* k. — *rei familiares* M. — *septem numerum nunc legionum* (i. e. *septem legionum numerum nunc*) M: *septem numero nunc legiones* cum Orellio k, *septenum numerum nunc legionum* alii. — *thensauros* M: *thesauros* k. — *derthoma* M, Δέρϑων Strabo V, 1, 11. (*Dertona* Plinius N. H. III, 49. Velleius I, 15.)

Ep. 11. §. 1. *mihi*] *mi* Mk. — *plancium* (utroque loco) M. ‖ 2. *te* Manutius: om. Mk.

Ep. 12. *S. D. D. BRUTO* Index: *s. d. bruto* M. ‖ §. 1. *et*] *ut* M. — *graecei* M. — *tua*] *sua* M. Cf. Wesenberg p. 121. — *perterris* M. ‖ 2. *quaeruntur* M. — *prouidendum sit* M.

Ep. 13. a. §. 1. *sine eiumentis* M. ‖ 2. *accersitus* M. — *pessimae* M. — *abripuit* M. Cf. ep. 10, 3. — *appenninum* M: *Apenninum* k. Cf. ep. 10, 3. 4. ‖ 3. *ei* nos: om. Mk. Cf. X, 33, 4. — *M.* del. Kleyn p. 17. — *est ei* H.A.Koch (Mus. Rhen. XII. p. 274.): *est et* Mk. — *uenditianis* M. — *iter faceret* Kleyn p. 47. ‖ 4. *consiste* M. — *abroganter allobriges equitatusque omnes* M. — *aduentus* M. ‖ 5. *comparabunt* M. — *conuerterunt* M[1]: *conuerterunt . uale* M[2].

Ep. 13. b. Fragmentum hoc exhibet Index: om. M.

Ep. 14. §. 1. ὄργανον] *optanon* (litterae *t* superscr. Γ) M. — *antoni* M. — *sciamachalae* M. ‖ 2. *valde*] *unde* M. — *habe* M. ‖ 3. *superioras* (littera ultima expuncta) M. — *iis litteris, quas* Kleyn p. 16. Cf. IX, 26, 1. — *mais* M. — *recepi* M.

Ep. 15. §. 1. *iocundissimae s. t. iocundius* M, item ep. 16, 2. — *Planco* del. Kleyn p. 16 sq. coll. X, 20, 2. et XI, 25, 1. — *excussaret* M. — *talis, qualis*] *qualis talis* M.

Ep. 16. §. 2. *consulare ligatus est* M. — *nemini*] *memini* M. — *meminit*] *memini* M. — *esset* Kleyn (p. 17.): *est* Mk. ‖ 3. *petere*] *praetere* M. — *munere dilicio* M.

Ep. 17. §. 1. *is - - is*] *iis - - iis* M. — *excitari* Repett. Lamb.: *excitare* M. ‖ 2. *te mihi*] *me tibi* M. — *Lamiam*] *iam iam* M. — *iueris* M.

Ep. 18. §. 1. *timendum putares* Victorius: *timendum suspicarer putares* M, *timendum suspicandumque putares* vulgo. ‖ 3. *senatuinconsilium* (altera *n* deleta) M.

Ep. 19. §. 2. *vernarum*] *um* in rasura habet M. — *in rep.* M. — *adversarium seditionum et* Bake Mnemos. II. p. 422. — *uercellis* corr. ex *uercellos* M.

Ep. 20. §. 1. *sui* edd. veteres: *siui* M, *sibi* alii. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. V, 56. — *simillius* M. — *aput* M. — *posset* Wesenberg (p. 21.): *possit* M. ‖ 3. *iis - - iis*] *his - - his* M. — *Sullanis*] *silani* M, *Silanis* cum Weiskio k. ‖ 4. *consistere potest* (om. *non*) M. — *VIIII.* Corradus: *VIII.* Mk. Sed cf. ep. 23.

Ep. 21. §. 1. *segulo* M[1]. ‖ 2. *iis*] *his* M. — *sententiam ferri*] *senatus consultum fieri* Orellius. — *novam* del. Kleyn. Cf. M. Schmidt Philol. IX. p. 745. ‖ 3. *facere* Cratander: om. Mk. — *Brute* del. Kleyn: uncos om. k. — *iis - - iis*] *his - - his* M. — *sime enim* M. ‖ 4. *metuam*] *metum* M. ‖ 5. *vobis*] *nobis* M. — *quo fidelius - - perferantur* del. Kleyn coll. ep. 20, 4.

Ep. 22. §. 1. *immodum* M. — *secum*] *mecum* M. ‖ 2. *nutus tuus*] *nutuus* M.

Ep. 23. §. 1. *commode de nobis* M. Cf. Wesenb. p. 59 sq. — *aliena*] *alia* Kayser. ‖ 2. *quot*] *quod* M, *quotquot*

Cratander. — *poterint* M. — *in italiam* M.

Ep. 24. §. 1. *mihi omnem*] *mi omnem* Mk. || 2. *sin*] *si in* M. — *adventu tuo in Galliam bellum* Kayser.

Ep. 25. §. 1. Ante v. *brevitatem* quaedam excidisse videntur, v. c. *tamen Lupo non potui nihil dare.* Cf. IX, 3, 1. XI, 8, 1. ad Att. XII, 53. — *in collegas* M.

Ep. 26. *In* om. M. — *accersant* M. — *stipendium dent an decernant* M: *stipendium dent an non decernant* edd. pleraeque, *stipendium demant an decernant* Car. Fr. Hermann Philol. X. p. 239. — *fiant* Ernestius.

Ep. 27. §. 2. *ciuilem* M. — *communicata sunt* Cratander: *communicata sint* Mk. || 3. *etenim* Orellius: *et* Mk. || 4. *auolaris* M. || 5. *sum, in reliquis officio: cui* Madvig: *sum. in reliquis officiis cui* M. Cf. Wesenb. p. 90. n. — *horas quae* M. — *philosophumena* M. || 6. *commeraui* M. — *multa* Cratander: *multo* M. — *maxima* del. Ernestius: uncos om. M. || 7. *quae a liquido* M. — *ut decuriatione* M. || 8. *exper iudicaris* M.

Ep. 28. *sal.* M: *S. D.* k. || §. 1. *quam*] *cum* M. — *ut par erat pro tua* Lambinus. || 2. *necessari* M[1]. — *patriam amicitiae praeponendam* Cratander: *patriae amicitiam praeponendam* M, *patriae amicitiam postponendam* I. Fr. Gronovius, *patriam amicitiae, non patriae amicitiam praeponendam* k. Cf. ep. 27, 8. — *uicerit* M. || 3. *audes* corr. ex *audies* M. — *dolere*] *dolore* M. — *fuerunt, ut timerent nos*: *fuerunt, timerent* Mk. || 4. *addebeo* M. || 6. *at - - at*] *ad - - ad* M. — *petenti* Victorius: *repetenti* M. Cf. Wesenb. p. 59. || 7. *ad*] *at* M. — —*patriae famantem* M. Cf. Wesenb. p. 102. — *iis*] *his* M. || 8. *ne ad meae* M. — *ii*] *hi* M.

Ep. 29. §. 1. *aliut mallem* M. || 2. *et de constantia* M, *et de constantia tua* k. Cf. Wesenberg p. 69. n. — *caesaris et totum* M. || 3. *etsi morem agis* M. || *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD BRUTUM ET CETEROS EXPL. INC. AD C. CASSIUM ET CET. FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER DUODECIMUS.

Libro duodecimo in M hic praemissus est index:

Ep. 1. §. 1. *et bruto* M: *et de bruto* k. — *res* Ernestius: om. M. — *tuti*]

tute M. — *discribuntur* M: *describuntur* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 601. — *iis*] *his* M. ‖ 2. *desiderat adhuc . ulta* Kleyn (p. 47 sq.): *desiderat adhuc ultra* M, *desiderat. Adhuc ulta* k. — *alia*] *alla* M. — *maxime* M. — *vale* del. Kleyn (p. 13.): uncos om. k.

Ep. 2. §. 1. *austorem* M. — *ut inter me* M. — *tricensimo* M: *tricesimo* k. — *uomere suomere* M. ‖ 2. *est pro* | *profectum* M. — *quae* Cratander: om. M. — *libere elocuti* Kleyn p. 17. — *sint* Ernestius: *sunt* Mk. — *dirrumpitur* M. — *tolerabilia* corr. ex *tolebilia* M. ‖ 3. *si non*] *sed non* M. — *reciperauit* M. — *dero* M. — *ad me* ... *referent* M. — *sive non referent* Orellius: *sive non* priores edd., om. M. — *tamen in beniuolentia* M.

Ep. 3. §. 1. *quid dico*] *quod dico* M.

Ep. 4. §. 1. *Vellem* -- *exercent* Macrobius Saturn. II, 3, 13. Cf. X, 28, 1. — *idibus mart. his me* M. — *reliquiarum*] *profecto reliquiarum* Macrobius. — *denuntiarent* I. Fr. Gronovius: *nuntiarent* M, *renuntiarent* alii. ‖ 2. *isse in Syriam* margo Cratandri: *isse in syria* M, *esse in Syria* k.

Ep. 5. §. 1. *ageres*] *ages* M. — *veri* Orellius: *uere* M[1], *uero* M[2]. — *tanque* M. — *eae*] *hae* M. ‖ 2. *reliquum* Lambinus: *reliqui* Mk. — *comparat* M: *comparabat* Ernestius, *compararat* alii. — *hiemps* M: *Hiems* k.

Ep. 6. §. 1. *Titio* Manutius: *tidio* M. Cf. XIII, 14, 1. — *commendauit* M. ‖ 2. *sin quod nolim* M. — *cursus erit ad* Ernestius.

Ep. 7. §. 1. *ad tr. pl.* M. — *malebam*] *movebant* Orellius coll. or. p. Sestio §. 40. ‖ 2. *disserui dixi* (om. *et*) M. — *per te quae asiam* M. — *te ipse vincas* Ernestius: *te ipsuincas* M, *te ipsum vincas* k. Cf. ep. 13, 1.

Ep. 8. §. 1. *in meo Bruto*] *in M. Bruto* I. Fr. Gronovius.

Ep. 9. *CASSIO* Index: *attico* M. ‖ §. 2. *cum*] *quam* M. — *ut spero* del. Kleyn (p. 17.) et Kayser. Ego interpretor *ut spero omnia prospere processura*, non *ut spero* i. e. *prospere*.

Ep. 10. §. 1. *spe*] *spes* M. — *sine auctore* del. Kleyn (p. 13.) coll. or. pro Plancio §. 57. in quo ipso loco *caput* et *auctor* coniunguntur. ‖ 2. *quibuscumque potuero quibus rebus* M. — *quid opus reip. laturus sis* M. ‖ 3. *uirtute* | *magnitudine* (om. *et*) M. — *Antonium* del. Cobet Mnemos. II. p. 422. et VIII. p. 455.

Ep. 11. §. 1. *quamque cecilius* M. ‖ 2. *quantum est in te* margo Cratandri: *quantum est* M, *quantum opus est* alii. Cf. ep. 12, 3. — *adesse* nos: *desse* M, *non deesse* k. — *vale*] *ualde* M.

Ep. 12. *C.* ego addidi. ‖ §. 1. *nostrae reip.* M[1]. — *cum suspicarere res novas nos moliri* H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 269. — *voluerunt* Lambinus: *uoluerint* M. Cf. Wesenberg p. 58. n. ‖ 2. *pollulum* M: *paullulum* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 510 sq. — *more* M. — *exercitu ad* M, *exercitum ad* k. ‖ 3. *inte etuere* M. ‖ 5. *audivi*] *audi* M. — *nonis mais* M.

Ep. 13. *C. cassium* M. ‖ §. 1. *possimus* M. — *uictam rep.* M. — *maximis* Graevius: *maxime* M. — *serviremus* Victorius: *seruis eremus* M. — *nec inconvenientia* Cratander: *nec couenientia* M, *nec convenientia* k. ‖ 2. *maximam e turba* M. — *probavimus* Manutius: *probabimus* M. — *passast* M ‖ 3. *L. Figulus* Schütz (coll. Appiani B. C. IV, 60.): *Lucilius* Mk. — *non recedendo* I. Fr. Gronovius. — *quam*] *qui* M. — *cui* om. M. ‖ 4. *Laudiceni* nos: *lauidiceni* M, *Laodiceni* k. Cf. III, 5, 3. 4. III, 7, 1. — 'Excidisse videtur numerus ante *numero*.' Or. — *auxiliaris* M. — *millium* M. — *tetracmhmis* M. — *est.*

ninisi M. — *laudicenorum* M: *Laodicenorum* k. — *posset* M. — *te volo* ed. Neapolitana: *et uolo* M. — *et remp. et uos* M. — *celeriter iter nobis* M. Cf. Wesenb. p. 22. n. p. 60. — *a nobis* Lambinus: *nobis* M. — *a Crommyuacride*] *acromamyacride* M.

Ep. 14. §. 1. *frutrata* M¹. — *seque* corr. ex *sique* M. || 2. *dissipatast* M. || 3. *rodii* M. — *quam valde spreverint* Kleyn p. 48. coll. ep. 15, 2. Sed cf. etiam ep. 15, 3. — *mirast* M. — *nec meae* Victorius: *nec me* | *meae* M. — *iniuriae* | In marg. M ab alia manu additum est *mouerunt*. — *perditos esse* | *esse puto* M, sed priore loco *esse* punctis notatum est. — *pati* corr. ex *putati* M, *pari* Bengelius. — *utilest reip.* M. || 4. *habuerim* M. — *iis* - - *iis*] *his* - - *his* M. — *qui Asiam obtinerent* Kayser. — *huc*] *hoc* M. — *in magistratu*] *imagistratu* M. — *anthiocia* M. — *confisus*] *confessus* M. — *Dolabellam* del. Lambinus et Cobet (Mnemos. XII. p. 455.): uncos om. k. || 5. *iis*] *his* M. — *coram*] *horam* M. — *opera* M. — *reliquiae* M. — *perfidia* M²: *perdia* M¹. — *si* Ernestius: om. Mk. || 7. *induxi* M. — *adtamen* M. || 8. *Non.* Strothius: *K.* Mk. — *pergae* M: *Perga* k.

Ep. 15. §. 1. *vastataque* - - *celerius* Wesenberg (p. 13.): *vastata* (prima *a* ex correctione) - - *celeriusque* M, *et vastata* - - *celerius* cum Manutio k. — *quidque* Wesenberg (p. 99. n.): *quicquid* M. || 2. *esset* | *est* M. — *instructa et* M. — *iis* | *his* M. — *sensibus*] *senibus* M. — *iis* | *his* M. — *coss.* om. M. — *non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani* Ernestius: *maiestatis non solum iuris nostris sed etiam imperii populique romani* M. Cf. Wesenb. p. 34. — *aegyptioque* M. || 3. *patres conscripti*] *p. c.* M; item infra §. 6. — *ut latrones firmiores* C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 326. — *etiannunc* M. || 4. *iis* | *his* M. — *timorem* M. — *impotentia* Ascensius: *patientia* M et (obelo praefixo) k. — *voluerunt* Cratander: *noluerunt* M. || 5. *detenuisse* M. — *consumpserunt* M. — *iis* om. M. — *extrema re regio* M. || 6. *cum iscirem* M. Cf. VII, 1, 4. — *classem*] *clas* M. — *praestiterint* - - *inierint* Wesenberg (p. 99. n.): *praestiterunt* - - *inierunt* M. — *constitueretis* M. || 7. *ex Syria* Wesenb. (p. 70. n.): *et syria* M, *e Syria* alii. — *pamphiliam* M. — *hi* M: *Ii* k. — *nuntiauerunt* M: *nunciarunt* k. — *centum* | *c.* M. — *noctu ab Antiochea* Wesenberg p. 62. — *laodicheam* M. — *iis* | *his* M. — *Amanum* | *manum* M. — *iter a Laodicea* Wesenberg l. l. — *pergae* M: *Perga* Orellio auctore k.

Ep. 16. §. 1. *tuis et tam minimis* M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *iis*] *his* M. — *deligere* M. || 2. *gratippus* M. — *iis* | *his* M. || 3. *ευϑυρημονεστερος* M. — *iustast* M. — *pari* Lambinus: *par* M.

Ep. 17. §. 1. *aliquod exhonestum* M. — *Caesari*] *caesa* M. || 2. *scito*] *cito* M. — *a iudicio* M: *ab iudicio* k. — *paulum* M: *paullulum* k. || 3. *me cum amori* | *mecum mori* M. — *tribuere* Lambinus: *tribuam* Mk.

Ep. 18. §. 1. *impedentibus* M. || 2. *ii* Lambinus: *hi* M. — *iis* | *his* M. — *tam desse* M.

Ep. 19. §. 1. *eam* Lambinus: *eadem* M, *eandem* alii. || 2. *quid* nos: *quantum* k, om. M. — *eae* | *hae* M. — *fugiet..uti* M. — *pharti* M.

Ep. 20. *deuersiolum* (non *deuersolium*) M. — *contumelia* M. — *iniquo*] *in quo* M. — *ut es* | *diutius* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 16.) cum hac adnotatione: 'Forsitan aliquis, Latine saltem, emendaverit *ut es cessator*, aut *ut soles*, quorum neutrum probo.' — *ne tua* - - *adferat* Schütz. — *mihi* (*mi*) Lambinus: om. M.

Ep. 21. Alterum huius epistolae

exemplum (N) exhibet M infra post libri tertii decimi epistolam LXXVII. — *Cicero q. cornificio sal.* N. — *legatione* N: *legione* M. — *adiuues* N: *adiues* M. — *et cognoveram* (om. *id*) edd. multae. — *consules* N: *consulis* M. — *id* N: om. M. — *da*] *ad* N¹.

Ep. 22. §. 1. *Nos*] *Non* M. — *gladiatorum* Kayser. — *nostro* Lambinus: *uestro* M. — *at*] *ad* M. || 2. *tyrannoctoni* M: *τυραννοκτόνοι* k. Cf. Cic. ad Att. XIV, 15. 2. XVI, 15, 3. — *unast* M. — *non dero* M. || 3. *senatus haud infrequens* nos: *senatus aut frequens* M, *senatus frequens* vulgo. — *iis*] *his* M. — *quoptinerent* M¹. — *cherippo* M. Cf. ep. 30, 3.

Ep. 23. *CICERO CORNIFICIO SAL.* om M, qui hanc et sequentes huius libri epistolas omnes cum superiore uno tenore coniungit. || §. 1. *est* Lambinus: om. Mk. — *eoque tibi* M. — *et* ante v. *ingenii* om. M. — *fers, ea* Victorius: *ferstea* M, *fers, a te* alii, *fers, a te ea* Kayser. || 2. *rerum urbanarum* del. Kleyn p. 48. coll. ep. 8, 1. 9, 1. 22, 1. — *interfectores suae domi* C. F. Hermann Philol. X. p. 239. — *sibi.. conciliare* M. || 3. *in quo* Ernestius: *in qua* Mk.

Ep. 24. §. 1. *non modo ornandi tui, sed ne laudandi quidem* I. Fr. Gronovius. || 2. *defendendi* Ernestius: *defendi* Mk. || 3. *procurata rationes* M.

Ep. 25. §. 1. *vicensimo die* nos: *uicem sum hodie* M, *vicesimo die* k. — *consecutast* M. — *summo meo gaudio* nos: *summo gaudio* Mk, *summo odio* Schütz. — *Calvisii*] *clauis* M. — *ut* Manutius: *aut* M. || 2. *spem libem libertatis* M. — *ieci r. p.* M. — *spe*] *spem* M. || 3. 'Hic videtur alius esse epistolae initium ante illam (§. 1.) *Liberalibus - - gaudeo* scriptae. Et quidem videtur exeunte mense Februario scripta.' Schuetz. — *graecum* M: *caecum* k, *taetrum* Orellius. — *dignitatique* M. — *regium* M: *Rhegium* k. — *omni festinatione* del. Ruhnkenius (Mnemos. II. p. 422.): uncos om. k. — *postrideque* M¹. || 4. *uinulentum* M: *vinolentum* k. Cf. Cic. Philipp. II, 101. Acad. II, 52. Tusc. disp. IV, 52. de fato §. 10. Cato mai. §. 44. — *nausenantem confeci* M. — *comprauit* M¹. || 5. *adfert* codd. Terentii (Andr. I, 2, 18.): *defert* M. || 6. Novam epistolam hinc incipere primus docuit Corradus. — *luccium* M. — *amisimus*] *amici simus* M. || 7. *Cn.*] *c. n.* M.

Ep. 26. §. 1. *anneum* M: *Anneium* k. — *rubellinum* M. — *liberalitatest tuausos* M. — *iis*] *his* M. || 2. *usus est quam maximis* M. — *etiam .. atque* M.

Ep. 27. *splendere* M. — *equiti Romano* Lambinus: *equitis romani* M.

Ep. 28. §. 1. *ne minus fortis ne minus te* M. || 2. *mecum tibi* Kayser. — *appellaret si* M. — *tibi autem* bis deinceps M. — *mutuumve* Orellius: *mutuumque* Mk. || 3. *inimis* M¹. — *agerrimum* M. — *facillima* M.

Ep. 29. Alterum huius epistolae exemplum (N) exstat post libri tertii decimi epistolam LXXVII. — *Cicero Cornificio sal.* N: om. M. || §. 1. *lamia est* N: *lamiast* M. — *spectata est* N: *spectatast* M. — *tum* M: *tunc* N. — *a. gabinio* N: *aulo gabinio* M. — *nonto iam te expectare* N. — *eum* M: *hunc* N. — *commendarim* M: *commendem* Nk. Cf. XIII, 33. — *iis*] *his* MN. || 2. *tantum* N: *tam tum* M. — *existimes* M: *extimes* N. — *quibuscumque rus opus fuerit* N. — *pertinuisse* N. — *iudicium est* N. — *tuam dignitatem* N. — *fieret* N: *fleret* M. — *illis consulibus* N. — *fuit ad scribendum* MN: *adfuit scribendo* Manutius: *adfuit ad scribendum* Kayser. — *illi* N: *illo* M. — *quidem tum fui deque eo scripsi ad te recenti* N. — *actenus* N. — *cura ut valeas* om. N.

Ep. 30. §. 1. *quid mi iucundius* Mk. — *tuas*] *quas* M. — *ad te*] *ad me* M.

— *me a*] *a me* M. || 2. *rem publicam* om. M. — *viderentur* Manutius: *videntur* Mk. — *conamur* M: *cogamur* cum Manutio k. || 3. *efficit caerippus* M. — *a te* Cratander: *ad* M, om. alii. || 4. *est* Lambinus: om. M. || 5. *Attio*] *Attico* Corradus. — *luccio* M utroque loco. — *eius sis*] *iussis* M. || 6. *uiuerent* M. — *eius autem* M, sed additis transponendi signis. || 7. *honore enim digni cum* Manutius. — *compamorandi* M. || *M. TULLI CICERONIS AD CASSIUM EXPL. INC. AD MEMMIUM ET CETEROS FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER TERTIUS DECIMUS.

Huic libro in M hic praemissus est index:

AD C. MEMMIUM.

1. M. CICERO S. D. C. MEMMIO | ETSI NON SATIS MIHI || 2. CICERO MEMMIO SAL. | C. AUIANO EUANDRO || 3. CICERO MEMMIO SAL. | A. FUFIUM UNUM EX MEIS || 4. M. CICERO S. D. Q. UALERIO | Q. F. ORCAE LEGATO || 5. CICERO S. D. Q. UALERIO | LEG. P. R. P. R. NON MOLESTE FERO || 6. M. CICERO Q. UALERIO | Q. F. ORCAE PROCOS. S. U. B. E. U. || 7. CICERO CLUUIO SAL. | CUM IN GALLIAM PROFICISCENS || 8. M. CICERO M. RUTILIO SAL. | CUM ET MIHI CONSCIUS ESSEM || 9. CICERO CRASSIPEDI SAL. | QUAMQUAM TIBI PRAESENS || 10. CICERO BRUTO SAL. | CUM AD TE TUUS QUAESTOR || 11. CICERO BRUTO SAL. | QUIA SEMPER ANIMADUERTI || 12. CICERO BRUTO SAL. | ALIA EPISTULA COMMUNITER || 13. CICERO BRUTO SAL. | L. CASTRONIUS PAETUS || 14. CICERO BRUTO SAL. | L. TITIO STRABONE || 15. CICERO CAESARI IMP. SAL. | PRECILIUM TIBI COMMENDO || 16. CICERO CAESARI SAL. | P. CRASSUM EX OMNI || 17. CICERO S. D. SER. SULPICIO | M. MARIUS QUI PATRIS || 18. CICERO SERUIO SAL. | NON CONCEDAM || 19. CICERO SERUIO SAL. | CUM LYSONE PATRENSI || 20. CICERO SERUIO SAL. | ASCLAPONE PATRENSI || 21. CICERO OCTAVIO SAL. | M. AEMILIUS AUIANUS || 22. CICERO SERUIO SAL. | T. MANLIUM QUI NEGOTIATUR || 23. CICERO SERUIO SAL. | L. COSSINIO AMICO || 24. CICERO SERUIO SAL. | CUM ANTEA CAPIEBAM || 25. CICERO SERUIO SAL. | HAGESARETUS LARISAEUS || 26. CICERO SERUIO SAL. | L. MESCINIUS || 27. CICERO SERUIO SAL. | LICET EODEM EXEMPLO || 28. CICERO SERUIO SAL. | ETSI LIBENTER PETERE A TE || 29. M. CICERO L. PLANCO SAL. | NON DUBITO QUIN SCIAS || 30. CICERO ACILIO PROCOS. SAL. | L. MANLIUS EST SOSIS || 31. CICERO ACILIO PROCOS. SAL. | C. FLAUIO HONESTO || 32—34. CICERO ACILIO PROCOS. SAL. | IN HALESINA CIUITATE || 35—39. CICERO ACILIO PROCOS. SAL. | C. AUIANUS PHILOXENUS || 40. M. CICERO S. D. Q. ANCHARIO | Q. F. PROCOS. || 41. CICERO CULLEOLO SAL. | QUAE FECISTI L. LUCCEII || 42. M. CICERO S. D. L. LUCCEIO | PROCOS. L. LUCCEIUS || 43. M. CICERO QUINTIO | GALLIO ETSI PLURIMIS REBUS || 44. CICERO GALLIO SAL. | ETSI EX TUIS ET EX L. OPPII || 45. CICERO APPULEIO | PROQUAESTORI || 46. CICERO APPULEIO SAL. | L. NOSTIUS ZOILUS EST || 47. CICERO SILIO SAL. | QUID EGO TIBI COMMENDEM EUM || 48. CICERO C. SEXTILIO RUFO QUAESTORI SAL. | D. OMNIS TIBI COMMENDO || 49. CICERO CURIO PROCOS. | Q. POMPEIUS SEX. || Lib. II. ep. 14. CICERO CAELIO AED. CURULI | M. FABIO UIRO OPTIMO || 50. CICERO S. D. AUCIO | SUMPSI HOC MIHI || 51. CICERO P. CAESIO S. D. | P. MESSIENUM EQUITEM R. || 52. CICERO REGI SAL. | A. LICINIUS ARISTOTELES || 53. CICERO THERMO PROPRAETORE S. | L. GENUCILIO CURUO || 54. CICERO THERMO PRO. PR. SAL. | CUM MULTA MIHI GRATA SUNT || 55. CICERO THERMO PRO. PR. SAL. | ETSI MIHI UIDEOR || 56. CICERO THERMO PRO. PR. SAL. | CLUVIUS PUTEOLANUS || 57. CICERO THERMO PRO. PR. SAL. | QUO MAGIS COTIDIE || 58. M. CI-

CERO C. TITIO L. F. RUFO PR. URB. SAL. | L. CUSTUDIUS || 59. M. CICERO C. CURTIO PEDUCEANO PR. SAL. | M. FABIUM UNICE DILIGO || 60. M. CICERO C. MUNATIO C. F. SAL. | L. LIUINEIUS || 61. M. CICERO S. D. | P. SILIO PRO. PR. T. || 62. M. CICERO S. D. | P. SILIO PROPR. ET IN ATILI || 63. M. CICERO S. D. | P. SILIO PRO. PR. NON PUTAUI || 64. M. CICERO S. D. | P. SILIO PRO. PR. NERO MEUS || 65. M. CICERO S. D. | P. SILIO PRO. PR. CUM P. TERENTIO || 66. M. CICERO P. SERUILIO SAL. | A. CAECINAM MAXIME || 67. M. CICERO P. SERUILIO PRO. PR. SAL. | EX PROUINCIA MEA CILICIENSI || 68. M. TULLIUS CICERO P. SERUILIO ISAURICO | PROCOS. COLLEGAE. SAL. PLURIMAM. GRATAE MIHI || 69. CICERO P. SERUILIO COLLEG. SAL. | PLURIMAM. GAIUS CURTIUS || 70. M. CICERO P. SERUILIO COLLEG. SAL. | PLURIM. QUIA NON EST || 71. M. CICERO S. D. P. SERUILIO COLLEG. | MULTOS TIBI COMMENDEM || 72. M. CICERO P. SERUILIO COLLEG. SAL. | CAERELLIAE NECESSARIAE || 73. M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. SAL. | GRATULOR TIBI || 74. M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S. | ETSI NON DUBITO || 75. M. CICERO T. TITIO T. F. LEG. S. D. | ETSI NON DUBITO || 76. M. CICERO ·IIII. UIRIS ET DECURIOSIUS S. D. | TANTAE MIHI CUMQ. HIPPIO || 77. M. CICERO S. D. P. SULPICIO IMP. | CUM HIS TEMPORIBUS || Lib. XII. ep. 29. CICERO CORNIFICIO SAL. | NON MODO TIBI || Lib. XII. ep. 21. CICERO Q. CORNIFICIO SAL. | C. ANICIUS FAMILIARIS || 78. M. CICERO ALLIENO SAL. | DEMOCRITUS SICYONIUS || 79. M. CICERO S. D. ALLIENO PROCOS. | ET TE SCIRE ARBITROR.

Ep. 1. §. 1. *an potius*] *andotius* M. — *dolore*] *dolere* M. — *vidissem* nos: *vidisse* Mk. || 2. *agam nunc ac te* M: *agam. Nunc a te* Cratander, *agam. Nunc te* cum Lambino k, *agam. Ac te* Schütz. — *mea intelleges multum, tua nullam in partem* Aldus: *mea intelleges, tua nullam in partem multum* Mk. — *communia* Cratander: om. Mk. — *me me habuit* M. — *mihi commendatusque* Cratander: *mihique commendatusque* M, *mihique commendatus* alii. || 3. *idem, ut*] *eidem ut* M. — *idem ad* M: *idem ut ad* k. || 4. *summam tuam humanitatem* Klotz: *summam humanitatem* M, *tuam summam humanitatem* Lambinus. || 5. *me inliberalem* corr. ex *meliberalem* M.

Ep. 2. *sine tu molestia* M.

Ep. 4. §. 1. *uolaterraneis* M. — *meis nec in* Victorius: *meis* (ante lacunam quattuor fere litterarum) M. — *umquam defuerunt* M: *umquam mi defuerunt* k. (*mihi* cum proxime praecedat, facile hic cogitatione suppletur.) — *syllani* M. — *defendsi* (litt. *d* deleta) M. || 2. *enim* Victorius: om. M. — *legem* (non *lege in*) *agraria* M, *lege sua agraria* k. — *in pertuum* M. || 3. *set haec* M. — *et tibi suadeam* Lambinus. Fort. *ut et horter et suadeam.* — *fortunas etidis* (om. *quae*) M. || 4. *dare ut* M. — *bonos* Orellius: om. Mk.

Ep. 5. *PROPR.*] *p. r. pr.* M. || §. 1. *te impedi* M. || 2. *iis*] *his* M. — *is habebat* Kayser. — *caesari in* M. || 3. *quid ille* M. Fort. *quicquid ille.*

Ep. 6. a. §. 2. *officiossimus* M. — *praesset* M. — *adhibeturga illos* M. — *hac*] *ac* M. — *epistulā* M. — *relicuis* M. — *eam*] *ea* M. || 3. *iis*] *his* M. — *postulat..et* M. || 4. *propseris* M. — *expertus essem* Orellius: *expertus esses* M, *expertus esse* Madvig Opusc. acad. p. 187. n. — *diligendis* M.

Ep. 6. b. *P. Cornelius*] Novae epistolae initium hinc fecit Schütz: cum superiore coniungit M. — *litteras has* Orellius: *litteras* (omisso pronomine) M, *has litteras* alii.

Ep. 7. §. 1. *necessitudine proque* Orellius: *necessitudine que* M, *necessitudine, quae* k. — *in me* M: *in me est* k. — *existimari* M. || 2. *ei* Lambinus: om. Mk. — *calamitatis* M. || 4. *me..cogit* M. — *praesertis* M. —

mihi arbitranti adfirmanti M. || 5. *coniuctissimum* M. — *hoc cum mihi* corr. ex *hocmihi* M. — *dignissimo* M.

Ep. 8. *M.* M: om. k. || §. 1. *mei*] *me* M. — *ad te*] *ad me* M. — *filia*] *familia* M. — *albanio* M. || 2. *albanius* M. — *actoritas* M. || 3. *albanio* M. — *quoddammodo* M. — *per me*] *pro me* M. — *ut ego - - debeo* Ernestius: *ut ego - - debeam* M, *cum ego - - debeam* Cratander. Cf. Wesenb. p. 88. n.

Ep. 9. §. 1. *posse commendare* M. — *ii*] *hi* M. || 2. *tribuerim*] *tribuerim plurimum* Kayser. Cf. ep. 70. — *idque*] *id quae* M. — *ordine* del. Ernestius. — *men.* M: *Menenia* k. || 3. *in maioremodum* M. — *factus est* M, *factu sit* Kleyn p. 49. — *iis*] *his* M.

Ep. 10. §. 2. *etiannunc* M. — *publicanorum*] *publicorum* M. — *causa* Victorius: om. M. || 3. *et usui: nam*] *eius uinam* M. — *homines* M. — *prudentem* M: *pudentem* Corradus. || 4. *quid ego* M[1]. — *ne ego* M.

Ep. 11. §. 1. *Arpinatis* del. Bake (Mnemos. II. p. 422.) et Cobet (Mnemos. VIII. p. 455.): uncos om. k. — *possint*] *possit* M. — *iis*] *his* M. — *misimusque fufidium* M. — *mamercium* M. || 2. *ut qua* M. || 3. *studio et diligentia* Manutius, *studio tuaque diligentia* Kayser.

Ep. 12. §. 1. *illam* nos: om. Mk. Cf. Wesenb. p. 69. n.

Ep. 13. *tum*] *tam* M. — *prosus* M. Cf. Cic. de divinat. II, 100. 147. de legibus II, 5. 12. 17. 23. 24. 45. III, 26. — *commendaueris* M. — *profecto..iucundum* M.

Ep. 14. §. 1. *Titio* Index: *titione* M. — *equiter.in* M. — *P.*] *pupillus* M. — *uulcacio* M. || 2. *aecum* M.

Ep. 15. §. 1. *Precilium* M: *Praecilium* k; item §. 3. — *de illis* del. Lallemand: uncos om. k. — *εσσα ινα* M. — *ειπη* M. — *ὣs φάτο, τὸν δ᾽ ἄχεοs νεφέλη* Cratander: *ωs φελη* M. Cf. Wesenb. p. 3. n. || 2. *consolantur* Graevius: *consolatur* M. — *με μαν* M. — *απολοιμεν* M. — *εσσομενοισσι πυϑεσται* M. — *sed miminus* M, *sed me minus* k. — *ευϱειπιδου μεισω* M. — *Praecilius* Mk. — *πϱοσσι* M. — *αϱιστευειιν* M. — *εμμεναααιαλων* M.

Ep. 16. §. 1. *perbene* Schütz: *per me* M, *praeclare* k. — *iis* Ernestius: *ex his* M, *eximiis* k. — *feceras* Madvig: *feceram* M. — *eius liberum* M. || 2. *quod eos*] *quos eos* M. || 3. *mei* Lambinus: *meum* M. || 4. *mandare cupit* Ernestius. — *opiniones* M. — *maiorem mi in* nos: *maiorem in* M, *mihi maiorem in* k.

Ep. 17. *M.* ego addidi. || §. 1. *M.'*] *m.* M. — *venit*] *ueni* M. || 2. *potest mea* Manutius: *postea* M. || 3. *ii*] *hi* M. — *M.'*] *m.* M. — *tum etiam humanitatem* bis deinceps exhibet M.

Ep. 18. *Seruio* Index: *seruo* M. || §. 1. *qui si* M: *quasi* Victorius. Videntur quaedam excidisse post parenthesin, velut *nobis satis fecisses.*

Ep. 19. §. 1. *Patrensi* Index: *patrem si* M. — *causa est etiam* Lambinus: *causa etiam* Mk. — *apsentis uerere* M. — *iis*] *his* M. || 2. *quid ... accideret* M. — *studio summo curaque* ed. Neapolitana: *studia summo* (non *summa*) *cura* M, *studio summo summaque cura* cum Ascensio k. Cf. IV, 4, 3. — *maenius* M: *Memmius* k. Cf. Borghesi Oeuvres complètes I. p. 152 sq. || 3. *est et lysonem* M. — — *putet*] *pute* M.

Ep. 21. *Servio*] *octauio* M. || §. 1. *auianus* M: *Avianianus* cum Orellio k. Cf. ep. 27, 2. — *diligens* Manutius: *diligendus* Mk, *diligentissimus* Ernestius. || 2. *Hammonium* altero loco del. Manutius: uncos om. k. Cf. Wesenb. p. 68. n. — *quem tibi commendo* del. Ernestius: uncos om. k.

Ep. 22. §. 1. *quibus tibi Manlium comm.* del. Kleyn p. 50. — *commendarat* Ernestius: *commendabat* M. —

manli M. || 2. *cui* in M superscriptum est. — *iueris* M.

Ep. 23. §. 2. *quo est* Benedict: *quo et est* Mk. — *aput* M. — *iueris* M.

Ep. 24. §. 1. *memineram* ed. Neapolitana: *meminerim* M. || 2. *iis*] *his* M. || 3. *unisque*] *uisque* M. — *officiis et liberalitate* Ascensius. — *satis esse notum esse arbitrarer* M, *satis notum esse arbitrarer* Victorius.

Ep. 25. *larisaeus* M: *Larissaeus* k. — *hospitem et familiarem meum* Lambinus: *hospitem meum et familiarem meum* M, *hospitem meum et familiarem* alii. Cf. ep. 24, 1.

Ep. 26. §. 1. *accepissem pergrauem* M. — *te* Lambinus: *et* M. — *pondus habituras* om. M. || 2. *iis*] *his* M. || 3. *posses* Ernestius: *possis* Mk.

Ep. 27. §. 1. *vos soletis*] *uoletis* M. || 2. *aemili* M. — *Aviani* edd. ante Orellium: *auianiani* Mk. Cf. Wesenberg p. 60. || 3. *iucundissimo coniunctissime* Victorius: *iucundissime coniunctissime* M, *iucundissime et coniunctissime* Cratander.

Ep. 28. a. §. 1. *cuipiam*] *cupiam* M. — *grata sunt, de* Wesenberg (p. 98. n.): *grata sed de* M. || 2. *relicuum* M. — *quae et erunt* M. — *sunt duo* Wesenberg (l.l.): *sed duo* M. — *iis*] *his* M. — *adiues* M. || 3. *scripsi, video in* nos (coll. §. 2.): *scripsi id* (in fine versus) *in* M, *scripsi, id .... in* k. — *gratissimo et iucundissimo* Lambinus.

Ep. 28. b. Novae epistolae initium hinc fecit Manutius: cum superiore coniungit M. || §. 1. *me ei*] *mei* M. — *aput* M. || 2. *iis*] *his* M. — *cum ea*] *quamea* M. — *iis*] *his* M.

Ep. 29. §. 1. *iis - - iis - - iis*] *his - - his - - his* M. — *initiis ... nostris* M. — *coli*] *cogi* M. — *tum meorum* M. || 3. *ad*] *ut* M. — *cum* om. M. || 4. *gastris* (utroque loco) M. — *potuit quo* (sed additis transponendi signis) M. — *se ad hominem se necessarium* M. — *paulo* M: *Paullo* k. || 5. *nullam*] *non* Lambinus; cf. XII, 24, 3. — *petissem*] *potuissem* M, *voluissem* k. || 7. *id fecisse* margo ed. a. 1584: *id feci* M. — *quod*] *quo* M.

Ep. 30. §. 1. *tua* Schütz: *sua* Mk. Cf. Wesenb. p. 121. — *et* ante *omnia* om. M. — *iis*] *his* M. — *deditum* Kleyn (p. 50. coll. ep. 16, 4. I, 7, 10. III, 10, 7.): *praeditum* Mk. || 2. *aderit*] *aberit* M.

Ep. 31. §. 1. *equiter . utor* M.

Ep. 32. §. 1. *et gaium clodius* M. — *quadam* corr. ex *quaedam* M. || 2. *et hos homines mihi* Lambinus. — *ut iis*] *in his* M.

Ep. 33. Hanc et sequentem epistolam cum superiore coniungit M. || *Nasone equite R. utor* Kleyn p. 50. — *demonstratus* M. — *meae essent* M.

Ep. 34. *lilybitoni* M.

Ep. 35. §. 1. *auianus* (sed mox *auianii* et *auianio*) M. — *in nouo comesis* M. || 2. *ei commendes* M.

Ep. 36. Hanc et tres sequentes epistolas cum superiore coniungit M. || §. 1. *revelli*] *rebelli* M. || 2. *civium*] *ciui* M. — *sibi* om. M.

Ep. 37. *ei commendes* M.

Ep. 38. *est* (ante *meque*) om. M. — *et re familiarem* M.

Ep. 39. *satis satis sibi* M. — *id* Cratander: om. M.

Ep. 40. *s. d. q. anchario q. f. procos.* M: *Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS. S.* k. || *lucium et gaium aurelios lucii filios* M. — *tactaris* M.

Ep. 41. §. 1. *commendasse* M. || 2. *quin*] *qui* M. — *sis sin eadem* M. — *aput* M.

Ep. 42. *CULLEOLO* Index: *lucceio* M. || §. 1. *pompei* M. — *satis facturus* M. || 2. *illutque* M. — *luccei* M. — *aput* M.

Ep. 43. *Q. Gallio* Manutius: *quintio gallio* (corr. ex *gallo*) M, *QUINCTIO GALLO* k. || §. 1. *tamen ea* Victorius: *tamen mea* M, *tamen nunc ea* k. — *beneuolentia . l. opius* M. — *Philomelii* Orellius: *philomeli* M. — *quo*] *quod* M. — *equiter . familiaris-*

sime M. — *cum* Victorius: om. M. || 2. *memoria tuae* M. — *aliquit* M.

Ep. 44. *gallio* M: *GALLO* k. || *familiarissimi litteris* (om. *mei*) M.

Ep. 45. *equiter . uel* M. — *magna et multa nostra* Wesenberg (p. 120.), *magna et mutua* [*nostra*] Ernestius.

Ep. 48. *M.* ego addidi. || *quod tuae* Lambinus: *quod et tuae* Mk.

Ep. 49. *procos.* M: *PROCOS. S. D.* k. || Post hanc epistolam in M insertum est alterum exemplum epistolae quartae decimae libri secundi.

Ep. 50. *Cicero* M: *M. CICERO* k. — *aucto* M: *AUCIO* Index, *Acilio* Lallemand et Schütz coll. VII, 30, 3. 31, 1. || §. 1. *M.'*] *m.* M. — *esse coniunctio* M. — *quodque* Lambinus: *quoque* M. || 2. *M.'*] *m.* M.

Ep. 51. *M.* ego addidi.

Ep. 52. *sal.* M: *S. D.* k. || *mea commendationem* M.

Ep. 53. *PROPR.*] *pro praetore* M. || §. 1. *ei commodes* Manutius: *ei te commodes* M. || 2. *illast* C.F.W. Müller (Coniect. Tull. p. 19.): *illa sit* Mk.

Ep. 54. *amici*] *accensi* Orellius. — *relicum* M. — *iis*] *his* M. — *apparatione* M.

Ep. 55. §. 1. *m. nanneii* M. — *cumulis* M. — *commendatione mea* Schneiderus coll. VI, 9, 2. XIII, 17, 2. Tu cf. XIII, 15, 3. — *declarat, qui* nos: *declarat quae* M, *declarat, ut qui* Orellius. Cf. Wesenb. p. 122. n. || 2. *plurissimisque* M. — *m. manneius* M. — *nam* C.F.W. Müller (coll. Verr. lib. II, 54, 134 extr.): *iam* Mk.

Ep. 56. §. 1. *is ita*] *is ta* M. — *optinentem eis* M. — *nolem* M. — *Mylasis et Alabandis*] Cf. Lachmann ad Lucret. p. 281. — *mylas. u. romam* M. || 2. *Philocles* Orellius: *philocies* M, *Philotes* alii. — *solvat, praeterea* nos: *solvat. Praeterea* k. — *Bargylietae* Ernestius: *bargyletae* M. || 3. *pompei* M. — *is*] *his* M.

Ep. 57. §. 1. *cognosco et uehementius a te pro nostra necessitudine cognosco et uehementius* M, sed verba *et uehementius -- cognosco* linea subducta delenda significantur. — *m. manneium* M. — *diem M. Anneius* nos: *diem nanneius* M, *diem Anneius* k, sed nusquam alibi legatus Anneius praenomine caret. || 2. *egi, te* nos: *egi id et* M, *egi, id te* cum Lambino k. — *annei* M. — *nihil mihi* M, sed addita sunt signa transponendi. — *ipsum*] *suum* Wesenberg p. 104. n. 1.

Ep. 58. *sentiat teque meam* M.

Ep. 59. *peduceano* M. || *Fadium* Orellius: *fabium* M.

Ep. 60. §. 1. *iis*] *his* M. — *bonam* del. Klotz (coll. XV, 4. 5.): ante *fidem* transposuit Lambinus, quod probavit Wesenberg p. 36. Cf. etiam ep. 69, 1. I, 5a, 1. || 2. *commendari* M.

Ep. 61. *mei* Orellius: om. Mk. — *quam primum pecunia* Cratander: *quam plurimum peccuniae* M.

Ep. 62. *atili* M. — *Quintum*] *que* M.

Ep. 63. §. 1. *verba dessent* M. — *in M. Laenio* Aldus: *inc. laenio* M, *in C. Laenio* vulgo. — *deerunt* (*derunt*) Kleyn (p. 18. coll. §. 2. initio): *desunt* Mk. — *suauitate* M. — *hominem sic, ut* (i. e. tanto studio, quanto) nos: *hominem, sicut* k. Cf. ep. 26, 2. — *de* om. M.

Ep. 64. §. 1. *feceris, primum* C.F.W. Müller (Coniectt. Tull. p. 11.): *feceris. Primum* k. — *alabandesi* M. — *tu* nos: om. Mk. — *neu* Klotz: *ne* M, *nec* alii. || 2. *summae huius epistula* M. (*huius epistolae* del. Kleyn p. 19. coll. ep. 53, 2. 75, 2. X, 25, 3.) — *atque fecisti* del. idem ibidem. — *non ut haec nostra* del. Ernestius: uncos om. k. — *ad* Bengelius: om. M. — *ostendisti . . . . . . apud* k. — *et mihi* Orellius: *sed mihi* Mk.

Ep. 65. §. 1. *ab ephesis* M. — *hac laudem* M. || 2. *existimes, tota* nos: *existimes ex tota* Mk, *existimes, in tota* Kleyn p. 19.

Ep. 66. §. 1. *debebat; itaque a te* Kayser. — *sine cuiusquam commendatione* del. Kleyn p. 19. — *calamitosum* del. idem (p. 52.): uncos om. k. || 2. *tutissimam* M. — *reliquis* M. — *iues* M.

Ep. 67. §. 1. *accommodatam* M. || 2. *eum in*] *dum in* M. — *adiueris* M.

Ep. 68. §. 1. *relicuum* M. || 2. *de reip. summa* Cratander: *de rep. summa* Mk.

Ep. 69. *M.* ego addidi. || §. 1. *C.*] *gaius* M. — *postumi* M: *Postumii* k. — *cuipiam*] *cupiam* M. — *non uulgare nec ambitiosae* M, *non vulgari more nec ambitiose* k, *modo non vulgari nec ambitioso* Kleyn (p. 52.), *non vulgariter nec ambitiose* vulgo. || 2. *ei* Cratander: *et* M. — *ut de* Orellius: *ui de* M, *uti de* alii. — *ademptum* M.

Ep. 70. *ut hoc* Cratander: *in hoc* M.

Ep. 71. *me..nisi* M. — *usu* corr. in *usui* M.

Ep. 72. §. 2. *sed hac tui* M. — *commendandi* M. — *aput* M. — *relicuum* M.

Ep. 73. §. 1. *quodsi Romae te vidissem, coram* Lambinus: *quodsi romae te uidissem coramque* M, *Quod si Romae . . . . . te vidissem coramque* k. || 2. *nisi quod illud* Ernestius. — *a* om. M. — *uituperationis* M. — *possit*] *posset* M. — *quin*] *quid* M.

Ep. 74. *memoriā* M. — *egnati* M.

Ep. 75. §. 2. *quo*] *quod* M. — *isti*] *isto* M.

Ep. 76. §. 1. *cumq' hippio* M. — *testis est quam mihi* M. — *esset* corr. ex *esse* M. || 2. *a* (ante *vobis*) om. M.

Ep. 77. §. 1. *deero*] *dero* M. — *meumque*] *reumque* M. — *is*] *his* M. — *amicitiam* M. || 3. *surrupuisset* M. — *meus familiaris* Orellius: *familiaris* M, *familiaris meus* alii. || Post hanc epistolam in M insertae sunt libri duodecimi epistolae XXVIIII et XXI.

Ep. 78. *A.* ego addidi. || §. 2. *patefacto* M.

Ep. 79. *A.* ego addidi. || *auinium* M. — *illo patri* M. || *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD C. MEMMIUM· EXPL. INC. EIUSD. AD TERENTIAM UXOREM FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER QUARTUS DECIMUS.

Huic libro in M hic praemissus est index:

1. TULLIUS TERENTIAE SUAE | TULLIOLAE SUAE CICERONI SUO | SALUTEM DICIT. | ET LITTERIS MULTORUM || 2. TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE | ET CICERONI SUIS . NOLI PUTARE ME || 3. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | ET TULLIAE ET CICERONI | ACCIPIEB ARISTOCRITO TRIS || 4. TULLIUS S. D. TERENTIAE ET | TULLIAE ET CICERONI SUIS | EGO MINUS SAEPE DO || 5. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | SI TU ET TULLIA LUX NOSTRA || 6. SUIS S. DICIT | NEC SAEPE EST CUI LITTERAS DEMUS || 7. TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. | UT PLURIMAM OMNIS || 8. TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. | SI UALES BENE EST || 9. TULLIUS TERENTIAE SUAE SL. | PLURUM. AD CETERAS || 10. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | QUID FIERI PLACERET || 11. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | S. U. B. E. U. TULLIA NOSTRA UENIT AD ME || 12. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | QUOD NOS IN ITALIAM || 13. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | QUOD SCRIPSI AD TE || 14. TULLIUS TERENTIAE | VESTRUM IAM CONSILIUM EST || 15. TULLIUS S. D. TERENTIAE | SI UALES BENEST || 16. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | S. U. B. E. U. ETSI EIUS MODI || 17. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | S. U. B. E. U. SI QUID HABEREM || 18. TUL-

LIUS TERENTIAE SUAE | CONSIDERANDUM UOBIS || 19. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | IN MAXIMIS MEIS || 20. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | IN TUSCULANUM || 21. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | S. U. B. E. U. DA OPERAM || 22. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE | S. U. B. E. U. NOS COTIDIAE || 23. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | S. U. B. E. U. REDDITAE MIHI || 24. TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D. | S. U. B. E. U. NOS NEQUE DE CAESARIS.

Ep. 1. *Tullius* M: *M. Tullius* k. || §. 1. *defatigari* M: *defetigari* k. — *iis*] *his* M. || 2. *aput* M. || 3. *Hispo*] *ipso* M, *Piso* Manutius. || 4. *deque fratre* M. — *uoluisse quam* M. || 5. *uenditurum* M. — *non derit* M. — *per te fortunas* Orellius. — *perditum eamus* Andr. Schottus Nod. Cic. III, 1. || 6. *dyrrhachii* M: *Dyrrhachio* Orellio auctore k.

Ep. 2. *Tullius* M: *M. Tullius* k. — *terentiae suae et* M. || §. 1. *quod* Cratander: *quid* M. Cf. Wesenberg p. 56. || 2. *pompei* M. — *subleuantur* M. — *mea culpa*] *me culpa* M. || 3. *faciendast* M. — *parte miseram* (om. *te*) M. — *miseras proices* M. — *attinet et sine* M. || 4. *quoniam*] *quam* M. — *thesalonica* M.

Ep. 3. *Tullius* M: *M. Tullius* k. || §. 1. *accipi* M[1]. — *terrentia* M. — *nec meae me* Lamb.: *nec me* M, *nec me meae* cum Cratandro k. — *miserruma* M. || 2. *confitiar* M. — *me uxori optimae* Ernestius: *me uxori me* (cum apice infra litteram *e*, ut sit *mae*) *optime* M, *me uxori meae optimae* k. — *mihi*] *mi* Mk. — *vester et*] *uerteret* M. — *poene* M. || 3. *in his tantis*] *instantis* M. — *aegi* M. — *desippo* M, item §. 4. — *tribunis pl.*] *t. r. p. l.* M. || 4. *posse scribere* M. — *statim ut ut recurreret* M, *statim ut huc recurreret* Orellio auctore k. Cf. Wesenb. p. 60. — *dyrrachil* M. — *defensast. qum* M. || 5. *te istic*] *et istic* M. — *debeo spectare* M. — *uale. p. r. k. a. l. dec.* M.

Ep. 4. §. 1. *uero qum* M. — *fuisse certe* M. — *sin*] *si* M. — *redtulerunt* M. || 2. *lenium* M. || 3. *profectissimus ad* M. — *prid. Kal.* Schütz: *V. k.* M, *V. Kalendas* k, *II. Kal.* Rutilius. — *re adiuves* Lambinus: *rem adiuves* Mk. — *deest*] *est* M. || 4. *abisset* amicus quidam Lambini: *abesset* M. — *pertineret* I. Fr. Gronovius: *pertinerent* Mk. || 5. *terrentia* M. — *ut potes honestissime. Viximus* cum Madvigio k. — *ferenda sunt* (om. *non*) M. || 6. *Salustius* Mk. — *vincit* Ernestius: *uincet* M. — *quod potes* M: *quoad potes* vulgo. — *karissima* M. — *pr.*] *p. r.* M.

Ep. 5. §. 1. *diligentissime quae a* M. — *perscripta sunt omnia* M: *perscripta omnia* k. — *id quae mihi* M. — *Acastus*] *castus* M. — *primum*] *primus* M. — *cupiamus* M. — *veniamus* Lambinus: *uenimus* M. — *fortunast* M. — *prodeas* Victorius: *propeas* M, *properes* alii. || 2. *praeciana* M. — *adiuuabant* M. — *vale* del. iam Cratander: uncos om. k. Cf. Kleyn p. 53.

Ep. 6. *Tullius* nos: om. Mk.

Ep. 7. §. 1. *habui, id quod mihi molestissimum est, et Tulliolam* Graevius: *habui id quod mihi molestissimum est tulliolam* M, *habui et, id quod mihi molestissimum est, Tulliolam* alii. — *post pridiae* M. — *id est Apollini et Aesculapio* del. Manutius. || 2. *quo* Cratander: *quod* M, seclusit Orellius coll. XV, 2, 6. — *fortiores essetis* M. — *cognoscem* M[1]. — *istic*] *stic* M. || 3. *tu*] *ut* M. — *si tibi* M: *tibi si* k.

Ep. 8. *si quid acciderit novi* del. Kleyn p. 53. — *vale* del. idem ibidem: uncos om. k.

Ep. 9. *dolor et de Dolabellae* nos: *dolor et dolabellae* M, *dolor de Dolabellae* k.

Ep. 10. *pompinium* M.

Ep. 11. *sallustium* M: *Salustium* k.

Ep. 13. *quiesces: res tamen* Orellius. Cf. Cic. ad Att. XI, 23, 3.

Ep. 14. §. 1. *uenturus recte* (om.

est) M. — *si enim*] *sit enim* M. — *habet* corr. ex *habitet* (ut videtur) M. — *bellisime* M. ‖ 2. *consideretis*, *ad summam* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 10.): *consideretis. Ad summam* k. — *fortis sitis* M. — *uos mae karissimae* M. — *quinctus* M. — *VIII. Kal.* Wesenberg (p. 72. n.): *VIII. K. Quinct.* Mk, *VIII. Kal. Febr.* Sigonius coll. XVI, 12. ad Att. VII, 13, 6. De omisso mensis nomine cf. ep. 18. — *menturnis* M.

Ep. 15. *benest* M. — *cosilium* M.

Ep. 16. *habeam quid aut* M. — *litterarum* del. Ernestius: uncos om. k. — *utiei* M: *ut iei* Lachmann (ad Lucret. p. 92.), *ut ii* k. — *cura, ut*] *curant* M.

Ep. 17. *sint* Lambinus: *sunt* M. — *adfictus* M.

Ep. 18. §. 1. *an*] *at* (non *aut*) M. — *eamque*] *eam quae* M. — *cum*] *quum* h. l. M. ‖ 2. *utrum*] *uerum* M. — *praesidium*] *predium* M. — *philtimo* M. — *formis* M.

Ep. 19. *aequae magnae* M.

Ep. 20. *et ad ualetudinem* M: *et valetudinem* k. — *oct. deuensino* M.

Ep. 21. *convalescas, quod* C.F.W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *convalescas. Quod* k.

Ep. 22. *nos cotidie* Index: *nostodie* M. — *faciemus quae* M[1].

Ep. 24. *sextiles.* ‖ *M. TULLI CICER. EPISTULARUM AD TERENTIAM UXOR. EXPL. INC. AD SENATUM ET CETEROS FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER QUINTUS DECIMUS.

Huic libro in M hic praemissus est index:

AD SENATUM.

1. M. TULLI. M. F. CICERO PROCOS. S. D. | COS. PR. TR. PL. SENATUI ‖ 2. M. TULLIUS M. F. CICERO PROC. S. D. | COS. PR. TR. PL. SENATUI ‖ 3. M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI | CUM AD ME LEGATI ‖ 4. M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI | SUMMA TUA AUCTORITAS ‖ 5. M. CATO S. D. CICERONI IMP. | QUOD ET RESP. ‖ 6. M. CICERO S. D. M. CATONI | LAETUS SUM LAUDARI ME ‖ 9. M. CICERO PROCOS. S. D. | M. MARCELLO COS. ‖ 7. M. CICERO PROCOS. S. D. | M. MARCELLO COS. DESIG. ‖ 8. M. CICERO PROCOS. S. D. | C. MARCELLO COLLEGAE ‖ 10. M. CICERO IMP. S. D. | C. MARCELLO C. F. COS. ‖ 11. M. CICERO IMP. S. D. | C. MARCELLO COS. ‖ 12. M. CICERO IMP. S. D. | L. PAULLO COS. DESIG. ‖ 13. M. CICERO IMP. S. D. | L. PAULLO COS. ‖ 14. M. CICERO IMP. S. D. | C. CASSIO PROQ. ‖ 15. M. CICERO S. D. C. CASSIO | ETSI UTERQUE NOSTRUM ‖ 16. M. CICERO S. D. C. CASSIO | PUTO TE IAM SUPPUDERE ‖ 17. M. CICERO C. CASSIO SAL. | PRAEPOSTEROS HABES ‖ 18. M. CICERO S. D. C. CASSIO | LONGIOR EPISTULA FUISSET ‖ 19. C. CASSIUS S. D. M. CICERONI | S. U. B. NON MEHERCULE ‖ 20. M. CICERO S. D. C. TREBONIO | ORATOREM MEUM ‖ 21. M. CICERO S. D. C. TREBONIO | ET EPISTULAM TUAM LEGI.

Ep. 1. *s. d.* M: *S. P. D.* k. ‖ §. 1. *arbitrabar ambibulo* M. — *poene* M. ‖ 2. *populi Romani*] *p. r.* M. — *Pacorum* Victorius: *parcorem* M. — *iamblico* M. — *amicum quae esse* M. ‖ 3. *mansuetudinem* Ferrarius: *consuetudinem* Mk. Cf. ep. 3, 2. 5, 2. ad Att. V, 18, 2. — *amicioris p. r. esse* M. — *exercitum pr. non* M. — *recedere* Kleyn (p. 54. coll. VIII, 10, 1.): *cedere* Mk. ‖ 4. *poene* M. — *nos*] *uos* M. ‖ 5. *prouicias* M. — *eae* nos: *heae* M, *hae* k. — *nullast* M. — *permisistis* M.

Ep. 2. §. 1. *b.* om. M. — *mihi ad faciendum* M. ‖ 2. 'M. Tullius in epistola ad senatum: *itaque - - iter feci.*' Nonius p. 274, 3. ‖ 3. *tridui*] *trudui* M. ‖ 4. *eusebem* M: *Euseben* k. — *decretum est* nos: *decretum esset* Mk. ‖ 5. *essem*] *esse* M. — *commendationi* M. — *ille*] *illo* M. —

dixissem et tamen adulescentem essem cohortatus Cratander. — *sum* nos: om. Mk. — *se tuetur* M. ‖ 6. *indicia manifesta insidiarum* Kleyn p. 20. — *is me* edd. pleraeque: *me is* Mk. Cf. Wesenb. p. 36. — *accipere* Ernestius: *accidere* M. — *patris eius atque avi iudicio* Popma: *in patris eius atque iudicio* M¹, *in patris eius fide atque iudicio* M² et Cratander, *iam patris eius avique iudicio* (*iam* cum Lambino, *avique* cum Andr. Schotto) k. — *probatos* Victorius: *probato* M. — *casu cerbissimo patri* M. ‖ 7. *consulto*] *consilio* M. — *populi Romani*] *.pr.* M. — *se* om. M. ‖ 8. *discederem*] *discerem* M. — *poene* M. — *salute* M. — *liberarit* Ernestius: *liberaret* M. — *ut* om. M. — *beneuolentiae quae* M. — *diligentiam quae* M.

Ep. 3. *M. Cicero* Manutius: *M. Cicero imp.* M. Cf. Wesenberg p. 72. n. ‖ §. 1. *Kal.* Manutius: *Non.* Mk. — *euphratemquae iam transire cepisse* M. — *in cappadocia inpetum* M. ‖ 2. *mississe* M. — *habuisset*] *habuit se* M¹, *habuisse* M². — *tantaoque* M. — *maxime* M. — 'M. Tullius ad M. Catonem: *ut quae copiis et opibus ferre vix possumus, ea - - teneamur.*' Nonius p. 273. extr. — *utque copiis* M. — *contentia* M. — *tenemus* M, *teneamur* et *tuneamur* codd. Nonii, *tueamur* k.

Ep. 4. §. 1. *actoritas* M¹. — *reaeas* (superscr. *s* post *re*) M. — *gessisse tibi* M. ‖ 2. *laodiciae* M. — *Philomelii* Orellius: *philomeli* M. — *Philomelium* Orellius: *philomeleum* (non *philomelum*) M. — *m. manneio* M. — 'M. Tullius ad M. Catonem: *coactoque - - faceret.*' Nonius p. 264 sq. — *in unum* Nonius: *in unum locum* Mk. Cf. Liv. XXX, 11, 4: *omnibus - - in unum coactis.* ‖ 3. *firma manum* M. — *populum* M. — *regnumque* M. — *III* Manutius: om. Mk. Cf. ep. 3, 1. ‖ 4. *reliqua* corr. ex *requa* M. — *demississem* M. — *finitumos* M. — *clam* Orellius: *etiam* Mk. — *partis* M. — *cappadocia* corr. ex *cappacia* M. — *cibystra* M. ‖ 5. *praestanti* Cratander: *praesentia* M. — *ei*] *et* M. ‖ 6. *cibystra* M. — *exsilio*] *consilio* M¹. — *in maxima* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 18.) et Fr. Hofmann: *maxima* (om. *in*) Mk. — *et tot sociis* nos: *et toto iis* M, *ex toto iis* cum Orellio k. — *discederet*] *disceret* M. — *comminuta* M. Cf. ep. 15, 1. ‖ 7. *et* om. M. — *ab equitatum* (littera *m* erasa) M. — *deiotharum* M. ‖ 8. *discedere* corr. ex *discere* M. — *aliisq' frater* M. — *pomitinus* M, *Pomptinius* cum Orellio k. — *m. mamneius* M. — *Tullius* Victorius: *tulleius* Mk. — *interclusi fugae ranam autem* M. ‖ 9. *sepiram* M. — *repugnantis* Lambinus: *repugnantibus* M, *repugnantibus* ..... k. — *pomitino* M, *Pomptinio* k. — *cepimus* bis deinceps habet M. — *castella quae* M. — *vi* Madvig (Opusc. acad. II. p. 273. n.): *sex* M. — *in reliquis* M. ‖ 10. *iisque*] *hiis quae* M. — *regibus*] *geribus* M. — *aduentu* M. — *ad* om. M. — *sepsi* M. — *uiniis* M. — *oppugnauius usque* M. — *quinquagensimo* M: *quinquagesimo* k. — *tebarani* M. — *dimisique fratrem* M. — *pacatis*] *patis* M. ‖ 11. *de iis* M: *de his* k. — *mihi*] *tibi* M. ‖ 12. *tempestatis* M. — *paratisimus* M. — *ut* om. M¹. — *sunt in te profecta* Kleyn (p. 54. coll. II, 19, 2. III, 1, 1. V, 5, 2.): *sunt profecta* Mk. — *enim id* Victorius: *enim te id* M¹, *enim de te id* M², *enim in te id* cum Lambino k. — *non* (ante *modo*) om. M¹. ‖ 13. *inani* corr. ex *inane* M. — *dificillime* M. ‖ 14. *paribus* corr. ex *partibus* M. — *firmissimusm. presidium* M. — *ut ex*] *ex* in M superscr. est. ‖ 15. *qui unus tibi* nos: *qui uni tibi* Mk. — *omnibus*] *omonibus* M. — *illustriores* Manutius: *iustioris* M, *iustiores* k. Cf. Wesenb. ad Cic. Tusc. disp. V, 80. ‖ 16. *commune est* M. — *poene* M.

Ep. 5. §. 1. *et res p. me* bis deinceps exhibet M. — *administrare* Cratander: *administrari* Mk. || 2. *nos* corr. ex *uos* M. — *casu* M. — *clarior* (litterae *o* ab ead. m. superscr. *u*) M.

Ep. 6. §. 1. *inquid* M. — *iis*] *his* M. — *meis*] *miis* M. || 2. *parum tibi uissa est iusta tibi uisa est* (verbis *tibi uissa est* expunctis) M. — *nimis*] *minus* M. — *honor agitur* nos: *honore agitur* M, *de honore agitur* k. — *meliorem* M.

Ep. 7. Hanc epistolam in M praecedit nona, quae cum *Marco* Marcello inscripta sit, idem praenomen huic quoque adhaesit. — *C. Marcello* Cratander: *M. Marcello* M.

Ep. 8. *dignitati meae* M. — *faeminae* M. — *consuesti* Cratander: *suesti* M. Cf. Wesenb. p. 115. n.

Ep. 9. §. 1. *te tollimus* Kayser: *tollimus* Mk. — *maximaque diligentia letitia* (media voce punctis notata) M. || 3. *scribendas esse* M.

Ep. 10. §. 1. *meae*] *mae* M. — *factust* M. — *honorificentis se senatum consultum* M, *honorificentissime s. c.* alii. Cf. ep. 13, 2. — *faciundum*] *facundum* M. || 2. *ignorat* M.

Ep. 11. §. 1. *exstiterit* M. — *studiose* Orellius: *cum studiose* M. Cf. Wesenb. p. 70. n. || 2. *me cum*] utrum *mecum* habeat M an *metum*, discernere non potui. — *geris*] *gesseris* M. — *nauigatio* corr. ex *nagatio* M.

Ep. 12. *PROCOS.* Wesenb.: *imp.* M, om. k. — *Paullo* Mk. || §. 1. *malorumque* M. || 2. *des et efficias* nos: *des efficias* Mk. — *ne quid*] *nequit* M. — *annuum*] *annum* M.

Ep. 13. *paulo* M: *Paullo* k. || §. 2. *tuas summas* (ultima littera puncto notata) M. — *ac petam*] *acceptam* M. — *honorificentissimum* corr. ex *honorificentissimam* M. — *consuetudines* M. || 3. *paule* M: *Paulle* k. — *misi*] *missi* M. — *omniaque quae spero* (non *omnia quae spero*) etiam M.

Ep. 14. *PROQ.*] *pro. q.* M. || §. 1. *Fadium* Orellius: *fabium* M. — *meost* M. — *ab eo egregie te* margo Cratandri: *ab eo egregie* M, *te ab eo egregie* k. || 2. *Fadio* Orellius: *fabio* M. — *ab utraque* M. — *longis inter interuallis* M. || 3. *consequeremur* M, quod defendit Wesenberg p. 129. — *animi* Orellius: *uni* M. — *antea* M: *ante* k. — *gratiae prouinciae* M. || 4. *conficimus* M. — *propere nihil tibi* M. — *popularest* M. || 5. *his*] *hiis* M. — 'Cicero in epistola Cassi: *hoc agit ita contendo, ut - - putem.*' Nonius p. 259. — *contundo* M. — *Paullum* Mk. || 6. *iis*] *his* M.

Ep. 15. §. 1. *belli pertinacia* (corr. eadem manu, ut videtur, ex *belli necessaria pertinacia*) M: *belli necessarii pertinacia* Bengelius, *belli non necessarii pertinacia* cum Madvigio (ap. Wesenb. p. 13 sq.) k. — *exispectare* M. Cf. VII, 1, 4. — *reprendit praetereo qui* M. — *immunitam* M. Cf. ep. 4, 6. — *ex reliquis* M. || 2. *nec homines cum homines essemus* M. — *quasi*] *quase* M. — *consuli*] *consule* M. — *positum* margo Cratandri: *propositum* Mk. — *arbitrarer* Fr. Hofmann: *arbitrari* Mk, *arbitrabar* Kayser. — *te, ut* I. Fr. Gronovius: *et ut* M. — *legato* M: *adlegato* cum Gronovio k. Cf. Cic. de imp. Cn. Pomp. §. 35. || 3. *interesse sed quod* M. — *italia* (non *italiam*) etiam M. — *arbitramur* M. — *auctor*] *actor* M.

Ep. 16. §. 1. *iam* priore loco del. Ernestius. — *te* h. l. Wopkens: om. M, ante v. *tertia* ponunt alii. — *oppresserit* ed. Mediolanensis: *operis sit* M, *oppressit* alii. — 'M. Tullius epistola ad Cassium: *sed non urgeo; longiores enim spectabo vel potius exigam . quando hercle ego temere exigam.*' Nonius p. 291. — *enim spectabo* M. — *habere cui* M. — *nescio qui* Ernestius: *nescio quid* M. — *κατειδων* M. — *διανοηιτκιας* M. — *catius insuper epicureius* M. — *et*

iam Aldus: *etiam* M. || 2. *quod uelis ipsa currunt* M: *quod vel iis ipsa occurrunt* cum Victorio k, *quod*, *cum velis*, *ipsa accurrunt* Lambinus, *quod vel ipsa accurrunt* Ernestius, *quod uelis nolis accurrunt* H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 269 sq. Cf. Wesenberg p. 97. n. — *salvus*] *salutis* M. — *potestate ut sit* M. — *brittanniam coero cogitare* M. || 3. *stomachauere* M. — *qua αἱρέσει* Orellius: *qua heresi* M. — 'M. Tullius ad Cassium lib. I. *iam biennium est*, *cum virtuti* - - *voluptatis*.' Nonius p. 278. — *postea*] *possessa* M. — *putaram* Wesenberg (p. 29.): *putarim* M. — *quî id* Schütz: *quid* M.

Ep. 17. §. 1. *brevis*, *sed*] *breuis ed* M. — *hic*, *ut tamen* C. F. W. Müller. — *aliquid Sullam* Bengelius: *aliquid . d . svllam* M, *aliquid*, *P. Sullam* Aldus. — *πολεος* M. — *hasta*] *asta* M. Cf. Varro de ling. lat. V, 115. — *gaudebat* M. || 3. *Ian*. del. Wesenberg p. 73. n. — *cepisti* M. — *misseriis* M. || 4. *ακενοσποιδος* M.

Ep. 18. §. 1. *habuissem* Lambinus: *habuisset* Mk. — *in palaestra est* Manutius: *molestast* M. Fort. *in oleost*. Cf. Cic. de orat. I, 81.

Ep. 19. *M.* Index: om. M. || §. 1. *spectra catina* M. || 2. *ex urbe*] *exur* M. — *sit hominibus* M. — *difficilest* M. — *ἀταραξίαν* Victorius: *αιαξιαν* M. — *ipicurus* M. || 3. *esset*, *sed omnia* Orellius: *esset et omnia* M, *esset; omnia* alii. || 4. *ac malo* corr. ex *amalo* M. — *CN.* M: *Cnaeus* k. — *utrum sta* M.

Ep. 20. *aliquantum discedens* Schütz: *aliquantum olim discedens* M, *aliquantulum discedens* cum Manutio k, *aliquantum olei discedens* H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 270. Cf. Wesenberg p. 70. n. — *alias satis* M.

Ep. 21. §. 1. *libentissimi* M. — *accedere* corr. ex *accere* M. — *relinquar* M. || 2. *missisti quantum* M. || 3. *in iis* (non *in his*) etiam M. — *fui* M. — — *de uno* Cratander: *de uno de uno* M. Cf. Wesenberg p. 59. — *ceteris*] *certis* M. || 4. *quibus amittimus* M. — *maioribus* Ernestius: *melioribus* M, *amplioribus* Orellius. — *id uere* corr. ex *idere* M. — *probarat* Nipperdey (Philol. III. p. 147.): *probaret* M. — *adortabar* M. || 5. *ut* Lambinus: om. M. Cf. IX, 9, 3. — *amore*] *amare* M. || *M. TULLI CICERONIS EPISTULARUM AD SENATUM ET CETEROS EXPL. INC. AD TIRON. FELICITER* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER SEXTUS DECIMUS.

Huic libro in M hic praemissus est index, ex quo perspicitur, quo ordine M epistolas exhibeat.

AD TULLIUM TIRONEM.

5. TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI | UIDE QUANTA SIT || 7. TULLIUS ET CICERO S. D. | TIRONI SUO . SEPTIMUM || 1. TULLIUS TIRONI SUO SAL. PL. | PAULO FACILIUS PUTAUI || 2. TULLIUS TIRONI SUO SAL. | NON QUEO AD TENE || 3. TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D. | ET Q. PATER ET FILIUS || 4. TULLIUS TIRONI SUO SAL. PL. DIC. | ET CICERO ET Q. FRATER || 6. TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI SAL. | TERTIAM AD TE HANC || 8. Q. CICERO TIRONI S. D. | MAGNAE BONIS EST || 9. TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO SAL. | NOS A TE UT SCIS DISCESSIMUS || 11. TULLIUS ET CICERO TERENTIA | ETSI OPPORTUNITATEM || 12. TULLIUS S. D. TIRONI SUO | QUO IN DISCRIMINE || 10. TULLIUS TIRONI SAL. | EGO UERO CUPIO TE || 15. TULLIUS TIRONI SAL. | AEGYPTA AD ME UENIT || 14. TULLIUS TIRONI SAL. | ANDRICUS POSTRIDIE || 13. TULLIUS TIRONI SAL. | OMNIA A TE DATA MIHI || 16. Q. M. FRATRI SAL. | DE TIRONE MI MARCE || 17. TULLIUS TIRONI SAL. | UIDEO QUID AGAS || 18. TULLIUS TIRONI SAL. | QUID

IGITUR NON || 19. TULLIUS TIRONI SAL. | EXSPECTO TUAS LITTERAS || 20. TULLIUS TIRONI SAL. | SOLLICITAT ITA UIUAM || 21. CICERO F. TIRONI SUO DULCISSIMO S. | CUM UEHEMENTER || 22. TULLIUS TIRONI SUO SAL. | SPERE EX TUIS LITTERIS || 23. CICERO TIRONI SAL. | TU UERO CONFICE || 24. TULLIUS TIRONI SAL. | ETSI MANE HARPALUM || 25. CICERO F. TIRONI SUO SAL. | ETSI IUSTA ET IDONEA || 26. ET Q. TIRONI SUO PLUR. SAL. | DIC UERBERAUI TE || 27. om.

Ep. 1. *DIC. ET CICERO* nos: *dicit cicero* M, *D. CICERO* k. Cf. inscriptionem epistolarum tertiae et quartae. || §. 1. *ad honorem*] *et honorem* M. — *si tui in eadem essentia* M. — *uideres* M. || 2. *autem hoc tibi hoc* M, *autem tibi hoc* k. — *si autem* M: *sin autem* Cratander.

Ep. 3. §. 1. *quinctus* M. — *nonae nouembris* M. || 2. *satis cito te* Ernestius: *satis cotidie* M.

Ep. 4. §. 1. *quoad*] *quod* M. — *satis me* (litterae *m* superscr. *t*) M. — *cum*] *qum* M. || 2. *traferret* M: *transferret* k. || 4. *quin*] *qui* M. — *et cum*] *ut cum* M. — *desse* M. — *depone corpori seruire corpori serui* M. — *tanti me* Cratander: *tanti a me* M, *tanti iam me* Kayser.

Ep. 5. *tyroni* M. || §. 1. *duras horas thirrei* M. — *quam si* M²: *quasi* M¹. — *ut ibi*] *ut ubi* M. Fort. *ubi* (omisso *ut*). || 2. *patranseuntem* M. — *te* (ante *totum*) om. M. — *ut valeas* Victorius: *ut tua ualeas* M, *ut tu valeas* ceteri.

Ep. 6. §. 1. *quod scriberem* Lambinus: *quid scriberem* Mk. || 2. *cura* bis quidem habet M, sed prius est in fine versus. — *nec quod quidquam* Lambinus.

Ep. 7.] *Quintus*] *Q.* M. — *istim* M: *istinc* k. — *corcire* M. — *nos amat nemo* M, sed additis signis transponendi. — *ut valeas. Etiam atque etiam, Tiro noster, vale* Kleyn (p. 54. coll. epp. 5. 6. 9. 11. 14.): *ut valeas etiam atque etiam, Tiro noster. Vale* k. — *XV. Kal.* Wesenberg: *XV. Kal. Nou.* M, *XV. Kalend. Decembr.* cum Manutio k. Cf. ep. 9, 1.

Ep. 8. §. 1. *magna .. consolatione* M. — *diutius nobis futurus es is* M. — *exploratae* M. || 2. *inquid* M. — *singula testimonia* Cratander: *singula eius testimonia* M, *singula ἀληθείας testimonia* Orellius, *singula veritatis testimonia* k.

Ep. 9. §. 1. *DIC. Nos*] *dignos* M. || §. 1. *Actium*] *actum* M. — *usque ad a. d. XVI. K. Dec.* nos: *usque a. d. XVI. K. Dec.* Mk. — *XV. K.* M: *XV. Kalend. Decembr.* k. — *cassiodem* M. — *ventis*] *uens* M. — *usque ad a. d. VIIII. K.* M: *usque a. d. IX. Kalendas* k. || 2. *fecit* (litterae *e* superscr. *a* ead. m.) M. — *plancii* (non *planci*) etiam M. — *tandem*] *tantendem* M. || 3. *athibeas* M. — *vellem* Schütz: *uelim* M. — *incederes* M. — *ueletudini* M. — *equum*] *ecum* M. || 4. *relicuum* M. — *naviges* cet.] Locum sic distinxi cum C. F. W. Müllero (Coniectt. Tull. p. 11. coll. VIII, 4, 5.): *naviges. Solent - - causa. Cautus - - Tiro. Mare - - restat. Si - - Mescinio: caute - - navigare: si minus* k. — *stiteris* Victorius: *steteris* M.

Ep. 10. §. 1. *venis*] *veneris* Cratander: *venies* Kayser. — *effece* M. || 2. *oculus* M. — *reddes nostra . ad diem dicta fient* M.

Ep. 11. §. 1. *iam firmiorem* C. F. W. Müller: *etiam firmiorem* Mk. || 2. *fuerunt omnino . et* M. — *profecti erant, postea quam* Schütz et Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 592.): *profecti erant. Postea quam* k. — *pro coss.* Orellius: *proconsules* M. — *caperet. Numquam* Schütz: *caperet, numquam* k. || 3. *pompei* M. — *discriptae* M¹: *descriptae* M²k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 601. — *Capuam*] *capiam* M. — *quotienscumque* (non *quotiescunque*) etiam M.

Ep. 12. *Tironi suo* M: *TIRONI S.*

k. || §. 1. *salus*] *saluus* M. — *deductast* M. — *qui deus*] *quideius* (altera *i* erasa) M. — *aliqui* nos: *aliquis* Mk. || 2. *destituti* M. — *iis*] *is* M. || 3. *trinum*] *trium* M. — *iis*] *his* M. || 4. *honeste* M. — *istare* M. Vide ad VII, 1, 4. — *putabamus quae* M. — *petreio* corr. ead. m. ex *preio* M. — *et est nobiscum* Klotz: *et nobiscum* M, *et nobiscum est* ceteri. || 5. *me..castris* M. — *quod*] *quem* M. — *aput* M. || 6. *ego auarroni* M. — *quem cum*] *quem quam* M.

Ep. 13. *tironi sal. ut omnia* M.

Ep. 14. §. 1. *exspectarem* M. — *miseriae*] *miserius* M.

Ep. 15. §. 1. *mihi attulit*] *mi attulit* M.

Ep. 16. §. 1. *nobis* Cratander: *ac nobis* M. — *gaudio*] *gaudeo* M. || 2. *debent debent additis* M. — *sermonibus* Cratander: *et sermonibus* M. — *de maximis* M: *maximis de* k.

Ep. 17. §. 1. *in uolumnia* M. — *qui.ka.non* M. — *theoprasto* M. || 2. *comitatu ἀφωμίλησα satis scite . tu eum* Wesenberg (p. 34.): *comitatu. αφωμιλησα satis scis etueum* M. — *tum mihi*] *tu mihi* M.

Ep. 18. *tironi* M: *M. Tironi* cum Orellio k. || §. 1. *dei* M: *di* k. — *bonei* M. — *utut est* Cratander: *ut est* Mk. — *dum* corr. ex *tum* M. — *τρῖψιν* Lambinus: *τρψιν* M, *τέρψιν* k. — *nostrum ut plus* Orellius. || 2. *holitorum* (*rum* per compendium) M, *olitorem* k. Cf. ep. 20. — *Helico*] *salaco* Manutius. — *nullo aprico horto*] *nullo apiario*, *nulla corte* Schütz, *nullo apricatorio* Orellius. — *emisario* M. || 3. *A. Ligurius*] *aliguribus* M.

Ep. 19. *suo* M: om. k.

Ep. 20. *holitore* M: *olitore* k. Cf. ep. 18, 2.

Ep. 21. §. 1. *quadragensimum et sextum* M: *VI. et XL.* Ernestius. Malim *quadragensimum sextum.* — *aduentus adoptatissimus* M. — *ex humanissimi*] *et humanissimi* M. || 2. *bucinatorem* M: *buccinatorem* k. — *costantique* M. — *mihi successa* del. Lambinus: uncos om. k. — *etiam et tua* (media voce erasa) M. || 3. *duplicetur*] *dupliciter* M. — *cum audio* Lambinus: *cum et audio* M. 'Si quicquam in *et* latet, Cicero filius scripsit *cum exaudio* cet.; cf. Horat. ep. I, 20, 14.' Wesenberg p. 70. n. — *noctesque* M. || 4. *iocus*] *locus* M. — *φιλολογίᾳ* Orellius: *philologia* M. *σινζητησει* M. || 5. *cotianis* M. — *Mitylenis* Mk. || 6. *ne me animi ασπουδη* M. — *patres* M. || 7. *me tibi*] *meti* M. || 8. *de mandatis*] *demandastis* M. *eripietur* Kayser: *eripitur* Mk. — *συνφιλολογειν* M.

Ep. 22. §. 1. *suspiceres* M. — *uoluptatem* (superscr. *n*) M. — *tamen hoc multo erit tamen si* M, *tamen hoc multo erit tum, si* k. || 2. *uerumtamen de illis nosti* M.

Ep. 23. §. 1. *uerumtamen balbus* M. — *ἐπιφορᾷ* Orellius: *epiphora* M. — *posset* Wesenberg (p. 21.): *possit* M. — *de legem* M. || 2. *non contemnis, ego contemno; etsi* Kayser. — *hercle*] *ercle* M. — *exspecto*] *excepto* M. — *Leptam, ad cuius* Schütz: *leptam etn ad cuius* M, *Leptam et n! ad cuius* k, *Leptam. etenim ad cuius* alii. — *puleio* Cratander: *pleio* M, *pulegio* k.

Ep. 24. §. 1. *darem*] *da* M. — *hisdem rebus* M. — *diligenti tuae* M. — *ofillio* M: *Ofilio* k. — *de domesticis* Graevius: *de domesticis eius* M, *de domesticis rebus* k. || 2. *sed st* Manutius: *sed si* M, *sed scilicet* alii. — *cum*] *qum* M. — *sed quid* Cratander: *sed quod* M. — *egerint dolabellae* M.

Ep. 25. *intermissionis* Cratander: *intermissione* M, *de intermissione* alii.

Ep. 26. *poenam*] *ponam* M. — *te patrono marcus* M, *de patrono Marcus* alii. — *lugubrationibus* (sed *gu* ex correctione) M.

Ep. 27. §. 1. *mihi*] *mi* Mk. — *adsentione* M. — *consulibus*] *cos.* M. —

libinum M. — *animi* del. Ernestius: uncos om. k. || 2. *incredibilest* M. — *tribunicis* M. || *TULLI CICERONIS EPISTULARUM* (reliqua abscisa sunt) M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBER PRIMUS.

Ep. 1. §. 1. *afferrebam* M. || 2. *oportet . et quoniam* Manutius: *oportet . quoniam* M. — *imprudentie* (expuncta litt. *r*) M. — *expeto*] *expedito* corr. in *expeto* (superscr. *c*, ut sit *expecto*) M. || 3. *et perficere* M] *est perficere* M¹. — *ad excellentis* Ernestius: *et de excellentem* M¹, *ad excellentem* M². — *incitaris*] *in ceteris* M¹. — *nobis imo uero* M¹: *nobis gloriam uero* margo. || 4. *eius modi*] 'al. *huiusmodi*' margo M, sed haec verba deleta sunt. || 5. *teneat* Lambinus: *tenet* Mk. — *ut eadem dormientem* C. F. W. Müller. || 7. *me* corr. ex *mei* M. — *esse negotium* M: *negocium esse* k. — *excolere* Cratander: *attolere* vel *accolere* M. || 8. *te et facere* Kahnt (Symbol. critt. p. 10.): *te facere* Mk. || 10. *erudivit . nequaquam satis est ipsum* M. — *has te*] *haste* vel *hasce* M. — *circonspiciendum* M. — *dignitatis tuae* Orellius coll. §§. 12. 14. — *Allienus* Victorius: *alienus* M, *Alienus* k. — *est cum* Manutius: *et cum* M. — *certo*] *certe* Mk. — *propter amorem* - - *de nostra* margo Cratandri: *propterea amorem* - - *demonstrare* M. || 11. *levitatem* Cratander: *lenitatem* Mk. — *inter nos* (sed superscr. 'al. *hos*') M. — *finibus hiis praestabis his quos* M, sed *his* deletum est. || 12. *convictionibus* - - *apparitionibus* Victorius: *coniunctionibus* - - *apparationibus* M. 13. *tu*] 'al. *tum*' margo M. — *accensus*] *accessus* M. — *saevitiae* Ursinus (probante Lipsio Elector. I, 23.): om. Mk. — *fortunas esse* corr. ex *esse fortunas* M. — *iis* - - *iis*] *his* - - *his* M. || 15. *iis*] *his* M. — *si quem*] *si quidem* M. — *libenter adscripsi ascribito* (media voce deleta) M. || 16. *amicitieque* M. — *et invident non* Cratander: *et non inuident non* M. || 17. *iis*] *his* M. || 18. *ipsi*] *ipsa* Ursinus. — *dilectus* M: *delectus* k. || 19. *qua tu in iis*] *quam tuis in his* M. — *Tusceni* M. — *faucibus honestissimam* M, sed syllaba *bus* est in rasura. || 20. *aequabiliter*] *equaliter* M. — *iis*] *his* M. — *iurisdictione* corr. ex *iurisdictionis* M. — *iis* M: *His* k. — *C.* ed Iensoniana: *CN.* M, sed littera *N* alio atramento scripta est. — *primus*] *proximus* Orellius et Gust. Linker in Iahnii Annal. vol. 89. p. 725. — *quievit* Pantagathus: *qui fuit* M. — *accensu* (superscr. 'al. *accessu*') M. — *syllani* M. || 22. Verba *denique tot magistratus*, *tot auxilia*, *tanta vis* in margine ab alia manu addita habet M. — *populi* Ernestius: om. Mk. — *quare cum permagni* M: *qua re* [*quum*] *permagni* k. (*cum* h. l. delet Schütz, ante *ipsa* Manutius.) — *iis*] *his* M. || 23. *in his* M. — *ea*[*que*] *si* Kayser. — *sunt hiis* M. — *ab his* M. — *revertendum sit* Bake ad Cic. de legib. p. 586. || 24. *iis*] *his* M. — *tibi et esse antiquissimum* Manutius: *tibi esset tantiquissimum* corr. in *tibi esse et antiquissimum* M. || 25. *cirrie* (superscr. al. m. *cariae*) M. — *et fanorum latrocinia* Victorius: *et furtorum latrocinia* M, *et furta et latrocinia* alii, *et fanorum furta et latrocinia* k. — *locupletium* corr. ex *locupletum* M. — *praetorum* del. Kayser. — *aequabiliter*] *equaliter* M. — *aditus* corr. ex *additus* M. — *auris* corr. ex *aures* M. — *solitudinem* (corr. ex *solicitudinem*) M: *sollicitudinem* Gust. Linker in Iahnii Annal. vol. 89. p. 725. Cf. p. Quinctio §. 5. — *exclusam . tuo toto* M. — *imperio* M: *in imperio* k. || 26. *aedilicio, cum* Luene-

mann: *aediliciorum* M. — *etenim* corr. ex *enim* M. — *ii*] *hi* M. || 27. *et esse* Facciolatus: *ut esse* M. — *ipso* Reizius: *ipsa* Mk. || 28. *atque in his* M (sed *in* ab eadem manu deletum videtur), *atque in iis* k. — *his studiis* M. — *ab his* M. || 29. *regere cepissent aut hi* M. — *in ea* habet etiam M, sed toti pronomini arcus superscriptus est. || 30. *Et enim si* (non *Et cum si*) M. || 31. *uolgares* corr. ex *uulgares* M. — *iis*] *his* M. — *statues* corr. ex *statuis* M. || 32. *Atqui* nos: *Atque* Mk. — *adversabimur* Orellius: *adversamur* Mk. — *diiungemus* corr. ex *diu ingem* M. — *consulere debemus*] *consulemus* M. — *se* Facciolatus: *te* M. || 33. *audierim* corr. ex *audirim* M. — *acerbissimum et quod* M. — *ipsi item fuerunt* Kayser. — *sylla* M. — *discripserat* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 601.): *descripserat* Mk. — *Cauni* M. — *omnesque ex* Ernestius: *omnes qui ex* M, *omnes ex* k. — *a Sylla* (in rasura) M, *ab Sulla* k. — *ii - - ii*] *hii - - hii* M. || 34. *etiam illud* nos: *et illud* Mk. — *ab se* M: *a se* k. — *abfuturam* M. || 35. *iis*] *hiis* M. — *quanta sint* M, sed *sint* deletum et *sit* superscriptum est. — *coniungas, et ab iis* Kahnt (Symbol. crit. p. 11 sq.): *coniungas sed et ab his* M, *coniungas. Sed et ab iis* k. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 11. || 36. *parte*] *perte* (*per* compendio) M. — *quidem qui supra* (superscr. *que*) M. || 37. *laudare* M. — *iis*] *his* M. || 38. *iracundia dicere solent te* Mk. Cf. Wesenb. p. 117. — *interdum non* Klotz: *non interdum* M. || 39. *nam si implacabiles - anteponenda est* Ammianus Marcellinus XXVIII, 1, 40. — *sunt* Ammianus: *sint* M. Cf. Wesenb. p. 5. n. || 40. *avaritia* Manutius: *auaritie* M. || 41. *cum iis* M: *cum his* k. || 42. *theatrum es sortitus* Orellius: *theatrum totius* (non *theatrum est totius*) M, *theatrum es potitus* F. W. Wagner Mus. Rhen. XII. p. 138. (*sortitus es* malui scribere, *es* post *us* facilius excidere potuisse ratus.) || 43. *dedit, si* Malaspina: *dedit et si* M. — *etiam illud* nos: *et illud* Mk. — *putem* om. M. — *iis*] *hiis* M. || 44. *illud etiam* ab alia manu corr. ex *etiam illud* M. — *neglegeres* corr. ex *negligeres* M. — *est tibi* M: *tibi est* k. — *in qua* M: *In quo* cum Facciolato k. — *non solum* om. M. || 45. *quamquam* M in margine: *quam* idem in contextu. — *sicuti* M: *sicut* k. — *hortatione* M¹: *exhortatione* M²k. Cf. §. 41. — *et quia cum* M. || 46. *actus* om. M. — *iis*] *his* M. — *servias* M¹: *servias . vale* M²k.

Ep. 2. *Quinto fratri* M: *Q. FRATRI S.* k. || §. 1. *a. d.*] *ad* M, et sic plerumque. — *iri te*] *erit* (superscr. rec. m. *iri*) M. — *sui* Schütz: *tui* Mk. — *αλλα αιει* M. || 3. *istius* Lambinus: *illius* Mk. — *imperii prudentia* Orellius: *imperii prudentie* M, *imperii, prudentiae* k, *et imperii prudentia* alii. — *ασφαλως* M: *ἀφελῶς* k. — *protulisse* ed. Iensoniana: *potuisse* M, *posuisse* Wesenbergio auctore (p. 77. n.) k. — *enim*] *tamen* M¹. — *debeo* superscr. 'vel *debet*' M. — *vellent* Ernestius: *uelint* M. Cf. Wesenb. ad or. p. Sestio p. 48. — *tuae veritati* M. || 4. *Cesius qui* M. — *Blaudeno* Manutius (in Scholiis): *blainde* M, *Blaudenio* k. — *teuxide* M. — *commendari*] *comodari* M¹. — *Dionysopolitas* Ursinus: *Dionysitas* M. — *inimicissimi* Manutius: *inimicissimi mei* M. — *Apamensem* M: *Apameensem* k. — *Hephaestum* Manutius: *ephesium* (non *ephestum*) M. — *hominem* M, sed in marg. *hominum*. — *Nymphonem* Kayser. — *aut hi* M: *aut ii* k. || 5. *teuxim* M, sed in marg. *Zeusim* corr. in *Zeuxim*. — *cum isdem cascelli* M. — *Mysos*] *smirsos* M, sed in marg. *mysos*, cui deleto substitutum est *smirneos*. — *culleum* M: *culeum* k. — *simile*] *si mille* M¹. — *teuxim* M¹. —

elicere corr. ex *eligere* M. — *voluisse. vltra quem* M (sed *vltra* linea subducta significatur delendum), *voluisse ultro*, *quem* ed. Romana. — *oportuerit* Kayser. || 6. *Tuscennium* M. — *equestri incessu* M. — *is* corr. ex *hiis* M. — *certo enim scio te fecisse* Cratander: *certo scio te enim* (non *eum*) *fecisse* M, *certo scio te reum fecisse* Orellio auctore k. — *C.*] *G.* M. — *renuntiare* M. — *licinium* M[1]: *licinnium* M[2]. — *eae* nos: *hee* M, *Hae* k. — *C. fauium* M. || 7. *mearum*] *mecum* M. Fort. *mearum mecum.* — *ualuissent* M: *valuisset* Ernestius; sed v. Wesenb. p. 127 sq. — *peniteret* M, *poeniteret* k. — *g. octavius* M: *GN. Octavius* margo. — *cilicensi* M. — *magnificis* (superscr. 'al. *magnum facis*') M. — *vincunt* om. M[1]. — *xenefontem* M. || 8. *ut* om. M. — *exorabilem* Manutius: *inexorabilem* M. — *omnes* (in marg. *omnis*) M. — *ad te*] *a te* M[1]. — *ad se* corr. in *a se* M. || 9. *tam esse* *, *quam* Kayser. — *quam* † *ipse* cum Orellio k, *quam* [*ipse*] Kayser. — *sylla* M. || 10. *quae octauii* M, sed in marg. est 'vel *L. octaui.*' — *deminuerent* corr. ex *diminuerent* M. — *octaui* M. — *diminui- -diminuat* M. — *vis* C. F. W. Müller: *via* Mk. — *incommoda allaturum* nos: *incommoda laturum* M, *incommodaturum* k. Cf. Caes. B. C. III, 63. || 11. *et vehementer* Ernestius: *id vehementer* Mk. — *flaui* corr. ex *flauii* M. — *diminuendo* M. — *perscribas* Cratander: *prescribas* M, *praescribas* k. — *flaui* M. — *pompei* M. — *sed te oro* Faërnus: *sed et te oro* Mk. — *Hoc te* (superscr. 'al. *hocce*') M. || 13. *τὰν*] *τηνν* M. — *θανεῖ* M, sed in marg. *θανεῖν*. — *aliqua cum monitione* Orellius: *aliqua monitione* Mk, *cum aliqua monitione* Lambinus. || 14. *Hypaepenus* Orellius: *hyphemenus* M. — *Publicii* Schütz: *Publiceni* Mk. — *Aesopi nostri tragedi familiaris* M. (*tragoedi* seclusit Orellius.) — *uenisset et cum* M. — *an* ed. Romana: *uel* M. — *quoquo modo est* M: *quoquo modo potes* cum Bentivolio k, *quoquo modo* vulgo. — *iam* M: *tam* Orellio auctore k. — *nihili est* (*nihilist*) Wesenberg (ad Tusc. disp. III, 18.): *nihil sit* Mk. — *recuperarit* M: *reciperarit* k. || 15. *gabinum* M, sed in marg. *gabinium.* — *privatum* ed. Romana: *priuatus* M. || 16. *spe summa maxima* M. — *etiam anima* M. — *spe*, *superiores fore nos*, *animo*, *ut* Madvig (ap. Wesenb. p. 117.): *sperent superiores fore nos confidant animo ut* M, *spero superiores fore nos*, *confido animo*, *ut* Cratander, [*spero*] *superiores fore nos*, [*confido animo*] *ut* cum Ursino k. — *pertimescam* Manutius: *pertimescant* M. — *ardet et studio* M. — *fuerant et languidiores* M. — *regum* om. M[1]. — *diminuam* M. — *acerrimos*] *acerbissimos* M[1]. — *alios*, *hos* Orellius: *alios* M, *alios*, *sed hos* vulgo. — *cotidie* corr. in *quotidie* M.

Ep. 3. §. 1. *noluerim* corr. ex *voluerim* M. — *immo*] *imo* M. — *deffenderet* M. — *iracundiam causam* Lambinus: *iracundiae causa* M. Cf. Wesenb. p. 75. || 3. *certo* Cratander: *certe* Mk. — *suavitate fratrem prope aequalem* Ernestius: *suauitate prope fratrem prope aequalem* M, *suavitate prope aequalem* cum Petrarcha k. — *effigie moris* M. — *e*] *ex* M[1]. — *dimisi*] *diuisi* M. — *miseriam* M (*miser iam* margo). — *filium*, *imaginem tuam* Schütz: *filium? quid ymaginem meam* M. — *quem* Manutius: *quam* M. — *etiam* (superscr. 'al. *et iam*') M. || 4. *tulissem* corr. in *tulisse* M. — *acerbius miseriusve videtur* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 519.): *acerbius miserius uidetur* M, *acerbius ac miserius videtur* k. || 5. *si quid agere* (superscr. 'al. *agi*') M. — *quod sperem* M: *quid sperem* k. || 7. *quid*] *quod* M. — *ipsa* (non *ipse*) etiam M. — *ex errario* M. — *et inde Antonio*

(mediae voci superscr. *M.*) M. — *et* Lambinus: om. M. — *tantidem* M. — *calidium* corr. ex *callidium* M. || 8. *cotidiana* corr. in *quotidiana* M. — *Q.* Wesenberg (p. 37 sq.): *quoque* M. — *destitutis* M¹. || 9. *utinam ne experiare* nos: *utinam experiare* M, *utinam non experiare* vulgo. — *non modo* del. Ernestius: *omnibus* substituit k. || 10. *afferret* M. — Fort. *rescribas ac sis fortis.* Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 10. — *patiatur* M: *patietur* k. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 4. §. 1. *ne si* corr. ex *nisi si* M. — *fato* ed. Romana: *facto* M. — *miseriaeque* Lambinus: *misericordieque* M. — *putaram* Cratander: *putarem* M. — *amicorum, cautum meum consilium defuit* Malaspina, *amicorum cautum; meum consilium defuit* Orellius. || 2. *ecquaenam*] *et quenam* M. — *Sestius* Victorius: *sestus* M (*sextus* margo). *Sestius* habet M infra §. 3. et *Sestium* §. 5. — *magis bonum exitum* Kayser. || 3. *Curius* Pighius: *curtius* M. — *Fabricius* Manutius: *gratidius* M. || 4. *pompei* M. — *arma*] *arma Clodi* vel *inimicorum* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 523. — *in ea*] *mea* M. — *phetonti* M. — *luctum laborem* (om. *et*) M. — *es, in quantum* Schütz. — *si levare potest* Victorius: *a se leuare potest* M, *si relevare potes* Cratander. — *misericordie* M. || 5. *quoad*] *quo aut* M. — *velle*] *uel* M ('vel *uelle*' margo, sed haec verba rursus deleta sunt). — *quamquam sed non sunt* (verbis *sed non* deletis, sed in margine denuo additis; *sunt* superscriptum est) M. — *quid opus*] *quod opus* M. — *videbis. Omnino si* Schütz: *videbis omnino. Si* vulgo. — *ceperint* M. — *tecum* ed. Romana: *mecum* M. — *ageretur* M. — *rebus* Orellius (coll. ep. 3, 10.): om. M. || *M. T. Cicer. epistularum ad quintum fratrem II. incipit liber* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBER SECUNDUS.

Ep. 1. §. 1. *putaramus* Wesenberg (p. 29.): *putabamus* M. — *decembri* corr. ex *decembris* M. — *seruilius marcus lucullus lepidus* bis deinceps exhibet M. — *uulcatius glabrio pretor* M. — *expectationem* M, sed in marg. '*expectationes* al.' — *in Caesarem* M¹: *in C. Caesarem* M²k. — *conuitiis* M: *conviciis* k (et sic ubique). — *intellegere. Dixit Milo. Coepit* Th. Mommsen: *intellegere dixit. Milo coepit* vulgo, *intelligere dixit: illico coepit* Orellius. (Verba *milo cepit dimittere - - quid cupiant* (ep. 2, 3.) h. l. omissa post verba *superiores ipsius* (ep. 3, 4.) inserta habet M.) — *noli*] *nobili* M¹. || 2. *referre cepit* M. — *C.* M²: *gaius* M¹. — *anteferrent* Orellius: *anteferret* Mk. — *adsentit* Diomedes p. 381, 26. Keil. || 3. *Vetus* Manutius: *seuerus* M. — *eximere cepit* M. — *Graecostasi*] *greco statio* M. — *Ianuarium*] *ianuarii* M¹. — *tribunis*] *tribuno* M. — *decembr.* M.

Ep. 2. §. 1. *num quid* corr. ex *nunc inquid* M. (*num quid* habet etiam margo.) — *vellem* Cratander: *velim* Mk. Cf. Wesenb. ad or. p. Sestio p. 48. — *numquid*] *nunc quid* M¹. — *sesti* M. — *quoquo modo* Victorius: *quo cum arcu* M. — *grachus* M¹. — *consulum habenti* Victorius: *consulibus habentibus* M, *consulibus* ..... *habenti* k. Fort. *consularia habenti.* — *ego* Orellius: *sed ego* M. Cf. Wesenberg p. 97. (*Culleonis auctio facta est; sed ego adhuc emi nihil* Schütz.) — *amittam* M. || 2. *sunt in a. d.* Wesenberg (p. 107. n. 2.): *sunt ad* M. — *solicitum* M. || 3. *pompei* M. — *calumnia extracta res* Wesenberg (p. 109.): *calumnia extracta* M, *res calumnia extracta* alii. — *rogatione*

M. — *despicio* M. — *succensere* Mk. ‖ 4. *ita*] *ista* M². — *conscendas* Cratander: *commendas* M¹, *uenire contendas* M².

Ep. 3. §. 1. *prodicta* Drakenborch: *producta* M. — *VII.* M: *VIII.* cum Manutio k, *IIII.* alii, male interpretati notam, quae est in M. Cf. §. 2. — *legem*] *leg.* M. — *Lentulo* Manutius: *lentuli* M. ‖ 2. *VII.* M: *VIII.* cum Manutio k, *IIII.* alii. — *peregerat*] *semper* Lambinus, *peregit* Kayser. — *denique* (superscr. 'al. *etiam*') M. — *tum* (superscr. 'al. *tunc*') M. — *in posterum* del. Kayser. ‖ 3. *VI.*] In M est nota, quae legi potest *III*, sed superscr. est *VI.* — *a. d. V. Id. Febr. ad* Tunstallus: *ad VI.* (superscr. *III.*) *id. febr. senatus ad* M (aberravit scilicet ad initium huius §.). — *senatus cons.* (superscr. *S. C.*) M. — *VI.* M: *VIII.* cum Manutio k. — *ei vehementer* M²: *euidenter* M¹, *ei fidenter* Kayser. ‖ 4. *accersit* M. — *in eo*] *in ea* M. — Verba *superiores ipsius* in M excipiunt illa *milo cepit - - quid cupiant* (ep. 1, 1—3.); deinde sequuntur illa *ἀμφιλαφίαν autem - - mi frater vale* (ep. 4, 3—7.), tum epistola 5. ab initio usque ad verba *cuiusque iacentis.* His verbis adnexa sunt ea, quae iam in nostra epistola leguntur, *copiis - - confectum erat latiar erat exiturus ad VIII. Idus Apriles* (ep. 4, 2. 5, 2.) - - *ne omiseris* (ep. 5, 3). Haec verba excipit epistolae quintae §. 4. — *et magna* Malaspina: *sed magna* Mk. Cf. Kahnt Symbol. crit. p. 12. ‖ 5. *ambitus est* nos: *ambitu est* M, *de ambitu est* k. — *tullio* corr. ex *tulio* M. — *suscensere* M: *succensere* k. — *alligatos* Turnebus et Lambinus: *allegatos* M. — *Lentulum* om. M¹ in fine paginae; additum est ab alia manu in margine. — *ista ei eodem* M, *itaque rei facti sunt. Eodem* Orellius. — *de hiis fereretur* M. ‖ 6. *ad IIII. Idus* M. — *praetorem*] *p. r.* M. — *προοικονοησαμην* (*προοικονομήσαμεν* margo) *quidam* M. — *de hiis* M. — *sesti* M. ‖ 7. *ut* om. M (*cuiusmodi tu* Manutius). — *patientia* M: *prudentia, patientia* k. — *Luciniana*] *Liciniana* Manutius, *Lucceiana* Orellius. — *Lamiae* Manutius: *Camiae* M. — *Olbiensem*] *uibientem* M, *Vibiensem* ed. Romana. Cf. ep. 6, 1. — *mi*] *michi* M. — *hiemps* M: *hiems* k.

Ep. 4. §. 1. *V.*] M habet notam, quae et *II.* et *V.* significare potest. — *humanissimis* M¹. — *homini* O. M. Müller: *homine* M. — *paulus* M: *Paullus* k. — *ab* M: *a* k. — *sesti* M. — *Vatinius* ego seclusi. ‖ 2. *Quintus tuus* Manutius: *Q. filius tuus* Mk. — *animum* (non *animo*) *aduerto* M in margine: *animaduerto* M in contextu verborum. — *trannio* (superscr. *tirannio*) M. — *ceterum* Cratander: *cetero* M. — *confectum Latiar erat* Th. Mommsen: *confectum erat* (superscr. 'al. *est*') *latiar erat* M. ‖ 3. *reliqua* om. M¹. ‖ 4. *consul est*] *consules* M¹. ‖ 5. *sic*] *id* M. — *egregiam* M. — *iis* (non *his*) etiam M. — *optimus* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 523. coll. ep. 1, 3.) om. Mk. — *Catonem* del. Kayser. — *atque* om. M¹. ‖ 6. *prudentia* M. — *incommodo* ('vel *incommode*' margo) M. — *Clodio* Manutius: *coelio* (*coecilio* margo) M. — *ei*] *et* M. — *deterrimo* Bentivolius: *deterrime* (non *teterrimae*) M. — *ferunt*] *fuerunt* M. — *cum*] *tum* M¹. — *damnatum iri. ea* Kayser. — *pompei* M. — *inimicorum* ed. Romana: *munitorum* M. — *Sevius* M: *Servius* k. Cf. Buecheler l. l. p. 534. — *se* Lambinus: om. M. — *cum populo*] *a populo* M, *ad populum* cum Wesenbergio (ad or. p. Sestio p. 50.) k. ‖ 7. *atqui* nos: *atque* Mk. — *quosdam*] *quos dum* M¹. — *Ostia*] *Olbia* Manutius. — *eodem* M¹, *iidem* M². (*eosdem* margo.)

Ep. 5. §. 1. *pr. Aprilibus* (om. *Non.*) M. — *acta Nonas Apriles* M. — *con-*

tione (tribus ultimis litteris arcu circumdatis) M, 'vel *contionalem*' margo. || 2. *iacentis* M. — *ad VIII.* M: *A. d. VII.* (male intellectis Wesenbergii et Mommsenii verbis) k. — *a. d. VII.* Wesenberg (p. 42. n.) et Mommsen: *ad VI.* (superscr. *III.*) M, *A. d. VI.* k. — *et que* (superscr. *eumque*) *uidi* M. || 3. *agebantur* (litt. *n* deleta) M. — *fidem* Victorius: *idem* M. — *luci eum* Th. Mommsen: *luceium* M. — *afuerat* nos: *abfuerat* Mk. — *simul ut* corr. ex *simul et* M. || 4. *a. d. VI. Idus* Wesenberg: *Ad y idus* M, *A. d. III. Id.* k. — *conscripsi, eramque in* nos: *conscripseram que in* M[1], *dictaveram scripseramque in* M[2], *conscripsi. Eram in* cum Wesenbergio (qui de codice Mediceo erravit) k. — *in agnino* M. — *laterio* (superscr. m. 2. 'vel *laterrio*') M. — *ire*] *iste* M[1]. — *prodicta* Victorius: *prodita* M.

Ep. 6. §. 1. *Olbia*] *uibia* M. Cf. ep. 3, 7. — *mais* M. — *me absente; etenim - - nostra erat. Ante quod* Th. Mommsen: *me absente est enim nostra eram ante quod* M, *me absente, est enim - - nostra. Eram Antii. Quod* vulgo. — *iri non ut est* M, sed *non* in rasura ab alia manu scriptum linea subducta deletum est. — *aqua*] *a qua* M.

Ep. 7. §. 1. *librum meum* M[2] (supra versum): *l. u.* M[1]. — *de non curantia* M: *de nostra Urania* cum Malaspina k. || 2. *uibillio* (superscr. 'al. *uibullio*') M. — *suscepi* M. — *cuperet et per se* Kahnt (Symbol. critt. p. 10.): *cuperet per se* Mk. — *uelim* M (*uellem* margo). — *bylantium* M (*byzantium* margo). — *ad* Manutius: om. M. — *si minus ad* M: *sin minus, ad* alii. || 3. *ad III. Idus Fbr.* M: *A. d. III. Id. Maias* k. — *Afranii* corr. in *Afrani* M. — *sententiam, in quam* Kayser: *sententiam quam* Mk, *sententiam, contra quam* Schütz.

Ep. 8. §. 1. *essem*] *essent* M. — *ante a te is* (superscr. 'al. *ateis*') M. — *videris* Lambinus: *uidebis* M, *videberis* alii. — *mea*] *in ea* M. — *insulsa* Victorius: *infusa* M. — *opus iusti* (superscr. m. 2. *opposuisti*) M. — *ἀναντίλεκτον* Victorius: *αντιεκτον* M. — *conticuit* M. — *Cicerones* Manutius: *ceteri omnes* M. || 2. *si fas* M: *fas si* k. — *suspicaturus* M (*suspicatus* margo). — *sum una*] *summa* M[1]. — Verba *video te - - ἔα πάσας* post illa *de re publica* (§. 4.) transponenda censuit Schütz. — *enim*] *eum* M[1]. — *ptolomei asicianam* M. — *ottaforo a siciano* M. — *hunc* Manutius: *tunc* Mk. || 3. *videbimus*] *uidemus* M. — *filialogi* (erasa media *i*) M. — *haberemus* M. — *araysira* (superscr. 'al. *araxita*') M, *ab area Syra* Cratander, *ab area Cyri* (architecti) Ernestius. — *tantum*] *tam̄* (*tamen*) M.

Ep. 9. §. 1. *allucinari* M (*halucinari* margo). || 2. *Magnetibus* Victorius: *mag* (cum arcu) M. — *luci sexti* M. — *lucretii* corr. in *lucreti* M. — *ita sunt multis luminibus ingenii, multae etiam artis* Orellius (in commentario prioris editionis) et Wesenberg (ad Cic. Tuscul. disp. IV, 7.): *ita sunt multis luminibus ingenii multae tamen artis* M, *non ita sunt multis luminibus ingenii, multae tamen artis* Victorius, *ita sunt, non multis luminibus ingenii, multae tamen artis* Ernestius, *ita sunt, multis luminibus ingenii, non multae tamen artis* Bergkio auctore k. Cf. Lachmann ad Lucret. p. 18. — *te putabo*] *temptabo* M[1]. — *salusti* M, *Salustii* k.

Ep. 10. §. 1. *convitio*] *conuictio* M[1]. — *sit*] *iste* M[1]. || 2. *comazeno* M, *Commageno rege* k. — *discusserát* M. — *Euphrati Zeugmate*] *eufrati et eugmate* M, *Euphrate, Zeugma* Lambinus, *Euphrate* Manutius. — *stimeius* M (*sum eius* margo). || 3. *quod uolt* M: *quod non vult* Lambinus. — *renovari* Orellius (in commentario prioris editionis): *renovare* Mk. — *qui Bostrenum*

Orellius: *quibus rhenum* M. — *per* om. M^1. || 4. *fuerat mea* (om. *et*) M. || 5. *ad Caesarem* del. Lambinus: uncos om. k. — *iocum*] *locum* M. — *arce nostra e fiducia* M^1. — *ne appio sue edes* M^2, *ne appius ne edes* M^1. Malim *ne Appii aedes.*

Ep. 11. §. 1. *istunc ante Caesarem* Lipsius (Antiq. Lect. IV, 13.), *istum canto* [*Caesarem*] Kayser. — *ego* (superscr. *enim*) M. — *distingor* corr. in *discingor* (superscr. *distringor*) M. || 2. *decumus* M. — *taeter et*] *tae tenet* M^1. — *Caelius* del. Kayser. — *tyrrus* M^1, *syriis* M^2 (*tyriis* margo). — *C.*] *gaius* M, *L.* Manutius. || 3. *sequuntur* corr. ex *sequantur* M. — *dare* Faërnus: *dari* Mk. — Verba *omnia colligo -- ipsa deficit* om. M^1; addita sunt in margine. || 4. *uolutatum* corr. ex *uoluntatum* M. — *Callisthenes* Muretus: *Callisthenis* M. — *Siculus* Victorius: *secutus* M. — *Philisto* Cratander: *Philisto Dionysius* Mk. — *quod*] *quo* M. — *adgrediarisne* ed. Romana: *adgrederisne* Mk.

Ep. 12. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. *quarum* del. Ernestius: uncos om. k. — *plurisquam scribis* M. — *oblectabam* Lambinus: *oblectabar* M. — *hisdem* M. — *ex* corr. ead. m. ex *hec* M. || 2. *et in quibusdam* (media voce deleta) M. — *scilicet*] *silicet* (*si licet*) M. — *et per se necessarium* nos: *et pernecessarium* M, *et per se ipsum pernecessarium* cum Wesenbergio (p. 6. n.) k. Cf. Kahnt Symb. crit. p. 10.

Ep. 13. §. 1. *Ad IIII^{or} Non.* M. — *placentie* M: *Placentia* cum Cratandro k. — *posttridie* M. — *blandenonne* M, *Laude Nonis* Sigonius. — *quidem uel magna uel* M. — *iis*] *his* M. — *tue une date* M, sed pro *tue* in marg. est *eius.* — *incredibiliter me delectarunt* Orellius: *incredibiliter delectarunt* Mk. || 2. *conferram. eo uero* M. *ac fortasse* M: *hoc fortasse* k. — *uigillassent* M. — *tum vero*] *tum uiris* M^1. — *tu* Orellius: *ut* M, om. k. || 3. *gratiam gratias* (priore vocabulo deleto) M. — *enim tanta* M^1. — *concipere posset.* | *Marcus Quinto fratri salutem.* | *M. Curtio* M. || 4. *oricula* M. || 5. τοιαῦθ' Victorius: τοιαυτα M.

Ep. 14. Hanc epistolam superiori adnectit M; novae epistolae initium hinc fecit Manutius. || §. 1. *dentata* M^2 (in margine): *dum tanta* M^1, *pumicata* Orellius. || 2. *verum*] 'vel *uiro*' margo M, sed utrumque verbum rursus deletum est. (*bono uiro. Attende* M^1.) — *genuine* M^1: *gemine* M^2 (superscr.), *germane* k. — *rescribam* corr. ex *res scribam* M. — *utrum advoles*, *ut dixeramus*, *an ad* Kayser. — *scisitarer* M^1. — *expectarem* (superscr. 'al. *expectem*') M. — *aut certe*] *et certe* M. — *nec* M: *neque* k. — *laboramus conscientia* Schütz, *laborant mei conscientia* Kahnt p. 10 sq. — *pompei* M. || 3. *quare si suauitatis* M, sed *si* deletum est. — *magis etiam illa etiam magni aestumo* (corr. ex *magnia estumo*) *me* αμφιλαφιαν M: *magis ...... illa etiam magni aestimo*, ἀμφιλαφίαν cum Wesenbergio (qui excidisse suspicatur *pertinere* s. *interesse ad nostram dignitatem*) k. — *et* om. M^1. — *explicationem* Schütz: *expectationem* Mk, *expeditionem* Tunstallus. — *pro* nos: *quo* M. || 4. *fuit par. Idibus Quint. faenus fuit bessibus ex triente* Victorius (coll. ep. ad Att. IV, 15, 7.): *fuit paridi qui ne tantus* (corr. in *fuit par. quintanus*) *fuit SZ ex ZZ* M. — *memini* (superscr. 'al. *Memmi*') M. — *uincerem essa laflaccet* M^1. — *quingenis* Victorius: *q̃* M, *quae* alii. — *quae quidem*] *queque* M. — *potuerit* Faërnus: *fuerit* M. Cf. Cic. ad Att. IV, 15, 8. — *omnes leges que iudices* M^1 (pro *que* restituit *omnesque* M^2 in margine).

Ep. 15. Hanc quoque epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *quidem* Orellius: om. M. — *iis*] *his*

M. — *et colamur* Manutius: *excolamur* M. || 2. *esset inferendum senatu* M¹. || 3. *aerarii* (superscr. *s*) M. — *uatinnium* M. — *eram* Lambinus: *aderam* M. — *συνδιπνους* M. || 4. *britania* M. — *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας* Cratander: *hoc est athenas noctuam* M. Cf. Wesenberg p. 117. || 5. *mi*] *michi* M. — *utitur*] *utimur* M. — *me* M: *te* cum Aldo k. — *ac de re φιλαληθος et tu soles scribere fraterne* M. || *M. Tullii Ciceronis epistularum ad Quintum fratrem explicit liber secundus. Incipit liber tertius. Lege feliciter* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBER TERTIUS.

Ep. 1. §. 1. *cum amoenitate tum salubritate fluminis me refeci* Ernestius, *cum amoenitate fluminis*, * * *fui: ibi me refeci* Kayser. — *Mescidium* ed. Romana: *in excidium* M, *Messidium* k. Cf. §. 3. — *philoseno* M. — *ii*] *hii* M, *hi* k. — *concinium* M. || 2. *neque* (post *atriolo*) om. M. — *fere* M² et margo: *sese* M¹. — *iis*] *hiis* M. — *poterāt* M. — *nunc haec vel honestate testudinis valde boni aestivi* Schütz, *nunc hoc* [*vel*] *honestate testudinis vel valde boni aestivi* Kayser. — *apodyteri* M. — *ex quo ignis erumpit* del. Ursinus et Scaliger. — *cubiculis* Lambinus: *cubiculi* M, *cubili* Scaliger. — *autem*] *aestivum* Ernestius. || 3. *nundinis* Schütz et Bentivolius: *nuntiis* Mk. — *CCCIↃↃↃ* Manutius: *CCCIↃↃↃ* ∞ M. — *perfluentem* M. — *suauitate uillam* (om. *te*) M. — *plaestra* M. — *siluia* ('vel *silva*' marg.) *uirdicata* M, *silva ridicata* Orellius, *silva vitium ridicata* Kayser, *silva* † *viridicata* k. — *te hunc* M: *te nunc* alii. — *Bovillanum* Lambinus: *bobilianum* M. — *retinere* Victorius: *re sine re* (superscr. *resinere*) M, *rescindere* margo Cratandri. — *Calvus* Cratander: *calibus* M, *Caesius* Victorius. — *aiebat*] *allebat* (superscr. m. 2. *alebat*) M. — *mescidium* M: *Messidium* k. — *habuisse se* M (*habui is se* margo). — *pessuum* M. — *IIICIↃ*] *IIIdus* M. — *Venafro; [sed] eo* Kayser. || 4. *septembris* M. — *passuum* M: *passus* k. — *lucustae* M. — *per* om. M. — *uaronis* M¹. — *Veluinus*] *uel uinum* M. — *prope* M: *probe* Ernestius. — *munierat*] *minus erat* M (*minuerat* margo). — *lucusta* M. || 5. *ecquid*] *et quid* M. — *laterri* M. — *mandauises* M. — *tum is michi* M²: *frumis in* M¹. — *constitueras* Ernestius: *constituebas* Mk. Cf. Wesenb. p. 29. — *philosofia* M. — *topariam* M. || 6. *ille quidem* M: *illam quidem* alii; sed vid. Madvig ad Cic. de finib. p. 552. — *factu* corr. ex *factum* M. || 7. *utinam michi his* M. — *educat* Orellius (coll. ep. 3, 4.): *ducat* Mk. — *otiosus* Lambinus: *otiosum* M. || 8. *Oppius*] *appius* M¹. — *mittat* M² in margine: om. M¹. || 9. *mea* M²: *in 'ea* M¹. — *ippodamis* M. — *arcescendis* M. — *quin abs te munus*] *qui nos* (corr. in *non*) *te minus* M. — *admiscas* M¹. || 10. *perscripsit* (superscr. 'al. *re*') M. — *oppio* corr. ex *appio* M. — *illi, qui molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur* Manutius: *illi qui sibi negari me non facile patiuntur molesti sunt sibi negari me non facile patiuntur* (verbis *negari me non facile patiuntur* priore loco deletis, sed relicto pronomine *sibi*, quod ex eodem errore ortum item delendum erat) M, *illi, qui mihi molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur* cum Victorio k. — *britanicis* M. — *ad te* M²: *a te* M¹. || 11. *petendi* (superscr. *petenti*) M. — *caluenti mari ornatione* M. — *placere me ad eam rescribere* Faërnus: *placerem eadem in re scribere* (deleto *in*) M, *placere me ad eum rescribere* alii. —

incoaui M. — *scauro et prolancio* (*et* non om.) M.— *institueram* M² in margine: *composueram* M¹, *componere institueram* aut *ex parte composueram* aut *exorsus eram* Wesenberg p. 44. n. || 12. *ais* M²: *agis* M¹. — *usque* corr. ex *husque* vel *hiisque* M. || 13. *idibus septembris* M. — *quam* om. M¹. — *britania* M. — *oppio* corr. ex *appio* M. — *scripsisti* M² in margine: *scribis isti* M¹. || 14. *hortis*] *ortis* M. — *me quod* M: *quod me* k. — *ortorum amenitatem* M. — *uertit* M (*uergit* margo). — *absum* Lambinus: *adsum* M. — *sic* Wesenberg (p. 6. n.): om. M. — *puto* Kayser. || 15. *Ti.*] *titius* M. — *iudiciis*] *inditiis* M. || 16. *memius* M. — *ut his cautionibus* M. || 17. *XI. Kal.* Wesenberg (p. 118. n.): *XI. Kal. septembr.* M, *XI. Kal. Oct.* Manutius. — *Publio*] *Publilio* Victorius. — *nichil* (in marg. 'al. *michi*') *enim* M. || 18. *Caesarem, neque Vibullium* Madvig (ap. Wesenb. p. 114. n.): *caesarem uibullium* M. — *nec Oppium* Wesenberg: *nec ad oppium* M, *neque Oppium* cum Madvigio k. — *Vibullii* Manutius: *bibuli* M.— *Caesar* Manutius: *cesare* M. || 19. *foras* M: *foris* k. — *haec* ed. Romana: *hoc* Mk. — *cenam* (non *canan*) etiam M. || 20. *se verissimo* Orellius: *seuerissimo* M. Cf. Cic. ad Att. IX, 7 a, 1.—*iurares* M.—*valde de te* M. || 21. *tam humaniter* M. — *illi darem, ita facere, quod* Kayser. — *Ippodamus* M. — *numquid* Lambinus: *nunc quidem* M. — *uellem* corr. in *uelim* M. || 22. *pinnarius* M. || 23. *sententiam de suburbano scribere* M. — *de se* del. Schütz: uncos om. k. — *epistolis*] *epulis* M. || 24. *introierat* Wesenberg (p. 79. n.): *introierit* M, *introivit* alii. — *C. Alfii*] *.g̃. alfi* M. — *embolium* M: *ἐμβόλιον* k. — *secundum meorum librorum* Manutius: *secundum librum meorum librorum* M. — *alter exercitus* Mk. || 25. *britanicis* M.

Ep. 2. Hanc epistolam cum superiore coniungit M, interposito tamen signo ad novae epistolae initium significandum. — *VI.* in M superscriptum est notae, quae etiam *III.* significare potest. — *vesperi* M²: *vespem* M¹. — *iis*] *his* M. — *memius* M. — *gabinum* M. — *memium* M. — *Ti.*] *t in* (superscr. 'al. *titum*') M (*tiberium* margo). — *et c. et l.* M²: *et et cl.* M¹. — *antonios meos m. f.* M, sed pronomen deletum est. || 2. *delectare* corr. ex *delectaret* M. — *gabinus* M¹. — *eueniebat* (deleta prima littera) M. — *hostium*] *hostiarum* M. — *inrepsit* margo Cratandri: *in re hesit* M, *mire haesit* Lipsius et Gulielmius. — *undique actus, cum* Manutius: *undique atius* (corr. in *a tuis*) *et cum* M, *undique tractus, cum* Kayser, *undique actus est et, quum* k. — *o dii* M²: *hodii* M¹. — *consurexit* M. — *uel* (ante *quod iudices*) M² in margine: *id* M¹. — *tamen me teneo* Wesenb. (p. 6. n.): *tamen teneo* M, *tamen teneo me* Lambinus. — *aliquid accedat* Schütz, *aliquid commode accidat* Kayser. — *et* (post *me*) om. M. || 3. *acutio* M: *Curtio* k. — *magno* Lambinus: *magna* M. Cf. Wesenb. p. 90. n. — *quod* in M deletum, sed substitutum est eiusdem verbi compendium. — *spectare et* (superscr. ead. m. *ad*) M. — *mirum in modum tacet domitius. cum* M. — *Scaurus* om. M¹. — *praeteri* margo M, qui in contextu verborum habet *pret* addito compendio mihi ignoto. — *fuit, gabinium acusauit* (deleta post v. *fuit* praepositione *in*) M. — *recte est; ipsa* Wesenberg (p. 18.): *recte et ipsa* M.

Ep. 3. Hanc quoque epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *librari* M. — *lateri* M. — *praeterea de aqua, de via* Victorius: *preterea ad ea qua de uia* M. — *in* nos: om. Mk. — *ad te scriberem* M¹. — *angitque* corr. ex *tangitque* M. — *ne ru-*

moris M²: *nerii moris* M¹. — *te scire* M²: *rescire* M¹. || 2. *Sulla*] *si illa* (superscr. *Sylla*) M. — *fratre* om. M¹. — *Sylla filio* Manutius: *syllae filio* M. || 3. *illi*] *illum* M. || 4. *illo clamatorio* (superscr. *de*) M. — *assequimur* M¹.

Ep. 4. §. 1. *contentio preces* M: *contentio et preces* k. — *pompei* M. — *tum* M: *tamen* k. — *sit* M: *est* k. — *XXXII.* Manutius (coll. Cic. ad Att. IV, 16, 9.): *XXII.* M. — *nulla iudicia nulla inuidia nullam* M, sed verba *nulla inuidia* deleta sunt. — *in ullo* ed. Romana: *in nullo* M. Cf. Wesenb. ad or. p. Sestio p. 29. — *diribitis* Manutius et Grucchius: *diruptis* M, *diremptis* Sigonius. Cf. Ed. Wunder Varr. Lectt. ex codice Erfurtensi p. CXXVI sqq. || 2. *ut* (corr. ead. m. ex *autem*) *sallustius* M: *item Salustius* k. — *acusare* M. — *me in* (superscr. *cum*) *singularibus* M, sed et *in* et *cum* deleta sunt. || 3. *sallustius* - - *sallustium* M: *Salustius* - - *Salustium* k. — *reus se dixit* M, sed pronomen deletum est. || 4. *abest* M² (in margine): *habes* M¹. — *et illud*] Fort. *etiam illud.* — *hironia* M. || 5. *chyrisippo* M. — *de ascanio nec* (deleta littera *c*) M. || 6. *cum vellem* Wesenberg (p. 6. n.): *quam vellem* M. — *pomptino* M: *Pomptinio* cum Lambino k. — *et pr. et tr. pl.* M. — *scauocla* (in marg. *scaeuola*) M.

Ep. 5. et 6. §. 1. *factis*] *facilis* M¹, *feci* M². — *iis*] *his* M. — *atquilio* M. — *a me*] *tamen* M. — *et laeli pili* M¹, *et L. phili* M². — *Manili, P. Rutili, Q. Tuberonis* Wesenberg (p. 38. n. coll. Cic. ad Att. IV, 16, 2.): *manlique tuberonis* M, *Manilii, Q. Tuberonis* vulgo. — *laeli* M. — *fanni* M. — *orationi* M²: *ornationi* M¹. — *ii*] *hii* M. — *michi* M²: *nichil* M¹. — *sallustio* M: *Salustio* k. — *in* ante v. *maximis* in M deletum est. — *in re publica* ego seclusi. — *ea visum iri ficta esse* M³ (in margine): *ea uisum mirifica esse* M¹, *ea uisu mirifica esse* M². — *a me me removisse* Kayser. — *praestanti* Wesenberg (ad Tusc. disp. III, 3.): *praestante* Mk. || 2. *commoui me* M. — *et loquar et ipse* M. — *redditos* M ('vel *relictos*' margo). || 3. *perscripsti* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 531. coll. var. lect. ad Cic. ad Att. VII, 13a, 3.): *perscripsit* Mk. — *iis*] *his* M. — *exspecto* (superscr. *expeto*, quod deletum est) M. — *tamquam*] *quam* M, *quasi* Ursinus. || 4. ΑΜΙΠΩΕΙC M: *ὑποθέσεις* Victorius, *ἀνατυπώσεις* Orellius. — *me* (ante *equidem*) om. M¹. — *debebat* Manutius: *debet* M. — *πολλὸν* Victorius: *πολλων* M. — *υπειροχος* M: *ὑπείροχον* k. — *me multa non consolatione* M. — *uel* M²: *ut* M¹. || 5. *oportuisse* corr. ex *oportuisset* M. — *ii*] *hii* M. — *cepissent* M. — *me ut me puto* M. || 6. *tyrrannio* M. — *prediligentis* M. — *qui in*] *quin* M. — *ueniunt* M. — *absum. Marcus Quinto fratri salutem. Quatuor* M. 'Sed ex ultimis verbis perspicitur hanc esse appendicem tantum epistolae superioris.' Schuetz. || 7. *te* Lambinus: om. Mk. — *χρέος* margo Cratandri: ΠΛΕΟC M (*κλέος* margo). — *Troadas* Wesenberg (p. 25.): *trodam* M (*Troades* Schütz). — *uetat iam* (superscr. *vult etiam*) M (*verum etiam* margo). — *istam* M. — *ad* Ursinus: om. M.

Ep. 7. §. 1. *et maxime et appia* (fort. *ex Appia*) *a martis* M. — *proluuies* (corr. ex *luuies*) M: *alluvies* k. — *crassipedes* M. — ΗΜΑΤΙ ΟΠΩΡΙΝΩ ΤΟΤΕ M. — 'ϱ' Orellius: γ' vulgo. Utram litteram exprimere voluerit M, incertum est. — *in adsolutionem garirni* M. — *ἐκ δὲ δίκην*] ΕCΔΑΤΗΝ M. — ΑΛΕΓΩΝΤΕC M. || 2. *lucem* om. M. — *quidem* (*quod* margo) *eum* M. — *esses Sami, curasse* Victorius: *esse san* (deinde spatium vacuum trium fere litterarum) *ligurasse* M.

Ep. 8. Inscriptionem om. M. || §. 1. *quod* Manutius: *quid* M. — *qui*] *quia* M. — *petebamus*] *putabamus* M. — *struentur* M: *reserventur* margo. || 2. *isti sunt nerui* M. || 3. *adhibuissem* M¹. — *tua cepi* nos: *tua accepi* Mk. — *messallam* (bis) M. — *in aduentum* M. || 4. *delatoris in iucundis* M¹. — *mihi*] *me* (superscr. 'al. *metu*') M. — *mihi ipse* M: *ipse mihi* k. — *Hirrus auctor*] *hirpus auctus* M. — *crassum* M¹: *crassus* M². — *hirrio* M¹, *hyrtio* M². || 5. *serranido mestitii* M (*serrani domestici* margo). || 6. *gutae* M¹. — *in* del. Ernestius. — *inter cesarem* M (*intercessorem* margo). — *iuuerit* M²: *viuerit* M¹. — *uel quia magister* del. Schütz: uncos om. k.

Ep. 9. Hanc epistolam cum priore coniungit M. || §. 1. *istorum, quae a te amantissime* nos: *istorumque ne amantissime* M, *istorum, quae amantissime* k. — *χανωι* M. — *sentiant* M. — *lenissime* M: *levissime* k. — *his*] *iis* M. — *ne* om. M¹. || 2. *litere mee et* M. — *in quo* M²: *et quo* M¹. — *CCC.*] *CCCƆ* M (vide Victorii adnotationem), *CCCI* k, *CCCIƆƆƆ* Lambinus in marg. — *inconsiderantiam* Manutius: *considerant iam* M, *considerantiam* alii. — *ut . preterea tu ut* M (*ut potero tu et ut* margo). || 3. *curasse* M (*curare* margo). — *gabini* M. — *Hirrus*] *hyrcius* M. || 4. *quod nichil* M (*mihi* margo). — *in* om. M. || 5. *conquoquam* M. || 6. *tabellarium*, *ne accidat quod Erigonae tuae*, *cui soli* Victorius: *tabellarium accipiat . quod ergo nactus . quod si* (superscr. *soli*) M. — *tutum*] *totum* M. || 7. Lacunam primus significavit Manutius. — *caementum* ed. Iensoniana: *canem tam* M. — *habeam* Lambinus: *haberem* M. — *deturbem*] *det urbem* M¹. — *quod*] *quo* M. — *mihi* om. M¹ (add. marg.). — *de archano* M. — *me hercle* M. — *et pal.* corr. ex *ei pal.* M. — *Nilus*] *nil iis* M. — *adibimus* Manutius: *adhibemus* M. || 8. *de Felicis*] *deficilis* M. — *querare* corr. ex *querere* M. — *quas*] *duas* M. — *Sicurae*] *si cure* M. — *οιμωζετο* M. || 9. *mater Pomponia discedit* Victorius: *mater porcia non discedit* M, *mater* [*Porcia*] *non discedit* perversa sententia k. (*Pomponia* del. Manutius.) — *mi*] *michi* M. || *Marci tullii Ciceronis epistularum ad Quintum* (*fratrem* add. m. 2.) *liber tertius explicit . lege feliciter* M.

Q. TULLII CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS AD M. TULLIUM FRATREM

LIBER.

§. 1. *suppetunt ea quae* E. — *addisceres* Lambinus: *addiscerem* E, *adicerem* alii. — *quamquam - - vincere*] Haec verba h. l. inepta post illa *facere videare* (§. 42.) transposuit Puteanus. — *mensum* E: *mensium* k. Vid. ad Cic. ad famil. III, 6, 5. Locis Tullianis ibi allatis adde Plaut. Most. v. 80. || 2. *meditandum est* nos: *meditandum sit* libri, *meditatum sit* cum Palermo k. Cf. §. 54. — *paratus semper ad* Kayser. || 3. *quae non multi homines novi habuerunt* nos (coll. Cic. ad famil. V, 18, 1.): *quae novi habuerunt* libri, *quae novi .... habuerunt* k. — *propria* E: *praeterea* k. || 7. *putet*] *putet oportere* Kayser. || 8. *navo* Puteanus: *novo* libri. — *adlegationem* Orellius: *legationem* k. || 9. *Antonius* Corradus: *inanius* libri. — *hominem unum optimum* cum Cratandro k. — *etiam si alia culpa* Orellius, *etiam si ex aliis culpa* Kayser. Obelum om. k. — *legito*] *legisti* H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 271. || 11. *cum multo* E: *etiam quum multo* k. || 15. *quae adversentur* E: *quae* [*tibi*] *adversentur* k. || 16. *Et* del. Kayser. — *magistratus* E: *magistratuum* k. — *is amicorum numero* Ek, *is amicorum in numero* Kayser. || 17. *ut is amet te et quam amplissimum esse cupiat*

Kayser. || 18. *aut ut habeant sperent* libri plerique: *aut habere* cod. Turnebi, *aut [habere] sperent* k. — *opera elaborarunt* Turnebus: *opere laborarunt* (*laborant* E) libri. (*opera elaborant, ut possint* (sic E) *a tribulibus suis ea, quae petant, impetrare* Kayser.) || 20. *discriptum* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 602.): *descriptum* k. — *ulla* Schütz: *nulla* k. || 21. *homines* om. E. — *studia adducuntur* Lambinus. || 22. *suorum* om. E. || 23. *et* post v. *scias* om. Ek. || 25. *ut te utantur* om. E. || 27. *modo* (ante v. *aliquid*) cum operis Turicensibus om. k. || 28. *qui incipiat* Gesnerus: *quid incipiat* k. — *homo nequam* Gulielmius: *homine* (vel *hominem*) *quam* libri. — *cum*] *summa* Schütz. || 30. *discriptam* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *descriptam* k. || 31. *possit, perquiras* idem ibidem: *possit. Perquiras* k. — *etiam* om. E. — *eos cognoscas* (om. *que*) Ek. — *pertineat* Ernestius. || 32. *si non consequatur* cod. Turnebi: *sed sequitur* Ek. — *hos ipsos, propter suam ambitionem qui apud* C. F. W. Müller (Progr. Landsberg 1865. p. 6.): *hos ipsos propter suam ambitionem, qui apud* k. (*hos ipsos, qui propter suam ambitionem apud* Lambinus.) — *possunt* Palermus: *possint* libri. — *vicinitatis* Turnebus: *civitatis* libri. || 33. *cognoscito - - adpetito* Orellius: *cognosci - - appeti* cum libris k, *cognoscendi sunt - - adipiscendi* vulgo. — *tum autem emi quod equester ordo tuus est . secuntur autem illi - - adhibetur* E, *sequuntur autem illi, quod equester ordo tuus est, auctoritatem ordinis, si abs te adhibetur* Kayser. || 34. *cum domum veniunt* del. Orellius. || 35. *iis* om. E. — *eorum amicis* E: *et eorum amicis* k. — *dissimules, si qui* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *dissimules. Si qui* k. — *esse se* Schwarzius: *esse* libri. || 37. *exigito* Orellius: *exigitur* E, *exige* ceteri. || 38. *honestatem*] *honorem* Ek. — *obtinuerint* C. F. W. Müller: *obtinuerunt* k. || 39. *Ἐπιχάρμειον* nos: *Ἐπιχαρμεῖον* k. || 40. *tuam* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 14.): om. cum libris k. — *inservito ratione* Turnebus: *inservi oratione* libri. || 42. Post verbum *videare* inserenda Puteanus censebat illa, quae supra (§. 1.) uncis inclusa sunt. — *etenim* Lambinus: *te enim* libri. || 43. *eius* libri: *eius sit* k, *eius esset* Kayser. — *consequi possis -- rogatum et valde* libri: *consequi posse, si abs te non sit rogatum* (*tantum*), *sed valde* Orellius, *te consequi potuisse, si abs te non rogatum tantum esset, sed valde* Kayser. || 44. *patet: est* nos: *patet et est* libri. — *quod equandum dato petant* E, *quod de candidato petant* k. || 45. *facturus* nos: *acturus* cum libris k. — *ut id *** aut iucunde neges* nos: *ut id aut iucunde neges* cod. Turnebi, *ut id iocunde neges* E, *ut id aut iucunde promittas aut ingenue neges* Lambinus, *ut id aut iucunde neges aut caute promittas* Orellius. Lacunam inter verba *aut* et *iucunde* significavit Klotz. — *exsarturum* Lambinus: *exacturum* vel *exaucturum* libri. || 46. *eius* Manutius: om. libri. || 48. *et* [*in*] *paucioribus* Kayser. — *autem neges* Puteanus: *autem id neges* cum libris k. — *ea causa* libri: *iusta causa* cum Turnebo k. || 50. *bene te ut* Lambinus: *bene ut* cum libris k. || 51. *splendidorum hominum voluntates* Orellius: *splendorum hominum voluntates* E, *splendorem hominum voluntatesque* ceteri. || 52. *si qua possit, in* Palermus: *si quae possis ne* (vel *nec*) libri, *si cui possit e* Gulielmius, *si qua possit, ne* k. || 54. *commentationibus* Palermus: *commotionibus* libri, *commonitionibus* alii. || 55. *institisti* Gruterus: *instituisti* libri. || 57. *et* ter del. Kayser. — *discribimus* Buecheler (in Iahnii Annal. vol. 87. p. 782.): *describimus* k. (*distribuimus* cod. Palatinus.)

TABULA
AD ORDINANDAM SERIEM LIBRI II. EPISTOLARUM AD Q. FRATREM
A THEODORO MOMMSEN CONFECTA.

Folia archetypi: recte disposita	Folia archetypi: male disposita	AD QVINTVM FRATREM Lib. II.	Series epistolarum: ex nostra dispositione	Series epistolarum: ex Orelliana.
		quid senatus sentiret, se intellegere. Dixit		
1. 2.	3. 4.	Milo. Coepit dimittere.	ep. 1 contin.	ep. 1 contin.
		NON OCCVPATIONE *)	ep. 2.	ep. 2.
		quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis	,,	,,
3. 4.	1. 2.	aperte pecunias suppeditant contra Lentulum.	,,	,,
		SCRIPSI AD TE	ep. 3.	ep. 3.
		In eo multo sumus superiores ipsius	,,	,,
5. 6.	5. 6.	copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia	,,	,,
		SESTIVS NOSTER.	ep. 4.	ep. 4.
		habentur religiosi. Ceterum confectum Latiar erat	,,	,,
7. 8.	9. 10.	Ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere	,,	ep. 6 pars altera.
		DEDERAM AD TE.	ep. 5.	ep. 5.
		praesentem ad pedes unius cuiusque iacentem	,,	,,
9. 10.	7. 8.	Exiturus a. d. VIII. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui.	,,	ep. 6 pars prior.
		A. d. VI. Id. Apr. ante lucem hanc epistolam	,,	ep. 7.
		O LITTERAS	ep. 6.	ep. 8.
		PLACITVRVM TIBI	ep. 7.	ep. 9.
		Si minus, ad nostrum Iovem revertamur.	,,	,,
		A. d. III. Id. Febr. SCtum est factum de ambitu	,,	,,

*) Maiusculae litterae initia epistolarum significant.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBRI SEDECIM.

LIBER PRIMUS.
AD P. LENTULUM.

I.

Scripta est epistola Romae Idibus Ianuariis a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris 1
satis facio omnibus, mihi ipse numquam satis facio; tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quia tu nisi perfecta re de me non conquiesti, ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. in causa haec sunt: Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat; res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt; senatus religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius regiae largitionis invidia conprobat. Pompeium et hortari et orare, etiam 2
liberius accusare et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus; sed plane nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum: nam cum in sermone cotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis: is hac regia causa excepta ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem

fore ostendit. quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione et saepe iam retulit, ab eo deduci non potest.
3 res ante Idus acta sic est — nam haec Idibus mane scripsi —: Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu — teneri enim res aliter non potest —, sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei publicae facere possis; ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tris legatos decernit, nec excludit Pompeium; censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint; Bibulus tris legatos, ex iis, qui privati sunt. huic adsentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcatium, qui, Lupo referente, Pompeio decernit, et Afranium, qui adsentitur Volcatio. quae res auget suspitionem Pompeii voluntatis, animadvertebatur Pompeii familiaris adsentiri Volcatio. laboratur vehementer; inclinata res est: Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompeii familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur; cui qui nolunt, idem tibi, quod eum ornasti, non
4 sunt amici. nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus; gratiam autem nostram exstinguit hominum suspitio, quod Pompeio se gratificari putant. ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis, ita versamur. nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II.

Scr. Romae a. d. XVI. Kal. Februarias a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni pl. eo die nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus sena-

tum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus; videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus, quod cum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent, secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret, postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cui quidem rei iam obsisti non poterat, Bibulo adsensum est; de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.
proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus 2
pl., quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit, ante se oportere discessionem facere quam consules. eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est; erat enim et iniqua et nova. consules neque concedebant neque valde repugnabant, diem consumi volebant; id quod est factum: perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus pluris ituros, quamquam aperte Volcatio adsentirentur. multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis; nam ei Bibuli sententiam valere cu-
pierunt. hac controversia usque ad noctem ducta se- 3
natus dimissus est. ego eo die casu apud Pompeium cenavi nactusque tempus hoc magis idoneum quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspitione cupiditatis; cum autem eius familiaris omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus, non invito rege
ipso consiliariisque eius, esse corruptam. haec scripsi 4
a. d. XVI. Kal. Februarias ante lucem: eo die senatus erat futurus. nos in senatu, quem ad modum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus; quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi posset. de his rebus pridie, quam haec scripsi,

senatus auctoritas gravissima intercessit; cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta: eam ad te missam esse arbitror. de ceteris rebus, quicquid erit actum, scribam ad te et, ut quam rectissime agatur, omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.

III.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 A. Trebonio, qui in tua provincia magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. is cum antea semper et suo splendore et nostra ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit, tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit
2 his meis litteris se apud te gratiosum fore: quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te commendoque tibi eius omnia negotia, libertos, procuratores, familiam, in primisque ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea conprobes omnibusque rebus eum ita tractes, ut intellegat meam commendationem non volgarem fuisse.

IV.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 A. d. XVI. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime staremus, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis; causam enim frequenti senatu non magna varietate magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferebant, obtinebamus. eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiorem, paene etiam amicum; Caninius et Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. senatus haberi ante Kalendas Februarias per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Februario toto nisi
2 perfectis aut reiectis legationibus. haec tamen opinio est

populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impediret, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandream vellet ire. dignitatis autem tuae nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu; nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quae conabuntur agere, satis mihi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus aut etiam sine vi agere possent. ego neque 3
de meo studio neque de non nullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror: quid enim aut me ostentem, qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar meritorum tuorum adsecutus, aut de aliorum iniuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. ego tibi a vi, hac praesertim inbecillitate magistratuum, praestare nihil possum: vi excepta possum confirmare, te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum.

V. a.

Scr. Romae a. d. III. Non. Februar. a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Tametsi mihi nihil fuit optatius quam ut primum abs 1
te ipso, deinde a ceteris omnibus, quam gratissimus erga te esse cognoscerer, tamen adficior summo dolore eius modi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benevolentiam absens experirere: te videre et sentire eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. nos cum maxime 2
consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. sed tamen in eius *modi* perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus; et Catoni quidem, quoquo modo se res habet, profecto resistimus. de Alexan- 3
drina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi

absenti tuisque praesentibus cumulate satis facturum; sed vereor, ne aut eripiatur [causa regia] nobis aut deseratur, quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio nec mihi displicebat: ut neque iacere rem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delata existimatur. a nobis agentur omnia diligenter, ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus, nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse
4 videamur. tuae sapientiae magnitudinisque animi est omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, non nullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi quam tibi futurum. a me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi. utor ad omnia Q. Selicio; neque enim prudentiorem quemquam ex tuis neque fide maiore esse iudico neque amantiorem tui.

V. b.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Hic quae agantur quaeque acta sint, ea te et litteris multorum et nuntiis cognosse arbitror; quae autem posita sunt in coniectura quaeque videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere. postea quam Pompeius et apud populum a. d. VIII. Idus Februarias, cum pro Milone diceret, clamore convitioque iactatus est in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus; itaque Alexandrina causa, quae nobis adhuc integra est — nihil enim tibi detraxit senatus nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest —, videtur ab illo plane
2 esse deposita. nunc id speramus idque molimur, ut rex, cum intellegat sese, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, adsequi non posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te; quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paulum modo

ostenderit sibi placere, faciet. sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem: nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, praetermittimus. ceteris iniuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. amicum ex consularibus neminem tibi esse video praeter Hortensium et Lucullum; ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. tu fac animo forti magnoque sis speresque fore, ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Quae gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed praefuit. 1
me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore, ut infringatur hominum inprobitas et consiliis tuorum amicorum et ipsa die, quae debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum tuorum. facile secundo loco me consolatur recordatio 2
meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis; nam etsi minore in re violatur tua dignitas quam mea adflicta est, tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti. sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus: inlustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. a me omnia summa in te studia officiaque exspecta; non fallam opinionem tuam.

VII.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum tibi 1
esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus et meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio

libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum diiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime conloquar. quod si rarius fiet quam tu exspectabis, id erit causae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere: quotiens mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermit-
2 tam. quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis: unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque re perspecta et cognita scribere, vehementer quosdam homines et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae, simillimamque in re dissimili tui temporis nunc et nostri quondam fuisse rationem, ut, quos tu rei publicae causa laeseras, palam te oppugnarent, quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuae quam laudis inimici. quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari. nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere
3 videatur quam sententiae. praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te aut officii aut amici animi esse testis: etenim Pompeium, qui mecum saepissime non solum *a* me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse; cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. mihi quidem humanitas tua vel summa potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est: virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum, non nihil suspicantem propter aliquorum opinionem suae cupiditatis te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti; qui mihi cum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspitiosissimo tempore Caniniano, tum vero lectis tuis litteris perspectus est a me toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis
4 cogitare. qua re ea, quae scribam, sic habeto, me cum illo re saepe communicata de illius ad te sententia atque

auctoritate scribere: quoniam senatus consultum nullum
exstat, quo reductio regis [Alexandrini] tibi adempta sit,
eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis inter-
cessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tan-
tam vim habet, ut magis iratorum hominum studium
quam constantis senatus consilium esse videatur, te per-
spicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid effi-
cere et quid consequi possis, et, si res facultatem habitura
videatur, ut Alexandream atque Aegyptum tenere possis,
esse et tuae et nostri imperii dignitatis, Ptolemaide aut
aliquo propinquo loco rege conlocato te cum classe atque
exercitu proficisci Alexandream, ut, eam cum pace prae-
sidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum; ita fore,
ut et per te restituatur, quem ad modum senatus initio
censuit, et sine multitudine reducatur, quem ad modum
homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. sed haec 5
sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu
homines de tuo consilio existimaturos videremus: si ceci-
disset, ut volumus et optamus, omnis te et sapienter et
fortiter, si aliquid esset offensum, eosdem illos et cupide
et temere fecisse dicturos. qua re quid adsequi possis,
non tam facile est nobis quam tibi, cuius prope in con-
spectu Aegyptus est, iudicare. nos quidem hoc senti-
mus, si exploratum tibi sit posse te illius regni potiri,
non esse cunctandum; si dubium sit, non esse conandum.
illud tibi adfirmo, si rem istam ex sententia gesseris,
fore ut absens a multis, cum redieris, ab omnibus con-
laudere. offensionem esse periculosam propter interposi-
tam auctoritatem religionemque video; sed ego te, ut ad
certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo re-
deoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudi-
cium non tam ex consilio tuo quam ex eventu homines
esse facturos. quod si haec ratio rei gerendae periculosa 6
tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis,
qui per provinciam atque imperium tuum pecunias ei
credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum
tuis et copiis adiuvares; eam esse naturam et regionem
provinciae tuae, ut illius reditum vel adiuvando confir-
mares vel neglegendo impedires. in hac ratione quid
res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optime-

que perspicies; quid nobis placuisset, ex me potissimum
7 putavi te scire oportere. quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et inbecillitate Clodii gratularis, minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari: quamquam est incredibilis hominum perversitas — graviore enim verbo uti non libet —, qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt; quorum malevolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaque sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus; sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in re publica nostra delectet, quam splendor offendat.
8 quod eo liberius ad te scribo, quia non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatique favisti, simulque quod video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae; in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi, quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam; multum enim interest, utrum laus inminuatur an salus deseratur. me meae tamen ne nimis paeniteret, tua virtute perfectum est; curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis
9 nostri quam demptum de fortuna videretur. te vero emoneo cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui: haec profecto vides quanto expressiora quantoque inlustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. quamquam te ita gerere volo quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditere, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas sentiasque — id quod quia semper

sperasti, non dubito quin adeptus intellegas — te facil-
lime posse obtinere summum atque altissimum gradum
civitatis. quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut
sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te
ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut
considerares, in omni reliqua vita quibus crederes, quos
caveres. quod scribis te velle scire, qui sit rei publicae 10
status, summa dissensio est, sed contentio dispar; nam
qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum
mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut
etiam auctoritate iam plus valerent. itaque perpaucis
adversantibus omnia, quae ne per populum quidem sine
seditione se adsequi arbitrabantur, per senatum consecuti
sunt; nam et stipendium Caesari decretum est et decem
legati et, ne lege Sempronia succederetur, facile per-
fectum est. quod eo ad te brevius scribo, quia me status
hic rei publicae non delectat: scribo tamen, ut te admo-
neam, quod ipse, litteris omnibus a pueritia deditus, ex-
periendo tamen magis quam discendo cognovi, tu *ut* tuis
rebus integris discas neque salutis nostrae rationem ha-
bendam nobis esse sine dignitate neque dignitatis sine
salute. quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, 11
agnosco humanitatem tuam speroque et opto nobis hanc
coniunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum eximia
spe summae virtutis adulescentem cum ceteris artibus,
quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione
tui fac erudias; nulla enim erit hac praestantior disci-
plina: quem nos, et quia tuus et quia te dignus est filius
et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus
carumque habemus.

VIII.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, 1
quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime
ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit his
rebus, sed etiam praefuit neque ullum officium erga te
hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prae-
termisit. ex eodem de toto statu rerum communium

cognosces; quae quales sint, non facile est scribere: sunt
quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque
ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate
2 habitura res esse videatur. ego quidem, ut debeo et ut
tute mihi praecepisti et ut me pietas utilitasque cogit,
me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus
tibi esse adiungendum putasti; sed te non praeterit, quam
sit difficile sensum in re publica praesertim rectum et
confirmatum deponere. verum tamen ipse me conformo
ad eius voluntatem, *a* quo honeste dissentire non possum,
neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione;
tantum enim animi inductio et mehercule amor erga
Pompeium apud me valet, ut, quae illi utilia sunt et quae
ille volt, ea mihi omnia iam et recta et vera videantur.
neque, ut ego arbitror, errarent ne adversarii quidem
eius, si, cum pares esse non possent, pugnare desisterent.
3 me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum,
cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam,
quae Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi
maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum;
quod profecto faciam, si mihi per eiusdem amicitiam
licebit. quae enim proposita fuerant nobis, cum et ho-
noribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti esse-
mus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in re publica
capessenda, ea sublata tota sunt, nec mihi magis quam
omnibus; nam aut adsentiendum est nulla cum gravitate
4 paucis, aut frustra dissentiendum. haec ego ad te ob
eam causam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione
meditere. commutata tota ratio est senatus, iudiciorum,
rei totius publicae; otium nobis exoptandum est, quod
ii, qui potiuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam
homines patientius eorum potentiam ferre potuerint.
dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis
senatoris nihil est quod cogitemus: amissa culpa est
eorum, qui a senatu et ordinem coniunctissimum et ho-
5 minem clarissimum abalienarunt. sed ut ad ea, quae
coniunctiora rebus tuis sunt, revertar: Pompeium tibi
valde amicum esse cognovi et eo tu consule, quantum
ego perspicio, omnia, quae voles, obtinebis, quibus in
rebus me sibi ille adfixum habebit neque a me ulla res,

quae ad te pertineat, neglegetur; neque enim verebor ne sim ei molestus, cui iucundum erit etiam propter se ipsum, cum me esse gratum videbit. tu velim tibi ita 6
persuadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit quam meae res omnes; idque cum sentiam, sedulitate mihimet ipse satis facere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satis facio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. rem 7
te valde bene gessisse rumor erat; exspectabantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti, quae si erunt adlatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus; ceteraque, quae ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus quam possumus, minus tamen faciemus quam debemus.

IX.

Scr. Romae mense Octobri exeunte a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. *P.* LENTULO IMP.

Periucundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus in- 1
tellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt; tibi autem multo notior atque inlustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo diiuncti fuimus, et una et Romae fuissemus. nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum quodque 2
et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus: de qua ostendam equidem paulo post, qui sit meus sensus et status, et rescribam tibi ad ea, quae quaeris; sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non inperitissimo, fideli quidem et benevolo certe, usus esses: — quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu

victore obtinere, ut debeo, laetor: — sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses. in eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intellegis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese; ea est enim conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum non modo dignitatis sed ne libertatis quidem partem reliquit.
3 te autem etsi mallem in meis rebus expertum quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram; de qua ratione tota iam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea,
4 quae quaeris. certiorem te per litteras scribis esse factum me cum Caesare et cum Appio esse in gratia, teque id non reprehendere adscribis; Vatinium autem scire te velle ostendis quibus rebus adductus defenderim et laudarim. quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum repetam necesse est. ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non solum meis sed etiam rei publicae restitutum putabam et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, rei publicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantum modo communi officio civium, non alicui erga me singulari beneficio debitum praestitissem. hac me mente fuisse et senatus ex me te consule audivit et tu in nostris sermonibus conlocutionibusque ipse vidisti.
5 etsi iam primis temporibus illis multis rebus meus offendebatur animus, cum te agente de reliqua nostra dignitate aut occulta non nullorum odia aut obscura in me studia cernebam; nam neque de monimentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus; neque hercule in iis ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei fami-

liaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putaban-
tur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarciendis
eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. quae
cum viderem — neque erant obscura —, non tamen tam
acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae
fecerant. itaque quamquam et Pompeio plurimum, te 6
quidem ipso praedicatore ac teste, debebam et eum non
solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam
iudicio meo diligebam, tamen non reputans, quid ille
vellet, in omnibus meis sententiis de re publica pristinis
permanebam. ego sedente Cn. Pompeio, cum, ut lau- 7
daret P. Sestium, introisset in urbem dixissetque testis
Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum
illi amicum esse coepisse, dixi me eam Bibuli fortunam,
quam ille adflictam putaret, omnium triumphis victoriis-
que anteferre; dixique eodem teste alio loco, eosdem
esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent et qui me
coëgissent: tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi
reprehensionem illius tribunatus; in qua omnia dicta sunt
libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de dona-
tione regnorum. neque vero hac in causa modo, sed 8
constanter saepe in senatu: quin etiam Marcellino et Phi-
lippo consulibus Nonis Aprilibus mihi est senatus adsen-
sus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis
referretur. num potui magis in arcem illius causae in-
vadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse
actionum? hac a me sententia dicta magnus animorum
motus est factus cum eorum, quorum oportuit, tum illo-
rum etiam, quorum numquam putaram. nam hoc sena- 9
tus consulto in meam sententiam facto Pompeius, cum
mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et
in Africam profectus est eoque itinere Lucam ad Cae-
sarem venit. ibi multa de mea sententia questus est
Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidis-
set ab eoque in me esset incensus. sane moleste Pom-
peium id ferre constabat; quod ego, cum audissem ex
aliis, maxime ex meo fratre cognovi. quem cum in
Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca dis-
cesserat, convenisset, 'te' inquit 'ipsum cupio; nihil
opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre dili-

genter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo
spopondisti.' quid multa? questus est graviter; sua me-
rita commemoravit; quid egisset saepissime de actis
Caesaris cum ipso meo fratre quidque sibi is de me
recepisset, in memoriam redegit seque, quae de mea
salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum
fratrem testatus est; cuius causam dignitatemque mihi ut
commendaret, rogavit ut eam ne oppugnarem, si nollem
10 aut non possem tueri. haec cum ad me frater pertulisset
et cum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium
misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum
reditum reservarem, conlegi ipse me et cum ipsa quasi
re publica conlocutus sum, ut mihi tam multa pro se
perpesso atque perfuncto concederet, ut officium meum
memoremque in bene meritos animum fidemque fratris
mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper
habuisset, bonum virum esse pateretur. in illis autem
meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompeium
videbantur offendere, certorum hominum, quos iam debes
suspicari, sermones referebantur ad me; qui cum illa
sentirent in re publica, quae ego agebam, semperque
sensissent, me tamen non satis facere Pompeio Caesa-
remque inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant.
erat hoc mihi dolendum, sed multo illud magis, quod
inimicum meum — meum autem? immo vero legum, iu-
diciorum, otii, patriae, bonorum omnium — sic amplexa-
bantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me
praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stoma-
chum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut
facere se arbitrarentur. hic ego, quantum humano con-
silio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus
rationibusque subductis summam feci cogitationum mea-
rum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam.
11 ego, si ab inprobis et perditis civibus rem publicam
teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus et non
nullis aliis accidisse, non modo praemiis, quae apud me
minimum valent, sed ne periculis quidem conpulsus ullis,
quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum
causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in
me merita constarent. cum autem in re publica Cn.

Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus cuiusque ego dignitatis ab adulescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam exstitissem, cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum, me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum, non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paulum me inmutassem meamque voluntatem ad summi viri de meque
optime meriti dignitatem adgregassem. in hac sententia 12
conplectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa et dignitate. hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. vehementer etiam res ipsa publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et, ne fieret, vehementer recusare. gravissime autem me in hanc mentem inpulit et Pompeii fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus, quales in re publica principes essent, talis reliquos solere esse civis. tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta iam ex Kalendis Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret Nonis Decembr. tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis; idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, cum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum
fuisse bonorum omnium. postea, cum tu Hispaniam 13
citeriorem cum imperio obtineres neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem; quo in discrimine cum mirifica senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensio in me tuendo exstitisset, non dicam, quid acciderit — multorum est enim et varia culpa —, tantum

dicam brevi, non mihi exercitum sed duces defuisse. in quo, ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt, et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt: illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos civis et a me conservatos et me servare cupientis, spoliatos ducibus servis armatis obici noluerim declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, cum adflictum excitare potuissent; quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti atque
14 tenuisti. qua in causa — non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter — usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me restituendo, quam fuerant idem in tenendo; qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, cum etiam Caesar rebus maximis gestis singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli inprobo civi locus
15 ad rem publicam violandam esse potuisset. sed attende, quaeso, quae sint consecuta: primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam quam tris sorores, inpunitatem est illorum sententiis adsecutus, qui, cum tribunus pl. poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt; idemque postea non meum monumentum — non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat —, monumentum vero senatus hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum; sed vellem non solum salutis meae, quem ad modum medici, sed, ut aliptae, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite

meo solum elaborarunt, reliquum corpus inperfectum ac rude reliquerunt. in quo ego spem fefelli non modo 16
invidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo Q. Metello L. f. quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse; [est vero probandum,] qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnis homines tum M. illum Scaurum singularem virum constantia et gravitate superasset! sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, cum res publica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret, cum declarasset se non potuisse me uno civi carere; cumque Metellum unius tribuni pl. rogatio, me universa res publica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus octo tribunis, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus reciperavisset. neque vero ego mihi 17
postea quicquam adsumpsi neque hodie adsumo, quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me *a* pristina causa. ego autem cum illa sequor, quae paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti, qui confirmatus consulatu nostro, *non* numquam postea interruptus, adflictus ante te consulem, recreatus abs te, totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus; idque non solum fronte atque voltu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ei, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sententia saepe iam tabellaque docuerunt. itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse et 18

numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet; id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae adferre oportere. atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae rei publicae fuisse, quod, cum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute, [cumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset,] cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. mea ratio fuit alia, quod neque desipiente populo nec integra re mihi ad consulendum capesseremne rem publicam inplicatus tenebar; sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. sic enim te existimare velim, cum a vobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear,
19 sed etiam gaudeam. quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatinio et de Crasso requiris; nam de Appio quod scribis sicuti de Caesare te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. de Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, cum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa quam defendendi atque ornandi Catonis. post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametsi possum vel absenti; recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. nec hoc pertimueris; nam a me ipso laudantur et laudabuntur idem. sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

ubi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam
continuo. si quando illa dicet 'Phaedriam
intro mittamus comissatum,' Pamphilam
cantatum provocemus. si laudabit haec
illius formam, tu huius contra; denique
par pro pari referto, quod eam mordeat.

sic petivi a iudicibus ut, quoniam quidam nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter lacessitus leviter repungere; neque solum dixi, sed etiam saepe facio deis hominibusque adprobantibus. habes de Vatinio, cognosce de Crasso. ego, cum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnis gravissimas iniurias communis concordiae causa voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam eius defensionem Gabinii, quem proximis [superioribus] diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem; sed, cum me disputantem, non lacessentem laesisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia — nam ea tam vehemens fortasse non fuisset —, sed, cum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente adparuit. quo quidem tempore ipso quidam homines, et eidem illi, quos saepe *nutu* significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros: quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur cumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione adfectum ostenderet, habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae, Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset

nostra gratia, paene a meis Laribus in provinciam est profectus; nam, cum mihi condixisset, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. quam ob rem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat.
21 accepisti, quibus rebus adductus quamque rem causamque defenderim, quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status; de quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent: nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum civium principatum nec permanendum in una sententia conversis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus adsentiendum. numquam enim *in* praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas, cum vero id possis mutata velificatione adsequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam eo commutato quo velis tamen pervenire, sic, cum omnibus nobis in administranda re publica propositum esse debeat id, quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. quam ob rem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publica non alius essem atque nunc sum: cum vero in hunc sensum et adliciar beneficiis hominum et conpellar iniuriis, facile patior ea me de re publica sentire ac dicere, quae maxime cum mihi tum etiam rei publicae rationibus putem conducere. apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Caesaris et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille non ita inlustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intellegis esse maximas, sic fruor ut meis; nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium
22 benevolentiam coniunxissem. his ego consiliis, si te

praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem; novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae, novi animum cum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malevolentia suffusum, contraque cum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. vidi ego quosdam in te talis, qualis tu eosdem in me videre potuisti: quae me moverunt, movissent eadem te profecto. sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum; tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis, neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut cotidie vehementius te de me
optime meritum esse laetere. quod rogas, ut mea tibi 23
scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo, neque ita multae; ne pertimescas. scripsi etiam — nam me iam ab orationibus diiungo fere referoque ad mansuetiores Musas, quae me maxime sicut iam a prima adulescentia delectarunt — scripsi igitur Aristotelio more, quem ad modum quidem volui, tris libros [in disputatione ac dialogo] 'de oratore,' quos arbitror Lentulo tuo fore non inutilis; abhorrent enim a communibus praeceptis et omnem antiquorum et Aristoteliam et Isocratiam rationem oratoriam conplectuntur. scripsi etiam versibus tris libros de temporibus meis, quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem — sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis —, sed [quia] verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur — etenim id feci parce et molliter —, sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnis nominare; quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero: quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum,
qui haec semper amasti, libentissime conferemus. quae 24
ad me de tuis rebus domesticis scribis quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim ad-

moneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. quod
de Quinti fratris negotio scribis te priore aestate; quod
morbo inpeditus in Ciliciam non transieris, conficere non
potuisse, nunc autem omnia facturum, ut conficias, id
scito esse eius modi, ut frater meus vere existimet ad-
iuncto isto fundo patrimonium fore suum per te consti-
tutum. tu me de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui
nostrique studiis et exercitationibus velim quam familia-
rissime certiorem et quam saepissime facias existumesque
neminem cuiquam neque cariorem neque iucundiorem
umquam fuisse quam te mihi idque me non modo ut tu
sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis
25 intellegat, esse facturum. Appius in sermonibus antea
dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si
licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum
collega provincias; si curiata lex non esset, se paraturum
cum collega tibique successurum; legem curiatam consuli
ferri opus esse, necesse non esse; se, quoniam ex senatus
consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium
habiturum, quoad in urbem introisset. ego, quid ad te
tuorum quisque necessariorum scribat, nescio; varias esse
opiniones intellego: sunt qui putant posse te non dece-
dere, quod sine lege curiata tibi succedatur; sunt etiam,
qui, si decedas, a te relinqui posse qui provinciae praesit.
mihi non tam de iure certum est — quamquam ne id
quidem valde dubium est — quam illud, ad tuam sum-
mam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio
libentissime frui solere, pertinere te sine ulla mora pro-
vinciam successori concedere, praesertim cum sine suspi-
tione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refu-
tare. ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam
ostendere et quod feceris defendere.

26 Scripta iam epistola superiore accepi tuas litteras de
publicanis, *in* quibus aequitatem tuam non potui non pro-
bare; facilitate quidem vellem consequi potuisses, ne eius
ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offen-
deres. equidem non desinam tua decreta defendere; sed
nosti consuetudinem hominum; scis, quam graviter ini-
mici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint; tibi tamen sum au-
ctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut

reconcilies aut mitiges: id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae.

X.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. L. VALERIO IURISCONSULTO.

Cur enim tibi hoc non gratificer nescio, praesertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter; sed tu velim desinas iam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videare: quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. sed iam cupio tecum coram iocari: qua re fac ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere; nam illo si veneris, tamquam Ulixes cognosces tuorum neminem.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER SECUNDUS.
AD C. CURIONEM.

I.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. *C.* CURIONI.

1 Quamquam me nomine neglegentiae suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum quam iucundum requiri, praesertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem, in quo autem desiderare te significabas meas litteras, prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim; etenim quis est tam *in* scribendo inpiger quam ego? a te vero bis terve summum et eas perbrevis accepi. qua re, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine; sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. sed de litteris hactenus; non enim vereor ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo
2 genere studium meum non aspernabere. ego te afuisse tam diu a nobis et dolui, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. breve est, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit: tanta est exspectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis; et quoniam meam tuorum

erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo ut memineris, quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, ni meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. qua re hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adulescentia tua conquiescat.

II.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset ut te ante videret, quam a vita discederet; sed spero nostram amicitiam non egere testibus. tibi patrimonium dei fortunent. me certe habebis, cui et carus aeque sis et iucundus ac fuisti patri.

III.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Rupae studium non defuit declarandorum munerum 1
tuo nomine, sed nec mihi placuit nec cuiquam tuorum quicquam te absente fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum: equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad ea meditere, inparatum te offendam coramque contra istam rationem meam dicam, ut aut te in meam sententiam adducam aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim, ut, si quando — quod nolim — displicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari. brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt amplissima in re publica, consequi possis quam muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur — est enim copiarum, non virtutis — neque quisquam est quin satietate iam defessus sit. sed 2

aliter atque ostenderam facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae; qua re omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. summa scito in exspectatione te esse eaque a te exspectari, quae a summa virtute summoque ingenio exspectanda sunt; ad quae si es, ut debes, paratus — quod ita esse confido —, plurimis maximisque muneribus et nos amicos et civis tuos universos et rem publicam adficies. illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem neque iucundiorem esse quemquam.

IV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1 Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentis, si quid esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset: tu huius generis litteras a me profecto non exspectas: tuarum enim rerum domesticos habes et scriptores et nuntios; in meis autem rebus nihil est sane novi. reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magno opere delectant, unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. utro me minus deceat uti, non intellego. iocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. an gravius aliquid scribam? quid est quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem nisi de re publica? atqui in hoc genere haec mea causa est, ut neque ea, *quae sentio, neque ea,* quae non sentio, velim scribere.
2 quam ob rem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohortabor; est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam exspectatio, quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse elaborandum. in hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem, et hoc, quicquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei.

V.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Haec negotia quo modo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. tibi, etsi, ubicumque es, ut scripsi ad te ante, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor, vel quia non vides ea, quae nos, vel quod excelso et inlustri loco sita est laus tua in plurimorum et sociorum et civium conspectu; quae ad nos nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissima et una omnium voce perfertur. unum illud nescio, gratulerne tibi an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditus tui, non quo verear ne tua virtus opinioni hominum non respondeat, sed mehercule ne, cum veneris, non habeas iam, quod cures: ita sunt omnia debilitata *ac* iam prope exstincta. sed haec ipsa nescio rectene sint litteris commissa: qua re cetera cognosces ex aliis. tu tamen, sive habes aliquam spem de re publica sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rem publicam adflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus in veterem dignitatem et libertatem vindicaturus.

(Margin section numbers: 1 beside "Haec negotia … qui-"; 2 beside "tur. unum illud …")

VI.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, cum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi; sed tamen cum adpropinquare tuus adventus putaretur et te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri litteras magno opere vellemus. ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari quam a me ponderari solent, verecundius a te, si quae magna res mihi petenda esset, contenderem; grave est enim homini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere magis quam rogare et in mercedis potius quam

2 beneficii loco numerare videatur. sed quia tua in me vel nota omnibus vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere, non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum maximeque necessarium; neque enim sum veritus ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem, cum praesertim confiderem nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare atque inlustrare
3 posset. ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum sed etiam pietatis laudem debere quaerere; neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi est honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi. huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intellego, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. habemus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intellegere, causam; volgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae; iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam; nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et
4 propterea fortasse etiam gratiosam. dux nobis et auctor opus est et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam et quasi gubernator; qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. quam ob rem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes, si dignum denique tuis beneficiis iudicas, hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel, ut verius dicam, prope saluti tuum studium dices. de ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi, gravitatis, constantiae benevolentiaeque erga te, si conplecti hominem volueris, habiturum esse neminem; mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile adgno-

scam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. ego, ni 5
te videre scirem, cum ad te haec scriberem, quantum officii sustinerem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem: nunc tibi omnem rem atque causam meque totum commendo atque trado. unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debiturum; non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda; eam autem unius tui studio me adsequi posse confido.

VII.

Scr. in castris ad Pindenissum a. d. XIV. Kal. Ianuar. a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. CURIONI TRIB. PL.

Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim si 1
nulla neglegentia praetermissa est; longe enim absum, audio sero. sed tibi et gratulor et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia: nemo est qui tibi sapientius suadere possit te ipso; numquam labere, si te audies. non scribo hoc temere; cui scribam, video; novi animum, novi consilium tuum; non vereor ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. quod *in* rei 2
publicae tempus non incideris, sed veneris — iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum —, profecto vides; quanta vis in re publica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates, quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. sed, amabo te, cura et cogita — nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera: alteri qui melius consilium dare possit quam tu, non facile inveniri potest; tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. di inmortales! cur ego *non* adsum vel spectator laudum tuarum vel particeps vel socius vel minister consiliorum? tametsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei,

3 consilio te ut possem iuvare. scribam ad te plura alias; paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios, ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscriberem. de sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamque difficili in re atque causa, cogno-
4 sces ex iis litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia meaque item in te singulari rogo atque oro, ne patiare quicquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. praesens tecum egi, cum te tribunum pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras, sed tum quasi a senatore nobilissimo, † tamen adulescente et gratiosissimo, nunc a tribuno pl. et a Curione tribuno, non ut decernatur aliquid novi — quod solet esse difficilius —, sed ut ne quid novi decernatur, ut et senati consultum et leges defendas eaque mihi condicio maneat, qua profectus sum. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VIII.

Scr. Athenis pridie Nonas Quintiles a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO.

1 Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum conpositiones, ut vadimonia dilata et Chresti conpilationem mitteres et ea, quae nobis, cum Romae sumus, narrare nemo audeat? vide, quantum tibi meo iudicio tribuam! nec mehercule iniuria: *πολιτικώτερον* enim te adhuc neminem cognovi. ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus rei publicae geruntur cotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit: scribent alii; multi nuntiabunt; perferet multa etiam ipse rumor. qua re ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente futura exspecto, ut, ex tuis litteris cum formam rei publicae viderim,
2 quale aedificium futurum sit, scire possim. neque tamen adhuc habeo quod te accusem; neque enim fuit quod tu plus providere posses quam quivis nostrum in primisque ego, qui cum Pompeio conpluris dies nullis in aliis nisi

de re publica sermonibus versatus sum, quae nec possunt scribi nec scribenda sunt: tantum habeto, civem egregium esse Pompeium et ad omnia, quae providenda sunt in re publica, et animo et consilio paratum. qua re da te homini; conplectetur, mihi crede. iam idem illi et boni
et mali cives videntur, qui nobis videri solent. ego cum 3
Athenis decem ipsos dies fuissem multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quinctilis, cum hoc ad te litterarum dedi. tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis quam ne tempus nobis provinciae prorogetur: in eo mihi sunt omnia. quod quando et quo modo et per quos agendum sit, tu optime constitues.

IX.

Scr. in Cilicia mense Octobri a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque cum prae- 1
senti, tum etiam sperata tua dignitate, serius, non neglegentia mea, sed ignoratione rerum omnium: in iis enim sum locis, quo et propter longinquitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. et cum gratulor, tum vero quibus verbis tibi gratias agam non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quem ad modum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. itaque cum primum audivi, ego ille ipse factus sum — scis quem dicam — egique omnis illos adulescentis, quos ille actitat.
difficile est loqui. te autem contemplans absentem et 2
quasi tecum coram loquerer:

non edepol, quantam rem egeris neque quantum facinus feceris.

quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

incredibile hoc factu obicitur.

repente vero 'incessi omnibus laetitiis laetus.' in quo cum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

ego voluptatem animi nimiam . . .

quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille.
3 sed haec pluribus multaque alia et de te et ad te, cum primum ero aliquid nactus otii. te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum, ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum paeniteret.

X.

Scr. in castris ad Pindenissum a. d. XVII. Kal. Decembr. a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1 Tu vide, quam ad me litterae non perferantur; non enim possum adduci ut abs te, postea quam aedilis es factus, nullas putem datas, praesertim cum esset tanta res tantae gratulationis, de te, quia quod sperabam, de Hillo — balbus enim sum —, quod non putaram. atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt, ex quo vereor ne idem eveniat in meas litteras. equidem numquam domum misi unam epistolam quin esset ad te altera, nec mihi est te iucundius quicquam nec carius.
2 sed balbi non sumus: ad rem redeamus. ut optasti, ita est: velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis; Parthos times, quia diffidis copiis nostris. ergo ita accidit: nam Parthico bello nuntiato locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi satis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. multum est enim in his locis: 'hicine est ille, qui urbem? quem senatus?' nosti cetera. cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divertiis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochea
3 hostem reiecerat; Bibulus provinciam acceperat. interea cum meis copiis omnibus vexavi Amaniensis, hostis sempiternos: multi occisi, capti; reliqui dissipati; castella munita inproviso adventu capta et incensa. ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum — quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit Dareum

ab Alexandro esse superatum —, abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem. ibi quintum et vicesimum iam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi, quod si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mittam. haec ad te in praesenti scripsi, ut spe- 4
rares te adsequi id, quod optasses. sed, ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem: ea, quae sequitur, magno est in timore. qua re, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur; sin id erit, ut scribis et ut ego arbitror, spissius, illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. de re publica, ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, cum praesentia, tum etiam futura magis exspecto. qua re, ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo.

XI.

Scr. in provincia pridie Nonas Apriles a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

Putarasne umquam accidere posse, ut mihi verba de- 1
essent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae, vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit, vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in re publica sustinere et possimus et soleamus, vel quia belli magni timor inpendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. de pantheris per eos, 2
qui venari solent, agitur mandatu meo diligenter, sed mira paucitas est et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat; itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. sed tamen sedulo fit, et in primis a Patisco. quicquid erit, tibi erit, sed quid esset plane nesciebamus. mihi mehercule magnae curae est aedilitas.

tua: ipse dies me admonebat; scripsi enim haec ipsis Megalensibus. tu velim ad me de omni rei publicae statu quam diligentissime perscribas; ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro.

XII.

Scr. in Cilicia mense Iunio a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1 Sollicitus equidem eram de rebus urbanis; ita tumultuosae contiones, ita molestae Quinquatrus adferebantur — nam citeriora nondum audiebamus —; sed tamen nihil me magis sollicitabat quam in his molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum; qua re etsi, cum tu haec leges, ego iam annuum munus confecero, tamen obviae mihi velim sint tuae litterae, quae me erudiant de omni re publica, ne hospes plane veniam.
2 hoc melius quam tu facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinuntem discessit: iter habebant ab Adiatorige, quem nec benignum nec copiosum cognorant. urbem, urbem, mi Rufe, cole et in ista luce vive: omnis peregrinatio — quod ego ab adulescentia iudicavi — obscura et sordida est iis, quorum industria Romae potest inlustris esse. quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem! cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro
3 omnis fructus provinciae non confero. spero me integritatis laudem consecutum: non erat minor ex contemnenda quam est ex conservata provincia. 'spem triumphi?' inquis: satis gloriose triumpharam; non essem quidem tam diu in desiderio rerum mihi carissimarum. sed, ut spero, propediem te videbo. tu mihi obviam mitte epistolas te dignas.

XIII.

Scr. Laodiceae mense Maio ineunte a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1 Raras tuas quidem — fortasse enim non perferuntur

—, sed suavis accipio litteras, vel quas proxime acceperam, quam prudentis! quam multi et officii et consilii!
etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus
prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. ego 2
Appium — ut saepe tecum locutus sum — valde diligo
meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem
deposuimus, sensi; nam et honorificus in me consul fuit
et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum.
mea vero officia ei non defuisse tu es testis, cui iam
κωμικὸς μάρτυς, ut opinor, accedit Phania, et mehercule
etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. iam
me Pompeii totum esse scis; Brutum a me amari intellegis. quid est causae, cur mihi non in optatis sit conplecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, adfinibus, amicis, collegam
meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia
studiosum mei? haec eo pluribus scripsi, quod *non* nihil
significabant tuae litterae subdubitare *te,* qua essem erga
illum voluntate. credo te audisse aliquid: falsum est,
mihi crede, si quid audisti. genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem non nullam habet cum
illius administratione provinciae: ex eo quidam suspicati
fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione me ab eo discrepare; nihil autem feci umquam
neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. post hoc negotium autem et temeritatem nostri
Dolabellae deprecatorem me pro illius periculo praebeo.
erat in eadem epistola 'veternus civitatis': gaudebam 3
sane et congelasse nostrum amicum laetabar otio. extrema pagella pupugit me tuo chirographo. quid ais?
Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putarat praeter me? nam, ita vivam, putavi. di inmortales! quam
ego risum nostrum desidero! mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, civitates locupletaram,
publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum
ulla querela conservaram, privatis summis infimis fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis et, cum
prima aestiva attigissem *rem* militaremque conlocassem,
decedere ex senatus consulto. cupio te aedilem videre

miroque desiderio me urbs adficit et omnes mei tuque in primis.

XIV.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1 M. Fadio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor mirificeque eum diligo cum propter summum ingenium eius summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam: eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit. sed in hoc homine nullam accipio excusationem: omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fadius uti volet. ego res Romanas vehementer exspecto et desidero, in primisque quid agas scire cupio; nam iam diu propter hiemis magnitudinem nihil novi ad nos adferebatur.

XV.

Scr. in Cilicia ineunte mense Sextili a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1 Non potuit accuratius agi nec prudentius quam est actum a te cum Curione de supplicatione, et hercule confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, conpetitor tuus et idem meus, adsensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus: qua re scito me sperare ea, quae sequuntur; ad quae tu
2 te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari; nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio cui tuae epistolae respondeant. quid si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? sed quid agas? sic vivitur. quod actum est, di adprobent. spero fore iucundum generum nobis, multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit.
3 res publica me valde sollicitat: faveo Curioni; Caesarem honestum esse cupio; pro Pompeio emori possum: sed tamen ipsa re publica nihil mihi est carius, in qua tu non valde te iactas; districtus enim mihi videris esse,

quod et bonus civis et bonus amicus es. ego de pro- 4
vincia decedens quaestorem Caelium praeposui provin-
ciae. ‘puerum?’ inquis. at quaestorem, at nobilem
adulescentem, at omnium fere exemplo; neque erat supe-
riore honore usus, quem praeficerem. Pomptinus multo
ante discesserat; a Quinto fratre impetrari non poterat;
quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui non me plane
post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse,
quoniam alterum me reliquissem. fortasse etiam illud
adderent, senatum eos voluisse provinciis praeesse, qui
antea non praefuissent; fratrem meum triennium Asiae
praefuisse. denique nunc sollicitus non sum: si fratrem
reliquissem, omnia timerem. postremo non tam mea
sponte quam potentissimorum duorum exemplo, qui om-
nis Cassios Antoniosque conplexi sunt, hominem adule-
scentem non tam adlicere volui quam alienare nolui.
hoc tu meum consilium laudes necesse est; mutari enim
non potest. de Ocella parum ad me plane scripseras et 5
in actis non erat: tuae res gestae ita notae sunt, ut trans
montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. ego,
nisi quid me etesiae morabuntur, celeriter, ut spero,
vos videbo.

XVI.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO.

Magno dolore me adfecissent tuae litterae, nisi iam 1
et ratio ipsa depulisset omnis molestias et diuturna de-
speratione rerum obduruisset animus ad dolorem novum;
sed tamen, qua re acciderit ut ex meis superioribus
litteris id suspicarere, quod scribis, nescio: quid enim in
illis fuit praeter querelam temporum? quae non meum
animum magis sollicitum habent quam tuum. nam non
eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id
ut non putem videre: illud miror, adduci potuisse te, qui
me penitus nosse deberes, ut existimares aut me tam in-
providum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope
iacentem desciscerem, aut tam inconstantem, ut conle-
ctam gratiam florentissimi hominis effunderem a meque

ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello
2 interessem. quod est igitur meum 'triste consilium'? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium; accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor: eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem. sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in voculas malevolorum. quod cum ita esset, nil tamen umquam de profectione nisi vobis adprobantibus cogitavi. sed mea praediola tibi nota sunt; in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. quod autem in maritimis facillime sum, moveo non nullis suspitionem velle me navigare; quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium: nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satis
3 fecisse, ab eo, cui iam satis fieri nullo modo potest. deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii; vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audissem. nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perpessurum quam ex Italia ad bellum civile exiturum? quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quaerere nisi ut homines aliquando intellegant me nihil maluisse quam pacem, ea desperata nihil tam fugisse quam arma civilia: huius me constantiae puto fore ut numquam paeniteat. etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset: hoc nostra laus erit inlustrior, quod illi tribuebatur ignaviae; de nobis id existimari posse non
4 arbitror. nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem fidissime atque amantissime proponuntur; nulla est enim acerbitas, quae non omnibus hac orbis terrarum perturbatione inpendere videatur, quam quidem ego a re publica meis privatis et domesticis incommodis libentissime vel istis ipsis, quae tu me mones ut caveam, redemissem.

filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla res 5
publica, satis amplum patrimonium relinquam memoriam nominis mei; sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. nam quod rogas ut respiciam generum meum, adulescentem optimum mihique carissimum, an dubitas, qui scias, quanti cum illum tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar specula, Dolabellam meum vel potius nostrum fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihi
ipsi socero non honestos. itaque neque ego hunc Hispa- 6
niensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, neque quicquam astute cogito: si quando erit civitas, erit profecto nobis locus; sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, venies, in quibus nos consedisse audies. sed ego fortasse vaticinor et haec omnia meliores habebunt exitus: recordor enim desperationes eorum, qui senes erant adulescente me; eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis
vitio. velim ita sit. sed tamen! ... togam praetextam 7
texi Oppio puto te audisse; nam Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur. hoc adspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. *de* Dolabella, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus; te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit.

XVII.

Scr. Tarsi a. d. XVI. Kal. Sextiles a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. CN. SALUSTIO PROQUAEST.

Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. XVI. 1
Kal. Sextilis: his ego ordine, ut videris velle, respondebo. de successore meo nihil audivi ne*que* quemquam fore arbitror. quin ad diem decedam, nulla causa est, praesertim sublato metu Parthico. commoraturum me

nusquam sane arbitror; Rhodum Ciceronum causa puerorum accessurum puto; neque id tamen certum. ad urbem volo quam primum venire; sed tamen iter meum rei publicae et rerum urbanarum ratio gubernabit. successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me
2 in Asia possis convenire. de rationibus referendis, non erat incommodum te nullam referre, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem; sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse, quam Bibulus certa quadam ratione
3 non servat, tibi magno opere servandam censeo. quod scribis, Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam item ceteros existimare molesteque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse: Parthi transierint necne praeter te video dubitare neminem. itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram,
4 commotus hominum non dubio sermone dimisi. rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere nec tum erant confectae; eas nos Apameae deponere cogitabamus. de praeda mea praeter quaestores urbanos, id est populum Romanum, teruncium nec attigit nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturae periculo. quod scribis ad me de drachumum CCCIↃↃↃ, nihil est quod in isto genere cuiquam possim commodare: omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis, quae autem mihi attributa
5 est, a quaestore curetur. quod quaeris, quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam, antea dubitabam venturaene essent; nunc mihi non est dubium quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturae non sint; Marium quidem successorem tarde video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret.

6 Uni epistolae respondi; venio ad alteram. petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest, sed locus esse videtur tecum expostulandi; solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me numquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiae metus

esset et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum *eum* dicere, quidvis se perpeti malle quam videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo non moleste ferebam; quamquam, quem ad modum tractarere, audiebam. ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit, ad quem intellegebat eius belli periculum pertinere. tantum de auguratu filii sui scripsit ad me; in quo ego, misericordia commotus et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam ut ei quam humanissime scriberem. ille si *in* omnis est malevolus 7
— quod numquam existimavi —, minus offendor in me; sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt. nam ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit; se ait curasse ut cum quaestu populi pecunia permutaretur; quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti *me* negarem, id etiam se populo remisisse scribit; quod vero illius erat solius, id mecum communicat: 'equitibus auxiliariis' inquit 'cum amplius frumenti postularemus.' illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihique commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. sed tibi morem gessi; litteras ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles.

XVIII.

Scr. Laodiceae ineunte mense Maio a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. Q. THERMO PROPRAET.

Officium meum erga Rhodonem ceteraque mea studia, 1
quae tibi ac tuis praestiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo, mihique scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam, quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. sed mihi magis magisque cotidie de ra- 2
tionibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi, gravis te

susceptūrum inimicitias, si adulescens potens et nobilis a te ignominia adfectus esset. et hercule sine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu superiorem. ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est et quaestor tuus. nocere tibi iratum neminem posse perspicio, sed tamen tris fratres summo loco natos, promptos, non indisertos, te nolo habere iratos, iure praesertim; quos video deinceps tri-
3 bunos pl. per triennium fore. tempora autem rei publicae qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim cum sine cuiusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? qui si *se* dignum maioribus suis praebuerit, ut spero et opto, tua laus ex aliqua parte fuerit; sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere: tu quod egeris, id velim di adprobent; sed, si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis otio consules.

XIX.

Scr. Tarsi a. d. X. Kal. Quintiles a. u. c. 704.

M. TULLIUS M. F. M. N. CICERO IMP. S. D. C. CAELIO L. F. C. N. CALDO QUAEST.

1 Cum optatissimum nuntium accepissem te mihi quaestorem obtigisse, eo iucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses; magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere: postea cum mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar ne id ita caderet — quod etiam nunc vereor —, ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintilis, scriptas humanissime, quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset; sed neque unde nec quo die datae essent aut quo tempore te ex-

spectarem significabant, nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco aut quo tempore essent datae. quae cum essent incerta, existimavi tamen 2
faciundum esse ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem; quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si *ad* me in Ciliciam quam primum veneris. nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, ut scis, maxime necessarius, quod item C. Vergilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit, valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio, sed tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra coniunctione maximi sunt apud me ponderis. mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit. quam ob rem quaecumque a me ornamenta in te *proficisci poterunt,* proficiscentur, ut omnes intellegant a me habitam esse rationem tuae maiorumque tuorum dignitatis. sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris, quod ego et mea et rei publicae et maxime tua interesse arbitror.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER TERTIUS.
AD AP. CLAUDIUM PULCHRUM.

1.

Scr. Romae a. u. c. 702 exeunte.

CICERO APPIO IMP. S. D.

1 Si ipsa res publica tibi narrare posset, quo modo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania; ita est homo non modo prudens, verum etiam, quod iuvet, curiosus. quapropter ille tibi omnia explanabit; id enim mihi et ad brevitatem est aptius et ad reliquas res providentius. de mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam aliquae meae partes: sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae, tum quod ex tuis litteris et ex multorum sermonibus intellego omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus intermissa nostra consuetudine, et gratia et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam, idque me, quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva esse facturum, quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero, non solum *Παλλάδα*, sed
2 etiam *Ἀππιάδα* nominabo. Cilix libertus tuus antea mihi minus fuit notus; sed, ut mihi reddidit a te litteras plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. iucunda mihi eius oratio fuit, cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes cotidie, mihi narraret. quid quaeris?

biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus, quem cum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium iureconsultum valde tibi commendo, 3
sed ita etiam, si non est iure consultus: melius enim ei cavere volo quam ipse aliis solet. valde hominem diligo; est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. omnino tibi agit gratias, sed idem scribit meas litteras maximum apud te pondus habituras. id eum ne fallat, *te* etiam atque etiam rogo.

II.

Scr. Romae a. u. c. 703 ineunte.

M. CICERO PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO IMP.

Cum et contra voluntatem meam et praeter opinio- 1
nem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam quam maxime mihi aptam explicatamque tradere. quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallet. a te maximo opere pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso et peto ut, quibuscumque rebus poteris — poteris autem plurimis — prospicias et consulas rationibus meis. vides ex senatus 2
consulto provinciam esse habendam: si eam, quod eius facere potueris, quam expeditissumam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. quid in eo genere efficere possis, tui consilii est; ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret aut id fieri nostra amicitia pateretur aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur. hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum a te esse intellexero, magnam me ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum.

III.

Scr. Brundisii mense Maio exeunte a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1 A. d. xi. Kalendas Iunias Brundisium cum venissem, Q. Fabius Vergilianus, legatus tuus, mihi praesto fuit eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiore opus esse ad istam provinciam; censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. id cum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus, sed tantus consensus senatus fuit ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit; itaque fecimus. nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ut ea pro nostra consociatissima voluntate cura ac diligentia tua conplectare: ut omnes intellegant nec me benevolentiori cuiquam succedere nec te amiciori potuisse
2 provinciam tradere. ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos; sed mihi Fabius idem demonstravit, te id cogitasse facere, sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse: id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime inminueris; qua de re senatus consulta, quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. equidem pro eo, quanti te facio, quicquid feceris, adprobabo, sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelleges maxime esse accommodata. ego C. Pomptinum legatum meum Brundisii exspectabam eumque ante Kalendas Iunias [Brundisium] venturum arbitrabar; qui cum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.

IV.

Scr. Brundisii Nonis Iuniis a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1 Pridie Nonas Iunias, cum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum te L. Clodio mandasse,

quae illum mecum loqui velles: eum sane exspectabam, ut ea, quae a te adferret, quam primum cognoscerem. meum studium erga te et officium, tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. mihi et Q. Fabius Vergilianus et C. Flaccus L. f. et diligentissime M. Octavius Cn. f. demonstravit me a te plurimi fieri; quod egomet multis argumentis iam antea iudicaram maximeque illo libro augurali, quem ad me amantissime scriptum suavissimum misisti. mea in te omnia 2
summa necessitudinis officia constabunt; nam cum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, cotidie pluris feci, tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum: duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiae tuae socerum, et M. Brutum, generum tuum; conlegiique coniunctio, praesertim tam honorifice a te adprobata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. sed et, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura, et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. quod scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum.

V.

Scr. Trallibus a. d. VI. Kal. Sext. a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Trallis veni a. d. VI. Kal. Sext. ibi mihi praesto fuit 1
L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis; quo quidem hominem neminem potuisti nec mihi amiciorem nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. ego autem et tuas litteras legi libenter et audivi Lucilium diligenter. nunc, quoniam et tu ita sentis — scribis enim, quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse — et re vera confirmata amicitia et perspecta fide commemoratio officiorum supervacanea est —, eam

partem orationis praetermittam; tibi tamen agam, ut debeo, gratias: animadverti enim et didici ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres praestitueresque et praepararès quodam modo omnia, quo
2 mea ratio facilior et solutior esse posset. hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint me tibi esse amicissimum; quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse quam non intellegere videntur. sed profecto intellegent; neque enim obscuris personis nec parvis in causis res agetur. sed haec fieri
3 melius quam dici aut scribi volo. quod itinerum meorum ratio te non nullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia, ea res sic habet: Brundisii cum loquerer cum Phania liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitraretur: tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem. dixi me esse facturum itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyrae dixisset minime id esse faciendum: te Laudiceae fore ad meum adventum. erat id mihi multo brevius multoque commodius, cum praesertim te ita malle
4 arbitrarer. tua ratio postea est commutata. nunc, quid fieri possit, tu facillime statues; ego tibi meum consilium exponam: pr. Kalendas Sextilis puto me Laudiceae fore; perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor; deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextilis putem me ad Iconium fore. sed si quid nunc me fallit in scribendo — procul enim aberam ab re ipsa et a locis —, simul ac progredi coepero, quam celerrime potero et quam creberrimis litteris faciam ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. oneris tibi inponere nec audeo quicquam nec debeo. sed, quod commodo tuo fieri possit, utriusque nostrum magni inter*est ut te videam ante* quam decedas; quam facultatem si quis casus eri-

puerit, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus ac si te vidissem. tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras quam desperaro coram me tecum agere posse. quod te a Scaevola petisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset, eum ego Ephesi vidi fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quicquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae; non enim arbitror noluisse.

VI.

Scr. in castris ad Iconium pr. Kal. Sept. a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Cum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis 1
mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi, tamen multo magis meo facto delector quam tuo. ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse et nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem. cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse quam si ad Sidam navigassem, etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi esse facturum. idem ego cum 2
L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. tunc ille, mihi cum gratias egisset, magno opere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem; te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes; quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. respondi Clodio me ita esse facturum ac multo quidem libentius quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae; itaque et consilium mutavi et ad te

statim mea manu scriptas litteras misi, quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas.
3 hoc ego meo facto valde delector; nihil enim potuit fieri amantius. considera nunc vicissim tuum: non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent; ut tuum factum *iis*, qui, quo animo inter nos simus, ignorent, alieni hominis, ut lenissime dicam, et fugientis congressum, meum vero con-
4 iunctissimi et amicissimi esse videatur. ac mihi tamen ante, quam in provinciam veni, redditae sunt a te litterae; quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi adferebas: cum interea, credo equidem, malevoli homines — late enim patet hoc vitium et est in multis —, sed tamen probabilem materiem nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare a te voluntatem meam; qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent, cum posses iam suspicari tibi esse successum: quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi suc-
5 cedi putarent. horum ego sermone non movebar, quin etiam, credas mihi velim, si quid tu ageres, levari me putabam molestia et ex annua provincia, quae mihi longa videretur, prope iam undecim mensum provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset: illud, vere dicam, me movet, in tanta militum paucitate abesse tris cohortis, quae sint plenissimae, nec me scire ubi sint. molestissime autem fero quod, te ubi visurus sim, nescio, eoque ad te tardius scripsi, quod cotidie te ipsum exspectabam: cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent, quid ageres aut ubi te visurus essem. itaque virum fortem mihique in primis probatum, Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortis traderes, ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem; in quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra et litterae tuae fecerant, quod ne nunc quidem despero. sed plane, quando aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem

possum. ego, ut me tibi amicissimum esse et aequi et 6
iniqui intellegant, curabo: de tuo in me animo iniquis secus existimandi videris non nihil loci dedisse; id si correxeris, mihi valde gratum erit. et, ut habere rationem possis, quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie Kalendas Sextilis; iter in Ciliciam facio per Cappadociam; castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembris. nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit et quo die.

VII.

Scr. Laodiceae mense Ianuario exeunte a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus 1
ero. haec scripsi subito, cum Bruti pueri Laudiceae me convenissent et se Romam properare dixissent; itaque nullas iis praeterquam ad te et ad Brutum dedi litteras.
legati Appiani mihi volumen a te plenum querelae ini- 2
quissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem; eadem autem epistola petebas ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem, et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem prius quam ego re cognita permisissem; genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non *possem,* nisi cum ad hiemem me ex
Cilicia recepissem. ad omnia accipe, et cognosce aequi- 3
tatem expostulationis tuae: primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi, quid habuit iniquitatis me scribere, ne facerent ante quam ego rem causamque cognossem? non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis: quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. 'tam longe?' inquis. quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? tametsi id quidem fecerunt ridicule; quas enim litteras adferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. sed scito et multo pluris esse, qui-

de tributis recusent, quam qui exigi velint, et me tamen,
quod te velle existimem, esse facturum. de Appianis
4 hactenus. a Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, au-
divi, cum diceret, te secum esse questum, quod tibi ob-
viam non prodissem. scilicet contempsi te, nec potest
fieri me quicquam superbius! cum puer tuus ad me se-
cunda fere vigilia venisset isque te ante lucem Iconium
mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, cum
essent duae, altera Varronem, tuum familiarissimum,
altera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi ob-
viam misi. mandavi utrique eorum, ut ante ad me ex-
currerent, ut tibi obviam prodire possem: currens Lepta
venit mihique nuntiavit te iam castra praetergressum
esse. confestim Iconium veni. cetera iam tibi nota sunt.
an ego tibi obviam non prodirem? primum Ap. Claudio?
deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde, quod
caput est, amico? *qui* in isto genere multo etiam ambi-
tiosius facere soleam, quam honos meus et dignitas po-
5 stulat. sed haec hactenus. illud idem Pausania dicebat
te dixisse: 'quid? Appius Lentulo, Lentulus Ampio pro-
cessit obviam, Cicero Appio noluit?' quaeso, etiamne tu
has ineptias, homo mea sententia summa prudentia, multa
etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem,
quae est virtus, ut Stoici rectissime putant, — ullam
Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus quam
ornamenta virtutis existimas? cum ea consecutus non-
dum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima,
tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus; viros
eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar: postea
vero quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi
nihil neque ad honorem neque ad gloriam adquirendum
putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis
me speravi esse factum. nec mehercule aliter vidi existi-
mare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam
fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono: tu
si aliter existimas, nihil errabis, si paulo diligentius, ut,
quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas, intellegas, Atheno-
dorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis.
6 sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, ve-
rum etiam amicissimum existimes velim: profecto omni-

bus officiis meis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absum, debere videaris, quam ego tua laborarim, libero te ista cura:

— — *πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι*
οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies, quo minus tua causa velim; hoc adsequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei benevolentiaeque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo.

VIII.

Scr. in castris in agro Mopsuhestiae a. d. VIII. Idus Octobres a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

Etsi, quantum ex tuis litteris intellegere potui, vide- 1
bam te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium, tamen, cum tu tam multis verbis ad me de inproborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris
brevi responderem. sed prima duo capita epistolae tuae 2
tacita mihi quodam modo relinquenda sunt; nihil enim habent, quod definitum sit aut certum, nisi me voltu *et* taciturnitate significasse tibi non esse amicum, idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, et non nullis in conviviis intellegi potuisse. hoc totum nihil esse possum intellegere; sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem intellego: illud quidem scio, meos multos et inlustris et ex superiore et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna [sollicitudine] significatione nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantibus? nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameae cum essem, multarum civitatum

principes ad me detulerunt sumptus decerni legatis nimis
3 magnos, cum solvendo civitates non essent. hic ego
multa simul cogitavi. primum te hominem non solum
sapientem, verum etiam, ut nunc loquimur, urbanum,
non arbitrabar genere isto legationum delectari, idque
me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis dispu-
tavisse: primum, Ap. Claudium senatui populoque Ro-
mano, non Midaeensium testimonio — in ea enim civitate
mentio facta est —, sed sua sponte esse laudatum; deinde
me ita vidisse accidere multis, ut eorum causa legationes
Romam venirent, sed his legationibus non meminisse
ullum tempus laudandi aut locum dari; studia mihi eorum
placere, quod in te bene merito grati essent, consilium
totum videri minime necessarium; si autem vellent de-
clarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo
sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo;
non permissurum, si infinito. quid enim reprehendi
potest? nisi quod addis visum esse quibusdam edictum
meum quasi consulto ad istas legationes impediendas
esse accommodatum. iam non tam mihi videntur iniu-
riam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures
4 ad hanc disputationem patent. Romae conposui edictum;
nihil addidi nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum
ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis trans-
ferrem in meum. diligentissime scriptum caput est, quod
pertinet ad minuendos sumptus civitatum, quo in capite
sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego
magno opere delector; hoc vero, ex quo suspitio nata
est me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, trala-
ticium est. neque enim eram tam desipiens, ut privatae
rei causa legari putarem, qui et tibi non privato et pro
re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in
publico orbis terrae consilio, [id est in senatu,] ut gratias
agerent, mittebantur: neque cum edixi ne quis iniussu
meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra et qui
trans Taurum persequi non possent. nam id est maxime
in tuis litteris inridendum: quid enim erat, quod me
persequerentur in castra Taurumve transirent, cum ego
Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me om-
nium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omni-

umque earum civitatum magistratus legationesque con-
venirent? nisi forte postea coeperunt legare quam ego 5
Taurum transgressus sum; quod certe non ita est: cum
enim Laodiceae, cum Apameae, cum Synnadis, cum
Philomelii, cum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus
commoratus sum, omnes iam istius generis legationes
erant constitutae. atque hoc tamen te scire volo, me de
isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo
decrevisse nihil nisi quod principes civitatum a me postu-
lassent, ne in venditionem tributorum et illam acerbissu-
mam exactionem, quam tu non ignoras, capitum atque
ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii; ego
autem, cum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed
etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas
civitates et perditas maxime per magistratus suos, non
potui in illo sumptu non necessario neglegens esse. tu,
si istius modi sermones ad te delati de me sunt, non
debuisti credere; si autem hoc genere delectaris, ut quae
tibi in mentem veniant aliis attribuas, genus sermonis in-
ducis in amicitiam minime liberale. ego, si in provincia
de tua fama detrahere umquam cogitassem, † non gene-
rum tuum libertum Brundisii neque ad praefectum fabrum
Corcyrae, quem in locum me venire velles, retulissem.
qua re potes doctissimis hominibus auctoribus, quorum
sunt de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, ge-
nus hoc totum orationis tollere: 'disputabant; ego contra
disserebam: dicebant; ego negabam.' an mihi de te 6
nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod,
cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse trans-
isti? quod isdem diebus meus conventus erat Apameae,
Synnade, Philomelii, tuus Tarsi? non dicam plura, ne,
in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari: illud dicam
ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis, tua
summa culpa est; sin autem alii tecum haec loquuntur,
tua tamen, quod audis, culpa non nulla est. mea ratio
in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur.
quod si qui me astutiorem fingit, quid potest esse calli-
dius quam, cum te absentem semper defenderim, cum
praesertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego
quoque a te absens defendendus essem, nunc committere,

7 ut tu iure optimo me absentem deserere possis? unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam aut praefectorum aut tribunorum militum male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur aut in pluris, quam mecum Corcyrae Clodius est locutus, cum in eo genere maxime quereretur te aliorum inprobitate minus felicem fuisse. hos ego sermones, quod et multi sunt et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivi numquam, sed non valde repressi. si quis est qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam, simulque non de me is peius quam de te existimat; sin autem quem mea instituta in provincia non delectant et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit, hunc ego amicum habere non curo.
8 liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior *est* — etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus propter quandam tristitiam temporum —, non debent mirari homines, cum et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior et temporibus, quibus alii moventur, isdem ego movear:

me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.

9 De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi omnia mea mandata curae fore; in quibus unum illud te praecipue rogo ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat aut temporis, Hortensiumque nostrum conlegam et familiarem roges ut, si umquam mea causa quicquam aut sensit aut fecit, de hac quoque sententia
10 bima decedat, qua mihi nihil potest esse inimicius. de nostris rebus quod scire vis: Tarso Nonis Octobribus Amanum versus profecti sumus; haec scripsi postridie eius diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiae. si quid egero, scribam ad te, neque domum umquam ad me litteras mittam, quin adiungam eas, quas tibi reddi velim.

de Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto; Arabes qui fuerunt admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse; hostem esse in Syria negant ullum. tu velim ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni rei publicae statu, de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum.

IX.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

Vix tandem legi litteras dignas Ap. Claudio, plenas 1
humanitatis, officii, diligentiae. aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit: nam quas ex itinere ante quam ex Asia egressus es ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus; itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. iis vero litteris lectis, quas Philotimo liberto meo dedisti, cognovi intellexique in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent; ad urbem vero ut accesseris vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum, si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum. tu vero facile facies; nihil est enim, quod studio et benevolentia vel amore potius effici non possit. ego, etsi et 2
ipse ita iudicabam et fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui; neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer — nam id quidem Ἐπικούρειον est —, sed mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. qua re quoniam pluris tu habes quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis, gratissimum mihi feceris, si ad me, simul

atque adeptus eris quod et tu confidis et ego opto, lit-
teras miseris. longi subsellii, ut noster Pompeius appel-
lat, iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve
diem abstulerit — quid enim potest amplius? —, tua
tamen dignitas suum locum obtinebit. sed, si me diligis,
si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum lae-
3 titia adficiar, mittito. et velim, reliquum quod est pro-
missi ac muneris tui, mihi persolvas: cum ipsam cogni-
tionem iuris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis
incredibiliter studiis erga me muneribusque delector.
quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi
considerandum est, quonam te remunerer potissimum
genere; nam profecto non est meum, qui in scribendo,
ut soles admirari, tantum industriae ponam, committere
ut neglegens [scribendo] fuisse videar, praesertim cum
id non modo neglegentis, sed etiam ingrati animi crimen
4 futurum sit. verum haec videbimus. illud, quod polli-
ceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro nostra non
instituta, sed iam inveterata amicitia cures *et* enitare, ut
supplicatio nobis quam honorificentissime quam primum-
que decernatur. omnino serius misi litteras quam vel-
lem; in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, tum
in ipsum discessum senatus incidisse credo meas litteras:
sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo, idque a
me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus
imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque con-
fectis litteras miserim. haec igitur tibi erunt curae,
quem ad modum ostendis, meque totum et mea et meos
commendatos habebis.

X.

Scr. Laodiceae mense Maio a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Cum est ad nos adlatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit, tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem et in tuis magnam habebam, multaque mihi veniebant in mentem, quam ob rem istum laborem tibi etiam honori putarem

fore. illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam: quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum; ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos paeniteat intemperantiae suae. de me tibi sic contestans omnis deos promitto atque confirmo, me pro tua dignitate — malo enim *ita* dicere, quam pro salute — in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partis. omnia volo a me et postules
et exspectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. 2
Servilius perbrevis mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt; iniuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem; quamquam in consuetudine cotidiana perspexisses, sicuti perspicies: sed, quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admis-
sum dedecus confitebor. Pomptinus, qui a te tractatus 3
est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet; qui, cum maximis suis rebus coactus a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens iam navem Epheso Laodiceam revertit: talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. si vero effeceris, ut censores creentur, et si ita gesseris censuram, ut et debes et potes, non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur, ut, cum hic tibi satis fecerimus, istic quoque
nostram in te benevolentiam navare possimus. quae de 4
hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt, eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cuius

mihi amicitia non solum ampla, sed etiam iucunda est,
ea tribui, quae debeantur, tum vero remanere etiam nunc
in civitate nostra studia prope omnium consensu erga
fortis et industrios viros, quae mihi ipsi una semper tri-
5 buta merces est laborum et vigiliarum mearum. illud
vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse
in eo adulescente, cuius ego salutem duobus capitis iu-
diciis summa contentione defendi, ut tuis inimicitiis sus-
cipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac
rationum suarum, praesertim cum tu omnibus vel orna-
mentis vel praesidiis redundares, *ipsi*, ut lenissime dicam,
multa deessent. cuius sermo stultus et puerilis erat iam
ante ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus;
de quo item sermone multa scripta sunt abs te. ego au-
tem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, vete-
rem coniunctionem diremissem, quam novam concilias-
sem; neque enim de meo erga te studio dubitare debes,
neque id est obscurum cuiquam in provincia nec Romae
6 fuit. sed tamen significatur in tuis litteris suspitio quae-
dam et dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi
tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium.
ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo
minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo
potui, si te palam odissem, minus quod tibi obesset
facere, si clam, magis aperte inimicus esse? quod si
essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt,
tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro
odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem,
summam ostenderem voluntatem nocendi. ad me adire
quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent ni-
mis magnos sumptus legatis decerni; quibus ego non
tam imperavi quam censui sumptus legatis quam maxime
ad legem Corneliam decernendos. atque in eo ipso me
non perseverasse testes sunt rationes civitatum, in qui-
bus, quantum quaeque voluit, legatis tuis datum induxit.
7 te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt!
non modo sublatos sumptus, sed etiam a procuratoribus
eorum, qui iam profecti essent, repetitos et ablatos, eam-
que causam multis omnino non eundi fuisse. quererer
tecum atque expostularem, ni, ut supra scripsi, purgare

me tibi hoc tuo tempore quam accusare te mallem idque
putarem esse rectius. itaque nihil de te, quod credideris;
de me, quam ob rem non debueris credere, pauca dicam:
nam si me virum bonum, si dignum iis studiis eaque
doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi,
non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes,
nihil in me non modo perfidiosum et insidiosum et fallax
in amicitia, sed ne humile quidem aut ieiunum debes
agnoscere. sin autem me astutum et occultum lubet 8
fingere, quid est quod minus cadere in eius modi natu-
ram possit quam aut florentissimi hominis aspernari be-
nevolentiam aut eius existimationem oppugnare in pro-
vincia, cuius laudem domi defenderis, aut in ea re animum
ostendere inimicum, in qua nihil obsis, aut id eligere ad
perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit,
ad nocendum levissimum? quid erat autem cur ego in te
tam inplacabilis essem, cum te ex fratre meo ne tunc
quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partis,
inimicum mihi fuisse cognossem? cum vero reditum no-
strum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu
tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere aut sentire
voluisses? quid mihi mandasti, cum te Puteolis prose-
querer, in quo non exspectationem tuam diligentia mea
vicerim? quod si id est maxime astuti, omnia ad suam 9
utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid
commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque
honoratissimi coniunctio, cuius opes, ingenium, liberi,
adfines, propinqui, mihi magno vel ornamento vel prae-
sidio esse possent? quae tamen ego omnia in expetenda
amicitia tua non astutia quadam, sed aliqua potius sa-
pientia secutus sum. quid? illa vincula, quibus quidem
libentissime astringor, quanta sunt! studiorum similitudo,
suavitas consuetudinis, delectatio vitae atque victus, ser-
monis societas, litterae interiores. atque haec domestica.
quid illa tandem popularia? reditus inlustris in gratiam,
in quo ne per inprudentiam quidem errari potest sine
suspitione perfidiae; amplissimi sacerdotii collegium, in
quo non modo amicitiam violari apud maiores nostros
fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat,
qui cuiquam ex collegio esset inimicus. quae ut omittam 10

tam multa atque tanta, quis umquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? etenim si merita valent, patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet ipsum mihi per illum restitutum puto; si consuetudinis iucunditas, quae fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa, quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatum voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversantem interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio, cum auctoritate, cum armis denique texit suis? quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. huius igitur filius cum sit gener tuus cumque praeter hanc coniunctionem adfinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus, intellegam, quo tandem animo in te esse debeo? cum praesertim eas ad me litteras is miserit, quibus, etiam si tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem
11 nutumque converterem. sed haec hactenus; pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. nunc ea, quae *a* me perfecta quaeque instituta sunt, cognosce. - atque haec agimus et agemus magis pro dignitate quam pro periculo tuo. te enim, ut spero, propediem censorem audiemus, cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo.

XI.

Scr. in castris ad Pyramum mense Iunio a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO, ut spero, CENSORI S. D.

1 Cum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me

Q. Servilius Tarso miserat: earum in altera dies erat adscripta Nonarum Aprilium; in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione maiestatis. de qua etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa — nihil enim fuit clarius; non quo quisquam aliter putasset, sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet —, tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae, non solum quia planius loquebantur et uberius quam volgi sermo, sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex te ipso audiebam. conplexus igitur sum cogitatione te absen- 2
tem; epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. quae enim *a* cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur, quia mihi ipse adsentior fortasse, cum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto. nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. de ambitu vero quid interest, inquies, an de maiestate? ad rem nihil; alterum enim non attigisti, alteram auxisti; verum tamen *ea* est maiestas, ut Sulla voluit, ut in quemvis inpune declamari liceret; ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur inprobe aut defendatur. qui enim facta et non facta largitio ignorari potest? tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? me miserum, qui non adfuerim! quos ego risus excitassem! sed de maiestatis iudi- 3
cio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa re publica defensum scribis, quae quidem etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri talis viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas talis tutores conplecti debeat; alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. laetor virtute et officio cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius omnium saeculorum et gentium principis, alterius iam pridem iuventutis, celeriter, ut spero, civitatis. de mercennariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam

4 decedam. nunc ad alteram epistolam venio. quod ad me quasi formam communium temporum et totius rei publicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata; video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, si quidem, ut scribis, omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum adplicaverunt, tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rem publicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus mihi tamen rei publicae statum per te notum esse voluisti: nam auguralis libros ad commune utriusque nostrum otium serva; ego enim, a te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar: nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnis exspe-
5 ctabo. D. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me; nec erat iam quisquam mecum tuorum praeter omnis meos, qui sunt omnes tui. stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intellego: bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leniter accusans in eo, quod de me cito credidisses; quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. sed si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae, scito meas non fuisse: ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat, sic tu — libet enim mihi iocari —, quod disertum non erit, ne putaris meum. vale et in censura — si iam es censor, ut spero — de proavo multum cogitato tuo.

XII.

Scr. Sidae a. d. III. Nonas Sextiles a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Gratulabor tibi prius — ita enim rerum ordo postulat —, deinde ad me convertar. ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus, neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te, sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es quoque plura virtutis, industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te inpugnare auderet. non

horum temporum, non horum hominum atque morum
negotium! nihil iam sum pridem admiratus magis. de 2
me autem, suscipe paulisper meas partis et eum te esse
finge, qui sum ego; si facile inveneris, quid dicas, noli
ignoscere haesitationi meae. ego vero velim mihi Tul-
liaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas,
prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis,
et ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino
cum aliqua felicitate et opto; verum tamen plus me in
hac spe tua sapientia et humanitas consolatur quam op-
portunitas temporis: itaque, quem ad modum expediam
exitum huius institutae orationis, non reperio; neque
enim tristius dicere quicquam debeo ea de re, quam tu
ipse ominibus optimis prosequeris, neque non me tamen
mordet aliquid. in quo unum non vereor, ne tu parum
perspicias ea, *quae* gesta sint, ab aliis esse gesta, quibus
ego ita mandaram, ut, cum tam longe afuturus essem,
ad me ne referrent, agerent quod probassent. in hoc 3
autem mihi illud occurrit: 'quid tu igitur, si adfuisses?'
rem probassem; de tempore, nihil te invito, nihil sine
consilio egissem tuo. vides sudare me iam dudum labo-
rantem, quo modo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, ut
te non offendam: leva me igitur hoc onere; numquam
enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. sic
habeto tamen: nisi iam tunc omnia negotia cum summa
tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil
videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse,
tamen hac mihi adfinitate nuntiata non maiore equidem
studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem
tuam defendissem. decedenti mihi et iam imperio annuo 4
terminato ante d. III. Nonas Sext., cum ad Sidam navi
accederem et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis
sunt redditae. dixi statim Servilio — etenim videbatur
esse commotus —, ut omnia a me maiora exspectaret.
quid multa? benevolentior tibi quam fui nihilo sum factus,
diligentior ad declarandam benevolentiam multo. nam,
ut vetus nostra simultas antea stimulabat me ut caverem,
ne cui suspitionem ficte reconciliatae gratiae darem, sic
adfinitas nova curam mihi adfert cavendi ne quid de
summo meo erga te amore detractum esse videatur.

XIII.

Scr. in Asia mense Septembri a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCHRO S.

1 Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. dicam tamen vere: plus quam acceperas reddidisti. quis enim ad me non perscripsit te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse? haec mihi ampliora multo sunt quam illa ipsa, propter quae haec laborantur: insignia enim virtutis multi etiam sine virtute adsecuti sunt; talium virorum tanta studia adsequi sola
2 virtus potest. itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est; nam tibi me profiteor et in re publica socium, de qua idem sentimus, et in cotidiana vita coniunctum, quam his artibus studiisque colimus. vellem ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnis tuos facio, tanti tu meos facere posses; quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. sed hoc nihil ad te; nostrum est onus. illud velim sic habeas, quod intelleges hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te studium, quo nihil videbatur addi posse, quam quicquam esse detractum. cum haec scribebam, censorem iam te esse sperabam: eo brevior est epistola et ut adversus magistrum morum modestior.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER QUARTUS.
AD SER. SULPICIUM.

I.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

C. Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit te ex se 1
quaesisse, quibus in locis essem molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses, et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. utinam, Servi, salvis rebus — sic enim est dicendum — conloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti rei publicae tulissemus. cognoram enim iam absens te haec mala multo ante providentem defensorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse: ego autem, cum consilium tuum probarem et idem ipse sentirem, nihil proficiebam; sero enim veneram, solus eram, rudis esse videbar in causa, incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. nunc, quoniam nihil iam videmur opitulari posse rei publicae, si quid est, in quo nobismet ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus, nemo est omnium, quicum potius mihi quam tecum communicandum putem; nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla neque doctissimorum, quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. atque ipse antea ad te scripsissem te frustra in senatum sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem ne eius animum

offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat: cui quidem egomet, cum me rogaret ut adessem in senatu, eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta
2 sunt, ostendi me esse dicturum. res vides quo modo se habeat: orbem terrarum imperiis distributis ardere bello; urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis. itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quod sperem, sed vix iam quod audeam optare. sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos conloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius iam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam, Trebatioque mandavi ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret, idque ut facias velim, aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas, ne aut tibi exire ex urbe necesse sit aut mihi accedere. ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse adrogo, ut exploratum habeam, quicquid nos communi sententia statuerimus, id omnis homines probaturos. vale.

II.

Scr. in Cumano mense Aprili exeunte a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 A. d. III. Kal. Maias cum essem in Cumano, accepi tuas litteras, quibus lectis cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, *sed* litteras tuas misisset, quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. sed tamen, postquam tuas litteras legi, Postumia tua me convenit et Servius noster: his placuit ut tu in Cumanum venires, quod
2 etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. quod meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim quam alteri dare: quid enim est quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate summaque prudentia? si, quid rectissimum sit, quaerimus, perspicuum est; si, quid maxime expediat, obscurum; sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse du-

bium, quid faciendum nobis sit. quod existimas meam 3 causam coniunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus, error fuit: nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt, qua cum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur. quantum nos fefellerit et quem in locum res deducta sit, vides; neque solum ea perspicis, quae geruntur quaeque iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiamsi non probes; quarum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. restat ut disce- 4
dendum putem; in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. omnino cum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior; nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris; sin autem est quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. vale.

III.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

Vehementer te esse sollicitum et in communibus mi- 1
seriis praecipuo quodam dolore angi multi ad nos cotidie deferunt; quod quamquam minime miror et meum quodam modo agnosco, doleo tamen te sapientia praeditum prope singulari non tuis bonis delectari potius quam alienis malis laborare. me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peste rei publicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur maximeque conscientia consiliorum meorum; multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram, neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente

et denuntiante te. etsi enim afui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia, et ipse adfui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, conlectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, cum superiores nullo tali exemplo antea in re publica cognito tam crudeles fuissent, quicumque postea rem publicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. nam, quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant; sed aliquid atque adeo multa addunt et adferunt
2 de suo. qua re meminisse debes eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, cum tua prudentia salvi esse potuissent. dices: 'quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis rei publicae?' est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi; sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod exstinctis ceteris elucere sanctitatem et prudentiam et dignitatem tuam: haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes; quas ad te omnis perscriberem, nisi vererer ne ea cognosceres absens, quae quia non vides, mihi videris, meliore esse condicione
3 quam nos, qui videmus. hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiae tuae. reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solacia, ut quidem ego sentio, *sed* multo maxima; quae ego experiens cotidie sic probo, ut ea mihi salutem adferre videantur. te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse omniaque, quae a sapientissimis *viris* ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse: quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent; his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo adquiescamus. nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientia vel natura praeditum hortabor, ut ad eas te referas artis, quibus a primis temporibus

aetatis studium tuum dedisti: tantum dicam, quod te spero adprobaturum, me postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus quam nostrae relictum est loci: qua re non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in isdem versari rebus, quae, etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus in primisque in hac, in qua ego me scripsi adquiescere, ita versatur, ut excellat; a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini; mihique ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile adpareat, quam me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. 4

IV.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius 1
ad me litteras uno exemplo dedisses, sed accipio ex ea parte, quatenus aut neglegentia aut inprobitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate — sic enim appellas — isdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec probo; et ego ipse, quem tu per iocum — sic enim accipio — divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰρωνεύεσθαι* enim non necesse est: sed tamen idem — nec hoc *εἰρωνευόμενος* — facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae. consilium tuum, 2
quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris; omnes enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. quod aliter cecidisse rem existimas atque opinatus sis, id tibi nullo modo adsentior; sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique

locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui consilii paenitet te et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur, at contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. atque hoc ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus, nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius
3 victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens. uno te vicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paulo ante quam tu cognovimus, etiam mehercule quod, quem ad modum ea res ageretur, vidimus. nam sic fac existimes: post has miserias, id est post quam armis disceptari coeptum est de iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate; nam et ipse Caesar accusata acerbitate Marcelli — sic enim appellabat — laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia repente praeter spem dixit, se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem causa negaturum. fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello et C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei publicae.
4 itaque cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcatium — is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse —, ego rogatus mutavi meum consilium: nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium; itaque pluribus verbis egi Caesari gratias, meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solacium in malis. sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. nam etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philosophia delectavit, tamen hoc studium cotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis

possit; a quo studio te abduci negotiis intellego ex tuis litteris, sed tamen aliquid iam noctes te adiuvabunt. Servius tuus vel potius noster summa me observantia colit; cuius ego cum omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat: adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus nisi quod maxime Caesar velle videatur. res sunt eius modi, ut, si Romae sis, nihil praeter tuos *te* delectare possit. de reliquis, nihil melius ipso est, ceteri et cetera eius modi, ut, si alterum utrum necesse sit, audire ea malis quam videre. hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus, sed consulimus tibi. vale.

V.

Scr. Athenis mense Aprili a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI S.

Postea quam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, 1
filiae tuae, sane quam pro eo ac debui graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi, qui, si istic adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet [propinquos ac familiaris], ii ipsi pari molestia adficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare, tamen quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias.
quid est quod tanto opere te commoveat tuus dolor in- 2
testinus? cogita, quem ad modum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnis. hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet atque
omnia minoris existimare? an illius vicem, credo, doles? 3
quotiens in eam cogitationem necesse est et tu veneris

et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? quid autem fuit quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solacium? ut cum aliquo adulescente primario coniuncta aetatem gereret? licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares! an ut ea liberos ex sese pareret, quos cum florentis videret laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent? in re publica, in amicorum negotiis libertate sua usuri? quid horum fuit quod non prius quam datum est ademptum sit? 'at vero malum est liberos amittere.' ma-
4 lum: nisi hoc peius est, haec sufferre et perpeti. quae res mihi non mediocrem consolationem attulerit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit. ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere: post me erat Aegina, ante me Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus; quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. coepi egomet mecum sic cogitare: 'hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidum cadavera proiecta iacent? visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum?' crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas: modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt; de imperio populi Romani tanta deminutio facta est; omnes provinciae conquassatae sunt: in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat.
5 etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse; una cum re publica fuisse; te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse; adulescentibus primariis nuptam

fuisse; omnibus bonis prope perfunctam esse: cum res publica occideret, vita excessisse. quid est quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? denique noli te oblivisci Ciceronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium, neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi subice atque apud animum propone. nullus dolor est, quem non longin- 6
quitas temporis minuat ac molliat: hoc te exspectare tempus tibi turpe est ac non ei rei sapientia tua te occurrere. quod si qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnis suos, hoc certe illa te facere non volt. da hoc illi mortuae; da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent; da patriae, ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere. plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere; qua re, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi: vidimus aliquotiens secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci; fac aliquando intellegamus adversam quoque te aeque ferre posse neque id maius, quam debeat, tibi onus videri, ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. quod ad me attinet, cum te tranquilliore animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. vale.

VI.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravis- 1
simo casu adfuisses: quantum enim praesens me adiuvare potueris et consolando et prope aeque dolendo, facile ex eo intellego, quod litteris lectis aliquantum adquievi; nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in

me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit et quanti ipse me faceret et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore; cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur; turpe enim esse existimo me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solacia deficiunt, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Galus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publica consequebantur.
2 mihi autem amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solacium, quod ereptum est. non amicorum negotiis, non rei publicae procuratione impediebantur cogitationes meae; nihil in foro agere libebat; aspicere curiam non poteram; existimabam, id quod erat, omnis me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. sed, cum cogitarem haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et cum frangerem iam ipse me *et* cogerem illa ferre toleranter, habebam quo confugerem, ubi conquiescerem, cuius in sermone et suavitate omnis curas doloresque deponerem: nunc autem hoc tam gravi volnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt; non enim, ut tum me a re publica maestum domus excipiebat, quae levaret, sic nunc domo maerens ad rem publicam confugere possum, ut in eius bonis adquiescam. itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem e re publica capio, domus iam consolari potest
3 nec domesticum res publica. quo magis te exspecto teque videre quam primum cupio: maior mihi levatio adferri nulla potest quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum; quamquam sperabam tuum ad-

ventum — sic enim audiebam — adpropinquare. ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum et prudentis et liberalis et, ut perspexisse videor, nec *a* me alieni et tibi amicissimi. quod cum ita sit, magnae tamen est deliberationis, quae ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. vale.

VII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etsi eo te adhuc consilio usum intellego, ut id repre- 1
hendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudico, ut meum consilium non anteponam tuo, tamen et amicitiae nostrae vetustas et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et
non aliena esse ducerem a dignitate. ego eum te esse, 2
qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini; sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi nec copias Cn. Pompeii nec genus exercitus probare semperque summe diffidere: qua in sententia me quoque fuisse memoria tenere te arbitror. itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis et ego id semper egi, ne interessem; non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus: victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti; in quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem ostendistique sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi.
qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video 3
in duo genera esse distractos: aut enim renovare bellum

conati sunt, hique se in Africam contulerunt; aut, quem ad modum nos, victori sese crediderunt. medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. fateor a plerisque vel dicam ab omnibus sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum; sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum, praesertim cum nihil tibi deesse arbitrer ad tuas fortunas omnis obtinendas praeter voluntatem. sic enim intellexi, nihil aliud esse quod dubitationem adferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur ne tu illud beneficium omnino non putares; de quo quid sentiam, nihil attinet dicere, cum
4 adpareat, ipse quid fecerim. sed tametsi iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles quam ea, quae nolles, videre, tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate; qui si facile passurus esset te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere, cogitandum tibi tamen esset Romaene et domi tuae, cuicuimodi res esset, an Mytilenis aut Rhodi malles vivere. sed cum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem conplexa sit, nonne mavis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae? equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis. hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt, quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque vir-
5 tutibus multitudo. habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissupari nolumus: nam etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit, propterea, quod neque is, qui tenet rem publicam, patietur neque ipsa res publica, tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo; hi autem qui essent, auderem scribere,
6 nisi te intellegere confiderem. hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et adsiduae lacrimae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. gratia tantum possumus, quantum victi; sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. a tuis reliquis non adhibemur; ad omnia parati sumus.

VIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Neque monere te audeo praestanti prudentia virum 1
nec confirmare maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo: nam si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo quam consolari dolorem tuum; sin te tanta mala rei publicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim. reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam praestemque et ad omnia, quae tui velint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, *quae possim,* sed etiam quae non pos-
sim, putem. illud tamen vel tu me monuisse vel cen- 2
suisse puta vel propter benevolentiam tacere non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua res publica, in ea te esse oportere iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori; sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum: si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est domestica sede iucundior? sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis; nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. sed plura quam statueram: redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui, si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni amorique facturum. vale.

IX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras 1
ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere et quid tibi faciendum arbitrarer, tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. isdem

igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea re publica, quaecumque est, quam primum velis esse: multa videbis fortasse, quae nolis, non plura tamen, quam audis cotidie. non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri, cum idem illud auribus percipias, quod etiam maius videri
2 solet, minus laborare. at tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. primum tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum; deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res: dicere fortasse quae sentias non licet, tacere plane licet; omnia enim delata ad unum sunt. is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo; quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus. an, qui in bello, cum omnium nostrum coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias deside-
3 raturum censes fuisse? omnia sunt misera in bellis civilibus, quae maiores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit; sed miserius nihil quam ipsa victoria, quae, etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores inpotentioresque reddit, ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. an tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque careres patria, ne quae nolles videres? 'non;' inquies 'ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam.' at erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de re publica vehementius laborare. deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc et factum tuum probatur et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae. nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria, nec eam

diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo. denique, si fuit magni animi non esse sup- 4
plicem victori, vide ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et, *si* sapientis est carere patria, duri non desiderare, et, si re publica non possis frui, stultum nolle privata. caput illud est, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit: magna gladiorum est licentia, sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello, fratri tuo, aut par aut certe proximus sim. tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis.

X.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 709.

CICERO MARCELLO S.

Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque 1
litteras tuas iam exspectare incipiebam vel te potius ipsum, tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare: cura igitur, ut quam primum venias; venies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. venit enim mihi in mentem subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. quod si nullum haberes sensum nisi oculorum, 2
prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre, sed, cum leviora non multo essent, quae audirentur, quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae te quam primum venire, idque in omnis partis valeret, putavi ea de re te esse admonendum. sed quoniam, quid mihi placeret, ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis; me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias.

XI.

Scr. Mytilenis exeunte anno u. c. 708.

MARCELLUS CICERONI S.

Plurimum valuisse apud me tuam semper auctorita- 1
tem cum in omni re tum in hoc maxime negotio potes existimare. cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus

mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris ut uterer vestro potissimum consilio. res quem ad modum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optumo fit animo, tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei singularemque mihi benevolentiam
2 praestitisse cognovi. reliqua sunt eius modi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam; hoc vero eius modi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benevolentia neque in adversa neque in secunda fortuna quisquam vivere possit: itaque in hoc ego mihi gratulor; tu vero ut intellegas homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. vale.

XII.

Scr. Athenis pr. Kal. Iunias a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI SAL. PLUR.

1 Etsi scio non iucundissimum me nuntium vobis adlaturum, tamen quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est [faciendum], quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. a. d. x. Kal. Iun. cum ab Epidauro Piraeum navi advectus essem, ibi *M.* Marcellum, conlegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. postero die cum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iurisdictionem absolverem, ille, ut aiebat, supra Maleas
2 in Italiam versus navigaturus erat. post diem tertium eius diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decuma noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo volnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperari tamen eum vivere posse; Magium se ipsum interfecisse postea; se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret et rogaret, uti medicos *cogerem*. coëgi et e vestigio eo sum profectus prima luce. cum non longe a Piraeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulo ante lucem Marcellum diem suum obisse. ita vir clarissimus ab homine

deterrimo acerbissima morte est adfectus, et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem offerret. ego tamen ad tabernaculum eius 3
perrexi: inveni duos libertos et pauculos servos; reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre, ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent; neque tamen id antea cuiquam concesserant: quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. nos in nobilissimo orbi terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum conbussimus, posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio et pro propinquitate et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. vale. d. pr. Kal. Iun. Athenis.

XIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. FIGULO.

Quaerenti mihi iam diu, quid ad te potissimum scri- 1
berem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem; unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem aut omnino cogitare. relinquebatur triste quoddam et miserum et his temporibus consentaneum genus litterarum; id quoque deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius aut consolatio doloris tui: quod pollicerer, non erat; ipse enim pari fortuna abiectus aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. quam- 2
quam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis iniuria nec mihi quicquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit, tamen *non* nihil eis conficior curis, ut *id* ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem; careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga,

tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te socio defensa res publica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus, et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc his quidem omnibus caremus. obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem, sed ea plus non potest quam vis et mutatio omnium rerum atque tempo-
3 rum. itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo adsuefecerat, cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo: natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem, et, qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo et maxima quondam gratia et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum.
4 ergo hoc ereptum est litterarum genus. reliquum est, ut *te* consoler et adferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere: at ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si umquam in ullo fuit. itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam; tibi totam relinquam. quid sit forti et sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis: ego, quod intellegere et sentire, quia sum Romae et quia curo attendoque, possum, id tibi adfirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum, in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper
5 fore. videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. non scribo hoc temere: quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum; familiares vero eius, et ii quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt. accedit eodem volgi voluntas vel potius consensus omnium. etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, res publica, quascumque viris habebit, ab iis ipsis, *a* quibus tenetur, de te prope-
6 diem, mihi crede, impetrabit. redeo igitur ad id, ut iam

tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram: nam et conplectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnis vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, perveniri posse. in hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo. cetera, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissuma; nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse quam tuum. hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo te esse usurum tuis. extremum illud 7
est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti; quae si colliges, et sperabis omnia optime et quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. sed haec tu melius vel optime omnium: ego, quae pertinere ad te intellegam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo.

XIV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

Binas a te accepi litteras, Corcyrae datas; quarum 1
alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere, alteris dicebas te velle, quae egissem, bene et feliciter evenire. ego autem, si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam; sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus, ut ea, quae partim iam adsunt, partim inpendent, moderate feramus, quod est difficile in eius modi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera servitutem. quo in periculo non nihil me 2
consolatur, cum recordor haec me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas, pertimescebam videbamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis; quibus si ii vicissent, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intellegebam, et iratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria, sin autem

victi essent, quantus interitus esset futurus civium partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me haec praedicentem atque optime consulentem saluti suae malebant nimium timidum quam satis prudentem existimari.
3 quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle certo scio, sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem: quibus enim pro meis inmortalibus beneficiis carissima mea salus et meae fortunae esse debebant, cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. sed de nostris rebus
4 satis vel etiam nimium multa. de tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes: si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore; nam alteros tibi iam placatos esse intellego, alteros numquam iratos fuisse. de mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intellegam, quamquam videam, qui sim hoc tempore et quid possim, opera tamen et consilio, studio quidem certe, rei, famae, saluti tuae praesto futurum. tu velim, et quid agas et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem.

XV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1 Accepi perbrevis tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. nam quam fortiter ferres communis miserias, non intellexi; quam me amares, facile perspexi: sed hoc scieram; illud si scissem, ad id meas litteras
2 accommodavissem. sed tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter *te* commonendum putavi, ne quo *in* periculo te proprio existimares esse; in magno omnes, sed tamen in communi sumus. qua re non debes aut propriam fortunam et praecipuam postulare aut communem recusare. quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus; quod de te sperare, de me praestare possum.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER QUINTUS.
AD Q. METELLUM.

I.

Scr. in Gallia citeriore a. u. c. 692.

Q. METELLUS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. TULLIO CICERONI.

Si vales, bene est. existimaram pro mutuo inter nos 1
animo et pro reconciliata gratia nec absentem *me* ludibrio laesum iri nec Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis per te oppugnatum iri; quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiae nostrae dignitas vel meum studium erga vos remque publicam satis sublevare. nunc video illum circumventum, me desertum, a
quibus minime conveniebat. itaque in luctu et squalore 2
sum, qui provinciae, qui exercitui praesum, qui bellum gero: quae quoniam nec ratione nec maiorum nostrorum clementia administrastis, non erit mirandum, si vos paenitebit. te tam mobili in me meosque esse animo non sperabam: me interea nec domesticus dolor nec cuiusquam iniuria ab re publica abducet.

II.

Scr. Romae a. u c. 692.

M. TULLIUS M. F. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI PROCOS. S. D.

Si tu exercitusque valetis, bene est. scribis ad me 1
te existimasse pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia numquam te a me ludibrio laesum iri. quod

cuius modi sit, satis intellegere non possum, sed tamen suspicor ad te esse adlatum me, in senatu cum disputarem permultos esse, qui rem publicam a me conservatam dolerent, dixisse a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. quod cum dicerem, illud adiunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in rei publicae salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta coniuratione defenderes, atque hanc nostram tanti et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam, qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent ne quae mihi pars abs te voluntatis mu-
2 tuae tribueretur. hoc in sermone cum a me exponeretur, quae mea exspectatio fuisset orationis tuae quantoque in errore versatus essem, visa est oratio non iniucunda et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum et quod me abs te cupisse laudari aperte atque ingenue confitebar. iam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae vocis habere
3 voluisse. quod autem ita scribis, 'pro mutuo inter nos animo,' quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio; equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. ego si hoc dicam, me tua causa praetermisisse provinciam, tibi ipse levior videar esse; meae enim rationes ita tulerunt atque eius mei consilii maiorem in dies singulos fructum voluptatemque capio: illud dico, me, ut primum in contione provinciam deposuerim, statim, quem ad modum eam tibi traderem, cogitare coepisse. nihil dico de sortitione vestra: tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum me insciente esse factum. recordare cetera: quam cito senatum illo die facta sortitione coëgerim, quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam
4 fuisse. iam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea perscriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. postea vero quam

profectus es, velim recordere, quae ego de te in senatu
egerim, quae in contionibus dixerim, quas ad te litteras
miserim: quae cum omnia collegeris, tum ipse velim
iudices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus,
cum proxime Romam venisti, mutue respondisse. quod 5
scribis de reconciliata *gratia* nostra, non intellego, cur
reconciliatam esse dicas, quae numquam imminuta est.
quod scribis non oportuisse Metellum fratrem tuum ob 6
dictum a me oppugnari, primum hoc velim existimes,
animum mihi istum tuum vehementer probari et fraternam
plenam humanitatis ac pietatis voluntatem; deinde,
si qua ego in re fratri tuo rei publicae causa restiterim,
ut mihi ignoscas; tam enim sum amicus rei publicae,
quam qui maxime; si vero meam salutem contra illius
impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas
nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conqueri:
quem ego cum comperissem omnem sui tribunatus conatum
in meam perniciem parare atque meditari, egi cum
Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cuius
erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis
in rebus perspexeram, ut eum ab illa iniuria deterrerent.
atqui ille, quod te audisse certo *scio*, pr. Kal. Ianuarias, 7
qua iniuria nemo umquam in minimo magistratu inprobissimus
civis adfectus est, ea me consulem adfecit, cum
rem publicam conservassem, atque abeuntem magistratu
contionis habendae potestate privavit; cuius iniuria mihi
tamen honori summo fuit: nam, cum ille mihi nihil nisi
ut iurarem permitteret, magna voce iuravi verissimum
pulcherrimumque ius iurandum, quod populus item magna
voce me vere iurasse iuravit. hac accepta tam in- 8
signi iniuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communis
amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret;
quibus ille respondit sibi non esse integrum:
etenim paulo ante in contione dixerat ei, qui in alios
animum advertisset indicta causa, dicendi ipsi potestatem
fieri non oportere. hominem gravem et civem egregium!
qui, qua poena senatus consensu bonorum omnium eos
adfecerat, qui urbem incendere et magistratus ac senatum
trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem
dignum iudicaret eum, qui curiam caede, urbem

incendiis, Italiam bello liberasset. itaque ego Metello,
fratri tuo, praesenti restiti: nam in senatu Kal. Ianuariis
sic cum eo de re publica disputavi, ut sentiret sibi cum
viro forti et constanti esse pugnandum. a. d. III. Non.
Ianuar. cum agere coepisset, tertio quoque verbo oratio-
nis suae me appellabat, mihi minabatur; neque illi quic-
quam deliberatius fuit quam me, quacumque ratione
posset, non iudicio neque disceptatione, sed vi atque in-
pressione evertere. huius ego temeritati si virtute atque
animo non restitissem, quis esset qui me in consulatu
non casu potius existimaret quam consilio fortem fuisse?
9 haec si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existi-
mare te maximis de rebus a fratre esse celatum; sin au-
tem aliquid impertivit tibi sui consilii, lenis a te et facilis
existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus ex-
postulem. et, si intellegis non me dicto Metelli, ut scri-
bis, sed consilio eius animoque in me inimicissimo esse
commotum, cognosce nunc humanitatem meam, si huma-
nitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi
ac dissolutio: nulla est a me umquam sententia dicta in
fratrem tuum; quotienscumque aliquid est actum, sedens
iis adsensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. addam
illud etiam, quod iam ego curare non debui, sed tamen
fieri non moleste tuli atque etiam, ut ita fieret, pro mea
parte adiuvi, ut senati consulto meus inimicus, quia tuus
10 frater erat, sublevaretur. qua re non ego oppugnavi
fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi, nec in te, ut
scribis, animo fui mobili, sed ita stabili, ut in mea erga
te voluntate etiam desertus ab officiis tuis permanerem.
atque hoc ipso tempore tibi paene minitanti nobis per
litteras hoc rescribo atque respondeo: ego dolori tuo non
solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo; meus
enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet.
a te peto ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo
praebeas; si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a
tuis oppugnatus, ut statuas mihi non modo non ceden-
dum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in eius
modi causa utendum fuisse. ego te mihi semper ami-
cum esse volui; me ut tibi amicissimum esse intelle-
geres, laboravi. maneo in voluntate et, quoad voles tu,

permanebo citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam quam illius odio quicquam de nostra benevolentia detraham.

III.

Scr. in Hispania a. u. c. 698.

Q. METELLUS NEPOS S. D. M. CICERONI.

Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris 1
contionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur et, ut sunt leves ab eius modi homine, a me despiciuntur, libenterque commutata persona te mihi fratris loco esse duco. de illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis 2
eum invitum servavi. de meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi, de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves.

IV.

Scr. Dyrrhachii ineunte anno u. c. 697.

M. CICERO S. D. Q. METELLO COS.

Litterae Quinti fratris et T. Pomponii, necessarii mei, 1
tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii quam in tuo collega mihi constitutum fuerit; itaque ad te litteras statim misi, per quas, ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi et de reliquo tempore auxilium petii. postea mihi non tam meorum litterae quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum inmutatum significabant; quae res fecit ut tibi litteris obstrepere non auderem: nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam oratio- 2
nem, quam in senatu habuisses, perscripsit, qua inductus ad te scribere sum conatus et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius quam propter adrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. tu, tuas inimicitias ut rei publicae *con*donares, te vicisti, alienas ut contra rem publicam confirmes, adduceris? quod si mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo; sin mihi neque magistratus neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quae me cum re publica vicit,

licuerit, vide ne, cum velis revocare tempus omnium servandorum, cum qui servetur non erit, non possis.

V.

Scr. Romae a. u. c. 693.

M. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMP.

1 Etsi statueram nullas ad te litteras mittere nisi commendaticias — non quo eas intellegerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione inminutum esse ostenderem —, tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi, praesertim cum aliter ipsi Pomponio satis facere
2 non possem. ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat; omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent: pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis, contra etiam esse aliquid abs te profectum ex multis audivi; nam 'comperisse' me non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri. sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris cognoscere. meus in te animus quam singulari officio fuerit, et senatus et populus Romanus testis est; tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare
3 potes; quantum mihi debeas, ceteri existimant. ego quae tua causa antea feci, voluntate sum adductus posteaque constantia; sed reliqua, mihi crede, multo maius meum studium maioremque gravitatem et laborem desiderant: quae ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo; sin autem ingrata esse sentiam, non committam ut tibi ipse insanire videar. ea quae sint et cuius modi, poteris ex Pomponio cognoscere. atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas: hoc mihi nihil gratius facere potes.

VI.

Scr. Romae a. u. c. 692.

M. CICERO S. D. P. SESTIO L. F. PROQ.

Cum ad me Decius librarius venisset egissetque 1
mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cuius modi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini prudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. sed postea quam et Cornelia tua Terentiam convenit et ego cum Q. Cornelio locutus sum, adhibui diligentiam, quotienscumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium tribunum pl. et ceteros, ad quos tu scripseras, cogerem mihi potius credere quam tuis litteris. omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat, sed facile obtinebatur. egò tua gratulatione 2
commotus, quod ad me pridem scripseras velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum HS. XXXV. aliquanto post tuam gratulationem; itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare, si quisquam recipiat, sed partim odio inducti me excludunt et aperte vindicem coniurationis oderunt, partim non credunt et a me insidias metuunt, nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione faeneratores exemerit. omnino semissibus magna copia est; ego autem meis rebus gestis hoc sum adsecutus, ut bonum nomen existimer. domum tuam atque aedificatio- 3
nem omnem perspexi et vehementer probavi. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. tu ad me velim litteras crebrius mittas.

VII.

Scr. Romae a. u. c. 692.

M. TULLIUS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO IMPERATORI.

S. T. E. Q. V. B. E. Ex litteris tuis, quas publice 1
misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem;

tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus te uno fretus pollicebar; sed hoc scito, tuos veteres hostis, novos amicos, vehementer litteris perculsos
2 atque ex magna spe deturbatos iacere. ad me autem litteras, quas misisti, quamquam exiguam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito iucundas fuisse; nulla enim re tam laetari soleo quam meorum officiorum conscientia, quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior: illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerint, res publica nos inter nos
3 conciliatura coniuncturaque sit. ac ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et nostra amicitia postulat: res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et rei publicae causa gratulationem exspectavi; quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere ne cuius animum offenderes. sed scito ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio conprobari; quae, cum veneris, tanto consilio tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, me non multo minorem quam Laelium facile et in re publica et in amicitia adiunctum esse patiare.

VIII.

Scr. mense Ianuario a. u. c. 700.

M. CICERO M. LICINIO P. F. CRASSO.

1 Quantum meum studium exstiterit dignitatis tuae vel tuendae vel etiam augendae, non dubito quin ad te omnes tui scripserint; non enim fuit aut mediocre aut obscurum aut eius modi, quod silentio posset praeteriri: nam et cum consulibus et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in causa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis veterique nostrae necessitudini iam diu debitum, sed multa varietate temporum interruptum,
2 officium cumulate reddidi. neque mehercule umquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit; sed

quaedam pestes hominum laude aliena dolentium et te
non numquam a me alienarunt et me aliquando inmuta-
runt tibi. sed exstitit tempus optatum mihi magis quam
speratum, ut florentissimis tuis rebus mea perspici posset
et memoria nostrae voluntatis et amicitiae fides: sum enim
consecutus non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta
civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. itaque et
praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximia
pietate, virtute, gratia tui Crassi meis consiliis, monitis,
studiis actionibusque nituntur, et senatus populusque Ro-
manus intellegit tibi absenti nihil esse tam promptum aut
tam paratum quam in omnibus rebus, quae ad te perti-
neant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam.
quae sint acta quaeque agantur, domesticorum tibi litte- 3
ris declarari puto: de me sic existimes ac tibi persuadeas
vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate
aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis ample-
ctendam incidisse, sed, ut primum forum attigerim, spe-
ctasse semper, ut tibi possem quam maxime esse con-
iunctus; quo quidem ex tempore memoria teneo neque
meam tibi observantiam neque mihi tuam summam bene-
volentiam ac liberalitatem defuisse. si quae interciderunt
non tam re quam suspitione violata, ea, cum fuerint et
falsa et inania, sint evolsa ex omni memoria vitaque no-
stra; is enim tu vir es et eum me esse cupio, ut, quoniam
in eadem rei publicae tempora incidimus, coniunctionem
amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore.
quam ob rem tu, quantum tuo iudicio tribuendum esse 4
nobis putes, statues ipse et, ut spero, statues ex nostra
dignitate; ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium
et singulare meum studium in omni genere officii, quod
ad honestatem et gloriam tuam spectet. in quo, etiamsi
multi mecum contendent, tamen cum reliquis omnibus,
tum Crassis tuis iudicibus, omnis facile superabo; quos
quidem ego ambo unice diligo, sed, in Marcum benevo-
lentia pari, hoc magis sum Publio deditus, quod me,
quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore
maxime sicut alterum parentem et observat et diligit.
has litteras velim existimes foederis habituras esse vim, 5
non epistolae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio,

sanctissume esse observaturum diligentissumeque esse facturum: quae a me suscepta defensio est te absente dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa permanebo. quam ob rem satis esse hoc tempore arbitratus sum hoc ad te scribere: me, si quid ipse intellegerem aut ad voluntatem aut ad commodum aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum; sin autem quippiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum ut intellegeres nihil neque te scripsisse neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. quam ob rem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribus rebus, ut ad hominem amicissimum, et tuis praecipias ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus, publicis privatis, forensibus domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis, ut, quod eius fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur.

IX.

Scr. in castris Naronae a. d. V. Idus Quintiles a. u. c. 709.

VATINIUS IMP. CICERONI SUO SAL.

1 S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier volt: non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. ego autem quem potius adoptem aut invocem quam illum, quo defendente vincere didici? an verear ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtrectationes et invidias non prosternat atque obterat? qua re si me, sicut soles, amas, suscipe me totum atque hoc, quicquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. scis meam fortunam nescio quo modo facile obtrectatores invenire, non meo quidem mehercules merito; sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? si qui forte fuerit, qui nostrae dignitati obesse velit, peto a te ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infra tibi per-

scripsi. dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus 2
cum Vardaeis esse; de quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen, terra marique ut conquireretur, praemandavi, et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Delmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam. tu nos fac ames. vale. a. d. V. Idus Quinctilis, ex castris, Narona.

X. a.

Scr. in Illyria ineunte a. u. c. 710.

VATINIUS CICERONI SUO SAL.

S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil 1
extrico, et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit; sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. sed tamen omnia mihi dura imperas: de Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissumae. apage te cum nostro Sex. Servilio; nam mehercule ego quoque illum amo: sed huiusce modi vos clientis, huius modi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, civis Romanos occidit, abripuit, disperdidit, *tot* regiones vastavit? simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. sed 2
tamen, mi Cicero, quid facere possum? omnia mehercule cupio, quae tu mihi imperas; meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono: quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, navis expugnatas, fratres, liberos, parentis occisos a Catilio expostulant? si mehercules Appii os haberem, in cuius locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. quid ergo est? faciam omnia sedulo, quae te sciam velle. defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo, si forte ea res poterit adversarios fugare; in eo maxima spes est. nos, si quid erit istic opus, de- 3
fendes: Caesar adhuc mihi iniuriam facit; de meis supplicationibus et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert, quasi vero non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim! nam si hoc exspectandum est, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi adsciverunt, amplius sexaginta: haec nisi omnia

expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia condicione ego sum ac ceteri imperatores.

X. b.

Scr. Naronae Nonis Decembribus a. u. c. 709.

Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum; sex oppida vi oppugnando cepi * * * unum hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum; quattuor enim turris et quattuor muros cepi et arcem eorum totam, ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt; indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum confectum relinquere sum coactus. qua re te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas meque tibi in omnis partis defendendum putes, hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. vale. data Nonis Decembribus, Narona.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO VATINIO IMP. S.

1 Grata tibi mea esse officia non miror; cognovi enim te gratissimum omnium, idque numquam destiti praedicare; nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime rettulisti: quam ob rem *in* reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te et
2 eadem voluntate cognosces. quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas, cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quicquid opus esset, mihi denuntiaret; me omnia, quae [ea] vellet, summo studio curaque facturum: itaque faciam eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam neque tam parvam putet, quae mihi aut difficilis aut parum me digna videatur: omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi et honesta vi-
3 debuntur. de Dionysio, si me amas, confice: quamcumque ei fidem dederis, praestabo; si vero inprobus fuerit, ut est, duces eum [captivum] in triumpho. Delmatis di male faciant, qui tibi molesti sunt! sed, ut

scribis, brevi capientur et inlustrabunt res tuas gestas; semper enim habiti sunt bellicosi.

XII.

Scr. in Arpinati mense Aprili a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

Coram me tecum eadem haec agere saepe conantem 1
deterruit pudor quidam paene subrusticus, quae nunc expromam absens audacius; epistola enim non erubescit. ardeo cupiditate incredibili neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis inlustretur et celebretur tuis; quod etsi mihi saepe ostendisti te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae. genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam meque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrume res nostras monimentis commendari tuis; neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam inmortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui vel indicio benevolentiae vel suavitate
ingenii vivi perfruamur. neque tamen, haec cum scri- 2
bebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum; sed quia videbam Italici belli et civilis historiam iam a te paene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri, deesse mihi nolui, quin te admonerem ut cogitares, coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Phocicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt, tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres. equidem ad nostram laudem non multum video interesse, sed ad properationem meam quiddam interest non te exspectare, dum ad locum venias, ac statim causam illam totam et tempus arripere. et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. neque tamen ignoro, quam inpudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris inponam

— potest enim mihi denegare occupatio tua —, deinde
etiam ut ornes me postulem. quid, si illa tibi non tanto
3 opere videntur ornanda? sed tamen, qui semel verecun-
diae finis transierit, eum bene et naviter oportet esse in-
pudentem. itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut
et ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, et
in eo leges historiae neglegas gratiamque illam, de qua
suavissume quodam in prooemio scripsisti, a qua te flecti
non magis potuisse demonstras quam Herculem Xeno-
phontium illum a Voluptate, eam, si me tibi vehemen-
tius commendabit, ne aspernere amorique nostro pluscu-
lum etiam, quam concedet veritas, largiare. quod si te
adducemus, ut hoc suscipias, erit, ut mihi persuadeo,
4 materies digna facultate et copia tua. a principio enim
coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi
modicum quoddam corpus confici posse; in quo et illa
poteris uti civilium commutationum scientia vel in expli-
candis causis rerum novarum vel in remediis incommo-
dorum, cum et reprehendes ea, quae vituperanda duces,
et quae placebunt exponendis rationibus conprobabis, et,
si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in
nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. multam
etiam casus nostri varietatem tibi in scribendo suppe-
ditabunt plenam cuiusdam voluptatis, quae vehemen-
ter animos hominum in legendo [te scriptore] retinere
possit; nihil est enim aptius ad delectationem lectoris
quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines,
quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in
legendo tamen erunt iucundae; habet enim praeteriti do-
5 loris secura recordatio delectationem. ceteris vero nulla
perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo
dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est iucunda.
quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epa-
minondas non cum quadam miseratione delectat? qui
tum denique sibi evelli iubet spiculum, postea quam ei
percontanti dictum est clipeum esse salvum, ut etiam in
volneris dolore aequo animo cum laude moreretur. cuius
studium in legendo non erectum Themistocli fuga redi-
tuque retinetur? etenim ordo ipse annalium mediocriter
nos retinet quasi enumeratione fastorum; at viri saepe

excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, laetitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate. quo mihi acciderit optatius, 6
si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam conplecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum; habet enim varios actus mutationesque et consiliorum et temporum. ac non vereor ne adsentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle: neque enim tu is es, *qui*, quid sis, nescias et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos quam eos, qui laudent, adsentatores arbitrere; neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. neque 7
enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem cum ipsis tum etiam sibi gloriae fore putabat. atqui illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant, quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri; nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt; unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnis imagines omnium statuasque superavit. atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri et in rei publicae maximis gravissimisque causis cogniti atque in primis probati: ut mihi non solum praeconium, quod, cum in Sigeum venisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum 'laudari' se laetatur, sed addit etiam 'a laudato viro.'
quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impe- 8

dierit — neque enim fas esse arbitror quicquam me ro-
gantem abs te non impetrare —, cogar fortasse facere,
quod non nulli saepe reprehendunt: scribam ipse de me,
multorum tamen exemplo et clarorum virorum. sed,
quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia: et
verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est
laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est;
accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi
denique reprehendant et dicant verecundiores esse prae-
cones ludorum gymnicorum, qui cum ceteris coronas
inposuerint victoribus eorumque nomina magna voce
pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona
donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce se
9 ipsi victores esse praedicent. haec nos vitare cupimus
et, si recipis causam nostram, vitabimus; idque ut facias,
rogamus. ac ne forte mirere, cur, cum mihi saepe osten-
deris te accuratissume nostrorum temporum consilia atque
eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et
tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit,
de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo
sumus, ut et ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos
cognoscant et nosmet ipsi vivi gloriola nostra perfrua-
10 mur. his de rebus quid acturus sis, si tibi non est mo-
lestum, rescribas mihi velim: si enim suscipis causam,
conficiam commentarios rerum omnium; sin autem dif-
fers me in tempus aliud, coram tecum loquar. tu interea
non cessabis et ea, quae habes instituta, perpolies nos-
que diliges.

XIII.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1 Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum mihi
gratissima est — declarat enim summam benevolentiam
coniunctam pari prudentia —, tamen illum fructum ex
iis litteris vel maximum cepi, quod te praeclare res hu-
manas contemnentem et optume contra fortunam para-
tum armatumque cognovi; quam quidem laudem sapien-
tiae statuo esse maximam, non aliunde pendere nec

extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere
rationes. quae cogitatio cum mihi non omnino excidisset 2
— etenim penitus insederat —, vi tamen tempestatum et
concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque
convolsa; cui te opitulari et video et id fecisse etiam
proximis litteris multumque profecisse sentio. itaque
hoc saepius dicendum tibique non significandum solum,
sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse
tuis litteris gratius. ad consolandum autem cum illa 3
valent, quae eleganter copioseque collegisti, tum nihil
plus quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui
perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. atque
hoc etiam fortiorem me puto quam te ipsum, praecepto-
rem fortitudinis, quod tu mihi videre spem non nullam
habere haec aliquando futura meliora; casus enim gla-
diatorii similitudinesque eae, tum rationes in ea disputa-
tione a te collectae, vetabant me rei publicae penitus
diffidere. itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse,
cum aliquid speres, alterum mirum, spe ulla teneri: quid
est enim non ita adfectum, ut id non deletum exstinctum-
que esse fateare? circumspice omnia membra rei publi-
cae, quae notissima sunt tibi: nullum reperies profecto,
quod non fractum debilitatumve sit; quae persequerer,
si aut melius ea viderem quam tu vides, aut commemo-
rare possem sine dolore: quamquam tuis monitis prae-
ceptisque omnis est abiciendus dolor. ergo et domestica 4
feremus, ut censes, et publica paulo etiam fortius for-
tasse quam tu ipse, qui praecipis; te enim aliqua spes
consolatur, ut scribis, nos erimus etiam in omnium de-
speratione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et prae-
cipis: das enim mihi iucundas recordationes conscientiae
nostrae rerumque earum, quas te in primis auctore ges-
simus; praestitimus enim patriae non minus certe quam
debuimus, plus profecto quam est ab animo cuiusquam
aut consilio hominis postulandum. ignosces mihi de me 5
ipso aliquid praedicanti; quarum enim tu rerum cogita-
tione nos levari aegritudine voluisti, earum etiam com-
memoratione lenimur. itaque, ut mones, quantum potero
me ab omnibus molestiis et angoribus abducam trans-
feramque animum ad ea, quibus secundae res ornantur,

adversae adiuvantur, tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque aetas et valetudo, et, si esse una minus poterimus quam volemus, animorum tamen coniunctione isdemque studiis ita fruemur, ut numquam non una esse videamur.

XIV.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 709.

L. LUCCEIUS Q. F. S. D. M. TULLIO M. F.

1 S. V. B. E. V., sicut soleo, paululo tamen etiam deterius quam soleo. te requisivi saepius, ut viderem: Romae quia postea non fuisti quam decesserat, miratus sum; quod idem nunc miror. non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat. si solitudine delectare, cum scribas et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo neque reprehendo tuum consilium; nam nihil isto potest esse iucundius non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis, praesertim vel animo defetigato tuo, qui nunc requiem quaerat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, *te* ipsum laudibus inlu-
2 stret. sin autem, sicut hinc discesseras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti, doleo, quia doles et angere; non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare: quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelleges te querelis cotidianis nihil proficere? non intelleges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te pru-
3 dentia postulat? quod si non possimus aliquid proficere suadendo, gratia contendimus et rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes et ad convictum nostrum redeas ..... ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius ac propriam. cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio; cupio deterrere, ne permaneas in incepto. nunc duae res istae contrariae me conturbant, ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes aut in altera non offendas. vale.

XV.

Scr. in Antiati mense Iunio a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in 1
iis litteris, quas a te proxime accepi, non ille quidem
mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus; dicerem 'iu-
cundus,' nisi id verbum in omne tempus perdidissem;
neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris et in
qua me lenissimis et amantissimis verbis utens re gravi-
ter accusas, sed quod, illius tanti volneris quae remedia
esse debebant, ea nulla sunt. quid enim? ad amicosne 2
confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere com-
munis, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto ob-
duruerunt. tecum vivere possem equidem et maxime
vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria; quod
vinclum, quaeso, deest nostrae coniunctioni? possumusne
igitur esse una? nec mehercule intellego, quid impediat;
sed certe adhuc non fuimus, cum essemus vicini in Tu-
sculano, in Puteolano: nam quid dicam in urbe? in qua,
cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. sed 3
casu nescio quo in ea tempora nostra aetas incidit, ut,
cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam pu-
deret: quod enim esse poterat mihi perfugium spoliato
et domesticis et forensibus ornamentis atque solaciis?
litterae, credo, quibus utor adsidue: quid enim aliud
facere possum? sed nescio quo modo ipsae illae exclu-
dere me a portu et perfugio videntur et quasi exprobrare,
quod in ea vita maneam, in qua nihil insit nisi propa-
gatio miserrimi temporis. hic tu *me ab* ea abesse urbe 4
miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit
odium temporum, hominum, fori, curiae? itaque sic lit-
teris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab
iis medicinam perpetuam, sed ut exiguam oblivionem
doloris petam. quod si id egissemus ego atque tu, quod 5
ne in mentem quidem nobis veniebat propter cotidianos
metus, *si* omne tempus una fuissemus, neque me valetudo
tua offenderet neque te maeror meus. quod quantum
fieri poterit consequamur: quid enim est utrique nostrum
aptius? propediem te igitur videbo.

XVI.

Scripta est haec epistola anno incerto.

M. CICERO S. D. *T.* TITIO.

1 Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem, tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse meaeque in te benevolentiae non tacere tanto in tuo maerore tam diu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quae levare
2 dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. est autem consolatio pervolgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunae proposita sit vita nostra, neque esse recusandum, quo minus ea, qua nati sumus, condicione vivamus, neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus, eventisque aliorum memoria repetendis
3 nihil accidisse novi nobis cogitemus. neque hae neque ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis viris usurpatae memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis et haec perturbatio temporum perditorum, cum beatissimi sint qui liberos non susceperunt, minus autem miseri qui his temporibus amiserunt quam si eosdem bona aut deni-
4 que aliqua re publica perdidissent. quod si tuum te desiderium movet aut si tuarum rerum cogitatione maeres, non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto; sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas, ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, ex qua si resideat sensus, inmortalitas illa potius quam mors ducenda sit, sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quae non sentiatur, hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, inpendere rei publicae, quae qui reliquerit nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur: quid est enim iam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? non mehercule quemquam audivi

hoc gravissimo et pestilentissimo anno adulescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a dis inmortalibus ereptus ex his miseriis atque ex iniquissima condicione
vitae videretur. qua re, si tibi unum hoc detrahi potest, 5
ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse, permultum erit ex maerore tuo deminutum; relinquetur enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur, in qua non est iam gravitatis et sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre inmoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque seiunctus. etenim eum semper te et privatis in rebus et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas et constantiae serviendum. nam, quod adlatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id nos
praecipere consilio prudentiaque debemus. etenim si 6
nulla fuit umquam liberis amissis tam inbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit, certe nos, quod est dies adlatura, id consilio ante ferre debemus neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possimus. his ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse adsecutum, sin minus forte valuissent, officio tamen esse functum viri benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim et futurum esse confidas.

XVII.

Scr. Romae anno incerto.

M. CICERO S. D. P. SITTIO P. F.

Non oblivione amicitiae nostrae neque intermissione 1
consuetudinis meae superioribus temporibus ad te nullas litteras misi, sed quod priora tempora in ruinis rei publicae nostrisque iacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. cum vero et intervallum iam satis longum fuisset et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis
haec ad te scribere: ego te, P. Sitti, et primis tempori- 2
bus illis, quibus in invidiam absens et in crimen voca-

bare, defendi, et, cum in tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen coniungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum, et proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem ac mihi placuisset, si adfuissem, tamen nulla re saluti tuae defui; cumque eo tempore invidia annonae, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii multaque alia rei publicae vitia plus quam causa ipsa veritasque valuissent, Publio tuo neque opera neque consilio neque labore neque gratia neque testi-
3 monio defui. quam ob rem omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum esse meminisses, id est, ut et communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres et dolori fortiter ac fortunae resisteres cogitaresque et in nostra civitate et in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris iniustis iudiciis talis casus incidisse. illud utinam ne vere scriberem, ea te re publica carere, in qua neminem prudentem homi-
4 nem res ulla delectet! de tuo autem filio, vereor ne, si nihil ad te scripserim, debitum eius virtuti videar testimonium non dedisse, sin autem omnia, quae sentio, perscripserim, ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem tuum: sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse duces; nec enim minus nostra sunt quae animo conplectimur quam quae oculis intuemur.
5 quam ob rem et illius eximia virtus summusque in te amor magnae tibi consolationi debet esse, et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus semperque pendemus, et maxime animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis et illud adiunges, homines sapientis turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum iniuria commoveri. ego et memoria nostrae veteris amicitiae et virtute atque observantia filii tui monitus nullo loco deero neque ad consolandam neque ad levandam fortunam tuam: tu si quid ad me forte scripseris, perficiam ne te frustra scripsisse arbitrere.

XVIII.

Scr. Romae anno incerto.

M. CICERO S. D. T. FADIO.

Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse 1
sum, propterea quod nullam rem gravius iam diu tuli quam incommodum tuum, tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque praebeas et, qua condicione omnes homines et quibus temporibus nos nati simus, cogites. plus tibi virtus tua dedit quam fortuna abstulit, propterea quod adeptus es quod non multi homines novi, amisisti quae plurimi homines nobilissimi. ea denique videtur condicio inpendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac re publica discesserit. tu vero, qui et for- 2
tunas et liberos habeas et nos ceterosque necessitudine et benevolentia tecum coniunctissimos, cumque magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi, et cum *tuum* unum sit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia eaque dubia potentiae alicuius condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. meus animus *is* erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis et qui esse debet.

XIX.

Scr. in Cumano exeunte mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO RUFO.

Etsi mihi numquam dubium fuit quin tibi essem ca- 1
rissimus, tamen cotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses — etsi meo iudicio nihil ad tuum provinciale officium addi potest —, quo liberius iudicium esse posset tuum. itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam et, cum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magno opere esse laetatum, et *ex* his proximis

litteris magnum cepi fructum et iudicii et officii tui: iudicii, quod intellego te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore, quo neque mihi gratius neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quic-
2 quam potest. mihi consilium captum iam diu est; de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii tali tempore quasi quaedam admonitio videtur esse officii vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi vel laboris: cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum, sed ita — non enim dimittam pudorem in rogando meum —, si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam; si non feceris, ignoscam, et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor; est enim res profecto maxima. quid rectum sit, adparet; quid expediat, obscurum est, ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni ac litteris nostris, dubitare non possimus quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima. qua re tu, si simul placebit, statim ad me venies: sin idem placebit atque eodem, nec continuo poterit, omnia tibi ut nota sint faciam. quicquid statueris, te mihi amicum, sin id, quod opto, etiam amicissimum iudicabo.

XX.

Scr. ad urbem medio mense Ianuario a. u. c. 705.

CICERO RUFO.

1 Quo*quo* modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. qua re etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: a quo mihi exploratum est in rationibus dumtaxat referendis — de ceteris rebus adfirmare non possum — nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem aut existimationem tuam; dein, si

rationum referendarum ius vetus et mos antiquus mane-
ret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione
nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non
fuisse. quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo 2
pristina maneret, id, quoniam lege Iulia relinquere ra-
tiones in provincia necesse erat easdemque totidem ver-
bis referre ad aerarium, feci in provincia; neque ita feci,
ut te ad meum arbitrium adducerem, sed tribui tibi tan-
tum, quantum me tribuisse numquam me paenitebit:
totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse
suspectum, tibi tradidi; tu ei M. Mindium, fratrem tuum,
adiunxisti; rationes confectae me absente sunt tecum, ad
quas ego nihil adhibui praeter lectionem; ita accepi
librum a meo [servo] scriba, ut eundem acceperim a
fratre tuo. si honos is fuit, maiorem tibi habere non
potui; si fides, maiorem tibi habui quam paene ipsi mihi;
si providendum fuit ne quid aliter, ac tibi et honestum
et utile esset, referretur, non habui, cui potius id negotii
darem, quam *cui* dederam. illud quidem certe factum
est, quod lex iubebat, ut apud duas civitates, Laodicen-
sem et Apamensem, quae nobis maximae videbantur,
quoniam ita necesse erat, rationes confectas conlatas de-
poneremus. itaque huic loco primum respondeo, me,
quamquam iustis de causis rationes referre properarim,
tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas
rationes pro *re*latis haberem, quam ob rem .... de 3
Volusio quod scribis, non est id rationum: docuerunt
enim me periti homines, in his cum omnium peritissimus,
tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium traferri
nomen a Valerio non potuisse, praedes Valerianos teneri.
neque id erat HS xxx, ut scribis, sed HS xix; erat enim
curata nobis pecunia Valerii mancipis nomine, ex qua
reliquum quod erat in rationibus rettuli. sed sic me et 4
liberalitatis fructu privas et diligentiae et, quod minime
tamen laboro, mediocris etiam prudentiae: liberalitatis,
quod mavis scribae mei beneficio quam meo legatum
meum .... praefectumque Q. Leptam maxima cala-
mitate levatos, cum praesertim non deberent esse obligati;
diligentiae, quod existimas de tanto officio meo, tanto
etiam periculo, nec scisse me quicquam nec cogitavisse,

scribam, quicquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset
quidem, rettulisse; prudentiae, cum rem a me non insi-
pienter excogitatam *ne cogitatam* quidem putas. nam et
Volusii liberandi meum fuit consilium, et, ut multa tam
gravis Valerianis praedibus ipsique T. Mario depellere-
tur, a me inita ratio est; quam quidem omnes non solum
probant, sed etiam laudant, et, si verum scire vis, hoc
5 uni scribae meo intellexi non nimium placere. sed ego
putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, con-
sulere fortunis tot vel amicorum vel civium. nam de
† Lucceio est ita actum, ut auctore Cn. Pompeio ista pe-
cunia in fano poneretur: id ego adgnovi meo iussu esse
factum: qua pecunia Pompeius est usus, ut ea, quam tu
deposueras, Sestius. sed haec ad te nihil intellego perti-
nere: illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut ad-
scriberem te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi
ista pecunia gravissimis esset certissimisque monimentis
testata, cui data, quo senatus consulto, quibus tuis, quibus
meis litteris P. Sestio tradita esset; quae cum viderem
tot vestigiis inpressa, ut in iis errari non posset, non
adscripsi id, quod tua nihil referebat: ego tamen adscri-
6 psissem mallem, quoniam id te video desiderare. sicut
scribis tibi id esse referendum, item ipse sentio, neque
in eo quicquam a meis rationibus discrepabunt tuae:
addes enim tu, meo iussu, quod ego, qui non addidi, nec
causa est cur negem, nec, si causa esset et tu nolles,
negarem. nam de HS. nongentis milibus certe ita rela-
tum est, ut tu sive frater tuus referri voluit. sed, si
quid est, quoniam de † logeo parum provisum est, quod
ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim,
de eo mihi, quoniam senatus consulto non sum usus,
quid per leges liceat, considerandum est. te certe in
† pecuniae exactae ita efferre ex meis rationibus relatis
non oportuit, nisi quid me fallit; sunt enim alii peritio-
res. illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae
interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo
7 facere possim. quod scribis de beneficiis, scito a me et
tribunos militaris et praefectos et contubernalis dumtaxat
meos delatos esse. in quo quidem me ratio fefellit: libe-
rum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam

dari; postea certior sum factus triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem. sane moleste tuli non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse quam meae, qui ambitione nihil uterer. de centurionibus tamen et de tribunorum militarium contubernalibus res est in integro; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. reliquum est de HS. centum 8
milibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse adlatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui et Tullii. sed cum id corrigi non posset, quod iam depositis rationibus ex provincia decessissemus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse; sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto neque me tuam hodie epistolam de HS. centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolae per haec tempora molestae sunt. simul illud cogitare debes, me 9
omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse; id fuisse HS. XXII., eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse. quod ego sive aequo animo sive iniquo fero, tu de HS. centum aequo animo ferre debes et existimare eo minus ad te vel de tuis cibariis vel de mea liberalitate pervenisse. quod si mihi expensa ista HS. centum tulisses, tamen, quae tua est suavitas quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere; nam, numeratum si cuperem, non erat. sed haec iocatum me putato, ut ego te existimo; ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est.

XXI.

Scr. Romae a. u. c. 707

M. CICERO S. D. L. MESCINIO.

Gratae mihi tuae litterae fuerunt, ex quibus intellexi, 1
quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate adfectum esse videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam; nam tecum esse, ita mihi

[communia] omnia, quae opto, contingant, ut vehementer velim! etenim cum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius quam tecum, et pauci, quibuscum essem aeque libenter; hoc vero tempore, cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum medius fidius tecum diem libentius posuerim quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario: noli enim existimare mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto
2 uno aut summum altero. itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consiliorum meorum: ego enim is sum, quem ad modum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius quam meorum civium causa fecerim; cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti — me enim amabas —, et ipse beatus esset et omnes boni. ego sum, qui nullius vim plus valere volui quam honestum otium; idemque, cum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram, quavis tuta condicione pacem accipere malui quam viribus cum valentiore pugnare. sed et haec et multa alia coram brevi tempore
3 licebit. neque me tamen ulla res alia Romae tenet nisi exspectatio rerum Africanarum; videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. puto autem mea non nihil interesse: quamquam id ipsum, quid intersit, non sane intellego, verum tamen, quicquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum; est enim res iam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum; quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter iniuriam ferres; iuvitque me tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. verum enim scribam: teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate et in libera vixi-

mus. sed, ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc 4
non solum adversam, sed funditus eversam fortunam
fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis
boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati con-
temnere debebamus, propterea quod nullum sensum esset
habitura, nunc sic adfecti non modo contemnere debea-
mus, sed etiam optare. tu, si me diligis, fruere isto otio 5
tibique persuade praeter culpam [ac peccatum], qua
semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse,
quod sit horribile aut pertimescendum. ego, si videbi-
tur recte fieri posse, ad te veniam brevi; si quid acci-
derit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam
statim. tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te
ne moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quae-
sieris per litteras, quid te velim facere: me velim, ut
facis, diligas valetudinique tuae et tranquillitati animi
servias.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER SEXTUS.
AD A. TORQUATUM.

I.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime paeniteat nemoque sit, quin ubivis quam ibi, ubi est, esse malit, tamen mihi dubium non est quin hoc tempore bono viro Romae esse miserrimum sit; nam etsi, quocumque in loco quisque est, idem est ei sensus et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum, tamen oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur nec avertere a miseriis cogitationem sinunt: qua re etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera; etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent nec melius, si tu adesses, tenerent nec sunt ullo in proprio periculo; nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare aut commu-
2 nem recusare. de te autem ipso, Torquate, est tuum sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. nec enim is, qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati; nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae; cumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nul-

lum esse perspicio, quod quidem seiunctum sit ab omnium
interitu, ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio.
reliquum est ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis 3
loco pono, maxime excruciet, commune periculum rei
publicae; cuius tanti mali, quamvis docti viri multa di-
cant, tamen vereor ne consolatio nulla possit vera repe-
riri praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque
animo roboris est atque nervorum. si enim bene sentire
recteque facere satis est ad bene beateque vivendum,
vereor ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia
sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. nec
enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim
et liberos et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis offi-
cium iustum et pium et debitum rei publicae nostraeque
dignitati videbamur sequi, nec, cum id faciebamus, tam
eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. qua 4
re si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam pro-
positum fuit accidere posse, non debemus ita cadere ani-
mis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam
putarimus. simus igitur ea mente, quam ratio et veritas
praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum praeter
culpam putemus, eaque cum careamus, omnia humana
placate et moderate feramus. atque haec eo pertinet
oratio, ut perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se
sustentare posse videatur; sed si est spes aliqua rebus
communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere
non debes. atque haec mihi scribenti veniebat in men- 5
tem me esse eum, cuius tu desperationem accusare solitus
esses quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem
excitare; quo quidem tempore non ego causam nostram,
sed consilium inprobabam: sero enim nos iis armis ad-
versari videbam, quae multo ante confirmata per nosmet
ipsos erant, dolebamque pilis et gladiis, non consiliis
neque auctoritatibus nostris de iure publico disceptari.
neque ego ea, quae facta sunt, fore cum dicebam, divi-
nabam futura, sed, quod et fieri posse et exitiosum fore,
si evenisset, videbam, id ne accideret timebam, praeser-
tim cum, si mihi alterum utrum de eventu atque exitu
rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, ex-
ploratius possem promittere: iis enim rebus praestabamus,

quae non prodeunt in aciem; usu autem armorum et militum robore inferiores eramus. sed tu illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum esse oportere censebas.
6 haec eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti fidelissimo animo, ut mihi quidem visus est, narravit te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes nec dubitare quin aut aliqua re publica sis is futurus, qui esse debes, aut perdita non adflictiore condicione quam ceteri. hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitae, et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti, qui te profecto et benevolentia et sapientia consolatur, cuius si essemus et auctoritatem et consilium secuti, togati potius potentiam
7 quam armati victoriam subissemus. sed haec longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit; illa, quae maiora sunt, brevius exponam. ego habeo, cui plus quam tibi debeam, neminem; quibus tantum debebam, quantum tu intellegis, eos huius mihi belli casus eripuit. qui sim autem hoc tempore, intellego; sed quia nemo est tam adflictus, quin, si nihil aliud studeat nisi id, quod agit, possit navare aliquid et efficere, omne meum consilium, operam, studium certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

II.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Peto a te ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam, sed aut gravitate valetudinis, qua tamen iam paulum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim; qua re velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benevolentia tenere tuasque omnis res non minori
2 mihi curae quam meas esse. quod maiore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant aut opinabantur, mihi crede, non est pro malis temporum quod moleste feras; necesse est enim aut armis

urgeri rem publicam sempiternis aut his positis recreari aliquando aut funditus interire. si arma valebunt, nec eos, a quibus recipieris, vereri debes nec eos, quos adiuvisti; si armis aut condicione positis aut defetigatione abiectis aut victoria detractis civitas respiraverit, et dignitate tua frui tibi et fortunis licebit; sin omnino interierint omnia fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, iam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur, misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis. quae vis insit in his paucis verbis — plura 3
enim committenda epistolae non erant —, si attendes, quod facis, profecto etiam sine meis litteris intelleges te aliquid habere, quod speres, nihil, quod aut hoc aut aliquo rei publicae statu timeas; omnia si interierint, cum superstitem te esse rei publicae ne si liceat quidem velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. sed haec hactenus. tu velim scribas ad me, quid agas et ubi futurus sis, ut aut quo scribam aut quo veniam scire possim.

III.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

Superioribus litteris benevolentia magis adductus, 1
quam quo res ita postularet, fui longior; neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. hoc item tempore brevior esse debeo: 2
sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est; sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim cum accesserit nihil novi. nam etsi cotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est et idem exitus; quem ego tam video animo, quam ea, quae oculis cernimus, nec vero quicquam video, quod non idem te videre certo sciam. nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest, tamen et belli exitum video et, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterum utrum

3 vincere, qualis futura sit vel haec vel illa victoria. idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id [vel] ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur: ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserrimum est; mori autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. sed in ea es urbe, in qua haec vel plura et ornatiora parietes ipsi loqui posse vi-
4 deantur. ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse quam quemvis aut eorum, qui discesserint, *aut eorum, qui remanserint:* alteri dimicant, alteri victorem timent. sed haec consolatio levis est; illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor: nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa, et, si non ero, sensu omnino carebo. sed rursus γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad te haec. mihi tu, tui, tua omnia maximae curae sunt et, dum vivam, erunt. vale.

IV.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Novi, quod ad te scriberem, nihil erat, et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere; de futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis propius accedere, cum est res eius modi, cuius exitus provideri possit. nunc tantum videmur intellegere, non diuturnum *futurum* bellum, etsi id ipsum non nullis videtur secus. equidem cum haec scribebam, aliquid iam actum putabam: non quo ...... sed quod difficilis erat coniectura. nam cum omnis belli Mars communis et cum semper incerti exitus proeliorum sunt, tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum: illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. alteros prope modum iam sumus experti; de altero nemo est quin cogi-
2 tet, quam sit metuendus iratus victor armatus. hoc loco si

videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire praeter illam, quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est quaque ego cotidie magis utor: conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum nec esse ullum magnum malum praeter culpam: a qua quoniam tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii quam consilium reprehendatur, et quoniam praestitimus quod debuimus, moderate quod evenit feramus. sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum maioris ingenii et ad ferundum singularis virtutis indigent: illud cuivis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas; eius enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia; de illis autem non arbitror te exspectare quid sentiam. reliquum 3
est, ut te angat, quod absis a tuis tam diu. res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius; sed, ut ad te scripsi antea, tempus est huius modi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. equidem, nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre quam audire, sed etiam quod ad omnis casus subitorum periculorum magis obiecti sumus quam si abessemus; etsi me ipsum, consolatorem tuum, non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. quanto 4
fuerim *in* dolore, meministi: in quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quam ceteros, cum cupiebam quamvis iniqua condicione pacem; quod etsi casu, non divinatione mea factum est, tamen [in] hac inani prudentiae laude delector. deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam vocer ad exitum vitae, non ab ea re publica avellar, qua carendum esse doleam, praesertim cum id sine ullo sensu futurum sit. adiuvat etiam aetas et acta iam vita, quae cum cursu suo bene confecto delectat, tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. postremo is vir vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut inpudentia videatur

eandem fortunam, si res cogat, recusare. equidem mihi omnia propono, nec ullum est tantum malum, quod non putem inpendere; sed cum plus in metuendo mali sit quam in ipso illo, quod timetur, *metuere* desino, praesertim cum id inpendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. sed haec satis multa, vel plura potius quam necesse fuit; facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas.
5 Servium discessisse Athenis moleste tuli; non enim dubito quin magnae tibi levationi solitus sit esse cotidianus congressus et sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. tu velim te, ut debes et soles, tua virtute sustentes: ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo; quae cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non adsequar. vale.

V.

Scr. Romae exeunte anno u. c. 708.

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1 Quotienscumque filium tuum video — video autem fere cotidie —, polliceor ei studium quidem meum et operam sine ulla exceptione aut laboris aut occupationis aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum valeam quantumque possim. liber tuus et lectus est et legitur a me diligenter et custoditur diligentissime. res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt; quae quidem cotidie faciliores mihi et meliores videntur, multisque video magnae esse curae, quorum de studio et de sua spe filium ad te perscripsisse certo scio.
2 iis autem de rebus, quas coniectura consequi possumus, non mihi sumo ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intellegere mihi persuaserim; sed tamen, quia fieri potest ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere: ea natura rerum est et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi aut ceteris fortuna esse diuturna neque haerere in tam bona
3 causa et in tam bonis civibus tam acerba iniuria. qua re ad eam spem, *quam de omnibus habemus, accedit ea,*

quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem et virtutem tuam — haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia —, *sed* propter eximium ingenium summamque † virtutem, cui mehercules hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset; quod ipsum lenitur cotidie, significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud illum plurimum profuturam. quapropter primum fac animo forti atque magno sis — 4
ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit —, deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. a me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim; id enim et vetustas nostri amoris et mea consuetudo in meos et tua multa erga me officia postulant.

VI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. *A.* CAECINAE.

Vereor ne desideres officium meum, quod tibi pro 1
nostra et meritorum multorum et studiorum parium coniunctione deesse non debet, sed tamen vereor ne litterarum a me officium requiras, quas tibi et iam pridem et saepe misissem, nisi cotidie melius exspectans gratulationem quam confirmationem animi tui conplecti litteris maluissem. nunc, ut spero, brevi gratulabimur; itaque in aliud tempus id argumentum epistolae differo. his 2
autem litteris animum tuum, quem minime inbecillum esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto; nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut adflictum et iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem quam te memini dubitare de mea. nam cum me ex re publica expulissent ii, qui illam cadere posse stante me non putarant, memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire te de glorioso et celeri

3 reditu meo confirmare. si te ratio quaedam mira Tuscae
disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro,
acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra divinatio
fallet, quam cum sapientissimorum virorum monitis at-
que praeceptis plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio,
tum magno etiam usu tractandae rei publicae magnaque
4 nostrorum temporum varietate consecuti sumus; cui qui-
dem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil
in his tam obscuris rebus tamque perturbatis umquam
omnino fefellit. dicerem, quae ante futura dixissem, ni
vererer ne ex eventis fingere viderer; sed tamen plurimi
sunt testes me et initio, ne coniungeret se cum Caesare,
monuisse Pompeium, et postea, ne se *di*iungeret: con-
iunctione frangi senatus opes, diiunctione civile bellum
excitari videbam. atque utebar familiarissime Caesare,
Pompeium faciebam plurimi; sed erat meum consilium
5 cum fidele Pompeio, tum salutare utrique. quae prae-
terea providerim, praetereo; nolo enim hunc de me
optime meritum existimare ea me suasisse Pompeio, qui-
bus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et
princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non ha-
beret: eundum in Hispaniam censui; quod si fecisset,
civile bellum nullum omnino fuisset. rationem haberi
absentis non tam pugnavi ut liceret, quam ut, quoniam
ipso consule pugnante populus iusserat, haberetur. causa
orta belli est: quid ego praetermisi aut monitorum aut
querelarum! cum vel iniquissimam pacem iustissimo bello
6 anteferrem. victa est auctoritas mea, non tam a Pom-
peio — nam is movebatur — quam ab iis, qui duce
Pompeio freti peropportunam et rebus domesticis et cu-
piditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. sus-
ceptum bellum est quiescente me, depulsum ex Italia
manente me, quoad potui; sed valuit apud me plus pu-
dor meus quam timor; veritus sum deesse Pompeii saluti,
cum ille aliquando non defuisset meae. itaque vel officio
vel fama bonorum vel pudore victus, ut in fabulis Am-
phiaraus, sic ego prudens et sciens 'ad pestem ante
oculos positam' sum profectus; quo in bello nihil adversi
7 accidit non praedicente me. qua re quoniam, ut augures
et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis

superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem
augurii et divinationis meae, debebit habere fidem nostra
praedictio. non igitur ex alitis involatu nec e cantu
sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripu-
diis solistimis aut soniviis tibi auguror, sed habeo alia
signa, quae observem; quae etsi non sunt certiora illis,
minus tamen habent vel obscuritatis vel erroris. notan- 8
tur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam
via, quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e tem-
porum civilium natura atque ratione. in Caesare haec
sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur prae-
claro illo libro Querelarum tuarum; accedit quod mirifice
ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur; prae-
terea cedit multorum iustis et officio incensis, non inani-
bus aut ambitiosis, voluntatibus, in quo vehementer eum
consentiens Etruria movebit. 'cur haec igitur adhuc 9
parum profecerunt?' quia non putat se sustinere causas
posse multorum, si tibi, cui iustius videtur irasci posse,
concesserit. 'quae est igitur' inquies 'spes ab irato?'
eodem *e* fonte se hausturum intellegit laudes suas, e
quo sit leviter aspersus. postremo homo valde est acutus
et multum providens; intellegit te, hominem in parte
Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum
et in communi re publica cuivis summorum tuae aetatis
vel ingenio vel gratia vel fama populi Romani parem,
non posse prohiberi re publica diutius; nolet hoc tem-
poris potius esse aliquando beneficium quam iam suum.
dixi de Caesare; nunc dicam de temporum rerumque 10
natura: nemo est tam inimicus ei causae, quam Pom-
peius animatus melius quam paratus susceperat, qui nos
malos civis dicere aut homines inprobos audeat. in quo
admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Cae-
saris; numquam nisi honorificentissime Pompeium ap-
pellat. 'at in eius persona multa fecit asperius.' armo-
rum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris. at nos
quem ad modum est conplexus! Cassium sibi legavit;
Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae; Marcel-
lum, cui maxime suscensebat, cum summa illius dignitate
restituit. quo igitur haec spectant? rerum hoc natura et 11
civilium temporum non patietur, nec manens nec mutata

ratio feret primum, ut non in causa pari eadem sit et condicio et fortuna omnium; deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati
12 reverterunt. habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsisses pro re publica — ita enim tum putabas —, non nimis esse laudandum; sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere, ut vinceremur, putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. disputarem etiam, quanto solacio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus adversis litterae esse deberent; commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum vel comitum tuorum gravissimos casus; etiam externos multos claros viros nominarem; levat enim dolorem communis quasi legis et huma-
13 nae condicionis recordatio. exponerem etiam, quem ad modum hic et quanta in turba quantaque in confusione rerum omnium viveremus; necesse est enim minore desiderio perdita re publica carere quam bona. sed hoc genere nihil opus est: incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. interea tibi absenti et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum iam pridem et pollicitus sum et detuli; nunc hoc amplius, quod me amicissime cotidie magis Caesar amplectitur, familiares quidem eius, sicuti neminem. apud quem quicquid valebo vel auctoritate vel gratia, valebo tibi: tu cura ut cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentes.

VII.

Scr. in Sicilia exeunte anno u. c. 708.

CAECINA CICERONI PLUR. SAL.

1 Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro et miserere temporis. filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria, si liber exisset, quoniam non tam

interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur, ne ea res inepte mihi noceret, cum praesertim adhuc stili poenas dem. qua quidem in re singulari sum fato; nam cum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama multetur, meus error exsilio corrigitur, cuius summa criminis est, quod armatus adversario male dixi. nemo 2
nostrum est, ut opinor, quin vota Victoriae suae fecerit; nemo, quin etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, optarit: hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est; si scit et persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa deos venerati sunt contra eius salutem? sed ut 3
eodem revertar, causa haec fuit timoris: scripsi de te parce medius fidius et timide, non revocans me ipse, sed paene refugiens. genus autem hoc scripturae non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere quis ignorat? solutum existimatur esse alteri male dicere — tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas —; inpeditum, se ipsum laudare, ne vitium adrogantiae subsequatur; solum vero liberum, alterum laudare, de quo quicquid detrahas, necesse est aut infirmitati aut invidiae adsignetur. ac nescio an tibi gratius opportuniusque acciderit; nam quod praeclare facere non poteram, primum erat, non attingere; secundum [beneficium], quam parcissime facere. sed tamen ego quidem me sustinui; multa minui, multa sustuli, conplura ne posui quidem. quem ad modum igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, non nullos male haerentis relinquas, ruinae periculum struas, non ascensum pares, sic tot malis tum vinctum tum fractum studium scribendi quid dignum auribus aut probabile potest adferre? cum vero ad ipsius Caesaris 4
nomen veni, toto corpore contremesco, non poenae metu, sed illius iudicii: totum enim Caesarem non novi. quem putas animum esse, ubi secum loquitur? 'hoc probabit: hoc verbum suspitiosum est.' 'quid, si hoc muto? at vereor, ne peius sit.' 'age vero, laudo aliquem: num offendo? cum porro offendam, quid, si non volt?' 'armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?' auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves

tibi per Brutum et ad excusationem socium quaeris: ubi
hoc omnium patronus facit, quid me, veterem tuum,
nunc omnium clientem sentire oportet? in hac igitur
calumnia timoris et caecae suspitionis tormento, cum
plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iu-
dicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus
expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens
ingenium armavit, nos sentimus. sed tamen ego filio
dixeram, librum tibi legeret et auferret, aut ea condicione
daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium
5 faceres. de Asiatico itinere, quamquam summa *me* ne-
cessitas premebat, ut imperasti, feci. te pro me quid
horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis
constitui. nihil est, mi Cicero, quod filium meum ex-
spectes: adulescens est; omnia excogitare vel studio vel
aetate vel metu non potest. totum negotium tu sustineas
oportet; in te mihi omnis spes est. tu pro tua prudentia,
quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, tenes; a
te omnia proficiscantur et per te ad exitum perducantur
necesse est; apud ipsum multum, apud eius omnis pluri-
6 mum potes. unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui
muneris, si quid rogatus fueris, ut facias — quamquam
id magnum et amplum est —, sed totum tuum esse onus,
perficies: nisi forte aut in miseria nimis stulte aut in
amicitia nimis inpudenter tibi onus inpono. sed utrique
rei excusationem tuae vitae consuetudo dat: nam quod
ita consuesti pro amicis laborare, non iam sic sperant
abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. quod ad
librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat,
aut ita corrigas, ne mihi noceat.

VIII.

Scr. Romae exeunte anno u. c. 708.

CICERO CAECINAE.

1 Cum esset mecum Largus, homo tui studiosus, locu-
tus Kalendas Ianuarias tibi praefinitas esse, quod omni-
bus rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius absente
Caesare egissent, ea solere illi rata esse, egi vehementer
cum iis, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad velle-

mus, esse uti liceret. qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset eius modi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare et adferre rationem, cur negarent, huic meae rogationi *vel flagitationi* potius non continuo responderunt; eodem die tamen ad me reverterunt; mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles; se praestaturos nihil ex eo te offensionis habiturum. quoniam, quid tibi permittatur, cognosti, quid mihi placeat, puto te scire oportere. actis his rebus lit- 2
terae a te mihi redditae sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor, in Siciliane *ut* subsidas an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi: ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat; tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. sed ego, sive hoc sive illud est, in Sicilia censeo commorandum: propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuvat crebris litteris et nuntiis, vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta; quam ob rem censeo magno opere commorandum. T. Furfanio Postumo, fa- 3
miliari meo, legatisque eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint; erant enim omnes Mutinae: viri sunt optimi et tui similium studiosi et mei necessarii. quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam; si quid ignorabo, de eo admonitus omnium studia vincam. ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit, tamen, quoniam tuis placuit te habere meas litteras, quas ei redderes, morem iis gessi: earum litterarum exemplum infra scriptum est.

IX.

Scr. Romae exeunte anno u. c. 708.

M. CICERO *T.* FURFANIO PROCOS. S.

Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudo- 1
que semper fuit, ut nulla maior esse possit; nam et patre eius, claro homine et forti viro, plurimum sum usus, et hunc a puero, quod et spem magnam mihi adferebat

summae probitatis summaeque eloquentiae et vivebat mecum coniunctissime non solum amicitiae officiis, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, nullo ut
2 cum homine coniunctius viverem. nihil attinet me plura scribere; quam mihi necesse sit eius salutem et fortunas quibuscumque rebus possim tueri, vides. reliquum est ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna et de rei publicae calamitatibus sentias, nihil a te petam nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus es, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intellego: hoc mihi gratius facere nihil potes. vale.

X.

Scr. Romae a. u. c. 709.

CICERO TREBIANO S. D.

1 Ego, quanti te faciam semperque fecerim quantique me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis; nam et consilium tuum, vel casus potius, diutius in armis civilibus commorandi semper mihi magno dolori fuit, et hic eventus, quod tardius, quam est aequum et quam ego vellem, reciperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerunt casus mei. itaque et Postumuleno et Sestio et saepissime Attico nostro proximeque Theudae, liberto tuo, totum me patefeci et haec his singulis saepe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satis facere cupere; idque tu ad tuos velim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam
2 sibi ad omnis res paratam putent. si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea re publica, de qua ita meritus sum, posse deberem, tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps; sed quoniam eodem tempore eademque de causa nostrum uterque cecidit, tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis: neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intellegere potui, est

alienus a nobis, et omnes fere familiarissimi eius [casu]
devincti magnis meis veteribus officiis me diligenter ob-
servant et colunt. itaque si qui mihi erit aditus de tuis
fortunis, id est de tua incolumitate, in qua sunt omnia,
agendi, quod quidem cotidie magis ex eorum sermonibus
adducor ut sperem, agam per me ipse et moliar. singula 3
persequi non est necesse; universum studium meum et
benevolentiam ad te defero. sed magni mea interest hoc
tuos omnis scire, quod tuis litteris fieri potest ut intelle-
gant, omnia Ciceronis patere Trebiano. hoc eo pertinet,
ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te
mihi susceptum iucundum sit futurum.

Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi in- 4
venirem; tali enim tempore aut consolari amicorum est
aut polliceri: consolatione non utebar, quod ex multis
audiebam, quam fortiter sapienterque ferres iniuriam
temporum quamque te vehementer consolaretur consci-
entia factorum et consiliorum tuorum; quod quidem si
facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in
quibus te semper scio esse versatum, idque ut facias
etiam atque etiam te hortor. simul et illud tibi, homini 5
peritissimo rerum et exemplorum et omnis vetustatis, ne
ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam
vellem, [et] in rebus atque usu plus etiam, quam vellem,
versatus, spondeo, tibi istam acerbitatem et iniuriam non
diuturnam fore; nam et ipse, qui plurimum potest, coti-
die mihi delabi ad aequitatem et ad rerum naturam vi-
detur, et ipsa causa ea est, ut iam simul cum re publica,
quae in perpetuum iacere non potest, necessario revi-
vescat atque recreetur, cotidieque aliquid fit lenius et
liberalius, quam timebamus: quae quoniam in temporum
inclinationibus saepe parvis posita sunt, omnia momenta
observabimus neque ullum praetermittemus tui iuvandi
et levandi locum. itaque illud alterum, quod dixi, litte- 6
rarum genus cotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut
etiam polliceri possim: id re quam verbis faciam liben-
tius. tu velim existimes et pluris te amicos habere, quam
qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego in-
tellegere potuerim, et me concedere eorum nemini. for-

tem fac animum habeas et magnum, quod est in uno te: quae sunt in fortuna, temporibus regentur et consiliis nostris providebuntur.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 709.

[M.] CICERO S. D. TREBIANO.

1 Dolabellam antea tantum modo diligebam; obligatus ei nihil eram — nec enim acciderat mihi opus esse —, et ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis: nunc tanto sum devinctus eius beneficio, quod et antea in re et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satis fecit, ut nemini plus debeam. qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari quam gratias agere malim; alterum omnino non desidero, alterum vere
2 facere poteris. quod reliquum est, quoniam tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuae sapientiae magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci, quid reciperaris, cogitare: vives cum tuis, vives nobiscum; plus adquisisti dignitatis quam amisisti rei familiaris; quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit te mihi maximas gratias agere: haec praedicatio tua mihi valde grata est eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud Sironem, nostrum amicum; quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. te cupio videre quam primum.

XII.

Scr. Romae a. u. c. 707.

CICERO AMPIO SAL. PLUR.

1 Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente atque ita cadere, ut nulla res te ad aequitatem animi possit postea extollere. egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant; vincebatur enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui caritate et meo perpetuo erga te amore culto a te diligentissime. omnia promissa confirmata, certa et rata sunt, quae ad

reditum et ad salutem tuam pertinent. vidi, cognovi,
interfui. etenim omnis Caesaris familiaris satis oppor- 2
tune habeo inplicatos consuetudine et benevolentia sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum. hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius plane ita faciunt, ut me unice diligant. quod si mihi per me efficiundum fuisset, non me paeniteret pro ratione temporum ita esse molitum; sed nihil est a me inservitum temporis causa; veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate quam gratia; Cimber autem Tillius mihi plane satis fecit. valent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes quam necessariae; quas quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere po-
tuisset. diploma statim non est datum, quod mirifica est 3
inprobitas in quibusdam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quem illi appellant tubam belli civilis, multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. qua re visum est occultius agendum neque ullo modo divolgandum de te iam esse perfectum; sed id erit perbrevi, nec dubito quin legente te has litteras confecta iam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit perceleriter se ablaturum diploma. mihi tamen placuit haec ad te perscribi; minus enim te firmum sermo Eppuleiae tuae lacrimaeque Ampiae declarabant, quam significant tuae litterae; atque illae arbitrabantur, quoniam a te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. qua re magno opere *e re* putavi angoris et doloris tui levandi causa pro
certis ad te ea, quae essent certa, perscribi. scis me 4
antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi eam, quam ab ipsa re publica, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti et ad omnis casus ferendos constantem ac paratum; quod ego non mirabar, cum recordarer te et a primis temporibus aetatis in re publica esse versatum

et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum, ut victor beatus, sed etiam ut, si ita accidisset, victus sapiens esses. deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes nihil tibi esse committendum, quam ob rem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti; nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda, quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. sed est unum perfugium doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus; quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. sed, ut ad initium revertar, cave dubites quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

XIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO LIGARIO.

1 Etsi tali tuo tempore me aut consolandi aut iuvandi tui causa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat, tamen adhuc id non feceram, quia neque lenire videbar oratione neque levare posse dolorem tuum; postea vero quam magnam spem habere coepi fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus, facere non potui quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam.
2 primum igitur scribam, quod intellego et perspicio, non fore in te Caesarem duriorem; nam et res eum cotidie et dies et opinio hominum et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit, idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis eius, quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. quorum quidem et virtute et pietate et amore in te singulari et adsidua et perpetua cura salutis tuae tantum proficitur, ut nihil sit, quod non ipsum Caesarem tributurum existimem.
3 mem. sed si tardius fit quam volumus, magnis occupationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt, et simul Africanae causae iratior

diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se
putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum: sed hoc
ipsum intellegimus eum cotidie remissius et placatius
ferre. qua re mihi crede et memoriae manda me tibi
id adfirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum.
quoniam quid sentirem exposui, quid velim tua causa, 4
re potius declarabo quam oratione. et, si tantum pos-
sem, quantum in ea re publica, de qua ita sum meritus,
ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis
incommodis esses; eadem enim causa opes meas fregit,
quae tuam salutem in discrimen adduxit. sed tamen,
quicquid imago veteris meae dignitatis, quicquid reli-
quiae gratiae valebunt, studium, consilium, opera, [gratia,]
fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. tu fac 5
habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum
ob eas causas, quas scripsi; deinde, quod ea *de* re publica
semper voluisti atque sensisti, ut non modo nunc secunda
sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen
conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quaecum-
que acciderent, fortissimo et maximo animo ferre de-
beres.

XIV.

Scr. Romae a. d. v. Kal. intercal. priores a. u. c. 708.

CICERO LIGARIO.

Me scito omnem meum laborem, omnem operam, 1
curam, studium in tua salute consumere; nam cum te
semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos aeque
atque te summa benevolentia sum conplexus, singularis
pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga
te studiique munus aut tempus praetermittere. sed quae
faciam fecerimque pro te, ex illorum te litteris quam ex
meis malo cognoscere; quid autem sperem aut confidam
et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me decla-
rari volo: nam si quisquam est timidus in magnis peri-
culosisque rebus semperque magis adversos rerum exitus
metuens quam sperans secundos, is ego sum, et, si hoc
vitium est, eo me non carere confiteor. ego idem tamen 2
cum a. d. v. Kal. intercalaris priores rogatu fratrum tuo-
rum venissem mane ad Caesarem atque omnem adeundi

et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem, cum fratres et propinqui tui iacerent ad pedes et ego essem locutus, quae causa, quae tuum tempus postulabat, non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et voltu, ex multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui quam scribere, hac opinione discessi, ut mihi tua salus dubia
3 non esset. quam ob rem fac animo magno fortique sis et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. ego tamen tuis rebus sic adero ut difficillimis, neque Caesari solum sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. vale.

XV.

Scr. a. u. c. 710.

CICERO BASILO SAL.

Tibi gratulor; mihi gaudeo; te amo; tua tueor; a te amari et quid agas quidque agatur certior fieri volo.

XVI.

Scr. anno incerto.

BITHYNICUS CICERONI SAL.

Si mihi tecum non et multae et iustae causae amicitiae privatim essent, repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris; quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt: itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia, cuius fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. vale.

XVII.

Scr. anno incerto.

CICERO BITHYNICO.

1 Cum ceterarum rerum causa cupio esse aliquando rem publicam constitutam, tum velim mihi credas accedere etiam, id quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris; scribis enim, si ita sit, te mecum esse
2 victurum. gratissima mihi tua voluntas est, facisque

nihil alienum necessitudine nostra iudiciisque patris tui de me, summi viri: nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, † ut valeant, coniunctiores tecum esse quam me, necessitudine neminem. quam ob rem grata mihi est et memoria tua nostrae coniunctionis et eius etiam augendae voluntas.

XVIII.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 709.

CICERO LEPTAE

Simul atque accepi a Seleuco tuo litteras, statim 1
quaesivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege: rescripsit eos, qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus, qui fecissent, non vetari. qua re bono animo sint et tui et mei familiares; neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romae legerentur, eos, qui aliquando praeconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. de Hispaniis novi nihil: 2
magnum tamen exercitum Pompeium habere constat; nam Caesar ipse ad suos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat, illas XI. esse legiones. scripserat etiam Messalla Q. Salasso P. Curtium fratrem eius iussu Pompeii inspectante exercitu interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariae causa venisset, eum conprehendere ad Caesaremque deducere. de tuo negotio, 3
quod sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit; quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum 4
tanto opere a te probari vehementer gaudeo: mihi quidem sic persuadeo, me, quicquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recuso quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis; etsi abest maturitas aetatis, tamen personare auris eius huius modi vocibus non est inutile. me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. 5

sed cum ea, quem ad modum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem, et mehercule non tam sum peregrinator iam, quam solebam: aedificia mea me delectabant et otium; domus est, quae nulli mearum villarum cedat, otium omni desertissima regione maius. itaque ne litterae quidem meae inpediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor. qua re, ut arbitror, prius hic te nos quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum et habeat in ore *τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα* et cetera.

XIX.

Scr. Asturae mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO LEPTAE.

1 Maculam officio functum esse gaudeo. eius Falernum mihi semper idoneum visum est devorsorio, si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum: ceteroqui mihi locus non displicet. nec ea re Petrinum tuum deseram; nam et villa et amoenitas illa commora-
2 tionis est, non devorsorii. de curatione aliqua munerum regiorum cum Oppio locutus sum; nam Balbum, postea quam tu es profectus, non vidi; tantis pedum doloribus adficitur, ut se conveniri nolit. omnino de tota re, ut mihi videris, sapientius faceres, si non curares: quod enim eo labore adsequi vis, nullo modo adsequere; tanta est enim intimorum multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus, praesertim qui nihil adferat praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit — si modo *id* ipsum sciet —, non accepisse. sed tamen aliquid videbimus, in quo sit species; aliter quidem non modo non adpetendum, sed etiam fugiendum puto. ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. vale.

XX.

Scr. Asturae exeunte mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO TORANIO SAL.

1 Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te; eo nunc ero brevior teque, ut antea consolabar, hoc

tempore monebo. nihil puto tibi esse utilius quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit; nam praeter navigationis longae et hiemalis et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, cum certi aliquid audieris, te istim posse proficisci. nihil est praeterea, cur adventibus te offerre gestias. multa praeterea metuo, quae cum Cilone nostro communicavi. quid multa? loco opportuniore in 2 his malis nullo esse potuisti, ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas. quod si recipiet ille se, ad tempus aderis; sin — quoniam multa accidere possunt — aliqua res eum vel inpediet vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. hoc mihi prorsus valde placet. de reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, 3 ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, praeter communem casum civitatis; qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus et id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. hic tui omnes valent summaque pietate te desiderant et diligunt et colunt: tu cura ut valeas et te istim ne temere commoveas.

XXI.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO TORANIO.

Etsi, cum haec ad te scribebam, aut adpropinquare 1 exitus huius calamitosissimi belli aut iam aliquid actum et confectum videbatur, tamen cotidie commemorabam te unum in tanto exercitu mihi fuisse adsensorem et me tibi solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa ipsa victoria futura esset acerbissima, quae aut interitum adlatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant — eram plane; timebam enim ne evenirent ea, quae acciderunt —, idem nunc nihil timeo et ad omnem eventum paratus sum. cum aliquid videbatur caveri posse, tum id neglegi dolebam; nunc vero eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio

videtur, quicquid evenerit, ferre moderate, praesertim cum omnium rerum mors sit extremum et mihi sim conscius me, quoad licuerit, dignitati rei publicae consuluisse
2 et hac amissa salutem retinere noluisse. haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares; magna enim consolatio est, cum recordare, etiam si secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. atque utinam liceat aliquando aliquo rei publicae statu nos frui inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura,
3 quae facta sunt. de tuis rebus nihil esse, quod timeas, praeter universae rei publicae interitum, tibi confirmo; de me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum. vale.

XXII.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

CICERO DOMITIO.

1 Non ea res me deterruit, quo minus, postea quam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras, sed quia nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, cum mihimet ipsi consilium deesset, nec quid consolationis adferrem in tantis malis, reperiebam. haec quamquam nihilo meliora sunt nunc atque etiam multo desperatiora, tamen
2 inanis esse meas litteras quam nullas malui. ego, si te intellegerem plus conatum esse suscipere rei publicae causa muneris, quam quantum praestare potuisses, tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam condicionem te vivendi, quae daretur quaeque esset, hortarer; sed cum consilii tui bene fortiterque suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset, oro obtestorque te pro vetere nostra coniunctione ac necessitudine proque summa mea in te benevolentia et tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves, incolumitati tuae tuorumque,

qui ex te pendent, consulas, quae didicisti quaeque ab adulescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita memoria et scientia conprehendisti, iis hoc tempore utare, quos coniunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium, si non aequo animo, at forti feras. ego quid possim nescio vel potius me parum posse 3
sentio; illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam tuique amantissimam, detuli. si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero; sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. vale.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER SEPTIMUS.
AD M. MARIUM.

I.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1 Si te dolor aliqui corporis aut infirmitas valetudinis tuae tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunae magis tribuo quam sapientiae tuae; sin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxisti et, cum per valetudinem posses, venire tamen noluisti, utrumque laetor, et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse, cum ea, quae sine causa mirantur alii, neglexeris; modo ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amoenitate paene solus relictus. neque tamen dubito quin tu in illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti Misenum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris, cum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communis mimos semisomni. reliquas vero partis diei tu consumebas iis delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda,
2 quae Sp. Maecius probavisset. omnino, si quaeris, ludi adparatissimi, sed non tui stomachi; coniecturam enim facio de meo: nam primum honoris causa in scaenam redierant ii, quos ego honoris causa de scaena decesse arbitrabar; deliciae vero tuae, noster Aesopus, eius modi fuit, ut ei desinere per omnis homines liceret. is iurare cum coepisset, vox eum defecit in illo loco 'si sciens fallo.' quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos

ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi; adparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem, quo quidem adparatu non dubito quin animo aequissimo carueris: quid enim delectationis habent sescenti muli in Clytaemnestra? aut in Equo Troiano creterrarum tria milia? aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. quod 3
si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dum modo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit, ne tu haud paulo plus quam quisquam nostrum delectationis habuisti; non enim te puto Graecos aut Oscos ludos desiderasse, praesertim cum Oscos ludos vel in senatu vestro spectare possis, Graecos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse. reliquae sunt venationes binae per dies quinque, magnificae — nemo negat —, sed quae potest homini esse polito delectatio, cum aut homo inbecillus a valentissima bestia laniatur aut praeclara bestia venabulo transverberatur? quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti; neque nos, qui haec spectamus, quicquam novi vidimus. extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna volgi atque turbae, delectatio nulla exstitit: quin etiam misericordia quaedam consecuta est atque opinio eius modi, esse quandam illi beluae cum genere humano societatem. his ego ta- 4
men diebus, [ludis scaenicis,] ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me paene in iudicio Galli Caninii, familiaris tui. quod si tam facilem populum haberem, quam Aesopus habuit, libenter mehercule artem desinerem tecumque et cum similibus nostri viverem; nam me cum antea taedebat, cum et aetas et ambitio me hortabatur et licebat denique, quem nolebam, non defendere, tum vero hoc tempore vita nulla est; neque enim fructum ullum laboris exspecto, et cogor nonnumquam homines non optime de me meritos rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. ita- 5
que quaero causas omnis aliquando vivendi arbitratu meo,

teque et istam rationem otii tui et laudo vehementer et probo, quodque nos minus intervisis, hoc fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo neque te — si qui est in me — meo frui liceret propter molestissimas occupationes meas; quibus si me relaxaro — nam, ut plane exsolvam, non postulo —, te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. tu modo istam inbecillitatem valetudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire et mecum simul lecticula concur-
6 sare possis. haec ad te pluribus verbis scripsi quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid eius modi scriberem, quo minus te praetermisisse ludos paeniteret. quod si adsecutus sum, gaudeo; sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies nosque vises neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae.

II.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1 Mandatum tuum curabo diligenter; sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret illud venire quam plurimo. sed *in* eo vidisti multum, quod praefinisti, quo ne pluris emerem. quod si mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus; nunc, quoniam tuum pretium novi, inlicitatorem potius ponam,
2 quam illud minoris veneat. sed de ioco satis est: tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. de Bursa te gaudere certo scio; sed nimis verecunde mihi gratularis; putas enim, ut scribis, propter hominis sordis minus me magnam illam laetitiam putare. credas mihi velim magis me iudicio hoc quam morte inimici laetatum: primum enim iudicio malo quam gladio, deinde gloria potius amici quam calamitate; in primisque me delectavit tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibi-
3 lem contentionem clarissimi et potentissimi viri. postremo — vix veri simile fortasse videatur — oderam multo peius

hunc quam illum ipsum Clodium: illum enim oppugnaram, hunc defenderam. et ille, cum omnis res publica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit, nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant: hic simiolus animi causa me, in quem inveheretur, delegerat persuaseratque non nullis invidis meis se in me emissarium semper fore. quam ob rem valde iubeo gaudere te; magna res gesta est. numquam ulli fortiores cives fuerunt quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare; quod fecissent numquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. nos hic in multitudine et 4
celebritate iudiciorum et novis legibus ita distinemur, ut cotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

III.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in 1
quibus tot annos versamur et, ut video, versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una; quin etiam ipsum diem memoria teneo: nam a. d. III. Idus Maias, Lentulo et Marcello consulibus, cum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti; sollicitum autem te habebat cogitatio cum officii, tum etiam periculi mei: si manerem in Italia, verebare ne officio deessem; si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu; pudori tamen malui famaeque cedere quam salutis meae rationem ducere. cuius me 2
mei facti paenituit non tam propter periculum meum quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram: primum neque magnas copias neque bellicosas; deinde, extra ducem paucosque praeterea — de principibus loquor —, reliquos primum in ipso bello rapacis, deinde in oratione ita crudelis, ut ipsam victoriam horrerem; maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. quid quaeris? nihil boni praeter causam. quae cum vi-

dissem, desperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, cum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret: hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit: signa tirone et collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit; victus
3 turpissime amissis etiam castris solus fugit. hunc ego mihi belli finem feci, nec putavi, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore; discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit aut in aliquas insidias incidendum aut deveniendum in victoris manus aut ad Iubam confugiendum aut capiendus tamquam exsilio locus aut consciscenda mors voluntaria: certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere. ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti, ubi nulla adiuncta est turpitudo; addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore: ego cum meis, si quicquam nunc cuiusquam est, etiam in meis
4 esse malui. quae acciderunt, omnia dixi futura; veni domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei publicae, tamquam in exsilio. mortem mihi cur consciscerem, causa non visa est; cur optarem, multae causae; vetus est enim, ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere. sed tamen vacare culpa magnum est solacium, praesertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem.
5 haec ad te scripsi verbosius et tibi molestus fui, quod te cum mei, tum rei publicae cognovi amantissimum. notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires me numquam voluisse plus quemquam posse quam universam rem publicam; postea autem quam alicuius culpa tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem; amisso exercitu et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli; nunc

autem, si haec civitas est, civem esse me; si non, exsu-
lem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum *me*
aut Mytilenas contulissem. haec tecum coram malue- 6
ram; sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem,
ut haberes, quid diceres, si quando in vituperatores meos
incidisses; sunt enim qui, cum meus interitus nihil fuerit
rei publicae profuturus, criminis loco putent esse, quod
vivam, quibus ego certo scio non videri satis multos
perisse: qui, si me audissent, quamvis iniqua pace, ho-
neste tamen viverent; armis enim inferiores, non causa
fuissent. habes epistolam verbosiorem fortasse, quam
velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem
remiseris. ego, si, quae volo, expediero, brevi tempore
te, ut spero, videbo.

IV.

Scr. in Cumano a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARIO.

A. d. viii. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo 1
vel nostro potius; in Pompeianum statim cogito, sed
faciam ante te certiorem. te cum semper valere cupio,
tum certe, dum hic sumus; vides enim, quanto post una
futuri simus. qua re, si quod constitutum cum podagra
habes, fac ut in alium diem differas. cura igitur, ut
valeas, et me hoc biduo aut triduo exspecta.

V.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 700.

CICERO CAESARI IMP. S. D.

Vide, quam mihi persuaserim te me esse alterum non 1
modo in iis rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis,
quae ad meos pertinent: C. Trebatium cogitaram, quo-
cumque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus
studiis, beneficiis quam ornatissimum domum reducerem.
sed postea quam et Pompeii commoratio diuturnior erat,
quam putaram, et mea quaedam tibi non ignota dubi-
tatio aut impedire profectionem meam videbatur aut
certe tardare, vide, quid mihi sumpserim: coepi velle ea
Trebatium exspectare a te, quae sperasset a me, neque

mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi,
2 quam eram solitus de mea polliceri. casus vero mirificus quidam intervenit quasi vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae: nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat: 'M. † itfiuium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc † Leptae delega, si vis: tu ad me alium mitte, quem ornem.' sustulimus manus et ego et Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur. mitto igitur ad te Trebatium atque ita mitto, ut initio mea sponte, post
3 autem invitatu tuo mittendum duxerim. hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate conplectare, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas; de quo tibi homine haec spondeo, non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur, probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem; accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili singulari memoria, summa scientia. huic ego neque tribunatum neque praefecturam neque ullius beneficii certum nomen peto; benevolentiam tuam et liberalitatem peto, neque inpedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus; totum denique hominem tibi ita trado, de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. simus enim putidiusculi, quam per te vix licet; verum, ut video, licebit. cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

VI.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 700.

CICERO S. D. TREBATIO.

1 In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem aut ad Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea volgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. tu modo ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone, et, quo

consilio profectus es, id adsiduitate et virtute consequere: hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeae,

quae Corinthum arcem altam habebant, matronae opulentae, optimates,

quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria; nam

multi suam rem bene gessere et publicam patria procul:
multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt inprobati.

quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. 2
sed plura scribemus alias. tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris caveto et, quoniam Medeam coepi agere, illud semper memento:

qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequiquam sapit.

cura ut valeas.

VII.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

Ego te commendare non desisto, sed, quid proficiam, 1
ex te scire cupio: spem maximam habeo in Balbo, ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. illud soleo mirari, non me totiens accipere tuas litteras, quotiens a Quinto mihi fratre adferuntur. in Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti: id si ita est, essedum aliquod capias suadeo et ad nos quam primum recurras. sin autem sine Britannia tamen adsequi, quod 2
volumus, possumus, perfice ut sis in familiaribus Caesaris: multum te in eo frater adiuvabit meus, multum Balbus, sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. imperatorem *habes* liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem, ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

VIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

Scripsit ad me Caesar perhumaniter nondum te sibi 1
satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe

fore: cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suae contulisset. sed ex tuis litteris cognovi praeproperam quandam festinationem tuam et simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto praesertim
2 labore militiae, contempseris. querar cum Vacerra et Manilio; nam Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quoniam te ab eo sapere didicisse profiteris. quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur! quod scribis de illo Preciano iureconsulto, ego te ei non desino commendare; scribit enim ipse mihi te sibi gratias agere debere: de eo quid sit, cura ut sciam. ego vestras Britannicas litteras exspecto.

IX.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO.

1 Iam diu ignoro, quid agas; nihil enim scribis, neque ego ad te his duobus mensibus scripseram: quod cum Quinto fratre meo non eras, quo mitterem aut cui darem, nesciebam. cupio scire, quid agas et ubi sis hiematurus: equidem velim cum Caesare, sed ad eum propter eius *luctum* nihil sum ausus scribere; ad Balbum tamen scri-
2 psi. tu tibi deesse noli; serius potius ad nos, dum plenior. quod huc properes nihil est, praesertim Battara mortuo: sed tibi consilium non deest. quid constitueris,
3 cupio scire. Cn. Octavius est an Cn. Cornelius quidam, tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius; is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cenam invitat. adhuc non potuit perducere; sed mihi tamen gratum est.

X.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 700.

[M.] CICERO S. D. TREBATIO.

1 Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Caesari nostro valde iureconsultum videri: est quod gaudeas te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa

tanta insula peritior te fuisset. verum tamen — ridea-
mus licet; sum enim a te invitatus — subinvideo tibi,
ultro *te* etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non
propter superbiam eius, sed propter occupationem, ad-
spirare non possunt. sed tu in ista epistola nihil mihi 2
scripsisti de tuis rebus, quae mehercule mihi non minori
curae sunt quam meae. valde metuo ne frigeas in hi-
bernis; quam ob rem camino luculento utendum censeo
— idem Mucio et Manilio placebat —, praesertim qui
sagis non abundares: quamquam vos nunc istic satis
calere audio; quo quidem nuntio valde mehercule de te
timueram. sed tu in re militari multo es cautior quam
in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris,
studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios,
quem antea ne andabata quidem defraudare poteramus.
sed iam satis iocati sumus. ego de te ad Caesarem 3
quam diligenter scripserim, tute scis; quam saepe, ego.
sed mehercule iam intermiseram, ne viderer liberalissimi
hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere;
sed tamen iis litteris, quas proxime dedi, putavi esse ho-
minem commonendum. id feci: quid profecerim, facias
me velim certiorem et simul de toto statu tuo consiliis-
que omnibus; scire enim cupio, quid agas, quid exspe-
ctes, quam longum istum tuum discessum a nobis futu-
rum putes. sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi 4
esse solacium, qua re facilius possim pati te esse sine
nobis, si tibi esse id emolumento sciam; sin autem id
non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non
Romam attraham, te, qui non huc advoles. una meher-
cule nostra vel severa vel iocosa congressio pluris erit
quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Haedui.
qua re omnibus de rebus fac ut quam primum sciam:
aut consolando aut consilio aut re iuvero.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe re- 1
linqueres. quis enim tot interregnis iureconsultum desi-

derat? ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent.
2 satisne tibi videor abs te ius civile didicisse? sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim te iam iocari per litteras. haec signa meliora sunt quam in meo Tusculano. sed quid sit, scire cupio. consuli quidem te a Caesare scribis; sed ego tibi ab illo consuli mallem: quod si aut fit aut futurum putas, perfer istam militiam et permane; ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor; sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. nam aut erit hic aliquid aliquando, aut, si minus, una mehercule conlocutio nostra pluris erit quam omnes Samarobrivae. denique, si cito te rettuleris, sermo nullus erit; si diutius frustra afueris, non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco: mira enim persona induci potest Britannici iureconsulti.
3 haec ego non rideo, quamvis tu rideas; sed de re severissima tecum, ut soleo, iocor. remoto ioco tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, honestatem et facultates tuas augeas, sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. omnia tamen, quae vis, et tua virtute profecto et nostro summo erga te studio consequere.

XII.

Scr. Romae a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1 Mirabar, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses: indicavit mihi Pansa meus Epicureum te esse factum. o castra praeclara! quid tu fecisses, si te Tarentum et non Samarobrivam misissem? iam tum mihi non placebas, cum idem tuebare, quod † Zeius fami-
2 liaris meus. sed quonam modo ius civile defendes, cum omnia tua causa facias, non civium? ubi porro illa erit formula fiduciae VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET? quis enim [est], qui facit nihil nisi sua causa? quod ius statues COMMVNI DIVIDVNDO, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? quo

modo autem tibi placebit IOVEM LAPIDEM iurare, cum scias Iovem iratum esse nemini posse? quid fiet porro populo Ulubrano, si tu statueris, *πολιτεύεσθαι* non oportere? qua re si plane a nobis deficis, moleste fero; sin Pansae adsentari commodum est, ignosco. modo scribe aliquando ad nos, quid agas et a nobis quid fieri aut curari velis.

XIII.

Scr. Romae IV. Non. Mart. a. u. c. 701.

[M.] CICERO S. D. TREBATIO.

Adeone me iniustum esse existimasti, ut tibi irasce- 1
rer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te iam diu non misisse? mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit; neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. hic tu me etiam insimulas nec satisfactionem meam accipis. audi, Testa mi: utrum superbiorem te pecunia facit an quod te imperator consulit? moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari. si vero utrumque est,
quis te feret praeter me, qui omnia ferre possum? sed, 2
ut ad rem redeam, te istic invitum non esse vehementer gaudeo, et, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum. tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit: nam, ut audio, istic

non ex iure manum consertum, sed magis ferro
rem repetunt.

et tu soles ad vim faciundam adhiberi? neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas, QVOD TV PRIOR VI HOMINIBVS ARMATIS NON VENERIS; scio enim te non esse procacem in lacessendo. sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de vestris cautionibus, Treviros vites censeo; audio capitalis esse; mallem auro, argento, aeri essent. sed alias iocabimur: tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. d. IIII. Non. Mart.

XIV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO.

1 Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non inmemorem putarem mei; salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat: valde iam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico: quod si scribere oblitus es, minus multi iam te advocato causa cadent; si nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluam; sin aestivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de
2 Britannia. illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem; sed mehercule mallem, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscerem: quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiae quam litium iura perdiscere. sed haec iocati sumus et tuo more et non nihil etiam nostro. te valde amamus nosque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus.

XV.

CICERO TREBATIO.

1 Quam sint morosi qui amant, vel ex hoc intellegi potest: moleste ferebam antea te invitum istic esse; pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter: neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar et nunc angor quicquam tibi sine me esse iucundum. sed hoc tamen malo ferre nos desiderium quam te non
2 ea, quae spero, consequi. quod vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam; qui fac ut te quam maxime diligat: mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod iucundius sit, deportare. cura ut valeas.

XVI.

[M.] CICERO S. D. TREBATIO.

1 In Equo Troiano scis esse in extremo 'sero sapiunt': tu tamen, mi vetule, non sero. primum illas 'rabiosulas

sat fatuas' dedisti; deinde, quod in Britannia non nimis φιλοθέωρον te praebuisti, plane non reprehendo; nunc vero in hibernis intectus mihi videris; itaque te commovere non curas.

usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum.

ego si foris cenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non 2
defuissem; cui tamen dixi, cum me aliquotiens invitaret, 'oro te, quis tu es?' sed mehercules, extra iocum, homo bellus est; vellem eum tecum abduxisses. quid agatis et 3
ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit te divitem futurum: id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quo modo Stoici dicunt, omnis esse divites, qui caelo et terra frui possint, postea videro. qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere; sed tamen est quod gaudeas: constat enim inter omnis neminem te uno Samarobrivae iuris peritiorem esse.

XVII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 700.

CICERO TREBATIO SAL.

Ex tuis litteris et Quinto fratri gratias egi et te ali- 1
quando conlaudare possum, quod iam videris certa aliqua in sententia constitisse. nam primorum mensum litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum — pace tua dixerim — levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, saepe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens videbare: tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic pecunia ablata domum redire properabas, nec tibi in mentem veniebat eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandream, nummum adhuc nullum auferre potuisse. ego, si mei commodi 2
rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem; non enim mediocri adficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra vel utilitate ex consilio atque opera tua. sed cum te ex adulescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam

augendum atque ornandum putavi. itaque, quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quae ad te ultro detulerim, meminisse te credo. postea quam ea mutata ratio est, cum viderem me a Caesare honorificentissime tractari et unice diligi hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem, sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui: quod ille ita et accepit et mihi saepe litteris significavit et tibi et verbis et re ostendit mea commendatione sese valde esse commotum. hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid aut velle tua causa putas, ne dimiseris, et *si* quae te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto et ultima exspectato, quae ego tibi iucunda et honesta prae-
3 stabo. pluribus te hortari non debeo: tantum moneo neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri neque uberioris provinciae neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. HOC, quem ad modum vos scribere soletis in vestris libris, IDEM Q. CORNELIO VIDEBATVR. in Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti et ego te de rebus illis non audiam. ubi sis hibernaturus et qua spe aut condicione, perscribas ad me velim.

XVIII.

Scr. in Pomptino VI. Idus Apriles a. u. c. 701.

CICERO TREBATIO SAL.

1 Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt; significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre et esse fortem virum et constantem; quae ego paulisper in te ita desideravi, non inbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te aestuare putarem. qua re perge, ut coepisti; forti animo istam tolera militiam: multa, mihi crede, adsequere; ego enim renovabo commendationem, sed tempore. sic habeto, non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi; itaque, quoniam vestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem

chirographi mei. tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias; ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera 2
belle; illud miror: quis solet eodem exemplo pluris dare, qui sua manu scribit? nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam; sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris quam haec *non* scribere, nisi forte tuas formulas; non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. an hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? iam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris et non hic nobiscum reliqueris. ego te Balbo, cum ad vos pro- 3
ficiscetur, more Romano commendabo. tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus; eram enim afuturus mense Aprili. has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam M. Aemilii Philemonis devertissem, ex qua iam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti; nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranunculorum se commosse constabat. cura ut valeas. VI. Id. April. de Pomptino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, con- 4
scidi innocentem; nihil enim habebat, quod non vel in contione recte legi posset: sed et Arruntius ita te mandasse aiebat et tu adscripseras. verum illud esto. nihil te ad me postea scripsisse demiror, praesertim tam novis rebus.

XIX.

Scr. Regii V. Kal. Sextil. a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO SAL.

Vide, quanti apud me sis; etsi iure id quidem: non enim te amore vinco. verum tamen quod praesenti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id absenti debere non potui; itaque, ut primum Velia navigare coepi, institui Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus amantissima tui: eum librum tibi misi Regio, scriptum quam planissime res illa scribi potuit; sin tibi quaedam videbuntur obscuriora, cogitare debebis nullam artem litteris sine interprete et sine aliqua exercitatione percipi posse. non longe abieris: num ius civile vestrum

ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen usumque desiderant: quamquam tu si attente leges, si saepius, per te omnia consequere, ut certe intellegas; ut vero etiam ipsi tibi loci proposita quaestione occurrant, exercitatione consequere, in qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus et salva ista offenderimus. v. Kal. Sextil. Regio.

XX.

Scr. Veliae XIII. Kal. Sextiles a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO SAL.

1 Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari: sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. sed te ego non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam traduxeris: quamquam enim Velia non est vilior quam Lupercal, tamen istuc malo quam haec omnia. tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis — nescio quid enim Velienses verebantur —, neque Haletem, nobilem amnem, relinques nec Papirianam domum deseres: quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent; quem tamen
2 si excideris, multum prospexeris. sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde tuam domum tuosque agros, eaque remoto, salubri, amoeno loco; idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. sed valebis meaque negotia videbis meque dis
3 iuvantibus ante brumam exspectabis. ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli *Νίκωνος περὶ πολυφαγίας*. o medicum suavem meque docilem ad hanc disciplinam! sed Bassus noster me de hoc libro celavit; te quidem non videtur. ventus increbrescit. cura ut valeas. XIII. Kal. Sextil. Velia.

XXI.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO TREBATIO SAL.

Silii causam te docui: is postea fuit apud me. cum ei dicerem tibi videri sponsionem illam nos sine periculo

facere posse, SI BONORUM TVRPILIAE POSSESSIONEM Q. CAEPIO PRAETOR EX EDICTO SVO MIHI DEDIT, negare aiebat Servium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit; hoc idem Offilium dicere; tecum se locutum negabat meque rogavit ut se et causam suam tibi commendarem. nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto: gratissimum mihi igitur feceris, si ad eum ultro veneris eique pollicitus eris; sed, si me amas, quam primum: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXII.

Scr. anno incerto.

CICERO TREBATIO SAL.

Inluseras heri inter scyphos, quod dixeram controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti recte agere. itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi et descriptum tibi misi, ut scires id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, M'. Manilium, M. Brutum sensisse: ego tamen Scaevolae et Testae adsentior.

XXIII.

Scr. Romae anno incerto.

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Tantum quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te 1
litterae redditae sunt; ab eodemque accepi Avianii litteras, in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, cum venisset, qua ego vellem die. fac, quaeso, qui ego sum, esse te: estne aut tui pudoris aut nostri, primum rogare de die, deinde plus annua postulare? sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram; ac tamen ista ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata; plane enim intellego te non modo studio, sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper iudicavi, in omni iudicio elegantissimum, quae me digna putaris, coëmisse. sed 2

velim maneat Damasippus in sententia; prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero: tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quattuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas: quid simile? primum ipsas ego Musas numquam tanti putassem, atque id fecissem Musis omnibus adprobantibus, sed tamen erat aptum bibliothecae studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? 'at pulchellae sunt.' novi optime et saepe vidi: nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem; ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? gaudeo nullum Saturni signum fuisse; haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset: felicius, puto, cum Avianio transi-
3 gere possemus. quod tibi destinaras trapezephorum, si te delectat, habebis; sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. ista quidem summa ne ego multo libentius emerim deversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Iunii, quem puto tibi notum esse, Avianii familiarem. exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani: ea volebam tabellis ornare; etenim, si quid generis istius modi me delectat, pictura delectat. sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae; si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem Pseudodama-
4 sippum vel cum iactura reperiemus. quod ad me de domo scribis iterum, iam id ego proficiscens mandaram meae Tulliae; ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras; egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. ut redii autem, prius quam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia, quid egisset: per Liciniam se egisse dicebat; sed opinor Cassium uti non ita multum sorore; eam porro negare se audere, cum vir abesset — est enim profectus in Hispaniam † Dexius —, illo et absente et insciente migrare. est mihi gratissimum tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victus-

que nostri: primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses; deinde ut migrare tanto opere festines. sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum: itaque omnia experiar; video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrum. si quid egero, faciam ut scias: tu et ad omnia rescribes et quando te exspectem, facies me, si tibi videbitur, certiorem.

XXIV.

Scr. in Tusculano a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia, vel 1
proxime de Tigellio; sensi enim ex litteris tuis valde te laborasse: amo igitur voluntatem. sed pauca de re. Cipius, opinor, olim 'non omnibus dormio': sic ego non omnibus, mi Galle, servio. etsi quae est haec servitus? olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus praeter istum: id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua; eumque addictum iam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo praeconio. at vide, 2
quid suscenseat: Phameae causam receperam, ipsius quidem causa; erat enim mihi sane familiaris. is ad me venit dixitque iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat: respondi, nullo modo me facere posse; quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. habes Sardos venalis, alium alio nequiorem; cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte; cupio enim legere: me adhuc non legisse turpe utrique nostrum est.

XXV.

Scr. in Tusculano a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Quod epistolam conscissam doles, noli laborare, salva 1
est: domo petes, cum libebit. quod autem me mones,

valde gratum est; idque ut semper facias, rogo: videris enim mihi vereri ne, si istum *infestum* habuerimus, rideamus *γέλωτα σαρδάνιον*. sed heus tu, manum de tabula; magister adest citius quam putaramus: vereor ne in Ca-
2 tonium Catoninos. mi Galle, cave putes quicquam melius quam epistolae tuae partem ab eo loco: 'cetera labuntur.' secreto hoc audi, tecum habeto, ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris: praeter duo nos loquitur isto modo nemo; bene malene, videro; sed, quicquid est, nostrum est. urge igitur nec transversum unguem, quod aiunt, a stilo; is enim est dicendi opifex. atque equidem aliquantum iam etiam noctis adsumo.

XXVI.

Scr. in Tusculano a. u. c. 697.

CICERO S. D. GALLO.

1 Cum decumum iam diem graviter ex intestinis laborarem neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum, cum quidem biduum ita ieiunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem: itaque confectus languore et fame magis tuum officium desideravi, quam a te requiri putavi meum. ego autem cum omnis morbos reformido, tum *in* quo Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat *στραγγουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη* sibi molesta esse, quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiae. sane *δυσεντερίαν* pertimueram; sed visa est mihi vel loci mutatio vel animi etiam relaxatio vel ipsa fortasse iam senescentis morbi
2 remissio profuisse. ac tamen ne mirere, unde hoc acciderit quomodove commiserim: lex sumptuaria, quae videtur *λιτότητα* attulisse, ea mihi fraudi fuit. nam, dum volunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, heluellas, herbas omnis ita condiunt, ut nihil possit esse suavius: in eas cum incidissem in cena augurali apud Lentulum, tanta me *διάρροια* arripuit, ut hodie primum videatur coepisse consistere. ita ego, qui me ostreis et muraenis facile abstinebam, a beta et a malva deceptus sum. posthac igitur erimus

cautiores. tu tamen, cum audisses ab Anicio — vidit enim me nauseantem —, non modo mittendi causam iustam habuisti, sed etiam visendi. ego hic cogito commorari, quoad me reficiam, nam et viris et corpus amisi; sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

XXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

[M.] CICERO S. D. GALLO.

Miror, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat; 1
quod si liceret, tamen non debebas. 'ego enim te in consulatu observaram': et ais fore ut te Caesar restituat. multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. tribunatum plebei dicis te mea causa petisse: utinam semper esses tribunus! intercessorem non quaereres. negas me audere, quod sentiam, dicere: quasi tibi, cum inpudenter me rogares, parum fortiter responderim. haec tibi scripsi, ut 2
isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. quod si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me et facile purgassem; non enim ingrata mihi sunt quae fecisti, sed quae scripsisti molesta. me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror; nam si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, *quid* mihi populus Romanus debeat.

XXVIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

[M.] CICERO S. D. CURIO.

Memini, cum mihi desipere videbare, quod cum istis 1
potius viveres quam nobiscum; erat enim multo domicilium huius urbis, cum quidem haec urbs, aptius humanitati et suavitati tuae quam tota Peloponnesus, nedum Patrae: nunc contra et vidisse mihi multum videris, cum prope desperatis his rebus te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus. quamquam quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? sed, quod tu, cui licebat, pedibus es con- 2

secutus, ut ibi esses, 'ubi nec Pelopidarum' — nosti cetera —, nos idem prope modum consequimur alia ratione: cum enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius quam solebat, quod quasi avem albam videntur bene sentientem civem videre, abdo me in bibliothecam. itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties; intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam maestitiam et desperationem accusares domi tuae, discere te ex meis libris animum meum desiderare.
3 sed mehercule et tum rem publicam lugebam, quae non solum *suis erga me*, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi *vita* carior, et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem melius aliquando fore relinquatur. nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt — nisi forte id ipsum esse non debuit —, sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut *de* praeteritis non sit querendum. reliquam spem nullam video; qua re ad prima redeo: sapienter haec reliquisti, si consilio; feliciter, si casu.

XXIX.

Scr. Patris a. d. IIII. Kal. Nov. a. u. c. 709.

CURIUS [M.] CICERONI SUO SAL.

1 S. v. b. sum enim *χρήσει μὲν* tuus, *κτήσει δὲ* Attici nostri; ergo fructus est tuus, mancipium illius; quod quidem si inter senes coëmptionalis venale proscripserit, egerit non multum: at illa nostra praedicatio quanti est, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere! qua re, Cicero mi, persevera constanter nos conservare et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare [possimus] teque ad ver lubentes videre et
2 nostra refigere deportareque tuto possimus. sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere; sine eum errare et putare me virum bonum esse nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. ergo, patrone mi,

bene vale Tironemque meum saluta nostris verbis. d. a. d. IIII. Kal. Nov.

XXX.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 710.

CICERO CURIO S. D.

Ego vero iam te nec hortor nec rogo ut domum re- 1
deas; quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire, 'ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam.' incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. ne tu videris multo ante providisse, quid inpenderet tum, cum hinc profugisti. quamquam haec etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. in campo certe non fuisti, cum hora secunda comitiis quaestoriis institutis sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset, quo mortuo nuntiato sella sublata est. ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit; consulem hora septima renuntiavit, qui usque ad Kalendas Ian. esset, quae erant futurae mane postridie: ita Caninio consule scito neminem prandisse. nihil tamen eo consule mali factum est; fuit enim mirifica vigilantia, qui
suo toto consulatu somnum non viderit. haec tibi ridi- 2
cula videntur — non enim ades —; quae si videres, lacrimas non teneres. quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis eiusdem, quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulissem et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum; cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum; id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque
utitur. sed haec alias pluribus. Acilius, qui in Grae- 3
ciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est; bis enim est a me iudicio capitis rebus salvis defensus, et est homo non ingratus meque vehementer observat: ad eum de te diligentissime scripsi eamque epistolam cum hac [epistola] coniunxi, quam ille quo modo acceperit et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

XXXI.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 710.

CICERO CURIO S. D.

1 Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimi fieri et te intellegere, quam mihi carus esses; quod quoniam uterque nostrum consecutus est, reliquum est ut officiis certemus inter nos, quibus aequo animo vel vincam te vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse
2 meas dari litteras facile patior; Sulpicii tibi operam intellego ex tuis litteris non multum opus fuisse propter tuas res ita contractas, ut, quem ad modum scribis, nec caput nec pedes: equidem vellem uti pedes haberent, ut aliquando redires. vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem, ut Pomponius noster suo iure possit dicere, 'nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam.' ergo is tibi, nos ei succedimus. veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re publica intereat.

XXXII.

Scr. anno incerto.

[M.] CICERO S. D. VOLUMNIO.

1 Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus; deinde *εὐτραπελία* litterarum fecit ut intellegerem tuas esse; quibus in litteris omnia mihi periucunda fuerunt praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur: ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. quid? tu id pateris? non *me* defendis? non resistis? equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dicto-
2 rum meorum, ut cognosci sua sponte possent. sed quoniam tanta faex est in urbe, ut nihil tam sit *ἀκύθηρον*, quod non alicui venustum esse videatur, pugna, si me amas, nisi acuta *ἀμφιβολία*, nisi elegans *ὑπερβολή*, nisi *παράγραμμα* bellum, nisi ridiculum *παρὰ προσδοκίαν*, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro 'de oratore' [per Antonii personam] disputata de ridiculis, *ἔντεχνα*

et arguta adparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. nam de iudiciis quod quereris, multo laboro minus: trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum: non laboro. urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. derideri te putas? nunc demum intellego te sapere. sed 3
mehercules extra iocum: valde mihi tuae litterae facetae elegantesque visae sunt. illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt: cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis; id*que* cum ipsius causa — est mihi, ut scis, in amoribus —, tum mehercule etiam rei publicae; quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. tu, mi Volumni, quoniam et instituisti et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de re publica: iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et iudico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare et confirma et redde plane meum; non mehercule, quo quicquam desit, sed quia valde *ei* cupio, non videor nimium laborare.

XXXIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

[M.] CICERO S. D. VOLUMNIO.

Quod declamationibus nostris cares, damni nihil facis; 1
quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi, nisi forte ipsius eloquentiae magis quam, quod me audiret, invideres. nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus te plaudente vigebamus, amissis: ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemescamus, quod haec 'pinnigero, non armigero in corpore tela exerceantur,' ut ait Philoctetes apud Accium, 'abiecta gloria.' sed tamen omnia 2
mihi erunt, si tu veneris, hilariora; quamquam venies, ut ipse intellegis, in maximarum quasi concursum occupationum, quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero

multam salutem et foro dicam et curiae vivamque tecum multum et cum communibus nostris amatoribus: nam et Cassius tuus et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis isdem tenentur et meis aequissimis utuntur auribus. opus est huc limatulo et polito tuo iudicio et illis interioribus litteris [meis], quibus saepe verecundiorem me in loquendo facis: mihi enim iudicatum est, si modo hoc Caesar aut patietur aut volet, deponere illam iam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. tu vellem ne veritus esses, ne † pluribus legerem tuas litteras, si mihi, quem ad modum scribis, longiores forte misisses, ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER OCTAVUS.
M. CAELII EPISTOLAE
AD
M. TULLIUM CICERONEM.

I.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Quod tibi discedens pollicitus sum me omnis res urbanas diligentissime tibi perscripturum, data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear ne tibi nimium arguta haec sedulitas videatur. tametsi tu scio quam sis curiosus et quam omnibus peregrinantibus gratum sit minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores, tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium adrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit et occupato et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo tuae memoriae dare operam, sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. nescio cuius otii esset non modo perscribere haec, sed omnino animadvertere; omnia enim sunt ibi senatus consulta, edicta, fabulae, rumores; quod exemplum si forte minus te delectarit, ne molestiam tibi cum inpensa mea exhibeam, fac me certiorem. si quid in re publica maius actum 2 erit, quod isti operarii minus commode persequi possint, et quem ad modum actum sit et quae existimatio secuta quaeque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. ut nunc est, nulla magno opere exspectatio est: nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus

caluerunt; Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. praeterea Marcellus, quod adhuc nihil rettulit de successione provinciarum Galliarum et in Kalendas Iunias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem, sane quam eos sermones [ex]pressit,
3 qui de eo tum fuerant, cum Romae nos essemus. tu si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit et quam orationem habuerit tecum quamque ostenderit voluntatem — solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non adpareat, quid cupiat —, fac
4 mihi perscribas. quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores, sed susurratores dum taxat, veniunt; alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe fictum est; alius septimam legionem vapulasse, ipsum apud Bellovacos circumsederi interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quicquam est, neque haec incerta tamen volgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur; at Domitius, cum manus ad os adposuit. te a. d. VIIII. Kal. Iunias subrostrani — quod illorum capiti sit! — dissiparant perisse: urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum. ego, qui scirem Q. Pompeium Baulis † embaeneticam facere et usque eo, ut ego misererer eius, esurire, non sum commotus et hoc mendacio, si qua pericula tibi inpenderent, ut defungeremur optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est, et magno congiario donatus a Caesare nec beatus nec bene instructus est. tui politici libri omnibus † vigens.

II.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Certe, inquam, absolutus est — me praesente pronuntiatum est —, et quidem *ab* omnibus ordinibus et singulis in uno quoque ordine sententiis. 'ride modo' inquis. non, mehercules: nihil umquam enim tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. quin ego, cum pro amicitia validissime faverem ei et me iam ad dolendum praeparassem, postquam factum est, obstipui et mihi visus sum captus esse. quid

alios putas? clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt et ostenderunt plane esse, quod ferri non posset; itaque relictus legi Liciniae *in* maiore esse periculo videtur. accessit huc quod postridie eius absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit, puto ut suum gaudium gauderemus. hic tibi

strepitus, fremitus, clamor tonitruum et rudentum sibilus.

hoc magis animadversum est, quod intactus ab sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem; sed tum tam bene, ut in totam vitam cuivis satis esset et paeniteret eum iam vicisse. de re publica quod tibi scribam, nihil habeo: 2
Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed, ut mihi videbatur, consilio. de comitiis consularibus incertissima est existimatio. ego incidi in conpetitorem nobilem et nobilem agentem; nam M. Octavius Cn. f. et C. Hirrus mecum petit. hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod *ad* pantheras attinet, rogo. syngrapham Sittianam tibi commendo. commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

III.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Estne? vici? et tibi saepe, quod *me* negaras discedens 1
curaturum [tibi], litteras mitto? est, si quidem perferuntur, quas do. atque hoc eo diligentius factito, quod, cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. tu cum Romae eras, hoc mihi certum ac iucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere; idque non mediocriter desidero, ut mihi non modo *ego* solus esse, sed Romae te profecto solitudo videatur facta; et qui, quae mea neglegentia est, multos saepe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc cotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. maxime vero, ut te dies noctisque quaeram, conpetitor Hirrus curat. quo modo illum putas auguratus tuum conpeti-

torem dolere et dissimulare me certiorem quam se candidatum? de quo ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis quam mea causa cupio. nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam; sed hoc usque eo suave est, ut, si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit. est tanti? est, mehercules! non multum M. Octavium eorum odia, quae Hir-
2 rum premunt, quae permulta sunt, sublevant. quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti eiusque necessariis satis faceret, et secundum eius
3 fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur. illud nunc a te peto, si eris, ut spero, otiosus, aliquod ad nos, ut intellegamus nos tibi curae esse, *σύνταγμα* conscribas. 'qui tibi istuc' inquis 'in mentem venit, homini non inepto?' *opto* aliquod ex tam multis tuis monimentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. cuius modi velim, puto, quaeris: tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quod maxime conveniat, excogitabis. genere tamen, quod et *ad* nos pertineat et *διδασκαλίαν* quandam, ut versetur inter manus, habeat.

IV.

Scr. Romae Kalendis Sextilibus a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Invideo tibi: tam multa cotidie, quae mirere, istoc perferuntur: primum illud, absolutum Messalam; deinde eundem condemnatum; C. Marcellum consulem factum; M. Calidium ab repulsa postulatum a Galliis duobus; P. Dolabellam xv. virum factum. hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo et Lentuli Cruris repulsi voltum non vidisse. at qua spe, quam certa opinione descenderat! quam ipso diffidente Dolabella! et hercules, nisi nostri equites acutius vidissent, paene con-
2 cedente adversario superasset. illud te non arbitror miratum, Servaeum, designatum tribunum pl., condemnatum, *in* cuius locum C. Curio petit. sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum; sed, ut spero et volo et ut se fert ipse, bonos et senatum malet; totus, ut nunc est, hoc scaturit. huius autem

voluntatis initium et causa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitiam sibi qualibet inpensa adiungere, valde contempsit; qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, quod a reliquis quoque [usque eo] est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis iis consiliis, * * qui se intenderant adversarios in eius tribunatum: Laelios et Antonios et id genus valentis dico. has ego tibi litteras eo maiore misi inter- 3
vallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant et exspectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiorem. ad Kalendas Sext. usque exspectavi. praetoriis morae quaedam inciderunt. mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio; opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aedilium pl. comitiis nacta sunt. nam M. Coelium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito deiecit et deiectum magno clamore insecuta est; inde Hirrum cuncti iam non faciendum flagitare. spero te celeriter et de nobis, quod sperasti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum.
de re publica iam novi quicquam exspectare desieramus; 4
sed cum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. xi. Kal. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quoad peteretur. † cum Pompeius 'esse in Gallia,' coactus est dicere Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convitium obtrectatorum; inde interrogatus *est* de successione C. Caesaris, de qua [hoc est de provinciis] placitum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur; nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus, et statim iit. puto Idibus Sext. de ea re actum iri. profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. nam in disputando coiecit illam vocem Cn. Pompeius, omnis oportere senatui dicto audientis esse. ego tamen sic nihil exspecto, quo modo Paulum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. saepius te 5
admoneo de syngrapha Sittiana; cupio enim te intellegere

eam rem ad me valde pertinere; item de pantheris, ut Cibyratas arcessas curesque, ut mihi vehantur; praeterea nuntiatum nobis *est* et pro certo iam habetur, regem Alexandrinum mortuum; quid mihi suadeas, quo modo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. K. Sext.

V.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae tuae finitimarumque regionum attinet, nescio; ego quidem vehementer animi pendeo. nam si hoc modo rem moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque exsisteret magnitudo et, quantum gloriae triumphoque opus esset, adsequeremur, periculosam et gravem illam dimicationem evitaremus, nihil tam esset optandum: nunc si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. hanc autem nemo ducit rationem, sed omnia desiderantur ab eo — tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset —, qui publico ne-
2 gotio praepositus est. accedit huc, quod successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere, tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, visum est ut te facerem certiorem. nosti enim haec tralaticia: de Galliis constituetur; erit qui intercedat; deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas inpediat: sic multum ac diu ludetur, atque ita diu,
3 ut plus biennium in his tricis moremur. si quid novi de re publica quod tibi scriberem haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. sane tamquam in quodam incili iam omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. hoc sic praeterito anno Curio tribunus *erit* et eadem actio de provinciis introibit: quam facile tunc sit omnia inpedire et quam hoc Caesar ii*que*,

qui sua causa rem publicam non curent, sperent, non te fallit.

VI.

Scr. mense Februario a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Non dubito quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum, sane quam non ea, qua existimaveram, invidia: neque enim stulte Appius; qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem triumphique postulationem abiecerat, quo facto rettudit sermones paratiorque visus est, quam speraverat accusator. is nunc in te maximam spem habet. scio tibi eum non esse odio: quam velis eum obligare, in tua manu est; cum quo *si* simultas tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. nunc, si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit ne parum simpliciter et candide *de*posuisse inimicitias videaris. in hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari; nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. illud mihi occurrit, quod inter postulationem et nominis delationem uxor a Dolabella discessit. 2 quid mihi discedens mandaris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. non est iam tempus plura narrandi. unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas et exspectes, quem ad modum exeat ex hac causa; denique invidiosum tibi sit, si emanarit; porro, *si* significatio ulla intercesserit, clarius, quam deceat aut expediat, fiat. neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit quaeque in negotio conficiendo tanto inlustrior erit; cum praesertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret. 3 Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis ad te missurum. hic nos omnis absolvimus; et hercules consaepta omnia foeda et inhonesta sunt. consules autem habemus summa diligentia; adhuc senatus consultum nisi de feriis Latinis nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. 4 sed dici non potest, quo modo hic omnia iaceant:

nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. si Parthi vos nihil calficiunt, nos *non* nihil frigore rigescimus. tamen, quoquo modo potuit, sine Parthis Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. hoc sic nuntiatum est. quod tibi supra scripsi Curionem valde frigere, iam calet; nam ferventissime concerpitur; levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit, legemque viariam, non dissimilem agrariae Rulli, et alimentariam, qua iubet aedilis metiri, iactavit: hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolae scripsi. amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me *ei* in gratia. de Dolabella integrum tibi reserves, suadeo; et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuae aequitatisque opinioni hoc ita facere expedit. turpe tibi erit pantheras Graecas me non habere.

VII.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio; ego quidem eo magis, quo adhuc felicius res gessisti. dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi; tuo liberto
2 pluribus verbis scriptas pridie dederam. res autem novae nullae sane acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis: Cornificius adulescens Orestillae filiam sibi despondit. Paula Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit: nuptura est D. Bruto. nondum rettuleram. multa in hoc genere incredibilia te absente acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. quaeres 'ubi?' *ubi* hercules ego minime vellem. relinquo tibi quod ab aliis quaeras; neque enim displicet mihi imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliqui deprehensus.

VIII.

Scr. Romae ineunte mense Octobri a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

Etsi de re publica quae tibi scribam habeo, tamen 1
nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo quam hoc: scito C. Sempronium Rufum, [Rufum,] mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. quaeris 'qua in causa?' M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam; dubium porro illi non erat, quid futurum esset. nemini hoc deferre munusculum maluit quam suo accusatori. itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. at ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro; surgo, neque verbum de re facio: totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam et illam fabulam narrem, quem ad modum tibi pro beneficio dederit, † si quod iniuriis suis esset, ut Vestorius teneret. haec quoque 2
magna nunc contentio forum tenet: M. Servilius postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat nec quod non venderet quicquam reliquerat maximaque nobis traditus erat invidia, neque Laterensis praetor expostulante Pausania, nobis patronis, QVO EA PECVNIA PERVENISSET, recipere voluit, Q. Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna ilico fama surrexit et de damnatione ferventer loqui est coeptum. quo vento proicitur Appius minor, ut indicaret pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium praevaricationisque causa diceret depositum HS. LXXXI. admiraris amentiam: immo si actionem stultissimasque de se, nefarias de patre confessiones audisses? mittit in consilium eosdem illos, qui 3
litis aestimarant, iudices. cum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis leges ignorans pronuntiavit, quid singuli ordines iudicassent, et ad extremum, ut solent, NON REDIGAM. postquam discessit et pro absoluto Servilius haberi coeptus est legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat, QVOD EORVM IVDICVM MAIOR PARS IVDICARIT, ID IVS RATVMQVE ESTO, in tabulas absolutum non rettulit, ordinum iudicia perscripsit; postulante

rursus Appio cum L. Lollio transegit et se relaturum dixit. sic nunc neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur. nam de divinatione Appius, cum calumniam iurasset, contendere ausus non est Pilioque cessit, et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus et praeterea de vi reus a quodam suo emissario, Sex. Tettio, factus. recte hoc par
4 habet. quod ad rem publicam pertinet, omnino multis diebus exspectatione Galliarum actum nihil est; aliquando tamen, saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret, senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

5 S. C. Auctoritates. Pr. Kal. Octobris in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Quirina, C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L. Atteius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Ter. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis consularibus, d. e. r. i. c., uti L. Paulus C. Marcellus coss., cum magistratum inissent, ex Kal. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kal. Mart. ad senatum referrent, neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus, utique eius rei causa per dies comitialis senatum haberent senatusque cons. facerent, et, cum de ea re ad senatum referretur a consulibus, qui eorum in ccc. iudicibus essent, eos adducere liceret. si quid de ea re ad populum plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius M. Marcellus coss., praetores tribunique pl., quibus eorum videretur, ad populum plebemve ferrent: quod *si* ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. i. n.

6 Pr. Kal. Octobris in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. *Caecilius* Q. f. *Fab.* Metellus Pius Scipio, L. Vil-

lius L. f. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Quirina, *C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus,* C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L. Atteius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Teretina. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis, d. e. r. i. c., senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, inpediendi, moram adferre oportere, quo minus de r. p. p. R. Q. ad senatum referri senatique consultum fieri possit: qui inpedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rem publicam fecisse. si quis huic s. c. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum populumque referri. huic s. c. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, *tribuni pl.*

Item senatui placere de militibus, qui in ex- 7
ercitu C. Caesaris sunt: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causaeque cognoscantur. si quis huic s. c. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad hunc ordinem referri. huic s. c. intercessit *C.* Caelius, C. Pansa, tribuni pl.

Itemque senatui placere in Ciliciam provin- 8
ciam, in VIII reliquas provincias, quas praetorii pro praetore obtinerent, eos, qui praetores fuerunt neque in provinciam cum imperio fuerunt, quos eorum ex s. c. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere; si ex eo numero, quos *ex* s. c. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur, tum uti quodque collegium primum praetorum fuisset neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur; si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cuiusque collegii, qui praetores fuissent neque in provincias profecti essent, in sortem coicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in

provincias mitti oporteret; si quis huic s. c. intercessisset, auctoritas perscriberetur. huic s. c. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni pl.

9 Illa praeterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret se ante Kal. Martias non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post Kal. Martias se non dubitaturum. cum interrogaretur, si qui tum intercederent, dixit hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset an pararet qui senatum decernere non pateretur. 'quid, si' inquit alius 'et consul esse et exercitum habere volet?' at ille quam clementer: 'quid, si filius meus fustem mihi inpingere volet?' his vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit; itaque iam, ut video, alteram utram ad condicionem descendere volt Caesar, ut aut maneat neque hoc anno sua ratio habeatur, aut, si designari poterit,
10 decedat. Curio se contra eum totum parat; quid adsequi possit, nescio: illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. me tractat liberaliter Curio et mihi suo munere negotium inposuit; nam si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, potuit supersederi. nunc, quoniam dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus, Sittianamque syngrapham tibi commendo. libertum Philonem istoc misi et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi: eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas; nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

IX.

Scr. Romae a. d. IV. Non. Septembres a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 'Sic tu' inquis 'Hirrum tractasti?' immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit, pudeat te ausum illum umquam esse incedere tamquam tuum conpetitorem. post repulsam vero risus facit; civem bonum ludit et contra Caesarem sententias dicit; exspectationem corripit; Curionem prorsus curionem non

mediocriter † obiurgatus ac repulsa se mutavit. praeterea qui numquam in foro adparuerit, non multum in iudiciis versatus sit, agit causas liberalis, sed raro post meridiem.
de provinciis, quod tibi scripseram Idibus Sext. actum 2
iri, interpellavit iudicium Marcelli, consulis designati. in Kal. *res* reiecta est; ne frequentiam quidem efficere potuerunt. has litteras a. d. IV. Non. Septembris dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quicquam erat. ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur, et, quantum divino, relinquendus tibi erit qui provinciam obtineat; nam non expeditur successio, quoniam Galliae, quae habent intercessorem, in eandem condicionem, *in* quam ceterae provinciae, vocantur. hoc mihi non est dubium; quo tibi magis scripsi ut ad hunc even-
tum te parares. fere litteris omnibus tibi de pantheris 3
scripsi: turpe tibi erit Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus pluris; quas ipsas Curio mihi et alias Africanas decem donavit, ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. tu, si modo memoria tenueris et Cibyratas arcessieris itemque in Pamphyliam litteras miseris — nam ibi pluris capi aiunt —, quod voles efficies. hoc vehementius laboro nunc, quod seorsus a collega puto mihi omnia paranda. amabo te, impera tibi hoc. curare soles libenter, ut ego maiorem partem nihil curare. in hoc negotio nulla tua nisi loquendi cura est, hoc est imperandi et mandandi: nam, simulatque erunt captae, qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi; puto etiam, si ullam spem
mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. M. Feri- 4
dium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adulescentem, qui ad suum negotium istoc venit, tibi commendo et te rogo ut eum in tuorum numero habeas. agros, quos fructuarios habent civitates, volt tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu sit, inmunis
esse; gratos et bonos viros tibi obligaris. nolo te putare 5
Favonium a columnariis praeteritum; optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte Caesarem et provinciam tenere cum exercitu et consul*em esse non volt.* ipse tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatus consultum faciendum; Scipio hanc, ut Kal. Mar-

tiis de provinciis Galliis, neu quid coniunctim referretur. contristavit haec sententia Balbum Cornelium, et scio eum questum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

X.

Scr. Romae a. d. XIIII. Kal. Decembres a. u. c. 703.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Sane quam litteris C. Cassii et Deiotari sumus commoti; nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit, Deiotarus profectas per Commagenen in provinciam nostram. ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam *in*paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum adferret: nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem; nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. hoc quo modo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc; neque prius desinam formidare, quam
2 tetigisse te Italiam audiero. sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt: alius enim Pompeium mittendum, alius ab urbe Pompeium non removendum, alius Caesarem cum suo exercitu, alius consules, nemo tamen ex senatus consulto privatos. consules autem, quia verentur ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant et contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in re publica videantur; sed honeste, sive neglegentia sive inertia est sive ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione, nolle provinciam. a te litterae non venerunt, et, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius veniebat, quae diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum et Arabas in provinciam inmisisse eosque Parthos esse senatui renuntiasse: qua re tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris aut aliquid, quod referret
3 scire, reticuisse. nunc exitus est anni; nam ego has litteras a. d. XIIII. Kal. Decembris scripsi. plane nihil video ante Kal. Ianuarias agi posse. nosti Marcellum,

quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator. cuius modi putas hos esse aut quam id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit. sin aut non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos aut successores parvis additis copiis sustinere possint, Curionem video se dupliciter iactaturum: primum, ut aliquid Caesari adimat; inde ut aliquid Pompeio tribuat, quodvis quamlibet tenue munusculum. Paulus porro non humane de provincia loquitur: huius cupiditati occursurus est Furnius noster; pluris suspicari non possum.
haec novi; alia, quae possunt accidere, non cerno. multa 4
tempus adferre et praeparata mutare scio; sed intra finis hos, quaecumque acciderint, vertentur. illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano; de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus
advenienti Caesari pateat. quod ad tuum decessum atti- 5
net, illud tibi non possum polliceri, me curaturum ut tibi succedatur; illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est meminisse, qua obtestatione discedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

XI.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 704

CAELIUS CICERONI SAL.

Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt; 1
incideramus enim in difficilem nodum: nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales *dies* eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne, quod furore Pauli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse et praevaricator causae publicae existimaretur. itaque ad pactionem descendimus, et confirmarunt consules se his supplicationibus in hunc annum non usuros. plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est; Paulo magis certe; nam Marcellus sic respondit ei, *se* spem in istis supplicationibus non habere, Paulus, se
omnino in hunc annum non edicturum. renuntiatum no- 2

bis erat Hirrum diutius dicturum: prehendimus eum; non modo non fecit, sed, cum de hostiis ageretur et posset rem inpedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit; tantum Catoni adsensus est, qui de te locutus honorifice non decrerat supplicationes; tertius ad hos Favonius accessit. qua re pro cuiusque natura et instituto gratiae sunt agendae: his, quod tantum voluntatem ostenderunt, pro sententia, cum inpedire possent, non pugnarunt; Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum; nam cum Curione vehementer locutus est et eum, si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit, tum eius fidem in suspitionem adduxit. decrerant quidem, qui inique transigi volebant, Domitii, Scipiones: quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus venustissime Curio respondit se eo libentius non intercedere, quod
3 quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. quod ad rem publicam attinet, in unam causam omnis contentio coniecta est, de provinciis, in qua adhuc est. incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Caesar Id. Novembr. decedat: Curio omnia potius subire constituit quam id pati; ceteras suas abiecit actiones. nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audeant. scaena rei totius haec: Pompeius, tamquam Caesarem non inpugnet, sed, quod illi aequum putet, constituat, ait Curionem quaerere discordias; valde autem non volt et plane timet Caesarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. accipitur satis male a Curione, et totus eius secundus consulatus exagitatur. hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendet intercessorem; si — quod videntur
4 — reformidabunt, Caesar, quoad volet, manebit. quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: ex quo tu, quae digna sunt, selige; multa transi, inprimis ludorum explosiones et funerum et ineptiarum ceterarum; plura habet utilia. denique malo in hanc partem errare, ut quae non desideres audias quam quicquam, quod opus sit, praetermittatur. tibi curae fuisse

de Sittiano negotio gaudeo; sed, quoniam suspicaris minus certa fide *esse* quos tibi misi, tamquam procurator, sic agas, rogo.

XII.

Scr. Romae mense Septembri a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

Pudet me tibi confiteri et queri de Appii, hominis 1
ingratissimi, iniuriis, qui me odisse, quia magna mihi
debebat beneficia, coepit et, cum homo avarus, ut ea
solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi
indixit, ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent
et ipse facile animadverterem male eum de me cogitare.
postea quam vero comperi eum collegium temptasse,
deinde aperte cum quibusdam locutum, cum L. Domitio,
ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare, velle
hoc munusculum deferre Cn. Pompeio, ipsum *ut* reprehen-
derem et ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi
debere putaram, impetrare a me non potui. quid ergo 2
est? tamen cum eius aliquot amicis, qui testes erant
meorum in illum meritorum, locutus sum; postea quam
illum ne cui satis faceret quidem me dignum habere sensi,
malui collegae eius, homini alienissimo mihi et propter
amicitiam tuam non aequissimo, me obligare quam illius
simiae voltum subire. id postquam resciit, excanduit et
me causam inimicitiarum quaerere clamitavit, ut, si mihi
in pecunia minus satis fecisset, per hanc speciem simul-
tatis eum consectarer. postea non destitit arcessere Po-
lam Servium accusatorem, inire cum Domitio consilia.
quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent 3
accusatorem, conpellari ea lege me voluerunt, qua dicere
non poterant: insolentissimi homines summis Circensibus
ludis meis postulandum me lege Scantinia curant. vix
hoc erat Pola elocutus, cum ego Appium censorem ea-
dem lege postulavi. quod melius caderet, nihil vidi; nam
sic est a populo et non infimo quoque adprobatum, ut
maiorem Appio dolorem fama quam postulatio attulerit.
praeterea coepi sacellum, in domo quod est, ab eo petere.
conturbat me mora servi huius, qui tibi litteras attulit; 4
nam acceptis prioribus litteris amplius quadraginta *dies*

mansit. quid tibi scribam, nescio. scis Domitio *comitiorum* diem timori esse. te exspecto valde et quam primum videre cupio. a te peto ut meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere.

XIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Gratulor tibi adfinitatem viri medius fidius optimi; nam hoc ego de illo existimo: cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate iam sunt decussa, et consuetudine atque auctoritate tua, pudore Tulliae, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri; non est enim pugnax in vitiis neque hebes ad id, quod melius sit, intellegendum. deinde — quod maximum est — ego
2 illum valde amo. voles, Cicero, Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse: nam cum *de* intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis pl. censebat, frequens senatus in alia omnia iit. stomacho est [scilicet Pompeius] Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. transierant illuc, rationem eius habendam, qui *neque* exercitum neque provincias traderet. quem ad modum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscam: quidnam rei publicae futurum sit, si *aut armis resistat* aut non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, cum has litteras scripsi, animam agebat.

XIV.

Scr. Romae mense Septembri a. u. c. 704.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Tanti non fuit Arsacen capere et Seleuceam expugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectaculo careres: numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii voltum vidisses. magna illa comitia fuerunt et plane studia ex partium sensu adparuerunt; perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. itaque mihi est

Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit quam me, atque eo magis, quod per iniuriam sibi putat *auguratum* ereptum, cuius ego auctor fuerim. nunc furit tam gavisos homines suum dolorem unumque modo me studiosiorem Antonii: nam Cn. Saturninum adulescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum; quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe, post Sex. Peducaei absolutionem. de summa re publica saepe tibi 2
scripsi, me annuam pacem non videre, et quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum adparet. propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi, quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit; Caesari autem persuasum est se salvum esse non posse, *si* ab exercitu recesserit. fert illam tamen condicionem, ut ambo exercitus tradant. sic illi amores et invidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtrectationem, sed ad bellum se erupit; neque, mearum rerum quid consilii capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est: causam illam, non homines odi. illud te non 3
arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quam diu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem, ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem, et id melius statuere, quod tutius sit. in hac discordia video Cn. Pompeium senatum quique res iudicant secum habiturum, ad Caesarem omnis, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros, exercitum conferendum non esse. omnino satis spatii est ad considerandas utriusque copias et eligendam partem. prope 4
oblitus sum, quod maxime fuit scribendum: scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse: errare mihi videtur; nam *dum* sordis eluere volt, venas sibi omnis et viscera aperit. curre, per deos atque homines! et quam primum haec risum veni, legis Scantiniae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere; crede mihi, est

properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. ad summam, quaeris, quid putem futurum: si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas inpendere discordias, quas ferrum et vis *di*iudicabit; uterque et animo et copiis est paratus. si sine tuo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi Fortuna spectaculum parabat.

XV.

Scr. exeunte mense Februario a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, cum tam nugax esset, commorit? ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem aut legisti aut audisti? quid est? num tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, taeterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? 'quid iam?' inquis. gloriose omnia. si scias, quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas; quae tibi exponere nisi coram non possum, idque celeriter fore spero: nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare, id quod iam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius
2 Brundisii circumsederi. peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio; habeo autem quam multa. hui vereor, quod solet fieri, ne, cum te videro, omnia obliviscar. sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpis versus incidit? ideo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa: Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quendam, nobilem illic, Caesaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis, conprehendit et strangulavit; civitas ad arma iit; eo nunc *cum* * cohortibus mihi per nivis eundum est. usque quaque, inquis, se Domitii male dant. vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni f. s. d.

XVI.

Scr. mense Aprili a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI SAL.

Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste co- 1
gitare ostendisti neque id quid esset perscripsisti neque non tamen, quale esset quod cogitares, aperuisti, has ad te ilico litteras scripsi. per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognoverim, te certiorem fecisse. si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras: nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur: iratus senatui exiit; his intercessionibus plane incitatus est; non mehercules erit
deprecationi locus. qua re si tibi tu, si filius unicus, si 2
domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut inpiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. denique illud cogita: quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse; nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentis sequi nolueris, summae stultitiae est. vide ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum
diligenter, quid optimum sit, eligas. quod si totum tibi 3
persuadere non possum, saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio; quod porro tuum consilium sit ad desperatos
accedere, non medius fidius reperio. hoc, quod tu non 4
dicendo mihi significasti, Caesar audierat ac, simulatque 'have' mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit: negavi me scire; sed tamen ab eo petii ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. me secum in Hispaniam ducit; nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses,

ad te percurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnis funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. quod si te aut voces optimatium commovent aut non nullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

XVII.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 706.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Ergo me potius in Hispania fuisse tum quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompeium! quod utinam aut Appius Claudius *in hac parte fuisset aut* in ista parte C. Curio, cuius amicitia me paulatim in hanc perditam causam inposuit; nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. tu porro, cum ad te proficiscens Arimino noctu venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem et mirificum civem agis, amici officium neglexisti neque mihi consuluisti. neque haec dico, quod diffidam huic causae, sed crede mihi, perire satius est quam
2 hos videre. quod si timor vestrae crudelitatis non esset, eiecti iam pridem hinc essemus; nam hic nunc praeter faeneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est nisi Pompeianus. equidem iam effeci, ut maxime plebs et, qui antea noster fuit, populus vester esset. 'cur hoc?' inquis. immo reliqua exspectate; vos invitos vincere coegero. *geram* alterum me Catonem: vos dormitis, neque adhuc mihi videmini intellegere, quam nos pateamus et quam simus inbecilli. atque hoc nullius praemii spe faciam, sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum habet? vestras copias non novi; nostri valde depugnare et facile algere et esurire consuerunt.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER NONUS.
AD M. VARRONEM.

I.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO [M.] VARRONI SAL.

Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, 1
quid ageres et ubi esses, cognovi; quando autem te visuri essemus, nihil sane ex isdem litteris potui suspicari. in spem tamen venio adpropinquare tuum adventum: qui mihi utinam solacio sit! etsi tot tantisque rebus urgemur, nullam ut levationem quisquam non stultissimus sperare debeat; sed tamen aut tu potes me aut ego te
fortasse aliqua re iuvare. scito enim me, postea quam 2
in urbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est cum libris nostris, in gratiam; etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis suscenserem, sed quod eorum me subpudebat: videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, praeceptis illorum non satis paruisse. ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam teque, quod in ea permanseris, sapientiorem quam me dicunt fuisse. quam ob rem, quoniam placatis iis utor, videor sperare debere, si te viderim, et ea, quae premant, et ea, quae inpendeant, me facile transiturum. quam ob rem sive in Tusculano sive in Cumano ad te placebit sive, quod minime velim, Romae, dum modo simul simus, perficiam profecto ut id utrique nostrum commodissimum esse iudicetur.

II.

Scr. Romae exeunte mense Aprili a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1 Caninius *tuus* idem et idem noster, cum ad me pervesperi venisset et se postridie mane ad te iturum esse dixisset, dixi ei me daturum aliquid; mane ut peteret rogavi: conscripsi epistolam noctu; nec ille ad me rediit; oblitum credidi. attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem postridie te mane e Tusculano exiturum. at tibi repente paucis post diebus, cum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane; proficisci ad te statim dixit. etsi erat ἕωλος illa epistola, praesertim tantis postea novis rebus adlatis, tamen perire lucubrationem meam nolui et eam ipsam Caninio dedi; sed cum eo ut cum homine docto et *tui* amantissimo locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te
2 existimo. tibi autem idem consilii do, quod mihimet ipsi: ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus; qui enim victoria se ecferunt, quasi victos nos intuentur, qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. quaeres fortasse, cur, cum haec in urbe sint, non absim, quem ad modum tu; tu enim ipse, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti, nihil te omnino fefellit. quis est tam lynceus, qui in tantis
3 tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? ac mihi quidem iam pridem venit in mentem bellum esse aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic quaeque dicebantur, nec viderem nec audirem. sed calumniabar ipse; putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum aut dicturum, etiam si non suspicaretur, 'hic aut metuit et ea re fugit, aut aliquid cogitat et habet navem paratam.' denique levissime qui suspicaretur et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. haec ego suspicans adhuc Romae maneo; et tamen λεληθότως con-
4 suetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. habes rationem mei consilii; tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, dum defervescat haec gratulatio et simul dum audiamus, quem ad modum negotium con-

fectum sit; confectum enim esse existimo. magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum; quamquam quo me coniectura ducat, habeo, sed exspecto tamen. te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire; erit enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius *quam* natatum. sed haec tu melius: modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem; non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad aedificandam rem publicam, et potius libenter accurrere: si nemo utetur opera, tamen et scribere et legere πολιτείας et, si minus in curia atque in foro, at in litteris et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, gubernare rem publicam et de moribus ac legibus quaerere. mihi haec videntur: tu quid sis acturus et quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

III.

Scr. Romae medio mense Aprili a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Etsi, quid scriberem, non habebam, tamen Caninio 1
ad te eunti non potui nihil dare. quid ergo potissimum
scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturum.
etsi vide, quaeso, satisne rectum sit, nos hoc tanto
incendio civitatis in istis locis esse: dabimus sermonem
iis, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem
cultum, eundem victum esse. quid refert? tamen in sermonem
incidemus. valde id, credo, laborandum est, ne,
cum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum
volutentur, nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur.
ego vero neglecta barbarorum inscitia persequar 2
te; quamvis enim sint haec misera, quae sunt miserrima,
tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores
fructus ferre videntur, quam olim ferebant, sive quia
nulla nunc in re alia adquiescimus, sive quod gravitas
morbi facit ut medicina egeamus, eaque nunc adpareat,
cuius vim non sentiebamus, cum valebamus. sed quid
ego nunc haec ad te, cuius domi nascuntur, γλαῦκ' εἰς

Ἀθήνας? nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me exspectares: sic igitur facies.

IV.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Περὶ δυνατῶν me scito *κατὰ Διόδωρον κρίνειν.* quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire; sin autem non es, *τῶν ἀδυνάτων* est te venire. nunc vide, utra te *κρίσις* magis delectet, Chrysippi an haec, quam noster Diodotus non concoquebat. sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur; hoc etiam *κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν* est. de Coctio mihi gratum est; nam id etiam Attico mandaram. tu si minus ad nos, *nos* accurremus ad te: si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

V.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1 Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter rei publicae, sed etiam propter anni tempus: qua re istum diem probo; itaque eundem ipse
2 sequar. consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem; secuti enim sumus non spem, sed officium; reliquimus autem non officium, sed desperationem: ita verecundiores fuimus quam qui se domo non commoverunt, saniores quam qui amissis opibus domum non reverterunt. sed nihil minus fero quam severitatem otiosorum et, quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satis facimus,
3 quia vivimus. mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo; si minus, persequar in Cumanum et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata sit.

VI.

Scr. Romae mense Iunio u. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut scribe- 1
rem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. est igitur adventus Caesaris scilicet in exspectatione, neque tu id ignoras. sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret; multos ei molestos fore ipsumque multis; Ostiae videri commodius eum exire posse: id ego non intellegebam quid interesset; sed tamen Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantis tui. hoc ego 2
idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius *ut* utrubique; quid enim ille facturus sit, incertum est; et simul ostentavi tibi me istis esse familiarem et consiliis eorum interesse. quod ego cur nolim, nihil video; non enim est idem, ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid non probandum est. etsi, quid non probem, equidem iam nescio, praeter initia rerum; nam haec in voluntate fuerunt. vidi enim — nam tu aberas — nostros amicos cupere bellum, hunc autem non tam cupere quam non timere — ergo haec consilii fuerunt, reliqua necessaria —, vincere autem aut hos aut illos necesse esse. scio te semper mecum in luctu 3
fuisse, cum videremus cum illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitum, tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam; quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus; crudeliter enim otiosissimi minabantur, eratque iis et tua invisa voluntas et mea oratio: nunc vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent; erant enim nobis perirati, quasi quicquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus, aut quasi utilius rei publicae fuerit eos etiam ad bestiarum auxilium confugere quam vel emori vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. 'at in perturbata re 4
publica vivimus.' quis negat? sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnis vitae status paraverunt; huc

enim ut venirem, superior longius, quam volui, fluxit oratio: cum enim te semper magnum hominem duxerim, quod his tempestatibus es prope solus in portu fructusque doctrinae percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda, equidem hos tuos Tusculanensis dies instar esse vitae puto, libenterque omnibus omnis opes concesserim, ut
5 mihi liceat vi nulla interpellante isto modo vivere; quod nos quoque imitamur, ut possumus, et in nostris studiis libentissime conquiescimus. quis enim hoc non dederit nobis, ut, cum opera nostra patria sive non possit uti sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi etiam rei publicae praeponendam putaverunt? quae igitur studia magnorum hominum sententia vacationem habent quandam publici muneris, iis concedente re publica cur non
6 abutamur? sed plus facio, quam Caninius mandavit: iure enim, si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires; ego tibi ea narro, quae tu melius scis quam ipse, qui narro. faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae temporis huius sint, quae † tua audiero, ne quid ignores.

VII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 708.

CICERO VARRONI.

1 Cenabam apud Seium, cum utrique nostrum redditae sunt a te litterae. mihi vero iam maturum videtur; nam quod antea [te] calumniatus sum, indicabo malitiam meam: volebam prope alicubi esse te, si quid bonae salutis, *σύν τε δύ' ἐρχομένω.* nunc, quoniam confecta sunt omnia, dubitandum non est quin equis viris. nam, ut audivi de L. Caesare filio, mecum ipse:

quid hic mihi faciet patri?

itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, ceni-
2 tare. quid faciam? tempori serviendum est. sed ridicula missa, praesertim cum sit nihil, quod rideamus.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

itaque nullum est *ἀποπροηγμένον,* quod non verear. sed

quod quaeris quando, qua, quo, nihil adhuc scimus: istuc ipsum de Baiis, non nulli dubitant an per Sardiniam veniat. illud enim adhuc praedium suum non inspexit; nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. ego omnino magis arbitror per Siciliam Veliam: *iam* sciemus; adventat enim Dolabella: eum puto magistrum fore.

πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων.

sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum: qua re exspecto tuas litteras.

VIII.

Scr. in Arpinati pr. Non. Sextil. a. u. c. 709.

CICERO VARRONI.

Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne po- 1
pulus quidem solet nisi concitatus, tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem; misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos: nosti enim profecto os [eius] adulescentioris Academiae. ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent; ego autem mandavi, ut rogarent. exspectabam omnino iam diu meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere; sed, cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui quin coniunctionem studiorum amorisque nostri quo possem litterarum genere declararem. feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius: tibi dedi partis Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar; mihi sumpsi Philonis. puto fore ut, cum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus: sed
nosti morem dialogorum. posthac autem, mi Varro, 2
quam plurima, si videtur, et de nobis inter nos: sero fortasse; sed superiorum temporum Fortuna rei publicae causam sustineat: haec ipsi praestare debemus. atque utinam quietis temporibus atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis haec inter nos studia exercere possemus! quamquam tum quidem vel aliae quaepiam

rationes honestas nobis et curas et actiones darent; nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. sed haec coram et saepius. migrationem et emptionem feliciter evenire volo tuumque in ea re consilium probo. cura ut valeas.

IX.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 706.

DOLABELLA S. D. CICERONI.

1 S. v. g. v. et Tullia nostra recte v. Terentia minus belle habuit, sed certum scio iam convaluisse eam. praeterea rectissime sunt apud te omnia. etsi nullo tempore in suspitionem tibi debui venire partium causa potius quam tua tibi suadere, ut te aut cum Caesare nobiscumque coniungeres aut certe in otium referres, praecipue nunc iam inclinata victoria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possim: tu autem, mi Cicero, sic haec accipies, ut, sive probabuntur tibi sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditis-
2 simo tibi et cogitata et scripta esse iudices. animadvertis Cn. Pompeium nec nominis sui nec rerum gestarum gloria neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum, et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique; quod nescio an nulli umquam nostro acciderit imperatori. quam ob rem, quid aut ille sperare possit aut tu, animum adverte pro tua prudentia; sic enim facillime quod tibi utilissimum erit consilii capies. illud autem *a* te peto, ut, si iam ille evitaverit hoc periculum et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas et aliquando tibi potius quam cuivis sis amicus: satis factum est iam a te vel officio vel familiaritati, satis factum etiam partibus et ei
3 rei publicae, quam tu probabas. reliquum est *ut*, ubi nunc est res publica, ibi simus potius quam, dum illam veterem sequamur, simus in nulla. qua re velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque

locis rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas vel in quamvis quietam recipias civitatem; quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. quaecumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare; et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. erit tuae quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me et a te mihi litteras referat.

X.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 709.

M. CICERO S. D. P. DOLABELLAE.

Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum 1
dare; nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari; de quo etiam nihil scribente me te non dubitare certo scio. omnino mihi magis litterae sunt exspectandae a te quam a me tibi; nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciae; alter Aristarchus hos *ὀβελίζει.* ego tamquam criticus antiquus iudicaturus sum, utrum sint *τοῦ ποιητοῦ* an
παρεμβεβλημένοι. puto *te* nunc dicere: 'oblitusne es 2
igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et ingentium † cularum cum sophia septimae?' quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro *quidem* reliquiae pristinae frontis adpareant? sed tamen suavissimum *συμβιωτὴν* nostrum praestabo integellum, nec committam ut, si ego eum condemnaro, tu restituas,
ne habeat Bursa Plancus, apud quem litteras discat. sed 3
quid ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo an ut in bello in aliqua maiuscula cura negotiove versere, labor longius: cum igitur mihi erit exploratum te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullae morte, ante quam certum scierit; nunc quaerere desierunt, quo modo perierit; satis putant se scire,

quod sciunt: ego ceteroqui animo aequo fero; unum vereor, ne hasta Caesaris refrixerit.

XI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE S.

1 Vel meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares quam eo casu, quo sum gravissime adflictus; quem ferrem certe moderatius, si te haberem. nam *me* et oratio tua prudens et amor erga me singularis multum levaret; sed quoniam brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me adfectum offendes, ut multum a te possim iuvari, non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim aut fortunae succumbendum putem, sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est. firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in
2 nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. quod scribis proelia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intellegi cupio, quod certe intellegitur, me a te amari. quod ut facias, te etiam atque etiam rogo ignoscasque brevitati litterarum mearum; nam et celeriter una futuros nos arbitror et nondum *sum* satis confirmatus ad scribendum.

XII.

Scr. in Puteolano mense Decembri a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE.

1 Gratulor Baiis nostris, si quidem, ut scribis, salubres repente factae sunt, nisi forte te amant et tibi adsentantur et tam diu, dum tu ades, sunt oblitae sui; quod quidem si ita est, minime miror caelum etiam et terras vim
2 suam, si tibi ita conveniat, dimittere. oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram: itaque eam tibi misi; quam velim sic legas, ut causam tenuem et inopem nec scriptione magno opere dignam. sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere *volui* levidense crasso filo, cuius modi ipsius solent esse munera. tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.

XIII.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO DOLABELLAE SAL.

C. Subernius Calenus et meus est familiaris et Leptae 1
nostri familiarissimi pernecessarius: is cum vitandi belli causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum post Afranium superatum bellum ullum fore putarat, incidit in ea ipsa mala, quae summo studio vitaverat; oppressus est enim bello repentino, quod bellum commotum a Scapula ita postea confirmatum est a Pompeio, ut
nulla ratione ab illa miseria se eripere posset. eadem 2
causa fere est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissimus. hosce igitur ambos tibi sic commendo, ut maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. volo ipsorum causa, meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas; Lepta vero cum ita laboret, ut eius fortunae videantur in discrimen venire, non possum ego non aut proxime atque ille aut etiam aeque laborare. quapropter, etsi saepe expertus sum, quantum me amares, tamen sic velim tibi
persuadeas, id me in hac re maxime iudicaturum. peto 3
igitur a te vel, si pateris, oro, ut homines miseros et fortuna, quam vitare nemo potest, magis quam culpa calamitosos conserves incolumis velisque per te me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae, quem
omnibus antepono, dare. quod dicturus sum, puto equi- 4
dem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere: res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris; quapropter quoniam his Caesar vitam sua liberalitate concessit nec est, quod iis praeterea magno opere possit adimi, reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice; in quo nihil est praeter viam longam, quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis et moriantur domi. quod ut enitare contendasque vel potius ut perficias — posse enim te mihi persuasi —, vehementer te etiam atque etiam rogo.

XIV.

Scr. in Pompeiano IV. Non. Maias a. u. c. 710.

CICERO DOLABELLAE CONSULI SUO S.

1 Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod volgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conveni — convenio autem cotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei —, quin omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant; negant enim se dubitare quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et
2 singularem consulem praebeas: quibus ego quamquam verissime possum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane adsentior, ne inminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego — sum enim avidior etiam quam satis est gloriae —; et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disci-
3 plinae meae. L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, 'o mi Cicero,' inquit 'gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago; quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere.' deinde multa de facto ac de re gesta; tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei publicae salu-
4 tarius. atque haec una vox omnium est. a te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. quamquam, mi Dolabella — haec enim iocatus sum —, libentius omnis meas, si modo sunt

aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam
partem exhauserim ex tuis: nam cum te semper tantum
dilexerim, quantum tu intellegere potuisti, tum his tuis
factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit
ardentius; nihil est enim, mihi crede, virtute formosius,
nihil pulchrius, nihil amabilius. semper amavi, ut scis, 5
M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos
mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen
Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer
locum fuisse augendi in eo, quod mihi iam pridem cumu-
latum etiam videbatur. quis erat qui putaret ad eum
amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere?
tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar,
antea dilexisse. qua re quid est quod ego te horter, ut 6
dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros,
quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clario-
rem quam te ipsum; te imitere oportet, tecum ipse cer-
tes: ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui
similem esse. quod cum ita sit, hortatio non est neces- 7
saria, gratulatione magis utendum est: contigit enim tibi
quod haud scio an nemini, ut summa severitas animad-
versionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis
esset et cum bonis omnibus tum infimo cuique gratissima.
hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati
tuae; sed contigit magnitudine cum animi tum etiam in-
genii atque consilii; legi enim contionem tuam: nihil illa
sapientius; ita pedetemptim et gradatim tum accessus a
te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem
tibi animadvertendi omnium concessu daret. liberasti 8
igitur et urbem periculo et civitatem metu, neque solum
ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad
exemplum. quo facto intellegere debes in te positam
esse rem publicam tibique non modo tuendos, sed etiam
ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis pro-
fectum est. sed his de rebus coram plura propediem,
ut spero: tu quoniam rem publicam nosque conservas,
fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custo-
dias.

XV.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 708.

CICERO PAETO S.

1 Duabus tuis epistolis respondebo: uni, quam quadriduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi *** perspectum esse gaudeo. sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. nam, cum a satis multis — non enim possum aliter dicere — et coli me videam et diligi, nemo est illorum omnium mihi te iucundior: nam quod me amas, quod id et iam pridem et constanter facis, est id quidem magnum atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis; quod tu ipse tam amandus es tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est proprie
2 tuum. accedunt non Attici, sed salsiores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. ego autem — existimes licet, quod lubet — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bracatis et Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium adpareat. itaque, te cum video, omnis mihi Granios, omnis Lucilios, — vere ut dicam — Crassos quoque et Laelios videre videor. moriar, si praeter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquae et vernaculae festivitatis adgnoscere. ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione vale-
3 tudinis tuae tam graviter exanimatum fuisse? quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem commorationis urbanae, ne ego quidem aliter accepi; intellexi tamen idem, quod his intellego litteris, non existimasse te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras et illa tempora. quid simile? ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab rei publicae custodia; sedebamus enim in puppi et clavum tenebamus; nunc autem vix est in
4 sentina locus. an minus multa senatus consulta futura

putas, si ego sim Neapoli? Romae cum sum et urgeo
forum, senatus consulta scribuntur apud amatorem tuum,
familiarem meum; et quidem cum in mentem venit, ponor
ad scribendum et ante audio senatus consultum in Armeniam
et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam
factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam
de ea re esse factam. atque hoc nolim me iocari putes;
nam mihi scito iam a regibus ultimis adlatas esse litteras,
quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges
appellaverim, quos ego non modo reges appellatos, sed
omnino natos nesciebam. quid ergo est? tamen, quam 5
diu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati
tuae; cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam.
domum si habebo, in denos dies singulos sumptuariae
legis dies conferam; sin autem minus invenero quod placeat,
decrevi habitare apud te; scio enim me nihil tibi
gratius facere posse. domum Sullanam desperabam iam,
ut tibi proxime scripsi; sed tamen non abieci: tu velim,
ut scribis, cum fabris eam perspicias; si enim nihil est
in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

XVI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO PAETO SAL.

Delectarunt me tuae litterae, in quibus primum 1
animadverti amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit
verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis
attulisset; de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem
eodem exemplo, facile ut intellegerem te esse commotum,
et ego tibi accurate rescripseram, ut *quo*quo modo in tali
re atque tempore aut liberarem te ista cura aut certe
levarem. sed quoniam proximis quoque litteris ostendis, 2
quantae tibi curae sit ea res, sic, mi Paete, habeto: quicquid
arte fieri potuerit — non enim iam satis est consilio
pugnare; artificium quoddam excogitandum est —, sed
tamen quicquid elaborari aut effici potuerit ad istorum
benevolentiam conciliandam et conligendam, summo studio
me consecutum esse, nec frustra, ut arbitror; sic enim
color, sic observor ab omnibus iis, qui *a* Caesare dili-

guntur, ut ab iis me amari putem. nam etsi non facile diiudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat eius modi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit, cetera sunt signa communia, sed ego uno utor argumento, quam ob rem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra for-
3 tuna ea est et illorum, ut simulandi causa non sit. de illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam, nisi quod omnia sunt incerta, cum a iure discessum est, nec praestari quicquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus; est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio: ut enim olim arbitrabar esse meum libere loqui, cuius opera esset in civitate libertas, sic ea nunc amissa nihil loqui, quod offendat aut illius aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. effugere autem si velim non nullorum acute aut facete dictorum *famam,* fama ingenii mihi sit abicienda; quod, si possem,
4 non recusarem. sed tamen ipse Caesar habet peracre iudicium, et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, facile diceret 'hic versus Plauti non est, hic est,' quod tritas auris haberet notandis generibus poëtarum et consuetudine legendi, sic audio Caesarem, cum volumina iam confecerit ἀποφθεγμάτων, si quod adferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reicere solere; quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere cotidie illius familiares. incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis cum dixi nec inlitterata nec insulsa esse videantur: haec ad illum cum reliquis actis perferuntur; ita enim ipse mandavit. sic fit ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. quam ob rem Oenomao tuo nihil utor; etsi posuisti loco versus
5 Accianos. sed quae est invidia? aut quid mihi nunc in470videri potest? verum fac esse omnia: sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis praestare nisi culpam, qua mihi videor dupliciter carere, et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt, et quod, cum viderem praesidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non

putarim. ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentis; id quoque puto esse sapientis. cetera vero, quid quisque me dixisse dicat aut quo modo ille accipiat aut qua fide mecum vivant ii, qui me adsidue colunt et observant, praestare non possum. ita fit ut et consiliorum superiorum conscientia et 6
praesentis temporis moderatione me consoler, et illam Accii similitudinem non [modo] iam ad invidiam, sed ad fortunam transferam, quam existimo levem et inbecillam ab animo firmo et gravi tamquam fluctum a saxo frangi oportere. etenim cum plena sint monumenta Graecorum, quem ad modum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracusis, cum servientibus suis civitatibus fuerint ipsi quodam modo liberi, ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cuiusquam nec frangam dignitatem meam? nunc venio ad 7
iocationes tuas, quoniam tu secundum Oenomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanam, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. quem tu mihi † popillium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebantur antea; nunc mutata res est: Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, cenandi magistros; puto enim te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos *apud me declamitare, me apud illos* cenitare. tu autem, quod mihi bonam copiam eiures, nihil est; tum enim, cum rem habebas, quaesticulus te faciebat attentiorem: nunc, cum tam aequo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere; etiam haec levior est plaga ab amico quam a debitore. nec tamen eas cenas 8
quaero, ut magnae reliquiae fiant; quod erit, magnificum sit et lautum. memini te mihi Phameae cenam narrare: temperius fiat, cetera eodem modo. quod si perseveras me ad matris tuae cenam revocare, feram id quoque; volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, adponere aut etiam polypum miniati Iovis similem. mihi crede, non audebis: ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet; eam extimesces. neque est quod in promulside spei ponas aliquid, quam

totam sustuli; solebam enim antea debilitari oleis et luca-
9 nicis tuis. sed quid haec loquimur? liceat modo isto
venire. tu vero — volo enim abstergere animi tui me-
tum — ad tyrotarichum antiquum redi. ego tibi unum
sumptum adferam, quod balneum calfacias oportebit:
10 cetera more nostro; superiora illa lusimus. de villa Seli-
ciana et curasti diligenter et scripsisti facetissime; itaque
puto me praetermissurum: salis enim satis est, sannio-
num parum.

XVII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

1 Non tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster
apud te fuerit, ex me quaeras, quid de istis municipiis et
agris futurum putem? quasi aut ego quicquam sciam,
quod iste nesciat, aut, si quid aliquando scio, non ex isto
soleam scire. immo vero, si me amas, tu fac ut sciam,
quid de nobis futurum sit; habuisti enim in tua potestate,
ex quo vel ex sobrio vel certe ex ebrio scire posses. sed
ego ista, mi Paete, non quaero: primum quia de lucro
prope iam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est
aut haec vita, superstitem rei publicae vivere; deinde,
quod scire *ego* quoque mihi videor, quid futurum sit: fiet
enim quodcumque volent qui valebunt; valebunt autem
semper arma. satis igitur nobis esse debet quicquid
conceditur: hoc si qui pati non potuit, mori debuit.
2 Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur; hoc
non longe abest a Tusculano. nihil tamen timeo: fruor,
dum licet; opto, ut semper liceat. si id minus contigerit,
tamen, quoniam ego vir fortis idemque philosophus vivere
pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius
beneficio id consecutus sum; qui si cupiat esse rem pu-
blicam, qualem fortasse et ille volt et omnes optare de-
bemus, quid faciat tamen non habet; ita se cum multis
3 conligavit. sed longius progredior; scribo enim ad te.
hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum,
sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit;
nos enim illi servimus, ipse temporibus: ita nec ille, quid

tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, praesertim in litteris, sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea nec spem ex adfirmatione adferre volui. illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse: tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecumque erunt.

XVIII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO S. D. PAETO.

Cum essem otiosus in Tusculano, propterea quod 1
discipulos obviam miseram, ut eadem me quam maxime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras plenissimas suavitatis, ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego [sublatis iudiciis] amisso regno forensi ludum quasi habere coeperim. quid quaeris? me quoque delectat consilium; 2
multa enim consequor: primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. id cuius modi sit, nescio; tantum video, nullius adhuc consilium me huic anteponere, nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor, sed non accidit; in acie non fui. ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius foede perierunt. 'at Cato praeclare.' iam istuc quidem, cum volemus, licebit; demus modo operam ne tam necesse nobis sit quam illi fuit; id quod agimus. ergo hoc primum. se- 3
quitur illud: ipse melior fio; primum valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram; deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes rettulissem, exaruisset. extremum illud est, quod tu nescio an primum putes: pluris iam pavones confeci quam tu pullos columbinos. tu istic te Hateriano iure delectas; ego me hic Hirtiano. veni igitur, si vir es, et disce a me προλεγομένας, quas quaeris: etsi sus Minervam. sed quo modo, videro. si aestimationes tuas ven- 4

dere non potes neque ollam denariorum inplere, Romam tibi remigrandum est: satius est hic cruditate quam istic fame. video te bona perdidisse; spero idem istuc familiaris tuos. actum igitur de te est, nisi provides. potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Romam pervehi. sella tibi erit in ludo tamquam hypodidascalo proxima; eam pulvinus sequetur.

XIX.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 708.

CICERO S. D. PAETO.

1 Tamen a malitia non discedis? tenuiculo adparatu significas Balbum fuisse contentum. hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consularis esse oportere. nescis me ab illo omnia expiscatum; recta enim a porta domum meam venit: neque hoc admiror, quod non suam potius, sed illud, quod non ad suum. ego autem tribus primis verbis 'quid noster Paetus?' at ille adiurans, nusquam se umquam libentius.
2 hoc si verbis adsecutus es, auris ad te adferam non minus elegantis; sin autem opsonio, peto a te ne pluris esse balbos quam disertos putes. me cotidie aliud ex alio inpedit; sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam ut te sero a me certiorem factum putes.

XX.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

1 Dupliciter delectatus sum tuis litteris, et quod ipse risi et quod te intellexi iam posse ridere; me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse, non moleste tuli: illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse; habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. at quem virum! non eum, quem tu es solitus promulside conficere: integram famem ad ovum adfero; itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. illa mea, quae solebas antea laudare, 'o hominem facilem! o

hospitem non gravem!' abierunt. nam omnem nostram
de re publica curam, cogitationem de dicenda in senatu
sententia, commentationem causarum abiecimus, in Epi-
curi nos adversarii nostri castra coiecimus; nec tamen
ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam, vete-
rem dico, cum in sumptum habebas, etsi numquam plura
praedia habuisti. proinde te para: cum homine et edaci 2
tibi res est et qui iam aliquid intellegat; *ὀψιμαθεῖς* au-
tem homines scis quam insolentes sint: dediscendae tibi
sunt sportellae et artolagani tui. nos iam † ex artis tan-
tum habemus, ut Verrium tuum et Camillum — qua
munditia homines! qua elegantia! — vocare saepius au-
deamus. sed vide audaciam: etiam Hirtio cenam dedi,
sine pavone tamen; in ea cena cocus meus praeter ius
fervens nihil *non* potuit imitari. haec igitur est nunc 3
vita nostra: mane salutamus domi et bonos viros mul-
tos, sed tristis, et hos laetos victores, qui me quidem
perofficiose et peramanter observant: ubi salutatio de-
fluxit, litteris me involvo, aut scribo aut lego; veniunt
etiam qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo
sum quam ipsi doctior. inde corpori omne tempus datur.
patriam eluxi iam et gravius et diutius quam ulla mater
unicum filium. sed cura, si me amas, ut valeas, ne ego
te iacente bona tua comedim; statui enim tibi ne aegroto
quidem parcere.

XXI.

Scr. anno incerto.

CICERO PAETO SAL.

Ain tandem? insanire tibi videris, quod imitere ver- 1
borum meorum, ut scribis, fulmina? tum insanires, si
consequi non posses; cum vero etiam vincas, me prius
inrideas quam te oportet. qua re nihil tibi opus est illud
a Trabea, sed potius *ἀπότευγμα* meum. verum tamen
quid tibi ego videor in epistolis? nonne plebeio sermone
agere tecum? nec enim semper eodem modo. quid enim
simile habet epistola aut iudicio aut contioni? quin ipsa
iudicia non solemus omnia tractare uno modo. privatas
causas, et eas tenuis, agimus subtilius; capitis aut famae

scilicet ornatius; epistolas vero cotidianis verbis texere
2 solemus. sed tamen, mi Paete, qui tibi venit in mentem negare Papirium quemquam umquam nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum ante consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam cccxii; sed tum Papisii dicebamini. post hunc xiii. fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus: is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, factus est annis post Romam conditam ccccxv. et quadriennio post consul cum K. Duilio. hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus; deinde L. Maso, aedilicius; inde multi Masones: quorum quidem tu omnium
3 patriciorum imagines habeas volo. deinde Carbones et Turdi insequuntur: hi plebeii fuerunt, quos contemnas censeo: nam praeter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e re publica Carbonum nemo fuit. cognovimus Cn. Carbonem et eius fratrem scurram: quid his inprobius? de hoc amico meo, Rubriae filio, nihil dico. tres illi fratres fuerunt, C. Cn. M. Carbones: Marcus P. Flacco accusante condemnatus *est*, fur magnus, ex Sicilia; Gaius accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur: is et tribunus pl. seditiosus et P. Africano vim attulisse existimatus est. hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, inprobior nemo meo iudicio fuit. iam pater eius accusatus a M. Antonio sutorio atramento absolutus putatur. qua re ad patres censeo revertare; plebeii quam fuerint inportuni, vides.

XXII.

Scr. anno incerto.

CICERO PAETO.

1 Amo verecundiam vel potius libertatem loquendi; atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est. sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. sic enim disserunt: nihil esse obscenum, nihil turpe dictu; nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re

esse aut in verbo; nihil esse tertium. in re non est. itaque non modo in comoediis res ipsa narratur, ut ille in Demiurgo:

modo forte

— nosti canticum: meministi Roscium —

ita me destituit nudum ....

— totus est sermo verbis tectus, re inpudentior, — sed etiam in tragoediis: quid est enim illud?

quae mulier una

quid, inquam, est?

usurpat duplex cubile.

quid?

huius, Phere,

hic cubile inire est ausus.

quid est?

virginem me quondam invitam per vim violat Iuppiter.

bene 'violat': atqui idem significat, sed alterum nemo
tulisset. vides igitur, cum eadem res sit, quia verba 2
non sint, nihil videri turpe. ergo in re non est: multo minus in verbis. si enim, quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. 'anum' appellas alieno nomine: cur? [suo potius.] si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potius. caudam antiqui 'penem' vocabant, ex quo est propter similitudinem 'penicillus'. at hodie 'penis' est in obscenis. at vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adulescentis peni deditos esse. quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius 'penem'. sed quia multi, factum est tam obscenum quam id verbum, quo tu usus es. quid, quod volgo dicitur, 'cum nos te voluimus convenire', num obscenum est? memini, in senatu disertum consularem ita eloqui: 'hanc culpam maiorem an illam dicam?' potuit obscenius? non, inquis; non enim ita sensit. non ergo in verbo est; docui autem
in re non esse: nusquam igitur est. 'liberis dare operam' 3
quam honeste dicitur! etiam patres rogant filios: eius operae nomen non audent dicere. Socraten fidibus docuit nobilissimus fidicen; is 'Connus' vocitatus est: num

id obscenum putas? cum loquimur 'terni', nihil flagitii dicimus; at cum 'bini', obscenum est. 'Graecis quidem' inquies. nihil est ergo in verbo; quoniam et ego Graece scio et tamen tibi dico 'bini'; idque tu facis, quasi ego Graece, non Latine, dixerim. 'ruta' et 'menta', recte utrumque: volo mentam pusillam ita appellare, ut 'rutulam': non licet. belle 'tectoriola': dic ergo etiam 'pavimenta' isto modo; non potes. viden igitur nihil esse nisi ineptias? turpitudinem nec in verbo esse nec in re; itaque
4 nusquam esse. igitur in verbis honestis obscena ponimus. quid enim? non honestum verbum est 'divisio'? at inest obscenum, cui respondet 'intercapedo'. num haec ergo obscena sunt? nos autem ridicule, si dicimus 'ille patrem strangulavit', honorem non praefamur, sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos praefandus est. et quidem iam etiam non obscena verba pro obscenis sunt. 'battuit', inquit, inpudenter; 'depsit' multo inpudentius: atqui neutrum est obscenum. stultorum plena sunt omnia. 'testes' verbum honestissimum in iudicio; alio loco non nimis. at honesti 'colei Lanuvini'; 'Cliternini' non honesti. quid? ipsa res modo honesta, modo turpis. suppedet, flagitium est; iam erit nudus in balneo, non reprehendes.
5 habes scholam Stoicam: ὁ σοφὸς εὐθυρρημονήσει. quam multa ex uno verbo tuo! te adversus me omnia audere gratum est. ego servo et servabo — sic enim adsuevi — Platonis verecundiam; itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici. sed illi etiam crepitus aiunt aeque liberos ac ructus esse oportere: honorem igitur Kalendis Martiis. tu me diliges et valebis.

XXIII.

Scr. in Cumano a. u. c. 708.

CICERO PAETO.

Heri veni in Cumanum, cras ad te fortasse. sed cum certum sciam, faciam te paulo ante certiorem. etsi M. Caeparius, cum mihi in silva Gallinaria obviam venisset quaesissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. tuli scilicet moleste, ut debui, sed tamen constitui ad te venire, ut et

viderem te et viserem et cenarem etiam; non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere. exspecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum cenis sumptuosis.

XXIV.

Scr. Romae exeunte mense Februario a. u. c. 711.

CICERO PAETO S. D.

Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad 1
me scribis, adiuvarem, quantum possem, etiam si ab eo laesus essem, cum te tanto opere viderem eius causa laborare; cum vero et ex tuis litteris et ex illius ad me missis intellegam et iudicem magnae curae ei salutem meam fuisse, non possum ei non amicus esse; neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. volo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspitionis et cautionis et diligentiae fuisse litteras tuas, quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum: nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse, et, quasi divinarent, quam iis molestus essem futurus, nihil aliud egerunt nisi me ut opprimerent. quod ego non suspicans incautior fuissem, nisi a te admonitus essem; quam ob rem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. utinam ea fortuna rei publicae sit, ut ille me unum gratissimum possit cognoscere! sed
haec hactenus. te ad cenas itare desisse moleste fero; 2
magna enim te delectatione et voluptate privasti. deinde etiam vereor — licet enim verum dicere — ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas et obliviscare, cenulas facere. nam si tum, cum habebas quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, cum ei rem demonstrassem et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summae rei publicae demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses; hoc tempore
ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses. sed me- 3
hercule, mi Paete, extra iocum moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis,

amantibus tui vivas: nihil est aptius vitae, nihil ad beate vivendum accommodatius. nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atque victus remissionemque animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus, ut sapientius nostri quam Graeci: illi *συμπόσια* aut *σύνδειπνα,* id est conpotationes aut concenationes, nos 'convivia', quod tum maxime simul vivitur. vides, ut te philosophando revocare coner ad cenas? cura ut valeas; id foris cenitando facillime
4 consequere. sed cave, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam rei publicae. sic tibi, mi Paete, persuade, me dies et noctis nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint: nullum locum praetermitto monendi, agendi, providendi; hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. etiam atque etiam vale.

XXV.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

CICERO IMP. PAETO.

1 Summum me ducem litterae tuae reddiderunt; plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris; Pyrrhi te libros et Cineae video lectitasse. itaque obtemperare cogito praeceptis tuis, hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. sed quid ludimus? nescis, quo cum imperatore tibi negotium sit: *παιδείαν Κύρου,* quam contriveram legendo, totam in hoc
2 imperio explicavi. sed iocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore: nunc ades ad imperandum vel ad parendum potius, sic enim antiqui loquebantur. cum M. Fadio, quod scire te arbitror, mihi summus usus est, valdeque eum diligo cum propter summam probitatem eius ac singularem modestiam, tum quod in iis controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicuriis, optima opera
3 eius uti soleo. is cum ad me Laodiceam venisset mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat fundum Her-

culanensem a Q. Fadio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. id M. Fadius pergraviter tulit existimavitque fratrem suum, hominem non sapientem, inpulsu inimicorum suorum eo progressum esse. nunc, si me amas, mi Paete, negotium totum suscipe; molestia Fadium libera. auctoritate tua nobis opus est et consilio et etiam gratia. noli pati litigare fratres et iudiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fadius. quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fadium reddideris: id ille in te positum esse putat mihique persuadet.

XXVI.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 708

CICERO PAETO S. D.

Accubueram hora nona, cum ad te harum *litterarum* 1
exemplum in codicillis exaravi. dices, ubi? apud Volumnium Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. angar? excruciemne me? quid adsequar? deinde quem ad finem? vivas, inquis, in litteris. an quicquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus; a quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cena — quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti —, tamen quid potius faciam, prius quam
me dormitum conferam, non reperio. audi reliqua: infra 2
Eutrapelum Cytheris accubuit. in eo igitur, inquis, convivio Cicero ille,

quem aspectabant, cuius ob os Graii ora obvertebant sua?

non, mehercule, suspicatus sum illam adfore; sed tamen *ne* Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida. 'habeo', inquit 'non habeor [a Laide]'. Graece hoc melius; tu, si voles, interpretabere. me vero nihil istorum ne iuvenem quidem

movit umquam, ne nunc senem: convivio delector; ibi
loquor, quod in solum, ut dicitur, et gemitum in risus
3 maximos transfero. an tu id melius, qui etiam philoso-
phum inriseris? cum ille, si quis quid quaereret, dixisset,
cenam te quaerere a mane dixeris? ille baro te putabat
quaesiturum, unum caelum esset an innumerabilia. quid
id ad te? at hercule cena numquid ad te, ibi praesertim?
4 sic igitur vivitur: cotidie aliquid legitur aut scribitur;
dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo
non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra
legem et quidem aliquanto. qua re nihil est, quod ad-
ventum nostrum extimescas: non multi cibi hospitem ac-
cipies, *sed* multi ioci.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER DECIMUS.
AD L. PLANCUM.

I.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 710.

CICERO PLANCO.

Et afui proficiscens in Graeciam, et postea quam de 1
medio cursu rei publicae sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui, cuius tanta est, non insolentia — nam id quidem volgare vitium est —, sed inmanitas, non modo ut vocem, sed ne voltum quidem liberum possit ferre cuiusquam. itaque mihi maximae curae est, non de mea quidem vita, cui satis feci vel aetate vel factis vel, si quid etiam hoc ad rem pertinet, gloria, sed me patria sollicitat in primisque, mi Plance, exspectatio consulatus tui, quae ita longa est, ut optandum sit ut possimus ad id tempus rei publicae spiritum ducere. quae potest enim spes esse in ea re publica, in qua hominis inpotentissimi atque intemperantissimi armis oppressa sunt omnia et in qua nec senatus nec populus vim habet ullam nec leges ullae sunt nec iudicia nec
omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis? sed 2
quoniam acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat quod singulis de rebus scriberem; illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere te atque hortari, ut in rem publicam omni cogitatione curaque incumberes. quae si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est; ut perducatur autem, magnae cum diligentiae est, tum etiam
fortunae. sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus, 3

et, praeterquam quod rei publicae consulere debemus, tamen tuae dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus: ita facillime et rei publicae, quae mihi carissima est, et amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intellego sa-
4 tis facturum. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror et gaudeo teque hoc existimare volo, quicquid in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse.

II.

Scr. Romae medio mense Decembri a. u. c. 710.

CICERO PLANCO SAL.

1 Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum aut honeste venire potuissem; sed nec sine periculo quisquam libere de re publica sentiens versari potest in summa inpunitate gladiorum nec nostrae dignitatis videtur esse ibi sententiam de re publica dicere, ubi me et melius et propius audiant
2 armati quam senatores. quapropter in privatis rebus nullum neque officium neque studium meum desiderabis; ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuae: in iis autem rebus, quae nihilo minus, ut ego absim, confici poterunt, peto a te ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meae.

III.

Scr. Romae exeunte mense Februario a. u. c. 711.

CICERO PLANCO SAL.

1 Cum ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire; nam et in re militari virtutem et in administranda provincia iustitiam et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit et [praeterea] mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam adiunxit, praeterea summam erga se liberalitatem: quae omnia mihi iucunda,

hoc extremum etiam gratum fuit. ego, Plance, necessi- 2
tudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto quam tu natus es, amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua, confirmata iam aetate familiaritatem cum studio meo, tum iudicio tuo constitutam: his de causis mirabiliter faveo dignitati tuae, quam mihi tecum statuo debere esse communem. omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna, eaque es adeptus adulescens multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti. nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex optimo
rei publicae statu adquires. scis profecto — nihil enim 3
te fugere potuit — fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent te nimis servire temporibus, quod ego quoque existimarem, te si ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer; sed cum intellegerem, quid sentires, te arbitrabar videre, quid posses. nunc alia ratio est: omnium rerum tuum iudicium est idque liberum. consul es designatus, optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate rei publicae virorum talium: incumbe, per deos inmortalis! in eam curam et cogitationem, quae tibi summam dignitatem et gloriam adferat. unus autem est, hoc praesertim tempore, per tot annos re publica devexata, rei publicae bene gerendae cursus ad gloriam.
haec amore magis inpulsus scribenda ad te putavi, quam 4
quo te arbitrarer monitis et praeceptis egere; sciebam enim ex isdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram: qua re modum faciam. nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. interea, quae ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo.

IV.

Scr. in Gallia Transalpina mense Decembri a. u. c. 710.

PLANCUS CICERONI.

Gratissimae mihi tuae litterae fuerunt, quas ex Furnii 1
sermone te scripsisse animadverti. ego autem praeteriti temporis excusationem adfero, quod te profectum au-

dieram, nec multo ante redisse scii, quam ex epistola tua cognovi; nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse praeterire, in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis vel meae a pueritia observantiae vel tui erga me
2 mutui amoris. qua re, mi Cicero, quod mea tuaque patitur aetas, persuade tibi te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena, quae summa est, videntur quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior: qua re si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere aut, si dubitarem, hortatio inpellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? quaecumque in me bona sunt aut fortunae beneficio tributa aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut praeter
3 bonam famam nihil desiderare videantur. qua re hoc unum tibi persuade, quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate monere potuero, hoc omne rei publicae semper futurum. non est ignotus mihi sensus tuus; neque, si facultas optabilis mihi quidem tui praesentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem, nec nunc committam ut ullum meum factum reprehendere iure possis.
4 sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Ianuario geratur [ut sciam]. interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satis faciam. fac valeas meque mutuo diligas.

V.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 711.

CICERO PLANCO SAL.

1 Binas a te accepi litteras eodem exemplo, quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae: intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimae litterae perferrentur, ex quibus cepi fructum duplicem mihique in com-

paratione difficilem ad iudicandum, amoremne erga me tuum an animum in rem publicam pluris aestimandum putarem. est omnino patriae caritas meo quidem iudicio maxima, sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suavitatis. itaque commemoratio tua paternae necessitudinis benevolentiaeque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulit.
rursus declaratio animi tui, quem haberes de re publica 2
quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima, eoque maior erat haec laetitia, quod ad illa superiora accedebat. itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci iis litteris, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente omnique animi impetu in rem publicam incumbas: nihil est, quod tibi maiori fructui gloriaeque esse possit, nec quicquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius aut praestantius quam de re publica bene
mereri. adhuc enim — patitur tua summa humanitas et 3
sapientia me, quod sentiam, libere dicere — fortuna suffragrante videris res maximas consecutus, quod quamquam sine virtute non potuisses, tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur: his temporibus difficillimis rei publicae quicquid subveneris, id erit totum et proprie tuum. incredibile est omnium civium latronibus exceptis odium in Antonium, magna spes in te et in tuo exercitu, magna exspectatio; cuius, per deos! gratiae gloriaeque cave tempus amittas. sic moneo ut filium, sic faveo ut mihi, sic hortor ut et pro patria et amicissimum.

VI.

Scr. Romae XIII. Kal. Apriles a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

Quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rem 1
publicam, ea gratissima fuerunt senatui populoque Romano probatissima; quae autem recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visae sunt: pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur, qui aut positis armis pacem petere debent aut, si pugnantes eam

postulant, victoria pax, non pactione parienda est. sed de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint, ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio
2 poteris cognoscere. me autem inpulit tui caritas ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad te aliquod pervenire. crede igitur mihi, Plance, omnis, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis — es autem adeptus amplissimos —, eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate coniunxeris. seiunge te, quaeso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed
3 temporum vincla coniunxerunt. conplures in perturbatione rei publicae consulares dicti, quorum nemo consularis habitus *est* nisi qui animo exstitit in rem publicam consulari. talem igitur te esse oportet, qui primum te ab inpiorum civium tui dissimillimorum societate seiungas, deinde te senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem praebeas, postremo [ut] pacem esse iudices non in armis positis, sed in abiecto armorum et servitutis metu. haec si et ages et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam consul et consularis; sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. haec inpulsus benevolentia scripsi paulo severius, quae tu in experiendo ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. d. XIII. Kal. Apr.

VII.

Scr. in Hispania mense Martio a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 Plura tibi de meis consiliis scriberem rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares omnia me rei publicae praestitisse, quae et tua exhortatione excepi et mea adfirmatione tibi recepi — non minus enim a te probari quam diligi semper volui, nec te magis in culpa defensorem mihi paravi, quam praedica-

torem meritorum meorum esse volui —; sed breviorem
me duae res faciunt: una, quod publicis litteris omnia
sum persecutus, altera, quod M. Varisidium, equitem Ro-
manum, familiarem meum, ipsum ad te transire iussi, ex
quo omnia cognoscere posses. non medius fidius me- 2
diocri dolore adficiebar, cum alii occupare possessionem
laudis viderentur, sed usque mihi temperavi, dum per-
ducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et
vestra exspectatione efficerem; quod spero, si me fortuna
non fefellerit, me consecuturum, ut maximo praesidio rei
publicae nos fuisse et nunc sentiant homines et in poste-
rum memoria teneant. a te peto, ut dignitati meae suf-
frageris et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti,
harum fructu in reliquum facias alacriorem. non minus
posse te quam velle exploratum mihi est. fac valeas me-
que mutuo diligas.

VIII

Scr. in Hispania mense Martio a. u. c. 711.

PLANCUS IMP. COS. DESIG. S. D. COSS. PR. TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

Si cui forte videor diutius et hominum exspectatio- 1
nem et spem rei publicae de mea voluntate tenuisse sus-
pensam, huic prius excusandum me esse arbitror quam
de insequenti officio quicquam ulli pollicendum; non
enim praeteritam culpam videri volo redemisse, sed
optimae mentis cogitata iam pridem maturo tempore
enuntiare. non me praeteribat in tanta sollicitudine ho- 2
minum et tam perturbato statu civitatis fructuosissimam
esse professionem bonae voluntatis, magnosque honores
ex ea re conpluris consecutos videbam; sed, cum in eum
casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo
magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta oppone-
rem aut, si in eo mihi temperavissem, maiores occasiones
ad opitulandum haberem, expeditius iter communis sa-
lutis quam meae laudis esse volui. nam quis in ea for-
tuna, quae mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam
hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus
habeo, aut sordidum quicquam pati aut perniciosum con-
cupiscere potest? sed aliquantum nobis temporis et magni 3

labores et multae impensae opus fuerunt, ut, quae rei
publicae bonisque omnibus polliceremur, exitu praesta-
remus neque ad auxilium patriae nudi cum bona volun-
tate, sed cum facultatibus accederemus. confirmandus
erat exercitus nobis, magnis saepe praemiis sollicitatus,
ut ab re publica potius moderata quam ab uno infinita
speraret; confirmandae conplures civitates, quae superiore
anno largitionibus concessionibusque praemiorum erant
obligatae, ut et illa vana putarent et eadem a melioribus
auctoribus petenda existimarent; eliciendae etiam volun-
tates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque
praefuerunt, ut potius cum pluribus societatem defen-
dendae libertatis iniremus, quam cum paucioribus fune-
4 stam orbi terrarum victoriam partiremur. muniendi vero
nosmet ipsi fuimus aucto exercitu auxiliisque multipli-
catis, ut, cum praeferremus sensus aperte, tum etiam
invitis quibusdam sciri, quid defensuri essemus, non
esset periculosum. ita numquam diffitebor multa me,
ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simu-
lasse invitum et dissimulasse cum dolore, quod, praema-
tura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset,
5 ex casu collegae videbam. quo nomine etiam C. Furnio
legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo quam
scriptura mandata dedimus, ut et tectius ad vos perfer-
rentur et nos essemus tutiores, quibusque rebus et com-
munem salutem muniri et nos armari conveniret praece-
pimus. ex quo intellegi potest curam rei publicae summe
6 defendundae iam pridem apud nos excubare. nunc, cum
deum benignitate ab omni re sumus paratiores, non so-
lum bene sperare de nobis homines, sed explorate iudi-
care volumus: legiones habeo quinque sub signis et sua
fide virtuteque rei publicae coniunctissimas et nostra
liberalitate nobis obsequentis, provinciam omnium civi-
tatium consensu paratissimam et summa contentione ad
officia certantem, equitatus auxiliorumque tantas copias,
quantas hae gentes ad defendendam suam salutem liber-
tatemque conficere possunt; ipse ita sum animo paratus,
ut vel provinciam tueri vel ire, quo res publica vocet,
vel tradere exercitum, auxilia provinciamque vel omnem
impetum belli in me convertere non recusem, si modo

meo casu aut confirmare patriae salutem aut periculum possim morari. haec si iam expeditis omnibus rebus 7
tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meae laudis rei publicae commodo laetabor; sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam, consilia mea aequis iudicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in rei publicae incolumitate satis magnus est paratus; eos vero, qui meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti nec ulla spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

IX.

Scr. in Gallia Narbonensi exeunte mense Aprili a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI SAL.

Nihil me tibi temere aut te ceteris *de* me frustra re- 1
cepisse laetor: certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi quam ceteris consilia mea volui esse nota. in dies vero meritorum meorum fieri acces-
siones pervidere te spero, cogniturum magis recipio. quod 2
ad me attinet, mi Cicero — ita ab imminentibus malis res publica me adiuvante liberetur! — sic honores praemiaque vestra suspicio, conferenda certe cum inmortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus: nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis et opera praecipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione
vestra. concupisco autem nihil mihi — contra quod ipse 3
pugno —, et temporis et rei te moderatorem facile patior esse; nihil aut sero aut exigue a patria civi tributum potest videri. exercitum a. d. VI. Kal. Maias Rhodanum traieci, magnis itineribus. Vienna equites mille via breviore praemisi. ipse, si ab Lepido non inpediar, celeritate satis faciam; si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. copias adduco et numero et genere et fidelitate firmissimas. te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. vale.

X.

Scr. Romae III. Kal. Apriles a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quae tua voluntas, quod consilium de re publica esset, tamen tuis litteris lectis liquidius de toto sensu tuo iudicavi. quam ob rem, quamquam in uno proelio omnis fortuna rei publicae disceptat — quod quidem, cum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore —, tamen ipsa fama, quae de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus; itaque si consulem Romae habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et adparatus tuus: cuius rei non modo non praeteriit tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc meo quidem iudicio fuit; is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter
2 magna merita claris viris defertur [et datur]. qua re, sit modo aliqua res publica, in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis; is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuae virtutis est praemium. quam ob rem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem, subveni patriae, opitulare collegae, omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adiuva. me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces; ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate coniuncti, patriae caritas accessit, eaque effecit ut tuam vitam anteferrem meae. III. K. Apr.

XI.

Scr. in Allobrogibus VI. Idus Maias a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 Inmortalis ago tibi gratias agamque dum vivam; nam relaturum me adfirmare non possum: tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse, nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere

potuisses. primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum conpositae, oratio adsidua et perpetua de me, iurgia cum obtrectatoribus propter me notissima mihi sunt; non mediocris adhibenda mihi est cura, ut rei publicae me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tui memorem atque gratum. quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. cum Rhodanum copias 2
traiecissem fratremque cum tribus milibus equitum praemisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem, in itinere de proelio facto Brutoque et Mutina obsidione liberatis audivi: animadverti nullum alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo essent, habere nisi in his partibus, duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi; ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem ac res me moneret. si nudus huc se Antonius confert, facile mihi videor per me sustinere posse remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur; si vero copiarum aliquid secum adducet et si decima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit, tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum istinc copiae traiciantur coniunctaeque nobiscum facilius perditos opprimant. hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque 3
animum nec diligentiam mihi defuturam. cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed si fuerit, nec animo nec benevolentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rem publicam respicere volet. utor in hac re adiutoribus interpretibusque fratre meo et Laterense et Furnio nostro. non me inpedient privatae offensiones, quo minus pro rei publicae salute etiam cum inimicissimo consentiam. quod si nihil profecero, nihilo minus maximo sum animo et maiore fortasse cum mea gloria vobis satis faciam. fac valeas meque mutuo diligas.

XII.

Scr. Romae a. d. III. Idus Apriles a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Etsi rei publicae causa maxime gaudere debeo tantum ei te praesidii, tantum opis attulisse extremis paene temporibus, tamen ita te victorem conplectar re publica recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas adferat, quam et esse iam et futuram amplissimam intellego: cave enim putes ullas umquam litteras gratiores quam tuas in senatu esse recitatas; idque contigit cum meritorum tuorum in rem publicam eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita; sed senatui maiora visa sunt, quam erant exspectata; non quo umquam de tua voluntate dubitasset, sed nec quantum facere posses, nec quoad progredi vel-
2 les, exploratum satis habebat. itaque cum a. d. VII. Idus Aprilis mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset easque legissem, incredibili gaudio sum elatus; cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret, feci continuo omnis participes meae voluptatis. interim ad me venit Munatius noster, ut consuerat; at ego ei litteras tuas, nihildum enim sciebat: nam ad me primum Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. paulo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas
3 publice. placuit nobis ut statim ad Cornutum praetorem urbanum litteras deferremus, qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum: senatus est continuo convocatus frequensque convenit propter famam atque exspectationem tuarum litterarum. recitatis litteris oblata religio Cornuto est pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse, idque a nostro collegio conprobatum est; itaque res dilata est in posterum. eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio, qui cum gratia effecisset ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus

reliquit et in alia omnia discessit; meaeque sententiae, quae secunda pronuntiata erat, cum frequenter adsentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. res in 4
posterum dilata. venit paratus Servilius, Iovi ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. hunc quem ad modum fregerim quantaque contentione Titium intercessorem abiecerim, ex aliorum te litteris malo cognoscere; unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit, nec vero tibi senatus amicior quam cuncta civitas; mirabiliter enim populus Romanus universus et omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rem publicam conspiravit. perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda 5
inmortalitati, atque haec omnia, quae habent speciem gloriae, conlecta inanissimis splendoris insignibus, contemne; brevia, fugacia, caduca existima: verum decus in virtute positum est, quae maxime inlustratur magnis in rem publicam meritis. eam facultatem habes maximam; quam quoniam conplexus tenes, perfice ut ne minus res publica tibi quam tu rei publicae debeas. me tuae dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces: id cum rei publicae, quae mihi vita est mea carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico. atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem magis etiam perspexi in eius incredibili erga te benevolentia et diligentia. III. Idus Apr.

XIII.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

Ut primum potestas data est augendae dignitatis tuae, 1
nihil praetermisi in te ornando, quod positum esset aut in praemio virtutis aut in honore verborum: id ex ipso senatus consulto poteris cognoscere; ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est, quam senatus frequens secutus est summo studio magnoque consensu. ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi mi- 2
sisti, perspexeram te magis iudicio bonorum quam insi-

gnibus gloriae delectari, tamen considerandum nobis existimavi, etiamsi tu nihil postulares, quantum tibi a re publica deberetur. tu contexes extrema cum primis: qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit; itaque Homerus non Aiacem nec Achillem, sed Ulixem appellavit *πτολιπόρθιον*.

XIV.

Scr. Romae III. Nonas Maias a. u. c. 711.

CICERO PLANCO SAL.

1 O gratam famam biduo ante victoriam de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! atque etiam hostibus fusis spes omnis est in te: fugisse enim ex proelio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces; est autem non minus gratum extrema delere quam prima depellere.
2 equidem exspectabam iam tuas litteras, idque cum multis, sperabamque etiam Lepidum rei publicae temporibus admonitum tecum e re publica esse facturum. in illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quae scintilla taeterrimi belli relinquatur; quod si erit factum, et rem publicam divino beneficio adfeceris et ipse aeternam gloriam consequere. d. III. Non. Mai.

XV.

Scr. in Allobrogibus mense Maio a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 His litteris scriptis quae postea accidissent scire te ad rem publicam putavi pertinere: sedulitas mea, ut spero, et mihi et rei publicae tulit fructum. namque adsiduis internuntiis cum Lepido egi, ut omissa omni contentione reconciliataque voluntate nostra communi consilio rei publicae succurreret, se, liberos urbemque pluris quam unum perditum abiectumque latronem putaret obsequio-
2 que meo, si ita faceret, ad omnis res abuteretur. profeci: itaque per Laterensem internuntium fidem mihi dedit se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum, me ut venirem copiasque coniungerem rogavit, eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur et Lepidus ne mediocrem quidem

equitatum habebat; nam etiam ex paucitate eius non multis ante diebus decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum; in cursu bonorum consiliorum Lepidum adiuvandum putavi. adventus meus quid profecturus esset, vidi; 3
vel quod equitatu meo persequi *Antonium* atque opprimere equitatum eius possem, vel quod exercitus Lepidi eam partem, quae corrupta est et ab re publica alienata, et corrigere et coërcere praesentia mei exercitus posset. itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto exercitum a. d. IIII. Idus Maias traduxi. cum vero mihi nuntiatum esset L. Antonium praemissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Iulii venisse, fratrem cum equitum quattuor milibus, ut occurreret ei, misi a. d. V. Idus Maias; ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar. si nos mediocris modo fortuna rei 4
publicae adiuverit, et audaciae perditorum et nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus. quod si latro praecognito nostro adventu rursus in Italiam se recipere coeperit, Bruti erit officium occurrere ei, cui scio nec consilium nec animum defuturum. ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. fac valeas meque mutuo diligas.

XVI.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gra- 1
tius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi quam tuas, Plance, litteras: redditae sunt enim frequenti senatu Cornuto, cum is frigidas sane et inconstantis recitasset litteras Lepidi; sub eas statim recitatae sunt tuae, non sine magnis quidem clamoribus. cum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rem publicam gratissimae, tum erant gravissimis verbis ac sententiis. flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris; ille se considerare velle. cum ei magnum convitium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebi

rettulerunt. Servilius rogatus rem distulit; ego eam sententiam dixi, cui sunt adsensi ad unum: ea quae fuerit, ex
2 senatus consulto cognosces. tu, quamquam consilio non eges vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reicias neve in rebus tam subitis tamque angustis a senatu consilium petendum putes, ipse tibi sis senatus, quocumque te ratio rei publicae ducet, sequare, cures ut ante factum aliquod a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. illud tibi promitto, quicquid erit a te factum, id senatum non modo ut fideliter sed etiam ut sapienter factum conprobaturum.

XVII.

Scr. in Allobrogibus mense Maio a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 Antonius Id. Maiis ad Forum Iulii cum primis copiis venit; Ventidius bidui spatio abest ab eo; Lepidus ad Forum Voconii castra habet, qui locus a Foro Iulii quattuor et viginti milia passuum abest, ibique me exspectare constituit, quem ad modum ipse mihi scripsit. quod si omnia mihi integra et ipse et fortuna servarit, recipio vobis celeriter me negotium ex sententia confecturum.
2 fratrem meum adsiduis laboribus concursationibusque confectum graviter se habuisse antea tibi scripsi; sed tamen cum primum posse ingredi coepit, non magis sibi quam rei publicae se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusabat. sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto proficisci, quod et illa valetudine magis conficere se quam me iuvare posset in castris, et quod acerbissimo interitu consulum rem publicam nudatam tali cive praetore in urbanis officiis indigere existimabam: quod si qui vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat,
3 non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obside fide illius et societatis in re publica administranda uterer. studium mihi suum L. Gellius † de tribus fratribus Segaviano probavit, quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. amicum eum rei publicae cognosse

videor, libenterque ei sum testimonio et omnibus ero, qui bene merentur. fac valeas meque mutuo diligas dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

XVIII.

Scr. in castris XII. Kal. Iunias a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

Quid in animo habuerim, cum Laevus Nervaque 1
discesserunt a me, et ex litteris, quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. accidit mihi, quod homini pudenti et cupido satis faciendi rei publicae bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset
obtrectationem. itaque post discessum legatorum, cum 2
binis continuis litteris et Lepidus me ut venirem rogaret, et Laterensis multo etiam magis prope inplorans obtestaretur, non ullam rem aliam extimescens quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius, non dubitandum putavi quin succurrerem meque communi periculo offerrem. sciebam enim, et*si* cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire, tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne adsignatum iri aut pertinaciae meae aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum re publica, non sublevassem aut ipse a certamine
belli tam necessarii me removissem. itaque potius peri- 3
clitari volui, si posset mea praesentia et Lepidum tueri et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri; sollicitiorem certe hominem, non suis contractis, neminem puto fuisse. nam quae res nullam habeat dubitationem, si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam adfert sollicitudinem magnumque habet casum. mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego et mihi confido et sic perculsas illius copias Ventidiique mulionis castra despicio. sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem

subest volneris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de re publica sentit; magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent: quae si adventus meus represserit, agam gratias fortunae constantiaeque meae,
4 quae ad hanc experientiam *me* excitavit. itaque a. d. xII. Kalend. Iun. ab Isara castra movi; pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis reliqui praesidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique eius sine mora transitus esset paratus. ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam.

XIX.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum, tamen — fatendum est enim — fuit ea mihi periucunda: sic enim vidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. dices 'quid antea?' semper equidem; sed numquam inlustrius. litterae tuae mirabiliter gratae sunt senatui, cum rebus ipsis, quae erant gravissimae et maximae, fortissimi animi summique consilii, tum etiam gra-
2 vitate sententiarum atque verborum. sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias; in hoc erit summa et gratia et gloria. cupio omnia rei publicae causa; sed mehercules in ea conservanda iam defetigatus non multo plus patriae faveo quam tuae gloriae, cuius maximam facultatem tibi di inmortales, ut spero, dedere, quam conplectere, obsecro: qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum taeterrimum periculosissimumque confecerit.

XX.

Scr. Romae IV. Kal. Iunias a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 Ita erant omnia, quae istim adferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret: modo enim quae

vellemus de Lepido, modo contra nuntiabantur; de te tamen fama constans nec decipi posse nec vinci, quorum alterius fortuna partem habet quandam, alterum proprium est prudentiae tuae. sed accepi litteras a collega 2
tuo, datas Idibus Maiis, in quibus erat te ad *se* scripsisse a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris; sed minus audes fortasse propter inanem laetitiam litterarum superiorum. verum ut errare, mi Plance, potuisti — quis enim id effugerit? —, sic decipi te non potuisse quis non videt? nunc vero etiam erroris causa sublata est; culpa enim illa 'bis ad eundem' volgari reprehensa proverbio est. sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus, nec tamen erimus prius, quam ita esse tu nos feceris certiores. mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia 3
est: qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore, quem te et opto esse et confido futurum. studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse quam ego putavi fore, minime miror vehementerque laetor; quae quidem tu, si recte istic erit, maiora et graviora cognosces. IIII. Kalendas Iunias.

XXI.

Scr. in castris ad Isaram X. Kal. Iunias a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

Puderet me inconstantiae mearum litterarum, si non 1
haec ex aliena levitate penderent. omnia feci, qua re Lepido coniuncto ad rem publicam defendundam minore sollicitudine vestra perditis resisterem; omnia ei et petenti recepi et ultro pollicitus sum scripsique tibi biduo ante confidere me bono Lepido esse usurum communique consilio bellum administraturum. credidi chirographis eius, adfirmationi praesentis Laterensis, qui tum apud me erat reconciliaremque me Lepido fidemque haberem orabat. non licuit diutius bene de eo sperare. illud certe cavi et cavebo, ne mea credulitate rei publicae summa fallatur. cum Isaram flumen uno die ponte 2
effecto exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut ma-

turarem venire, praesto mihi fuit stator eius cum litteris, quibus ne venirem denuntiabat: se posse per se conficere negotium; interea ad Isaram exspectarem. indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilo minus ire decreram, existimans eum socium gloriae vitare; putabam posse me nec de laude ieiuni hominis delibare quicquam et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid
3 esset, succurrere celeriter possem. ego non malus homo hoc suspicabar: at Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras in eisque, desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum, aperte denuntiat, videam ne fallar: suam fidem solutam esse; rei publicae ne desim. exemplar eius chirographi Titio misi: ipsa chirographa omnia, et ea, quibus credidi, et ea, quibus fidem non habendam putavi, Laevo Cispio
4 dabo perferenda, qui omnibus iis interfuit rebus. accessit eo ut milites eius, cum Lepidus contionaretur, inprobi per se, corrupti etiam per eos, qui praesunt, Canidios Rufrenosque et ceteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint viri boni pacem se velle neque esse cum ullis pugnaturos, duobus iam consulibus singularibus amissis, tot civibus pro patria occisis, hostibus denique omnibus iudicatis bonisque publicatis: neque hoc aut vindicarat
5 Lepidus aut sanarat. huc me venire et duobus exercitibus coniunctis obicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliae, provinciam cunctam, summae dementiae et temeritatis esse vidi, mihique, si ita oppressus essem remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque, defuturum; itaque rediturus sum nec tanta munera perditis
6 hominibus dari posse sinam. exercitum *ut* locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis parique felicitate rem publicam hic vindicetis; nec depugnare, si occasio tulerit, nec obsideri, si necesse fuerit, nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuit quisquam. qua re hortor te, mi Cicero, exercitum huc traiciendum quam primum cures et matures prius, quam hostes magis conroborentur et nostri perturbentur; in quo si celeritas erit adhibita, res

publica in possessione victoriae deletis sceleratis permanebit. fac valeas meque diligas.

7 Fratrem meum tibi, fortissimum civem et ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit adsiduam et satis molestam. cum primum poterit, istoc recurrere non dubitabit, ne quo loco rei publicae desit. meam dignitatem commendatam habeas rogo. concupiscere me nihil oportet; habeo te et amantissimum mei et, quod optavi, summae auctoritatis: tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse. tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas et ad tuum amorem et ad meam observantiam.

XXII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

CICERO PLANCO.

1 In te et in collega omnis spes est dis adprobantibus. concordia vestra, quae senatui declarata litteris vestris est, mirifice et senatus et cuncta civitas delectata est. quod 2 ad me scripseras de re agraria, si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus esset; qui certe ego fuissem: sed propter tarditatem sententiarum moramque rerum cum ea, quae consulebantur, ad exitum non pervenirent, commodissimum mihi Plancoque fratri visum est uti senatus consulto, quod ne nostro arbitratu conponeretur, quis fuerit inpedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. sed sive in senatus consulto sive in ceteris rebus deside- 3 ras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnis bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimae dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. litteras tuas vehementer exspecto, et quidem talis, qualis maxime opto. vale.

XXIII.

Scr. Cularone in finibus Allobrogum VIII. Idus Iun. a. u. c. 711.

PLANCUS CICERONI.

1 Numquam mehercules, mi Cicero, me paenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit

mihi, a reprehensione temeritatis absim. confiterer inprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem; credulitas enim error est magis quam culpa, et quidem in optimi cuiusque mentem facillime inrepit: sed ego non hoc vitio paene sum deceptus; Lepidum enim pulchre noram. quid ergo est? pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coëgit subire; nam, *ni*si uno loco essem, verebar ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus et mea
2 patientia etiam alere bellum. itaque copias prope in conspectum Lepidi Antoniique adduxi quadragintaque milium passuum spatio relicto consedi eo consilio, ut vel celeriter accedere vel salutariter recipere me possem. adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset, Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. IIII. Kal. Iunias, eodemque die ad me castra moverunt; viginti milia pas-
3 suum cum abessent, res mihi nuntiata est. dedi operam deum benignitate, ut et celeriter me reciperem et hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quicquam inpedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. itaque pridie Nonas Iunias omnis copias Isaram traieci pontisque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent et ego me interea cum collega coniungerem,
4 quem triduo, cum has dabam litteras, exspectabam. Laterensis nostri et fidem et animum singularem in rem publicam semper fatebor; sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem. qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciem armasset, sibi adferre conatus est; in quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus. sed
5 tamen de hoc parum mihi certum est. ego magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis; veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati. iracundias autem harum rerum recentis habebant: quod Lepidum castigare non destiteram, ut exstingueret bellum; quod

conloquia facta inprobabam; quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire vetueram; quod C. Catium Vestinum, tribunum mil., missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam: in quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit. tu, mi Cicero, quod adhuc 6
fecisti, idem praesta, ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas, aut, si ipsum aliqua res inpedit, exercitus mittatur; cuius ipsius magnum periculum agitur: quicquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, huc omne iam convenit. pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? quod si vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde rei publicae satis faciam. te quidem, mi Cicero, in dies mehercules habeo 7
cariorem sollicitudinesque meas cotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. opto ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. VIII. Idus Iun. Cularone, ex finibus Allobrogum.

XXIV.

Scr. in castris V. Kal. Sextiles a. u. c. 711.

PLANCUS IMP. COS. DESIG. S. D. CICERONI.

Facere non possum, quin in singulas res meritaque 1
tua tibi gratias agam, sed mehercules facio cum pudore; neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem, neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis, et malo praesens observantia, indulgentia, adsiduitate memorem me tibi probare. quod si mihi vita contigerit, omnis gratas amicitias atque etiam pias propinquitates † in tua observantia, indulgentia, adsiduitate vincam; amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis cotidie sit adlaturus, non facile dixerim. de militum 2
commodis fuit tibi curae; quos ego non potentiae meae causa — nihil enim me non salutariter cogitare scio —

ornari volui a senatu, sed primum, quod ita meritos iu-
dicabam, deinde, quod ad omnis casus coniunctiores rei
publicae esse volebam, novissime, ut ab omni omnium
sollicitatione aversos eos talis vobis praestare possem,
3 quales adhuc fuerunt. nos adhuc hic omnia integra
sustinuimus. quod consilium nostrum, etsi, quanta sit
aviditas hominum non sine causa † talis victoriae, scio,
tamen vobis probari spero. non enim, si quid in his
exercitibus sit offensum, magna subsidia res publica ha-
bet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parrici-
darum resistat. copias vero nostras notas tibi esse
arbitror: in castris meis legiones sunt veteranae tres,
tironum vel luculentissima ex omnibus una; in castris
Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum: ita
universus exercitus numero amplissimus est, firmitate
exiguus; quantum autem in acie tironi sit committen-
4 dum, nimium saepe expertum habemus. ad hoc robur
nostrorum exercituum sive Africanus exercitus, qui est
veteranus, sive Caesaris accessisset, aequo animo sum-
mam rem publicam in discrimen deduceremus. aliquanto
autem propius esse quod Caesarem videbamus, nihil
destiti eum litteris hortari, neque ille intermisit adfirmare
se sine mora venire; cum interim aversum illum ab hac
cogitatione ad alia consilia video se contulisse. ego
tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litteris-
5 que mis: , si quid forte proficere posset. scis tu, mi Ci-
cero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi
esse tecum: vel quod in familiaritate Caesaris vivo illo iam
tueri eum et diligere fuit mihi necesse; vel quod ipse,
quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi
fuit sensus; vel quod ex tam insigni amicitia mea atque
Caesaris hunc filii loco et illius et vestro iudicio substitu-
6 tum non proinde habere turpe mihi videtur. sed —
quicquid tibi scribo, dolenter mehercule magis quam ini-
mice facio — quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus
una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod
sperant, quod audent, omne Caesari acceptum referre
possunt. neque ego superiora repetam; sed ex eo tem-
pore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire vo-
luisset, aut oppressum iam bellum esset aut in aversissi-

mam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. quae mens eum, aut quorum consilia, *a* tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac salutari, avocarit et ad cogitationem consulatus bimestris summo cum terrore hominum et insulsa cum efflagitatione transtulerit, expu-
tare non possum. multum in hac re mihi videntur ne- 7
cessarii eius et rei publicae et ipsius causa proficere posse; plurimum, ut puto, tu quoque, cuius ille tanta merita habet, quanta nemo praeter me; numquam enim obliviscar maxima ac plurima me tibi debere. de his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. quod si, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, pluri-
mum ipsum iuvero. nos interea duriore condicione bel- 8
lum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimentum res publica accipere possit. quod si aut Caesar se respexerit aut Africanae legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. tu, ut instituisti, me diligas rogo proprieque tuum esse tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

XXV.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 711.

CICERO S. D. FURNIO.

Si interest, id quod homines arbitrantur, rei publicae 1
te, ut instituisti atque fecisti, navare operam rebusque maximis, quae ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse, nihil videris melius neque laudabilius neque honestius facere posse istamque operam tuam, navitatem, animum in rem publicam celeritati praeturae anteponenda censeo; nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, praeterea fama scientiaque omnium.
quam ob rem si quid operis tibi etiam nunc restat, id 2
maximo opere censeo persequendum. quid enim honestius? aut quid honesto anteponendum? sin autem satis factum rei publicae putas, celeriter ad comitia, quoniam mature futura sunt, veniendum censeo; dum modo ne quid haec ambitiosa festinatio [aliquid] imminuat eius

gloriae, quam consecuti sumus. multi clarissimi viri, cum rei publicae darent operam, annum petitionis suae non obierunt; quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic *sic* tibi destinatus, ut, si aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset: nunc nihil praetermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum. video autem Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam,
3 si modo ista ex sententia confecta essent. omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabar; sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam, cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim quam ambitione, maioremque fructum ponere in perpetuitate laudis quam in celeritate praeturae. haec eadem locutus sum domi meae adhibito Quinto, fratre meo, et Caecina et Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset: omnibus probari videbatur oratio mea; sed tu optime iudicabis.

XXVI.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. C. FURNIO.

1 Lectis tuis litteris, quibus declarabas aut omittendos Narbonensis aut cum periculo dimicandum, illud magis timui, hoc vitatum non moleste fero. quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriae. de Gallorum studio nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius id opera maxime excitatum sit; sed iam, mihi crede, cognovimus. itaque iucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo: scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te, sin iam confecta, citius, ne
2 diutius cum periculo fatuus sis. o mi Furni, quam tu tuam causam non nosti, qui alienas tam facile discas! tu nunc candidatum te putas et id cogitas, ut aut ad comitia curras aut, si iam confecta, domi tuae sis, ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis? non arbitror te ita sentire; omnis enim tuos ad laudem impetus novi: quod si, ut scribis, ita sentis, non magis te quam de te iudicium reprehendo meum. te adipiscendi magistratus

levissimi et divolgatissimi, si ita adipiscare ut plerique, praepropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in caelum iure et vere ferunt? scilicet id agitur, utrum hac petitione an proxima praetor fias, non ut ita de re publica mereare, omni honore ut dignissimus iudicere. utrum nescis, quam alte ascenderis, an pro nihilo 3
id putas? si nescis, tibi ignosco; nos in culpa sumus: sin intellegis, ulla tibi est praetura vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? hac de re et ego et Calvisius, homo magni iudicii tuique amantissimus, te accusamus cotidie. comitia tamen, quoniam ex iis pendes, quantum facere possumus, quod multis de causis rei publicae arbitramur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus. vince *te* igitur et vale.

XXVII.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 711.

CICERO LEPIDO SAL.

Quod mihi pro summa *mea* erga te benevolentia ma- 1
gnae curae est, ut quam amplissima dignitate sis, moleste tuli te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. pacis inter civis conciliandae te cupidum esse laetor: eam si a servitute seiungis, consules et rei publicae et dignitati tuae; sin ista pax perditum hominem in possessionem inpotentissimi dominatus restitutura est, hoc animo scito omnis sanos, ut mortem servituti anteponant. itaque sapientius, meo quidem iu- 2
dicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui neque populo nec cuiquam bono probatur. sed haec audies ex aliis aut certior fies litteris: tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

XXVIII.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 711.

CICERO TREBONIO SAL.

Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus 1
Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus: at nunc cum iis tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in

rem publicam beneficium non nullam habeat querelam. quod vero a te, viro optimo, seductus est tuoque beneficio adhuc vivit haec pestis, interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor: mihi enim negotii plus reliquisti uni quam praeter me omnibus. ut enim primum post Antonii foedissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore et amore semper
2 habuisti. nam cum senatum a. d. XIII. Kalendas Ianuarias tribuni pl. vocavissent deque alia re referrent, totam rem publicam sum conplexus egique acerrime senatumque iam languentem et defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi magis animi quam ingenii viribus. hic dies meaque contentio atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandae; nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de re publica
3 non cogitandi solum, sed etiam agendi. quod nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem, quamquam eram maximis occupationibus inpeditus. sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, et ea summatim: habemus fortem senatum, consularis partim timidos, partim male sentientis. magnum damnum factum est in Servio. L. Caesar optime sentit, sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. consules egregii; praeclarus D. Brutus; egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua. hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset legionesque duae de exercitu Antonii ad eius se auctoritatem contulissent atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis praeteriturum fuisse. haec tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. plura scribam, si plus otii habuero.

XXIX.

Scr. anno incerto.

CICERO APPIO SAL.

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam credo te cognosse ex litteris tuorum, quibus me cumulatissime satis fecisse certo scio, nec iis concedo, quamquam

sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint quam ego. illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus quam ipsi hoc tempore prodesse possim; quod quidem nec destiti facere nec desistam, et iam in maxima re feci et fundamenta ieci salutis tuae. tu fac bono animo magnoque sis meque tibi *in* nulla re defuturum esse confidas. pridie Nonas Quinctilis.

XXX.

Scr. in castris ad Mutinam a. d. XVI. Kal. Maias a. u. c. 711.

GALBA CICERONI SAL.

A. d. XVII. Kal. Maias, quo die Pansa in castris Hirtii 1
erat futurus, cum quo ego eram — nam ei obviam processeram milia passuum centum, quo maturius veniret —, Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam tricensimam et cohortis praetorias duas, unam suam, alteram Silani, *et* evocatorum partem: ita obviam venit nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, et duas cohortis praetorias miserat Hirtius nobis. cum 2
equites Antonii adparuissent, contineri neque legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt; quas sequi coepimus coacti, quoniam retinere eas non potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat neque sciri volebat se legiones habere; tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. postea quam vidit se invito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones iussit tironum. postea quam angustias paludis et silvarum transiimus, acies est instructa a nobis XII. cohortium; nondum venerant legiones duae: repente Antonius in 3
aciem suas copias de vico produxit et sine mora concurrit. primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari; etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV. Antonii, ut amplius passus * ultra aciem [quo loco steterat] processerit. itaque cum equites nostrum cornu circumire vellent, recipere me coepi et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros adgrederentur. interim video me esse

inter Antonianos Antoniumque post me esse aliquanto. repente equum inmisi ad eam legionem tironum, quae veniebat ex castris scuto reiecto. Antoniani me insequi; nostri pila coicere velle: ita nescio quo fato sum serva-
4 tus, quod sum cito a nostris cognitus. in ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris praetoria erat, diu pugnatum est. cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant et cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra; Antonius tamquam victor castra putavit se posse capere: quo cum venit, conpluris ibi amisit nec egit quicquam. audita re Hirtius cum cohortibus xx. veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit copiasque eius omnis delevit fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum; Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in
5 castra sua ad Mutinam recepit; Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum; nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetoriarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. aquilae duae, signa LX. sunt relata Antonii. res bene gesta est. a. d. XVI. K. Mai. ex castris.

XXXI.

Scr. Cordubae XVII. Kal. Apriles a. u. c. 711.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

1 Minime mirum tibi debet videri nihil me scripsisse de re publica, posteaquam itum est ad arma; nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios et retinent. itaque nisi nave perlatae litterae essent, omnino nescirem, quid istic fieret. nunc vero nactus occasionem, postea quam navigari coeptum est, cupidissime et quam
2 creberrime potero scribam ad te. ne movear eius sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen

nequaquam proinde ac dignus est oderunt homines, periculum non est: adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit; natura autem mea et studia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. itaque illud initium civilis belli saepe deflevi; cum vero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrubique magnos inimicos habebam, ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum; conpulsus eo, quo minime volebam, ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adii. Caesa- 3
rem vero, quod me in tanta fortuna modo cognitum vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate et fide. quae mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probarit; quod iussus sum, eo tempore atque ita feci, ut adpareret invito imperatum esse. cuius facti iniustissima invidia erudire me potuit, quam iucunda libertas et quam misera sub dominatione vita esset. ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint, quicumque is est, ei me profiteor inimicum; nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut deprecer. sed consules neque 4
senatus consulto neque litteris suis praeceperant mihi, quid facerem; unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam me et exercitum in potestate eius futurum: quod, cum Lepidus contionaretur atque omnibus scriberet se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit; nam quibus commeatibus invito illo per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpis poteram transvolare, quae praesidio illius tenentur? adde huc, quod perferri litterae nulla condicione poterunt; sescentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur ab Lepido tabellarii. illud me Cordubae pro 5
contione dixisse nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum: nam de legione tricensima tradenda quantas contentiones habuerim quid ego scribam? qua tradita quanto pro re publica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? hac enim legione noli acrius aut pugnacius quicquam putare esse. qua re eum me existima esse, qui primum pacis cupidis-

simus sim — omnis enim civis plane studeo esse salvos —, deinde qui et me et rem publicam vindicare in liber-
6 tatem paratus sim. quod familiarem meum *in* tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est; invideo illi tamen, quod ambulat et iocatur tecum. quaeres, quanti *id* aestimem? si umquam licuerit vivere in otio, experieris; nullum enim vestigium abs te discessurus sum. illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia an ducendo exercitum in Italiam rei publicae magis satis facere possim: ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est manere, tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus esse quam provinciis, quae praesertim reciperari nullo negotio possint, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognosces omnia; nam tibi earum exemplar misi. XVII. Kal. April. Corduba.

XXXII.

Scr. Cordubae VI. Idus Iunias a. u. c. 711.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

1 Balbus quaestor magna numerata pecunia, magno pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus et triduum tempestate retentus ad Calpen Kal. Iuniis traiecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. his rumoribus utrum Gadis referatur an Romam — ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat —,
2 nondum scio. sed praeter furta et rapinas et virgis caesos socios haec quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quae C. Caesar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem, summo ludorum die anulo aureo donatum, in XIIII. sessum deduxit — tot enim fecerat ordines equestris loci —; quattuorviratum sibi prorogavit; comitia biennii biduo habuit, hoc est renuntiavit, quos ei visum est; exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus aut expulsus est,
3 Sex. Varo procos. illa vero iam ne Caesaris quidem exemplo, quod ludis praetextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit; et quidem cum

ageretur, flevit, memoria rerum gestarum commotus. gladiatoribus autem Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat et ad populum confugerat, primum Gallos equites inmisit in populum — coniecti enim lapides sunt in eum, cum abriperetur Fadius —; deinde abstractum defodit in ludo et vivum conbussit; cum quidem pransus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis, inambularet et illi misero quiritanti ['c. r. natus sum'] responderet: 'abi nunc, populi fidem inplora.' bestiis vero civis Romanos, in iis circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. cum huiusce modi portento res mihi fuit. sed de illo plura coram: nunc, 4
quod praestat, quid me velitis facere, constituite. tris legiones firmas habeo, quarum unam, duodetricensimam, cum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, *se* denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem praemia, quae suis legionibus — quorum quis ullam finem aut modum futurum putabit? —, incitatissimam retinui, aegre mehercules; nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antonii litteris, ut legionem tricensimam mitterem sibi. itaque quem exercitum ne- 5
que vendere ullis praemiis volui nec eorum periculorum metu, quae victoribus illis portendebantur, deminuere, debetis existumare retentum et conservatum rei publicae esse, atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum *me* fuisse, si, quod iussistis, feci. nam et provinciam in otio et exercitum in mea potestate tenui; finibus meae provinciae nusquam excessi; militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi et, si quos equites decedentis nactus sum, supplicio adfeci: quarum rerum fructum satis magnum re publica salva tulisse me putabo. sed res publica si me satis novisset et maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc in

provincia esset, scripsi, legendam tibi misi; etiam praetextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI. Idus Iunias, Corduba.

XXXIII.

Scr. in Hispania ulteriore mense Maio a. u. c. 711.

POLLIO CICERONI SAL. PLUR.

1 S. v. b. e. e. q. v. quo tardius certior fierem de proeliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit; tametsi tantam calamitatem rei publicae quam tardissime audire optandum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt neque mederi. atque utinam eodem senatus consulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque iussissetis venire! profecto non accepisset res publica hoc volnus: quo si qui laetantur in praesentia, quia videntur et duces et veterani Caesaris partium interisse, tamen postmodo necesse est doleant, cum vastitatem Italiae respexerint; nam et robur et suboles militum interiit, si quidem quae
2 nuntiantur ulla ex parte vera sunt. neque ego non videbam, quanto usui rei publicae essem futurus, si ad Lepidum venissem; omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco: sed scribenti ad me eius modi litteras, quas leges, contionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similis, palparer necesse erat, si vellem commeatus per provinciam eius iter faciens habere. praeterea verebar ne, si ante, quam ego incepta perficerem, proelium confectum esset, pium consilium meum raperent in contrariam partem obtrectatores mei propter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior
3 tamen, quam Planco fuit. itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas navis inpositis et tibi et consulibus et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse rei publicae. sed, ut rationem ineo, quo die proelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectae sunt; nulla enim post hiemem fuit ante eum diem navigatio. et hercules longe remotus ab omni suspitione futuri civilis tumultus penitus in Lusitania legiones in hibernis conlocaram. ita

porro festinavit uterque confligere, tamquam nihil peius
timerent quam ne sine maximo rei publicae detrimento
bellum conponeretur; sed, si properandum fuit, nihil
non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. nunc 4
haec mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur:
Pansae exercitum concisum esse; Pansam ex volneri-
bus mortuum; eodem proelio Martiam legionem interisse
et L. Fabatum et C. Peducaeum et D. Carfulenum;
Hirtino autem proelio et secundam legionem et omnis
peraeque Antonii caesas, item Hirtii; quartam vero, cum
castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione conci-
sam esse; ibi Hirtium quoque perisse et Pontium Aqui-
lam; dici etiam Octavianum cecidisse — quae si, quod
di prohibeant! vera sunt, non mediocriter doleo —;
Antonium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse, sed
habere equitum *V. M.*, legiones sub signis armatas tris et
P. Bagienni unam, inermis bene multos; Ventidium quo-
que se cum legione VII. VIII. VIIII. coniunxisse; si nihil
in Lepido spei sit, descensurum ad extrema et non
modo nationes, sed etiam servitia concitaturum; Par-
mam direptam; L. Antonium Alpis occupasse: quae si 5
vera sunt, nemini nostrum cessandum est nec exspe-
ctandum, quid decernat senatus; res enim cogit huic
tanto incendio succurrere omnis, qui aut imperium aut
nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Bru-
tum enim cohortis XVII. et duas non frequentis tironum
legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. ne-
que tamen dubito quin omnes, qui supersint de Hirtii
exercitu, confluant ad eum; nam in dilectu non multum
spei puto esse, praesertim cum nihil sit periculosius
quam spatium confirmandi sese Antonio dari. anni au-
tem tempus libertatem maiorem mihi dat, propterea
quia frumenta aut in agris aut in villis sunt. itaque
proximis litteris consilium meum expedietur; nam ne-
que deesse neque superesse rei publicae volo. maxime
tamen doleo adeo et longo et infesto itinere ad me ve-
niri, ut die quadragensimo post aut ultra etiam, quam
facta sunt, omnia nuntientur.

XXXIV.

Scr. in castris ad Pontem Argenteum XI. Kal. Iun. a. u. c. 711.

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. M. TULLIO CICERONI.

1 S. v. b. e. e. v. cum audissem Antonium cum suis copiis, praemisso L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire, cum exercitu meo ab confluente [ab Rhodano] castra movi ac contra eos venire institui. itaque continuis itineribus ad Forum Voconii veni et ultra castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tris coniunxit cum eo et ultra me castra posuit; habebat antea legionem quintam et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. equitatum habet magnum: nam omnis ex proelio integer discessit, ita ut sint amplius equitum milia quinque. ad me conplures milites et equites ab eo trans-
2 ierunt et in dies singulos eius copiae minuuntur; Silanus et Culleo ab eo discesserunt. nos etsi graviter ab iis laesi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant, tamen nostrae humanitatis et necessitudinis causa eorum salutis rationem habuimus; nec tamen eorum opera utimur neque in castris habemus neque ulli negotio praefecimus. quod ad bellum hoc attinet, nec senatui nec rei publicae deerimus. quae postea egerimus, faciam te certiorem.

---

3 Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate et proinde diligenter ab utroque conservata sunt, tamen non dubito in tanto et tam repentino motu rei publicae quin non nulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus me indigna ad te delata sint, quae tuum animum magno opere moverent pro tuo amore in rem publicam. ea te moderate accepisse neque temere credendum iudicasse a meis procuratoribus certior sum factus; quae mihi, ut debent, gratissima sunt. memini enim et illa superiora, quae abs tua voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam et ornandam, quae
4 perpetuo animo meo fixa manebunt. abs te, mi Cicero,

magno opere peto, si meam vitam, studium, diligentiam superioribus temporibus in re publica administranda [quae Lepido digna sunt] perspecta habes, ut paria aut eo ampliora reliquo tempore exspectes et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. vale. d. xi. Kalendas Iunias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

XXXV.

Data est a Ponte Argenteo III. Kal. Iun. a. u. c. 711.

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONTIFEX MAX. S. D. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

S. v. liberique vestri v. b. e. e. q. v. deos homines- 1
que testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rem publicam fuerim et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarim; quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset: nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace, seditione facta, retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, coëgit. in qua re ego vos, patres conscripti, oro 2
atque obsecro, ut privatis offensionibus omissis summae rei publicae consulatis neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et rei publicae consuletis. d. iii. Kal. *Iun.* a Ponte Argenteo.

M. TULLII CICERONIS ET AD M. TULLIUM CICERONEM EPISTOLARUM

LIBER UNDECIMUS.

AD M. BRUTUM.

I.

Scr. mense Aprili a. u. c. 710.

D. BRUTUS BRUTO SUO ET CASSIO SAL.

1 Quo in statu simus, cognoscite: heri vesperi apud me Hirtius fuit; qua mente esset Antonius, demonstravit, pessima scilicet et infidelissima. nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat neque arbitrari tuto in urbe esse quemquam nostrum; adeo esse militum concitatos animos et plebis: quod utrumque esse falsum puto vos animadvertere atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae partes his in re publica
2 relinquerentur. cum in his angustiis versarer, placitum est mihi ut postularem legationem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quaereretur. hanc se impetraturum pollicitus est, nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia et nostri insectatio; ac si dederint quod petimus, tamen paulo post futurum puto ut hostes iudicemur aut aqua
3 et igni nobis interdicatur. quid ergo est, inquis, tui consilii? dandus est locus fortunae; cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror: si melior casus fuerit, revertemur Romam; si mediocris, in exsilio vivemus; si pessimus, ad novissima auxilia descendemus.
4 succurret fortasse hoc loco alicui vestrum, cur novissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? quia ubi consistamus non habemus praeter

Sex. Pompeium et Bassum Caecilium, qui mihi videntur hoc nuntio de Caesare adlato firmiores futuri; satis tempore ad eos accedemus, ubi quid valeant scierimus. pro Cassio et te, si quid me velitis recipere, recipiam; postulat enim hoc Hirtius ut faciam. rogo vos quam primum 5
mihi rescribatis — nam non dubito quin de his rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus —; quem in locum convenire possimus, quo me velitis venire, rescribite. post novissimum Hirtii sermonem placitum 6
est mihi postulare ut liceret nobis Romae esse publico praesidio: quod illos nobis concessuros non puto; magnam enim invidiam iis faciemus. nihil tamen non postulandum putavi, quod aequum esse statuerem.

II.

Scr. Lanuvii mense Maio a. u. c. 710.

BRUTUS ET CASSIUS PRAETORES M. ANTONIO COS.

De tua fide et benevolentia in nos nisi persuasum 1
esset nobis, *non* conscripsissemus haec tibi; quae profecto, quoniam istum animum habes, in optimam partem accipies: scribitur nobis magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse iam et ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem: de te si dubitemus aut vereamur, simus nostri dissimiles; sed certe, cum ipsi in tua potestate fuerimus tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios, neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus, digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea praesertim re, quae ad nos pertinet. qua re petimus a te, facias nos certiores tuae voluntatis 2
in nos; putesne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus; quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. nos ab initio spectasse otium nec quicquam aliud libertate communi quaesisse exitus declarat. fallere nemo nos potest nisi tu, quod certe abest ab tua virtute et fide; sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos; tibi enim uni credidimus et credituri sumus. maximo timore de nobis adficiuntur 3
amici nostri; quibus etsi tua fides explorata est, tamen

illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius inpelli ab aliis quo libet quam a te retineri posse. rescribas nobis ad omnia rogamus: nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. quem enim inpedimento futurum putas, cum de nobis certum sit nos quieturos? non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

III.

Scr. prid. Non. Sext. a. u. c. 710.

BRUTUS ET CASSIUS PR. S. D. ANTONIO COS.

1 S. v. b. litteras tuas legimus simillimas edicti tui, contumeliosas, minacis, minime dignas, quae a te nobis mitterentur. nos, Antoni, te nulla lacessiimus iniuria neque miraturum credidimus, si praetores et ea dignitate homines aliquid edicto postulassemus a consule: quod si indignaris ausos esse id facere, concede nobis ut dolea-
2 mus ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio tribui. nam de dilectibus habitis et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis et nuntiis trans mare missis quod te questum esse negas, nos quidem tibi credimus optimo animo te fecisse, sed tamen neque adgnoscimus quicquam eorum et te miramur, cum haec reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Caesaris
3 obiceres. illud vero quem ad modum ferundum sit, tute cogita, non licere praetoribus concordiae ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere, quin consul arma minetur. quorum fiducia nihil est quod nos terreas; neque enim decet aut convenit nobis periculo ulli submittere animum nostrum neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litterae tuae nihil proficerent; nulla enim minantis auctoritas apud liberos est: sed pulchre intellegis non posse nos quoquam inpelli, et fortassis ea re minaciter agis, ut iu-
4 dicium nostrum metus videatur. nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera re publica magnum atque

honestum esse, vocemus te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem quam tuam amicitiam aestimemus. tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis, neque quam diu vixerit Caesar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. deos quaesumus, consilia tua rei publicae salutaria sint ac tibi; si minus, ut salva atque honesta re publica tibi quam minimum noceant, optamus. pridie Nonas Sext.

IV.

Scr. in Gallia citeriore exeunte mense Novembri a. u. c. 710.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. *M.* CICERONI.

Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a te ver- 1
bis peterem, ut dignitatem meam tuerere, sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans quam cupiens militibus satis facere firmosque eos ad tuendas nostras res efficere: quod mihi vi- 2
deor consecutus; nam et liberalitatem nostram et animum sunt experti. cum omnium bellicosissimis bellum gessi; multa castella cepi, multa vastavi: non sine causa ad senatum litteras misi. adiuva nos tua sententia; quod cum facies, ex magna parte communi commodo inservieris.

V.

Scr. Romae medio mense Decembri a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Lupus familiaris noster cum a te venisset cumque 1
Romae quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar: eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. v. Idus Dec., nec habui quicquam antiquius, quam ut Pansam statim convenirem; ex quo ea de te cognovi, quae maxime optabam. qua re hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. illud tamen breviter significandum videtur, po- 2

pulum Romanum omnia a te exspectare atque in te aliquando recuperandae libertatis omnem spem ponere. tu, si dies noctisque memineris, quod te facere certo scio, quantam rem gesseris, non obliviscere profecto, quantae tibi etiam nunc gerendae sint: si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum re publica bellum gerere, spem reliquam nullam
3 video salutis. quam ob rem te obsecro isdem precibus, quibus senatus populusque Romanus, ut in perpetuum rem publicam dominatu regio liberes, ut principiis consentiant exitus. tuum est hoc munus, tuae partes; a te hoc civitas vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant: quamquam, cum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis; faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. quam ob rem velim tibi ita persuadeas, me cum rei publicae causa, quae mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipsi faveam tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum.

VI.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Lupus noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit, tua mihi mandata diligentissime exposuit et litteras reddidit. quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo te mihi meam [dignitatem] commendare, quam mehercule non habeo tua cariorem: qua re mihi gratissimum facies, si exploratum habebis tuis laudibus nullo loco nec consi-
2 lium nec studium meum defuturum. cum tribuni pl. edixissent, senatus adesset a. d. XIII. Kal. Ian., haberentque in animo de praesidio consulum designatorum referre, quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire, tamen cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum, ut de tuis

divinis in rem publicam meritis sileretur — quod factum
esset, nisi ego venissem —, aut, etiam si quid de te ho-
norifice diceretur, me non adesse. itaque in senatum 3
veni mane; quod cum esset animadversum, frequentissimi
senatores convenerunt. quae de te in senatu egerim,
quae in contione maxima dixerim, aliorum te litteris
malo cognoscere: illud tibi persuadeas velim, me omnia,
quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae
est per se amplissima, summo semper studio susceptu-
rum et defensurum; quod quamquam intellego me cum
multis esse facturum, tamen adpetam huius rei princi-
patum.

VII.

Scr. Romae exeunte mense Decembri a u. c. 710.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Cum adhibuisset domi meae Lupus me et Libonem 1
et Servium, consobrinum tuum, quae mea fuerit senten-
tia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni
interfuit: reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est
subsecutus, tamen ex Graeceio poteris cognoscere. caput 2
autem est hoc, quod te diligentissime percipere et memi-
nisse volam, ut ne in libertate et salute populi Romani
conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum
liberi, ne et tuum factum condemnes — nullo enim pu-
blico consilio rem publicam liberavisti; quo etiam est res
illa maior et clarior —, et adulescentem vel puerum po-
tius Caesarem iudices temere fecisse, qui tantam causam
publicam privato consilio susceperit, denique homines
rusticos, sed fortissimos viros civisque optimos, dementis
fuisse iudices, primum milites veteranos, commilitones
tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quae
suum consulem hostem iudicaverunt seque ad salutem
rei publicae defendendam contulerunt. voluntas senatus
pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas inpeditur
metu. postremo suscepta tibi causa iam bis est, ut non 3
sit integrum: primum Idibus Martiis, deinde proxime,
exercitu novo et copiis comparatis. quam ob rem ad
omnia ita paratus, ita animatus debes esse, non ut nihil

facias nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

VIII.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Eo tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem litterarum, cum, quid scriberem, non habebam; omnia enim erant suspensa propter exspectationem legatorum, qui quid egissent, nihildum nuntiabatur. haec tamen scribenda existimavi: primum, senatum populumque Romanum de te laborare non solum salutis suae causa, sed etiam dignitatis tuae; admirabilis enim est quaedam tui nominis caritas amorque in te singularis omnium civium: ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rem publicam libe-
2 raturum. Romae dilectus habetur totaque Italia, si hic dilectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes: tantus ardor animos hominum occupavit desiderio libertatis odioque diutinae servitutis. de reliquis rebus a te iam exspectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Caesar meus, quos spero brevi tempore societate victoriae tecum copulatos fore. reliquum est ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris et spero et malo cognoscere, me neque deesse ulla in re neque umquam defuturum dignitati tuae.

IX.

Scr. in castris Regii III. Kal. Maias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1 Pansa amisso quantum detrimenti res publica acceperit, non te praeterit: nunc auctoritate et prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri consulibus sublatis sperent se convalescere posse. ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam; sequar eum confestim: utrumque me praestaturum spero, ne aut Ventidius elabatur aut Antonius in Italia moretur. in primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum

nobis redintegrare possit Antonio sibi coniuncto: nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. multae et bonae et firmae sunt legiones Lepidi et Asinii. neque haec idcirco tibi scribo, quo te non eadem animad- 2 vertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est Lepidum recte facturum numquam, si forte vobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis oro, quem spero pulso Antonio rei publicae non defuturum. si se Alpis Antonius traiecerit, constitui praesidium in Alpibus conlocare et te de omni re facere certiorem. III. Kal. Maias, ex castris Regii.

X.

Scr. in castris Dertonae III. Non. Maias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Non mihi rem publicam plus debere arbitror quam 1 me tibi. gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes; si tamen haec temporis videantur dici causa, malle me tuum iudicium quam ex altera parte omnium istorum: tu enim a certo sensu et vero iudicas de nobis; quod isti ne faciant, summa malevolentia et livore inpediuntur. interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus res publica a me commode administrari possit; quae quanto sit in periculo, quam potero brevissime exponam. pri- 2 mum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum adferat obitus consulum quantamque cupiditatem hominibus iniciat vacuitas, non te fugit: satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror; scio enim, cui scribam. revertor nunc ad Antonium, qui ex fuga cum 3 parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula solvendo omneque genus hominum adripiendo satis magnum numerum videtur effecisse; huc accessit manus Ventidii, quae trans Appenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit atque ibi se cum Antonio coniunxit. est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio. consilia Antonii haec sint ne- 4 cesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur; aut Appennino Alpibusque se teneat et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quae incur-

rerit; aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars
Italiae sine exercitu est. quod si me Caesar audisset
atque Appenninum transisset, in tantas angustias Anto-
nium conpulissem, ut inopia potius quam ferro conficere-
tur. sed neque Caesari imperari potest nec Caesar exer-
citui suo; quod utrumque pessimum est. cum haec talia
sint, quo minus, quod ad me pertinebit, homines inter-
pellent, ut supra scripsi, non inpedio; haec quem ad
modum explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne
5 inpediantur timeo. alere iam milites non possum. cum
ad rem publicam liberandam accessi, HS. mihi fuit pe-
cuniae ·cccc· amplius. tantum abest, ut meae rei fami-
liaris liberum sit quicquam, ut omnis iam meos amicos
aere alieno obstrinxerim. septem numerum nunc legio-
num alo; qua difficultate, tu arbitrare: non, si Varronis
thensauros haberem, subsistere sumptui possem. cum
primum de Antonio exploratum habuero, faciam te cer-
tiorem. tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere
senseris. III. Non. Mai. ex castris, Dertona.

XI.

Data est ex castris, finibus Statiellensium, prid. Nonas Maias a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.

1 Eodem exemplo a te mihi litterae redditae sunt, quo
pueri mei attulerunt. tantum me tibi debere existimo,
quantum persolvere difficile est. scripsi tibi, quae hic
gererentur. in itinere est Antonius, ad Lepidum pro-
ficiscitur; ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut
ex libellis eius animadverti, qui in me inciderunt; in qui-
bus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plan-
cum mitteret, scribebat. ego tamen non habui ambiguum
et statim ad Plancum misi; et biduo ab Allobrogibus et
totius Galliae legatos exspecto, quos confirmatos domum
2 remittam. tu, quae istic opus erunt administrari, prospi-
cies, ut ex tua voluntate reique publicae commodo fiant.
malevolentiae hominum in me, si poteris, occurres; si non
potueris, hoc *te* consolabere, quod me de statu meo nul-
lis contumeliis deterrere possunt. pr. Non. Mai. ex castris,
finibus Statiellensium.

XII.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

Tris uno die a te accepi epistolas: unam brevem, 1
quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit, alteram ad me misit Lupus. ex tuis litteris et ex Graeceii oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. non dubito autem pro tua singulari prudentia quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa praeclara in rem publicam merita ad nihilum esse ventura: ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu,
fracto animo fugisse Antonium. qui si ita se habet, ut, 2
quem ad modum audiebam de Graeceio, confligi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. itaque homines alii facti sunt; non nulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis; opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. omnino est hoc populi maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. sed tamen providendum est, ne quae iusta querela esse possit. res se sic habet: is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit; hoc quam vim habeat, te existimare malo quam me apertius scribere.

XIII a.

Scr. Pergae IV. Nonas Iunias a. u. c. 711

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI

Iam non ago tibi gratias; cui enim re vix referre 1
possum, huic verbis non patitur res satis fieri: attendere te volo, quae in manibus sunt; qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui: eram sine equitibus, sine iumentis; Hirtium perisse nesciebam; Caesari non credebam prius, quam convenissem
et conlocutus essem. hic dies hoc modo abiit. postero 2
die mane a Pansa sum arcessitus Bononiam. cum in

itinere essem, nuntiatum mihi est eum mortuum esse. recurri ad meas copiolas; sic enim vere eas appellare possum: sunt extenuatissimae et inopia omnium rerum pessime acceptae. biduo me Antonius antecessit, itinera multo maiora fugiens quam ego sequens: ille enim iit passim, ego ordinatim. quacumque iit, ergastula solvit, homines adripuit, constitit nusquam prius, quam ad Vada venit; quem locum volo tibi esse notum: iacet inter Appenninum et Alpis, inpeditissimus ad iter faciendum.
3 cum abessem ab eo milia passuum xxx. et se *ei* iam Ventidius coniunxisset, contio eius ad me est adlata, in qua petere coepit a militibus, ut se trans Alpis sequerentur; sibi cum M. Lepido convenire. succlamatum est ei frequenter a militibus Ventidianis — nam suos valde quam paucos habet —, sibi aut in Italia pereundum esse aut vincendum; et orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. cum sustinere eos non posset, in posterum diem
4 iter suum contulit. hac re mihi nuntiata statim quinque cohortis Pollentiam praemisi meumque iter eo contuli: hora ante praesidium meum Pollentiam venit quam Trebellius cum equitibus. sane quam sum gavisus; in hoc enim victoriam puto consistere. in spem venerant, quod neque Planci quattuor legiones omnibus suis copiis paris arbitrabantur neque ex Italia tam celeriter exercitum traici posse credebant. quos ipsi adhuc satis adroganter Allobroges equitatusque omnis, qui eo praemissus erat a nobis, sustinebant, nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint, ne quod detrimentum rei publicae iniungant,
5 summa a nobis dabitur opera. vos magnum animum optimamque spem de summa re publica habere volumus, cum et nos et exercitus nostros singulari concordia coniunctos ad omnia pro vobis videatis paratos. sed tamen nihil de diligentia remittere debetis dareque operam, ut quam paratissimi et ab exercitu reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione rei publicae comparabant, subito ad patriae periculum converterunt.

XIII b.

Scr. a. u. c. 711.

D. BRUTUS COS. DESIG. M. CICERONI S. D.

Parmenses miserrimos * *.

XIV.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

Mirabiliter, mi Brute, laetor, mea consilia measque 1
sententias a te probari de decemviris, de ornando adulescente: sed quid refert? mihi crede, homini non glorioso: plane iam, Brute, frigeo; ὄργανον enim erat meum senatus; id iam est dissolutum. tantam spem attulerat exploratae victoriae tua praeclara Mutina eruptio, fuga Antonii conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint meaeque illae vehementes contentiones tamquam σκιαμαχίαι esse videantur. sed, ut ad rem redeam, legionem 2
Martiam et quartam negant, qui illas norunt, ulla condicione ad te posse perduci; pecuniae, quam desideras, ratio potest haberi eaque habebitur. de Bruto arcessendo Caesareque ad Italiae praesidium tenendo valde tibi adsentior; sed, ut scribis, habes obtrectatores, quos equidem facillime sustineo, sed inpediunt tamen. ex Africa legiones exspectantur. sed bellum istuc renatum 3
mirantur homines. nihil tam praeter spem umquam: nam die tuo natali victoria nuntiata in multa saecula videbamus rem publicam liberatam; novi timores retexunt superiora. scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco litteras non recipi Antonium a Lepido. id si ita est, omnia faciliora; sin aliter, magnum negotium, cuius exitum non extimesco. tuae partes sunt: ego plus, quam feci, facere non possum; te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

XV.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

Etsi mihi tuae litterae iucundissimae sunt, tamen iu- 1
cundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco

collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret; quod fecit ille diligenter. mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. coniunctio tua cum collega concordiaque vestra, quae litteris communibus declarata est, senatui
2 populoque Romano gratissima accidit. quod superest, perge, mi Brute, et iam non cum aliis, sed tecum ipse certa. plura scribere non debeo, praesertim ad te, quo magistro brevitatis uti cogito. litteras tuas vehementer exspecto et quidem talis, qualis maxime opto.

XVI.

Scr. mense incerto a. u. c. 710.

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

1 Permagni interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit, utrum cum sollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses: itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolae tibi reddendae; nam quem ad modum, coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt, sic epistolae offendunt non loco redditae. si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil inpedit, et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi, confido me quod velim facile
2 a te impetraturum. L. Lamia praeturam petit. hoc ego utor uno omnium plurimum: magna vetustas, magna consuetudo intercedit, quodque plurimum valet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. magno praeterea beneficio eius magnoque merito sum obligatus: nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset proque mea salute acerrume propugnaret, a Gabinio consule relegatus est, quod ante id tempus civi Romano Romae contigit nemini. hoc cum populus Romanus me-
3 minit, me ipsum non meminisse turpissimum esset. quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere praeturam; quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, magnificentissimo munere aedilicio, tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quoniam equitum centurias tenes, in quis regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. non tenebo te pluri-

bus; ponam in extremo quod sentio: nihil est, Brute, cum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

XVII.

Scr. mense incerto a. u. c. 710.

M. CICERO D. BRUTO S. D.

Lamia uno omnium familiarissime utor; magna eius 1
in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima: is magnificentissimo munere aedilitatis perfunctus petit praeturam, omnesque intellegunt nec dignitatem ei deesse nec gratiam; sed is ambitus excitari videtur, ut ego omnia pertimescam totamque petitionem
Lamiae mihi sustinendam putem. in ea re quantum 2
me possis adiuvare, facile perspicio, nec vero, quantum mea causa velis, dubito. velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in petitione iuveris; quod ut facias, vehementer to rogo.

XVIII.

Scr. Romae XIIII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Etsi ex mandatis, quae Galbae Volumnioque ad se- 1
natum dedisti, quid timendum putares, suspicabamur, tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populique Romani victoria. senatus autem, mi Brute, fortis est et habet fortis duces: itaque moleste ferebat se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iu-
dicaret, timidum atque ignavum iudicari. etenim cum 2
te incluso spem maximam omnes habuissent in tua virtute florente Antonio, quis erat, qui quicquam timeret profligato illo, te liberato? nec vero Lepidum timebamus: quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum rei publicae indiceret? nec dubito
quin tu plus provideas. sed tamen tam recenti gratula- 3
tione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam adferebat.

qua re velim equidem, id quod spero, ut plane abiectus et fractus sit Antonius; sin aliquid virium forte conlegerit, sentiet nec senatui consilium nec populo Romano virtutem deesse nec rei publicae te vivo imperatorem. XIIII. Kal. Iun.

XIX.

Scr. Vercellis XII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.

1 Ad senatum quas litteras misi velim prius perlegas et, si qua tibi videbuntur, commutes. necessario me scripsisse ipse animadvertes: nam cum putarem quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat vobis adsentientibus, minus de reliquis rebus laborandum existimavi; nunc vero, cum sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam
2 necesse est. Vicetini me et M. Brutum praecipue observant: his ne quam patiare iniuriam fieri in senatu vernarum causa, a te peto. causam habent optimam, officium in rem publicam summum, genus hominum adversariorum seditiosum et inertissimum. XII. Kal. Iun. Vercellis.

XX.

Scr. Eporediae VIIII. Kal. Iun. a. u. c. 711

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1 Quod pro me non facio, id pro te facere amor meus in te tuaque officia cogunt, ut timeam. saepe enim mihi cum esset dictum neque a me contemptum, novissime Labeo Segulius, homo sui simillimus, narrat mihi apud Caesarem se fuisse multumque sermonem de te habitum esse; ipsum Caesarem nihil sane de te questum nisi dictum quod diceret te dixisse, laudandum adulescentem, ornandum, tollendum; se non esse commissurum, ut tolli posset. hoc ego Labeonem credo illi rettulisse aut finxisse dictum, non ab adulescente prolatum. veteranos vero pessime loqui volebat Labeo me credere et tibi ab iis instare periculum, maximeque indignari, quod in decemviris neque Caesar neque ego habiti essemus atque
2 omnia ad vestrum arbitrium essent conlata. haec cum

audissem et iam in itinere essem, committendum nondum putavi, prius ut Alpis transgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. nam de tuo periculo, crede mihi, iactatione verborum et denuntiatione periculi sperare eos, te pertimefacto, adulescente inpulso, posse magna consequi praemia, et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. neque tamen non te cautum esse volo et insidias vitantem; nihil enim tua mihi vita potest esse iucundius neque carius. illud vide, ne 3
timendo magis timere cogare et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras, primum, quod desiderant de decemviris, facias, deinde de praemiis, si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nobis; de nummis lente ac ratione habita pecuniae: senatum de ea re constituturum. quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Sullanis et agro Campano; aequaliter aut sorte agros legionibus adsignari puto oportere. haec me tibi scribere non prudentia mea 4
hortatur, sed amor in te et cupiditas otii, quod sine te consistere *non* potest. ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam; legiones armo, paro; spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnis casus et impetus hominum. de exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. ad has litteras statim mihi rescribe tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit meque scire opus esse putaris. VIIII. Kal. Iun. Eporedia.

XXI.

Scr. Romae prid. Nonas Iunias a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Dei isti Segulio male faciant, homini nequissimo 1
omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! quid? tu illum tecum solum aut cum Caesare? qui neminem praetermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit. te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud quicquid esset nugarum me scire voluisti; signum enim magnum amoris dedisti. nam quod idem Segulius, 2
veteranos queri, quod tu et Caesar in decemviris non

essetis, utinam ne ego quidem essem! quid enim mole-
stius? sed tamen, cum ego sensissem de iis, qui exerci-
tus haberent, sententiam ferri oportere, idem illi, qui
solent, reclamarunt; itaque excepti etiam estis me vehe-
menter repugnante. quocirca Segulium neglegamus, qui
res novas quaerit, non quo veterem comederit — nullam
enim habuit —, sed hanc ipsam recentem novam devo-
3 ravit. quod autem scribis te, quod pro te ipso non facias,
id pro me *facere*, ut de me timeas aliquid, omni te, vir
optime mihique carissime [Brute], de me metu libero:
ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis; quae
cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro.
sim enim inpudens, si plus postulem, quam homini a
4 rerum natura tribui potest. quod mihi praecipis, ut ca-
veam ne timendo magis timere cogar, et sapienter et
amicissime praecipis; sed velim tibi persuadeas, cum te
constet excellere hoc genere virtutis, ut numquam exti-
mescas, numquam perturbere, me huic tuae virtuti pro-
xime accedere: quam ob rem nec metuam quicquam et
cavebo omnia. sed vide ne tua iam, mi Brute, culpa
futura sit, si ego quicquam timeam; tuis enim opibus et
consulatu tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem
timorem abiceremus, praesertim cum persuasum omnibus
5 esset mihique maxime, a te nos unice diligi. consiliis
tuis, quae scribis de quattuor legionibus deque agris ad-
signandis ab utrisque vestrum, vehementer adsentior.
itaque, cum quidam de collegis nostris agrariam curatio-
nem ligurrirent, disturbavi rem totamque vobis integram
reservavi. si quid erit occultius et, ut scribis, reconditum,
meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae per-
ferantur. pr. Non. Iun.

XXII.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1 Cum Appio Claudio C. f. summa mihi necessitudo est
multis eius officiis et meis mutuis constituta. peto a te
maiorem in modum vel humanitatis tuae vel mea causa,
ut eum auctoritate tua, quae plurimum valet, conserva-
tum velis. volo te, cum fortissimus vir cognitus sis,

etiam clementissimum existimari. magno tibi erit ornamento nobilissimum adulescentem beneficio tuo esse salvum; cuius quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus propter patris restitutionem se cum Antonio coniunxit: qua re etsi minus veram causam habe- 2
bis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. nutus tuus potest hominem summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praeterea et gratissimum, incolumem in civitate retinere; quod ut facias, ita a te peto, ut maiore studio magisve ex animo petere non possim.

XXIII.

Scr. Eporediae VIII. Kal. Iunias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, ope- 1
ram dabimus. Lepidus commode nobis sentire videtur. omni timore deposito debemus libere rei publicae consulere. quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, propriis rei publicae, valentibus, magnum animum habere debebas, quem et semper habuisti et nunc fortuna adiuvante augere potes. quae tibi superio- 2
ribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui causa homines loquuntur: si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre poterunt. ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litterae veniant, in Italia morabor. VIII. K. Iunias Eporedia.

XXIV.

Scr. Romae VIII. Idus Iunias a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litte- 1
rarum; nunc mihi loquax esse videor; te igitur imitabor. quam multa quam paucis! te recte valere operamque dare, ut cotidie melius; Lepidum commode sentire; tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses; sed, ut mones, frenum momordi; etenim qui te incluso omnem spem habuerim in te, quid nunc putas?

cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, ut
2 ne desim constantiae meae. quod scribis in Italia te moraturum, dum tibi litterae meae veniant, si per hostem licet, non erraris; multa enim Romae: sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. pecunia expeditissima quae erat, tibi decreta est. habes amantissimum Servium; nos non desumus. VIII. Idus Iunias.

XXV.

Scr. Romae XIIII. Kal. Quintiles a. u. c. 711.

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1 Exspectanti mihi tuas cotidie litteras Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. ego autem, etsi, quid scriberem, non habebam — acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam —, brevitatem secutus sum te magistro. scito igitur in te et in collega
2 spem omnem esse. de Bruto autem nihil adhuc certi; quem ego, quem ad modum praecipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino: qui utinam iam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. sed quid ago? non imitor *λακωνισμὸν* tuum; altera iam pagella procedit. vince et vale. XIIII. K. Quinctil.

XXVI.

Scr. in castris III. Nonas Iunias a. u. c. 711.

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

In maximo meo dolore hoc solacio utor, quod intellegunt homines non sine causa me timuisse ista, quae acciderunt. deliberent, utrum traiciant legiones ex Africa necne et ex Sardinia, et Brutum arcessant necne, et mihi stipendium dent an decernant: ad senatum litteras misi. crede mihi, nisi ista omnia ita fiunt, quem ad modum scribo, magnum nos omnis adituros periculum. rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant: et fide opus est et celeritate. III. Non. Iun. ex castris.

XXVII.

Scr. in Tusculano V. Kal. Iun. a. u. c. 710.

[M.] CICERO MATIO SAL.

Nondum satis constitui molestiaene plus an volupta- 1
tis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii, tum utriusque nostrum amantissimus: nam cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit; quem cum obiurgarem, quod parum valetudini parceret, tum ille, nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. 'num quidnam' inquam 'novi?' detulit ad me querelam tuam, de qua prius quam respondeo pauca proponam. quan- 2
tum memoria repetere praeterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior; sed vetustas habet aliquid commune cum multis, amor non habet: dilexi te, quo die cognovi, meque a te diligi iudicavi. tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra et vitae dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari; tuum tamen erga me animum adgnovi multis annis ante bellum civile, cum Caesar esset in Gallia: quod enim vehementer mihi utile esse putabas nec inutile ipsi Caesari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. multa praetereo, quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt; graviora enim consecuta sunt. et*enim* initio belli civilis cum Brundisium 3
versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianum. primum hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis! deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium. nec vero sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me misisti, cum Caesari obviam venisses in agro, ut arbitror, Trebulano. secutum illud tempus est, cum me ad Pom- 4
peium proficisci sive pudor meus coëgit sive officium sive fortuna: quod officium tuum, quod studium vel in absentem me vel in praesentis meos defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem iudicaverunt? veni Brundisium: oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quae tua fuerit adsessio, oratio, confirmatio animi mei fracti com-

5 munium miseriarum metu? tandem aliquando Romae
esse coepimus: quid defuit nostrae familiaritati? in maxi-
mis rebus quonam modo gererem me adversus Caesarem.
usus tuo consilio sum, in reliquis officio: cui tu tribuisti
excepto Caesare praeter me, ut domum ventitares horas-
que multas saepe suavissimo sermone consumeres? tum,
cum etiam, si meministi, ut haec *φιλοσοφούμενα* scribe-
rem, tu me inpulisti. post Caesaris reditum, quid tibi
maiori curae fuit, quam ut essem ego illi quam familia-
6 rissimus? quod effeceras. quorsum igitur haec oratio
longior, quam putaram? quia sum admiratus te, qui haec
nosse deberes, quicquam a me commissum, quod esset
alienum nostra amicitia, credidisse: nam praeter haec,
quae commemoravi, quae testata sunt et inlustria, habeo
multa occultiora, quae vix verbis exsequi possum. omnia
me tua delectant, sed maxime [maxima] cum fides in
amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos, hu-
manitas, litterae. quapropter redeo nunc ad querelam.
7 ego te suffragium tulisse in illa lege primum non cre-
didi; deinde, si credidissem, numquam id sine aliqua
iusta causa existimarem te fecisse. dignitas tua facit, ut
animadvertatur, quicquid facias; malevolentia autem ho-
minum, ut non nulla durius, quam a te facta sint, pro-
ferantur: ea tu si non audis, quid dicam, nescio; equi-
dem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te
contra iniquos meos solere defendi. defensio autem est
duplex: alia sunt, quae liquido negare soleam, ut de isto
ipso suffragio; alia, quae defendam a te pie fieri et hu-
8 mane, ut de curatione ludorum. sed te, hominem doctis-
simum, non fugit, si Caesar rex fuerit — quod mihi
quidem videtur —, in utramque partem de tuo officio
disputari posse, vel in eam, qua ego soleo uti, laudan-
dam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam
mortuum diligas, vel in eam, qua non nulli utuntur, liber-
tatem patriae vitae amici anteponendam. ex his sermo-
nibus utinam essent delatae ad te disputationes meae!
illa vero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis
aut libentius quam ego commemorat aut saepius? te et
non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse
et moderandae victoriae, in quo, qui mihi non adsentire-

tur, inveni neminem. qua re habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum, quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem iudicaris; quo nec mihi gravius quicquam potest esse nec te alienius.

XXVIII.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 710.

MATIUS CICERONI SAL.

Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam 1
sperararam atque optaram, habere te de me opinionem cognovi; de qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. conscius autem mihi eram nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum: eo minus credebam plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quicquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia; quod quoniam, ut volui, scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti. nota enim mihi sunt, quae in me 2
post Caesaris mortem contulerint: vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero atque eum, quem dilexi, perisse indignor; aiunt enim patriam amicitiae praeponendam esse, proinde ac si iam vicerint obitum eius rei publicae fuisse utilem. sed non agam astute: fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse; neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus, sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui, neque bellum umquam civile aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem exstingui summe studui. itaque in victoria hominis necessarii neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus, quibus praemiis reliqui, minus apud eum quam ego cum possent, inmoderate sunt abusi. atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. civibus victis ut parceretur, aeque ac pro mea salute laboravi. possum igitur, qui omnis voluerim inco- 3
lumis, eum, a quo id impetratum est, perisse non indi-

gnari? cum praesertim idem homines illi et invidiae et
exitio fuerint. 'plecteris ergo,' inquiunt 'quoniam factum
nostrum inprobare audes.' o superbiam inauditam, alios
in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem inpunite licere!
at haec etiam servis semper libera fuerunt, *ut* timerent,
gauderent, dolerent suo potius quam alterius arbitrio;
quae nunc, ut quidem isti dictitant libertatis auctores,
4 metu nobis extorquere conantur. sed nihil agunt. nullius
umquam periculi terroribus ab officio aut ab humanitate
desciscam; numquam enim honestam mortem fugiendam,
saepe etiam oppetendam putavi. sed quid mihi suscen-
sent, si id opto, ut paeniteat eos sui facti? cupio enim
Caesaris mortem omnibus esse acerbam. 'at debeo pro
civili parte rem publicam velle salvam.' id quidem me
cupere, nisi et ante acta vita et reliqua mea spes tacente
5 me probat, dicendo vincere non postulo. qua re maiorem
in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas mihi-
que, si sentis expedire recte fieri, credas nullam commu-
nionem cum inprobis esse posse. an, quod adulescens
praestiti, cum etiam errare cum excusatione possem,
id nunc, aetate praecipitata, commutem ac me ipse re-
texam? non faciam, neque quod displiceat committam,
praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri
amplissimi doleo gravem casum. quod si aliter essem
animatus, numquam quod facerem negarem, ne et in
peccando inprobus et in dissimulando timidus ac vanus
6 existimarer. 'at ludos, quos Caesaris victoriae Caesar
adulescens fecit, curavi.' at id ad privatum officium, non
ad statum rei publicae pertinet; quod tamen munus et
hominis amicissimi memoriae atque honoribus praestare
etiam mortui debui, et optimae spei adulescenti ac dignis-
7 simo Caesare petenti negare non potui. veni etiam con-
sulis Antonii domum saepe salutandi causa; ad quem qui
me parum patriae amantem esse existimant rogandi qui-
dem aliquid aut auferendi causa frequentis ventitare re-
peries. sed quae haec est adrogantia, quod Caesar num-
quam interpellavit, quin, quibus vellem atque etiam quos
ipse non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi amicum
eripuerunt, carpendo me efficere conari, ne, quos velim,
8 diligam? sed non vereor ne aut meae vitae modestia pa-
rum valitura sit in posterum contra falsos rumores, aut
ne etiam ii, qui me non amant propter meam in Caesa-
rem constantiam, non malint mei quam sui similis amicos
habere. mihi quidem si optata contingent, quod reliquum

est vitae, in otio Rhodi degam; sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit et quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem, fecit. bene vale et me dilige.

XXIX.

Scr. ineunte mense Quintili a. u. c. 710.

CICERO OPPIO S. D.

Dubitanti mihi — quod scit Atticus noster — de hoc 1
toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium et consilium tuum; nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur, et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. semper iudicavi in te et in capiendo consilio prudentiam summam esse et in dando fidem, maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundumne ad Pompeium an manendum in Italia. suasisti, ut consulerem dignitati meae; ex quo, quid sentires, intellexi et sum admiratus fidem tuam et in consilio dando religionem, quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum quam illius voluntas fuit. equidem et ante hoc tempus te dilexi et 2
semper me a te diligi sensi; et cum abessem atque in magnis periculis essem, et me absentem et meos praesentis a te cultos et defensos esse memini; et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quaeque ego de te et senserim et praedicarim, omnis, qui solent haec animadvertere, testis habemus. gravissimum vero iudicium de mea fide et constantia fecisti, cum post mortem Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti: quod tuum iudicium nisi mea summa benevolentia erga te omnibusque meritis conprobaro, ipse me hominem non putabo. tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum — etsi 3
more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem — meaque omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem cum paulum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato. da operam, ut valeas; hoc mihi gratius facere nihil potes.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER DUODECIMUS.
AD C. CASSIUM.

I.

Scr. exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO CASSIO SAL.

1 Finem nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et Bruto nostro, id est de tota re publica, cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto; quam quidem iam habeo ipse meliorem, re publica a Dolabella meo praeclarissime gesta: manabat enim illud malum urbanum et ita conroborabatur cotidie, ut ego quidem et urbi et otio diffiderem urbano; sed ita conpressa *res* est, ut mihi videamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat sordidissimo periculo tuti futuri. reliqua magna sunt ac multa, sed posita omnia in vobis: quamquam primum quidque explicemus. nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur; interfecto enim rege regios omnis nutus tuemur. neque vero id solum, sed etiam, quae ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos quasi cogitata ab illo probamus. nec eius quidem rei finem video: tabulae figuntur; inmunitates dantur; pecuniae maximae discribuntur; exsules reducuntur; senatus consulta falsa referuntur: ut tantum modo odium illud hominis inpuri et servitutis dolor depulsus esse videatur, res publica iaceat in iis perturbationibus, in quas eam
2 ille coniecit. haec omnia vobis sunt expedienda, nec hoc cogitandum, satis iam habere rem publicam a vobis: habet illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare, sed contenta non est et pro magnitu-

dine et animi et beneficii vestri a vobis magna desiderat adhuc. ulta suas iniurias est per vos interitu tyranni; nihil amplius: ornamenta vero sua quae reciperavit? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? 'at enim ita decrevimus.' fecimus id quidem temporibus cedentes, quae valent in re publica plurimum; sed inmoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. verum haec propediem et multa alia coram: interim velim sic tibi persuadeas, mihi cum rei publicae, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa maximae curae esse tuam dignitatem. da operam, ut valeas. [vale.]

II.

Scr. Romae exeunte mense Septembri a. u. c. 710.

CICERO CASSIO SAL.

Vehementer laetor tibi probari sententiam et oratio- 1
nem meam; qua si saepius uti liceret, nihil esset negotii libertatem et rem publicam reciperare. sed homo amens et perditus multoque nequior quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit, nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur: quod ego periculum non extimesco; modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. ita nec Pisoni, qui in eum primus invectus est nullo adsentiente, nec mihi, qui idem tricensimo post die feci, nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet: caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. XIII. Kal. Octobr. a me se facturum putavit, ad quem paratus venerat, cum in villa Metelli conpluris dies commentatus esset. quae autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere. qua re, quod scribis te 2
confidere auctoritate et eloquentia nostra aliquid profici posse, non nihil, ut in tantis malis, est profectum: intellegit enim populus Romanus tris esse consularis, qui, quia, *quae* de re publica bene senserint, libere locuti sint, tuto in senatum venire non possint. nec est praeterea

quod quicquam exspectes; tuus enim necessarius adfinitate nova delectatur: itaque iam non est studiosus ludorum infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. alter item adfinis novis commentariis Caesaris delenitus est. sed haec tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet ob eamque
3 causam se huic latroni deservire prae se ferat. nam L. Cotta familiaris meus fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit; L. Caesar, optimus et fortissimus civis, valetudine inpeditur; Ser. Sulpicius et summa auctoritate et optime sentiens non adest. reliquos exceptis designatis ignosce mihi si non numero consularis. habes auctores consilii publici: qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes perditis? qua re spes est omnis in vobis, qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto, ne in vobis quidem: sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis, velim salvis nobis; sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore ius suum reciperabit. ego tuis neque desum neque deero: qui sive ad me referent *sive non referent*, mea tibi tamen benevolentia fidesque praestabitur. vale.

III.

Scr. Romae ineunte mense Octobri a. u. c. 710.

CICERO CASSIO SAL.

1 Auget tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in rostris, inscripsit PARENTI OPTIME MERITO, ut non modo sicarii, sed iam etiam parricidae iudicemini, quid dico, iudicemini? iudicemur potius; vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. utinam quidem fuissem! molestus nobis non esset. sed hoc vestrum est; quod quoniam praeteriit, utinam haberem quid vobis darem consilii! sed ne mihi quidem ipsi reperio quid faciundum sit. quid enim est, quod contra
2 vim sine vi fieri possit? consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Caesaris persequantur; itaque ante diem VI. Non. Oct. productus in contionem a Cannutio turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conservatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus; de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo

consilio et vos fecissetis et Cannutius faceret. cetera cuius modi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eripuerunt: quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? ad hostem scilicet portari. o rem miseram! dominum ferre non potuimus; conservo servimus. et tamen, me quidem favente magis quam sperante, etiam nunc residet spes in virtute tua. sed ubi sunt copiae? de reliquo malo te ipsum tecum loqui quam nostra dicta cognoscere. vale.

IV.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Vellem Idibus Martiis me ad cenam invitasses: reli- 1
quiarum nihil fuisset. nunc me reliquiae vestrae exercent, et quidem praeter ceteros me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consularis; senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaque universa; nihil autem foedius Philippo et Pisone legatis, nihil flagitiosius; qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res denuntiarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata rettulerunt: itaque ad nos concurritur, factique iam in re salutari po-
pulares sumus. sed tu quid ageres, quid acturus, ubi 2
denique esses, nesciebam: fama nuntiabat te isse in Syriam; auctor erat nemo. de Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum xxx. dies in Syria fuisses; itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere. summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. scriberem plura, si rem causamque nossem: nunc quae scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. tuas litteras avide exspecto. vale.

V.

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te 1
certum haberemus, quid ageres maximeque ubi esses;

loquebantur omnes tamen — credo, quod volebant — in Syria te esse, habere copias. id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus; res enim tantas gessit tamque inopinatas, ut eae cum per se gratae essent, tum ornatiores propter celeritatem. quod si tu ea tenes, quae putamus, magnis subsidiis fulta res publica est; a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium
2 imperiis muniti erimus et copiis: quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur, qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliquum fore videbatur. parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius. erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu; magnasque Romae Pansa copias ex dilectu Italiae comparat. hiemps adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam rei publicae; tuos etiam clientis Transpadanos mirifice coniunctos cum causa habebamus. erat firmissimus senatus exceptis consularibus, ex quibus unus L. Caesar
3 firmus est et rectus. Ser. Sulpicii morte magnum praesidium amisimus. reliqui partim inertes, partim inprobi; non nulli invident eorum laudi, quos in re publica probari vident; populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio est. haec erant fere, quae tibi nota esse vellem; nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. vale.

VI.

Scr. Romae mense Aprili a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

1 Qui status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi, scire poteris ex C. Titio Strabone, viro bono et optime de re publica sentiente; nam quid dicam 'cupidissimo tui,' qui domo et fortunis relictis ad te potissimum profectus sit? itaque eum tibi ne commendo quidem; adven-

tus ipsius ad te satis eum commendabit. tu velim sic 2
existimes tibique persuadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. res, cum haec scribebam, erat in extremum adducta discrimen; Brutus enim Mutinae vix iam sustinebat: qui si conservatus erit, vicimus; sin — quod di omen avertant! —, omnis omnium cursus est ad vos. proinde fac animum tantum habeas tantumque adparatum, quanto opus est ad universam rem publicam recuperandam. vale.

VII.

Scr. Romae exeunte mense Martio a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad 1
populum defenderim, ex tuis te malo quam ex me cognoscere; quae mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. ea sententia dicta productus sum in contionem a tribuno pl. M. Servilio: dixi de te quae potui tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil umquam simile viderim. id velim mihi ignoscas quod invita socru tua fecerim: mulier timida verebatur ne Pansae animus offenderetur. in contione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me sententiam noluisse dici; sed me haec non movebant; alia malebam: favebam et rei publicae, cui semper favi, et dignitati ac gloriae tuae. quod autem et in senatu pluribus verbis 2
disserui et dixi in contione, in eo velim fidem meam liberes; promisi enim et prope confirmavi te non exspectasse nec exspectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rem publicam defensurum. et quamquam nihildum audieramus, nec ubi esses nec quas copias haberes, tamen sic statuebam, omnis, quae in istis partibus essent opes copiaeque, tuas esse, per teque Asiam provinciam confidebam iam rei publicae reciperatam. tu fac in augenda gloria te ipse vincas. vale.

VIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

1 Scelus adfinis tui Lepidi summamque levitatem et inconstantiam ex actis, quae ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror: itaque nos confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus; si verum quaeris, in te et in meo Bruto, non solum ad praesens perfugium, si, quod nolim, adversi quid acciderit, sed etiam ad confir-
2 mationem perpetuae libertatis. nos hic de Dolabella audiebamus, quae vellemus, sed certos auctores non habebamus. te quidem magnum hominem et praesenti iudicio et reliqui temporis exspectatione scito esse: hoc tibi proposito fac ut ad summa contendas; nihil est tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse iudicet. vale.

IX.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

1 Brevitas tuarum litterarum me quoque breviorem in scribendo facit, et, vere ut dicam, non satis occurrit, quid scribam; nostras enim res in actis perferri ad te certo scio, tuas autem ignoramus: tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantis, sed adhuc
2 sine auctore. nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem sumus adducti: itaque tibi persuade maximam rei publicae spem in te et in tuis copiis esse. firmos omnino exercitus habemus, sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire; exigua enim spes est rei publicae, nam nullam non libet dicere, sed, quaecumque est, ea despondetur anno consulatus tui. vale.

X.

Scr. Romae ineunte mense Quintili a. u. c. 711.

CICERO CASSIO SAL.

Lepidus, tuus adfinis, meus familiaris, pr. K. Quin- 1
ctilis sententiis omnibus hostis a senatu iudicatus est ceterique, qui una cum illo a re publica defecerunt; quibus tamen ad sanitatem redeundi ante K. Sept. potestas facta est. fortis sane senatus, sed maxime spe subsidii tui. bellum quidem, cum haec scribebam, sane magnum erat scelere et levitate Lepidi. nos de Dolabella cotidie, quae volumus, audimus, sed adhuc sine capite, sine au-
ctore, rumore nuntio. quod cum ita esset, tamen litteris 2
tuis, quas Nonis Maiis ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu, ut, si haec ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua, sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur; quem quidem ego exercitum quibuscumque potuero rebus ornabo; cuius rei tum tempus erit, cum, quid opis rei publicae laturus is exercitus sit aut quid iam tulerit, notum esse coeperit: nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et praeclarissimi, sed gesta res exspectatur, quam quidem aut iam esse
aliquam aut adpropinquare confido. tua virtute *et* ma- 3
gnitudine animi nihil est nobilius; itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus: rem publicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium; itaque numquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus: ille enim ex turbulenta re publica, hic ex pace et victoria bellum excitavit. huic oppositos consules designatos habemus, in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter in-
certos exitus proeliorum. persuade tibi igitur, in te et 4
in Bruto tuo esse omnia, vos exspectari, Brutum quidem iam iamque. quod si, ut spero, victis hostibus nostris veneritis, tamen auctoritate vestra res publica exsurget et in aliquo statu tolerabili consistet; sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam si res publica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. vale.

XI.

Scr. in castris Taricheis Nonis Martiis a. u. c. 711.

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI.

1 S. v. b. e. e. q. v. in Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum imperatores: viri fortes optimique cives, posteaquam audierunt quae Romae gererentur, exercitus mihi tradiderunt ipsique mecum una fortissimo animo rem publicam administrant. item legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me venisse scito, quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Aegypto eduxit,
2 traditas ab eo mihi esse scito. nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentis remque publicam, quantum est *in te,* defendas. scire te volo, firma praesidia vobis senatuique adesse, ut optima spe et maximo animo rem publicam defendas. reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. vale. d. Nonis Martiis ex castris Taricheis.

XII.

Scr. in castris Nonis Maiis a. u. c. 711.

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

1 S. v. b. e. e. q. v. legi tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi; videbaris enim non solum favere nobis — id quod et nostra et rei publicae causa semper fecisti —, sed etiam gravem curam suscepisse vehementerque esse de nobis sollicitus. itaque, quod te primum existimare putabam, nos oppressa re publica quiescere non posse, deinde, cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et de rerum eventu putabam, simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te tabellariosque conpluris Romam misi; scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatae essent, si forte mei obtemperare mihi voluerunt. quod si litterae perlatae non sunt, non dubito quin Dolabella, qui nefarie Trebonio occiso Asiam occupavit, tabellarios meos de-
2 prehenderit litterasque interceperit. exercitus omnis, qui in Syria fuerunt, teneo; habui pollulum morae, dum promissa militibus persolvo. nunc iam sum expeditus. a te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si

me intellegis nullum neque periculum neque laborem patriae denegasse, si contra inportunissimos latrones arma cepi te hortante et auctore, si non solum exercitus ad rem publicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui, quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione et exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset. quas 3
ob res milites tuere, si eos mirifice de re publica meritos esse animadvertis, et effice, ne quem paeniteat rem publicam quam spem praedae et rapinarum sequi maluisse. item Murci et Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere: nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere; quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. haec a te peto non solum rei publicae, quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te plurimum posse. crede mihi hunc 4
exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cuiusque esse maximeque tuum, de cuius voluntate adsidue audiendo mirifice te diligit carumque habet: qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.

Litteris scriptis audivi Dolabellam in Ciliciam venisse 5
cum suis copiis: proficiscar in Ciliciam. quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam; ac velim, ut meremur de re publica, sic felices simus. fac valeas meque ames. Nonis Maiis ex castris.

XIII.

Data est Cypro a Crommyuacride Idibus Iuniis a. u. c. 711.

C. CASSIUS Q. S. D. M. CICERONI.

S. v. b. e. v. cum rei publicae vel salute vel victoria 1
gaudemus, tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. fatale nescio quid tuae virtuti datum, id quod saepe iam experti sumus: est enim tua toga omnium armis felicior; quae nunc quoque nobis paene victam rem publicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. nunc ergo vivemus liberi; nunc te, omnium maxime civis et mihi carissime — id

quod maximis rei publicae tenebris comperisti —, nunc te habebimus testem nostri et in te et in coniunctissimam tibi rem publicam amoris, et, quae saepe pollicitus es te et taciturum, dum serviremus, et dicturum de me tum, cum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tanto opere desiderabo quam sentiri a te ipso. neque enim omnium iudicio malim me a te commendari quam ipse tuo iudicio digne ac mereor commendatus esse, ut haec novissima nostra facta non subita nec *in*convenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices meque ad optimam spem patriae non
2 minimum tibi ipsi producendum putes. sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquique digni quidem te et merito tibi carissimi; esse etiam debent in re publica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli, quorum esse cupio tibi copiam: sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere et ad omnia, quae velis et probes, producere. animum tibi nostrum fortasse probavimus; ingenium diutina servitus certe, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri.
3 nos ex ora maritima Asiae provinciae et ex insulis quas potuimus navis deduximus; dilectum remigum, magna contumacia civitatium, tamen satis celeriter habuimus; secuti sumus classem Dolabellae, cui L. Figulus praeerat, qui spem saepe transitionis praebendo neque umquam non decedendo novissime Corycum se contulit et clauso portu se tenere coepit: nos illa relicta, quod et in castra pervenire satius esse putabamus et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber comparararat, *cui* Turullius quaestor praeerat, Cyprum petivimus: ibi quae cognovimus scribere ad vos quam
4 celerrime voluimus. Dolabellam ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laudiceni multo amentiores ultro arcessierunt; ex quibus utrisque civitatibus Graecorum militum numero speciem exercitus effecit. castra habet ante oppidum Laodiceam posita et partem muri demolitus est et castra oppido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus et cohortibus xx. auxiliariis et quattuor milium equitatu a milibus passuum viginti castra habet posita *Πάλτῳ* et existimat se sine proelio posse vincere; nam iam ternis

tetradrachmis triticum apud Dolabellam est: nisi quid navibus Laudicenorum supportarit, cito fame pereat necesse est; ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turullius, Patiscus, facile praestabunt. te volo bene sperare et rem publicam, ut vos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter *a* nobis expediri posse confidere. vale. d. Idib. Iun. Cypro, a Crommyuacride.

XIV.

Scr. Pergae IV. Nonas Iunias a. u. c. 711.

LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

Cum Brutum nostrum convenissem eumque tardius in 1
Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris conligerem et pecuniam quam primum Romam mitterem. interim cognovi in Lycia esse classem Dolabellae ampliusque centum navis onerarias, in quas exercitus eius inponi posset, idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes eum frustrata esset, conscenderet in navis et Italiam peteret seque cum Antoniis et reliquis latronibus coniungeret: cuius rei tanto in timore fui, ut omnibus rebus relictis cum paucioribus et
minoribus navibus ad illas ire conatus sim. quae res, si 2
a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset, tamen magna ex parte profligata est, quoniam quidem classis dissipata est adventus nostri timore, milites ducesque effugerunt, onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. certe — quod maxime timui — videor esse consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire nec suis sociis firmatis durius vobis efficere nego-
tium. Rhodii nos et rem publicam quam valde despe- 3
raverint, ex litteris, quas publice misi, cognosces. et quidem multo parcius scripsi; mirari noli: mira est eorum amentia. nec meae ullae privatim iniuriae umquam; malus animus eorum in nostra salute, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. nec tamen omnis perditos esse puto; sed idem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, idem tamquam aliquo fato et

nunc aut magistratum gerunt aut eos, qui sunt in ma-
gistratu, in sua habent potestate. itaque eadem superbia
in pravitate utuntur: quorum inprobitatem aliquando re-
tundi et non pati inpunitate augeri non solum utile est
4 rei publicae nostrae, sed etiam necessarium. de nostra
dignitate velim tibi ut semper curae sit et, quocumque
tempore occasionem habueris, et in senatu et ceteris re-
bus laudi nostrae suffragere. quoniam consulibus decreta
est Asia et permissum est iis ut, dum ipsi venirent, da-
rent negotium, qui Asiam obtineant, rogo te, petas ab iis,
ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant et mihi
dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteru-
ter venit. nam, quod huc properent in magistratu venire
aut exercitum mittere, causam non habent: Dolabella
enim in Syria est, et, ut tu divina tua mente prospexisti
et praedicasti, dum isti veniunt, Cassius eum opprimet;
exclusus enim ab Antiochea Dolabella et in oppugnando
male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam, quae
est in Syria ad mare, se contulit. ibi spero celeriter eum
poenas daturum; nam neque quo refugiat habet neque
diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere:
spero etiam confectum esse iam et oppressum [Dolabel-
5 lam]. qua re non puto Pansam et Hirtium in consulatu
properaturos in provincias exire, sed Romae acturos con-
sulatum: itaque, si ab iis petieris, ut interea nobis pro-
curationem Asiae dent, spero te posse impetrare. prae-
terea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram et absenti
mihi scripserunt Verrioque nostro Pansa adfirmavit se
daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur.
ego porro non medius fidius cupiditate provinciae produci
longius spatium mihi volo; nam mihi fuit ista provincia
plena laboris, periculi, detrimenti, quae ego ne frustra
subierim neve prius, quam reliquias meae diligentiae
consequar, decedere cogar, valde laboro. nam, si potuis-
sem, quam exegeram pecuniam, universam mittere, postu-
larem ut mihi succederetur: nunc, quod Cassio dedi,
quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate
Dolabellae aut perfidia eorum, qui fidem mihi reique
publicae non praestiterunt, id consequi et reficere volo;
quod aliter non potest fieri, nisi *si* spatium habuero: id ut

per te consequar, velim, ut solet, tibi curae sit. ego me 6
de re publica puto esse meritum, ut non provinciae istius beneficium exspectare debeam, sed tantum, quantum Cassius et Bruti, non solum illius facti periculique societate, sed etiam huius temporis studio et virtute. primus enim ego leges Antonias fregi, primus equitatum Dolabellae ad rem publicam traduxi Cassioque tradidi, primus dilectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam, solus Cassio et rei publicae Syriam exercitusque, qui ibi erant, coniunxi; nam nisi ego tantam pecuniam tantaque praesidia et tam celeriter Cassio dedissem, ne ausus quidem esset ire in Syriam, et nunc non minora pericula rei publicae a Dolabella instarent
quam ab Antonio. atque haec omnia is feci, qui sodalis 7
et familiarissimus Dolabellae eram, coniunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque illorum beneficio habebam, sed *πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν* omnibus meis bellum primus indixi. haec etsi adhuc non magno opere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero nec defetigabor permanere non solum in studio libertatis, sed etiam in labore et periculis. attamen si etiam aliqua gloria iusta et merita provocabimur senatus et optimi cuiusque officiis, maiore cum auctoritate apud ceteros
erimus et eo plus prodesse rei publicae poterimus. filium 8
tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus, sed medius fidius ea esse eum opinione et tua et ipsius et in primis mea causa gaudeo; fratris enim loco mihi est, qui ex te natus teque dignus est. vale. d. IIII. Non. Iun. Pergae.

XV.

Scr. Pergae IIII. Nonas Iunias a. u. c. 711.

P. LENTULUS P. F. PROQ. PROPR. S. D. COSS. PR. TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

S. v. l. v. v. b. e. v. scelere Dolabellae oppressa Asia 1
in proximam provinciam Macedoniam praesidiaque rei publicae, quae M. Brutus v. c. tenebat, me contuli et id egi, ut, per quos celerrime possent, Asia provincia vecti-

galiaque in vestram potestatem redigerentur: quod cum pertimuisset Dolabella vastata*que* provincia, correptis vectigalibus, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis, celerius Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset, diutius morari aut exspectare praesidium non necesse habui et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem et quam deposui pecuniam conligerem, quidque ex ea conreptum esset aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum et vos de
2 omni re facerem certiores. interim cum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset classem Dolabellae in Lycia esse Rhodiosque navis conpluris instructas et paratas in aqua habere, cum iis navibus, quas aut mecum adduxeram aut comparaverat Patiscus proq., homo mihi cum familiaritate tum etiam sensibus in re publica coniunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestra senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicaratis, foedere quoque, quod cum iis M. Marcello Ser. Sulpicio *coss.* renovatum erat, quo iuraverant Rhodii eosdem hostis se habituros, quos senatus populusque R. quae res nos vehementer fefellit: tantum enim afuit ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur. quam indignitatem deminutionemque non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognoramus Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in navis cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum Italiamque petere; idcirco etiam navis onerarias, quarum minor nulla erat duum milium amphorum, contractas in Lycia a classe eius ob-
3 sideri. huius rei timore, patres conscripti, percitus iniurias perpeti et cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in senatum eorum quam diligentissime potui causam rei publicae egi periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum suis omnibus navis conscendisset,

exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti,
ut omnis firmiores putarent quam bonos, ut hanc concor-
diam et conspirationem omnium ordinum ad defenden-
dam libertatem propense non crederent esse factam, ut
patientiam senatus et optimi cuiusque manere etiam nunc
confiderent nec potuisse audere quemquam Dolabellam
hostem iudicare, ut denique omnia, quae inprobi finge-
bant, magis vera existimarent quam quae vere facta erant
et a nobis docebantur. qua mente etiam ante nostrum 4
adventum post Trebonii indignissimam caedem ceteraque
tot tamque nefaria facinora binae profectae erant ad Do-
labellam legationes eorum, et quidem novo exemplo,
contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magi-
stratus gerebant. haec sive timore, ut dictitant, de agris,
quos in continenti habent, sive furore, sive impotentia
paucorum, qui et antea pari contumelia viros clarissimos
adfecerant et nunc maximos magistratus gerentes nullo
exemplo neque nostra ex parte neque nostro praesentium
neque imminenti Italiae urbique nostrae periculo, si ille
parricida cum suis latronibus navibus ex Asia Syriaque
expulsus Italiam petisset, mederi, cum facile possent, vo-
luerunt. non nullis etiam ipsi magistratus veniebant in 5
suspitionem detinuisse nos et demorati esse, dum classis
Dolabellae certior fieret de adventu nostro: quam suspi-
tionem consecutae res aliquot auxerunt, maxime quod
subito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dola-
bellae, a classe discesserunt navique longa profugerunt
onerariis relictis, in quibus conligendis non minimum
temporis laborisque consumpserant. itaque cum ab Rhodo
cum *iis*, quas habueramus, navibus in Lyciam venisse-
mus, navis onerarias recepimus dominisque restituimus,
idemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella
cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus;
classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quae
extrema regio est provinciae meae. ibi cognovi partem 6
navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam Cyprum-
que petisse: quibus disiectis, cum scirem C. Cassii, sin-
gularis civis et ducis, classem maximam fore praesto in
Syria, ad meum officium reverti, daboque operam, ut
meum studium, diligentiam vobis, patres conscripti, rei-

que publicae praestem, pecuniamque quam maximam potero et quam celerrime cogam omnibusque rationibus ad vos mittam. si percurrero provinciam et cognovero, qui nobis et rei publicae fidem praestiterint in conservanda pecunia a me deposita, quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierint, faciam vos certiores. de quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis nosque vestra auctoritate firmaveritis, facilius et reliqua exigere vectigalia et exacta servare poterimus. interea quo commodius vectigalia tueri provinciamque ab iniuria defendere possim, praesidium voluntarium necessariumque comparavi.

7 His litteris scriptis milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, ex Syria fugientes in Pamphyliam venerunt: hi nuntiaverunt Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse; non receptum conatum esse aliquotiens vi introire; repulsum semper esse cum magno suo detrimento itaque centum circiter amissis, aegris relictis, noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus; ea nocte omnis fere Asiaticos milites ab eo discessisse, ex his ad octingentos Antiocheam redisse et se iis tradidisse, qui a Cassio relicti urbi illi praeerant; ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse, quo ex numero se quoque esse dicebant; Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiatum esse quadridui iter Laodicea afuisse tum, cum Dolabella eo tenderet. quam ob rem opinione celerius confido sceleratissimum latronem poenas daturum. IIII. Non. Iun. Pergae.

XVI.

Scr. Athenis VIII. Kal. Iun. a. u. c. 710.

TREBONIUS CICERONI SAL.

1 S. v. b. Athenas veni a. d. XI. Kal. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis summaque modestiae fama: qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes etiam me tacente; non enim nescis, quanti te faciam et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis etiam minimis

commodis, non modo tanto bono gaudeam. noli putare,
mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adulescente
tuo atque adeo nostro — nihil enim mihi a te potest esse
seiunctum — aut amabilius omnibus iis, qui Athenis
sunt, est aut studiosius earum artium, quas tu maxime
amas, hoc est optimarum. itaque tibi, quod vere facere
possum, lubenter quoque gratulor nec minus etiam nobis,
quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque
esset, talem habemus, ut lubenter quoque diligamus.
qui cum mihi in sermone iniecisset se velle Asiam visere, 2
non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id
potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret; cui
nos et caritate et amore tuum officium praestaturos non
debes dubitare. illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus
una cum eo sit, ne putes in Asia feriatum illum
ab iis studiis, in quae tua cohortatione incitatur, futurum;
nam illum paratum, ut video, et ingressum pleno
gradu cohortari non intermittemus, quo in dies longius
discendo exercendoque se procedat. vos quid ageretis 3
in re publica, cum has litteras dabam, non sciebam: audiebam
quaedam turbulenta, quae scilicet cupio esse
falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur; quod vel
minime mihi adhuc contigit. ego tamen nactus in navigatione
nostra pusillum laxamenti concinnavi tibi munusculum
ex instituto meo, et dictum cum magno nostro
honore a te dictum conclusi et tibi infra subscripsi: in
quibus versiculis si tibi quibusdam verbis εὐθυρρημονέστερος
videbor, turpitudo personae eius, in quam liberius
invehimur, nos vindicabit. ignosces etiam iracundiae
nostrae, quae iusta est in eius modi et homines et civis.
deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit adsumere libertatis
quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos
laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos
tanta libertate verborum incurreret. tu, sicut mihi pol- 4
licitus es, adiunges me quam primum ad tuos sermones;
namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris
scribas, non patiaris me minimam partem et rei et
amoris tui ferre. vale et matrem meosque tibi commendatos
habe. d. VIII. K. Iun. Athenis.

XVII.

Scr. Romae sub finem a. u. c. 708.

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1 Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris; quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nuntiata sunt, quae, quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis movent quam mea. Romae summum otium est, sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium:
2 quod spero fore; video id curae esse Caesari. me scito, dum tu absis, quasi occasionem quandam et licentiam nactum scribere audacius; et cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes; sed proxime scripsi de optimo genere dicendi, in quo saepe suspicatus sum te a iudicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem ab non indocto, paulum dissidere: huic tu libro maxime velim ex animo, si minus, gratiae causa suffragere. dicam tuis, ut eum, si velint, describant ad teque mittant; puto enim, etiam si rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quicquid
3 a me profectum sit, iucundum tibi fore. quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more, sed velim sic existimes, me cum amori, quem inter nos mutuum esse intellegam, plurimum tribuere, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis et de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos.

XVIII.

Scr. Romae sub finem a. u. c. 708.

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1 Quod extremum fuit in ea epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo; animum advorti enim hoc vos magnos oratores facere nonnumquam: epistolas requiris meas; ego autem numquam, cum mihi denuntiatum esset a tuis ire aliquem, non dedi. quod mihi videor ex tuis litteris intellegere te nihil commissurum esse temere nec ante, quam scisses, quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quicquam certi constituturum, id ego

et speraram prudentia tua fretus et, ut confiderem, fecerunt tuae gratissimae mihi litterae; idque ut facias quam saepissime, ut et quid tu agas et quid agatur scire possim et etiam quid acturus sis, valde te rogo. etsi perinique patiebar animo te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab inpendentibus magnis negotiis discedere: utrumque contra accidit; istic enim bellum est exortum, 2
hic pax consecuta, sed tamen eius modi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectant; bellorum enim civilium ii semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. equidem sic iam obdurui, ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poëmata. nihil mihi tam deesse scito quam quicum haec familiariter docteque rideam: is tu eris, si quam primum veneris; quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror.

XIX.

Scr. Romae sub finem a. u. c. 708.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Lubentissime legi tuas litteras, in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse; 1
non enim dubitabam quin eas lubenter lecturus esses: verebar ut redderentur. bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Caesare ex tuis litteris cognovi: eam rem tibi volo bene et feliciter evenire; quod ita fore confido fretus et industria et prudentia tua. sed de Parthici belli suspitione quod scribis, 2
sane me commovit. *quid* copiarum haberes, cum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognovi; itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. quod si paris copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tam diu tenuit, quam diu in provincia Parthi fuerunt. sed haec melius ex re et ex tempore constitues. 3
mihi quidem usque curae erit quid agas, dum quid egeris

sciero. litteras ad te numquam habui cui darem, quin dederim; a te ut idem facias peto, in primisque ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

XX.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO CORNIFICIO.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum deversoriolum contempsisti; quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris *πάντα περὶ πάντων*. sic igitur facies meque amabis et scripto aliquo lacesses; ego enim respondere facilius possum quam provocare. quod si, ut es, cessabis, lacessam, nec tua ignavia etiam *mihi* inertiam adferet. plura otiosus; haec, cum essem in senatu, exaravi.

XXI.

Scr. mense incerto a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO.

C. Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera: eum velim rebus omnibus adiuves operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat, in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo, idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem; quod idem acceperam et id cognoveram a summis viris factitatum. hoc igitur, mi Cornifici, facies ceterisque rebus omnibus eius dignitati reique, si me amas, consules: erit id mihi gratissimum. da operam, ut valeas.

XXII.

Scr. Romae exeunte mense Decembri a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Nos hic cum homine gladiatore omnium nequissimo, collega nostro, Antonio, bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. at etiam de te contionatur, nec inpune; nam sentiet, quos lacessierit. ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis; a me futura debes cognoscere, quorum quidem non est difficilis con-

iectura: oppressa omnia sunt, nec habent ducem boni, 2
nostrique tyrannoctoni longe gentium absunt. Pansa et sentit bene et loquitur fortiter; Hirtius noster tardius convalescit. quid futurum sit, plane nescio; spes tamen una est aliquando populum Romanum maiorum similem fore. ego certe rei publicae non deero et, quicquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram; illud profecto, quoad potero: tuam famam et dignitatem tuebor. a. d. XIII. K. Ian. senatus haud *in*frequens mihi 3
est adsensus cum de ceteris rebus magnis et necessariis, tum de provinciis ab iis, qui obtinerent, retinendis neque cuiquam tradendis, nisi qui ex senatus consulto successisset. hoc ego cum rei publicae causa censui, tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae; quam ob rem te amoris nostri causa rogo, rei publicae causa hortor, ut ne cui quicquam iuris in tua provincia esse patiare atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil esse potest praestantius. vere tecum agam, ut necessitudo 4
nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses; sed illud et praeteriit et levius est, haec magna res est: fac ut provinciam retineas in potestate rei publicae. plura scripsissem, nisi tui festinarent. itaque Chaerippo nostro me velim excuses.

XXIII.

Scr. Romae medio mense Octobri a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Omnem condicionem imperii tui statumque provinciae 1
mihi demonstravit Tratorius. o multa intolerabilia locis omnibus! sed quo tua maior dignitas *est*, eo, quae tibi acciderunt, minus ferenda; neque enim, quae tu propter magnitudinem et animi *et* ingenii moderate fers, ea non ulciscenda sunt, etiam si non sunt dolenda. sed haec posterius. rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio; 2
quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Caesaris Octaviani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adulescentis impetum faceret; prudentes autem et boni viri et credunt factum et probant. quid quaeris? magna spes est in eo:

nihil est, quod non existimetur laudis et gloriae causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intellegit, ut, cum interfectores suos domi conprehenderit, rem proferre non audeat. a. d. vII. Id. Oct. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis quattuor, quas sibi conciliare pecunia cogitabat easque ad urbem adducere et in cervicibus nostris conlocare.
3 habes formam rei publicae, si in castris potest esse res publica; in quo tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae et salvae rei publicae gustare potuisti. atque antehac quidem sperare saltem licebat; nunc etiam id ereptum est: quae enim est spes, cum in contione dicere ausus sit Antonius Cannutium apud eos locum sibi quaerere, quibus se salvo locus in civitate esse
4 non posset? equidem et haec et omnia, quae homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiae magnam habeam gratiam, quae me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnis fortunae impetus armat, tibique idem censeo faciundum nec, a quo culpa absit, quicquam in malis numerandum. sed haec tu melius. Tratorium nostrum cum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam prudentiamque cognovi. da operam, ut valeas; hoc mihi gratius facere nihil potes.

XXIV.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Ego nullum locum praetermitto — nec enim debeo — non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem; sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris quam ex meis esse nota. te tamen hortor, ut omni cura in rem publicam incumbas: hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc eius spei, quam habere debes, amplificandae
2 dignitatis tuae. sed hac de re alias ad te pluribus: cum enim haec scribebam, in exspectatione erant omnia; nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. ego tamen, ut primum occasio data est meo pristino more rem publicam defendendi, me principem senatui populoque Romano professus sum, nec

postea, quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis libertatisque communis. sed haec quoque te ex aliis malo. T. Pinarium, familiarissimum 3 meum, tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim; cui cum propter omnis virtutes, tum etiam propter studia communia sum amicissumus. is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas et ego omnium plurimum: ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, litteris tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

XXV.

Scr. Romae exeunte mense Aprili a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius 1 altero vicensimo die, ut dicebat, reddidit: eo die non fuit senatus neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi non invita Minerva: etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit: magna senatus adprobatio consecuta est cum summo *meo* gaudio et offensione Minotauri, id est Calvisii et Tauri; factum de te senatus consultum honorificum. postulabatur, ut etiam illi notarentur; sed Pansa clementior. ego, mi Cornifici, quo die primum in spem liber- 2 tatis ingressus sum et cunctantibus ceteris a. d. XIII. K. Ian. fundamenta ieci rei publicae, eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae; mihi enim est adsensus senatus de obtinendis provinciis; nec vero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria contumeliaque rei publicae provinciam absens obtinebat; itaque crebras vel potius cotidianas compellationes meas non tulit seque in urbem recepit invitus; neque solum spe, sed certa re iam et possessione deturbatus est meo iustissimo honestissimoque convitio. te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse provinciaeque honoribus amplissimis adfectum vehementer gaudeo.

Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusa- 3 tionem; fuit enim illud quoddam † graecum tempus ser-

vitutis. ego, tuorum consiliorum auctor dignitatisque fautor, iratus temporibus in Graeciam desperata libertate rapiebar, cum me etesiae quasi boni cives relinquentem rem publicam prosequi noluerunt, austerque adversus maximo flatu me ad tribulis tuos Regium rettulit, atque inde ventis remis in patriam [omni festinatione] properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber
4 unus fui. sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret omnemque suum vinulentum furorem in me unum effunderet meque tum elicere vellet ad caedis causam, tum temptaret insidiis; quem ego ructantem et nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas; puer enim egregius praesidium sibi primum et nobis, deinde summae rei publicae comparavit; qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. quae deinceps
5 acta sint, scire te arbitror. sed redeamus illuc, unde devertimus: accipio excusationem tuam de Sempronio; neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti.

nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat, ut ait Terentius. quam ob rem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim: una navis est iam bonorum omnium, quam quidem nos damus operam ut rectam teneamus. utinam prospero cursu! sed quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit: quid enim praestare aliud virtus potest? tu fac ut magno animo sis et excelso cogitesque omnem dignitatem tuam cum re publica coniunctam esse debere.

6 P. Lucceium mihi meum commendas, quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu rei publicae salutaris, alieno sane tempore amisimus, re publica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata; quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus iam defetigati; sed
7 nulla lassitudo inpedire officium et fidem debet. verum haec hactenus. ab aliis te de me quam a me ipso malo cognoscere; de te audiebamus ea, quae maxime vellemus. de Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant: id quale sit omninoque, quid istic agatur, facias me velim certiorem.

XXVI.

Scr. mense incerto a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similis sui, Cn. Saturnium, Sex. Aufidium, C. Anneum, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium: ex eorum oratione intellexi gratiarum actione eos magis egere quam commendatione; tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut iis plus a te tributum intellegerem, quam ego te auderem rogare; audebo tamen; scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. qua re a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat: caput autem est meae commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem: quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo. 1

2

XXVII.

Scr. mense incerto a. u. c. 710.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Sex. Aufidius et observantia, qua me colit, accedit ad proximos, et splendore equiti Romano nemini cedit; est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate iungatur: cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio magisve ex animo commendare non possim. pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intellegat meas apud te litteras maximum pondus habuisse: hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

XXVIII.

Scr. Romae mense Aprili a. u. c. 711

CICERO CORNIFICIO SAL.

Adsentior tibi eos, quos scribis Lilybaeo minari, istic poenas dare debuisse, sed metuisti, ut ais, ne nimis liber 1

in ulciscendo viderere; metuisti igitur, ne gravis civis,
2 ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. quod societatem rei publicae conservandae tibi mecum a patre acceptam renovas, gratum est, quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit; gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas; nec enim id inter nos facere debemus. senatus saepius pro dignitate tua appellaretur, si absentibus consulibus umquam nisi ad rem novam cogeretur. itaque nec de HS. xx. nec de HS. DCC. quicquam agi nunc per senatum potest; tibi autem ex senatus consulto imperandum mutuumve su-
3 mendum censeo. in re publica quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. ego sum spe bona; consilio, cura, labore non desum; omnibus inimicis rei publicae esse me acerrimum hostem prae me fero. res neque nunc difficili loco mihi videtur esse et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam afuisset.

XXIX.

Scr. Romae mense Aprili a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Non modo tibi, cui nostra omnia notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est; etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset; nec ex eo amor inter nos natus est, sed, quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. ad haec officia vel merita potius iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. non puto te iam exspectare, quibus eum tibi verbis commendarim; causa enim tanti amoris intellegis quae verba desideret; iis me omnibus usum putato.
2 tantum velim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam quibuscumque rebus opus erit defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam, nec dubito quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturus

sis: quamquam erat nobis dictum te existimare alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam adfuisse, qui omnino consulibus illis numquam fuit ad scribendum; deinde omnia tum falsa senatus consulta deferebantur; nisi forte etiam illi Semproniano senatus consulto me censes adfuisse, qui ne Romae quidem fui, ut tum de eo ad te scripsi, re recenti. sed haec hactenus. te, mi Cornifici, etiam atque etiam 3
rogo, ut omnia Lamiae negotia mea putes esse curesque, ut intellegat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse: hoc mihi gratius facere nihil potes. cura, ut valeas.

XXX.

Scr. Romae exeunte mense Maio a. u. c. 711.

CICERO CORNIFICIO SAL.

Itane? praeter litigatores nemo ad te meas litteras? 1
multae istae quidem; tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret: sed quis umquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi iucundius quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te aut tuas legere litteras? illud magis mihi solet esse molestum, tantis me inpediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur: non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem, quibus quidem me a te provocari oportebat; quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes; aut, si ne tu quidem vacas, noli inpudens esse nec mihi molestiam exhibere et a me litteras crebriores, cum tu mihi raro mittas, flagitare. nam cum antea distinebar 2
maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis *rem publicam* mihi tuendam putabam, tum hoc tempore multo distineor vehementius; ut enim gravius aegrotant ii, qui, cum levati morbo viderentur, in eum de integro inciderunt, sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello ac paene sublato renovatum bellum gerere conamur. sed haec hactenus. tu tibi, mi Cornifici, fac ut persua- 3
deas non esse me tam inbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis aut amore. non dubitabam equidem, verum tamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Chaerippus. o hominem, semper

illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! voltus mehercule tuos mihi expressit omnis, non solum animum ac verba pertulit; itaque noli vereri ne tibi suscensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros: requisivi equidem proprias ad me unum a te litteras, sed
4 neque vehementer et amanter. de sumptu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus *est* senatus consulibus amissis, et incredibiles angustiae pecuniae publicae, quae conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse
5 non arbitror. de Attio Dionysio nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Tratorius. de P. Lucceio nihil tibi concedo, quo studiosior eius sis, quam ego sum; est enim nobis necessarius. sed a magistris cum contenderem de proferendo die, probarunt mihi sese, quo minus id facerent, et conpromisso et iure iurando inpediri; qua re veniendum arbitror Lucceio: quamquam, si meis litteris obtemperavit, cum tu haec leges, illum Romae esse opor-
6 tebit. ceteris de rebus maximeque de pecunia, cum Pansae mortem ignorares, scripsisti, quae per nos ab eo consequi te posse arbitrarere; quae te non fefellissent, si viveret; nam te diligebat: post mortem autem eius quid
7 fieri posset, non videbamus. de Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo: illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse; honore enim cum ignominia dignis non erant comparandi, eosque ex senatus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. haec fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi: de reliquo, velim tibi persuadeas non esse mihi meam dignitatem tua cariorem.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER TERTIUS DECIMUS.
AD C. MEMMIUM.

I.

Scr. Athenis ineunte mense Quintili a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. C. MEMMIO.

Etsi non satis mihi constiterat, cum aliquane animi 1 mei molestia an potius lubenter te Athenis visurus essem, quod iniuria, quam accepisti, dolore me adficeret, sapientia tua, qua fers iniuriam, laetitia, tamen vidissem te mallem; nam, quod est molestiae, non sane multo levius est, cum te non video; quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. itaque non dubitabo dare operam, ut te videam, cum id satis commode facere potero: interea, quod per litteras et agi tecum et, ut arbitror, confici potest, agam nunc. ac te illud primum rogabo, 2 ne quid invitus mea causa facias, sed id, quod mea intelleges multum, tua nullam in partem interesse, ita mihi des, si tibi, ut id lubenter facias, ante persuaseris. cum Patrone Epicurio mihi omnia *communia* sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio; sed et initio Romae, cum te quoque et tuos omnis observabat, me coluit in primis, et nuper, cum ea, quae voluit, de suis commodis et praemiis consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem; et iam a Phaedro, qui nobis, cum pueri essemus, ante quam Philonem cognovimus, valde ut philosophus, postea tamen ut vir bonus et suavis et officiosus probabatur, traditus mihi commendatusque est: is igitur Patro, cum ad me Romam 3 litteras misisset, uti te sibi placarem peteremque, ut

nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes,
nihil scripsi ad te ob eam rem, quod aedificationis tuae
consilium commendatione mea nolebam inpediri; idem,
ut veni Athenas, cum idem ad te scriberem rogasset,
ob eam causam impetravit, quod te abiecisse illam aedi-
4 ficationem constabat inter omnis amicos tuos. quod si
ita est et si iam tua plane nihil interest, velim, si qua
offensiuncula facta est animi tui perversitate aliquorum
— novi enim gentem illam —, des te ad lenitatem vel
propter summam *tuam* humanitatem vel etiam honoris
mei causa. equidem, si quid ipse sentiam quaeris, nec
cur ille tanto opere contendat video, nec cur tu repugnes;
nisi tamen multo minus tibi concedi potest quam illi la-
borare sine causa. quamquam Patronis et orationem et
causam tibi cognitam esse certo scio: honorem, officium,
testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obte-
stationem, sedem, domicilium, vestigia summorum homi-
num sibi tuenda esse dicit. totam hominis vitam ratio-
nemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet,
si hanc eius contentionem volumus reprehendere; sed me-
hercules, quoniam illi ceterisque, quos illa delectant, non
valde inimici sumus, nescio an ignoscendum sit huic, si
tanto opere laborat; in quo etiam si peccat, magis ineptiis
5 quam inprobitate peccat. sed ne plura — dicendum enim
aliquando est — Pomponium Atticum sic amo, ut alterum
fratrem; nihil est illo mihi nec carius nec iucundius. is
— non quo sit ex istis; est enim omni liberali doctrina
politissimus, sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum
amavit — sic a me hoc contendit, homo minime ambi-
tiosus, minime in rogando molestus, ut nihil umquam ma-
gis, nec dubitat quin ego a te nutu hoc consequi possem,
etiam si aedificaturus esses. nunc vero, si audierit te
aedificationem deposuisse neque tamen me a te impe-
trasse, non te in me inliberalem, sed me in se neglegentem
putabit. quam ob rem peto a te, ut scribas ad tuos posse
tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem *ὑπο-*
6 *μνηματισμὸν* illi vocant, tolli. sed redeo ad prima: prius
velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter facias,
quam ut facias; sic tamen habeto, si feceris, quod rogo,
fore mihi gratissimum. vale.

II.

Scr. anno incerto.

CICERO MEMMIO SAL.

C. Avianio Evandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor et patrono eius M. Aemilio familiarissime: peto igitur a te in maiorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accommodes; nam propter opera instituta multa multorum subitum est ei remigrare K. Quintilibus. inpedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem; neque tamen dubito quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares: mihi certe gratissimum feceris.

III.

Scr. anno incerto.

CICERO MEMMIO SAL.

A. Fufium, unum ex meis intimis, observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem et summa humanitate tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti: tam gratum mihi id erit, quam quod gratissimum; ipsum praeterea summo officio et summa observantia tibi in perpetuum devinxeris.

IV.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPR.

Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessi- 1
tudo est; magno enim meo beneficio adfecti cumulatissime mihi gratiam rettulerunt; nam nec in honoribus meis *nec in* laboribus umquam defuerunt. cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, praesertim cum prope praecipuam causam haberent ad ius obtinendum: primum quod Sullani temporis acerbi-

tatem deorum inmortalium benignitate subterfugerunt, deinde, quod summo studio populi Romani a me in
2 consulatu meo defensi sunt. cum *enim* tribuni plebi legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent, facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos civis, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu lege agraria conprobavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. quam ob rem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare; illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in
3 perpetuum obligari velis. sed haec, quae supra scripta sunt, eo spectant, ut te horter et suadeam: reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum, ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumisque esse volueris: eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, *quae* et a dis inmortalibus et a praestantissimis in nostra re publica civibus summo senatus populique Romani studio conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bo-
4 nitatique commendo. si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quem ad modum consuevi tueri meos, nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem; sed quoniam apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud *bonos* omnis, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benevolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos eorum perpetui defensores plurimum valere possemus.

V.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

CICERO S. D. Q. VALERIO LEG. PROPR.

Non moleste fero eam necessitudinem, quae mihi te- 1
cum est, notam esse quam plurimis, neque tamen ob eam causam — quod tu optime existimare potes — te inpedio, quo minus susceptum negotium pro tua fide et diligentia ex voluntate Caesaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis; nam cum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte aetate familiaris- 2
sime sum usus. eius et Sullani temporis iniustissima calamitate dolui, et cum iis, qui similem iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adiutor incolumitatis fui. is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam tamquam e naufragio reliquias contulisset; hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit, quem ordinem ille ista possessione amissa tueri vix potest; gravissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna, minimeque convenit ex eo agro, qui Caesaris iussu dividatur, eum moveri, qui Caesaris beneficio senator sit. sed mihi minus libet multa de 3
aequitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse videar quam gratia: quam ob rem te in maiorem modum rogo, ut C. Curtii rem meam putes esse; quicquid mea causa faceres, ut, id C. Curtii causa cum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VI a.

Scr. Romae a. u. c. 698.

M. CICERO Q. VALERO Q. F. ORCAE PROCOS.

S. v. b. e. v. credo te memoria tenere, me et coram 1
P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum, et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum: id tu pro tua summa erga me benevolentia perpetuaque observantia

2 mihi liberalissime atque humanissime recepisti. Cuspius, homo in omnis suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur et diligit propterea, quod fuit in Africa bis, cum maximis societatis negotiis praeesset; itaque hoc eius officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate et gratia soleo, quantum possum, adiuvare. qua re Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi; reliquis epistolis tantum faciam, ut notam adponam eam, quae mihi tecum convenit, et simul significem de numero esse
3 Cuspii amicorum. sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam: nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. eius ego studio vix videor mihi satis facere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus; nova quaedam postulat et putat me eius generis artificium quoddam tenere: ei ego pollicitus sum me ex intima nostra arte deprompturum mirificum genus commendationis. id quoniam adsequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibili quid-
4 dam perfectum arbitretur. id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, voltu denique exprompseris; quae quantum in provincia valeant, vellem expertus essem, sed tamen suspicor. ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia, non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo, tametsi id satis esse debebat, sed quia novi eius iudicium in hominibus
5 et amicis deligendis. harum litterarum vis quanta fuerit, propediem iudicabo tibique, ut confido, gratias agam: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. cura ut valeas.

VI b.

Scr. Romae a. u. c. 698.

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

P. Cornelius, qui tibi litteras *has* dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus, cuius causa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognosti. vehe-

menter te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas quam primum quam saepissime gratias agat. vale.

VII.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

CICERO CLUVIO SAL.

Cum in Galliam proficiscens pro nostra necessitudine *pro*que tua summa in me observantia ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia, quantoque opere eius municipii causa laborarem, tibi ostendi; post tuam autem profectionem cum et maxima res municipii honestissimi mihique coniunctissimi et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari existimavi me oportere ad te accuratius scribere, etsi non sum nescius, et quae temporum ratio et quae tua potestas sit, tibique negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intellego: qua re a te tantum peto, quantum et te facere posse et libenter mea causa facturum esse arbitror. 1
et primum velim existimes, quod res est, municipii fortunas omnis in isto vectigali consistere, his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum, summis adfectum esse difficultatibus. hoc etsi commune *ei* videtur esse cum multis, tamen mihi crede singularis huic municipio calamitates accidisse, quas idcirco non commemoro, ne de miseriis meorum necessariorum conquerens homines, quos nolo, videar offendere. 2
itaque, nisi magnam spem haberem C. Caesari nos causam municipii probaturos, non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem; sed quia confido mihique persuasi illum et dignitatis municipii et aequitatis et etiam voluntatis erga se habiturum esse rationem, ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares: 3
quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse, tamen maiorem spem impetrandi nactus sum, postea quam mihi dictum est, hoc idem a te Regiensis impetravisse, qui etsi te aliqua necessitudine attingunt, tamen tuus amor in me sperare me cogit te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse 4

tributurum meis, praesertim cum ego pro his unis petam, habeam autem, qui simili causa laborent, conpluris necessarios. hoc me non sine causa facere neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere etsi te existimare arbitror, tamen mihi adfirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum, nullum umquam fuisse tempus neque honorum nec laborum meorum, in quo non huius municipii studium in me exstiterit singulare.
5 quapropter a te etiam atque etiam pro nostra summa coniunctione proque tua in me perpetua et maxima benevolentia maiorem in modum peto atque contendo, ut, cum fortunas agi eius municipii intellegas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentia coniunctissimum, id mihi des: quod erit huius modi, ut, si a Caesare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus, sin minus, pro eo tamen id habeamus, quoniam a te data sit opera, ut impetraremus. hoc cum mihi gratissimum feceris, tum viros optimos, homines honestissimos eosdemque gratissimos et tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.

VIII.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 709.

M. CICERO M. RUTILIO SAL.

1 Cum et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sestium quanti faciam, ipse optime scio, quanti autem facere debeam, et tu et omnes homines sciunt: is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cuius ex filia natus est L. Sestius, optimus adulescens, filius P. Sestii. hoc idcirco scripsi, ut intellegeres non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium
2 etiam pro Albinio. res autem est haec: a M. Laberio C. Albinius praedia in aestimationem accepit, quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. ea si dicam non esse e re publica dividi, docere te videar, non rogare; sed tamen cum Caesar Sullanas venditiones et

adsignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suae, si ea praedia dividentur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. ego te plane rogo atque ita, ut maiore studio, iustiore 3
de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, praedia Laberiana ne attingas. magna me adfeceris non modo laetitia, sed etiam quodam modo gloria, si P. Sestius homini maxime necessario satis fecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeo; quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. maius mihi dare beneficium nullum potes: id mihi intelleges esse gratissimum.

IX.

Scr. anno incerto.

CICERO CRASSIPEDI SAL.

Quamquam tibi praesens commendavi, ut potui dili- 1
gentissime, socios Bithyniae teque cum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati quibuscumque rebus posses commodare, tamen, cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi haec ad te scribere. volo enim 2
te existimare me, cum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim idque magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati, quae societas ordine, ipso hominum genere, pars est maxima civitatis; constat enim ex ceteris societatibus, et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. f. Men., qui est magister in ea societate. quae cum ita 3
sint, in maiorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare curesque, ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum — cuius rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus — per te quam maxime defensam et auctam velis. id cum mihi gratissimum

feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

X.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

Cum ad te tuus quaestor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam; satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum, qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse: sed cum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem, malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur.
2 ut igitur debere me facere hoc intellegas, cum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. deinde, ut se conroboravit, duae causae accesserunt, quae meam in illum benevolentiam augerent: una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria, deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum, quod quidem nollem; maximis enim damnis adfectus est; sed tamen *causa* communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostram firmiorem. deinde versatus in utrisque subselliis optima et fide et fama iam ante hanc commutationem rei publicae petitioni sese dedit honoremque honestissimum existimavit
3 fructum laboris sui. his autem temporibus a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Caesarem est; qua in re et amorem eius in suscipiendo negotio perspexi et in conficiendo ac renuntiando fidem. videor mihi, cum separatim de probitate eius et moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tanto opere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. sed tamen separatim promitto in meque recipio fore eum tibi et voluptati et usui: nam et modestum hominem cognosces et prudentem et a cupiditate omni remotissimum, praeterea magni laboris sum-

maeque industriae. neque ego haec polliceri debeo, 4
quae tibi ipsi, cum bene cognoris, iudicanda sunt; sed tamen in omnibus novis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur; quod ego his litteris efficere volui, etsi id ipsa per se necessitudo quaesturae effecisse debet; sed tamen nihilo infirmius illud hoc addito. cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat et ipse sentio, ut quam primum intellegam hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit nec ego dubitarim.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

Quia semper animadverti studiose te operam dare, ut 1
ne quid meorum tibi esset ignotum, propterea non dubito quin scias, non solum cuius municipii sim, sed etiam, quam diligenter soleam meos municipes [Arpinatis] tueri: quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in iis vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. ad ea visenda pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. f., M.
Faucium M. f., Q. Mamercum Q. f. peto a te in maio- 2
rem modum pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curae sit operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur quam primumque conficiatur, ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam liberalissime tractes.
bonos viros ad tuam necessitudinem adiunxeris munici- 3
piumque gratissimum beneficio tuo devinxeris, mihi vero etiam gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet: nam constituendi municipii causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium; is enim magistratus in nostro municipio nec alius ullus

creari solet; quos cohonestaris in primisque me, si res publica municipii tuo studio, diligentia bene administrata erit. quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

1 Alia epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatium ut potui diligentissime, hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione deminuam, sed ut ad *illam* hanc addam: nam et privignus est M. Caesii, mei maxime et familiaris et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum, quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium
2 viderer, non dedisse. est praeterea — quod apud te valet plurimum — a nostris studiis non abhorrens: qua re velim eum quam liberalissime conplectare operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime eius excellat industria; volt enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem cum a nobis, qui eum inpulimus, tum a municipio consequi, quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

XIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

L. Castronius Paetus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir et cum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus; meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius; qua re ut et meum amicum et tua dignum amicitia tibi commendo: cui quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto iucundum, mihi certe erit gratum. vale.

XIV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO BRUTO SAL.

1 L. Titio Strabone, equite Romano in primis honesto et ornato, familiarissime utor; omnia mihi cum eo intercedunt iura summae necessitudinis: huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius; ea res a Volcatio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. 2 peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare quam de sua, ut negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas operamque des, quoad tibi aequum et rectum videbitur, et quam commodissima condicione libertus Strabonis, qui eius rei causa missus est, negotium conficiat ad nummosque perveniat. id et mihi gratissimum erit et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XV.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO CAESARI IMP. SAL.

1 Precilium tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium; quem cum adulescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem mirifice diligo, tum patrem eius re doctus intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. em, hic ille est [de illis], maxime qui inridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim cum abs te honorificentissime invitarer, coniungerem:

ἀλλ᾽ ἐμὸν οὔ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν.

audiebam enim nostros proceres clamitantis:

ἄλκιμος ἔσσ᾽, ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.
ὥς φάτο, τὸν δ᾽ ἄχεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

2 sed tamen idem me consolantur etiam; hominem perustum etiamnum gloria volunt incendere atque ita loquuntur:

μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

sed minus iam movent, ut vides. itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta *Εὐριπίδου*·

μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός·

quem versum senex Precilius laudat egregie et ait posse eundem et *ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω* videre et tamen nihilo minus

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

3 sed, ut redeam ad id, unde coepi, vehementer mihi gratum feceris, si hunc adulescentem humanitate tua, quae est singularis, conprehenderis et ad id, quod ipsorum Preciliorum causa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. genere novo sum litterarum ad te usus, ut intellegeres non volgarem esse commendationem.

XVI.

Scr. Asturae mense Aprili a. u. c. 709

CICERO CAESARI SAL.

1 P. Crassum ex omni nobilitate adulescentem dilexi plurimum, et ex eo cum ab ineunte eius aetate bene speravissem, tum perbene existimare coepi iis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis. eius libertum Apollonium iam tum equidem, cum ille viveret, et magni faciebam et probabam: erat enim et studiosus Crassi et ad eius optima studia vehementer aptus; itaque ab eo admodum
2 diligebatur. post mortem autem Crassi eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus fuisset. itaque et ad me in Ciliciam venit multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia, et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate conse-
3 qui potuit, non defuit: quod cum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore, est profectus. cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer, sed neque egere mihi commen-

datione videbatur, qui et in bello tecum fuisset et propter memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse: testimonium mei de eo iudicii, quod et ipse magni aestimabat et ego apud te valere eram expertus, ei lubenter dedi. doctum igitur hominem cognovi et 4
studiis optimis deditum, idque a puero: nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero fuit: nunc autem, incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupiebat. posse arbitror: valet ingenio; habet usum; iam pridem in eo genere studii litterarumque versatur; satis facere inmortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. habes opinionis meae testimonium, sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum: quicquid ei commodaveris, erit id maiorem *mihi* in modum gratum.

XVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

M'. Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis 1
de causis a me diligitur: nam et amicitia pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum venit, instituta, et Patris cum aliquotiens antea, tum proxime hoc miserrimo bello, domus eius tota mihi patuit, qua si opus fuisset tam essem usus quam mea; maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris cuiusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus eumque unum praeter ceteros observat ac diligit. quem si tu iam forte 2
cognosti, puto me hoc, quod facio, facere serius: ea est enim humanitate et observantia, ut eum tibi iam ipsum per se commendatum putem. quod tamen si ita est, magno opere a te quaeso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus potest mea commendatione cumulus accedat; sin autem propter verecundiam suam minus se tibi ob- 3
tulit aut nondum eum satis habes cognitum aut quae causa est, cur maioris commendationis indigeat, sic tibi eum commendo, ut neque maiore studio quemquam ne-

que iustioribus de causis commendare possim, faciamque id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambitione commendant: spondebo enim tibi vel potius spondeo in meque recipio, eos esse M'. Curii mores eamque cum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tua et tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. mihi certe gratissimum feceris, si intellexero has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

XVIII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia vidi, iucundiores tuae suavissime ad eum et humanissime scriptae litterae fuerint quam mihi; nam etsi utrique nostrum prope aeque gratae erant, tamen ego admirabar magis te, qui, si rogatus aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses — quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat —, ultro ad eum scripsisse eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. de quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo — nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris —, sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causa et tua sponte
2 feceris. illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum; tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego unice diligo, non potest mihi non summe esse iucundum: quod cum ita sit, esse gratum necesse est. sed tamen, quoniam mihi pro coniunctione nostra vel peccare apud te in scribendo licet, utrumque eorum, quae negavi mihi faciunda esse, faciam: nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest, et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, isdem me tibi obligatum fore.

XIX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto. sed ea causa *est* etiam cum aliis conpluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite; et ea cum officiis eius multis, tum etiam consuetudine cotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. is cum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe te meis litteris commendationeque diligentissime facturum id, quod fecisti, ut eius rem et fortunas absentis tuerere, tamen, quod in unius potestate erant omnia et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque praesidiis, cotidie aliquid timebamus. effectum tamen est et ipsius splendore et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quae vellemus, a Caesare impetrarentur; quod intelleges ex iis litteris, quas Caesar ad te dedit. nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia, sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias: cuius dubia fortuna timidius tecum agebamus, verentes ne quid accideret eius modi, ut ne tu quidem mederi posses; explorata vero eius incolumitate, omnia a te studio summo cura*que* peto. quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo, in his adulescentem filium eius, quem C. Maenius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exsilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit, ut eius ipsius hereditatis ius causamque tueare. 1

2

caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam; quod si feceris, non dubito quin in eo diligendo ceterisque postea commendando idem, quod ego, sis iudicii et voluntatis habiturus. quod cum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid eius causa, me ille neglegenter scripsisse putet, non te oblitum mei; quanti enim me faceres, cum ex sermonibus cotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere. 3

XX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

Asclapone Patrensi, medico, utor familiariter eiusque cum consuetudo mihi iucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum; in qua mihi cum ipsa scientia, tum etiam fidelitate benevolentiaque satis fecit. hunc igitur tibi commendo et a te peto, ut des operam, ut intellegat diligenter me scripsisse de sese meamque commendationem usui magno sibi fuisse: erit id mihi vehementer gratum.

XXI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 M. Aemilius Avianus ab ineunte adulescentia me observavit semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus et in omni genere officii diligens: quem si arbitrarer esse Sicyone et nisi audirem ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyrae commorari, nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere; perficeret enim ipse profecto suis moribus suaque humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus
2 quam et a me et a ceteris suis familiaribus. sed cum illum abesse putem, commendo tibi in maiorem modum domum eius, quae est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Avianium Hammonium, libertum eius, quem quidem tibi etiam suo nomine commendo: nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, tum etiam in me ipsum magna officia contulit mihique molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque praesto fuit, ut si a me manumissus esset. itaque peto a te, ut eum [Hammonium] et in patroni eius negotio sic tueare, ut eius procuratorem, [quem tibi commendo,] et ipsum suo nomine diligas habeasque in numero tuorum: hominem pudentem et officiosum cognosces et dignum, qui a te diligatur. vale.

XXII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

T. Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer 1
diligo; nam et semper me coluit diligentissimeque observavit et a studiis nostris non abhorret. accedit eo, quod Varro Murena magno opere eius causa volt omnia; qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendarat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. me quidem cum Manlii familiaritas, tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. gratissimum igitur mihi 2
feceris, si huic commendationi meae tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuveris atque ornaveris, ex ipsiusque praeterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

XXIII

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

L. Cossinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter 1
utor; nam et inter nosmet ipsos vetus usus intercedit et Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit; itaque tota Cossinii domus me diligit in primisque libertus eius, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono et patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. hunc tibi ita commendo, ut, si meus 2
libertus esset eodemque apud me loco esset, quo est apud suum patronum, maiore studio commendare non possem. qua re pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iuveris: id et mihi vehementer gratum erit et tibi postea iucundum; hominem enim summa probitate, humanitate observantiaque cognosces.

XXIV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendassem, tum vero, postea quam ex litteris eius cognovi tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime laetatus sum me tam diligentem in eo commendando fuisse: ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse, quod ad te delatum diceret sese contra dignitatem tuam Romae de
2 te loqui solitum esse; de quo etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi scribit esse, tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum litterae meae potuerunt, ut iis lectis omnem offensionem suspitionis, quam habueras de Lysone, deponeres; deinde credas mihi adfirmanti velim me hoc non pro Lysone magis quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit; Lyso vero cum mecum prope cotidie esset unaque viveret, non solum, quia libenter me audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi
3 tua et facta et dicta laudabat. quapropter etsi a te ita tractatur, ut iam non desideret commendationem meam unisque se litteris meis omnia consecutum putet, tamen a te peto in maiorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate conplectare. scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum iam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer.

XXV.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

Hagesaretus Larisaeus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit meque postea diligentissime coluit: eum tibi magno opere commendo, ut et hospitem et familiarem meum et gratum hominem et virum bonum et principem civitatis suae et tua necessitudine dignissimum. pergratum mihi feceris, si dederis

operam, ut is intellegat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXVI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, 1
quod mihi quaestor fuit; sed hanc causam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua iustiorem: itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo nec lubentius. is quamquam confidere videbatur te sua causa, quae honeste posses, lubenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras *pondus habituras.* id cum ipse ita iudicabat, tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suavis esset inter nos et quanta coniun-
ctio. peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intel- 2
legis debere me petere pro homine tam mihi necessario et tam familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia, ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, explices et expedias cum iure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo; sic enim praescripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro et, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. id ut honoris mei causa sus-
cipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. illud prae- 3
terea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quoniam cum senatore res est, Romam reieceris; quod quo minore dubitatione facere posses, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent — neque enim id tuae dignitatis esse arbitramur —, sed quodam modo quasi commenda-
ticias sumpsimus. scriberem, quam id beneficium bene 4
apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem et mihi peterem: sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare quam ipsum de sua; sed cum illum studeo quam facillime ad suum pervenire, tum

illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

XXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes — quod feci in aliis et faciam, ut video, saepius —, sed tamen non parcam operae et, ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis
2 DE EADEM RE ALIO MODO. C. Avianius igitur Hammonius incredibilis mihi gratias per litteras egit et suo et Aemilii Aviani, patroni sui, nomine: nec liberalius nec honorificentius potuisse tractari nec se praesentem nec rem familiarem absentis patroni sui. id mihi cum iucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine et summa coniunctione adductus commendaveram, quod M. Aemilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis maxime necessarius, homo et magnis meis beneficiis devinctus et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus, tum multo iucundius te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem,
3 quid illorum causa facerem, quam tu, quid mea. sed hoc non dubito quin existimes mihi esse gratum: illud te rogo, ut illos quoque gratos esse homines putes, quod ita esse tibi promitto atque confirmo. qua re velim, quicquid habent negotii, des operam, quod commodo
4 tuo fiat, ut te obtinente Achaiam conficiant. ego cum tuo Servio iucundissimo coniunctissime vivo magnamque cum ex ingenio eius singularique studio, tum ex virtute et probitate voluptatem capio.

XXVIII a.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

1 Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam, tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea, quod semper facis;

incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati; quae mihi omnia grata sunt, de L. Mescinio gratissimum: sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo vero plura et maiora fecisse. id igitur — puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse — velim existimes mihi te fecisse gratissimum. quod quidem hoc vehementius lae- 2
tor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem; est enim in eo cum virtus et probitas et summum officium summaque observantia, tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae; sunt duo, quae te nominatim rogo: primum, ut, si quid satis dandum erit, AMPLIUS EO NOMINE NON PETI, cures, ut satis detur fide mea; deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quae uxor Mindii fuit, adiuves ineasque rationem, quem ad modum ea mulier Romam perducatur: quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. hoc ut adsequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. illud, quod supra scripsi, 3
video in meque recipio, te ea, quae fecisti Mescinii causa quaeque feceris, ita bene conlocaturum, ut ipse iudices homini te gratissimo, iucundissimo benigne fecisse; volo enim ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.

XXVIII b.

Scr. Romae a. u. c. 708.

CICERO SERVIO SAL.

Nec Lacedaemonios dubitare arbitror quin ipsi sua 1
maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et iustitiae tuae, et ego, qui te optime novissem, non dubitavi quin tibi notissima et iura et merita populorum essent. itaque cum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi civitatem commendarem, etsi memineram me ei civitati omnia debere, tamen respondi commendatione Lacedaemonios apud te non egere. ita- 2
que sic velim existimes, me omnis Achaiae civitates ar-

bitrari pro horum temporum perturbatione felicis, quod iis tu praesis, eundemque me ita iudicare, te, quod unus optime nosses non nostra solum, sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedaemoniis et esse et fore. qua re tantum a te peto, ut, cum ea facies Lacedaemoniorum causa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat, ut iis, si tibi videbitur, significes te non moleste ferre, quod intellegas ea, quae facias, mihi quoque grata esse; pertinet enim ad officium meum eos existimare curae mihi suas res esse: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXIX.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

CICERO L. PLANCO SAL.

1 Non dubito quin scias in iis necessariis, qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel coniunctissimum, non iis modo causis, quae speciem habeant magnae coniunctionis, sed iis etiam, quae familiaritate et consuetudine tenentur, quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo et summam fuisse. ab his initiis noster in te amor profectus auxit paternam necessitudinem et eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse observari, coli, diligi. accedebat non mediocre vinculum cum studiorum, quod ipsum est per se grave, tum eorum studiorum earumque artium, quae per se ipsae eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiari-
2 tate devinciunt. exspectare te arbitror, haec tam longe repetita principia quo spectent: id primum ergo habeto, non sine magna iustaque causa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. notae tibi sunt varietates meorum temporum. in omni genere et honorum et laborum meorum et animus et opera et auctoritas et gratia, etiam res familiaris, C. Capitonis praesto fuit et paruit et temporibus et fortunae
3 meae. huius propinquus fuit T. Antistius, qui cum sorte quaestor Macedoniam obtineret neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. facere Antistius nihil potuit; nam, si potuisset, nihil ei fuisset

antiquius quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti, praesertim *cum* sciret, quanti is Caesarem faceret semperque fecisset. sed oppressus tantum attigit
negotii, quantum recusare non potuit. cum signaretur 4
argentum Apolloniae, non possum dicere eum praefuisse neque possum negare adfuisse, sed non plus duobus an tribus mensibus. deinde afuit a castris; fugit omne negotium. hoc mihi ut testi velim credas; meam enim ille maestitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non praeesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. is post proelium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit: ibi eum Caesar cum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit; Romam iussit venire. ille in morbum continuo incidit, ex quo non convaluit: aeger Corcyram venit; ibi est mortuus. testamento, quod Romae Paulo et Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia est Capito; in sextante sunt ii, quorum pars sine ulla cuiusquam querela publica potest esse: ea
est ad HS. xxx. sed de hoc Caesar viderit. te, mi 5
Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitae simillimo rogo et a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio nullam possim, ut hanc rem suscipias, meam putes esse, enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Caesaris beneficio hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. omnia, quae potui in hac summa tua gratia ac potentia a te impetrare, si petissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetra-
vero. illud fore tibi adiumento spero, cuius ipse Caesar 6
optimus esse iudex potest: semper Caesarem Capito coluit et dilexit. sed ipse huius rei testis est; novi hominis memoriam. itaque nihil te doceo; tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesarem, quantum ipsum
meminisse senties. ego, quod in me ipso experiri potui, 7
ad te deferam; in eo quantum sit ponderis, tu videbis. quam partem in re publica causamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim quibusque munitus fuerim, non ignoras. hoc mihi velim credas, si quid

fecerim hoc ipso in bello minus ex Caesaris voluntate, quod intellexerim scire ipsum Caesarem me invitissimum fecisse, id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate; quod fuerim moderatior temperatiorque quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis, cuius similis si reliquos necessarios habuissem, rei publicae fortasse non nihil, mihi certe plurimum profuissem.
8 hanc rem, mi Plance, si effeceris, meam de tua erga me benevolentia spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris.

XXX.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

1 L. Manlius est Sosis. is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus decurioque Neapoli; erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. eius frater Catinae nuper mortuus est. nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum, et est hodie in bonis; sed, quoniam habet praeterea negotia vetera in Sicilia tua, et hanc hereditatem fraternam *et* omnia eius tibi commendo in primisque ipsum virum optimum mihique familiarissimum, iis studiis litterarum doctrinaeque
2 deditum, quibus ego maxime delector. peto igitur abs te, ut eum, sive aderit sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse itaque tractes, ut intellegat meam sibi commendationem magno adiumento fuisse.

XXXI.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

1 C. Flavio, honesto et ornato equite Romano, utor valde familiariter; fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius meque diligentissime observant et ipse et L. Flavius, frater eius. quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tra-

ctes: id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit. sed praeterea tibi adfirmo — neque id ambitione addu- 2
ctus facio, sed cum familiaritate et necessitudine, tum etiam veritate — te ex C. Flavii officio et observantia et praeterea splendore atque inter suos gratia magnam voluptatem esse capturum. vale.

XXXII.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

In Halesina civitate tam lauta tamque nobili coniun- 1
ctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios Archagathum et Philonem. sed vereor ne, quia conpluris tibi praecipue commendo, exaequare videar ambitione quadam commendationes meas: quamquam a te quidem cumulate satis fit et mihi et meis omnibus. sed 2
velim sic existimes, hanc familiam et hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis, benevolentia. quam ob rem peto a te in maiorem modum, ut iis omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes: id si feceris, erit mihi vehementissime gratum.

XXXIII.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Cn. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius; nam et humanitate eius et probitate in consuetudine cotidiana magno opere delector. nihil iam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. habet is in provincia tua negotia, quae procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus, quos tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. vale.

XXXIV.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybaetano, valdeque ab eo observor cognovique dignum

et patre et avo; est enim nobilissima familia. quapropter commendo tibi maiorem in modum rem domumque eius, magnoque opere abs te peto, cures, ut is intellegat meam commendationem maximo sibi apud te et adiumento et ornamento fuisse.

XXXV.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

1 C. Avianius Philoxenus antiquus est hospes meus et praeter hospitium valde etiam familiaris, quem Caesar meo beneficio in Novocomensis rettulit; nomen autem Avianii secutus est, quod homine nullo plus est usus quam Flacco Avianio, meo, quem ad modum te scire arbitror, familiarissimo: quae ego omnia conlegi, ut intellegeres non volgarem esse commendationem hanc meam.
2 peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes habeasque in numero tuorum perficiasque, ut intellegat has litteras meas magno sibi usui fuisse: erit id mihi maiorem in modum gratum.

XXXVI.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

1 Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. ei Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit, qua in re ego interfui; itaque nunc P. Cornelius vocatur; cumque propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli iussisset, eidem Dolabellae me audiente Caesar dixit nihil esse, quod de Mega
2 vereretur, beneficium suum in eo manere. hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes, ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarim. gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intellegat meam commendationem magno *sibi* ornamento fuisse.

XXXVII.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in maiorem modum: eius bona, quem ad modum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine contra leges Calactinorum. id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa eum expedias tantumque ei commodes et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur: id mihi vehementer gratum erit.

XXXVIII.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

L. Bruttius, eques Romanus, adulescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis *est* meque observat diligentissime, cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est; sed tamen domum eius et rem familiarem et procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intellegat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

XXXIX.

Scr. Romae anno incerto.

CICERO ACILIO PROCONSULI SAL.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus, ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio est tuendus; est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. quapropter eum tibi commendo in maiorem modum et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intellegat sibi magno adiumento fuisse: erit *id* mihi vehementer gratum.

XL.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO S. D. Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS.

L. et C. Aurelios L. filios, quibus et ipsis et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi maiorem in modum, adulescentis omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. si ulla mea apud te commendatio valuit, quod scio multas plurimum valuisse, haec ut valeat, rogo. quod si eos honorifice liberaliterque tractaris, et tibi gratissimos optimosque adulescentis adiunxeris et mihi gratissimum feceris.

XLI.

Scr. Romae a. u. c. 695.

CICERO CULLEOLO SAL.

1 Quae fecisti L. Lucceii causa, scire te plane volo te homini gratissimo commodasse, et cum ipsi, quae fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotienscumque me videt — videt autem saepe —, gratias tibi agit singularis. addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Lucceium benignitate maxima
2 voluptate adfici. quod superest, quamquam mihi non est dubium quin cum antea nostra causa, nunc iam etiam tuae constantiae gratia mansurus sis in eadem ista liberalitate, tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti, deinceps fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis: id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore teque apud eos praeclare positurum confirmo et spondeo. de re publica deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus easque litteras dederam pueris tuis. vale.

XLII.

Scr. Romae a. u. c. 695.

M. CICERO S. D. L. CULLEOLO PROCOS.

1 L. Lucceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret omnia te

cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse: cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, ut spero, quae pollicitus es, feceris! omnino ostenderunt Bulliones sese Lucceio Pompeii arbitratu satis facturos. sed vehemen- 2
ter opus est nobis et voluntatem et auctoritatem et imperium tuum accedere; quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceii procuratores et ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus quam meam: id ut re experiatur, iterum et saepius te rogo.

XLIII.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO Q. GALLIO.

Etsi plurimis rebus spero fore ut perspiciam, quod 1
tamen iam pridem perspicio, me a te amari, tamen ea causa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me benevolentiam: L. Oppius M. f. Philomelii negotiatur, homo mihi familiaris; eum tibi unice commendo eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi, quo ego uno equite Romano familiarissime utor et qui *cum* consuetudine cotidiana, tum officiis plurimis maximisque mihi coniunctus est.
Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnatii absentis rem 2
ut tueare, aeque a te peto, ac si mea negotia essent. velim memoriae tuae causa des litterarum aliquid, quae tibi in provincia reddantur, sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam: hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XLIV.

Scr. Romae a. u. c. 699.

CICERO GALLIO SAL.

Etsi ex tuis et ex L. Oppii, familiarissimi *mei*, litteris cognovi te memorem commendationis meae fuisse idque pro tua summa erga me benevolentia proque nostra necessitudine minime sum admiratus, tamen etiam atque

etiam tibi L. Oppium praesentem et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem: quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intellegat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. hoc mihi gratius facere nihil potes idque ut facias vehementer te rogo.

XLV.

Scr. Romae a. u. c. 699.

CICERO APPULEIO PROQUAESTORI.

L. Egnatio uno equite Romano vel familiarissime utor. eius Anchialum servum negotiaque, quae habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si rem meam commendarem; sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo cotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua nostra inter nos esse. quam ob rem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intellegat me ad te satis diligenter scripsisse; nam de tua erga me voluntate non dubitabat: id ut facias, te etiam atque etiam rogo. vale.

XLVI.

Scr. Romae a. u. c. 699.

CICERO APPULEIO SAL.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiae scires esse et hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset: eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo. valde mihi gratum erit, si curaris, ut intellegat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse.

XLVII.

Scr. anno incerto.

CICERO SILIO SAL.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? sed tamen, ut scires eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo: omnium tuorum officiorum, quae et multa et magna sunt, mihi gra-

tissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat et se a me et me a te amari; hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. illa nostra scilicet ceciderunt. utamur igitur volgari consolatione: 'quid, si hoc melius?' sed haec coram: tu fac, quod facis, ut me ames teque amari a me scias.

XLVIII.

Scr. anno incerto.

M. CICERO C. SEXTILIO RUFO QUAESTORI SAL. D.

Omnis tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios, quibus tu quaecumque commodaris, erunt mihi gratissima; eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, cum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituere, quae sequantur alii; quae, ut spero, facilius consequere, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem et ea, quae a me constituta sunt, sequi volueris, quam rem tibi confido magnae laudi fore.

XLIX.

Scr. anno incerto.

CICERO CURIO PROCOS.

Q. Pompeius Sex. f. multis et veteribus causis necessitudinis mihi coniunctus est: is, cum antea meis commendationibus et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuerit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis litteris adsequi debet, ut nemini se intellegat commendatiorem umquam fuisse. quam ob rem a te maiorem in modum peto, ut, cum omnis meos aeque ac tuos observare pro necessitudine nostra debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intellegat nullam rem sibi maiori usui aut ornamento quam meam commendationem esse potuisse. vale.

L.

Scr. Romae ineunte mense Ianuario a. u. c. 710.

CICERO S. D. AUCTO.

Sumpsi hoc mihi pro tua in me observantia, quam 1
penitus perspexi, quam diu Brundisii fuimus, ut ad te

familiariter et quasi pro meo iure scriberem, si quae res esset, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse coniunctius. multa illius in me officia, multa in illum mea, quodque maximum est, summus inter nos amor et
2 mutuus. quae cum ita sint, si ullam in amicitia mea spem habes, si ea, quae in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere — quamquam sunt gratissima —, si me a tuis omnibus amari vides, hoc mihi da atque largire, ut M'. Curium sartum et tectum, ut aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserves. et ipse spondeo et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia et ex tuo in me officio maximum te fructum summamque voluptatem esse capturum. vale.

LI.

Scr. anno incerto.

M. CICERO P. CAESIO S. D.

P. Messienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quae potest esse diligentissima. peto a te et pro nostra et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias eiusque rem famamque tueare: virum bonum tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris mihique gratissimum feceris.

LII.

Scr. anno incerto.

CICERO REGI SAL.

A. Licinius Aristoteles Melitensis antiquissimus est hospes meus et praeterea coniunctus magno usu familiaritatis: haec cum ita sint, non dubito quin tibi satis commendatus sit; etenim ex multis cognosco meam commendationem plurimum apud te valere. hunc ego a Caesare liberavi; frequens enim fuerat nobiscum, atque etiam diutius in causa est quam nos commoratus, quo melius te de eo existimaturum arbitror: fac igitur, mi Rex, ut intellegat has sibi litteras plurimum profuisse.

LIII.

Scr. in Cilicia a. u. c. 703.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

L. Genucilio Curvo iam pridem utor familiarissime, 1
optimo viro et homine gratissimo. eum tibi penitus commendo atque trado, primum, ut omnibus in rebus ei commodes, quoad fides tua dignitasque patietur; patietur autem in omnibus; nihil enim abs te umquam, quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus, postulabit. praeci- 2
pue autem tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto, primum, ut obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit et quod semper obtinuit sine ulla controversia, deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiae, ut in illam διοίκησιν reicias. sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius causas perscribere debere. summa illa est: quicquid officii, beneficii, honoris in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

LIV.

Scr. Laodiceae mense Martio a. u. c. 704.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

Cum multa mihi grata sunt, quae tu adductus mea commendatione fecisti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti; venit enim Laodiceam et tibi apud me mihique propter te gratias maximas egit. qua re, quod reliquum est, a te peto, quoniam apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius iis commodes operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adulescentis rea ne fiat. ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam modestiamque cognovi.

LV.

Scr. in Cilicia exeunte mense Decembri a. u. c. 703.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

1 Etsi mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi de re M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle, tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem praetermittendum, quod illius intersit, et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae. nam cum iam diu diligerem M. Anneium deque eo sic existimarem, ut res declarat, qui ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem, tum vero, postea quam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem tantamque erga me benevolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. eum cum Sardianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi, quam
2 tu tamen coram facilius meliusque cognosces. de reliquo mihi mehercule diu dubium fuit quid ad te potissimum scriberem: ius enim quem ad modum dicas, clarum et magna cum tua laude notum est; nobis autem in hac causa nihil aliud opus est nisi te ius instituto tuo dicere. sed tamen cum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnis constat, peto abs te pro nostra coniunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intellegat te et sibi amicum esse, quod non dubitat — saepe enim mecum locutus est —, et multo amiciorem his meis litteris esse factum. in tuo toto imperio atque provincia nihil est, quod mihi gratius facere possis: nam apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo.

LVI.

Scr. in Cilicia a. u. c. 703.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

1 Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque est mihi familiaris. is ita sibi persuadet, quod in tua pro-

vincia negotii habeat nisi te provinciam obtinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum: nunc, quoniam mihi ab amico officiosissimo tantum oneris inponitur, ego quoque tibi inponam pro tuis in me summis officiis, ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylasis et Alabandis pecuniam Cluvio debent. dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici Mylasii Romam mitterentur: id factum non est. legatos audio missos esse, sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit: qua re peto a te, ut et eos et Alabandis iubeas ecdicos Romam mittere. prae- 2
terea Philocles Alabandensis ὑποθήκας Cluvio dedit: eae commissae sunt. velim cures, ut aut de hypothecis decedat easque procuratoribus Cluvii tradat aut pecuniam solvat, praeterea Heracleotae et Bargylietae, qui item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis satis faciant. Caunii praeterea debent, sed aiunt se depositam 3
pecuniam habuisse: id velim cognoscas et, si intellexeris eos neque ex edicto neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usurae Cluvio instituto tuo conserventur. his de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii etiam, nostri necessarii, et quod is magis etiam mihi laborare videtur quam ipse Cluvius, cui satis factum esse a nobis valde volo. his de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo.

LVII.

Scr. Laodiceae mense Martio a. u. c. 704.

CICERO THERMO PROPR. SAL.

Quo magis cotidie ex litteris nuntiisque bellum ma- 1
gnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas; nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intellego me et rem publicam adiuvari posse. quod nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. ego in Ciliciam proficisci cogito circiter K. Mai.: ante eam diem M. Anneius ad me redeat oportet. illud, quod tecum et coram 2
et per litteras diligentissime egi, te nunc etiam atque

etiam rogo, curae tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causae veritate et pro sua dignitate conficiat. intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causa omnia velle; sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero per te illum ipsum negotium ex sententia confecisse, idque quam primum ut efficias te etiam atque etiam rogo.

LVIII.

Scr. in provincia mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO PR. URB. SAL.

L. Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus: is causam habet, quam causam ad te deferet. commendo tibi hominem, sicut tua fides et meus pudor postulat, tantum, ut facilis ad te aditus habeat, quae aequa postulabit ut libente te impetret sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse, in primis apud te.

LIX.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO C. CURTIO PEDUCAEANO PR. SAL.

M. Fadium unice diligo summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. in eius controversiis quid decernas, a te non peto — servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum —, sed ut quam facillimos ad te aditus habeat, quae erunt aequa lubente te impetret, ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, praesertim apud te, hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

LX.

Scr. Romae anno incerto.

M. CICERO C. MUNATIO C. F. SAL.

1 L. Livineius Trypho est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus, cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum; nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum. sed ego libertum eius per se ipsum diligo; summa enim eius erga me officia exstiterunt iis

nostris temporibus, quibus facillime [bonam] benevolentiam hominum et fidem perspicere potui. eum tibi ita 2
commendo, ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. pergratum mihi feceris, si ille intellexerit se, quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse.

LXI.

Scr. in Cilicia a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

T. Pinnio familiarissime me usum esse scire te arbitror, quod quidem ille testamento declaravit, qui me cum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. eius filio *mei* mire studioso et erudito et modesto pecuniam Nicaeenses grandem debent, ad sestertium octogiens, et, ut audio, in primis ei volunt solvere. pergratum igitur mihi feceris, quoniam non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam primum pecunia Pinnio solvatur Nicaeensium nomine.

LXII.

Scr. in Cilicia exeunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Et in Atilii negotio te amavi — cum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi —, et mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem et singularem necessitudinem. itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas, deinde inpudentia prosequor, sed idem sarciam; te enim semper sic colam et tuebor ut quem diligentissime. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me: ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

LXIII.

Scr. Laodiceae mense Februario a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1 Non putavi fieri posse, ut mihi verba deessent, sed tamen in M. Laenio commendando deerunt; itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam. incredibile est, quanti faciamus et ego et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium: id fit cum plurimis eius officiis, tum summa probitate et singulari modestia. eum ego a me invitissimus dimisi, cum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio eius fideli ac bono luben-
2 ter utebar. sed vereor ne iam superesse mihi verba putes, quae dixeram defutura: commendo tibi hominem sic, ut intellegis me, *de* quo ea supra scripserim, debere commendare, a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias, quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. hominem facillimum liberalissimumque cognosces; itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis eius negotiis per te, quam primum ad me remittas: id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

LXIV.

Scr. in Cilicia exeunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1 Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibilis, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te praetermissus esset. magnum fructum ex ipso capies; nihil est enim illo adulescente gratius. sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti; pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. itaque, si ea feceris, quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris, primum de Pausania Alabandensi sustentes rem, dum Nero veniat — vehementer eius causa cupere eum intellexi; itaque hoc valde te rogo —, deinde Nysaeos, quos Nero in primis habet necessarios diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos, ut intellegat illa civitas sibi in Neronis patrocinio

summum esse praesidium. Strabonem Servilium tibi saepe commendavi; nunc eo facio id inpensius, quod eius causam Nero suscepit. tantum a te petimus, ut *tu* agas eam rem neu relinquas hominem innocentem ad alicuius tui dissimilis quaestum: id cum gratum mihi erit, tum etiam existimabo te humanitate tua esse usum. summa 2
huius epistolae haec est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicuti instituisti atque fecisti. magnum theatrum habet ista provincia [non ut haec nostra] *ad* adulescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam: qua re, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas acceptas a maioribus confirmare poterit et beneficiis suis obligare. hoc in genere si eum adiuveris eo studio, quo ostendisti, apud ipsum praeclarissime posueris et mihi etiam gratissimum feceris.

LXV.

Scr. in Cilicia exeunte anno u. c. 703.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Cum P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura 1
pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est, multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt: eius summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. non me praeterit nos eam rem Ephesi expertos esse neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse; sed quoniam, quem ad modum omnes existimant et ego intellego, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate et mansuetudine consecutus es, ut libentissimis Graecis nutu, quod velis, consequare, peto a te in maiorem modum, ut honoris mei causa hac laude Hisponem adfici velis. praeterea cum sociis scripturae mihi summa ne- 2
cessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. ita et Hisponem meum per me ornaris et societatem mihi coniunctiorem feceris tuque ipse et ex huius observantia, gratissimi hominis, et ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies et me summo beneficio adfeceris. sic

enim velim existimes, tota tua provincia omnique isto imperio nihil esse, quod mihi gratius facere possis.

LXVI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO SAL.

1 A. Caecinam, maxime proprium clientem familiae vestrae, non commendarem tibi, cum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse, nisi me et patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria et huius fortuna ita moveret, ut hominis omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi movere debebat. a te hoc omni contentione peto, sic, ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim, ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem [calamitosum], aliquem adferant cumulum meae litterae, quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis,
2 iuves. quod si Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus, ut opinio mea fert, per te consecuti, de qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegae tui. nunc, quoniam tuam iustitiam secutus tutissimum sibi portum provinciam istam duxit esse, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis conligendis iuves et ceteris rebus tegas atque tueare: hoc mihi gratius facere nihil potes.

LXVII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO PROPR. SAL.

1 Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis *τρεῖς διοικήσεις* Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi, eumque habui in ea civitate cum hospitem, tum vehementer ad meae vitae rationem et consuetudinem accommodatum, quem quidem multo etiam pluris postea, quam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. itaque eum Romae libentissime vidi; non te enim fugit, qui plurimis in ista pro-
2 vincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. haec propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intel-

legeres et tu ipse eum dignum hospitio tuo iudicares. feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias, id est, si receperis eum in fidem tuam et, quibuscumque rebus honeste ac sine molestia tua poteris, adiuveris: hoc mihi erit vehementer gratum, idque ut facias te etiam atque etiam rogo.

LXVIII.

Scr. Romae mense Septembri a. u. c. 708.

M. TULLIUS CICERO P. SERVILIO ISAURICO PROCOS. COLLEGAE SAL. PLURIMAM.

Gratae mihi vehementer tuae litterae fuerunt, ex qui- 1
bus cognovi cursus navigationum tuarum; significabas enim memoriam tuam nostrae necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse iucundius. quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re publica, id est de statu provinciae, de institutis tuis familiariter scribes; quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen
libentissime ex tuis litteris cognoscam. ego ad te, de rei 2
publicae summa quid sentiam, non saepe scribam propter periculum eius modi litterarum; quid agatur autem, scribam saepius. sperare tamen videor, Caesari, collegae nostro, fore curae et esse, ut habeamus aliquam rem publicam, cuius consiliis magni referebat te interesse: sed, si tibi utilius est, id est gloriosius, Asiae praeesse et istam partem rei publicae male adfectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuae profuturum est,
optatius debet esse. ego, quae ad tuam dignitatem per- 3
tinere arbitrabor, summo studio diligentiaque curabo, in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum, quod et pro vetustate necessitudinis et pro beneficiis vestris et pro dignitate ipsius facere debeo.

LXIX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE SAL. PLURIMAM.

C. Curtius Mithres est ille quidem, ut scis, libertus 1
Postumi, familiarissimi mei, sed me colit et observat aeque atque illum ipsum patronum suum. apud eum ego sic Ephesi fui, quotienscumque fui, tamquam domi meae,

multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem. itaque si quid aut mihi aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, huius cum opera et fide, tum domo et re uti tamquam mea. haec ad te eo pluribus scripsi, ut intellegeres me non † vulgare nec ambitiose, sed ut pro homine
2 intimo ac mihi pernecessario scribere. peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur quantumque tuo commodo poteris, tantum ei honoris mei causa commodes, etsi, ut eius modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit: si et mea commendatione et sua probitate adsecutus erit, ut de se bene existimes, omnia se adeptum arbitrabitur. ut igitur eum recipias in fidem habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo.

LXX.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE SAL. PLUR.

Quia non est obscura tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari; ego autem tribuo nonnumquam in volgus, sed plerumque necessariis, ut hoc tempore; nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est: eius libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum, et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

LXXI.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Multos tibi commendem necesse est, quoniam omnibus nota nostra necessitudo est tuaque erga me benevolentia; sed tamen etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo, tamen cum omnibus non eadem mihi causa

est. T. Agusius et comes meus fuit illo miserrimo tempore et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius, neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem: qua re sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intellegat hanc commendationem sibi magno usu atque adiumento fuisse.

LXXII.

Scr. Romae a. u. c. 708.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE SAL.

Caerelliae, necessariae meae, rem, nomina, possessio- 1
nes Asiaticas commendavi tibi praesens in hortis tuis quam potui diligentissime, tuque mihi pro tua consuetudine proque tuis in me perpetuis maximisque officiis omnia te facturum liberalissime recepisti. meminisse te id spero; scio enim solere. sed tamen Caerelliae procuratores scripserunt te propter magnitudinem provinciae multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse commonefaciendum. peto igitur, ut memineris te omnia, 2
quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. equidem existimo habere te magnam facultatem — sed hoc tui est consilii et iudicii — ex eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Caerelliae commodandi. id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia; scio enim eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

LXXIII.

Scr. Romae a. u. c. 700.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. SAL

Gratulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos 1
recepisti, incolumi fama et re publica. quod si Romae te vidissem, coram gratias egissem, quod tibi L. Egnatius familiarissimus meus absens, L. Oppius praesens curae fuisset. cum Antipatro Derbete mihi non solum 2
hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit: ei

te vehementer suscensuisse audivi et moleste tuli. de re nihil possum iudicare, nisi illud mihi persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. *a* te autem pro vetere nostra necessitudine etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones, nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam; quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem, mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. sed mihi ita persuadeo — potest fieri, ut fallar —, eam rem laudi tibi potius quam vituperationi fore. quid fieri possit et quid mea causa facere possis — nam quin velis non dubito —, velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias.

LXXIV.

Scr. Romae a. u. c. 699.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. SAL.

Etsi non dubito pro tua in me observantia proque nostra necessitudine quin commendationem meam memoria teneas, tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium familiarem meum praesentem et L. Egnatii familiarissimi mei absentis negotia commendo. tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem; quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intellegat me a te tantum amari, quantum ipse existimo: hoc mihi gratius facere nihil potes, idque ut facias te vehementer rogo.

LXXV.

Scr. Romae a. u. c. 701.

M. CICERO T. TITIO T. F. LEG. S. D.

1 Etsi non dubito quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Avianio Flacco, cuius causa omnia cum cupio, tum mehercule etiam debeo: de quo et praesens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti, et scripsi ad te accurate antea, sed putat interesse sua me ad te quam saepissime scribere: qua re velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans minus videbor meminisse

constantiae tuae. a te idem illud peto, ut de loco, quo 2
deportet frumentum, et de tempore Avianio commodes, quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio praefuit. summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Avianius, quoniam se a me amari putat, me a te amari sciat: erit id mihi pergratum.

LXXVI.

Scr. anno incerto.

M. CICERO ·IIII· VIRIS ET DECURIONIBUS S. D.

Tantae mihi cum Q. Hippio causae necessitudinis 1
sunt, ut nihil possit esse coniunctius, quam nos inter nos sumus; quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. etenim vos mihi optimi testes estis, cum mihi persuasum esset nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. vehementer igitur vos etiam 2
atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano *a* vobis emptam, eam liberam et inmunem habere possit: id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro adfectum arbitrabor.

LXXVII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. P. SULPICIO IMPERATORI.

Cum his temporibus non sane in senatum ventitarem, 1
tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi me salvo iure nostrae veteris amicitiae multorumque inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem; itaque adfui supplicationemque tibi lubenter decrevi, nec reliquo tempore ullo aut rei aut existimationi aut dignitati tuae deero. atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denuntiare. M. Bolanum, virum bonum et fortem et omnibus 2

rebus ornatum meumque veterem amicum, tibi magno opere commendo. pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intellegat, hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse, ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces: promitto tibi, te ex eius amicitia magnam volupta-
3 tem esse capturum. praeterea a te peto in maiorem modum pro nostra amicitia et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores: Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecen multorum nummorum tractavit, cum multos libros surripuisset nec se inpune laturum putaret, aufugit. is est in provincia tua: eum et M. Bolanus, *meus* familiaris, et multi alii Naronae viderunt, sed, cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit: res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. ubi sit et quid fieri possit, Bolanus te docebit. ego si hominem per te recuperaro, summo me a te beneficio adfectum arbitrabor.

LXXVIII.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

M. CICERO *A.* ALLIENO SAL.

1 Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contigit, Graecis praesertim, valde familiaris; est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia, meque praeter ceteros et colit et observat et diligit: eum tu non modo suorum civium, verum paene Achaiae prin-
2 cipem cognosces. huic ego tantum modo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio iudicabis. peto igitur a te, ut his litteris lectis recipias eum in tuam fidem, polliceare omnia te facturum mea causa; de reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris, peto, ut eum conplectare, diligas, in tuis habeas: erit id mihi maiorem in modum gratum. vale.

LXXIX.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 708.

M. CICERO S. D. *A.* ALLIENO PROCOS.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianium Flaccum, et ego ex ipso audiveram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. eius filios dignissimos illo patre meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut maiore studio nullos commendare possim. C. Avianius in Sicilia est; Marcus est nobiscum: ut illius dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes, idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER QUARTUS DECIMUS.
AD TERENTIAM UXOREM.

I.

Scr. Dyrrhachii a. d. VI. Kal. Decembres a. u. c. 696.

TULLIUS TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE, CICERONI SUO SALUTEM DICIT.

1 Et litteris multorum et sermone omnium perfertur
ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse
teque nec animi neque corporis laboribus defatigari. me
miserum! te ista virtute, fide, probitate, humanitate in
tantas aerumnas propter me incidisse! Tulliolamque no-
stram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo
tantos percipere luctus! nam quid ego de Cicerone di-
cam? qui cum primum sapere coepit, acerbissimos dolores
miseriasque percepit. quae si, tu ut scribis, fato facta
putarem, ferrem paulo facilius, sed omnia sunt mea
culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invi-
2 debant, eos non sequebar, qui petebant. quod si nostris
consiliis usi essemus neque apud nos tantum valuisset
sermo aut stultorum amicorum aut inproborum, beatis-
simi viveremus: nunc, quoniam sperare nos amici iubent,
dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. res
quanta sit, intellego, quantoque fuerit facilius manere
domi quam redire; sed tamen, si omnis tribunos pl. ha-
bemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si
vero etiam Pompeium et Caesarem, non est desperandum.
3 de familia, quo modo placuisse scribis amicis, faciemus;
de loco, nunc quidem iam abiit pestilentia, sed quam diu
fuit, me non attigit. Plancius, homo officiosissimus, me

cupit esse secum et adhuc retinet. ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret nec milites, sed adhuc Plancius me retinet; sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat: quem ego diem si videro et si in vestrum conplexum venero ac si et vos et me ipsum recuperaro, satis magnum mihi fructum videbor percepisse et vestrae pietatis et meae. Pisonis hu- 4
manitas, virtus, amor in omnis nos tantus est, ut nihil supra possit: utinam ea res ei voluptati sit! gloriae quidem video fore. de Q. fratre nihil ego te accusavi, sed vos, cum praesertim tam pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. quibus me voluisti agere gratias, egi et 5
me a te certiorem factum esse scripsi. quod ad me, mea Terentia, scribis te vicum vendituram, quid, obsecro te, — me miserum! — quid futurum est? et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? non queo reliqua scribere — tanta vis lacrimarum est —, neque te in eundem fletum adducam. tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit; si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus. cui si aliquid erit, ne egeat, mediocri virtute opus est et mediocri fortuna, ut cetera consequatur. fac valeas et ad me tabellarios 6
mittas, ut sciam, quid agatur et vos quid agatis. mihi omnino iam brevis exspectatio est. Tulliolae et Ciceroni salutem dic. valete. d. a. d. vi. K. Decemb. Dyrrhachii.

Dyrrhachium veni, quod et libera civitas est et in me 7
officiosa et proxima Italiae; sed si offendet me loci celebritas, alio me conferam, ad te scribam.

II.

Scr. Thessalonicae a. d. III. Non. Oct. a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

Noli putare me ad quemquam longiores epistolas 1
scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere; nec enim habeo quod scribam, nec hoc tempore quicquam difficilius facio. ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere; vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissi-

mas semper esse volui idque praestare debui et, nisi tam
2 timidi fuissemus, praestitissem. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum: eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. in novis tribunis pl. intellego spem te habere: id erit firmum, si Pompeii voluntas erit, sed Crassum tamen metuo. a te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video, nec miror, sed maereo casum eius modi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae subleventur: nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quem ad modum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus! idque fieri mea culpa, qui ceteros
3 servavi, ut nos periremus! quod de domo scribis, hoc est de area, ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta; verum haec non sunt in nostra manu: illud doleo, quae inpensa facienda est, in eius partem *te* miseram et despoliatam venire. quod si conficitur negotium, omnia consequemur; sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera proicies? obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere, et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare: nam mihi ante oculos dies noctisque versaris; omnis labores te excipere video; timeo, ut sustineas. sed video in te esse omnia: qua re, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini.
4 ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. longius, quoniam ita vobis placet, non discedam, sed velim quam saepissime litteras mittatis, praesertim, si quid est firmius, quod speremus. valete, mea desideria, valete. d. a. d. III. Non. Oct. Thessalonica.

III.

Scr. Dyrrhachii pr. Kal. Dec. a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE ET TULLIAE ET CICERONI.

1 Accepi ab Aristocrito tris epistolas, quas ego lacrimis prope delevi; conficior enim maerore, mea Terentia, nec

meae me miseriae magis excruciant quam tuae vestraeque. ego autem hoc miserior sum quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. meum fuit officium vel legatione vitare periculum vel diligentia et copiis resistere vel cadere fortiter: hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. qua re cum dolore conficior, tum etiam pu- 2
dore; pudet enim me uxori [meae] optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse: nam mihi ante oculos dies noctisque versatur squalor vester et maeror et infirmitas valetudinis tuae, spes autem salutis pertenuis ostenditur. inimici sunt multi, invidi paene omnes; eicere nos magnum fuit, excludere facile est. sed tamen quam diu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur. ut tuto sim, quod laboras, id 3
mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis; ego tamen faciam, quae praecipis. amicis, quibus voluisti, egi gratias et eas litteras Dexippo dedi meque de eorum officio scripsi a te certiorem esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio et ego perspicio et omnes praedicant: di faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul et cum liberis nostris frui liceat! nunc spes reliqua est in novis tribunis pl. et in primis quidem diebus; nam si inveterarit, actum est. ea re ad te statim Aristocritum 4
misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii posses scribere, etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret, et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret: nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc tempore, ut quam celerrime quid agatur audiam, et sum tuto; civitas enim haec semper a me defensa est. cum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. quod 5
scribis te, si velim, ad me venturam, ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. si perficitis quod agitis, me ad vos venire oportet; sin autem — sed nihil opus est reliqua scribere. ex primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit: tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas, etsi magis iam rem quam litteras debeo exspectare. cura, ut valeas et ita tibi per-

suadeas, mihi te carius nihil esse nec umquam fuisse. vale, mea Terentia, quam ego videre videor itaque debilitor lacrimis. vale. pr. Kal. Dec.

IV.

Scr. Brundisii prid. Kalendas Maias a. u. c. 696.

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIAE ET CICERONI SUIS.

1 Ego minus saepe do ad vos litteras, quam possum,
propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera,
tum vero, cum aut scribo ad vos aut vestras lego, con-
ficior lacrimis sic, ut ferre non possim. quod utinam
minus vitae cupidi fuissemus! certe nihil aut non multum
in vita mali vidissemus. quod si nos ad aliquam alicuius
commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit,
minus est erratum a nobis; sin haec mala fixa sunt, ego
vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo
conplexu emori, quoniam neque di, quos tu castissime
coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, no-
2 bis gratiam rettulerunt. nos Brundisii apud M. Laenium
Flaccum dies XIII. fuimus, virum optimum, qui pericu-
lum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit
neque legis inprobissimae poena deductus est, quo minus
hospitii et amicitiae ius officiumque praestaret: huic uti-
nam aliquando gratiam referre possimus! habebimus qui-
3 dem semper. Brundisio profecti sumus prid. K. Mai.;
per Macedoniam Cyzicum petebamus. o me perditum!
o adflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem
aegram, et corpore et animo confectam? non rogem?
sine te igitur sim? opinor, sic agam: si est spes nostri
reditus, eam confirmes et re adiuves; sin, ut ego metuo,
transactum est, quoquo modo potes ad me fac venias.
unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane
perisse. sed quid Tulliola mea fiet? iam id vos videte;
mihi deest consilium. sed certe, quoquo modo se res
habebit, illius misellae et matrimonio et famae servien-
dum est. quid? Cicero meus quid aget? iste vero sit in
sinu semper et conplexu meo. non queo plura iam scri-
bere; inpedit maeror. tu quid egeris, nescio: utrum ali-
4 quid teneas an, quod metuo, plane sis spoliata. Pisonem,

ut scribis, spero fore semper nostrum. de familia liberata
nihil est quod te moveat: primum tuis ita promissum est,
te facturam esse, ut quisque esset meritus; est autem in
officio adhuc Orpheus, praeterea magno opere nemo.
ceterorum servorum ea causa est, ut, si res a nobis abis-
set, liberti nostri essent, si obtinere potuissent, sin ad nos
pertineret, servirent, praeterquam oppido pauci. sed haec
minora sunt. tu quod me hortaris, ut animo sim magno 5
et spem habeam recuperandae salutis, id velim sit eius
modi, ut recte sperare possimus. nunc, miser quando
tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas
ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas,
qui tempestatem praetermittere noluerunt. quod reliquum
est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. honestissime
viximus, floruimus; non vitium nostrum, sed virtus nostra
nos adflixit. peccatum est nullum, nisi quod non una
animam cum ornamentis amisimus. sed si hoc fuit liberis
nostris gratius, nos vivere, cetera, quamquam ferenda
non sunt, feramus. atque ego, qui te confirmo, ipse me
non possum. Clodium Philhetaerum, quod valetudine 6
oculorum inpediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallu-
stius officio vincit omnis. Pescennius est perbenevolus
nobis, quem semper spero tui fore observantem. Sicca
dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit. cura,
quod potes, ut valeas et sic existimes, me vehementius
tua miseria quam mea commoveri. mea Terentia, fidis-
sima atque optima uxor, et mea carissima filiola, et spes
reliqua nostra, Cicero, valete. pr. K. Mai. Brundisio.

V.

Scr. Athenis a. d. XV. Kal. Novemb. a. u. c. 704.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus 1
Cicero valemus. pr. Idus Oct. Athenas venimus, cum
sane adversis ventis usi essemus tardeque et incommode
navigassemus. de nave exeuntibus nobis Acastus cum
litteris praesto fuit uno et vicensimo die, sane strenue.
accepi tuas litteras, quibus intellexi te vereri ne superiores
mihi redditae non essent: omnes sunt redditae diligentis-
simeque a te perscripta sunt omnia; idque mihi gratissi-

mum fuit. neque sum admiratus hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse; iam enim me ipsum exspectas sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus, etsi, in quam rem publicam veniamus, intellego: cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare, ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. sed, quoniam subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam, ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime
2 poteris, obviam nobis prodeas. de hereditate Preciana, quae quidem mihi magno dolori est — valde enim illum amavi —, sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet. nos cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus; sin tu iam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. nos, si di adiuvabunt, circiter Idus Novembris in Italia speramus fore. vos, mea suavissima et optatissima Terentia, si nos amatis, curate ut valeatis. [vale.] Athenis a. d. xv. Kal. Novemb.

VI.

Scr. in castris Pompeii Idibus Quintilibus a. u. c. 706.

TULLIUS SUIS S. DICIT.

Nec saepe est, cui litteras demus, nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi praedium nullum venire potuisse; qua re videatis velim, quo modo satis fiat ei, cui scitis me satis fieri velle. quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. cura, ut valeas. Idib. Quinct.

VII.

Scr. in portu Caietano nave conscensa a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. PLURIMAM.

1 Omnis molestias et sollicitudines, quibus et te miserrimam habui, id quod mihi molestissimum est, *et* Tullio-

lam, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui et eieci; quid causae autem fuerit, postridie intellexi, quam a vobis discessi: χολὴν ἄκρατον noctu eieci; statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur, cui quidem tu deo, quem ad modum soles, pie et caste satis facies [id est Apollini et Aesculapio]. navem spero 2
nos valde bonam habere; in eam simulatque conscendi, haec scripsi. deinde conscribam ad nostros familiaris multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. cohortarer vos, quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognossem quam quemquam virum. et tamen eius modi spero negotia esse, ut et vos istic commodissime sperem esse et me aliquando cum similibus nostri rem publicam defensuros. tu primum 3
valetudinem tuam velim cures; deinde, si tibi videbitur, villis iis utere, quae longissime aberunt a militibus. fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. etiam atque etiam vale. d. VII. Idus Iun.

VIII.

Scr. in castris Pompeii a. d. IV. Non. Iun. a. u. c 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL.

Si vales, bene est, ego valeo. valetudinem tuam velim cures diligentissime: nam mihi et scriptum et nuntiatum est te in febrim subito incidisse. quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiorem, fecisti mihi gratum. item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies, ut sciam. cura, ut valeas. [vale.] d. IIII. Non. Iun.

IX.

Scr. Brundisii mense Decembri a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE SAL. PLURIMAM.

Ad ceteras meas miserias accessit dolor et *de* Dolabellae valetudine et de Tulliae. omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam nec quid faciam scio. tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. vale.

X.

Scr. Brundisii VII. Idus Quintiles a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius, quam oportuit: cum eo si locuta eris, intelleges, quid fieri velim. apertius scribi, quoniam ad illum scripseram, necesse non fuit. de ea re et de ceteris rebus quam primum velim nobis litteras mittas. valetudinem tuam cura diligenter. vale. vii. Idus Quinctilis.

XI.

Scr. Brundisii XVII. Kal. Quintil. a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. v. b. e. v. Tullia nostra venit ad me pr. Idus Iun.; cuius summa virtute et singulari humanitate graviore etiam sum dolore adfectus nostra factum esse neglegentia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas ac dignitas postulabat. nobis erat in animo Ciceronem ad Caesarem mittere et cum eo Cn. Sallustium: si profectus erit, faciam te certiorem. valetudinem tuam cura diligenter. vale. xvii. K. Quinctilis.

XII.

Scr. Brundisii prid. Non. Novemb. a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes, perpetuo gaudeas velim; sed perturbati dolore animi magnisque iniuriis metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. qua re, quantum potes, adiuva: quid autem possis, mihi in mentem non venit. in viam quod te des hoc tempore, nihil est: et longum est iter et non tutum, et non video, quid prodesse possis, si veneris. vale. d. pr. Non. Nov. Brundisio.

XIII.

Scr. Brundisii VI. Idus Quintiles a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo, quae sit istius vis hoc tempore et quae concitatio

multitudinis, ignoro. si metuendus iratus est, quiesces; tamen ab illo fortasse nascetur. totum iudicabis, quale sit, et, quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. vale. VI. Id. Quinctilis.

XIV.

Scr. Minturnis VIII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

TULLIUS TERENTIAE ET PATER TULLIAE, DUABUS ANIMIS SUIS, ET CICERO MATRI OPTIMAE, SUAVISSIMAE SORORI S. P. D.

Si vos valetis, nos valemus. vestrum iam consilium 1
est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. si ille Romam modeste venturus *est*, recte in praesentia domi esse potestis; sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. etiam illud metuo, ne iam intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, vestri similes feminae sintne Romae: si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. quo modo quidem nunc se res habet, modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum vel in nostris praediis esse poteritis. etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. his de re- 2
bus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis, ad summam animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit; adiuvat etiam Piso, quod ab urbe discedit et sceleris condemnat generum suum. vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite, et vos quid agatis et quid istic agatur. Quintus pater et filius et Rufus vobis s. d. valete. VIII. Kal. Minturnis.

XV.

Scr. Brundisii XII. Kal. Quintil. a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE.

Si vales, bene est. constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Caesari mittere, sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. de ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen, quid velimus et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca

poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. valetudinem tuam cura diligenter. vale. XII. K. Quinctilis.

XVI.

Scr. Brundisii prid. Nonas Ianuarias a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. etsi eius modi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te [litterarum] exspectem aut ipse ad te scribam, tamen nescio quo modo et ipse vestras litteras exspecto et scribo ad vos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius: quamquam alia sunt, quae magis curemus magisque doleamus, quae me ita conficiunt, uti ei voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. cura, ut valeas. pr. Non. Ian.

XVII.

Scr. Brundisii VI. Kal. Ianuarias a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius: nunc, quae sint negotia, vides. ego autem quo modo sim adfectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere: tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem cures. vale.

XVIII.

Scr. Formiis IX. Kal. Februarias a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE ET PATER SUAVISSIMAE FILIAE, CICERO MATRI ET SORORI S. D. PLUR.

1 Considerandum vobis etiam atque etiam, animae meae, diligenter puto, quid faciatis, Romaene sitis an mecum in aliquo tuto loco: id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. mihi veniunt in mentem haec: Romae vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse nobis adiumento esse, si quae vis aut si quae rapinae fieri coeperint; sed rursus illud me movet, quod video omnis bonos abesse Roma et eos mulieres suas secum habere. haec autem regio, in qua ego sum, nostrorum est cum oppidorum, tum etiam praediorum, ut

et multum esse mecum et, cum abieritis, commode et in nostris esse possitis. mihi plane non satis constat adhuc, 2
utrum sit melius: vos videte, quid aliae faciant isto loco feminae, et ne, cum velitis, exire non liceat. id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. domus ut propugnacula et praesidium habeat, Philotimo dicetis. et velim tabellarios instituatis certos, ut cotidie aliquas a vobis litteras accipiam; maxime autem date operam, ut valeatis, si nos voltis valere. VIIII. Kal. Formiis.

XIX.

Scr. Brundisii IV. Kal. Decembres a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliae nostrae, de qua nihil est, quod ad te plura scribam; tibi enim aeque magnae curae esse certo scio. quod me propius voltis accedere, video ita esse faciendum. etiam ante fecissem, sed me multa inpediverunt, quae ne nunc quidem expedita sunt. sed a Pomponio exspecto litteras, quas ad me quam primum perferendas cures velim. da operam, ut valeas.

XX.

Scr. de Venusino Kal. Octobribus a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie. ibi ut sint omnia parata; plures enim fortasse nobiscum erunt et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. labrum si in balineo non est, ut sit, item cetera, quae sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. vale. K. Oct. de Venusino.

XXI.

Scr. a. u. c. 706.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. da operam, ut convalescas, quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres et ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas. vale.

XXII.

Scr. Brundisii Kalendis Septembribus a. u. c. 707.

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. v. b. e. v. nos cotidie tabellarios nostros exspectamus, qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit, faciemusque te statim certiorem. valetudinem tuam cura diligenter. vale. K. Septemb.

XXIII.

Scr. Brundisii prid. Idus Sextiles a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales, et ipse opinione celerius venturus esse dicitur; cui utrum obviam procedam, an hic eum exspectem, cum constituero, faciam te certiorem. tabellarios mihi velim quam primum remittas. valetudinem tuam cura diligenter. vale. d. pr. Id. Sext.

XXIV.

Scr. Brundisii III. Idus Sextiles a. u. c. 707.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. nos neque de Caesaris adventu neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quicquam adhuc certi habemus. si quid erit certi, faciam te statim certiorem. valetudinem tuam fac ut cures. vale. III. Idus Sextilis.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER QUINTUS DECIMUS.
AD SENATUM.

I.

Scr. in Cilicia exeunte mense Septembri a. u. c. 703.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI.

S. v. v. b. e. e. q. v. etsi non dubie mihi nuntiabatur 1
Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copiis, tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo procos. certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur; postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus, vel quod tanta res erat vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo paene est communis, quae ad me delata
essent, scribenda ad vos putavi. regis Antiochi Comma- 2
geni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse; quo nuntio adlato, cum essent non nulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius adferretur. a. d. xiii. Kal. Oct. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque populi Romani existimatur, Pacorum Orodi regis Parthorum filium cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem et castra posuisse Tybae, magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum; eodem die ab Iamblicho, phylarcho

Arabum, quem homines opinantur bene sentire amicumque esse rei publicae nostrae, litterae de isdem rebus
3 mihi redditae sunt. his rebus adlatis, etsi intellegebam socios infirme animatos esse et novarum rerum exspectatione suspensos, sperabam tamen eos, ad quos iam accesseram quique nostram mansuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores populo Romano esse factos, Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta esset. et ob eam causam et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria, sciret exercitum populi Romani non modo non *re*cedere iis nuntiis adlatis, sed etiam propius acce-
4 dere, exercitum ad Taurum institui ducere. sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego paene cerno, magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis serius vos quidem, quam decuit, sed aliquando tamen consulatis. nos quem ad modum instructos et quibus praesidiis munitos ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari: quod ego negotium non stultitia occaecatus, sed verecundia deterritus non recusavi; neque enim umquam ullum periculum tantum putavi, quod subterfugere mallem quam
5 vestrae auctoritati obtemperare. hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendae sint omnes eae provinciae, quibus vectigalia populi Romani continentur. quam ob rem autem in hoc provinciali dilectu spem habeatis aliquam, causa nulla est: neque multi sunt et diffugiunt qui sunt metu oblato; et, quod genus hoc militum sit, iudicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia, qui, cum vos ei permisissetis, dilectum habere noluerit. nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque iniurias imperii nostri aut ita inbecilla sunt, ut non multum nos iuvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab iis neque committendum iis quicquam
6 esse videatur. regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco; Cappadocia est inanis; reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi nec voluntate sunt. mihi in hac paucitate militum animus

certe non deerit, spero ne consilium quidem. quid casurum sit, incertum est: utinam saluti nostrae consulere possimus! dignitati certe consulemus.

II.

Scr. in itinere ex castris ad Cybistra in Ciliciam mense Septembri a. u. c. 703.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI.

S. v. v. *b*. e. e. q. v. cum pr. K. Sext. in provinciam 1
venissem neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo reique publicae conducere putavi, parare ea, quae ad exercitum quaeque ad rem militarem pertinerent; quae cum essent a me cura magis et diligentia quam facultate et copia constituta nuntiique et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam inlato cotidie fere adferrentur, iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum. erat enim magna suspitio, Parthos, si ex Syria egredi atque inrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. itaque cum exer- 2
citu per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi, ut Artuasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse, et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum rei publicae nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari posset res publica. quo cum in loco 3
castra haberem equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret et ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem, tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio et necessario mihi ponendum putavi. cum enim vestra au- 4
ctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem Eusebem et Philorhomaeum tuerer eiusque regis salutem, incolumitatem regnumque defenderem, regi regnoque praesidio essem, adiunxissetisque salutem eius regis po-

pulo senatuique magnae curae esse, quod nullo umquam
de rege decretum est a nostro ordine, existimavi me iu-
dicium vestrum ad regem deferre debere eique praesi-
dium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam
salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset a
5 vobis, diceret, si quid vellet. quae cum essem in consilio
meo cum rege locutus, initio ille orationis suae vobis
maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit, quod
ei permagnum et perhonorificum videbatur, senatui po-
puloque Romano tantae curae esse salutem suam meque
tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides et commen-
dationis vestrae auctoritas perspici posset. atque ille
primo, quod mihi maximae laetitiae fuit, ita mecum lo-
cutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno
diceret se aut intellegere fieri aut etiam suspicari. cum
ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem, co-
hortatus *sum,* ut recordaretur casum illum interitus paterni
et vigilanter se tueretur atque admonitu senatus consu-
leret saluti suae; tum a me discessit in oppidum Cybistra.
6 postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et cum pa-
ternis amicis maioribus natu ad me in castra venit per-
turbatusque et flens, cum idem et frater faceret et amici,
meam fidem, vestram commendationem inplorare coepit.
cum admirarer, quid accidisset novi, dixit ad se indicia
manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante
adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere
possent, propter metum reticuissent; eo autem tempore
spe mei praesidii conpluris ea, quae scirent, audacter ad
se detulisse; in iis amantissimum sui, summa pietate
praeditum fratrem dicere ea, quae is me quoque audiente
dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet; id vivo
fratre suo accipere non potuisse; se tamen ante illud
tempus eam rem numquam in medium propter periculi
metum protulisse. quae cum esset locutus, monui regem,
ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet,
amicosque patris eius atque *avi* iudicio probatos hortatus
sum, regis sui vitam docti casu acerbissimo patris eius
7 omni cura custodiaque defenderent. cum rex a me equi-
tatum cohortisque de exercitu meo postularet, etsi intel-
legebam vestro senatus consulto non modo posse me id

facere, sed etiam debere, tamen, cum res publica postularet propter cotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciae finis adducerem, cumque mihi rex patefactis iam insidiis non egere exercitu populi Romani, sed posse *se* suis opibus defendere videretur, illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum regnare disceret; a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur iure regio; poena adficeret eos, quos necesse esset, reliquos metu liberaret; praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius quam ad contentionem uteretur; fore autem, ut omnes, quoniam senatus consultum nossent, intellegerent me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum. ita con- 8
firmato illo ex eo loco castra movi; iter in Ciliciam facere instituí, cum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac paene divino regem, quem vos honorificentissime appellassetis nullo postulante quemque meae fidei commendassetis et cuius salutem magnae vobis curae esse decressetis, meus adventus praesentibus insidiis liberarit. quod ad vos a me scribi non alienum putavi, *ut* intellegeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse, eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem diligentiamque videamini contulisse.

III.

Scr. in castris ad Iconium III. Kal. Sept. a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. M. CATONI.

Cum ad me legati missi ab Antiocho Commageno 1
venissent in castra ad Iconium a. d. III. Kal. Sept. iique mihi nuntiassent regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis multarumque praeterea gentium magna manu venisse Euphratemque iam transire coepisse dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum, putavi pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. publice propter duas causas nihil 2

scripsi, quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios litterasque misisse, et existimabam M. Bibulum procos., qui circiter Idus Sext. ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, iam in provinciam suam pervenisse, cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. mihi, ut in eius modi re tantoque bello, maximae curae est, ut, quae copiis et opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine et continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. tu velim, ut consuesti, nos absentis diligas et defendas.

IV.

Scr. in Cilicia mense Ianuario a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

1 Summa tua auctoritas fecit meumque perpetuum de tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem et res eas, quas gessissem, tibi notas esse et non ignorari a te, qua aequitate et continentia tuerer socios provinciamque administrarem; iis enim a te cognitis arbitrabar facilius me tibi quae vellem probaturum.
2 cum in provinciam pr. K. Sext. venissem et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceae fui, deinde Apameae quadriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomelii; quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis et gravissimis usuris et falso aere alieno liberavi. cumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelium consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaonia, M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortis ad reliquum exercitum duceret coactoque in unum exercitu castra in Lycaonia apud
3 Iconium faceret. quod cum ab illo diligenter esset actum, ego in castra a. d. vii. K. Sept. veni, cum interea superioribus diebus ex senatus consulto et evocatorum firmam manum et equitatum sane idoneum et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. interim cum exercitu lustrato iter in Ciliciam

facere coepissem, *III.* K. Sept. legati a rege Commageno ad me missi pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt; quo audito vehe- 4
menter sum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociae regionem eam, quae Ciliciam attingeret, putavi: nam si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem — duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quicquam Cilicia contra Syriam munitius —, sed me Cappadocia movebat, quae patet a Syria regesque habet finitimos, qui etiamsi sunt clam amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum consilia inpedirem. interea in hoc tanto motu tantaque exspectatione 5
maximi belli rex Deiotarus, cui non sine causa plurimum semper et meo et tuo et senatus iudicio tributum est, vir cum benevolentia et fide erga populum Romanum singulari, tum praestanti magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum; cuius ego studio officioque commotus egi ei per litteras gratias idque ut maturaret hortatus sum. cum autem ad Cybistra propter rationem 6
belli quinque dies essem moratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam, praesentibus insidiis necopinantem liberavi, neque solum ei saluti fui, sed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram et eum, quem tu mihi diligenter commendaras, Athenaeum, inportunitate Athenaidis exsilio multatos, *in* maxima apud regem auctoritate gratiaque constitui; cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adulescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus et tot sociis, qui novari aliquid volebant, perfeci, ut e regno ille discederet rexque sine tumultu ac sine armis, omni auctoritate aulae communita, regnum cum dignitate obtineret. interea cognovi multorum litteris at- 7

que nuntiis magnas Parthorum copias *et* Arabum ad
oppidum Antiocheam accessisse magnumque eorum equi-
tatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum
turmis et a cohorte praetoria, quae erat Epiphaneae prae-
sidii causa, occidione occisum. qua re cum viderem a
Cappadocia Parthorum copias aversas non longe a fini-
bus esse Ciliciae, quam potui maximis itineribus ad
Amanum exercitum duxi. quo ut veni, hostem ab An-
tiochea recessisse, Bibulum Antiocheae esse cognovi;
Deiotarum confestim iam ad me venientem cum magno
et firmo equitatu et peditatu et cum omnibus suis copiis
certiorem feci non videri esse causam, cur abesset a re-
gno, meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim
8 litteras nuntiosque missurum esse; cumque eo animo
venissem, ut utrique provinciae, si ita tempus ferret,
subvenirem, tum id, quod iam ante statueram vehemen-
ter interesse utriusque provinciae, pacare Amanum et
perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi;
cumque me discedere ab eo monte simulassem et alias
partis Ciliciae petere abessemque ab Amano iter unius
diei et castra apud Epiphaneam fecissem, a. d. IIII. Id.
Oct., cum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu
iter feci, ut a. d. III. Id. Oct., cum lucisceret, in Amanum
ascenderem distributisque cohortibus et auxiliis, cum
aliis Q. frater legatus mecum simul, aliis C. Pomptinus
legatus, reliquis M. Anneius et L. Tullius legati praees-
sent, plerosque necopinantis oppressimus, qui occisi
9 captique sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quae fuit
non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, item-
que Sepyram et Commorim, acriter et diu repugnantis,
Pomptino illam partem Amani tenente, ex antelucano
tempore usque ad horam diei x. magna multitudine ho-
stium occisa cepimus castellaque vi capta conplura in-
cendimus. his rebus ita gestis castra in radicibus Amani
habuimus apud Aras Alexandri quadriduum et in reli-
quiis Amani delendis agrisque vastandis, quae pars eius
montis meae provinciae est, id tempus omne consumpsi-
10 mus. confectis his rebus ad oppidum Eleutherocilicum
Pindenissum exercitum adduxi; quod cum esset altissimo
et munitissimo loco ab iisque incoleretur, qui ne regibus

quidem umquam paruissent, cum et fugitivos reciperent et Parthorum adventum acerrime exspectarent, *ad* existimationem imperii pertinere arbitratus sum conprimere eorum audaciam, quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. vallo et fossa circumdedi; sex castellis castrisque maximis saepsi; aggere, vineis, turribus oppugnavi ususque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ulla molestia sumptuve sociorum, septimo quinquagensimo die rem confeci, ut omnibus partibus urbis disturbatis aut incensis conpulsi in potestatem meam pervenirent. his erant finitimi pari scelere et audacia Tibarani; ab iis Pindenisso capto obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi; Q. fratrem negotio praeposui, ut in vicis aut captis aut male pacatis exercitus conlocaretur. nunc velim sic 11
tibi persuadeas, si de iis rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua conprobaris; idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines et rogare solere et rogari scio, tamen admonendum potius te a me quam rogandum puto: tu es enim is, qui me tuis sententiis saepissime ornasti, qui oratione, qui praedicatione, qui summis laudibus in senatu, in contionibus ad caelum extulisti, cuius ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude coniuncto omnia adsequi me arbitrarer; te denique memini, cum cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere te decreturum, si referretur ob eas res, quas is consul in urbe gessisset. tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non, ut multis, re publica bene gesta, sed, ut nemini, re publica conservata. mitto, quod invi- 12
diam, quod pericula, quod omnis meas tempestates et subieris et multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris, quod denique inimicum meum tuum inimicum putaris, cuius etiam interitum, *ut* facile intellegerem, mihi quantum tribueres, Milonis causa in senatu defendenda adprobaris. a me autem haec sunt *in te* profecta, quae ego in beneficii loco non pono, sed in veri testimonii atque iudicii, ut praestantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer — quis enim id non facit? —, sed

in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Graecis Latinis, omni denique varietate litterarum mearum, te *non* modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferrem.
13 rem. quaeres fortasse, quid sit quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti aestimem. agam iam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis et summa amicitia dignum et necessitudine etiam paterna: si quisquam fuit umquam remotus et natura et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina ab inani laude et sermonibus volgi, ego profecto is sum. testis est consulatus meus, in quo, sicut in reliqua vita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam. itaque et provinciam ornatam et spem non dubiam triumphi neglexi, sacerdotium denique, cum, quem ad modum te existimare arbitror, non difficillime consequi possem, non adpetivi: idem post iniuriam acceptam, quam tu rei publicae calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quam ornatissima senatus populique Romani de me iudicia intercedere; itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram, et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum
14 a me olim, nunc mihi expetendum puto. huic meae voluntati, in qua inest aliqua vis desiderii ad sanandum volnus iniuriae, ut faveas adiutorque sis, quod paulo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores summos a senatu consecuti sint. equidem etiam illud mihi animum advertisse videor — scis enim, quam attente te audire soleam —, te non tam res gestas quam mores, instituta atque vitam imperatorum spectare solere in habendis aut non habendis honoribus; quod si in mea causa considerabis, reperies me exercitu inbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem et continentiam: his ego subsidiis ea sum consecutus, quae nullis legionibus consequi potuissem, ut ex alienissimis sociis

amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem, animosque novarum rerum exspectatione suspensos ad veteris imperii benevolentiam traducerem. sed nimis haec 15
multa de me, praesertim ad te, a quo uno omnium sociorum querelae audiuntur; cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant. cumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quae mihi optatissima sunt, praedicabunt, tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula et Cappadociae regnum, tecum de me loquentur; puto etiam regem Deiotarum, qui unus tibi est maxime necessarius. quae si etiam maiora sunt et in omnibus saeculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent, est profecto tuum, cum ad res bellicas haec, quae rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas etiam illas res gestas inlustriores esse et maiores putare. extremum illud est, ut 16
quasi diffidens rogationi meae philosophiam ad te adlegem, qua nec mihi carior ulla umquam res in vita fuit, nec hominum generi maius a deis munus ullum est datum: haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti soli propemodum nos philosophiam veram illam et antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidiae videtur, in forum atque in rem publicam atque in ipsam aciem paene deduximus, tecum agit de mea laude, cui negari a Catone fas esse non puto. quam ob rem tibi sic persuadeas velim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, cum auctoritate tua, tum benevolentia erga me mihi, quod maxime cupierim, contigisse.

V.

Scr. Romae a. u. c. 704.

M. CATO S. D. M. CICERONI IMP.

Quod et res publica me et nostra amicitia hortatur, 1
libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari industria administrare gaudeam: itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso

rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem sententia mea et decreto laudarem,
2 feci. supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione et continentia rei publicae provisum est, dis inmortalibus gratulari nos quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo: quod si triumphi praerogativam putas supplicationem et idcirco casum potius quam te laudari mavis, neque supplicationem sequitur semper triumphus et triumpho multo clarius est senatum iudicare potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam quam vi militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse; quod ego mea sententia
3 censebam. atque haec ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam me et voluisse de tua maiestate, quod amplissimum sim arbitratus, et, quod tu maluisti, factum esse gaudere. vale et nos dilige et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et rei publicae praesta.

VI.

Scr. in Cilicia mense Quintili a. u. c. 704.

M. CICERO S. D. M. CATONI.

1 'Laetus sum laudari me' inquit Hector, opinor apud Naevium, 'abs te, pater, a laudato viro;' ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. ego vero vel gratulatione litterarum tuarum vel testimoniis sententiae dictae nihil est quod me non adsecutum putem; idque mihi cum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse, quod liquido veritati dares. et, si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius quam ea tua oratio, quae est ad
2 me perscripta a meis necessariis. sed causam meae voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris, quae etiamsi parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos,

sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. spero autem illum ordinem pro meis ob rem publicam susceptis laboribus me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, cum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id, quod maluero, acciderit, gaudeas: sic enim fecisse te et sensisse et scripsisse video, resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis iucundum fuisse, quod scribendo adfuisti; haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, cuius honor agitur, scribi solere. ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam re publica meliore quam timeo!

VII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae mense Septembri a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COS. DESIG.

Maxima sum laetitia adfectus, cum audivi consulem te factum esse, eumque honorem tibi deos fortunare volo atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari: nam cum te semper amavi dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum, tum patris tui pluribus beneficiis vel defensus tristibus temporibus vel ornatus secundis et sum totus vester et esse debeo, cum praesertim matris tuae, gravissimae atque optimae feminae, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. quapropter a te peto in maiorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

VIII.

Scr. ibidem eodem mense eiusdem anni.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COLLEGAE.

Marcellum tuum consulem factum teque ea laetitia adfectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo, idque cum ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico, cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo vel in

honore perspexi, totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meae studiosissimam cupidissimamque cognovi. qua re gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, gravissimae atque optimae feminae, meis verbis eris gratulatus. a te id, quod *con*suesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

IX.

Scr. ibidem eodem mense eiusdem anni.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS.

1 Te et pietatis in tuos et animi in rem publicam et clarissimi atque optimi consulatus C. Marcello consule facto fructum cepisse, vehementer gaudeo. non dubito, quid praesentes sentiant; nos quidem longinqui et a te ipso missi in ultimas gentis ad caelum mehercule *te* tollimus verissimis ac iustissimis laudibus. nam cum te a pueritia tua unice dilexerim tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et iudicaris, tum hoc vel tuo facto vel populi Romani de te iudicio multo acrius vehementiusque diligo maximaque laetitia adficior, cum ab hominibus prudentissimis virisque optimis omnibus dictis, factis, studiis, institutis vel me tui similem
2 esse audio vel te mei. unum vero si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et senatus consulto et lege finisti, omnia me per te consecutum putabo. cura, ut valeas et me absentem
3 diligas atque defendas. quae mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere, ne, cum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

X.

Scr. in Cilicia mense Ianuario a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. SAL. D. C. MARCELLO C. F. COS.

1 Quoniam id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam — mirificus

enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus —, quoniam ergo ita accidit, ut omnium vestrum studio tuus consulatus satis facere posset, in quem meae res gestae lausque et honos earum potissimum incideret, peto a te id, quod facillimum factu est non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum senatus consultum litteris meis recitatis faciundum cures. si mihi tecum 2
minus esset, quam est cum tuis omnibus, adlegarem ad te illos, a quibus intellegis me praecipue diligi. patris tui beneficia in me sunt amplissima; neque enim saluti meae neque honori amicior quisquam dici potest; frater tuus quanti me faciat semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem; domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est; neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum: qua re a te peto in maiorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse meamque et in supplicatione decernenda et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

XI.

Scr. in Cilicia mense Quintili a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO COS.

Quantae curae tibi meus honos fuerit et quam idem 1
exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis et cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium litteris; itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam facturusque sim studiose ac libenter. nam ma- 2
gni interest, cui debeas; debere autem nemini malui quam tibi, cui me cum studia communia, beneficia paterna tuaque iam ante coniunxerant, tum accedit mea quidem sententia maximum vinculum, quod ita rem publicam geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recusem. quam ob rem tibi velim ii sint exitus, quos mereris et quos fore confido: ego, si me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos etesias, propediem te, ut spero, videbo.

XII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae mense Septembri a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. L. PAULO COS. DESIG.

1 Etsi mihi numquam fuit dubium quin te populus Romanus pro tuis summis in rem publicam meritis et pro amplissima familiae dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem facturus esset, tamen incredibili laetitia sum adfectus, cum id mihi nuntiatum est, eumque honorem tibi deos fortunare volo a teque ex tua maio-
2 rumque tuorum dignitate administrari. atque utinam praesens illum diem mihi optatissimum videre potuissem proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! quam mihi facultatem quoniam hic necopinatus et inprovisus provinciae casus eripuit, tamen, ut te consulem rem publicam pro tua dignitate gerentem videre possim, magno opere a te peto, ut operam des *et* efficias, ne quid mihi fiat iniuriae neve quid temporis ad meum annuum munus accedat; quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

XIII.

Scr. in Cilicia mense Ianuario a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. L. PAULO COS.

1 Maxime mihi fuit optatum Romae esse tecum multas ob causas, sed praecipue, ut et in petendo et in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses; ac petitionis quidem tuae ratio mihi semper fuit explorata, sed tamen navare operam volebam. in consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii, sed moleste fero me consulem tuum studium adulescentis perspexisse,
2 te meum, cum id aetatis sim, perspicere non posse. sed ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem: ornasti consulatum, ornasti reditum meum; incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. itaque cum et tua summa amplitudo et dignitas et meus magnus honos magnaque existimatio postulare videatur, ut a te pluri-

mis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gestis faciendum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus esse videar aut te oblitum putem. qua re, ut te velle arbitror, 3
ita faciam, atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam. si alii consules essent, ad te potissimum, Paule, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes: nunc, cum tua summa potestas summaque auctoritas notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis et quam celerrime. dignas res esse honore et gratulatione cognosces ex iis litteris, quas ad te et collegam et senatum publice misi, omniumque mearum reliquarum rerum maximeque existimationis meae procurationem susceptam velim habeas, in primisque tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur: cupio te consulem videre omniaque, quae spero, cum absens, tum etiam praesens te consule adsequi.

XIV.

Scr. in Cilicia a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. CASSIO PROQ.

M. Fadium quod mihi amicum tua commendatione 1
das, nullum in eo facio quaestum: multi enim anni sunt, cum ille in aere meo est et a me diligitur propter summam suam humanitatem et observantiam; sed tamen, quod ab eo egregie *te* diligi sensi, multo amicior ei sum factus. itaque quamquam profecerunt litterae tuae, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus et cognitus. sed de 2
Fadio faciemus studiose quae rogas. tu multis de causis vellem me convenire potuisses: primum ut te, quem iam diu plurimi facio, tanto intervallo viderem; deinde ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari; tum ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus; postremo ut amicitia nostra, quae summis officiis ab utroque culta est, sed longis inter-

vallis temporum interruptam consuetudinem habuit, con-
3 firmaretur vehementius. id quoniam non accidit, utemur
bono litterarum et eadem fere absentes, quae, si coram
essemus, consequemur: unus scilicet animi fructus, qui
in te videndo est, percipi litteris non potest; alter gratu-
lationis, est is quidem exilior, quam si tibi te ipsum
intuens gratularer, sed tamen et feci antea et facio nunc
tibique cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum
pro opportunitate temporis gratulor, quod te de provin-
cia decedentem summa laus et summa gratia provin-
4 ciae prosecuta est; tertium est, ut id, quod de nostris
rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus
idem litteris. ego ceterarum rerum causa tibi Romam
properandum magno opere censeo: nam et ea, quae re-
liqui, tranquilla de te erant et hac tua recenti victoria
tanta clarum tuum adventum fore intellego. sed si quae
sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis,
propera; nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius; sin ma-
iora, considera, ne in alienissimum tempus cadat adven-
tus tuus. huius rei totum consilium tuum est; tu enim
scis, quid sustinere possis. si potes, laudabile atque po-
pulare est; sin plane non potes, absens hominum sermo-
5 nes facilius sustinebis. de me autem idem tecum his
ago litteris, quod superioribus egi, ut omnis tuos nervos
in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam,
quam et senatus et populus annuam esse voluit, tem-
poris prorogetur: hoc a te ita contendo, ut in eo fortu-
nas meas positas putem. habes Paulum nostrum nostri
cupidissimum; est Curio, est Furnius. sic velim enitare,
6 quasi in eo sint mihi omnia. extremum illud est de iis,
quae proposueram, confirmatio nostrae amicitiae, de qua
pluribus verbis nihil opus est: tu puer me adpetisti, ego
autem semper ornamento te mihi fore duxi; fuisti etiam
praesidio tristissimis meis temporibus; accessit post tuum
discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima.
itaque in vestro ingenio et industria mihi plurimum et
suavitatis et dignitatis constitutum puto: id tu ut tuo
studio confirmes, te vehementer rogo, litterasque ad
me et continuo mittas et, cum Romam veneris, quam
saepissime.

XV.

Scr. Brundisii a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

Etsi uterque nostrum spe pacis et odio civilis sanguinis abesse a belli pertinacia voluit, tamen, quoniam eius consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo quam a te exspectare: etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum et item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno proelio putaremus, si non totam causam, at certe nostrum iudicium definiri convenire. neque quisquam hanc nostram sententiam vere umquam reprehendit praeter eos, qui arbitrantur melius esse deleri omnino rem publicam quam imminutam et debilitatam manere: ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. sed ea sunt 1
2
consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura nec, homines cum essemus, divinare potuisse. equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto et victores communi saluti consuli vellent et victi suae, utrumque autem positum esse arbitrarer in celeritate victoris: quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaia te, ut opinor, ipso legato ac deprecatore; amissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet: quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem inlaturum putaret? nos tamen in consilio pari 3
casu dissimili usi sumus: tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses et, quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses; ego, qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem — sic enim arbitrabamur — eumque multis honestissimis viris conservatis redeuntem ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem, ab illo longissime et absum et afui. versor autem in gemitu Italiae

et in urbis miserrimis querelis, quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte
4 ferre potuisset, si auctor adfuisset. qua re velim pro tua perpetua erga me benevolentia scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. magni erunt mihi tuae litterae; atque utinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem.

XVI.

Scr. Romae mense Ianuario a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1 Puto te iam suppudere, cum haec tertia iam epistola ante *te* oppresserit, quam tu scidam aut litteram. sed non urgeo; longiores enim exspectabo vel potius exigam. ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem; fit enim nescio qui, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te, neque id *κατ᾽ εἰδώλων φαντασίας*, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam *διανοητικὰς φαντασίας* spectris Catianis excitari. nam, ne te fugiat, Catius Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius et iam ante Democritus
2 *εἴδωλα*, hic spectra nominat. his autem spectris etiam si oculi possent feriri, † quod velis ipsa currunt, animus qui possit, ego non video: doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi conlibitum sit de te cogitare, illud occurrat, neque solum de te, qui mihi haeres in medullis, sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius *εἴδωλον* mihi
3 advolabit ad pectus? sed haec posterius; tempto enim te, quo animo accipias: si enim stomachabere et moleste feres, plura dicemus postulabimusque, ex qua *αἱρέσει* VI HOMINIBVS ARMATIS deiectus sis, in eam restituare. in hoc interdicto non solet addi IN HOC ANNO. qua re si iam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti delenitus inlecebris voluptatis, in integro res nobis erit: quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro, qui, postea quam forum attigisti, nihil fecisti nisi plenissimum amplissimae dignitatis. in ista ipsa *αἱρέσει* metuo

ne plus nervorum sit, quam ego putaram, si modo eam tu probas. qui id tibi in mentem venit? inquies. quia nihil habebam aliud, quod scriberem: de re publica enim nihil scribere possum; nec enim, quod sentio, libet scribere.

XVII.

Scr. Romae a. u. c. 709.

M. CICERO C. CASSIO SAL.

Praeposteros habes tabellarios; etsi me quidem non 1
offendunt: sed tamen, cum a me discedunt, flagitant litteras, cum ad me veniunt, nullas adferunt. atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent, sed petasati veniunt, comites ad portam exspectare dicunt. ergo ignosces; alteras habebis has brevis, sed exspecta *πάντα περὶ πάντων.* etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistolis revertantur? nos hic — tamen ad te scribam 2
aliquid — Sullam patrem mortuum habebamus; alii a latronibus, alii cruditate dicebant; populus non curabat; conbustum enim esse constabat. hoc tu pro tua sapientia feres aequo animo; quamquam *πρόσωπον πόλεως* amisimus. Caesarem putabant moleste laturum, verentem ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant se adversarium perdidisse. de 3
Hispania novi nihil, sed exspectatio valde magna; rumores tristiores, sed *ἀδέσποτοι.* Pansa noster paludatus a. d. III. K. [Ian.] profectus est, ut quivis intellegere posset id, quod tu nuper dubitare coepisti, *τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν* esse; nam quod multos miseriis levavit et quod se in his malis hominem praebuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est. tu quod 4
adhuc Brundisii moratus es, valde probo et gaudeo, et mehercule puto te sapienter facturum, si *ἀκενόσπουδος* fueris: nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. et, amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris: ego numquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar. vale.

XVIII.

Scr. Romae ineunte anno u. c. 709.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1 Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, cum iam iretur ad te; longior autem, si *φλύαρον* aliquem habuissem; nam *σπουδάζειν* sine periculo vix possumus. ridere igitur, inquies, possumus. non mehercule facillime; verum tamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. ubi igitur, inquies, philosophia? tua quidem in culina, mea in palaestra est; pudet enim servire: itaque facio me alias res agere, ne convi-
2 tium Platonis audiam. de Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. te abesse mea causa moleste fero, tua gaudeo. sed flagitat tabellarius: valebis igitur meque, ut a puero fecisti, amabis.

XIX.

Scr. Brundisii exeunte mense Ianuario a. u. c. 709.

C. CASSIUS S. D. M. CICERONI.

1 S. v. b. non mehercule in hac mea peregrinatione quicquam libentius facio, quam scribo ad te; videor enim cum praesente loqui et iocari. nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana, pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum
2 esse dicas. Pansam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex urbe exisse cum ipsius causa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrorum; spero enim homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas et quanto amori probitas et clementia, atque ea, quae maxime mali petant et concupiscant, ad bonos pervenire. difficile est enim persuadere hominibus *τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν* esse; *ἡδονὴν* vero et *ἀταραξίαν* virtute, iustitia, *τῷ καλῷ* parari et verum et probabile est. ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: *οὐκ ἔστιν*
3 *ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν.* itaque et Pansa, qui *ἡδονὴν* sequitur, virtutem retinet, et ii, qui a vobis *φιλήδονοι* vocantur, sunt *φιλόκαλοι* et *φιλοδίκαιοι* omnisque virtutes et colunt et retinent. itaque Sulla, cuius

iudicium probare debemus, cum dissentire philosophos videret, non quaesiit, quid bonum esset, sed omnia bona coëmit; cuius ego mortem forti mehercules animo tuli. nec tamen Caesar diutius nos eum desiderare patietur; nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat, nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit. nunc, ut 4
ad rem publicam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe: peream, nisi sollicitus sum ac malo veterem et clementem dominum habere quam novum et crudelem experiri. scis, Cn. quam sit fatuus; scis, quo modo crudelitatem virtutem putet; scis, quam se semper a nobis derisum putet. vereor ne nos rustice gladio velit *ἀντιμυκτηρίσαι.* quid fiat, si me diligis, rescribe. hui, quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. ne longior sim, vale. me, ut facis, ama. si Caesar vicit, celeriter me exspecta.

XX.

Scr. mense Maio a. u. c. 710.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1 Oratorem meum — sic enim inscripsi — Sabino tuo commendavi: natio me hominis inpulit, ut ei recte putarem; nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus hoc subito cognomen adripuit; etsi modestus eius voltus sermoque constans habere quiddam a Curibus videbatur. sed de Sabino satis. tu, mi Treboni, quoniam ad amo- 2
rem meum aliquantum [olim] discedens addidisti, quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato, atque ita, si idem fiet a nobis. quamquam duae causae sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas quam nos: primum, quod olim solebant, qui Romae erant, ad provincialis amicos de re publica scribere, nunc tu nobis scribas oportet; res enim publica istic est; deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satis facere possumus, tu nobis nisi litteris non video qua re alia satis facere possis. sed cetera scribes ad nos postea: 3
nunc haec primo cupio cognoscere, iter tuum cuius modi sit, ubi Brutum nostrum videris, quam diu simul fueris; deinde cum processeris longius, de bellicis rebus, de toto

negotio, ut existimare possimus, quo statu simus. ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. cura, ut valeas meque ames amore illo tuo singulari.

XXI.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1 Et epistolam tuam legi libenter et librum libentissime; sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis augendae nostrae — nam ad amorem quidem nihil poterat accedere —, tum discedis a nobis meque tanto desiderio adficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris et longis epistolis leniatur: quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi; nullam enim apud
2 me reliquisti dubitationem, quantum me amares. nam, ut illa omittam, quae civitate teste fecisti, cum mecum inimicitias communicavisti, cum me contionibus tuis defendisti, cum quaestor in mea atque in publica causa consulum partis suscepisti, cum tribuno plebis quaestor non paruisti, cui tuus praesertim collega pareret; ut haec recentia, quae meminero semper, obliviscar, quae tua sollicitudo de me in armis, quae laetitia in reditu, quae cura, qui dolor, cum ad te curae et dolores mei perferrentur; Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses; ut haec igitur omittam, quae mihi tanti aestimanda sunt, quanti vitam aestimo et salutem meam: liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui! primum, quod tibi facetum videtur, quicquid ego dixi, quod alii fortasse non item; deinde, quod illa, sive faceta sunt sive sic, fiunt narrante te venustissima; quin etiam ante, quam ad me veniatur, risus omnis paene consumitur.
3 quod si in iis scribendis nihil aliud nisi, quod necesse fuit, de uno me tam diu cogitavisses, ferreus essem, si te non amarem; cum vero ea, quae scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris, non possum existimare plus quemquam a se ipso quam me a te

amari: cui quidem ego amori utinam ceteris rebus pos-
sem! amore certe respondebo, quo tamen ipso tibi con-
fido futurum satis. nunc ad epistolam venio, cui copiose 4
et suaviter scriptae nihil est quod multa respondeam:
primum enim ego illas Calvo litteras misi, non plus quam
has, quas nunc legis, existimans exituras; aliter enim
scribimus, quod eos solos, quibus mittimus, aliter, quod
multos lecturos putamus. deinde ingenium eius meliori-
bus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas.
primum — quod ita iudicabam — acute movebatur;
genus quoddam sequebatur, in quo, iudicio lapsus, quo
valebat, tamen adsequebatur, quod probarat. multae
erant et reconditae litterae; vis non erat: ad eam igitur
adhortabar; in excitando autem et in acuendo plurimum
valet, si laudes eum, quem cohortere. habes de Calvo
iudicium et consilium meum: consilium, quod hortandi
causa laudavi; iudicium, quod de ingenio eius valde exi-
stimavi bene. reliquum est, *ut* tuam profectionem amore 5
prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria
colam, omne desiderium litteris mittendis accipiendisque
leniam. tu velim tua in me studia et officia multum te-
cum recordere; quae cum tibi liceat, mihi nefas sit obli-
visci, non modo virum bonum me existimabis, verum
etiam te a me amari plurimum iudicabis. vale.

M. TULLII CICERONIS
ET
AD M. TULLIUM CICERONEM
EPISTOLARUM
LIBER SEXTUS DECIMUS.
AD TIRONEM.

I.

Scr. in itinere III. Non. Nov. a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC. ET CICERO MEUS ET FRATER ET FRATRIS F.

1 Paulo facilius putavi posse me ferre desiderium tui, sed plane non fero et, quamquam magni ad honorem nostrum interest, quam primum ad urbem me venire, tamen peccasse mihi videor, qui a te discesserim; sed quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus nisi confirmato corpore nolles navigare, adprobavi tuum consilium, neque nunc muto, si tu in eadem es sententia; sin autem postea, quam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, si tu
2 morarere, statim ad me rediret. tu autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuae fieri possit, nihil me malle quam te esse mecum; si autem intelleges opus esse te Patris convalescendi causa paulum commorari, nihil me malle quam te valere. si statim navigas, nos Leucade consequere; sin te confirmare vis, et comites et tempestates et navem idoneam ut habeas, diligenter videbis. unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et hae litterae moveant: quod valetudini tuae maxime conducet, si feceris, maxime obtempe-
3 raris voluntati meae. haec pro tuo ingenio considera. nos ita te desideramus, ut amemus; amor, ut valentem videamus, hortatur; desiderium, ut quam primum: illud

igitur potius. cura ergo potissimum, ut valeas; de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. Non. Nov.

II.

Scr. Alyziae Nonis Novembribus a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

Non queo ad te nec lubet scribere, quo animo sim adfectus; tantum scribo, et tibi et mihi maximae voluptati fore, si te firmum quam primum videro. tertio die abs te ad Alyziam accesseramus; is locus est citra Leucadem stadia cxx. Leucade aut te ipsum aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Non. Nov. Alyzia.

III.

Scr. Leucade a. d. VIII. Idus Novembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO SAL. DIC. ET Q. PATER ET FILIUS.

Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante de- 1
deramus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat: is dies fuit Nonae Novembres. inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII. Idus Nov. has litteras dedimus. tu, si nos omnis amas et praecipue me, magistrum tuum, confirma te. ego valde suspenso 2
animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre, sed, mi Tiro, valentem: qua re nihil properaris; satis cito te videro, si valebis. utilitatibus tuis possum carere; te valere tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. vale.

IV.

Scr. Leucade VII. Idus Nov. a. u. c. 704.

TULLIUS TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC. ET CICERO ET Q. FRATER ET Q. F.

Varie sum adfectus tuis litteris, valde priore pagina 1
perturbatus, paulum altera recreatus: qua re nunc quidem non dubito quin, quoad plane valeas, te neque na-

vigationi neque viae committas; satis te mature videro, si plane confirmatum videro. de medico et tu bene existimari scribis et ego sic audio, sed plane curationes eius non probo; ius enim dandum tibi non fuit, cum *κακοστόμαχος* esses; sed tamen et ad illum scripsi accurate
2 et ad Lysonem. ad Curium vero, suavissimum hominem et summi officii summaeque humanitatis, multa scripsi, in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se traferret; Lyso enim noster vereor ne neglegentior sit: primum, quia omnes Graeci; deinde quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. sed eum tu laudas: tu igitur, quid faciendum sit, iudicabis. illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus sit; scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. medico ipsi puto ali-
3 quid dandum esse, quo sit studiosior. innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia, in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris: omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore Mescinio decursurum: non inhumanus est teque, ut mihi visus est, diligit. et cum valetudini tuae diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi: nulla in re iam te
4 festinare volo; nihil laboro nisi ut salvus sis. sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet, et cum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curae. adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti: nunc te nihil inpedit; omnia depone, corpori servi. quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo. vale, mi Tiro, vale, vale et salve. Lepta tibi salutem dicit et omnes. vale. VII. Id. Nov. Leucade.

V.

Scr. Leucade VII. Idus Novembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO SAL. PLUR. DIC.

1 Vide, quanta sit in te suavitas: duas horas Thyrei fuimus; Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum. is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus; facturum puto. mihi placebat, si firmior esses, ut te

Leucadem deportaret, ut ibi te plane confirmares. videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. volebam ad te Marionem remittere, quem, cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres, sed cogitavi unas litteras Marionem adferre posse, me autem crebras exspectare.
poteris igitur et facies, si me diligis, ut cotidie sit Aca- 2
stus in portu. multi erunt, quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant: equidem Patras euntem neminem praetermittam. ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo: nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius; ei *te* totum trade. malo te paulo post valentem quam statim inbecillum videre. cura igitur nihil aliud nisi ut valeas; cetera ego curabo. etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII. Id. Nov.

VI.

Scr. Actii VII. Idus Novembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI SAL. PLUR. DICUNT.

Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die, ma- 1
gis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram cui darem, quam quo haberem quod scriberem. igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae; ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. cum valetudinis rationem, ut spero,
habueris, habeto etiam navigationis. in Italiam euntibus 2
omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem praetermitto. cura, cura te, mi Tiro: quoniam non contigit, ut simul navigares, nihil est quod festines, nec quicquam cures, nisi ut valeas. etiam atque etiam vale. VII. Idus Nov. Actio, vesperi.

VII.

Scr. Corcyrae XV. Kal. Decembres a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO S. D. TIRONI SUO.

Septimum iam diem Corcyrae tenebamur; Quintus autem pater et filius Buthroti. solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum, nec mirabamur nihil a te litterarum; iis enim ventis istim navigatur, qui si essent,

nos Corcyrae non sederemus. cura igitur te et confirma et, cum commode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. nemo nos amat, qui te non diligat; carus omnibus exspectatusque venies. cura ut valeas. etiam atque etiam, Tiro noster, vale. xv. Kal. Corcyra.

VIII.

Scr. in Campania exeunte mense Ianuario a. u. c. 705.

Q. CICERO TIRONI S. D.

1 Magnae nobis est sollicitudini valetudo tua; nam, tametsi qui veniunt *ἀκίνδυνα μέν, χρονιώτερα δὲ* nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius *a* nobis afuturus est is, cuius usum et suavitatem desiderando sentimus. attamen quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longae navigationi et viae per hiemem nisi bene
2 firmum committas neve naviges nisi explorate. vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur, nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον,

inquit Euripides; cui tu quantum credas, nescio: ego certe singulos eius versus singula testimonia puto. effice, si me diligis, ut valeas et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. ama nos et vale. Q. f. tibi salutem dicit.

IX.

Scr. Brundisii IV. Kal. Dec. a. u. c. 704.

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC.

1 Nos a te, ut scis, discessimus a. d. IIII. Non. Nov.; Leucadem venimus a. d. VIII. Id. Nov., a. d. VII. Actium; ibi propter tempestatem a. d. VI. Id. morati sumus. inde a. d. V. Id. Corcyram bellissime navigavimus. Corcyrae fuimus usque *ad* a. d. XVI. K. Dec. tempestatibus retenti. a. d. XV. K. in portum Corcyraeorum ad Cassiopen stadia CXX. processimus; ibi retenti ventis sumus usque ad a. d. VIIII. K. interea, qui cupide profecti sunt, multi nau-
2 fragia fecerunt. nos eo die cenati solvimus: inde austro

lenissimo, caelo sereno, nocte illa et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus, eodemque vento postridie — id erat a. d. VII. K. Dec. — hora IIII. Brundisium venimus, eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia, quae te facit plurimi. a. d. v. K. Dec. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit, datas Idibus Nov., quae me molestia valde levarunt, utinam omnino liberassent! sed tamen Asclapo medicus plane confirmat propediem te valentem fore. nunc quid ego te horter, 3
ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum? tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi; scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis; sed tamen ita velim, ut ne quid properes. symphoniam Lysonis vellem vitasses, ne in quartam hebdomada incideres; sed, quoniam pudori tuo maluisti obsequi quam valetudini, reliqua cura. Curio misi, ut medico honos haberetur et tibi daret quod opus esset; me, cui iussisset, curaturum. equum et mulum Brundisii tibi reliqui. Romae vereor ne ex K. Ian. magni tumultus sint. nos agemus omnia modice. reliquum est, ut te hoc rogem et a 4
te petam, ne temere naviges — solent nautae festinare quaestus sui causa —, cautus sis, mi Tiro — mare magnum et difficile tibi restat —, si poteris, cum Mescinio — caute is solet navigare —, si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate navicularius moveatur. in hoc omnem diligentiam si adhibueris teque nobis incolumem stiteris, omnia a te habebo. etiam atque etiam, noster Tiro, vale. medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. vale, salve.

X.

Scr. in Cumano anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

Ego vero cupio te ad me venire, sed viam timeo: 1
gravissime aegrotasti, inedia et purgationibus et vi ipsius morbi consumptus es; graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quae culpa commissa est. iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. ego in For-

miano a. d. III. K. esse volo: ibi te ut firmum offendam,
2 mi Tiro, effice. litterulae meae sive nostrae tui desiderio oblanguerunt; hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paulum sustulerunt. Pompeius erat apud me, cum haec scribebam, hilare et lubenter: ei cupienti audire nostra dixi sine te omnia mea muta esse. tu Musis nostris para ut operas reddas; nostra ad diem dictam fient; docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. fac plane ut valeas. nos adsumus. vale. XIIII. K.

XI.

Scr. ad urbem prid. Idus Ianuarias a. u. c. 705.

TULLIUS ET CICERO, TERENTIA, TULLIA, Q. Q. TIRONI SAL. PLURIMAM DIC.

1 Etsi opportunitatem operae tuae omnibus locis desidero, tamen non tam mea quam tua causa doleo te non valere; sed quoniam in quartanam conversa vis est morbi — sic enim scribit Curius —, spero te diligentia adhibita iam firmiorem fore. modo fac, id quod est humanitatis tuae, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. non ignoro, quantum ex desiderio labores; sed erunt omnia facilia, si valebis. festinare te nolo, ne nauseae molestiam suscipias aeger et
2 periculose hieme naviges. ego ad urbem accessi pr. Non. Ian. obviam mihi sic est proditum, ut nihil possit fieri ornatius; sed incidi in ipsam flammam civilis discordiae vel potius belli, cui cum cuperem mederi et, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum — nam ex utraque parte sunt qui pugnare cupiant — inpedimento mihi fuerunt. omnino et ipse Caesar, amicus noster, minacis ad senatum et acerbas litteras miserat, et erat adhuc inpudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret, et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster et Q. Cassius, nulla vi expulsi, ad Caesarem cum Curione profecti erant, postea quam senatus consulibus, praetoribus, tribunis pl. et nobis, qui pro coss. sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid res publica de-
3 trimenti caperet. numquam maiore in periculo civitas fuit; numquam inprobi cives habuerunt paratiorem ducem.

omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur; id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Caesarem sero coepit timere. nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum; sed Lentulus consul, quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria de re publica, dixit se relaturum. nos agimus nihil cupide eoque est nostra pluris auctoritas. Italiae regiones discriptae sunt, quam quisque partem tueretur: nos Capuam sumpsimus. haec te scire volui. tu etiam atque etiam cura, ut valeas litterasque ad me mittas, quotienscumque habebis, cui des. etiam atque etiam vale. d. pr. Idus Ian.

XII.

Scr. Capuae IV. Kal. Februarias a. u. c. 705.

TULLIUS S. D. TIRONI SUO.

Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum 1
omnium atque universae rei publicae, ex eo scire potes, quod domos nostras et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam reliquimus: in eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus vel casus aliqui subvenerit, salvi esse nequeamus. equidem, ut veni ad urbem, non destiti 2
omnia et sentire et dicere et facere, quae ad concordiam pertinerent; sed mirus invaserat furor non solum inprobis, sed etiam iis, qui boni habentur, ut pugnare cuperent me clamante nihil esse bello civili miserius. itaque cum Caesar amentia quadam raperetur et oblitus nominis atque honorum suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, urbem reliquimus; quam sapienter aut quam fortiter, nihil attinet disputari; quo quidem 3
in casu simus, vides. feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam, dilectus, qui sunt habiti, et praesidia nostra dimittantur; se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano — his enim obtigerunt — traditurum; ad consulatus petitionem se venturum, neque se iam velle absente se rationem haberi suam; se praesentem trinum nundinum petiturum. accepimus condiciones, sed ita, ut removeat praesidia ex iis locis, quae occupavit, ut sine metu de his ipsis condicio-

4 nibus Romae senatus haberi possit. id ille si fecerit, spes est pacis, non honestae — leges enim inponuntur —, sed quidvis est melius quam sic esse ut sumus. sin autem ille suis condicionibus stare noluerit, bellum paratum est, eius modi tamen, quod sustinere ille non possit, praesertim cum a suis condicionibus ipse fugerit, tantum modo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere, quod sperabamus fieri posse; dilectus enim magnos habebamus putabamusque illum metuere, si ad urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas praeter Transpadanos, ex Hispaniaque sex legiones et magna auxilia Afranio et Petreio ducibus habet a tergo: videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salva. maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit: reliquit illum et *est* nobiscum,
5 multique idem facturi esse dicuntur. ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. nullum maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent; sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus praefuturum. habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est. haec tibi nota esse volui, quae cave ne te
6 perturbent et inpediant valetudinem tuam. ego A. Varroni, quem cum amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet et navigationis et totum te susciperet ac tueretur: quem omnia facturum confido; recepit enim et mecum locutus est suavissime. tu, quoniam eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines aut committas, ut aut aeger aut hieme naviges: numquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. adhuc neminem videram, qui te postea vidisset quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi: quod non mirabar; neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. sed da operam, ut valeas et, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romae. cura, ut valeas. IIII. K. Februar. Capua.

XIII.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. summa cura exspectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. cura, si me diligis, ut valeas et, cum te bene confirmaris, ad nos venias. vale. IIII. Id. Apr.

XIV.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

Andricus postridie ad me venit, quam exspectaram; 1
itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. tuis litteris nihilo sum factus certior, quo modo te haberes, sed tamen sum recreatus. ego omni delectatione litterisque omnibus careo, quas ante, quam te videro, attingere non possum. medico mercedis, quantum poscet, promitti iubeto; id scripsi ad Ummium. audio te animo 2
angi et medicum dicere ex eo te laborare: si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. nunc opus est te animo valere, ut corpore possis: id cum tua, tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. conserva te mihi: dies promissorum adest, quem etiam repraesentabo, si adveneris. etiam atque etiam vale. III. Idus h. VI.

XV.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

Aegypta ad me venit pr. Idus Apr. is etsi mihi nun- 1
tiavit te plane febri carere et belle habere, tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. incredibili sum sollicitudine de tua valetudine, qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. plura scriberem, si iam putarem lubenter te legere posse. ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer

ad te mihi tibique conservandum. cura te etiam atque etiam diligenter. vale.

2 Scripta iam epistola Hermia venit. accepi tuam epistolam vacillantibus litterulis, nec mirum, tam gravi morbo. ego ad te Aegyptam misi, quod nec inhumanus est et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset, et cum eo cocum, quo uterere. vale.

XVI.

Scr. anno incerto.

Q. M. FRATRI SAL.

1 De Tirone, mi Marce, ita te meumque Ciceronem et meam Tulliolam tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, cum eum, indignum illa fortuna, nobis amicum quam servum esse maluisti: mihi crede, tuis et illius litteris perlectis exsilui gaudio et tibi et ago gratias
2 et gratulor. si enim mihi Statii fidelitas est tantae voluptati, quanti esse in isto haec eadem bona debent, additis litteris, sermonibus, humanitate, quae sunt his ipsis commodis potiora! amo te omnibus equidem de maximis causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia et faciam.

XVII.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

1 Video, quid agas: tuas quoque epistolas vis referri in volumina. sed heus tu, qui *κανὼν* esse meorum scriptorum soles, unde illud tam *ἄκυρον*, 'valetudini fideliter inserviendo.' unde in istum locum 'fideliter' venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multae: nam et doctrina et domus et ars et ager etiam fidelis dici potest, ut sit, quo modo Theophrasto placet, verecunda tralatio. sed haec coram. Demetrius venit ad me, quo quidem comitatu *ἀφωμίλησα* satis scite. tu eum videlicet non potuisti videre; cras aderit: videbis igitur. nam ego hinc perendie mane cogito. valetudo tua me valde sollicitat, sed inservi et fac omnia; tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satis facere putato.

Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est. valde enim eius causa volo. vale.

XVIII.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

Quid igitur? non sic oportet? equidem censeo sic. 1
addendum etiam 'suo.' sed, si placet, invidia vitetur, quam quidem ego saepe contempsi. tibi *διαφόρησιν* gaudeo profuisse. si vero etiam Tusculanum, dei boni! quanto mihi illud erit amabilius! sed, si me amas, quod quidem aut facis aut perbelle simulas, quod tamen in modum procedit, sed *ut*ut est, indulge valetudini tuae, cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servisti non satis. ea quid postulet, non ignoras: *πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τρῖψιν, εὐλυσίαν κοιλίας.* fac bellus revertare; non modo te, sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. Parhedrum excita, ut hortum ipse 2
conducat; sic holitorem ipsum commovebis. Helico nequissimus HS. ∞. dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. iste nos tanta inpensa derideat? calface hominem, ut ego Mothonem; itaque abutor coronis. de Crabra quid agatur, etsi nunc qui- 3
dem etiam nimium est aquae, tamen velim scire. horologium mittam et libros, si erit sudum. sed tu nullosne tecum libellos, an pangis aliquid Sophocleum? fac opus adpareat. A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus homo et nobis amicus. te quando exspectemus, fac ut sciam. cura te diligenter. vale.

XIX.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

Exspecto tuas litteras de multis rebus, te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum et aliud, si quid potest boni. de Aufidiano nomine nihil te hortor; scio tibi curae esse. sed confice. et, si ob eam rem moraris, accipio causam; si id te non tenet, advola. litteras tuas valde exspecto. vale.

XX.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SAL.

Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo; sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. libros compone, indicem, cum Metrodoro lubebit, quoniam eius arbitratu vivendum est. cum holitore, ut videtur. tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire; et ita censeo: verum, ut videbitur. cura te, si me amas, diligenter. vale.

XXI.

Scr. Athenis a. u. c. 710.

CICERO F. TIRONI SUO DULCISSIMO SAL.

1 Cum vehementer tabellarios exspectarem cotidie, aliquando venerunt post diem quadragensimum et sextum, quam a vobis discesserant; quorum mihi fuit adventus optatissimus: nam, cum maximam cepissem laetitiam ex humanissimi et carissimi patris epistola, tum vero iucundissimae tuae litterae cumulum mihi gaudii attulerunt. itaque me iam non paenitebat intercapedinem scribendi fecisse, sed potius laetabar; fructum enim magnum humanitatis tuae capiebam ex silentio mearum litterarum. vehementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione acce-
2 pisse excusationem. gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores adferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro, praestaboque et enitar, ut in dies magis magisque haec nascens de me duplicetur opinio: qua re quod polliceris te bucinatorem fore existimationis meae, firmo id constantique animo facias licet; tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata aetatis meae, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant, cuius te sollicitudinis et doloris participem fuisse notum exploratumque est mihi, nec id mirum. nam cum omnia mea causa velles [mihi successa], tum etiam tua; socium enim te meorum commodorum semper
3 esse volui. quoniam igitur tum ex me doluisti, nunc ut duplicetur tuum ex me gaudium, praestabo. Cratippo me scito non ut discipulum, sed ut filium esse coniunctis-

simum; nam cum audio illum lubenter, tum etiam pro-
priam eius suavitatem vehementer amplector: sum totos
dies cum eo noctisque saepenumero partem; exoro enim,
ut mecum quam saepissime cenet. hac introducta con-
suetudine saepe inscientibus nobis et cenantibus obrepit
sublataque severitate philosophiae humanissime nobiscum
iocatur. qua re da operam, ut hunc talem, tam iucun-
dum, tam excellentem virum videas quam primum. nam 4
quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me
patior discedere, cuius cum frugi severaque est vita, tum
etiam iucundissima convictio; non est enim seiunctus io-
cus a *φιλολογίᾳ* et cotidiana *συζητήσει.* huic ego locum
in proximo conduxi et, ut possum, ex meis angustiis illius
sustento tenuitatem. praeterea declamitare Graece apud 5
Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri
volo. utor familiaribus et cotidianis convictoribus, quos
secum Mytilenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis
et illi probatissimis. multum etiam mecum est Epicrates,
princeps Atheniensium, et Leonides et horum ceteri si-
miles. *τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε.* de Gorgia autem 6
quod mihi scribis, erat quidem ille in cotidiana declama-
tione utilis; sed omnia postposui, dum modo praeceptis
patris parerem; *διαρρήδην* enim scripserat, ut eum dimit-
terem statim: tergiversari nolui, ne mea nimia *σπουδῇ*
suspitionem ei aliquam inportaret; deinde illud etiam
mihi succurrebat, grave esse me de iudicio patris iudi-
care; tuum tamen studium et consilium gratum acce- 7
ptumque est mihi. excusationem angustiarum tui tem-
poris accipio; scio enim, quam soleas esse occupatus.
emisse te praedium vehementer gaudeo feliciterque tibi
rem istam evenire cupio. hoc loco me tibi gratulari noli
mirari; eodem enim fere loco tu quoque emisse te fecisti
me certiorem. habes. deponendae tibi sunt urbanitates;
rusticus Romanus factus es. quo modo ego mihi nunc
ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono?
videor enim videre ementem te rusticas res, cum vilico
loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda se-
mina. sed quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse
aeque ac tu doleo. sed noli dubitare, mi Tiro, quin te
sublevaturus sim, si modo fortuna me, praesertim cum

sciam communem nobis emptum esse istum fundum.
8 de mandatis quod tibi curae fuit, est mihi gratum; sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Graecus; multum mihi enim eripietur operae in exscribendis hypomnematis. tu velim in primis cures, ut valeas, ut una *συμφιλολογεῖν* possimus. Antherum tibi commendo.

XXII.

Scr. anno incerto.

TULLIUS TIRONI SUO SAL.

1 Spero ex tuis litteris tibi melius esse, cupio certe; cui quidem rei omni ratione cura ut inservias et cave suspiceris contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum: mecum es, si te curas; qua re malo te valetudini tuae servire quam meis oculis et auribus. etsi enim et audio te et video lubenter, tamen hoc multo erit, si valebis, iucundius. ego hic cesso, quia ipse nihil scribo; lego autem libentissime. tu istic, si quid librarii mea manu non intellegent, monstrabis: una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. de triclinio cura, ut
2 facis. Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste numquam omnino Phalereus fuit, sed nunc plane Billienus est; itaque te do vicarium; tu eum observabis. etsi: verum tamen; de illis: nosti cetera. sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolae argumentum et ut tuas quam longissimas litteras legam. cura, mi Tiro, ut valeas; hoc gratius mihi facere nihil potes. vale.

XXIII.

Scr. Puteolis exeunte mense Aprili a. u. c. 710.

CICERO TIRONI SAL.

1 Tu vero confice professionem, si potes; etsi haec pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat. verum tamen! Balbus ad me scripsit tanta se *ἐπιφορᾷ* oppressum, ut loqui non posset. Antonius de lege quid egerit —.
2 liceat modo rusticari! ad Bithynicum scripsi. de Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis. etsi Atticus

noster, quia quondam me commoveri *πανικοῖς* intellexit, idem semper putat nec videt, quibus praesidiis philosophiae saeptus sim; et hercle, quod timidus ipse est, *θορυβοποιεῖ.* ego tamen Antonii inveteratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane volo scribamque ad eum, sed non ante, quam te videro. nec tamen te avoco a syngrapha; *γόνυ κνήμης.* cras exspecto Leptam, ad cuius rutam puleio mihi tui sermonis utendum est. vale.

XXIV.

Scr. mense Maio a. u. c. 710.

TULLIUS TIRONI SAL.

1 Etsi mane Harpalum miseram, tamen, cum haberem, cui recte darem litteras, etsi novi nihil erat, isdem *de* rebus volui ad te saepius scribere, non quin confiderem diligentiae tuae, sed rei me magnitudo movebat. mihi prora et puppis, ut Graecorum proverbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofillio et Aurelio utique satis fiat. a Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas, in primisque, ut expedita sit pensio K. Ian. de attributione conficies, de repraesentatione videbis. de domesticis [eius] hactenus.
2 de publicis omnia mihi certa: quid Octavius, quid Antonius, quae hominum opinio, quid futurum putes. ego vix teneor, quin accurram. sed st! litteras tuas exspecto; et scito Balbum tum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, et postridie Hirtium: puto utrumque ad aquas. sed quid egerint —. Dolabellae procuratores fac ut admoneantur: appellabis etiam Papiam. vale.

XXV.

Scr. Athenis a. u. c. 710.

CICERO F. TIRONI SUO SAL.

Etsi iusta et idonea usus es excusatione intermissionis litterarum tuarum, tamen id ne saepius facias rogo: nam, etsi de re publica rumoribus et nuntiis certior fio et de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater, tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. qua re cum in primis tuas desiderem litteras, noli committere, ut excusatione potius

expleas officium scribendi quam adsiduitate epistolarum. vale.

XXVI.

Scr. anno incerto.

Q. TIRONI SUO PLUR. SAL. DIC.

1 Verberavi te cogitationis tacito dumtaxat convitio, quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris perlatus est. non potes effugere huius culpae poenam te patrono: Marcus est adhibendus, isque diu et multis lucubrationibus commentata oratione vide ut probare possit te non
2 peccasse. plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quae lagonas etiam inanis obsignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae furtim essent exsiccatae, sic tu, etiamsi quod scribas non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quaesivisse videaris; valde enim mihi semper et vera et dulcia tuis epistolis nuntiantur. ama nos et vale.

XXVII.

Scr. Romae a. u. c. 710.

Q. CICERO TIRONI SUO SAL. PLURIMAM DICIT.

1 Mirificam mihi verberationem cessationis epistola dedisti: nam, quae parcius frater perscripserat, verecundia videlicet et properatione, ea tu sine adsentatione, ut erant, ad me scripsisti, et maxime de consulibus designatis, quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi [animi] plenos; qui nisi a gubernaculis recesserint,
2 maximum ab universo naufragio periculum est. incredibile est, quae ego illos scio oppositis Gallorum castris in aestivis fecisse, quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. res est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda; nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Caesenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. te, ut dixi, fero oculis. ego vos a. d. III. K. videbo tuosque oculos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissaviabor. me ama. vale.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM LIBRI TRES.

LIBER PRIMUS.

I.

Scr. Romae a. u. c. 694.

MARCUS QUINTO FRATRI SAL.

Etsi non dubitabam quin hanc epistolam multi nuntii, 1
fama denique esset ipsa sua celeritate superatura tuque 1
ante ab aliis auditurus esses annum tertium accessisse
desiderio nostro et labori tuo, tamen existimavi a me
quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere.
nam superioribus litteris, non unis, sed pluribus, cum iam
ab aliis desperata res esset, tamen tibi ego spem matu-
rae decessionis adferebam, non solum, ut quam diutis-
sime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia
tanta adhibebatur et a nobis et a praetoribus contentio,
ut rem posse confici non diffiderem. nunc quoniam ita 2
accidit, ut neque praetores suis opibus neque nos nostro
studio quicquam proficere possemus, est omnino difficile
non graviter id ferre; sed tamen nostros animos maximis
in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos frangi et
debilitari molestia non oportet. *et* quoniam ea molestis-
sime ferre homines debent, quae ipsorum culpa contracta
sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum
quam tibi: factum est enim mea culpa, contra quam tu
mecum et proficiscens et per litteras egeras, ut priore
anno non succederetur; quod ego, dum saluti sociorum
consulo, dum inpudentiae non nullorum negotiatorum
resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto,
feci non sapienter, praesertim cum id commiserim, ut ille

3 alter annus etiam tertium posset adducere. quod quo-
niam peccatum meum esse confiteor, est sapientiae atque
humanitatis tuae, curare et perficere, ut hoc minus sa-
pienter a me provisum diligentia tua corrigatur. ac si
te ipse vehementius ad omnis partis bene audiendi exci-
taris, non ut cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes; si
omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentis
in omnibus rebus laudis cupiditatem incitaris: mihi crede,
unus annus additus labori tuo multorum annorum lae-
titiam nobis, immo vero etiam posteris nostris adferet.
4 quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas ac demit-
tas animum neve te obrui, tamquam fluctu, sic magnitu-
dine negotii sinas, contraque erigas ac resistas sive etiam
ultro occurras negotiis; neque enim eius modi partem
rei publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua
plurimum ratio possit et diligentia. quod si tibi bellum
aliquod magnum et periculosum administranti proroga-
tum imperium viderem, tremerem animo, quod eodem
tempore esse intellegerem etiam fortunae potestatem in
5 nos prorogatam: nunc vero ea pars tibi rei publicae
commissa est, in qua aut nullam aut perexiguam partem
fortuna teneat et quae mihi tota in tua virtute ac mode-
ratione animi posita esse videatur. nullas, ut opinor,
insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam
defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei
frumentariae, nullam seditionem exercitus pertimescimus;
quae persaepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quem
ad modum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi
fortunae impetum superare non possent. tibi data est
summa pax, summa tranquillitas, ita tamen, ut ea dor-
mientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam
6 delectare possit; constat enim ea provincia primum ex eo
genere sociorum, quod est ex hominum omni genere hu-
manissimum, deinde ex eo genere civium, qui aut, quod
publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt, aut,
quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus
2 7 beneficio se incolumis fortunas habere arbitrantur. 'at
enim inter hos ipsos exsistunt graves controversiae, mul-
tae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequun-
tur.' quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii

sustinere. intellego permagnum esse negotium et maximi
consilii, sed memento consilii me hoc esse negotium ma-
gis aliquanto quam fortunae putare; quid est enim ne-
gotii continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas?
id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est diffi-
cillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse
debuit; cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina vi-
deatur moderata esse potuisse, ea autem adhibita doctrina
est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit. tu
cum pecuniae, cum voluptati, cum omnium rerum cupi-
ditati resistes, ut facis, erit, credo, periculum, ne inpro-
bum negotiatorem, paulo cupidiorem publicanum conpri-
mere non possis! nam Graeci quidem sic te ita viventem
intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria aut etiam
de caelo divinum hominem esse in provinciam delapsum
putent. atque haec nunc non ut facias, sed ut te *et* fa- 8
cere et fecisse gaudeas, scribo; praeclarum est enim
summo cum imperio fuisse in Asia triennium sic, ut
nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis,
nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla con-
dicio pecuniae, quibus rebus abundat ista provincia, ab
summa integritate continentiaque deduxerit. quid autem 9
reperiri tam eximium aut tam expetendum potest, quam
istam virtutem, moderationem animi, temperantiam non
latere in tenebris neque esse abditam, sed in luce Asiae,
in oculis clarissumae provinciae atque in auribus omnium
gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis
perterreri homines, non sumptu exhauriri, non adventu
commoveri? esse, quocumque veneris, et publice et pri-
vatim maximam laetitiam, cum urbs custodem, non
tyrannum, domus hospitem, non expilatorem recepisse
videatur?

His autem in rebus iam te usus ipse profecto erudi- 3 10
vit nequaquam satis esse ipsum has te habere virtutes,
sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia
provinciae non te unum, sed omnis ministros imperii tui
sociis et civibus et rei publicae praestare videare. quam-
quam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint
rationem dignitatis suae, de quibus honore et dignitate
et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim

cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse
deligere, quos velit et possit imitari, Allienus autem no-
ster est cum animo et benevolentia, tum vero etiam
imitatione vivendi; nam quid ego de Gratidio dicam?
quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut
propter amorem in nos fraternum etiam de nostra labo-
11 ret. quaestorem habes non tuo iudicio delectum, sed
eum, quem sors dedit: hunc oportet et sua sponte esse
moderatum et tuis institutis ac praeceptis obtemperare.
quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad
per se neglegeret eas leges, quibus esset adstrictus, non
ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad
quaestum uteretur; neque enim mihi sane placet, prae-
sertim cum hi mores tantum iam ad nimiam levitatem et
ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnis sordis, ex-
cutere unum quemque eorum, sed, quanta sit in quoque
fides, tantum cuique committere. atque inter hos eos,
quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum
dedit ipsa res publica, dumtaxat finibus iis praestabis,
4 quos ante praescripsi; quos vero aut ex domesticis con-
12 victionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse
voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent,
horum non modo facta, sed etiam dicta omnia prae-
standa nobis sunt. sed habes eos tecum, quos possis
recte facientis facile diligere, minus consulentis existima-
tioni tuae facillime coërcere; a quibus, rudis cum esses,
videtur potuisse tua liberalitas decipi; nam ut quisque
est vir optimus, ita difficillime esse alios inprobos suspi-
catur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem
eandem quam superiores, cautiorem etiam ac diligentio-
13 rem. sint aures tuae, quae id, quod audiunt, existimen-
tur audire, non in quas ficte et simulate quaestus causa
insusurretur; sit anulus tuus non ut vas aliquod, sed
tamquam ipse tu, non minister alienae voluntatis, sed
testis tuae; accensus sit eo numero, quo eum maiores
nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed
in laboris ac muneris, non temere nisi libertis suis de-
ferebant, quibus illi quidem non multo secus ac servis
imperabant; sit lictor non suae *saevitiae*, sed tuae leni-
tatis apparitor, maioraque praeferant fasces illi ac secures

dignitatis insignia quam potestatis: toti denique sit provinciae cognitum tibi omnium, quibus praesis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. denique haec opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum, si id cognoveris, futurum: neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. nec tamen haec oratio 14
mea est eius modi, ut te in tuos aut durum esse nimium aut suspitiosum velim: nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatio numquam in suspitionem avaritiae venerit, ut ego Caesium et Chaerippum et Labeonem et audio et, quia cognovi, existimo, nihil est, quod non et iis et si quis est alius eiusdem modi et committi et credi rectissime putem; sed si quis est, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris.

In provincia vero ipsa si quem es nactus, qui in 5 15
tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus, huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est; multis enim simulationum involucris tegitur et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura; frons, oculi, voltus persaepe mentiuntur, oratio vero saepissime. quam ob rem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant iis rebus omnibus, a quibus nos divolsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo ac non sui commodi causa simulent? mihi quidem permagnum videtur, praesertim si idem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnis amant: quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem — fieri enim potuit — quam temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter adscribito; sin autem id non perspicies, nullum genus erit in familiaritate cavendum magis, propterea quod et omnis vias pecuniae norunt et omnia pecuniae causa faciunt et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant. atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt 16
quaedam familiaritates, praeter hominum perpaucorum,

si qui sunt vetere Graecia digni: sic vero fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam adsentationem eruditi; quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere; nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt — non enim audent adversari nostris voluntatibus —, et invident non nostris solum, verum etiam suis.

6 17 Iam, qui in eius modi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, quo me animo in servis esse censes? quos quidem cum omnibus in locis, tum praecipue in provinciis regere debemus; quo de genere multa praecipi possunt, sed hoc et brevissimum est et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres, neve interesse quicquam putent, utrum Trallis an Formias venerint. ac si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus et privatis; quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem rei publicae pertinebunt, de iis rebus ne quid attingat; multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt.
18 sed nescio quo pacto ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset; quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc praesertim genere intellegam prudentia non esse inferiorem quam me, usu vero etiam superiorem? sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. qua re sint haec fundamenta dignitatis tuae: tua primum integritas et continentia, deinde omnium, qui tecum sunt, pudor, dilectus in familiaritatibus et provincialium hominum et Graecorum percautus et diligens, familiae gravis et constans disciplina.
19 quae cum honesta sint in his privatis nostris cotidianisque rationibus, in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia divina videantur necesse est. haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus non nullas simultates cum magna mea laetitia susceptas habemus: nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem ac Mysi

aut Phrygis potius, querelis moveri putas aut Tuscenii,
hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cuius tu ex inpuris-
simis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti
summa cum aequitate. haec et cetera plena severitatis, 7
quae statuisti in ista provincia, non facile sine summa 20
integritate sustineremus; qua re sit summa in iure di-
cendo severitas, dum modo ea ne varietur gratia, sed
conservetur aequabilis. sed tamen parvi refert abs te
ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis
fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris.
ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse
negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iuris-
dictione maxime sustineri; in qua scientiae praesertim
provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhi-
benda et gravitas, quae resistat non solum gratiae, verum
etiam suspitioni. adiungenda etiam est facilitas in au- 21
diendo, lenitas in decernendo, in satis faciendo ac dispu-
tando diligentia. iis rebus nuper C. Octavius iucundis-
simus fuit, apud quem primus lictor quievit, tacuit
accensus, quotiens quisque voluit dixit et quam voluit
diu; quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi
haec lenitas illam severitatem tueretur: cogebantur Sul-
lani homines, quae per vim et metum abstulerant, red-
dere; qui in magistratibus iniuriose decreverant, eodem
ipsis privatis erat iure parendum. haec illius severitas
acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis
mitigaretur. quod si haec lenitas grata Romae est, ubi 22
tanta adrogantia est, tam inmoderata libertas, tam in-
finita hominum licentia, denique tot magistratus, tot au-
xilia, tanta vis *populi*, tanta senatus auctoritas, quam
iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse!
in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes,
tot civitates unius hominis nutum intuentur, ubi nullum
auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla con-
tio: qua re cum permagni hominis est et cum ipsa natura
moderati, tum vero etiam doctrina atque optimarum ar-
tium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate,
ut nulla alia potestas ab iis, quibus is praesit, desidere-
tur. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem 8
scriptus, sed ad effigiem iusti imperii, cuius summa gra- 23

vitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniun-
gitur; quos quidem libros non sine causa noster ille
Africanus de manibus ponere non solebat; nullum est
enim praetermissum in iis officium diligentis et moderati
imperii; eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus
numquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus
imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus
24 datum est, ad quas revertendum est? ac mihi quidem
videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis,
ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi:
quod tibi et esse antiquissimum et ab initio fuisse, ut
primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium
sermone celebratum est. est autem non modo eius, qui
sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui mutis
pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis uti-
25 litatique servire; cuius quidem generis constare inter
omnis video abs te summam adhiberi diligentiam: nul-
lum aes alienum novum contrahi civitatibus, vetere au-
tem magno et gravi multas abs te esse liberatas; urbis
conpluris dirutas ac paene desertas, in quibus unam Io-
niae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicar-
nassum, per te esse recreatas; nullas esse in oppidis
seditiones, nullas discordias; provideri abs te, ut civita-
tes optimatium consiliis administrentur; sublata Mysiae
latrocinia; caedis multis locis repressas; pacem tota
provincia constitutam; neque solum illa itinerum atque
agrorum, sed multo etiam plura et maiora oppidorum et
fanorum latrocinia esse depulsa; remotam a fama et a
fortunis et ab otio locupletium illam acerbissimam mini-
stram praetorum avaritiae, calumniam; sumptus et tri-
buta civitatum ab omnibus, qui earum civitatum finis
incolant, tolerari aequabiliter; facillimos esse aditus ad
te; patere auris tuas querelis omnium; nullius inopiam
ac solitudinem non modo illo populari accessu ac tribu-
nali, sed ne domo quidem et cubiculo esse exclusam
tuo; toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil cru-
dele, atque omnia plena clementiae, mansuetudinis, hu-
manitatis.

9
26 Quantum vero illud est beneficium tuum, quod ini-
quo et gravi vectigali aedilicio, cum magnis nostris

simultatibus, Asiam liberasti? etenim, si unus homo no-
bilis queritur palam te, quod edixeris, ne ad ludos pecu-
niae decernerentur, HS. cc. sibi eripuisse, quanta tandem
pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Ro-
mae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur?
quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio
oppressimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romae
quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod,
cum ad templum monumentumque nostrum civitates pe-
cunias decrevissent, cumque id et pro meis magnis me-
ritis et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate
fecissent, nominatimque lex exciperet, ut ad templum et
monumentum capere liceret, cumque id, quod dabatur,
non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum,
ut non mihi potius quam populo Romano ac dis inmor-
talibus datum videretur, tamen id, in quo erat dignitas,
erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipien-
dum non putavi, cum aliis de causis, tum etiam ut animo
aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret.
quapropter incumbe toto animo et studio omni in eam 27
rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei
potestatique senatus populusque Romanus commisit et
credidit, diligas et omni ratione tueare et esse quam
beatissimos velis. quod si te sors Afris aut Hispanis aut
Gallis praefecisset, inmanibus ac barbaris nationibus,
tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis
et utilitati salutique servire: cum vero ei generi homi-
num praesimus, non modo in quo ipso sit, sed etiam a
quo ad alios pervenisse putetur humanitas, certe iis eam
potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus; non 28
enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita
atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere
inertiae aut levitatis ulla suspitio, nos ea, quae consecuti
sumus, iis studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis
Graeciae monumentis disciplinisque tradita. qua re prae-
ter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea
nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut,
quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod
ab iis didicerimus, velimus expromere.

Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato 10 29

tum denique fore beatas res publicas putavit, si aut
docti et sapientes homines eas regere coepissent, aut ii,
qui regerent, omne suum studium in doctrina et sa-
pientia conlocassent: hanc coniunctionem videlicet pote-
statis et sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse;
quod fortasse aliquando universae rei publicae nostrae,
nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea
summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in vir-
tute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia
30 studii fuisset et temporis. qua re cura, ut hic annus,
qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae
prorogatus esse videatur; quoniam in te retinendo fuit
Asia felicior quam nos in deducendo, perfice, ut laetitia
provinciae desiderium nostrum leniatur. etenim, si in
promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti
haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multo
maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam
31 debes. equidem de isto genere honorum quid sentirem,
scripsi ad te ante: semper eos putavi, si volgares essent,
vilis, si temporis causa constituerentur, levis; si vero,
id quod ita factum est, meritis tuis tribuerentur, existi-
mabam multam tibi in iis honoribus tuendis operam esse
ponendam. qua re quoniam in istis urbibus cum summo
imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes
consecratas et in deorum numero conlocatas vides, in
omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages,
quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis,
tantis honoribus debeas, cogitabis. id autem erit eius
modi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis ho-
minum, provideas saluti, ut te parentem Asiae et dici et
haberi velis.

11 Atqui huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem
32 magnam adferunt publicani: quibus si adversabimur, or-
dinem de nobis optime meritum et per nos cum re pu-
blica coniunctum et a nobis et a re publica diiungemus;
sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus eos
perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam com-
modis consulere debemus. haec est una, si vere cogitare
volumus, in toto imperio tuo difficultas: nam esse absti-
nentem, continere omnis cupiditates, suos coërcere, iuris

aequabilem tenere rationem, facilem se in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque praebere praeclarum magis est quam difficile; non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi
et voluntate. illa causa publicanorum quantam acerbi- 33
tatem adferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio quam de non nullis iniuriis portitorum querebantur; qua re non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. hic te ita versari, ut et publicanis satis facias, praesertim publicis male redemptis, et socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est tuae. ac primum Graecis id, quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod sine imperio populi Romani suis institutis per se ipsi ita fuerunt. nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerint, quod iis aequaliter Sulla discripserat; non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos quam nostros publicanos hinc intellegi potest, quod Caunii nuper omnesque ex insulis, quae erant a Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal quam Rhodiis penderent. qua re nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non po-
tuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. simul 34
etiam illud Asia cogitet, nullam ab se neque belli externi neque domesticarum discordiarum calamitatem afuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur; id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempi-
ternam redimat atque otium. quod si genus ipsum et 12
nomen publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt 35
iis consilio et prudentia tua reliqua videri mitiora: possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii et liberationem molestiae; potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus,

ut remoto imperio ac vi potestatis et fascium publicanos
cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas et ab iis,
de quibus optime tu meritus es et qui tibi omnia debent,
hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem, quae
est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patian-
36 tur. sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo
facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed
etiam magna iam ex parte perfecisti? non enim desistunt
nobis agere cotidie gratias honestissimae et maximae
societates; quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod
idem faciunt Graeci. difficile est autem ea, quae com-
modis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate
coniungere. at ea quidem, quae supra scripta sunt, non
ut te instituerem, scripsi — neque enim prudentia tua
cuiusquam praecepta desiderat —, sed me in scribendo
commemoratio tuae virtutis delectavit: quamquam in his
litteris longior fui, quam aut vellem aut quam me pu-
tavi fore.

13 37 Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam,
neque te patiar, quantum erit in me, cum exceptione
laudari: omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua vir-
tute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis
summis laudibus excipiant unam iracundiam; quod vi-
tium cum in hac privata cotidianaque vita levis esse
animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam de-
forme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem
naturae adiungere. qua re illud non suscipiam, ut, quae
de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea nunc
tibi exponam, cum et nimis longus esse nolim et ex mul-
torum scriptis ea facile possis cognoscere: illud, quod
est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis
rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse
38 non puto. sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum
absit iracundia, te fieri posse iucundius, sed, cum te
alicuius inprobitas perversitasque commoverit, sic te
animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humani-
tas: qua re, quoniam in eam rationem vitae nos non tam
cupiditas quaedam gloriae quam res ipsa ac fortuna de-
duxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus
sit, caveamus, quantum efficere et consequi possumus,

ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. neque
ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni na-
tura, tum iam in nostra aetate difficile est, mutare ani-
mum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito
evellere, sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare
non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia,
quam providere ratio potuit ne occuparetur, ut te ante
compares cotidieque meditere resistendum esse iracun-
diae, cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse
diligentissime linguam continendam; quae quidem mihi
virtus interdum non minor videtur quam omnino non
irasci: nam illud est non solum gravitatis, sed non num-
quam etiam lentitudinis; moderari vero et animo et ora-
tioni, cum sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua
potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae
sapientiae, tamen est non mediocris ingenii. atque in 39
hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque
nuntiant: nullae tuae vehementiores animi concitationes,
nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur,
quae cum abhorrent a litteris, ab humanitate, tum vero
contraria sunt imperio ac dignitati; nam, si inplacabiles
iracundiae sunt, summa est acerbitas, sin autem exora-
biles, summa levitas, quae tamen, ut in malis, acerbitati
anteponenda est.

Sed, quoniam primus annus habuit de hac reprehen- 14 40
sione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi ho-
minum iniuriae, quod avaritiae, quod insolentia praeter
opinionem accidebat et intolerabilis videbatur, secundus
autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio et, ut
ego arbitror, meae quoque litterae te patientiorem lenio-
remque fecerunt, tertius annus ita debet esse emendatus,
ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam re-
prehendere. ac iam hoc loco non hortatione neque prae- 41
ceptis, sed precibus tecum fraternis ago, totum ut ani-
mum, curam cogitationemque tuam ponas in omnium
laude undique conligenda. quod si in mediocri statu
sermonis ac praedicationis nostrae res essent, nihil abs
te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem postu-
laretur: nunc vero propter earum rerum, in quibus ver-
sati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam

laudem ex ista provincia adsequimur, vix videmur sum-
mam vituperationem posse vitare. ea nostra ratio est, ut
omnes boni cum faveant, tum etiam omnem a nobis dili-
gentiam virtutemque et postulent et exspectent, omnes
autem inprobi, quod cum iis bellum sempiternum susce-
pimus, vel minima re ad reprehendendum contenti esse
42 videantur: qua re, quoniam eius modi theatrum sortitus
es, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum,
iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut us-
que Romam significationes vocesque referantur, contende
quaeso atque elabora, non modo ut his rebus dignus
fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse vi-
15 deare; et, quoniam mihi casus urbanam in magistratibus
43 administrationem rei publicae, tibi provincialem dedit, si
mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. simul
etiam illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria
iam laborare, sed de parta dimicare, quae quidem non
tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. ac, si mihi
quicquam esset abs te separatum, nihil amplius deside-
rarem hoc statu, qui mihi iam partus est: nunc vero sic
res sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta no-
stris rebus istinc respondeant, ego me tantis meis labori-
bus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps
fuisti, nihil consecutum *putem.* quod si, ut amplissimum
nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisti,
certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis.
non est tibi his solis utendum existimationibus ac iudiciis,
qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt:
quamquam illorum erit verius iudicium, obtrectatione et
44 malevolentia liberatum. denique illud etiam debes cogi-
tare, non te tibi soli gloriam quaerere; quod si esset,
tamen non neglegeres, praesertim cum amplissimis mo-
numentis consecrare voluisses memoriam nominis tui;
sed ea est tibi communicanda mecum, prodenda liberis
nostris: in qua cavendum est ne, si neglegentior fueris,
non solum tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invi-
disse videaris.

16 Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dor-
45 mientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse vi-
deatur; facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes

aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatem-
que laudarent. sed me quaedam tenet propter singula-
rem amorem infinita in te aviditas gloriae; quamquam
illud existimo, cum iam tibi Asia, sicuti uni cuique sua
domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam pruden-
tiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem
attineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine
cuiusquam hortatione in mentem veniat cotidie. sed ego,
qui, cum tua lego, te audire, et qui, cum ad te scribo,
tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque
epistola maxime delector et ipse in scribendo sum saepe
longior. illud te ad extremum et oro et hortor, ut, tam- 46
quam poëtae boni et actores industrii solent, sic tu in
extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui dili-
gentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam
tertius *actus* perfectissimus atque ornatissimus fuisse vi-
deatur: id facillime facies, si me, cui semper uni magis
quam universis placere voluisti, tecum semper esse puta-
bis et omnibus iis rebus, quas dices et facies, interesse.
reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et
tuos omnis valere vis, diligentissime servias.

II.

Scr. mense Novembri a. u. c. 695.

MARCUS QUINTO FRATRI.

Statius ad me venit a. d. VIII. K. Novembr. eius ad- 1 1
ventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is
abesset, molestus mihi fuit; quod autem exspectationem
sui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum
decederet neque antea visus esset, sustulit, id mihi non
incommode visum est accidisse: exhaustus est enim
sermo hominum et multae emissae iam eius modi voces,
ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν· quae te absente confecta esse
laetor. quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se 2
purgaret, id necesse minime fuit: primum enim num-
quam ille mihi fuit suspectus, neque ego, quae ad te de
illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed cum ratio salusque
omnium nostrum, qui ad rem publicam accedimus, non
veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te

aliorum semper, non mea iudicia perscripsi; qui quidem quam frequentes essent et quam graves, adventu suo Statius ipse cognovit: etenim intervenit non nullorum querelis, quae apud me de illo ipso habebantur, et sentire potuit sermones iniquorum in suum potissimum no-
3 men erumpere. quod autem me maxime movere solebat, cum audiebam illum plus apud te posse, quam gravitas istius aetatis, imperii prudentia postularet — quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quam multa autem ipsum ἀσφαλῶς mecum in sermone ita protulisse 'id mihi non placuit; monui, suasi, deterrui'? quibus in rebus etiamsi fidelitas summa est, quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas, tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest. atque hoc sic habeto — nihil enim nec temere dicere nec astute reticere debeo —, materiam omnem sermonum eorum, qui de te detrahere vellent, Statium dedisse; antea tantum intellegi potuisse, iratos tuae severitati esse non nullos, hoc manumisso iratis quod loquerentur non defuisse.

2 Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi reddidit
4 L. Caesius, cui, quoniam ita te velle intellego, nullo loco deero; quarum altera est de Blaudeno Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. qua de re et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. ego cum Graecorum querelas nimium valere sentirem propter hominum ingenia ad fallendum parata, quoscumque de te queri audivi quacumque potui ratione placavi. primum Dionysopolitas, qui erant inimicissimi, lenivi, quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi; ego Apamensem Hephaestum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate conplexus sum, Nymphontem etiam Colophonium: quae feci omnia, non quo me aut hi homines aut tota natio delectaret — pertaesum est levitatis, adsentationis, animorum non officiis, sed temporibus
5 servientium —, sed, ut ad Zeuxim revertar, cum is de M. Cascellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea

ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. tua autem quae fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos insuisses in culeum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse, quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis, ut tu scribis, ad iudicium necesse non fuit, eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis cotidie magis cognosco nobiliorem esse prope quam civitatem suam. 'at enim Graecis solis 6
indulgeo.' quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem! qua ira! quo spiritu! quem denique praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur; cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo; certo enim scio te fecisse cum causa; sed quid opus fuit eius modi litteris, quas ad ipsum misisti? 'illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses; te curaturum, fumo ut conbureretur, plaudente tota provincia.' quid vero ad C. Fabium nescio quem? — nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat — 'renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo miluino tributa exigere.' deinde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos conburat, si possit; si minus, ad te mittat, uti iudicio conburantur. eae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, cum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent; ac, si omnium 7
mearum praecepta litterarum repetes, intelleges esse nihil a me nisi orationis acerbitatem et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam; quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea quam tua sive natura paulo acrior sive quaedam dulcedo iracundiae sive dicendi sal facetiaeque valuissent, nihil sane esset, quod nos paeniteret. et mediocri me dolore putas adfici, cum audiam, qua sit existimatione Vergilius, qua tuus vicinus C. Octavius? nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magnum facis! atque is dolor est, quod cum ii, quos nominavi, te

innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevo-
lentiae conligendae, qui neque Cyrum Xenophontis ne-
que Agesilaum noverint; quorum regum summo imperio
nemo umquam verbum ullum asperius audivit.

Sed haec a principio tibi praecipiens quantum pro-
3 fecerim, non ignoro: nunc tamen decedens, id quod mihi
8 iam facere videris, relinque quaeso quam iucundissimam
memoriam tui. successorem habes perblandum; cetera
valde illius adventu tua requirentur. in litteris mitten-
dis, *ut* saepe ad te scripsi, nimium te exorabilem prae-
buisti: tolle omnis, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle
contrarias. Statius mihi narravit scriptas ad te solere
adferri, ab se legi, et, si iniquae sint, fieri te certiorem;
antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum lit-
terarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum episto-
9 larum, quae reprehendi solerent. hoc de genere nihil te
nunc quidem moneo; sero est enim, ac scire potes multa
me varie diligenterque monuisse: illud tamen, quod Theo-
pompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per
homines amantis tui, quod est facile, ut haec genera tol-
lantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contraria-
rum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in
aliquem contumeliosarum. atque ego haec tam esse,
quam audio, non puto, et, si sunt occupationibus tuis
minus animadversa, nunc perspice et purga. legi episto-
lam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est,
10 non probandam; legi non nullas iracundas. sed tempore
ipso de epistolis: nam cum hanc paginam tenerem, L.
Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi
valde familiaris. is mihi, te ad procuratores suos litteras
misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae, ne quid de
bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius
heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecu-
niam solvissent; itemque misisse ad Apollonidensis, ne
de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur prius,
quam Fundanio debitum solutum esset. haec mihi veri
similia non videntur; sunt enim a prudentia tua remotis-
sima. 'ne deminuat heres?' quid si infitiatur? quid si
omnino non debet? quid? praetor solet iudicare deberi?
quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non

misericordia moveor? nemo magis; sed vis iuris eius modi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi inimicis incommoda *ad*laturum. quid 11
multa? ferebat graviter et vehementer mecum querebatur orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo et Apollonidensibus ne quid perscribas, quod contra Flavium sit, amplius. et Flavii causa et scilicet Pompeii facies omnia. nolo medius fidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquas, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum: fert enim graviter homo et mei observantissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse; et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt, et ipse ad te scripserat Flavius et ego certe. qua re si ulla res est, quam tibi me petente faciendam putes, haec ea sit. si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat: hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule 4
valde molestum fuit. litteras ad te parum fraterne scri- 12
pseram; quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam: huic tu epistolae non fraterne scriptae fraterne debes ignoscere. de Censorino, An- 13
tonio, Cassiis, Scaevola, te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. cetera fuerunt in eadem epistola graviora, quam vellem: *ὀρθὰν τὰν ναῦν* et *ἅπαξ θανεῖν*. maiora ista erunt: meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae; * quae sunt non nulla, sed tamen mediocria et parva potius. ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, cum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. quae ad te aliqua *cum* monitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo et,

14 idem ut facias, non desistam rogare. Attalus Hypaepenus mecum egit, ut se ne inpedires, quo minus, quod ad Q. Publicii statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri tamque nostri necessarii honorem minui per te aut inpediri velis. praeterea Aesopi [tragoedi], nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit: is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit; inde in Asiam venit. postea Plato quidam Sardianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum et qui tum Athenis fuerat, cum Licinius eo venisset, cum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem conprehendit et in custodiam Ephesi tradidit, sed in publicam an in pistrinum non satis ex litteris eius intellegere potuimus: tu, quoquo modo est, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim summaque diligentia vel tecum deducas. noli spectare, quanti homo sit; parvi enim pretii est, qui iam nihili est; sed tanto dolore Aesopus est adfectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te recuperarit.

5 15 Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas: rem publicam funditus amisimus, adeo ut Cato, adulescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugeret, quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in contionem escendit et Pompeium privatum dictatorem appellavit; propius nihil est factum, quam ut occideretur. ex hoc, qui sit status
16 totius rei publicae, videre potes. nostrae tamen causae non videntur homines defuturi: mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. equidem cum spe sum maxima, tum maiore etiam animo, spe, superiores fore nos, animo, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam. sed tamen se res sic habet: si diem nobis dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus; sin autem vi agere conabitur, spero fore studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum ut vi resistamus. omnes et se et suos amicos, clientis, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur; nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore; si qui

antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar, quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. tribuni pl. designati sunt nobis amici; consules se optime ostendunt; praetores habemus amicissimos et acerrimos civis, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios, *hos* singularis: qua re magnum fac animum habeas et spem bonam. de singulis tamen rebus, quae cotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

III.

Scr. Thessalonicae Idibus Iuniis a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Mi frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne 1
ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam ne te videre noluerim? ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? scilicet, tu enim me adflixisti; tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit praeter unum me. sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt; a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. ego te videre noluerim? immo vero me a te videri nolui: non enim vidisses fratrem tuum, non eum, quem reliqueras, non eum, quem noras, non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras; ne vestigium quidem eius nec simulacrum, sed quandam effigiem spirantis mortui. atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquissem! sed testor omnis deos 2
me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant: qua re peccavi scelerateque feci. nam si occidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet: nunc commisi, ut me vivo careres, vivo me aliis indigeres, mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset.

nam quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam
vides non fuisse iracundiam causam, certe pigritia fuit et
3 quaedam infinita vis lacrimarum et dolorum. haec ipsa
me quo fletu putas scripsisse? eodem, quo te legere
certo scio. an ego possum aut non cogitare aliquando
de te aut umquam sine lacrimis cogitare? cum enim te
desidero, fratrem solum desidero? ego vero suavitate
fratrem prope aequalem, obsequio filium, consilio paren-
tem. quid mihi sine te umquam aut tibi sine me iucun-
dum fuit? quid quod eodem tempore desidero filiam?
qua pietate, qua modestia, quo ingenio! effigiem oris,
sermonis, animi mei! quid filium venustissimum mihique
dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e conplexu di-
misi meo, sapientiorem puerum quam vellem: sentiebat
enim miser iam, quid ageretur. quid vero tuum filium,
imaginem tuam, quem meus Cicero et amabat ut fratrem
et iam ut maiorem fratrem verebatur? quid quod mu-
lierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi
non sum passus, ut esset, quae reliquias communis cala-
4 mitatis, communis liberos tueretur? sed tamen, quoquo
modo potui, scripsi et dedi litteras ad te Philogono,
liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse; in qui-
bus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis
nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. pri-
mum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici,
quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata;
deinde congressus nostri lamentationem pertimui; digres-
sum vero non tulissem, atque etiam id ipsum, quod tu
scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. his de
causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil
amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius mise-
seriusv*e* videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus
miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum vero di-
5 gressio nostra. nunc, si potes, id quod ego, qui tibi
semper fortis videbar, non possum, erige te et confirma,
si qua subeunda dimicatio erit: spero, si quid mea spes
habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam et amorem
in te civitatis et aliquid etiam misericordiam nostri prae-
sidii laturam; sin eris ab isto periculo vacuus, ages sci-
licet, si quid agi posse de nobis putabis. de quo scribunt

ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant,
sed ego quod sperem non dispicio, cum inimici plurimum
valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam pro-
diderint, qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui
sceleris pertimescant. sed, ista qualia sint, tu velim per-
spicias mihique declares. ego tamen, quam diu tibi opus
erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam; diutius
in hac vita esse non possum: neque enim tantum virium
habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem
possit sustinere. scio fuisse et honestius moriendi tem- 6
pus et utilius, sed non hoc solum, multa alia praetermisi,
quae si queri velim praeterita, nihil agam nisi ut au-
geam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. illud
quidem nec faciendum est nec fieri potest, me diutius,
quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam
misera tamque turpi vita commorari, ut, qui modo fratre
fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae
beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia
non inferior quam qui umquam fuerunt amplissimi, is
nunc in hac tam adflicta perditaque fortuna neque me
neque meos lugere diutius possim. qua re quid ad me 7
scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae
facultates sustineant, qua in re ipsa video miser et sentio
quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii
tui satis facturus sis quibus debes, ego acceptam ex
aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. sed
tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, *et* Caepioni
tantundem solutum est; mihi ad id, quod cogito, hoc,
quod habeo, satis est; sive enim restituimur, sive despe-
ramus, nihil amplius opus est. tu, si forte quid erit mo-
lestiae, te ad Crassum et ad Calidium conferas censeo:
quantum Hortensio credendum sit, nescio. me summa 8
simulatione amoris summaque adsiduitate cotidiana sce-
leratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto Q. Arrio;
quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus in
hanc calamitatem incidi. sed haec occultabis, ne quid
obsint: illud caveto — et eo puto per Pomponium foven-
dum tibi esse ipsum Hortensium —, ne ille versus, qui
in te erat conlatus, cum aedilitatem petebas, de lege Au-
relia, falso testimonio confirmetur; nihil enim tam timeo

quam ne, cum intellegant homines, quantum misericor-
diae nobis tuae preces et tua salus adlatura sit, oppu-
9 gnent te vehementius. Messalam tui studiosum esse
arbitror; Pompeium etiam simulatorem puto. sed haec
utinam *ne* experiare! quod precarer deos, nisi meas pre-
ces audire desissent. verum tamen precor, ut his infinitis
nostris malis contenti sint; in quibus [non modo] tamen
nullius inest peccati infamia, sed omnis dolor est, quod
10 optime factis poena maxima est constituta. filiam meam
et tuam Ciceronemque nostrum quid ego, mi frater, tibi
commendem? quin illud maereo, quod tibi non minorem
dolorem illorum orbitas adferet quam mihi. sed te in-
columi orbi non erunt. reliqua, ita mihi salus aliqua
detur potestasque in patria moriendi, ut me lacrimae non
sinunt scribere! etiam Terentiam velim tueare mihique
de omnibus rebus rescribas; sis fortis, quoad rei natura
patiatur. Idibus Iuniis, Thessalonicae.

IV.

Scr. Thessalonicae mense Sextili a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Amabo te, mi frater, ne, si uno meo fato et tu et
omnes mei conruistis, inprobitati et sceleri meo potius
quam inprudentiae miseriaeque adsignes: nullum est
meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas
putaram esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire
quidem arbitrabar. intimus, proximus, familiarissimus
quisque aut sibi pertimuit aut mihi invidit; ita mihi nihil
misero praeter fidem amicorum † cautum meum consi-
2 lium fuit. quod si te satis innocentia tua et misericordia
hominum vindicat hoc tempore a molestia, perspicis pro-
fecto, ecquaenam nobis spes salutis relinquatur. nam me
Pomponius et Sestius et Piso noster adhuc Thessalonicae
retinuerunt, cum longius discedere propter nescio quos
motus vetarent. verum ego magis exitum illorum litteris
quam spe certa exspectabam: nam quid sperem, poten-
tissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus
3 amicis, plurimis invidis? de novis autem tribunis pl. est
ille quidem in me officiosissimus Sestius et, spero, Curius,

Milo, Fadius, Fabricius, sed valde adversante Clodio, qui etiam privatus eadem manu poterit contiones concitare, deinde etiam intercessor parabitur. haec mihi proficiscenti 4
non proponebantur, sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. quid tu igitur? inquies. quid? multa convenerunt, quae mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consulum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe et ad honestatem et ad effugiendos intolerabilis dolores fuit aptissimum. sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaëthonti dedi. nunc tu, quoniam in tantum luctum *et* laborem detrusus es, quantum nemo umquam, si levare potest communem casum misericordia hominum, scilicet incredibile quiddam adsequeris; sin plane occidimus — me miserum! — ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. sed tu, ut ante ad te scripsi, per- 5
spice rem et pertempta, et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. ego vitam, quoad putabo tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo. tu nobis amicissimum Sestium cognosces; credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul: quamquam sunt facta verbis difficiliora. tu et quid opus sit et quid sit, videbis. omnino si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit, aut per te aliquid confici aut nullo modo poterit; sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris; non enim gladiis tecum, sed litibus agetur. verum haec absint velim. te oro, ut ad me de omnibus *rebus* rescribas et in me animi potius aut consilii minus putes esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBER SECUNDUS.

I.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 697.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Epistolam, quam legisti, mane dederam; sed fecit humaniter Licinius, quod ad me misso senatu vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te, si mihi videretur, perscriberem. senatus fuit frequentior, quam putaramus esse posse mense Decembri sub dies festos. consulares nos fuimus et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus, Volcatius, Glabrio, praetores. sane frequentes fuimus; omnino ad cc. commorat exspectationem Lupus: egit causam agri Campani sane accurate; auditus est magno silentio. materiam rei non ignoras: nihil ex nostris actionibus praetermisit. fuerunt non nulli aculei in Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. causa sero perorata sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis inponeret: ex superiorum temporum convitiis et ex praesenti silentio, quid senatus sentiret, se intellegere. dixit Milo. coepit dimittere. tum Marcellinus 'noli' inquit 'ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut inprobemus, iudicare. ego, quod ad me attinet itemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, cum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire.' tum ille se senatum negavit tenere.
2 Racilius surrexit et de iudiciis referre coepit; Marcellinum quidem primum rogavit: is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur, iudicum sortitione facta comitia

haberentur; qui iudicia inpedisset, eum contra rem publicam esse facturum. adprobata valde sententia C. Cato contra dixit et Cassius, maxima adclamatione senatus, cum comitia iudiciis anteferrent. Philippus adsensit Lentulo. postea Racilius de privatis me primum sen- 3
tentiam rogavit: multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii; tamquam reum accusavi, multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. orationem meam conlaudavit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Vetus Antistius, isque iudiciorum causam suscepit antiquissimamque se habiturum dixit. ibatur in eam sententiam: tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit; furebat a Racilio se contumaciter urbaneque vexatum. deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae: eo metu iniecto repente, magna querimonia omnium, discessimus. habes acta unius diei; reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reicientur. de tribunis pl. longe optimum Racilium habemus; videtur etiam Antistius amicus nobis fore; nam Plancius totus noster est. fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

II.

Scr. Romae XIV. Kal. Febr. a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Non occupatione, qua eram sane inpeditus, sed par- 1
vula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso; me enim nemo adhuc rogavit, num quid in Sardiniam vellem; te puto saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. quod ad me Lentuli et Sestii nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio: quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia adpositum ad recordationem praeteritae memoriae; nam, ut ille Gracchus augur, postea quam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi in campo Martio comitia consulum habenti contra auspicia accidisset, sic

tu mihi videris in Sardinia de forma Numisiana et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est; Tusculano emptor nemo fuit: si condicio valde bona fuerit, fortassis non
2 omittam. de aedificatione tua Cyrum urgere non cesso; spero eum in officio fore. sed omnia sunt tardiora propter furiosae aedilitatis exspectationem; nam comitia sine mora futura videntur; edicta sunt *in* a. d. xi. Kal. Febr. te tamen sollicitum esse nolo: omne genus a
3 nobis cautionis adhibebitur. de rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine eum reduci periculosum rei publicae videri; reliqua cum esset in senatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret, obtinere causam Lentulus videbatur. in ea re nos et officio erga Lentulum mirifice et voluntati Pompeii praeclare satis fecimus, sed per obtrectatores Lentuli calumnia extracta *res* est; consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino; sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium perlaturum. in ea re Pompeius quid velit, non dispicio; familiares eius quid cupiant, omnes vident: creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore; quamquam multa fecit, qua re, si fas esset, iure ei sus-
4 censere possemus. tu, si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas ad meque venias; innumerabiles enim res sunt, in quibus te cotidie in omni genere desiderem. tui nostrique valent. xiiii. Kal. Februarias.

III.

Scr. Romae prid. Id. Febr. et XV. Kal. Mart. a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Scripsi ad te antea superiora; nunc cognosce, postea quae sint acta: a Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiciebantur; eo die res confecta non est. a. d. iiii. Non. Febr. Milo adfuit; ei Pompeius advocatus venit; dixit Marcellus, a me rogatus; honeste discessimus. prodicta

dies est in VII. Idus Febr. interim reiectis legationibus in Idus referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus; sed res multis querelis de re publica interponendis nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando: vestitum filius mutavit. a d. VII. Id. Febr. Milo adfuit; dixit Pompeius, 2
sive voluit: nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt, idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut adclamatione, sed ut convitio et maledictis impediretur. qui ut peroravit — nam in eo sane fortis fuit, non est deterritus, dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum auctoritate † peregerat —, sed ut peroravit, surrexit Clodius: ei tantus clamor a nostris — placuerat enim referre gratiam —, ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. ea res acta est, cum hora sexta vix Pompeius perorasset, usque ad horam VIII., cum omnia maledicta, versus denique obscenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. respondebant operae: 'Pompeius.' quis Alexandream ire cuperet. respondebant: 'Pompeius.' quem ire vellent. respondebant: 'Crassum.' is aderat tum, Miloni animo non amico. hora fere nona quasi signo dato Clodiani nostros consputare coeperunt: exarsit dolor. urguere illi, ut loco nos moverent; factus est a nostris impetus; fuga operarum; eiectus de rostris Clodius; ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. senatus vocatus in curiam; Pompeius domum: neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem aut in Pompeio defendendo — nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio — animos bonorum virorum offenderem. res in posterum dilata est; Clodius in Quirinalia prodixit diem. a. d. VI. Id. Febr. senatus ad Apollinis 3
fuit, ut Pompeius adesset. acta res est graviter a Pompeio. eo die nihil perfectum est. a. d. V. Id. Febr. ad Apollinis senatus consultum factum est, ea, quae facta essent a. d. VI. Id. Febr., contra rem publicam esse facta. eo die Cato vehementer est in Pompeium invectus et eum oratione perpetua tamquam reum accusavit; de me multa me invito cum mea summa laude dixit: cum illius

in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. respondit ei vehementer Pompeius Crassumque descripsit, dixitque aperte se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset,
4 quem C. Carbo interemisset. itaque magnae mihi res iam moveri videbantur: nam Pompeius haec intellegit nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri, C. Catonem a Crasso sustentari, Clodio pecuniam suppeditari, utrumque et ab eo et a Curione, Bibulo ceterisque suis obtrectatoribus confirmari, vehementer esse providendum ne opprimatur contionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute inproba. itaque se comparat, homines ex agris arcessit; operas autem suas Clodius confirmat: manus ad Quirinalia paratur; in eo multo sumus superiores ipsius copiis; et magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus.
5 a. d. IIII. Idus Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio Pupinia ambitus est postulatus et eodem die a quodam M. Tullio de vi. is erat aeger: domum, ut debuimus, ad eum statim venimus eique nos totos tradidimus, idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure suscensere putabant, ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur, itaque faciemus. sed idem Nerius index edidit ad adligatos Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium: † ista ei. eodem die senatus consultum factum est, ut sodalitates decuriatique discederent, lexque de iis ferretur, ut, qui non discessissent, ea poena, quae est de
6 vi, tenerentur. a. d. III. Idus Febr. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio, maximo conventu, incidique in eum locum in dicendo, cum Sestius multis in templo Castoris volneribus acceptis subsidio Bestiae servatus esset. hic *προῳκονομησάμην* quiddam *εὐκαίρως* de iis, quae in Sestium adparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus, magno adsensu omnium. res homini fuit vehementer grata: quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sestii gratia litteris saepe monuisti.

7 Pridie Idus Febr. haec scripsi ante lucem; eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram cenaturus. cetera

sunt in rebus nostris huius modi, *ut* tu mihi fere diffidenti praedicabas, plena dignitatis et gratiae; quae quidem tua, mi frater, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi mihique sunt restituta. domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est; sed, ut spero, paucis mensibus post K. Quintilis in tuam commigrabis. tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. a te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. quid agas et ut te oblectes, scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. cura, mi frater, ut valeas et, quamquam est hiemps, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv. K. Martias.

IV.

Scr. Romae mense Martio a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Sestius noster absolutus est a. d. v. Idus Martias et, 1
quod vehementer interfuit rei publicae, nullam videri in eius modi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus, scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur; nam defendendo moroso homini cumulatissime satis fecimus et, id quod ille maxime cupiebat, Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus dis hominibusque plaudentibus. quin etiam Paulus noster cum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur, et Macer ab Sestii subselliis surrexit ac se illi non defuturum adfirmavit. quid quaeris? homo petulans et audax [Vatinius] valde perturbatus debilitatusque discessit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur 2
egregie: hoc nunc magis animum adverto, quod Tyrannio docet apud me. domus utriusque nostrum aedificatur strenue. redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. spero nos ante hiemem contubernalis fore. de nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede

nos confecisse. dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; ceterum confectum Latiar erat. [VI. 3—7.]

3 *ἀμφιλαφίαν* autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam lubenter, latentem etiam nunc non excitem. tribus locis aedifico, reliqua reconcinno; vivo paulo liberalius quam solebam; opus erat. si te haberem, paulisper fabris locum darem; sed et haec, ut spero, brevi inter nos com-

4 municabimus. res autem Romanae sese sic habent: consul est egregius Lentulus, non inpediente collega; sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim: dies comitialis exemit omnis; nam etiam Latinae instaurantur;

5 nec tamen deerant supplicationes. sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis, cui tamen egregie inposuit Milo noster: nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios, nec sine iis armatis umquam in publico fuerat. hos alere non poterat; itaque vix tenebat. sensit Milo: dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspitione emeret eam familiam a Catone; quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est *optimus* hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit — sic enim placuerat — et tabulam proscripsit, se familiam Catonianam venditurum: in eam tabulam magni risus consequebantur. hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo; nam quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit; neque enim res probatur et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem; nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit, et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satis facit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit, quo ego me lubentius a curia et

6 ab omni parte rei publicae subtraho. in iudiciis ii sumus, qui fuimus; domus celebratur ita, ut cum maxime. unum accidit inprudentia Milonis incommode, de Sexto Clodio, quem neque hoc tempore neque ab inbecillis accusatoribus mihi placuit accusari: ei tres sententiae de-

terrimo in consilio defuerunt: itaque hominem populus revocat et retrahatur necesse est. non enim ferunt homines, et quia, cum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. ea ipsa in re Pompeii offensio nobis obstitit; senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. sed hoc incommodum consolantur cotidianae damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Sevius adlisus est, ceteri conciduntur. C. Cato contionatus est, *se* comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat. tuas mi- 7
rifice litteras exspecto: atqui adhuc clausum mare fuisse scio, sed quosdam venisse tamen Ostia dicebant, qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent; eosdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. id cupio et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. mi frater, vale.

V.

Scr. in Anagnino a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Dederam ad te litteras antea, quibus erat scriptum 1
Tulliam nostram Crassipedi pr. *Non.* April. esse desponsam, ceteraque de re publica privataque perscripseram. postea sunt haec acta: Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS. cccc· sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope contionali: acriorem causam inopia pecuniae faciebat et annonae caritas. non praetermittam 2
ne illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt, praesentem, ad pedes unius cuiusque iacentem. exiturus [VI. 1—3.] a. d. VIII. Idus Aprilis sponsalia Crassipedi praebui; huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit: a. d. VII. Idus Aprilis veni ad Quintum eumque vidi plane integrum, multumque is mecum sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum. quid quae-

ris? nihil festivius. Pomponia autem etiam de te questa
3 est, sed haec coram agemus. a puero ut discessi, in aream tuam veni: res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum: fidem mihi faciebat, se velle nobis placere. domus erit egregia; magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus; itemque nostra celeriter aedificabatur. eo die cenavi apud Crassipedem; cenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum. luci eum convenire non potueram, quod afuerat. videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus et quod ille in Sardiniam iter habebat. hominem conveni et ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet. statim, dixit. erat autem iturus, ut aiebat, a. d. III. Id. April., ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. tu, mi frater, simul ut ille venerit, primam navigationem — dummodo idonea tempestas sit —
4 ne omiseris. [VII.] a. d. VI. Idus April. ante lucem hanc epistolam conscripsi, eramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. postridie autem in Laterio cogitabam, inde, cum in Arpinati quinque dies fuissem, ire in Pompeianum, rediens aspicere Cumanum, ut, quoniam in Nonas Maias Miloni dies prodicta est, pridie Nonas Romae essem teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem, ut sperabam, viderem. aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. fac, mi frater, ut valeas quamprimumque venias.

VI. [VIII.]

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 O litteras mihi tuas iucundissimas, exspectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. sed cetera, ut scribis, praesenti sermoni reserventur; hoc tamen non queo differre: Idibus Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. adiurat Procilius hoc nemini accidisse. foris valde plauditur. mihi cum sua sponte iucundum, tum iucundius, quod me absente;

etenim εἰλικρινὲς iudicium sine oppugnatione, sine gratia nostra erat. ante quod Idibus et postridie fuerat dictum 2 de agro Campano actum iri, non est actum. in hac causa mihi aqua haeret. sed plura quam constitueram; coram enim. vale, mi optime et optatissime frater, et advola. idem te pueri nostri rogant: illud scilicet, cenabis, cum veneris.

VII. [IX.]

Scr. Romae mense Februario a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Placiturum tibi esse librum meum suspicabar; tam 1 valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. quod me admones de † non curantia suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro, ego vero memini et illa omnia mihi magis scripsi quam ceteris: sed tamen —. postridie, quam tu es profectus, multa 2 nocte cum Vibullio veni ad Pompeium; cumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit; magnam spem attulit; cum Crasso se dixit loqui velle mihique ut idem facerem suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi; suscepit rem dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet *et* per se et per Pompeium consequi; putare se, si ego eum non inpedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem: totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore. interfuit huic sermoni P. Crassus adulescens, nostri, ut scis, studiosissimus. illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua — si minus per senatum, per populum — libera aut Byzantium aut *ad* Brogitarum aut utrumque: plena res nummorum. quod ego non nimium laboro, etiam si minus adsequor quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est; videntur negotium suscepisse. si perficiunt, optime; si minus, ad nostrum Iovem revertamur. a. d. III. Idus Febr. senatus consul- 3 tum est factum de ambitu in Afranii sententiam, *in* quam ego dixeram, cum tu adesses; sed magno cum gemitu senatus consules non sunt persecuti eorum sententias, qui, Afranio cum essent adsensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies sexaginta privati essent. eo

die Catonem plane repudiarunt. quid multa? tenent omnia, idque ita omnis intellegere volunt.

VIII. [X.]

Scr. mense Maio a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Tu metuis, ne me interpelles? primum, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. an te Ateius? mehercule mihi docere videris istius generis humanitatem, qua quidem ego nihil utor abs te. tu vero ut me et appelles et interpelles et obloquare et conloquare velim; quid enim mihi suavius? non mehercule quisquam *μουσοπάτακτος* libentius sua recentia poëmata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica privata, rustica urbana; sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. opposuisti semel *ἀναντίλεκτον* causam, Ciceronis nostri valetudinem; conticui: iterum
2 Cicerones; quievi. nunc mihi iucunditatis plena epistola hoc adspersit molestiae, quod videris ne mihi molestus esses veritus esse atque etiam nunc vereri. litigarem tecum, si fas esset; sed mehercule istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam aliud nisi verebor ne quando ego tibi, cum sum una, molestus sim. video te ingemuisse. sic fit, † *εἴδ᾽ ἐν αἴᾳ ἔζησας*· numquam enim dicam, *ἔα πάσας*. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non illam regis Ptolemaei Anicianam; memini enim cum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro Aniciano, machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repente aperuit lecticam et paene ille timore, ego risu conrui. hunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem: sed hominem infirmum in villam apertam ac ne rudem quidem etiam nunc invitare nolui.
3 hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui; nam illorum praediorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. apud Anicium videbimus ut paratum sit; nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. habemus hanc philosophiam non ab Hymetto, sed ab

† araysira. Marius et valetudine est et natura inbecillior. de interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad 4 scribendum, quantum dabitis. utinam nihil detis, ut potius vestra iniuria quam ignavia mea cessem! de re publica nimium te laborare doleo et meliorem civem esse quam Philoctetam, qui accepta iniuria ea spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. amabo te, advola; consolabor te et omnem abstergebo dolorem, et adduc, si me amas, Marium. sed adproperate. hortus domi est.

IX. [XI.]

Scr. ineunte mense Februario a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Epistolam hanc convitio efflagitarunt codicilli tui; 1
nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat; sed quem ad modum, coram cum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum halucinari. Tene- 2
diorum igitur libertas securi Tenedia praecisa est, cum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet. de te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent postulationi L. Sestii Pansae restitisse. reliquis diebus si quid erit, quod te scire opus sit, aut etiam si nihil erit, tamen scribam cotidie aliquid. pridie Idus neque tibi neque Pomponio deero. Lucretii poëmata, ut scribis, ita sunt, multis 3
luminibus ingenii, multae etiam artis. sed cum veneris, virum te putabo, si Sallustii Empedoclea legeris; hominem non putabo.

X. [XII.]

Scr. Romae Idibus Februariis a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras, nec tamen 1
habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem; nam pridie Idus cum Appius senatum infrequentem coëgisset, tantum fuit frigus, ut populi

2 convitio coactus sit nos dimittere. de Commageno, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se et per Pomponium blanditur Appius; videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum, eumque lusi iocose satis, neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus
3 Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. 'quod volt' inquam 'renovari honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo: vos autem homines nobiles, qui Bostrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis?' genus vides et locum iocandi. multa dixi in ignobilem regem, quibus totus est explosus; quo genere commotus, ut dixi, Appius totum me amplexatur; nihil est enim facilius quam reliqua discutere. sed non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis Hospitalis, Graios omnis
4 convocet, per quos mecum in gratiam rediit. Theopompo satis faciemus. de Caesare fugerat me ad te scribere; video enim, quas tu litteras exspectaris. sed ille scripsit ad Balbum fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat *et* mea et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse, ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis: 'de Cicerone te video quiddam scripsisse, quod ego non intellexi; quantum autem coniectura consequebar, id erat eius modi, ut magis optan-
5 dum quam sperandum putarem.' itaque postea misi [ad Caesarem] eodem illo exemplo litteras. iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus: ad quem ego rescripsi nihil esse, quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret, lusique in eo genere et familiariter et cum dignitate. amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis: quamquam eius modi frigus inpendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urerentur.

XI. [XIII.]

Scr. Romae a. d. XVI. Kal. Martias a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Risi 'nivem atram', teque hilari animo esse et prompto ad iocandum valde me iuvat. de Pompeio adsentior tibi, vel tu potius mihi: nam, ut scis, iam pridem istum canto Caesarem. mihi crede, in sinu est, neque ego discingor. cognosce nunc Idus: decimus erat Caelio 2 dies; Domitius iudices ad numerum non habuit. vereor ne homo taeter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat; nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. certi nihil est adhuc, sed veremur. eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens; frequentes contra Syriaci publicani. vehementer vexatus Gabinius, exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. C. noster Lamia paulo ferocius, cum Domitius dixisset 'vestra culpa haec acciderunt, equites Romani: dissolute enim iudicatis', 'nos iudicamus, vos laudatis' inquit. actum est eo die nihil; nox diremit. comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius 3 interpretatur non inpediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Martias legatis senatum cotidie dare: ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. sed tamen his comitialibus tribuni pl. de Gabinio se acturos esse dicunt. omnia conligo, ut novi scribam aliquid ad te. sed, ut vides, res me ipsa deficit: itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo, in quibus 4 te video volutatum. Callisthenes quidem volgare et notum negotium, quem ad modum aliquot Graeci locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides; sed utros eius habueris libros — duo enim sunt corpora — an utrosque, nescio. me magis de Dionysio delectat; ipse est enim veterator magnus et perfamiliaris Philisto. sed quod adscribis, adgrediarisne ad historiam, me auctore potes; et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XII. [XIV.]

Scr. in Cumano vel Pompeiano mense Maio a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Duas adhuc a te accepi epistolas, [quarum] alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam; pluris, quas scribis te dedisse, non acceperam. ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam et eram in isdem locis usque ad Kal. Iunias futurus. scribebam illa, quae dixeram, *πολιτικά*, spissum sane opus et operosum; sed, si ex sententia successerit, bene erit opera posita, sin minus, in illud ipsum mare deiciemus, quod spectantes scribimus;
2 adgrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. tua mandata persequar diligenter et adiungendis hominibus et quibusdam non alienandis; maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam scilicet cotidie, sed inspiciam quid discat quam saepissime et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor, cuius rei non nullam consuetudinem nactus sum in hoc horum
3 dierum otio Cicerone nostro minore producendo. tu, quem ad modum scribis, quod, etiam si non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. ego, cum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium, cui litteras ad te non dem: his diebus — ignosces — cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et per *se* necessarium et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostra. itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum; quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. est tribunus militum in exercitu vestro. gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo.

XIII. [XV a.]

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 A. d. IIII. Non. Iunias, quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentiae, deinde alteras postridie,

datas Blandenone cum Caesaris litteris, refertis omni officio, diligentia, suavitate. sunt ista quidem magna vel potius maxima; habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem; sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo: te scilicet primum tam inservientem communi dignitati, deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus iis honoribus, quos me a se exspectare volt, antepono. litterae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit et recordatio veteris amoris, deinde, se effecturum ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, cum a me abesses, potissimum
secum esse laetarer, incredibiliter *me* delectarunt. qua 2
re facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. ego vero ardenti quidem studio, ac fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, cum properant, evenit, ut, si serius, quam voluerint, forte surrexerint, properando etiam citius, quam si de nocte vigilassent, perveniant quo velint, sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem cum equis, tum vero — quoniam tu scribis poëma ab eo nostrum probari — quadrigis poëticis. modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? sed videro; fortasse
enim, ut fit, vincet tuus amor omnis difficultates. Tre- 3
batium quod ad se miserim, persalse et humaniter etiam gratias mihi agit: negat enim in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi — nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus; hoc enim est eius cotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret —, sed in alterum annum. id et Curtius ita vo-
lebat. tu, quem ad modum me censes oportere esse et 4
in re publica et in nostris inimicitiis, ita et esse et fore
auricula infima scito molliorem. res Romanae se sic ha- 5

bebant: erat non nulla spes comitiorum, sed incerta; erat aliqua suspitio dictaturae, ne ea quidem certa, summum otium forense, sed senescentis magis civitatis quam adquiescentis, sententia autem nostra in senatu eius modi, magis ut alii nobis adsentiantur quam nosmet ipsi.

τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

XIV. [XV b.]

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata, res agetur; scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse, in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas: neque enim occupatus eram neque perturbatus nec iratus alicui, sed hoc facio semper, ut, quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tamquam
2 bono. verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικῶς* valde scripsisti. de quo petis ut ad te nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens, genuine fraterneque rescribam, id est, † utrum voles ut dixerimus ad expediendum te, si causa sit, commorere. si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere quid vellem, tamen, cum tibi permissurus essem, ut faceres quod velles, ego ipse quid vellem ostenderem; in hac vero re hoc profecto quaeris, cuius modi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis aut certe munitissimum; quod cotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant, nec † laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus. haec me, ut confidam, faciunt; sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia
3 sunt ad eum frangendum expedita. haec ita sentio, iudico, ad te explorate scribo; dubitare te non adsentatorie, sed fraterne veto. qua re suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras, sed illud malo tamen, quod putas magis † etiam illa etiam magni aestumo me *ἀμφιλαφίαν* illam tuam et explicationem debitorum tuorum. illud quidem

sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. parva sunt, quae desunt, pro nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. ambitus redit inmanis. numquam fuit par. 4
Idib. Quinct. faenus fuit bessibus ex triente, coitione Memmii, † est quo cum Domitio, hanc Scaurus unum vincere. Messala flaccet. non dico ὑπερβολάς: vel HS. centiens constituunt in praerogativa pronuntiare. res ardet invidia. tribunicii candidati conpromiserunt, HS. quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur: quae quidem comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato potuerit quam omnes leges omnesque iudices.

XV. [XVI.]

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Cum a me litteras librarii manu acceperis, ne pau- 1
lum *quidem* me otii habuisse iudicato, cum autem mea, paulum: sic enim habeto, numquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. sed haec, quoniam tu ita praescribis, ferenda sunt, neque committendum ut aut spei aut cogitationi vestrae ego videar defuisse, praesertim cum, si id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim conlecturus. itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur et amemur. de ambitu cum atrocissime agere- 2
tur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, in senatu non fui: statui ad nullam medicinam rei publicae sine magno praesidio accedere. quo die haec scripsi, Drusus erat 3
de praevaricatione a tribunis aerariis absolutus, in summa, quattuor sententiis, cum senatores et equites damnassent. ego eodem die post meridiem Vatinium eram defensurus: ea res facilis est. comitia in mensem Septembrem re-

iecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus. *συνδείπνους Σοφοκλέους*, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi.
4 venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit: o iucundas mihi tuas de Britannia litteras! timebam Oceanum, timebam litus insulae. reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus exspectatione ea quam metu. te vero *ὑπόθεσιν* scribendi egregiam habere video: quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentis, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes! ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis adiuvabo et tibi versus, quos rogas, *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, mit-
5 tam. sed heus tu, celari videor a te: quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante, et prima sic, ut neget se ne Graca quidem meliora legisse; reliqua ad quendam locum *ῥᾳθυμότερα*: hoc enim utitur verbo. dic mihi verum, num aut res eum aut *χαρακτὴρ* non delectat? nihil est, quod vereare: ego enim ne pilo quidem minus me amabo. hac de re *φιλαληθῶς* et, ut soles, scribe fraterne.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBER TERTIUS.

I.

Scr. mense Septembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Ego ex magnis caloribus — non enim meminimus 1
maiores — in Arpinati summa cum amoenitate fluminis 1
me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. in Arcano a. d. IIII. Idus Septembris fui. ibi Mescidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate, uberioremque aliquanto sese conlecturos esse dicebant. apud Herum recte erat. in Maniliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem; sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et aviarium. villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavimentata porticus habebat; quod mihi nunc denique adparuit, posteaquam et ipsa tota patet et columnae politae sunt. totum in eo est — quod mihi erit curae —, tectorium ut concinnum sit. pavimenta recte fieri videbantur; cameras quasdam non probavi mutarique iussi. quo loco in porticu te scribere aiunt ut atrio- 2
lum fiat, mihi, ut est, magis placebat; neque enim satis loci videbatur esse atriolo, *neque* fere solet nisi in iis aedificiis fieri, in quibus est atrium maius, nec habere poterat adiuncta cubicula et eiusmodi membra: † nunc hoc vel honestate testudinis vel valde boni aestivum locum obtinebit. tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. in balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium [ex quo ignis erumpit] esset subiectum cubiculis. subgrande cubiculum autem et hibernum altum

valde probavi, quod et ampla erant et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. columnas neque rectas neque e regione Diphilus conlocarat: eas scilicet demolietur; aliquando perpendiculo et linea discet uti. omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore; curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit.

2 Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus in Fu-
3 fidianum fundum, quem tibi proximis nundinis Arpini de Fufidio HS. CCCIↃↃↃ. emeramus. ego locum aestate umbrosiorem vidi numquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. quid quaeris? iugera L. prati Caesius inrigaturum facile te arbitrabatur. equidem hoc, quod melius intellego, adfirmo, mirifica suavitate *te* villam habiturum, piscina et salientibus additis, palaestra et silva † virdicata. fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. de eo quid videatur, ipse constitues. Calvus aiebat aqua dempta et eius aquae iure constituto et servitute fundo illi inposita tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Mescidium mecum habui: is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat, sese autem mensum pedibus aiebat passuum IIICIↃ. mihi plus visum est; sed praestabo sumptum nusquam melius posse poni. Cillonem arcessieram Venafro; sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Venafri cunicu-
4 lus oppresserat. Idibus Septembr. in Laterio fui: viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter CL. passuum; sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus. eo loco pulvis, non glarea iniecta est, et mutabitur, et ea viae pars valde adclivis est; sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim cum tu neque per Locustae neque *per* Varronis velles ducere. † Veluinus ante suum fundum prope munierat; Locusta non attigerat; quem ego Romae adgrediar et, ut arbitror, commovebo, et simul M. Taurum, quem tibi audio promisisse, qui nunc Romae
5 erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. Nicephorum, vilicum tuum, sane probavi quaesivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses: tum is mihi respondit se ipsum

eius operis HS. XVI. conductorem fuisse, sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium; itaque id se omisisse. mihi mehercule valde placet te illa, ut constitueras, addere: quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam: verum tamen illud additum delectabit. topiarium laudavi; ita omnia convestivit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis, ut denique illi palliati topiariam facere videantur et hederam vendere.
iam *ἀποδυτηρίῳ* nihil alsius, nihil muscosius. habes 6
fere de rebus rusticis. urbanam expolitionem urget ille quidem et Philotimus et Cincius, sed etiam ipse crebro interviso, quod est facile factu; quam ob rem ea te cura liberatum volo.

De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equi- 3 7
dem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas; non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo; atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat et ego non minus, mecum fuisset! quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scribas velim, cum aliquo exibimus, eat nobiscum puerumque educat: clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosus; nam Romae respirandi non est locus. id me scis antea gratis tibi esse pollicitum: quid
nunc putas, tanta mihi abs te mercede proposita? venio 8
nunc ad tuas litteras, quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati: nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore; una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta litteris quam in Caesaris: id facit Oppius nonnumquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mittere litterasque a nobis acceperit, aliqua re nova inpediatur et necessario serius quam constituerat mittat, neque nos datis iam epistolis diem com-
mutari curemus. scribis de Caesaris summo in nos 9
amore: hunc et tu fovebis et nos quibuscumque poterimus rebus augebimus. de Pompeio et facio diligenter et faciam quod mones. quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. in Hippodamis et non nullis aliis arcessendis quid cogites, non intellego: nemo istorum

est quin abs te munus fundi suburbani instar exspectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas nihil est: ego illum ad Caesarem misi, qui mihi iam satis fecit; si ipsi minus, praestare nihil debeo, teque item ab eo vindico et libero. quod scribis te a Caesare cotidie plus diligi, inmortaliter gaudeo; Balbum vero, qui est istius rei, quem ad modum scribis, adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari teque ab illo pergaudeo. de tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit meamque in rogando verecundiam obiurgavit. si cui praeterea petiero — id quod etiam Oppio dixi ut ad illum scriberet —, facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui molesti sunt, sibi negari *a* me non facile patiuntur. ego Curtium, id quod ipsi dixi, non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. de Britannicis rebus cognovi ex tuis litteris nihil esse nec quod metuamus nec quod gaudeamus. de publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, neglegentius ad te ante scribebam, quod omnia minima maxima ad Caesarem mitti sciebam.

4 Rescripsi epistolae maximae; audi nunc de minuscula,
11 in qua primum est de Clodii ad Caesarem litteris; in quo
Caesaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti
veniam non dedit, uti ullum ad illam furiam verbum re-
scriberet. alterum est de Calventii Marii oratione: quod
scribis miror tibi placere me ad eam rescribere, praeser-
tim cum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero,
meam in illum pueri omnes tamquam dictata perdiscant.
libros meos, omnis quos exspectas, inchoavi, sed con-
ficere non possum his diebus; orationes efflagitatas pro
Scauro et pro Plancio absolvi. poëma ad Caesarem,
quod institueram, incidi; tibi quod rogas, quoniam ipsi
12 fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. venio
ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene co-
mitatum esse venturum mecumque adsidue usque ad
Idus Maias futurum, id mihi pergratum perque iucun-
dum. quod me in eadem epistola, sicut saepe antea,
cohortaris ad ambitionem et ad laborem, faciam equidem,
13 sed quando vivemus? quarta epistola mihi reddita est

Idibus Sept., quam a. d. iiii. Idus Sext. ex Britannia
dederas. in ea nihil sane erat novi praeter Erigonam,
quam si ab Oppio accepero, scribam ad te quid sentiam,
nec dubito quin mihi placitura sit. et, quod praeterii,
de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad
Caesarem, ego vero facile patior ita Caesarem existimare,
illum quam maximum fuisse plausum; et prorsus ita fuit,
et tamen ille plausus, qui illi datur, quodam modo nobis
videtur dari. reddita etiam mihi est pervetus epistola, 14
sed sero adlata, in qua de aede Telluris et de porticu
Catuli me admones. fit utrumque diligenter. ad Telluris
quidem etiam tuam statuam locavi. item de hortis me
quod admones, nec fui umquam valde cupidus et nunc
domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam
cum venissem a. d. xiii. Kal. Octobris, absolutum offendi
in aedibus tuis tectum; quod supra conclavia non pla-
cuerat tibi esse multorum fastigiorum, id nunc honeste
vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum
ego absum, non cessavit apud rhetorem. de eius erudi-
tione quod labores nihil est, quoniam ingenium eius no-
sti, studium ego video. cetera eius *sic* suscipio, ut me
putem praestare debere.

Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentu-
lus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit; Ti. 15
Nero cum bonis subscriptoribus; C. Memmius tribunus
pl. cum L. Capitone. ad urbem accessit a. d. xii. Kal.
Octobr. nihil turpius nec desertius. sed his iudiciis nihil
audeo confidere. quod Cato non valebat, adhuc de pe-
cuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me
valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil
profecit nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet.
tuas litteras vehementer exspecto. quod scribis te au- 16
disse in candidatorum consularium coitione me inter-
fuisse, id falsum est; eius modi enim pactiones in ea
coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut
nemo bonus interesse debuerit, et simul mihi committen-
dum non fuit ut iis coitionibus interessem, quibus Mes-
sala excluderetur, cui quidem vehementer satis facio
rebus omnibus, ut arbitror, etiam Memmio. Domitio
ipsi multa iam feci, quae voluit quaeque a me petivit.

Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. adhuc erat valde incertum, et quando comitia et qui consules futuri essent.

17 Cum hanc iam epistolam conplicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. xi. Kal. vicesimo die. o me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus adferebat. sed ad tuas venio litteras. primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim cum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror
18 quicquam cum Publio; mihi enim non placuerat. quod interiore epistola scribis me Idibus Septembribus Pompeio legatum iri, id ego non audivi scripsique ad Caesarem *neque* Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse nec Oppium. quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Vibullii erant: cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripserat. ego vero nullas δευτέρας φροντίδας habere possum in Caesaris rebus: ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. videor id iudicio facere; iam enim debeo, sed tamen amore sum incensus.

6
19 Cum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad cenam, cum Pomponia foras cenaret. dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem et gravem; qua sum admodum delectatus. dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes eum mihi esse adfixum tamquam magistro. quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. haec inter cenam Tironi
20 dictavi, ne mirere alia manu esse. Annali pergratae litterae tuae fuerunt, quod et curares de se diligenter et tamen consilio se verissimo iuvares. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque
21 locutus esses. cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est Hippodamum ad te profectum esse. non possum scribere me miratum esse illum tam inhumaniter

fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse; iam enim diu cogitaveram ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem, quod mehercule hisce litteris, quas volgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod, si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labeoni reservabam: Labeo aut tarde proficiscetur aut hic manebit.
Hippodamus ne numquid vellem quidem rogavit. T. Pi- 22
narius amabilis ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. is homo semper me delectavit fraterque eius mecum est multum. qua re, uti instituisti, conplectere adulescentem.

Quod multos dies epistolam in manibus habui propter 7 23
commorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt aliud alio tempore, velut hoc: T. Anicius mihi saepe iam dixit sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. in eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scribere, et, cum ad illum scribas, nihil te recordari [de se,] de epistolis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi, *γνῶθι, πῶς ἄλλῳ κέχρηται*, totum denique voltum, sermonem, animum eius: quem ad modum conicio,
quasi —. sed haec tu videris. de suburbano cura ut 24
sciam quid velis, et simul ne quid ille turbet vide. quid praeterea? quid? etiam. Gabinius a. d. IIII. Kal. Octobr. noctu in urbem introierat, et hodie hora VIII., cum edicto C. Alfii de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno et odio universi populi paene adflictus est. nihil illo turpius. proximus tamen est Piso: itaque mirificum embolium cogito in secundum meorum librorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter
exercitum perdidisset, alter vendidisset. ex Britannia 25
Caesar ad me Kal. Septembr. dedit litteras, quas ego accepi a. d. IIII. Kal. Octobr., satis commodas de Britannicis rebus, quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse, cum ad mare accesserit.

ad eas ego ei litteras nihil rescripsi, ne gratulandi quidem causa, propter eius luctum. te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

II.

Scr. Romae a. d. V. Idus Octobres a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 A. d. VI. Idus Octobr. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, cum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium et Ti. Neronem et C. et L. Antonios M. f. putabamus fore ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. quid quaeris? probe premitur, nisi noster Pompeius dis homi-
2 nibusque invitis negotium everterit. cognosce nunc hominis audaciam et aliquid in re publica perdita delectare: cum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. interim ipso decimo die, quo eum oportebat hostium numerum et militum renuntiare, inrepsit, summa infrequentia. cum vellet exire, a consulibus retentus est; introducti publicani: homo undique actus, cum a me maxime volneraretur, non tulit et me trementi voce exsulem appellavit. hic — o di! nihil umquam honorificentius nobis accidit — consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet; pari clamore atque impetu publicani. quid quaeris? omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. nihil hominum sermone foris clarius. ego tamen *me* teneo ab accusando, vix mehercule, sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare — satis est quod instat de Milone —, vel quod iudices nullos habemus. ἀπότευγμα formido, addo etiam malevolentiam hominum, et timeo ne illi me accusante aliquid accidat, nec despero rem et sine me *et*
3 non nihil per me confici posse. de ambitu postulati sunt

omnes, qui consulatum petunt: a Memmio Domitius, a Q. Acutio, bono et erudito adulescente, Memmius, a Q. Pompeio Messala, a Triario Scaurus. magno res in motu est, propterea quod aut hominum aut legum interitus ostenditur. opera datur ut iudicia ne fiant. res videtur spectare ad interregnum. consules comitia habere cupiunt; rei nolunt et maxime Memmius, quod Caesaris adventu se sperat futurum consulem; sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur; Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum; qui quidem mirificus illo die, quod paene praeterii, fuit in Gabinium: accusavit maiestatis; nomina data, cum ille verbum nullum. habes forensia. domi recte est; ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter.

III.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. 1
diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo; ita, quicquid conficio aut cogito, in ambulationis tempus fere confero. negotia se nostra sic habent, domestica vero, ut volumus: valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos et inter se amant. expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: † sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. praeterea de aqua, de via nihil praetermisi *in* quadam epistola quin enucleate ad te perscriberem. sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius quinquaginta intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum, sed ne rumoris quidem adfluxit. me autem iam et mare istuc et terra sollicitat, neque desino, ut fit in amore, ea, quae minime volo, cogitare. qua re non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas — numquam enim, cum potes, praetermittis —, sed hoc te scire volo, nihil fere umquam me sic exspectasse, ut, cum haec scribebam, tuas litteras.
nunc cognosce ea, quae sunt in re publica: comitiorum 2

cotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspitionem pactorum a candidatis praemiorum. candidati consulares quattuor, omnes rei; causae sunt difficiles, sed enitemur, ut Messala noster salvus sit, quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio; contra dixit L. Tor-
3 quatus omnibusque libentibus non obtinuit. quaeris, quid fiat de Gabinio? sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum, maxime testibus caeditur, accusatoribus frigidissimis utitur; consilium varium, quaesitor gravis et firmus, Alfius, Pompeius vehemens in iudicibus rogandis. quid futurum sit, nescio, locum tamen illi in civitate non video. animum praebeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum even-
4 tum lenissimum. habes fere de omnibus rebus. unum illud addam: Cicero tuus nosterque summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni; sed nostrum instituendi genus esse paulo eruditius et *θετικώτερον* non ignoras. qua re neque ego inpediri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur; in quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus; eodem enim perventurum esse confidimus. sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus; magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa numquam minus adsequemur. quibus in locis et qua spe hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas velim.

IV.

Scr. Romae IX. Kal. Nov. a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Gabinius absolutus est. omnino nihil accusatore Lentulo subscriptoribusque eius infantius, nihil illo consilio sordidius: sed tamen nisi incredibilis contentio, preces Pompeii, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset,

ipsi Lentulo non respondisset, qui tum, illo accusatore illoque consilio, sententiis condemnatus sit xxxii., cum lxx. tulissent. est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. sed vides nullam esse rem publicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in ullo nostrum dignitatem. quid plura de iudicibus? duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus: is aperte absolvit, ut omnes viderent; et Cato: is diribitis tabellis de circulo se subduxit et Pompeio primus nuntiavit. aiunt non nulli, ut 2
Sallustius, me oportuisse accusare. his ego iudicibus committerem? quid essem, si me agente esset elapsus? sed me alia moverunt: non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen; in urbem introisset; ad inimicitias res venisset; cum Aesernino Samnite Pacideianus comparatus viderer; auriculam fortasse mordicus abstulisset, cum Clodio quidem certe redisset in gratiam. ego vero meum consilium, si praesertim tu non inprobas, vehementer adprobo: ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in re publica me a se dissentientem non tulit — nihil dicam gravius — et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit: nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? sic enim faciendum fuisset. non existimo te putare id mihi suscipiendum fuisse. 'alterutrum,' inquit idem Sallustius, 3
'defendisses idque Pompeio contendenti dedisses; etenim vehementer orabat.' lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse aut infamiam sempiternam! ego vero hac mediocritate delector, ac mihi illud iucundum est, quod, cum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satis facturum, neque me quicquam interrogavit. de versibus, 4
quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quae non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat; sed abest etiam ἐνθουσιασμός: non enim sumus omnino sine cura venientis anni, etsi sumus sine

timore. simul et illud — sine ulla mehercule ironia loquor — tibi istius generis in scribendo priores partis
5 tribuo quam mihi. de bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim ista confici, praesertim cum ad meum quoque usum spectent: sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo; neque enim venalia sunt, quae quidem placeant, et confici nisi per hominem et peritum et diligentem non possunt. Chrysippo tamen imperabo et cum Tyrannione loquar. de fisco quid egerit Scipio, quaeram; quod videbitur rectum esse, curabo. de Ascanione, tu vero, quod voles, facies; me nihil interpono. de suburbano quod
6 non properas, laudo; ut habeas, hortor. haec scripsi a. d. VIIII. Kal. Novembr., quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis; ea re non longius, cum vellem, quod Pomptino ad triumphum a. d. III. Nonas Novembr. volebam adesse; etenim erit nescio quid negotioli: nam Cato et Servilius praetores prohibituros se minantur, nec quid possint scio; ille enim et Appium consulem secum habebit et praetores et tribunos pl. sed minantur tamen, in primisque *Ἄρη πνέων* Q. Scaevola. cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

V. et VI.

Scr. in Tusculano mense Novembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Quod quaeris, quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi neque cesso, sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi; nam iam duobus factis libris, in quibus novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani paulo ante mortem, et Laelii, Phili, Manilii, *P. Rutilii*, Q. Tuberonis et Laelii generorum, Fannii et Scaevolae, sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis et de optimo cive — sane texebatur opus luculente hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis adferebat —, ii libri cum in Tusculano mihi lege-

rentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publica, praesertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus [in re publica] rebus essem; quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse; oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse, ad eos tamen rettulisse, quos ipse vidissem; Aristotelem denique, quae de re publica et praestanti viro scribat, ipsum loqui. commovit me, et eo 2
magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores quam illorum aetas, qui loquebantur: ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. nunc et id vitabo et loquar ipse tecum, et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam; puto enim te existimaturum a me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos. Caesaris amore, quem ad 3
me perscripsti, unice delector; promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo: nec sitio honores nec desidero gloriam, magisque eius voluntatis perpetuitatem quam promissorum exitum exspecto; vivo tamen in ea ambitione et labore, *tam*quam id, quod non postulo, exspectem. quod me de versibus faciendis rogas, incredibile 4
est, mi frater, quam egeam tempore, nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. † *ΑΜΠΩΕΙϹ* vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnis isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? facerem tamen, ut possem, sed, quod te minime fugit, opus est ad poëma quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. abduco me equidem ab omni rei publicae cura dedoque litteris, sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam: angor, mi suavissime frater, angor nullam esse rem publicam, nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari aut domesticis litteris sustentari, illud vero, quod a puero adamaram,

πολλὸν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχος ἔμμεναι ἄλλων,

totum occidisse, inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos, meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum, unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam, sicut alii putant, hunc unum esse, qui vellet: quorum tamen nihil est eius modi, ut ego me non multa consolatione cotidie leniam, sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. nunc ad illa vel
5 gravissimum accedit desiderium tui. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem; qui illum oderunt — ii sunt toti ordines — propter quem oderunt, me ipsum odisse coepissent. tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent; et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque
6 converto. de libris, Tyrannio est cessator; Chrysippo dicam, sed res operosa est et hominis perdiligentis: sentio ipse, qui in summo studio nihil adsequor. de Latinis vero, quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur et veneunt; sed tamen, quod fieri poterit, non neglegam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est, et qui omnia † adiurat, debere tibi valde renuntiant. ab aerario puto confectum esse, dum absum.

7 Quattuor tragoedias sedecim diebus absolvisse *te* cum scribas, tu quicquam ab alio mutuaris? et *χρέος* quaeris, cum Electram et Troadas scripseris? cessator esse noli et illud *γνῶθι σεαυτόν* noli putare ad adrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. sed et istas et Erigonam mihi velim mittas. habes *ad* duas epistolas proximas.

VII.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Scr. in Tusculano mense Novembri a. u. c. 700.

1 Romae et maxime Appia ad Martis mira proluvies: Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae; magna vis aquae usque ad piscinam publicam. viget illud Homeri:

ἤματ᾽ ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεύς, ὅτε δή ῥ᾽ ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνῃ.

cadit enim in absolutionem Gabinii:

οἳ βίῃ εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

sed haec non curare decrevi. Romam cum venero, quae 2 perspexero, scribam ad te et maxime de dictatura, et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. hanc scripsi ante *lucem* ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, cum esses Sami, curasse faciendum. vale, mi suavissime et optime frater.

VIII.

Scr. Romae exeunte mense Novembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Superiori epistolae quod respondeam nihil est, quae 1 plena stomachi et querelarum est, quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non venerat: delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuae; non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. quid enim erat quod discessu nostro emendum putaremus? praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. plura ponuntur in spe quam in pecuniis; reliqua ad iacturam struentur. qua re si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque, quae te offendunt, feres, et tamen cum voles depones. sed eius rei maturitas nequedum venit et tamen iam adpropinquat. etiam illud te admoneo, ne quid ullis 2 litteris committas, quod, si prolatum sit, moleste feramus: multa sunt, quae ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior. plura ad te vacuo animo scribam, cum, ut spero, se Cicero meus belle habebit. tu velim cures ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus, Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni; ubi enim isti sint Nervii et quam longe absint, nescio. de virtute et gravitate 3 Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam

ex epistola tua cepi voluptatem. quod me institutum ad illum poëma iubes perficere, etsi distentus cum opera, tum animo sum multo magis, tamen, quoniam ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum idque perficiam his supplicationum otiosis diebus, quibus Messallam iam nostrum reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. ego Messallam Caesari praestabo. sed Memmius in adventu Caesaris habet spem, in quo illum puto errare; hic quidem friget; Scaurum
4 autem iam pridem Pompeius abiecit. res prolatae; ad interregnum comitia adducta. rumor dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis quae loquuntur. sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius plane se negat velle; antea mihi ipse non negabat. Hirrus auctor fore videtur: o di, quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit: velit nolit, scire difficile est; Hirro tamen agente nolle se non probabit. aliud hoc tempore de re publica nihil loquebantur; agebatur quidem certe nihil.
5 Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. VIII.
6 Kal. Decembr. laudavit pater scripto meo. nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit et omnia Guttae dicitque se perfecturum, ut [in] illo Caesar incumbat: hoc horret Milo, nec iniuria, et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. intercessorem dictaturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum; si non iuverit, timet ne per vim perferatur. ludos adparat magnificentissimos; sic, inquam, ut nemo sumptuosiores: stulte bis terque, non postulatus; vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, [vel quia magister,] vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. omnia fere scripsi. cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX.

Scr. Romae exeunte mense Novembri a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae a te amantissime cogitata sunt. *τότε μοι χάνοι.* feci summa

cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate
quae feci; illum neque ursi neque levavi: testis vehemens
fui, praeterea quievi. exitum iudicii foedum et pernicio-
sum lenissime tuli; quod quidem bonum mihi nunc deni-
que redundat, ut his malis rei publicae licentiaque auda-
cium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem; nihil
est enim perditius his hominibus, his temporibus; itaque, 2
ex re publica quoniam nihil iam voluptatis capi potest,
cur stomacher nescio. litterae me et studia nostra et
otium villaeque delectant maximeque pueri nostri. angit
unus Milo. sed velim finem adferat consulatus; in quo
enitar non minus, quam sum enisus in nostro, tuque istinc,
quod facis, adiuvabis. de quo cetera, nisi plane vis eri-
puerit, recte sunt; de re familiari timeo:

ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς,

qui ludos HS. † ccc comparet. cuius in hoc uno incon-
siderantiam et ego sustinebo, ut potero, et, tu ut possis,
est tuorum nervorum. de motu temporum venientis anni 3
nihil te intellegere volueram domestici timoris, sed de
communi rei publicae statu, in quo etiam si nihil procuro,
tamen nihil curare vix possum; quam autem te velim
cautum esse in scribendo, ex hoc conicito, quod ego ad
te ne haec quidem scribo, quae palam in re publica tur-
bantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae
offendant. qua re domestica cura te levatum volo; in
re publica scio quam sollicitus esse soleas. video Mes-
salam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio;
si per dictatorem, tamen sine periculo; odii nihil habet.
Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio lex in-
punitatis putatur. ἐν παρέργῳ· de dictatore tamen actum
adhuc nihil est: Pompeius abest, Appius miscet, Hirrus
parat, multi intercessores numerantur, populus non curat,
principes nolunt, ego quiesco. de mancipiis, quod mihi 4
polliceris, valde te amo, et sum equidem, uti scribis, et
Romae et *in* praediis infrequens. sed cave, amabo, quic-
quam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo
tuo commodo et maxima tua facultate, mi frater, cogita-
ris. de epistola Vatinii risi: sed me ab eo ita observari 5
scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam con-

6 coquam. quod me hortaris, ut absolvam, habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, *ἔπος* ad Caesarem, sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonae tuae, cui soli Caesare imperatore iter ex Gallia
7 tutum non fuit. ** quid? si caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem mihi cotidie magis placet, in primisque inferior porticus et eius conclavia fiunt recte. de Arcano, Caesaris opus est, vel mehercule etiam elegantioris alicuius; imagines enim istae et palaestra et piscina et Nilus multorum Philotimorum est, non Diphilorum. sed et ipsi ea adibimus et mitte-
8 mus et mandabimus. de Felicis testamento tum magis querare, si scias: quas enim tabulas se putavit obsignare, † in quibus in unciis firmissimum tenes vero lapsus est, per errorem et suum et Sicurae servi non obsignavit; quas noluit, eas obsignavit. *ἀλλ' οἰμωζέτω·* nos modo
9 valeamus. Ciceronem et ut rogas amo et ut meretur et debeo: dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam et quod mater [Pomponia] discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco; sed sumus una tamen valde multum. rescripsi ad omnia. mi suavissime et optime frater, vale.

Q. TULLII CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS AD M. TULLIUM FRATREM LIBER.

ARGUMENTUM.

Cum tempus instaret, quo tempore M. Tullius Cicero consulatum ex lege annali petere posset, scripsit ad eum Q. frater hunc libellum, quo docere fratrem suscepit, quo modo et quibus artibus consulatum, cuius petitionem proxime suscepturus erat, consequi certo posset. Qua re quamquam ad Ciceronem proprie pertinet hic libellus, tamen omnium honorum petendorum ratio, quae libera re publica Romae solebat esse, ex eo perspici potest. Primo autem agitur de persona, quae petit, deinde de re, quae petitur, denique de loco, ubi petitur; in quibus singulis fere haec duo spectantur: primum impedimenta, quae obstent et rem difficilem reddant, deinde, quae subsidia adversus ea impedimenta sint comparanda, ut facilius eo, quo tendas, pervenias.

QUINTUS MARCO FRATRI S. D.

Etsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio aut 1
usu homines aut diligentia possunt, tamen amore nostro 1
non sum alienum arbitratus ad te perscribere ea, quae
mihi veniebant in mentem dies ac noctis de petitione tua
cogitanti, non ut aliquid ex iis novi addisceres, sed ut
ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse,
ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur.
[quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in
paucorum mensum negotio posse simulatio naturam vin-
cere.] civitas quae sit cogita, quid petas, qui sis. prope 2
cotidie tibi hoc ad forum descendenti meditandum est:
'novus sum, consulatum peto, Roma est.' nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. semper ea res plurimum dignitatis habuit. non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari.

quam ob rem, quoniam ab hac laude proficisceris et,
quicquid es, ex hoc es, ita paratus ad dicendum venito,
quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futu-
3 rum sit. eius facultatis adiumenta, quae tibi scio esse
seposita, ut parata ac prompta sint cura, et saepe, quae
de Demosthenis studio et exercitatione scripsit Deme-
trius, recordare, deinde ut amicorum et multitudo et
genera adpareant. habes enim ea, quae *non multi homi-
nes* novi habuerunt: omnis publicanos, totum fere eque-
strem ordinem, multa propria municipia, multos abs te
defensos homines cuiusque ordinis, aliquot collegia, prae-
terea studio dicendi conciliatos plurimos adulescentulos,
4 cotidianam amicorum adsiduitatem et frequentiam. haec
cura ut teneas commendando et rogando et omni ratione
efficiendo, ut intellegant, qui debent tua causa, referen-
dae gratiae, qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud
nullum fore. etiam hoc multum videtur adiuvare posse
novum hominem: hominum nobilium voluntas et maxime
consularium; prodest, quorum in locum ac numerum
pervenire velis, ab iis ipsis illo loco ac numero dignum
5 putari. hi rogandi omnes sunt diligenter et ad eos adle-
gandum est persuadendumque iis nos semper cum opti-
matibus de re publica sensisse, minime popularis fuisse;
si quid locuti populariter videamur, id nos eo consilio
fecisse, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum,
qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione
6 haberemus aut certe non adversarium. praeterea adule-
scentis nobilis elabora ut habeas vel ut teneas studiosos,
quos habes; multum dignitatis adferent. plurimos habes:
perfice ut sciant, quantum in iis putes esse; si adduxeris
ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt.
2
7 Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eius
modi nobiles tecum petunt, ut nemo sit qui audeat dicere
plus illis nobilitatem quam tibi virtutem prodesse opor-
tere. iam P. Galbam et L. Cassium summo loco natos
quis est qui petere consulatum putet? vides igitur am-
plissimis ex familiis homines, quod sine nervis sunt, tibi
8 paris non esse. 'at Catilina et Antonius molesti sunt.'
immo homini navo, industrio, innocenti, diserto, gratioso
apud eos, qui res iudicant, optandi conpetitores, ambo a

pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. eorum
alterius bona proscripta vidimus, vocem denique audivi-
mus iurantis se Romae iudicio aequo cum homine Graeco
certare non posse, ex senatu eiectum scimus. optima
vero † censorum existimatione in praetura conpetitorem
habuimus, amico Sabidio et Panthera, quod ad tabulam
quos poneret non habebat. quo tamen in magistratu
amicam, quam domi palam haberet, de machinis emit.
in petitione autem consulatus caupones omnis conpilare
per turpissimam *ad*legationem maluit quam adesse et
populo Romano supplicare. alter vero, di boni! quo 9
splendore est? primum nobilitate eadem. num maiore?
non. sed virtute. quam ob rem? quod Antonius um-
bram suam metuit, hic ne leges quidem, natus in patris
egestate, educatus in sororis stupris, conroboratus in
caede civium: cuius primus ad rem publicam aditus in
equitibus Romanis occidendis fuit. nam illis, quos me-
minimus, Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac
Tanusiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam
praefecerat, in quibus ille hominem optimum, Q. Caeci-
lium, sororis suae virum, equitem Romanum, nullarum
partium, cum semper natura, tum etiam aetate iam quie-
tum, suis manibus occidit.

Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, qui 3 10
hominem carissimum populo Romano, M. Marium, in-
spectante populo Romano, vitibus per totam urbem ce-
ciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatu lacerarit,
vivo stanti collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra
capillum eius a vertice teneret, caput sua manu tulerit,
cum inter digitos eius rivi sanguinis fluerent? qui postea
cum histrionibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alte-
ros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet, qui nul-
lum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit,
in quo non, etiam si † aliis culpa non esset, tamen ex sua
nequitia dedecoris suspitionem relinqueret, qui ex curia
Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilios, ex
equestri ordine Pompilios et Vettios sibi amicissimos
comparavit, qui tantum habet audaciae, tantum nequi-
tiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut
prope in parentum gremiis praetextatos liberos constu-

prarit? quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium
dictis scribam? nota sunt, et ea tu saepius legito. sed
tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod
primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam qui-
dam iudices eius ante illud iudicium fuerunt, deinde
tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium cotidie flagite-
tur. hic se sic habet, ut magis timeat, etiam si quierit,
11 quam ut contemnat, si quid commoverit. quanto me-
lior tibi fortuna petitionis data est quam nuper homini
novo C. Caelio! ille cum duobus hominibus ita nobilis-
simis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent quam
ipsa nobilitas, summa ingenia, summus pudor, plurima
beneficia, summa ratio ac diligentia petendi: ac tamen
eorum alterum Caelius, cum multo inferior esset genere,
12 superior nulla re paene, superavit. qua re tibi, si facies
ea, quae natura et studia, quibus semper usus es, lar-
giuntur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes,
quae debes, non erit difficile certamen cum iis con-
petitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes
quam vitiis nobiles: quis enim reperiri potest tam in-
probus civis, qui velit uno suffragio duas in rem publi-
cam sicas destringere?

4 13 Quoniam quae subsidia novitatis haberes et habere
posses exposui, nunc de magnitudine petitionis dicen-
dum videtur: consulatum petis, quo honore nemo est
quin te dignum arbitretur, sed multi, qui invideant;
petis enim homo ex equestri loco summum locum civi-
tatis atque ita summum, ut forti homini, diserto, inno-
centi multo idem ille honos plus amplitudinis quam
ceteris adferat. noli putare eos, qui sunt eo honore usi,
non videre, tu, cum idem sis adeptus, quid dignitatis
habiturus sis; eos vero, qui consularibus familiis nati
locum maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi
si qui admodum te amant, invidere. etiam novos ho-
mines praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio vincti
14 sunt, nolle abs te se honore superari. iam in populo
quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum
annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in
mentem certo scio; esse etiam non nullos tibi iratos
ex iis causis, quas egisti, necesse est. iam illud tute

circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam
tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam cau-
sam esse amicos. quam ob rem, cum et summum locum 15
civitatis petas et videas esse studia, quae adversentur,
adhibeas necesse est omnem rationem et curam et labo-
rem et diligentiam.

Et petitio magistratus divisa est in duarum ratio- 5 16
num diligentiam, quarum altera in amicorum studiis,
altera in populari voluntate ponenda est. amicorum
studia beneficiis et officiis et vetustate et facilitate ac
iucunditate naturae parta esse oportet. sed hoc nomen
amicorum in petitione latius patet quam in cetera vita.
quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te volun-
tatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum
numero est habendus. sed tamen, qui sunt amici ex
causa iustiore cognationis aut adfinitatis aut sodalitatis
aut alicuius necessitudinis, iis carum et iucundum esse
maxime prodest. deinde, ut quisque est intimus ac 17
maxime domesticus, ut is amet et quam amplissimum
esse te cupiat, valde elaborandum est, tum ut tribules,
ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam
servi tui; nam fere omnis sermo ad forensem famam
a domesticis emanat auctoribus. denique sunt insti- 18
tuendi cuiusque generis amici: ad speciem, homines in-
lustres honore ac nomine, qui etiam si suffragandi
studia non navant, tamen adferunt petitori aliquid di-
gnitatis, ad ius obtinendum, magistratus, ex quibus
maxime consules, deinde tribuni pl., ad conficiendas
centurias, homines excellenti gratia. qui abs te tribum
aut centuriam aut aliquod beneficium aut habeant aut
[ut habeant] sperent, eos prorsus magno opere et
compara et confirma; nam per hos annos homines am-
bitiosi vehementer omni studio atque opera elabora-
runt, ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent,
impetrare: hos tu homines quibuscumque poteris ra-
tionibus ut ex animo atque ex illa summa voluntate
tui studiosi sint elaborato. quod si satis grati homi- 19
nes essent, haec tibi omnia parata esse debebant, sic-
uti parata esse confido. nam hoc biennio quattuor
sodalitates hominum ad ambitionem gratiosissimorum

tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orchivii: horum in causis ad te deferendis quid tibi eorum sodales receperint et confirmarint scio; nam interfui. qua re hoc tibi faciendum est, hoc tempore ut ab iis quod debent exigas saepe commonendo, rogando, confirmando, curando ut intellegant nullum se umquam aliud tempus habituros referendae gratiae: profecto homines et spe reliquorum tuorum officiorum et recen-
20 tibus beneficiis ad studium navandum excitabuntur. et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod ex causarum defensionibus adeptus es, fac ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, discriptum ac dispositum suum cuique munus sit; et quem ad modum nemini illorum molestus ulla in re umquam fuisti, sic cura, ut intellegant omnia te', quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse.
6 21 sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam atque haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi ac voluntate, animadvertendum est, quem ad modum cuique horum generi sit inserviendum. minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis, nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intellegant, si hoc tuo tempore tibi non satis fecerint, se probatos nemini umquam fore. quod cum ita sit, tamen rogandi sunt atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui adhuc nobis obligati fue-
22 rint, iis vicissim nos obligari posse videamur. qui autem spe tenentur, quod genus hominum multo etiam est diligentius atque officiosius, iis fac ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur, denique ut spectatorem te [suorum] officiorum esse intellegant diligentem, ut videre te plane atque animadvertere, quan-
23 tum a quoque proficiscatur, adpareat. tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus tui esse videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis et consuetudinis confirmari oportebit. atque in iis omnibus generibus iudicato et perpendito,

quantum quisque possit, ut scias et quem ad modum
cuique inservias et quid a quoque exspectes ac postu-
les. sunt enim quidam homines in suis vicinitatibus et 24
municipiis gratiosi, sunt diligentes et copiosi, qui etiam
si antea non studuerunt huic gratiae, tamen ex tem-
pore elaborare eius causa, cui debent aut volunt, facile
possunt: his hominum generibus sic inserviendum est,
ut ipsi intellegant te videre, quid a quoque exspectes,
sentire, quid accipias, meminisse, quid acceperis. sunt
autem alii, qui aut nihil possunt aut etiam odio sunt
tribulibus suis, nec habent tantum animi ac facultatis,
ut enitantur ex tempore: hos ut internoscas videto, ne
spe in aliquo maiore posita praesidii parum comparetur.
et quamquam partis ac fundatis amicitiis fretum ac 7 25
munitum esse oportet, tamen in ipsa petitione amicitiae
permultae ac perutiles comparantur; nam in ceteris mo-
lestiis habet hoc tamen petitio commodi: potes honeste,
quod in cetera vita non queas, quoscumque velis ad-
iungere ad amicitiam, quibuscum si alio tempore agas,
[ut te utantur,] absurde facere videare, in petitione
autem nisi id agas et cum multis et diligenter, nullus
petitor esse videare. ego autem tibi hoc confirmo, esse 26
neminem, nisi aliqua necessitudine conpetitorum alicui
tuorum sit adiunctus, a quo non facile, si contenderis,
impetrare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut
ames et sibi ut debeas, modo ut intellegat te magni
aestimare ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo
non brevem et suffragatoriam, sed firmam et perpe-
tuam amicitiam. nemo erit, mihi crede, in quo modo 27
aliquid sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiae te-
cum constituendae praetermittat, praesertim cum tibi
hoc casus adferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia
aut contemnenda aut fugienda sit, et qui hoc, quod
ego te hortor, non modo adsequi, sed ne incipere qui-
dem possint. nam qui incipiat Antonius homines ad- 28
iungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo
nomine appellare non possit? mihi quidem nihil stul-
tius videtur quam existimare esse eum studiosum tui,
quem non noris. eximiam quandam gloriam et digni-
tatem ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in

eo, quem homines ignoti nullis suffragantibus honore
adficiant; ut quidem homo nequam, iners, sine officio,
sine ingenio, cum infamia, nullis amicis, hominem plu-
rimorum studio atque omnium bona existimatione muni-
tum praecurrat, sine magna culpa neglegentiae fieri non
8 potest. quam ob rem omnis centurias multis et variis
29 amicitiis cura ut confirmatas habeas; et primum, id
quod ante oculos est, senatores equitesque Romanos,
ceterorum ordinum navos homines et gratiosos conple-
ctere. multi homines urbani industrii, multi libertini
in foro gratiosi navique versantur, quos per te, quos
per communis amicos poteris, summa cura ut cupidi
tui sint elaborato, adpetito, adlegato, summo beneficio
30 te adfici ostendito. deinde habeto rationem urbis totius,
collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum: ex iis prin-
cipes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam
multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac
ut in animo ac memoria tributim discriptam conprehen-
samque habeas, ne quod municipium, coloniam, prae-
fecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiare,
in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit,
31 perquiras etiam et investiges homines ex omni regione,
eosque cognoscas, adpetas, confirmes, cures, ut in suis
vicinitatibus tibi petant et tua causa quasi candidati
sint. volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti
videbunt: id ut intellegant, oratione ea, quae ad eam
rationem pertinet, habenda consequere. homines muni-
cipales ac rusticani, si nobis nomine noti sunt, in ami-
citia esse se arbitrantur; si vero etiam praesidii se ali-
quid sibi constituere putant, non amittunt occasionem
promerendi. hos ceteri et maxime tui conpetitores ne
norunt quidem: tu et nosti et facile cognosces, sine
32 quo amicitia esse non potest. neque id tamen satis
est, tametsi magnum est, si non consequatur spes utili-
tatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed amicus
etiam bonus esse videare. ita cum et hos ipsos, pro-
pter suam ambitionem qui apud tribulis suos plurimum
gratia possunt, studiosos in centuriis habebis et ceteros,
qui apud aliquam partem tribulium propter municipii
aut vicinitatis aut collegii rationem valent, cupidos tu

constitueris, in optima spe esse debebis. iam equitum 33
centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri vi-
dentur. primum cognoscito equites; pauci enim sunt:
deinde adpetito; multo enim facilius illa adulescentu-
lorum ad amicitiam aetas adiungitur. deinde habes
tecum ex iuventute optimum quemque et studiosissimum
humanitatis. tum autem, quod equester ordo tuus est,
sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur
ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam
singulorum amicitiis eas centurias confirmatas habeas.
iam studia adulescentulorum in suffragando, in obeundo,
in nuntiando, in adsectando mirifice et magna et hone-
sta sunt.

Et quoniam adsectationis mentio facta est, id quo- 9 34
que curandum est, ut cotidiana cuiusque generis et or-
dinis et aetatis utare; nam ex ea ipsa copia coniectura
fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facul-
tatis habiturus. huius autem rei tres partes sunt: una
salutatorum [cum domum veniunt], altera deductorum,
tertia adsectatorum. in salutatoribus, qui magis vol- 35
gares sunt et hac consuetudine, quae nunc est, plures
veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum
officium eorum tibi gratissimum esse videatur; qui do-
mum tuam venient, iis significato te animadvertere;
eorum amicis, qui illis renuntient, ostendito, saepe ipsis
dicito. sic homines saepe, cum obeunt plures conpeti-
tores, et vident unum esse aliquem, qui haec officia
maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros,
minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suf-
fragatores evadunt. iam illud teneto diligenter, si eum,
qui tibi promiserit, audieris fucum, ut dicitur, facere
aut senseris, ut te id audisse aut scire dissimules, si
qui tibi se purgare volet, quod suspectum esse *se* arbitre-
tur, adfirmes te de illius voluntate numquam dubitasse
nec debere dubitare; is enim, qui se non putat satis
facere, amicus nullo modo potest esse. scire autem
oportet, quo quisque animo sit, ut quantum cuique con-
fidas constituere possis. iam deductorum officium quo 36
maius est quam salutatorum, hoc gratius tibi esse signi-
ficato atque ostendito et, quoad eius fieri poterit, certis

temporibus descendito: magnam adfert opinionem, magnam dignitatem cotidiana in deducendo frequentia.
37 tertia est ex hoc genere adsidua adsectatorum copia: in ea quos voluntarios habebis, curato ut intellegant te sibi in perpetuum summo beneficio obligari; qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exigito, qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut adsidui sint, qui ipsi sectari non poterunt, suos necessarios in hoc munere constituant. valde ego te volo et ad rem
38 pertinere arbitror semper cum multitudine esse. praeterea magnam adfert laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi et qui per te servati ac iudiciis liberati sunt: haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla inpensa per te alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnis obtinuerint, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerentur.

10 Et, quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio
39 versatur, qui locus in hoc genere cavendus sit, praetermittendum non videtur: fraudis atque insidiarum et perfidiae plena sunt omnia. non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus et simulator diiudicari possit; tantum est huius temporis admonere. summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos et invidere coëgit; quam ob rem *Ἐπιχάρμειον* illud teneto, nervos atque
40 artus esse sapientiae non temere credere. et cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. haec tria sunt: unum, quos laesisti; alterum, qui sine causa non amant; tertium, qui conpetitorum valde amici sunt. quos laesisti, cum contra eos pro amico diceres, iis te plane purgato, necessitudines commemorato, in spem adducito, te in eorum rebus, si se in amicitiam *tuam* contulerint, pari studio atque officio futurum. qui sine causa non amant, eos aut beneficio aut spe aut significando tuo erga illos studio dato operam ut de illa animi pravitate deducas. quorum voluntas erit abs te propter conpetitorum amicitias alienior, iis quoque eadem inservito ratione, qua superioribus, et,

si probare poteris, te in eos ipsos conpetitores tuos benevolo esse animo ostendito.

Quoniam de amicitiis constituendis satis dictum est, 11
dicendum est de illa altera parte petitionis, quae in 41
populari ratione versatur: ea desiderat nomenclationem,
blanditiam, adsiduitatem, benignitatem, rumorem, spem
in re publica. primum id, quod facis, ut homines 42
noris, significa, ut adpareat, et auge, ut cotidie melius
fiat: nihil mihi tam populare neque tam gratum videtur.
deinde [id, quod natura non habes, induc in animum
ita simulandum esse, ut natura facere videare.
nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine
digna est; sed opus est magno opere blanditia,
quae, etiamsi vitiosa est et turpis in cetera vita, tamen in
petitione est necessaria. etenim, cum deteriorem aliquem
adsentando facit, tum inproba est, cum amiciorem, non
tam vituperanda, petitori vero necessaria est, cuius et
frons et voltus et sermo ad eorum, quoscumque convenerit,
sensum et voluntatem commutandus et accommodandus
est. iam adsiduitatis nullum est praeceptum; 43
verbum ipsum docet, quae res sit. prodest quidem vehementer
nusquam discedere, sed tamen hic fructus est
adsiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed
adsidue petere, saepe eosdem appellare, non committere,
ut quisquam possit dicere: quoad eius † consequi
possis, si abs te non sit rogatum et valde ac diligenter
rogatum. benignitas autem late patet: est in re fami- 44
liari, quae quamquam ad multitudinem pervenire non
potest, tamen ab amicis laudatur, multitudini grata est;
est in conviviis, quae fac et abs te et ab amicis tuis
concelebrentur et passim et tributim; est etiam in opera,
quam pervolga et communica, curaque ut aditus ad te
diurni nocturnique pateant, neque solum foribus aedium
tuarum, sed etiam voltu ac fronte, quae est animi ianua;
quae si significat voluntatem abditam esse ac retrusam,
parvi refert patere ostium. homines enim non modo
promitti sibi, praesertim quod a candidato petant, sed
etiam large atque honorifice promitti volunt. qua re 45
hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod facturus
sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum;

illud difficilius et magis ad tempus quam ad naturam
accommodatum tuam, quod facere non possis, ut id * * *
aut iucunde neges: quorum alterum est boni viri, alte-
rum boni petitoris; nam, cum id petitur, quod honeste
aut sine detrimento nostro promittere non possumus,
quo modo si qui roget ut contra amicum aliquem cau-
sam recipiamus, belle negandum est, ut ostendas ne-
cessitudinem, demonstres quam moleste feras, aliis te
12 rebus exsarturum esse persuadeas. audivi hoc dicere
46 quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam
suam detulisset, gratiorem sibi orationem fuisse *eius*,
qui negasset, quam illius qui recepisset. sic homines
fronte et oratione magis quam ipso beneficio reque ca-
piuntur. verum hoc probabile est, illud alterum sub-
durum tibi homini Platonico suadere, sed tamen tem-
pori tuo consulam: quibus enim te propter aliquod
officium necessitudinis adfuturum negaris, tamen ii pos-
sunt abs te placati aequique discedere; quibus autem
idcirco negaris, quod te inpeditum esse dixeris aut ami-
corum hominum negotiis aut gravioribus causis aut ante
susceptis, inimici discedunt, omnesque hoc animo sunt,
47 ut sibi te mentiri malint quam negare. C. Cotta, in
ambitione artifex, dicere solebat se operam suam, quoad
non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus,
inpertire iis, apud quos optime poni arbitraretur; ideo
se nemini negare, quod saepe accideret causa, cur is,
cui pollicitus esset, non uteretur, saepe, ut ipse magis
esset vacuus, quam putasset; neque posse eius domum
conpleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret
se obire posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non pu-
taris, illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de
causa non agantur; deinde esse extremum, ut irascatur
48 is, cui mendacium dixeris. id, si promittas, et incertum
est et in diem et in paucioribus; sin autem neges, et
certe abalienes et statim et pluris; plures enim multo
sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui
utuntur. qua re satius est ex iis aliquos aliquando in
foro tibi irasci quam omnis continuo domi, praesertim
cum multo magis irascantur iis, qui negent, quam ei,
quem videant ea causa inpeditum, ut facere quod pro-
49 misit cupiat, si ullo modo possit. ac ne videar aberrasse
a distributione mea, qui haec in hac populari parte peti-
tionis disputem, hoc sequor, haec omnia non tam ad
amicorum studia quam ad popularem famam pertinere.

etsi inest aliquid ex illo genere, benigne respondere,
studiose inservire negotiis ac periculis amicorum, tamen
hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de
nocte domus conpleatur, ut multi spe tui praesidii tenean-
tur, ut amiciores abs te discedant quam accesserint, ut
quam plurimorum aures optimo sermone conpleantur.

Sequitur enim ut de rumore dicendum sit, cui ma- 13
xime serviendum est. sed quae dicta sunt omni supe- 50
riore oratione, eadem ad rumorem concelebrandum va-
lent: dicendi laus, studia publicanorum et equestris
ordinis, hominum nobilium voluntas, adulescentulorum
frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, adsiduitas;
ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse
adpareat: bene *te* ut homines nosse, comiter appellare,
adsidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse
loquantur et existiment, domus ut multa nocte conplea-
tur, omnium generum frequentia adsit, satis fiat oratione
omnibus, re operaque multis, perficiatur id, quod fieri
potest, labore et arte ac diligentia, non ut ad populum
ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in iis studiis po-
pulus ipse versetur. iam urbanam illam multitudinem 51
et eorum studia, qui contiones tenent, adeptus es in
Pompeio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio
defendendo; excitanda nobis sunt, quae adhuc habuit
nemo quin idem splendidorum hominum voluntates ha-
beret. efficiendum etiam illud est, ut sciant omnes Cn.
Pompeii summam esse erga te voluntatem et vehemen-
ter ad illius rationes te id adsequi, quod petis, pertinere.
postremo tota petitio cura ut pompae plena sit, ut inlu- 52
stris, ut splendida, ut popularis sit, ut habeat summam
speciem ac dignitatem, ut etiam, si qua possit, in con-
petitoribus tuis exsistat aut sceleris aut libidinis aut lar-
gitionis adcommodata ad eorum mores infamia. atque 53
etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes rei
publicae bona de te sit et honesta opinio; nec tamen in
petendo res publica capessenda est neque in senatu neque
in contione. sed haec tibi sunt retinenda, ut senatus te
existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis
suae fore, equites Romani et viri boni ac locupletes ex vita
acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum, multitudo
ex eo, quod dumtaxat oratione in contionibus ac iudicio
popularis fuisti, te a suis commodis non alienum futurum.

Haec veniebant mihi in mentem de duabus illis com- 14
mentationibus matutinis, quod tibi cotidie ad forum de- 54

scendenti meditandum esse dixeram: 'novus sum; con-
sulatum peto.': tertium restat: 'Roma est,' civitas ex
nationum conventu constituta, in qua multae insidiae,
multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur,
multorum adrogantia, multorum contumacia, multorum
malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac
molestia perferenda est. video esse magni consilii atque
artis in tot hominum cuiusque modi vitiis tantisque ver-
santem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insi-
dias, esse unum hominem accommodatum ad tantam
55 morum ac sermonum ac voluntatum varietatem. qua
re etiam atque etiam perge tenere istam viam quam
instituisti: excelle dicendo; hoc et tenentur Romae homi-
nes et adliciuntur et ab inpediendo ac laedendo repel-
luntur. et quoniam in hoc vel maxime est vitiosa civitas,
quod largitione interposita virtutis ac dignitatis oblivisci
solet, in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intellegas
eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximum
conpetitoribus adferre possis; fac se ut abs te custodiri
atque observari sciant; cum diligentiam tuam, cum au-
ctoritatem vimque dicendi, tum profecto equestris ordi-
56 nis erga te studium pertimescent. atque haec ita volo
te illis proponere, non ut videare accusationem iam me-
ditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis,
consequare; et plane sic contende omnibus nervis ac
facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. video nulla
esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis
aliquae centuriae renuntient suos magno opere necessa-
57 rios. qua re, si advigilamus pro rei dignitate et si no-
stros ad summum studium benevolos excitamus et si
hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique mu-
nus discribimus et si conpetitoribus iudicium proponimus,
sequestribus metum inicimus, divisores ratione aliqua
coërcemus, perfici potest ut largitio aut nulla fiat aut
58 nihil valeat. haec sunt, quae putavi non melius scire
me quam te, sed facilius his tuis occupationibus conli-
gere unum in locum posse et ad te perscripta mittere:
quae tametsi ita sunt scripta, ut non ad omnis, qui ho-
nores petant, sed ad te proprie et ad hanc petitionem
tuam valeant, tamen tu, si quid mutandum esse videbi-
tur aut omnino tollendum aut si quid erit praeteritum,
velim hoc mihi dicas; volo enim hoc commentariolum
petitionis haberi omni ratione perfectum.